
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 15 2021

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 29.06.2021 р.)*

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2021. № 15. 202 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство)» є фаховим виданням категорії «Б» з філологічних наук (спеціальність 035 –
Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року, Додаток 4.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.
com від польської компанії Plagiat.pl.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).*

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет
«Острозька академія»

Голова редакційної ради:

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Ужгородський національний
університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Іваночко К. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Котович В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в галузі мовознавства
(Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики,
Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Гелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук
(Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Кошани Катажина), професор, доктор габілітований, Університет імені
Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацький Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький
університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Пручняк Павел), професор, доктор габілітований, Педагогічний університет імені Національної комісії
з освіти у Кракові (Краків, Польща)

Kowalow Siergiej (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

ЗМІСТ

Vailo I. Ya, Bilobrova O. V. GRAMMATICAL ASPECTS OF LEGAL TRANSLATION.....	7
Баранська Л. Б. «КРИМ ТВОРЦЯ, НІ НА НЕБІ, НІ НА ЗЕМЛІ НЕМАЄ ІНШИХ КОНСТРУКТОРІВ...»: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТЕОНІМ <i>БОГ</i> У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ».....	14
Білоус Н. П., Дячук Л. С., Новохатська Н. В. НАЗВИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК СЛОВОТВОРЧИЙ ЕЛЕМЕНТ НЕОЛОГІЗМІВ ХХІ СТ.	20
Bilyanina V. I. PECULIARITIES OF BUSINESS CORRESPONDENS IN CHINESE, ENGLISH, AND UKRAINIAN: FORMS OF POLITENESS.....	25
Голубенко Н. І. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ АДАПТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПЕРЕДАЧІ МОДАЛЬНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ.....	29
Девос А. О., Харченко Т. Г. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЗА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ.....	34
Дмитрук Л. А. АЛЮЗИЯ ЯК СКЛАДНИК СТИЛІСТИЧНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ.....	41
Dolynskiy Ye. V. STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS OF ENGLISH MILITARY TEXTS.....	46
Щенко Т. А. ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ «АНТРОПОЦЕНТРИЧНІСТЬ» (НА ПРИКЛАДІ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ).....	51
Каратінцева К. П., Стегніцька Л. В. ПРОДУКТИВНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ.....	57
Ковбасюк Л. А. НІМЕЦЬКІ ГІБРИДНІ КОМПОЗИТИ В ЧАСИ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ.....	62
Коржак З. З. НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ЛІНИ КОСТЕНКО).....	67
Костанда І. О. КОДИФІКАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФОРМ ТРАДИЦІЙНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОГО ФІЛОЛОГІЧНОГО ЕСЕ «ВЕНЬ ФУ» («文賦», ДОСЛ. «ПРОЗА ТА ВІРШ») АВТОРСТВА ЛУ ЦЗИ) (陆机).....	72
Кравченко Л. С. ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС Р. М. РІЛЬКЕ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ	76
Kuts M. O., Herasymenko O. Yu., Dmytruk L. A. GREEK-LATIN PREFIXES AND SUFFIXES IN ENGLISH TERMINOLOGY OF SCIENTIFIC STYLE.....	84
Левчук О. А. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ РЕМІСНИКА У СТРУКТУРІ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ).....	88
Лепетюха А. В. МОНО- ТА ПОЛІПРЕДИКАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ З ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНОЮ СИНОНІМІСІЮ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ).....	93
Ликіна В. В. КОНЦЕПТ <i>ДЕМОКРАТІЯ</i> В ПРОМОВАХ ТЕРЕЗИ МЕЙ І ДОНАЛЬДА ТРАМПА: КОГНІТИВНО-РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	99
Малаш О. В. МОВНА СИМВОЛІКА РИТУАЛІВ ТА СТАНІВ ПЕРЕХОДУ В УСНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БОЛГАР.....	104

Мацьків П. В., Ботвин Т. М. СЕМАНТИЧНИЙ ОБШИР ЛЕКСЕМ ДОБРО, ДОБРИЙ: СЛОВНИКОВО-ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ.....	111
Мельник Л. Б. КОНЦЕПТ <i>ЛЮБОВ</i> У РОМАНІ ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ «ФОРТЕЦЯ ДЛЯ СЕРЦЯ».....	117
Науменко Н. В. ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ У ТВОРАХ СТІНГА.....	124
Остапенко С. А., Горобей А. М. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	131
Павлюк А. Б. “THE HAPPY PRINCE” ОСКАРА УАЙЛЬДА У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ ТА СЕМІОТИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ.....	136
Пальцева В. В., Видишева О. Г. КОНЦЕПТ <i>L'ARGENT</i> ВО ФРАНЦУЗСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕ.....	141
Петрочук О. В. ОЦІННІ ОЗНАКИ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	146
Ріба-Гринишин О. М. НІМЕЦЬКОМОВНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ НАФТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР.....	151
Розвод Е. В. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ <i>SUN</i> В СИСТЕМІ АМЕРИКАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ.....	155
Савченко О. В. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	161
Свірідова Ю. О. ТИПОЛОГІЯ ПЕЙЗАЖНИХ ОБРАЗІВ (НА МАТЕРІАЛІ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ).....	166
Смєнова Л. В. ТЕРМІНІЗАЦІЯ ПИТОМИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ПОПОВНЕННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	174
Стецик М. С., Ковач Г. Й. «ВІД ДУШІ ПОЕТА – У ДУШУ СЛУХАЧА» (ПОЕТИЧНИЙ ЗВУКОПИС ЛІНИ КОСТЕНКО).....	180
Sushkevych O. V. DYNAMICS OF COMMUNICATIVE LEADERSHIP STYLES: EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN ORGANIZATION.....	188
Чистяк Д. О. МІФОПОЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ У ДРАМІ МОРІСА МЕТЕРЛІНКА «ПРИНЦЕСА МАЛЕНА» (1889).....	193
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	200

CONTENTS

Bailo I. Ya, Bilobrova O. V.
GRAMMATICAL ASPECTS OF LEGAL TRANSLATION.....7

Baranska L. B.
“THERE ARE NO OTHER CONSTRUCTORS IN HEAVEN OR ON EARTH APART
FROM THE CREATOR...”: THE CONCEPTUAL THEONYM GOD IN MARIA MATHIOS’S NOVEL
“THE BEECH LAND” 14

Bilous N. P., Diachuk L. S., Novokhatska N. V.
SOCIAL NETWORKING SITES NAMES AS A WORD-FORMING ELEMENT
OF THE 21ST CENTURY NEOLOGISMS.....20

Bilyanina V. I.
PECULIARITIES OF BUSINESS CORRESPONDENTS IN CHINESE, ENGLISH, AND UKRAINIAN:
FORMS OF POLITENESS.....25

Holubenko N. I.
ON ADAPTIVE STRATEGIES IN CONVEYING MODALITY OF THE LITERARY TEXT.....29

Devos A. O., Kharchenko T. G.
LINGUISTIC AND COGNITIVE FEATURES OF FRENCH SOCIAL ADVERTISING 34

Dmytruk L. A.
ALLUSION AS PART OF STYLISTIC CONVERGENCE 41

Dolynskiy Ye. V.
STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS OF ENGLISH MILITARY TEXTS.....46

Yeshchenko T. A.
IMAGERY AS A REPRESENTATIVE OF THE TEXT CATEGORY “ANTHROPOCENTRISM”
(ON THE EXAMPLE OF POETIC TEXTS) 51

Karatintseva K. P., Stegnitska L. V.
PRODUCTIVE METHODS OF THE FORMATION OF TERMS INDICATING
INFECTIOUS DISEASES OF THE ORAL CAVITY.....57

Kovbasyuk L. A.
GERMAN COMPOUND WORDS DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC.....62

Korzhak Z. Z.
NOMINATIVE SENTENCES AS A MEANS OF CONVEYING EXPRESSIVITY
OF THE LITERARY TEXT (BASED ON LINA KOSTENKO’S WORKS).....67

Kostanda I. O.
CODIFICATION OF STYLISTIC FORMS OF THE TRADITIONAL TEXT
(BASED ON THE OLD CHINESE PHILOLOGICAL ESE “WEN FU”
 (“文 赋”, LITERALLY “PROSE AND POETRY”) BY LU JI (陆 机)). 72

Kravchenko L. S.
POETIC DISCOURSE OF R. M. RILKE: LINGUISTIC ASPECT.....76

Kuts M. O., Herasymenko O. Yu., Dmytruk L. A.
GREEK-LATIN PREFIXES AND SUFFIXES IN ENGLISH TERMINOLOGY
OF SCIENTIFIC STYLE.....84

Levchuk O. A.
THE PECULIARITIES OF VERBALIZATION OF THE ARTISAN IMAGE
IN THE INNER FORM STRUCTURE OF PHRASEOLOGICAL UNITS
(WITH REFERENCE TO UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN).....88

Lepetiukha A. V.
MONO- AND POLYPREDICATIVE UTTERANCES WITH
LEXICAL-SYNTACTIC SYNONYMY (BASED ON THE MATERIAL OF FRENCH FICTION
OF THE XXth – THE BEGINNING OF THE XXIst CENTURIES).....93

Lykina V. V.
DEMOCRACY CONCEPT IN THERESA MAY’S AND DONALD TRUMP’S SPEECHES:
COGNITIVE RHETORICAL ASPECT.....99

Malash O. V.
LINGUAL SYMBOLISM OF THE PASSAGE RITES AND STATUSES
IN THE FOLKLORE OF THE BULGARIANS IN UKRAINE.....104

Matskiv P. V., Botvyn T. M. SEMANTIC FEATURES OF THE LEXEMES GOOD, NOUN (DOBRO), GOOD, ADJECTIVE (DOBRYI): LEXICAL AND DIACHRONIC ASPECT.....	111
Melnyk L. B. THE CONCEPT LIUBOV IN OLENA PECHORNA'S NOVEL "FORTRESS FOR THE HEART".....	117
Naumenko N. B. LEXICO-PHRASEOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF ENGLISH POETIC LANGUAGE IN THE WORKS OF STING.....	124
Ostapenko S. A., Horobei A. M. COMPARATIVE ANALYSIS OF GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS APPLICATION IN THE PROCESS OF FICTION TRANSLATION.....	131
Pavliuk A. B. "THE HAPPY PRINCE" BY OSCAR WILDE IN LINGUISTIC AND SEMIOTIC ASPECT.....	136
Paltseva V. V., Vydysheva O. G. THE CONCEPT OF L'ARGENT IN FRENCH LINGUOCULTURE.....	141
Petrochuk O. V. EVALUATIVE FEATURES OF THE LEXICO-PHRASEOLOGICAL FIELD TO MARK INTERPERSONAL COMMUNICATION.....	146
Riba-Hrynyshyn O. M. GERMAN TERMS SPECIFIC TO THE FIELD OF THE OIL INDUSTRY: SEMANTICS AND FUNCTIONING.....	151
Rozvod E. V. REPRESENTATION OF THE LINGUOCULTURAL CONCEPT SUN IN THE SYSTEM OF AMERICAN VALUES.....	155
Savchenko O. V. PECULIARITIES OF COMMUNICATIVE METHODS OF TEACHING INTERPRETATION	161
Sviridova Yu. O. LANDSCAPE IMAGES: THE ISSUE OF TYPOLOGY.....	166
Smienova L. V. TERMINOLOGIZATION OF THE AUTHENTIC VERBS FOR THE DESIGNATION OF ACTION AS A MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF TERMINOLOGY IN THE FIELD OF COMPUTER TECHNOLOGIES.....	174
Stetsyk M. S., Kovach H. Y. "FROM POET'S SOUL TO LISTENER'S SOUL" (POETIC SOUND COHERENCE OF LINA KOSTENKO)	180
Sushkevych O. V. DYNAMICS OF COMMUNICATIVE LEADERSHIP STYLES: EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN ORGANIZATION.....	188
Chystiak D. O. MYTHOLOGICAL CONCEPTUALIZATION IN THE PLAY 'PRINCESS MALEINE' BY MAURICE MAETERLINCK.....	193
AUTHORS' CREDENTIALS.....	200

GRAMMATICAL ASPECTS OF LEGAL TRANSLATION

Bailo I. Ya, Bilobrova O. V.

National University "Odesa Law Academy"

The paper analyses the following grammatical features of legal text translation. The research substantiates the necessity and urgency of studying the problems of grammatical units translation in legal discourse in the context of international relations globalization. The paper considers different approaches to the understanding of grammatical features in the translation of the legal text, the main characteristics of an institutional legal text: brevity, uniformity, logic and argumentation, impersonality, accuracy of wording, conservatism, utmost clarity of statements, and established macrostructure of individual text genres.

The article looks into the problem points associated with the nature of legal discourse and the specific features of English and Ukrainian legal systems and languages. Namely these are the issues associated with differences in the structure of languages; the range of their grammatical categories, forms and constructions; the difficulties with sentence construction; complexity caused by the use of an unusual sentence structure in the English-language legislative discourse. The most commonly used grammatical transformations in the translation of legal texts are classified: replacement of the singular with the plural, replacement of parts of speech, change of word order in a sentence, translation of gerund constructions, sentence division, and combining of sentences.

As a result of the research, the authors arrive at the conclusion that the study of linguistic grammatical features is the basis for the textual arrangement of legal texts and paperwork. Thus, the following general conclusions are formulated: translation solutions related to grammatical problems of translation include both variant correspondences and different types of transformations, including complex one- and multi-level compensations. It is determined that the considered examples, grammatical transformations and knowledge of features of the legal text structure are important translation tools to adequately convey the information content of the text. It is also established that legal translation cannot be done correctly either with the use of special knowledge in the relevant field of law or with the knowledge of the specifics of a particular type of legal relationship.

Key words: *grammatical features of legal text translation, grammatical construction, grammatical transformation, problem points, range of grammatical categories, forms and constructions.*

Байло І. Я., Білоброва О. В. Граматичні аспекти юридичного перекладу. У роботі досліджено граматичні особливості перекладу юридичного тексту. Обґрунтовано необхідність та актуальність вивчення проблем перекладу граматичних одиниць в юридичному дискурсі в умовах глобалізації міжнародних відносин. Розглянуто різні підходи вчених до розуміння граматичних особливостей перекладу юридичного тексту та основних характеристик інституційного юридичного тексту, серед яких: стислість, уніфікованість, логічність і аргументованість викладу, безособовість, точність формулювань, консервативність, гранична чіткість висловлювань, усталена макроструктура окремих текстових жанрів.

У пропонованій статті проаналізовано труднощі, пов'язані з природою юридичного дискурсу та специфічними рисами англійської та української правових систем і мов, а саме: труднощі, пов'язані з розбіжностями в будові мов, наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій; труднощі з побудовою речення; труднощі, спричинені використанням незвичайної структури речень в англомовному законодавчому дискурсі. Виокремлено найбільш уживані граматичні трансформації при перекладі текстів юридичної тематики, зокрема: заміну однини множиною, заміну частин мови, зміну порядку слів у реченні, переклад герундіальних конструкцій, членування речення, об'єднання речень.

Резюмовано, що вивчення мовних граматичних особливостей є базою для текстового оформлення юридичних текстів і документів; перекладацькі рішення, пов'язані з граматичними проблемами перекладу, включають як варіантні відповідності, так і різні види трансформацій, зокрема й комплексні одно- і різнорівневі компенсації. Визначено, що розглянуті приклади, граматичні перетворення й знання особливостей структури юридичного тексту є важливими інструментами перекладу для адекватної передачі інформаційного змісту тексту. З'ясовано, що юридичний переклад не може бути коректним без використання спеціальних знань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду правовідносин.

Ключові слова: *граматичні особливості юридичного перекладу тексту, граматична конструкція, граматична трансформація, труднощі, діапазон граматичних категорій, форми та конструкції.*

Target setting and substantiation of the urgency of its consideration. Translation is the process which considers comprehension of the sense of a text or a particular discourse belonging to the native speaker of one country by the recipient of another country and the mutual intercultural and linguistic exchange

between these subjects. Nowadays, all countries of the world are involved in the process of globalization. We are all interdependent and there is a tendency to mutual enrichment and exchange of ideas and projects, to integration and adaptation of Ukrainian legislation to the European legal system.

Translation of legal documents, including laws and regulations, becomes a necessity, and therefore the study of the peculiarities of legal discourse translation is becoming increasingly important. Cooperation is inevitable in the context of strengthening international ties and thus, in favour of better understanding among speakers of different languages, it appears completely impossible to do without adequate translation. In their practical or scientific activities, public authorities, organizations, enterprises, companies, as well as individuals and legal entities are somehow related to the legal aspect of documentation, correspondence, legal framework, international agreements, contracts, as well as their subsequent translation in interaction with foreign persons. Moreover, the adaptation of the national legislation to the European standards, understanding of foreign media sources, scientific publications and the conclusion of private and international agreements and treaties requires accurate, logical and correct translation, which would take into account the grammatical features of languages. Therefore, in the complex translation of the text of legal issues, the grammatical component is regarded as an extremely important integral part of legal translation. Without it, it is impossible to adequately understand the language of the native speaker. Accurate grammatical construction and grammatical transformation being as close as possible to the authenticity of the original source are a key factor in translation activities. This paper pays special attention to the grammatical features of the translation of a legal text. After all, the study of the grammatical aspect of translation of documentation belonging to the legal discourse remains insufficiently studied.

Legal discourse is a type of institutional discourse that belongs to the sphere of social relations regulation and characterized by a rigid organizational and hierarchical structure. Traditionally, the following main types of legal discourse are distinguished: 1) legislative; 2) oral judicial; 3) written judicial; 4) educational legal. Professional lawyers are the source of legal texts; they create these texts, taking into account the peculiarities of society.

The status of law is extremely high and crucial; its language is a reliable indicator of the legislators' level of culture and their respect for citizens. When formulating laws, their authors (and hence translators) are simply obliged to adhere to the existing language norms. The general linguistic characteristics of legislative discourse in English and Ukrainian have much in common.

The language of legislative discourse is usually ritual and archaic; it is subject to very strict stylistic norms regarding the way of expression and register, as well as highly codified genre structures. The style of most documents should not evoke additional associations and distract attention from the essence of the document; there are no peculiar individual authorial features in this style. Neutral presentation of legal norms increases the effectiveness of legal regulation.

Analysis of recent researches and published works. Linguistic researchers of the legal text have substantially contributed to the study of grammatical features of text translation in the legal discourse.

According to I. Semyonkina, there are strict restrictions at all levels, from the macrostructure of the text to paragraphs, sentences and phrases, with an effort to adhere to standardized forms, which are infrequent in ordinary texts, clichés, set expressions and special means of expressing integrity (coherence, intertextuality) [6].

The language of law is conservative because archaisms add authority and, moreover, majesty, to it. The complexity of information load of each sentence and the importance of complete and unambiguous transmission of each position, when any possibility of ambiguous interpretation is excluded, lead to the use of extremely long sentences with complex syntax, high level of hypotaxis, and repetition of syntactic discontinuity, i.e., logical structures with the meaning of condition and reason are frequent in use.

According to the researches of S. Postrikhan, the legal text is an example of a business culture focused on a certain circle of recipients. Such a document is characterized by a pragmatic orientation, due to the specific format of lexical and grammatical units, logical and legal connections [4].

The researchers of the legal text I. Korunets and S. Postrihan define legal translation as a highly specialized approach of a translator, who must have knowledge in the field of jurisprudence and law. For an adequate transmission of legal information, the language of the legal translation must be particularly accurate, logical, reasonable, clear, reliable, etc. [3; 4]. I. Rud connects in his studies the use of clichés with the format of contracts and agreements with a strict clear structure [5, 222–225]. O. Emelina defines the role of present tense verbs and passive constructions, emphasising on the use of clichéd forms of translation [2].

Striving to be as accurate as possible, lawyers prefer a tried-and-true, flexible, vague, and abstract language. The objectivity of information presentation is ensured by the predominance of the absolute present tense of the verb and passive constructions. Compressive language components are not inherent in the legal text (abbreviations, parentheses and numerical notations are not characteristic; numerals are usually denoted by words, etc.).

The general nature of information is conveyed due to the predominance of the semantics of the subject, where, along with nouns of legal subject, nouns and pronouns with generalizing semantics (everyone, no one, all citizens) are widely used.

The imperative nature of information is provided by the use of verb structures with the meaning of the modality of necessity and the modality of possibility: may, has the right. Legal information to be translated may relate to any area of human activity, and this may present additional difficulties for the translator.

In such a situation, in addition to background knowledge in the legal field (understanding the realities of different legal systems, special terminology, cultural and historical context, etc.), the translator needs to demonstrate background knowledge in the specific field to which the document relates.

The above-mentioned features make the language of legal discourse not only extremely difficult (even for

native speakers who have no legal education), but often incomprehensible.

Articulation of the purpose and objectives of the article. Translation of legal discourse implies considerable difficulties closely related to the nature of legal discourse and the specific features of English and Ukrainian legal systems and languages. The aim of the article is to study grammatical difficulties while translating legal texts. Among such grammatical difficulties, it is possible to lay emphasis on the following:

1. Difficulties related to differences in the structure of languages, their grammatical categories, forms and constructions, and in the sentence construction. This is due to the fact that English and Ukrainian belong to different branches of the Indo-European family of languages and different structural types of languages. Here is an example:

Member States shall accord nationals of other Member States the same treatment as their own nationals as regards participation in the capital of companies or firms within the meaning of the second paragraph of Article III-27, without prejudice to the application of the other provisions of the Constitution (Eurodocs) – Без порушення застосування інших положень Конституції, держави-члени в питаннях їхньої участі в капіталі товариств у сенсі статті III-27, надають громадянам інших держав-членів однаковий режим із власними громадянами (Eurodocs).

2. Difficulties caused by the use of non-standard sentence structure in English-language legislative discourse. It is known that legal English has significantly been influenced by the grammatical structures of French. Quite common are the varieties of the conditional mood which have fallen out of use in modern English, especially in colloquial English, for example:

Be it enacted by the Queen's most Excellent Majesty, by and with the advice and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present Parliament assembled, and by the authority of the same... (Eurodocs).

It can be argued that lawyers cannot expect translators to create parallel texts that are identical in influence, but they expect that the translated texts will have identical legal consequences. The quality of legal translation in some way affects the effectiveness of law enforcement, the degree of regulation of specific relations, so the language of translation should ensure the implementation of public purpose. This requires from the translator an absolutely clear understanding of the situational, social, contextual rules followed in the law-making process by the legislator of another state and another culture.

Presentation of the core material of the study. The system of logical connections, reflected in grammar, is universal. When learning a foreign language, we automatically compare the already known language tools to express grammatical meanings, with the tools of a foreign language. Thus the grammatical system of a foreign language is built, which in our consciousness is connected with the grammatical system of the native language. As a rule, the grammatical meanings of one language correspond to the grammatical meanings of another language. The present tense form of a verb in English corresponds to the present tense form of a verb

in Ukrainian, French, German, and other languages; the contracting reason in each language also has a correspondence. Therefore, in most cases there is no great need to speak about significant obstacles. In the language system, most grammatical meanings have their correspondences. Though, it is important to understand that compliance does not mean formal identity. Linguistic competence presupposes full knowledge of these correspondences. We have a particular interest in those special cases in grammar which lie in the field of translation competence and require translation decisions.

1. Such difficulties arise in the following cases:

If there is no given grammatical meaning in the language of translation (it is not explained).

2. If there are differences in the structure of grammatical meaning in the language system, in its conventional and functional range in language implementation, including:

a) if the grammatical meaning has several forms of expression in the language of translation and the translator has to make a choice in the language implementation;

b) if the traditions of quantitative use of this grammatical form differ;

c) if the grammatical meaning is included in the meaningful invariant.

These considerations allow us to draw two general conclusions:

- We can consider as grammatical problems of translation only those problems that are in the field of translation, not language competence.

- Translation solutions related to the grammatical problems of translation include both variant correspondences and different types of transformations, including complex one- and multi-level compensation.

Considering the official business language style, it should be noted that this style is characterized by a large number of terms and concepts. In the range of language tools and techniques, the main features of the official business style are the consistency and accuracy of the facts, clarity, monosemanticity and conciseness of statements, the presence of set verbal formulas (for example, to, in connection with, in accordance with, in order, according to, etc.), the use of words in the literal sense, the widespread use of special terms, the observance of the direct order of words in a sentence, etc. Official business style is expressively neutral because it emphasizes business relationships and does not convey a subjective assessment of what is being taught. In the official business style it is very important to adhere to the following grammar rules:

1. It is necessary to limit the use of complex syntactic constructions of sentences with adjectives and adverbial expressions, with different kinds of remarks.

2. Conciseness of the statement is achieved by replacing complex sentences with simple ones, as well as by eliminating adjectives and adverbial expressions and using common abbreviations.

3. The use of impersonal and imperative forms of the verb in the present tense with the indication of priority or regularity of action.

4. The use of complex sentences with conjunctions and subjunctives should be minimized; asyndetic, simple

sentences are used instead (several subjects in one predicate, several predicates in one subject, several objects in one of the main parts of the sentence, etc.).

When translating texts of official business style, we encounter a number of grammatical difficulties whose reasons for existence are primarily differences in the picture of the world of English and Ukrainian languages. The stability and clarity of sentence construction helps to easily recognize the transformations and constructions that take place in the original texts and their equivalents. However, in some cases, when confronted with the terminology of official business style texts, it is necessary to be able to adequately select a certain type of translation. That is why, when researching the translation of official business style texts, it is very important to note which constructions are used most often and which method of material transfer should be used in a given situation.

The most commonly used grammatical transformations in the translation of legal texts include the following:

- Replacement of the singular with the plural:

State Parties recognize the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health... (Eurodocs) – Держави-учасниці визнають право дитини на користування найдосконалішими існуючими послугами системи охорони здоров'я... (Eurodocs).

- Replacement of parts of speech:

...to this end, State Parties shall promote the conclusion of bilateral or multilateral agreements or accession to existing agreements (Eurodocs) – ...з цією метою держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх чи багатосторонніх угод або приєднуються до чинних угод (Eurodocs).

In this case, the English noun 'accession' was replaced by the verb 'join' in the Ukrainian sentence.

- Changing the order of words in a sentence:

State Parties shall take all appropriate measures to ensure to women, on equal terms with men and without any discrimination, the opportunity... (Eurodocs) – Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів, щоб забезпечити жінкам можливість на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації... (Eurodocs).

- Translation of gerundial constructions:

No State Party shall expel, return or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture (Eurodocs) – Жодна держава-учасниця не повинна вислати, повертати чи видавати будь-яку особу іншій державі, якщо є серйозні підстави вважати, що їй там може загрозувати застосування катувань (Eurodocs).

- Sentence segmentation:

The provision for the reduction of inc stillbirth-rate and of infant mortality for the healthy development of the child and the improvement of all aspects of environmental and industrial hygiene (Eurodocs) – Забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і піклування про здоровий розвиток дитини. Поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості (Eurodocs).

- Sentence combining:

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his free consent to medical or scientific experimentation (Eurodocs) – Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню, а також жодну особу не може бути без її добровільної згоди піддано медичним чи науковим дослідом (Eurodocs).

As S. Postryhan denotes, an institutional legal text is a message of governmental nature objectified in the form of a written document concluded by the subject of a certain social and legal institution in a certain culture, which focuses on a certain range of recipients. Such a document has a special semantic unity, which is determined by its inherent types of lexical, grammatical, logical and legal connections, as well as semantic completeness and pragmatic guidance [4].

Depending on the type of documents being translated, legal translation is divided into translation of laws and regulations and their drafts, translation of contracts, translation of legal opinions and memoranda, translation of apostilles and notarial certificates, translation of constituent documents of legal entities and translation of powers of attorney.

Legal translation as a creative process of high degree of complexity largely consists of finding equivalents between the different types of categories of the original text and the translated text. The main characteristics of the institutional legal text, according to the researchers [1, 7], are brevity, unification, logic and argumentation of presentation, impersonality, accuracy of wording, conservatism, extreme clarity of statements, and fixed macrostructure of individual text genres.

Thus, I. Korunets, comparing legal texts with texts of other functional styles, notes that legal documents lack emotionality, interrogative and exclamatory modalities, dialogical and monologue forms of presentation, they are dominated by the use of verbs in the present tense, and they also comprise a large number of standardized international clichés [3, 290].

As I. Rud notes [5, 222–225], such clichés include, i.e., constructions of type

(1) *hereinafter referred to as 'the Parties' – які надалі іменуються Сторони; and type (2) have agreed as follows – домовилися про таке*, are characteristic of the genre 'contract'. Other genres of legal discourse are dominated by clichés directly related to the macrostructure of the document. For example, (3) *for the purpose of this agreement – у цій угоді the following terms have such meaning*. This cliché is used in the main part of legal texts of the genre 'international agreement', (4) *done at ... on the... day of ... in the year ..., in duplicate each in the English and Ukrainian languages, each of these texts being equally authentic – вчинено у (number denoted by ordinal numbers)... day... (name of the month)... (year denoted by ordinal numbers) of the year in two copies, each in Ukrainian and English, all texts being authentic*. This formula is a standardized final part of agreements and treaties in international law. Let us consider more in detail the typical interlingual differences for the language pair

‘English-Ukrainian’ at the syntactic and morphological levels in the case of translation of legal texts of institutional legal discourse. One of the defining grammatical features of legal documents is the use of complex modal predicates shall + Infinitive:

(5) *Diplomatic missions and consular posts of the Member States shall issue multiple-entry visas <...> to the following categories of persons<...> (mfa.gov.ua) – Дипломатичні представництва та консульські установи держав-членів оформлюють багаторазові візи <...> таким категоріям осіб <...> (mfa.gov.ua)*

(6) *“Member State” shall mean any Member State of the European Union (mfa.gov.ua) – «Держава-член» означає будь-яку державу-члена Європейського Союзу<...> (mfa.gov.ua)*

Examples 5 and 6 of the text genre ‘international agreement’ demonstrate that such a complex predicate shall + Infinitive is translated into Ukrainian by the Ukrainian verb in the active voice in the present tense. However, if the negative particle not is added to the specified complex modal predicate, then there will be another version of translation with the Ukrainian complex modal predicate in the sense of prohibition:

Typical complex modal predicates in legal texts of the genre ‘international agreement’ can also include may/may not + Infinitive, which indicate the permission or prohibition of certain actions of the parties, for example:

(9) *Citizens of the European Union and of Ukraine who have lost their identity documents <...>, may leave the territory of Ukraine or the Member States on the grounds of valid identity documents <...> issued by diplomatic missions or consular posts of Ukraine or the Member States <...> (Eurodocs) – Громадяни України та Європейського Союзу, які втратили документи, що посвідчують їх особу, можуть залишити територію України або держав-членів на підставі оформлених їм дипломатичними представництвами або консульськими установами України або держав-членів дійсних документів, що посвідчують їхню особу <...> (Eurodocs).*

According to Grammar researcher O. Yemelina, the grammatical features of the translation of legal texts include: the predominance of present tense verbs, passive constructions, modal verbs to denote necessity and possibility, the absence of personal and indicative pronouns, the transfer of numerals in words, and the use of Latin clichéd forms. It is also worth mentioning the lack of emotional coloring and complex syntax, which helps to achieve accuracy and unambiguous legal wording [2]. As far as the grammatical structure of language reflects a system of logical connections through which the world around is perceived and described, the grammatical structure is largely decisive for the process of translation to convey semantic content. In the case of legal translation, the content of the text imposes certain restrictions on the grammatical constructions of the language, which can be overcome by using grammatical transformations. Such techniques include changing the word-order, changing the structure of the sentence (completely or partially, replacing parts of speech and members of the sentence, adding and omitting words) can be used separately. However, quite frequently, when translating the same sentence several

techniques can be used simultaneously. In English sentences, the semantic center can be both at the beginning and at the end of the sentence, while in Ukrainian the semantic center is at the end of the sentence. The Ukrainian language allows to identify the semantic center at the expense of use of more flexible word-order and, most frequently, the order of words will be reversed: secondary members, a predicate, a subject. The presence of the definite article in front of the subject shows that the subject does not carry new information; therefore, the semantic center is at the end of the sentence. In this case, the order of words in translation is not changed as the place of the semantic center in English and Ukrainian sentences coincides. The indefinite article implies the presence of new information, therefore, the place of the semantic center of Ukrainian and English sentences does not coincide, which makes it necessary to change the order of words in translation:

The present Agreement shall come into effect from the date hereof and its validity term shall not be defined (Eurodocs) – Цей договір вступає в силу з дня підписання його Сторонами і діє протягом невизначеного терміну (Eurodocs).

Replacement of parts of speech and members of a sentence. The use of personal and impersonal verb forms is a characteristic feature of the English language, while the Ukrainian language is characterized by a wider use of nouns:

An external manager is authorized to conserve the debtor's estate, monitor the activities of the debtor's management, equally distribute debtor's assets among its creditors in case of the liquidation of the debtor and terminate the bankruptcy case (Eurodocs) – У число повноважень розпорядника майна входять: забезпечення збереження майна компанії-боржника, спостереження за діяльністю керівництва такого підприємства, відповідне розподілу майна боржника між його кредиторами у разі ліквідації або припинення справи про банкрутство (Eurodocs).

Considerable difficulties arise when we deal with the translation of verbs in the passive voice, especially in constructions with a single subject. As a rule, in the sentences with one subject there can appear several predicates in the Passive and Active Voices. When translating such sentences in the process of transformation, such a passive form is translated lexically.

The company may on its own behalf acquire and exercise property and non-property rights, perform duties, sue and be sued in courts (Eurodocs) – Компанія має право від свого імені набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем в суді (Eurodocs).

Adding and omitting words. Due to the inherent conciseness of the English language when translating into Ukrainian, a need to add words frequently arises. Omission of words in translation is much less common.

Under contract law, there is no contract if there is no consideration (Eurodocs) – В рамках договірних права договір не може існувати без зустрічного задоволення (Eurodocs).

Conclusions and prospects for further research in this field. Thus, taking into account the fact that legal translation is one of the most complex types of trans-

lation, which requires a high level of professionalism, it should be noted that it is not enough for the translators to use their basic skills. Legal translation cannot be carried out correctly without the use of special knowledge in the relevant field of law, without knowledge of the specifics of a particular type of legal relationships. It is necessary to know much about the current legislation, and also to possess a set of special skills on understanding the subtleties of grammatically correct translation of the legal text / discourse. As legal translation is one of the most popular types of translation today, there is a growing demand for translators who specialize in this field. Legal linguistics is a relatively new, but not well developed science yet. Thus the specifics of legal translation are insufficiently studied and need more in-depth analysis. Different approaches of scholars to

understanding grammatical features in the translation of a legal text were considered, so the use of considered and analyzed grammatical translation transformations of a legal nature in the process of transmitting English texts is a necessary condition for solving the problem of literacy and accuracy.

The considered examples show that grammatical transformations and knowledge of the peculiarities of the structure of a legal text are important translation tools for adequate transmission of the information content of the text. However, when translating legal texts, one should not forget that each country has its own legal system, relevant legal terminology and practice. Therefore, the correct use of this tool is difficult without studying the linguistic grammatical features, which is the basis for the textual design of legal texts and documents.

BIBLIOGRAPHY

1. Гладуш Н. Ф. Концепція перекладу в працях сучасних англійських перекладознавців. *Актуальні проблеми перекладознавства та навчання перекладу в мовному ВУЗі*: тези доповідей. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 43–44.
2. Емелина О. В. Грамматические особенности перевода юридических текстов. *Право и управление. XXI век*. 2011. Вип. 2. С. 70–73.
3. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства: підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
4. Постриган С. В. Усталені словосполучення в німецькому інституційному юридичному тексті: лінгвокультурологічний та комунікативно-прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2009. 17 с.
5. Рудь І. В. Граматичні труднощі перекладу юридичних документів (на матеріалі: «міжнародних угод» англійською мовою): вебсайт. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_30/222_226.pdf.
6. Семьонкіна І. А. Специфіка англомовного законодавчого дискурсу в аспекті перекладу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. Вип. 896: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 61. С. 181–185.
7. Снелл-Хорнбі М. Перекладознавство. Інтегрований підхід. Амстердам, Філадельфія, 1999. 166 с.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

8. Eurodocs – Європейська спільнота, Україна. Угода між Україною та Європейськими Співтовариствами. *Електронна система документації з питань адаптації законодавства України до Законодавства Європейського союзу*: вебсайт. URL: eurodocs.sdla.gov.ua.
9. mfa.gov.ua – Європейське Співтовариство, Україна. Угода між Україною та Європейським Співтовариством (Європейським Союзом) про сприяння видачі віз. *Офісний журнал Європейського Союзу*. 2007: вебсайт. URL: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/ukraine-eu/files/on_the_facilitation_of_the_issuance_of_visas.pdf.

REFERENCES

1. Hladush, N. F. (2006). Kontsepsiia perekladu v pratsiakh suchasnykh anhliiskyykh perekladoznavtsiv [The concept of translation in the works of modern English translators]. *Aktualni problemy perekladознавства та навчання перекладу в мовному ВУЗі*. Abstracts. Kyiv: Center of KNLU, 43–44 [in Ukrainian].
2. Yemelina, O. V. (2011). Hrammatycheskye osobennosti perevoda yurydycheskykh tekstov [Grammatical features of translation of legal texts]. *Pravo y upravlenye. XXI vek*, 2, 70–73 [in Russian].
3. Korunets, I. V. (2008). Vstup do perekladознавства [Introduction to translation studies]: pidruchnyk. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
4. Postryhan, S. V. (2009). Ustaleni slovospoluchennia v nimetskomu instytutsiinomu yurydychnomu teksti: lnhvokulturolohichni ta komunikatyvno-prahmatychnyi aspekty [Set expressions in the German institutional legal text: linguocultural and communicative-pragmatic aspects]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
5. Rud, I. V. (2010). Hramatychni trudnoshchi perekladu yurydychnykh dokumentiv (na materialii: “mizhnarodnykh uhod” anhliiskoiu movoiu) [Grammatical difficulties of translation of legal documents (on the materials: “international agreements” in English)]. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_30/222_226.pdf.
6. Semyonkina, I. A. (2010). Spetsyfyka anhlo-movnoho zakonodavchoho dyskursu v aspekti perekladu [Specificity of English legislative discourse in the aspect of translation]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*. Kharkiv, 896: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov, 61, 181–185 [in Ukrainian].
7. Snell-Hornby, M. (1992). Perekladознавство. Intehrovanyi pidkhid [Translation Studies. An Integrated Approach]. Amsterdam, Philadelphia [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

8. **Eurodocs** – Yevropeiska spilnota, Ukraina. Uhoda mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskymy Spivtovarystvamy [European Community, Ukraine. Agreement between Ukraine and the European Communities.]. *Elektronna sistema dokumentatsii z pytan adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do Zakonodavstva Yevropeiskoho soiuzu*. Retrieved from: eurodocs.sdla.gov.ua.

9. **mfa.gov.ua** – Yevropeiska spilnota, Ukraina. Uhoda mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym spivtovarystvom (Yevropeiskym Soiuzom) pro spriannia vydachi viz [European Community, Ukraine. The Agreement between Ukraine and European Communities (European Union) on facilitation of the issuance of visas]. *Official Journal of the European Union*, 2007. Retrieved from: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/ukraine_eu/files/on_the_facilitation_of_the_issuance_of_visas.pdf.

УДК 811. 161.2 «38» 20'

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.2

«КРИМ ТВОРЦЯ, НІ НА НЕБІ, НІ НА ЗЕМЛІ НЕМАЄ ІНШИХ КОНСТРУКТОРІВ...»: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТЕОНІМ БОГ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»

Баранська Л. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено семантико-стилістичні та функційні особливості сакральної лексеми-концепту **Бог** у романі-панорамі завдовжки у 225 років Марії Матіос «Букова земля», який постає як цілісний мегадискурс, де кожен елемент, символ, образ репрезентує завершену й водночас відкриту художню систему, яка виразно групується навколо аналізованого сакрообразу. Проілюстровано функціонування цієї лексеми в різних символічних значеннях.

Доведено, що основними вербалізаторами концепту **Бог** у досліджуваному матеріалі є аналогічна лексема, а також номен *Господь, Творець, Вседержитель, Всевишній, Отець, Господар, Повелитель, Святий, Благий* тощо.

Простежено функціонування інших сакрально маркованих власних назв на позначення лексеми **Бог**, з одного боку, як символу загальнолюдського й загальнонаціонального плану: **Бог, Господь** – всевладність, всемогутність, справедливість, прощення тощо. З іншого – наголошено на креативній функції Бога, увиразнено його роль як Творця, що створив усе на цьому світі. Особливу увагу зосереджено на оказіональних номінаціях: **Конструктор життя, Головний Архітектор долі, Зодчий, Вищий Розум, вигадливий Майстер, багатогранний Майстер, Виконавець свого вселенського задуму** тощо.

Зуважено, що в аналізованому тексті досліджувана лексема експлікується через концептуалізовані нею поняття Бога, різноаспектна інтерпретація яких дає можливість глибше осмислити специфіку етномаркованого авторського мовомислення, його вишуканий художній смак та глибоку ерудицію, засвідчити палітру символічних сенсів номена, зрозуміти особливості високої питомої ваги сакральної ономалексими.

Здійснено також спробу відрефлексувати взаємини, які склалися між конкретним текстом художнього твору та біблійним прототипом. Акцентовано на проблемі *sacrum* у як найважливішій проблемі, пов'язаній з вивченням біблійних елементів у художньому творі, оскільки біблійний символ у художньому тексті відображає „сакральний” досвід автора, виступає як діалог автора з Книгою Книг.

Ключові слова: концепт, Бог, лексема, номен, символ, сакральне, мовомислення

*Baranska L. B. "There are no other constructors in heaven or on earth apart from the Creator...": the conceptual theonym God in Maria Mathios's novel "The Beech Land". In the article we research the semantic-stylistic and functional peculiarities of the sacred lexeme-concept **Boh** in Maria Mathios's 225-year-long novel-panorama "The Beech Land" (Bukova zemlya), which appears as an integral megadiscourse, where each element, symbol, image represents a complete and at the same time open literary system clearly grouped around the investigated sacred image. The functioning of this term in various symbolic meanings is illustrated by particular examples.*

*It is proved that the main verbalizer of the concept **Boh** in the studied material is a similar lexeme and also the author uses the nouns *Hospod, Tvorets, Vsederzhytel, Vsevyshnii, Otets, Hospodar, Povelitel, Sviatyi, Blahyi* and so on.*

*The functioning of other sacredly marked proper names to denote the lexeme **Boh** is traced. On the one hand, he is depicted as a universal and national symbol: **Boh, Hospod** – power, mighty, justice, forgiveness, etc. On the other hand, the author often emphasizes the creative function of God, qualifying him as the Creator who created everything in this world. Special attention is paid to occasional nominations: **Konstruktor zhyttia, Holovnyi Arkhitektori dol, Zodchyi, Vyshchyi Rozum, vyhadlyvyi Maister, bahatohrannyi Maister, Vykonavets svoho vselenskoho zadumu**, etc. It is noted that in the analyzed text the studied lexeme is explained through the conceptualized concepts of God, the diverse interpretation of which enables us to consider the specificity of ethno-marked author's language thinking, his refined artistic taste and deep erudition, certify the palette of symbolic meanings of the nomen, to understand the peculiarities of great significance of the sacred onoma vocabulary.*

*In the article we also try to theoretically reflect the relationship between a particular text of a literary work and a biblical prototype. We emphasize that one of the most important problems related to the study of biblical elements in a literary work is the problem of *sacrum*, as the biblical sign in the literary text reflects the "sacred" experience of the author; acts as a dialogue between the author and the Book of Books.*

Key words: concept, God, lexeme, nomen, sacred, symbol, language thinking.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сакральна світоречення та відповідна вербальна маніфестація – іманентна

прикмета мовомислення знакової постаті сучасного літературного процесу Марії Матіос. Її художня творчість, головню проза, постає, на думку відомого

літературознавця та культуролога Ігоря Набитовича, згустком «української священної крові у світовій літургійній драмі жорстокого ХХ віку» [8, 529]. Додамо: для України вже фатально драматичного і ХХІ сторіччя.

Ментально й світоглядно, попри виклики постіндустріального суспільства, письменники залишається людиною наскрізь релігійною, органічно побожною. Цей етноментальний теоцентризм кризнить у її творчості від перших повістей до роману-панорами «Букова земля», породжує рецептивний стан незбагнено-потужної енергетики, з якого ще довго не можеш вийти. «Вона [енергетика] – в її Слові» [12, 3]. Читаючи роман, занурюємося в сакралізований час і простір завдовжки у 225 років. Це справді історичний епос європейського рівня й стибу. Це – квінтесенція тих історичних знань й глибоко сокровених переживань, які увібрала в себе Матіос з розповідей, переказів, особистих спілкувань. В інтерв'ю Сергій Осачук зауважує, що ця книга про людські чесноти, про бажання і прагнення, з одного боку, бути по-людськи щасливим, а з іншого – усвідомлення місії, яку ти несеш по життю. Матіос переплела в новій книжці долі людей настільки різними барвами й кольорами, що вони виходять далеко за регіональні межі локальної історії Буковини, України.

Сакральний лінгвопростір роману буквально приголомшує своїм лексичним багатством, розмаїттям, асоціативністю, алюзивним потенціалом. І все ж доміантою сакральної концептосфери виступає онім **Бог** з майже всіма своїми Божими іменами, що є своєрідною проекцією на Творця видимого й невидимого світу, символічним відображенням трансцендентного в іманентному [7, 36]. Лише під опікою Творця герої Марії Матіос почувають себе захищено й спокійно, душа, відчуваючи Божу присутність, залишається відкритою й чутливою до всіх граней людського буття. Бо що ж таке людське життя? Мить. Думка не нова, однак завжди актуальна. Змалку ми чуємо, що Бог усе бачить. Він є свідком наших добрих справ, знає й про негідні вчинки. От тільки карає не завжди безпосередніх винуватців. Людина завжди в пошуках Бога хоче віднайти святе, священне, бо воно виявляється, виказує себе як щось цілком відмінне від світського, профанного. На розлогих (майже 1000 сторінок) просторах роману номен **Бог** (Господь, Творець) найбільш частотний, найповніше й найглибше експлікує сутність сакрального кризь призму християнської традиції та ритуально-обрядової сфери. Н. Бабич тонко підмітила, що іменем Бога клянуться і проклинають, застерігають і зупиняють, примиряють і вибачають, благословляють і дорікають, узагальнюють досвід предків і повчають з огляду на відповідальність перед майбутнім [1, 122]. Ця теза дуже добре корелює із загальною наративною стратегією вияву сакрального і в романі Марії Матіос.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проникнути в суть стрижневих концептів релігійної картини світу українців прагне когорта знаних мовознавців і культурологів. Фундаментальні монографічні дослідження, об'єктом яких є вивчення різних виявів сакрального в мові, мовленні, художній

літературі, здійснили П. Мацьків («Концептосфера **Бог** в українській мовній картині світу: біблійний, фольклорний, словниково-діахронний дискурс»), М. В. Скаб («Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери»), Т. Вільчинська («Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст.»). Н. Піддубна розглядала формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові; І. Бочарова центр своїх дослідницьких зацікавлень сфокусувала на назвах релігійних свят. Останнім часом дослідники все частіше звертають увагу на особливості збагачення художнього дискурсу конфесійно маркованими образно-лексичними засобами (Л. Бондаренко, М. Крупа), рівно ж і форми побутування біблійних текстів як прецедентних феноменів у мові й мовленні. Маємо на увазі різноформатні студії А. Ковтун, Ж. Колоїз, І. Христенко, Л. Лемець, Х. Щепанської, А. Задорожної, Н. Гуйванюк. Мовна картина світу Марії Матіос кризь призму сакрального почасті репрезентована в студіях Л. Марчук, С. Шабат-Савки, Г. Павлишин. Проблему експлікації сакрального в мовотворчості Марії Матіос неодноразово заторкувала М. Стецик [5; 9; 10], а також автор цієї статті [3; 4; 5].

Формулювання мети і завдань статті. Мета полягає в різноаспектному дослідженні сакральної стрижневої лексеми-концепту **Бог** у романі Марії Матіос «Букова земля». Досягнення мети передбачає виконання основних завдань: 1) простежити інтерпретацію лексеми **Бог** як поняття, пов'язаного із концептом **САКРАЛЬНЕ**; 2) висвітлити та проаналізувати символічне наповнення досліджуваної лексеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У художньому тексті релігійно марковані контексти, ірраціональні вияви сакрального – це, як влучно підмітив І. Набитович, своєрідні краплини роси на синхронній павутині, якою є текст. Зчеплення кожної з таких, метафорично кажучи, «росинок концептів» змушує бриніти увесь текст-павутину (текст-«тканину»), породжує розлогі конотації й асоціації, дає змогу віднайти приховані сенси, побачити нові інтерпретаційні ракурси [8, 52].

Особливу, абсолютну святість, Божественну сутність як творчий первень, істину, спасіння позначає номен **Бог** та його синонімічні варіанти (**Господь, Творець, Вседержитель, Всевишній, Всемогутній, Всечесний** тощо), які панорамно й численно представлені в аналізованому романі Марії Матіос.

Відомо, що номен **Господь** власне слов'янського походження, споріднений (перший компонент) з латинським *hospes* – «гостинний друг, господар»; «гість, чужинець», другий компонент цього слова індоевропейського походження *pot(i)s* «пан, володар» (ЕСУМ I, 574–575). У християнстві слово **Господь** стало синонімом до слова **Бог**. Бог – слово давнє, перського походження й означає «багатство», «добро», пізніше «подателі добра» (тому таке розгалужене словотвірне гніздо із цим коренем у нашій мові – багач, багатий, багатир, багатство тощо) (див. про це: Жайв., 43).

«Богу релігійних вірувань – творець, що створив світ і керує ним та вчинками людей» (ВТССУМ, 58).

В. Шевченко дає таку дефініцію: «Бог, -га (у христ. – Бог) – верховна надприродна істота, основний об'єкт релігійного поклоніння» (Шевч., 56). Однак «тлумачення Бога у християнстві не вичерпується лише значенням відповідної лексеми. Більшість конститутивних компонентів семантики можна встановити, виходячи з практики пояснення Бога у Святому Письмі та різних теологічних джерелах» [6, 147].

«У Біблії нема трактату про Бога; у ній автори не відступають від вивчення Бога, щоб змалювати Його наче осторонь. Біблія запрошує нас не говорити про Бога, а слухати, як говорить Він Сам і відповідати Йому, сповідуючи Його Славу і слугуючи Йому. Якщо перебувати в послухові і подяці, то можна сформулювати суть того, що Бог говорить у Біблії Сам про Себе (СББ, 56).

Універсальний сакральний онім **Бог (Господь)** у романі Марії Магіос головно актуалізується на рівні генералізованої символічної семантики крізь призму етноментальних рецептивних уявлень: *...А, може, Бог просто з великої своєї любові чи такого ж великого жалю відокремив гірських людей так далеко і високо задля близькості до себе... (9); А люди не менш ретельно виконували єдину припустову роботу від Бога, не знаючи, що вона називається просто і коротко – ЖИТТЯ... (33); Але Богові завжди було цікаво знати, як оцінила його фантазію стосовно себе та чи інша людина і що вона, людина, власне, думає про свого Творця? (39); Та чи знайшовся б у світі сміливець, який би наважився відгадати, що насправді думає Бог, коли до нього звертається людина у часи свого відчаю чи зневіри? Як і ніхто, напевно, не осміліє відповісти, що саме піддає сумніву Бог у мить покарання вибраної Ним людини... (17); Здивований безміром людського зла-гріха, навіть Бог подеколи вражено зупиняється серед небес, щоби прискіпливіше роздивитися <...> уже відоме йому зло у кожному прояві і в кожній його деталі <...> підправити в небесній Книзі Буття зигзати доль своїх земних підопічних (17); Проте навіть Бог подеколи переглядає свої плани (38); Стомленим, але трохи навіть натхненним Бог ішов до щойно вродженого. Нова людина була ще із заплющеними очима, з невідрізаною від матері пуповиною, – а Творець на ходу витягував з-під пахви одну із трьох своїх найважливіших книжок. Та цієї миті сам Господь Бог не міг би сказати, на який із фоліантів упав його перст (44).*

Уже зазначалося, що Божі імена є своєрідною проекцією на Бога як творця видимого і невидимого світу, символічним відображенням трансцендентного в іманентному. Номен **Творець** вербалізує творчий первень, тобто створення всього з нічого: «з невидимого сталося видиме». Марія Магіос часто вживає номен у моментах, які об'єктивують акт творення світу (творчу силу), благість і милість; ідею спасіння людства – і в історичній перспективі, і в реальному житті. У романі бачимо розлогі авторські рефлексії на теми сотворення світу й людини, майстерно екстрапольовані на етнічний ґрунт. Перед читачем постають дивовижні художні акти одкровення, креації Світу й Людини. Тільки тим світом

є «принадний край» – Букова Земля. Претекстом тут виступає старозавітний розділ про сотворення світу. «На початку Бог створив Небо та землю» (Біблія, 9): **Творець** перевів погляд на підпорядкований двом ангелам Округ... він довго дивився на землю, оповиту мерехтливим сонячним серпанком. – Ось наше щоденно переорюване поле, ... ось мій улюблений полігон для випробування. Земля і люди. Люди і земля (44); Цей багато в чому таємничий, принадний край, названий солодким жіночим ім'ям, начебто надолужував відсутність жіночого духу у високому, неосяжному світі **Творця**. Край мав дивовижне наймення – Букова Земля. Земля Буків. Vuchenland. Буковина (36); Напевно, **Творець**, колись і справді був дуже передбачливим і більш милосердним, ніж до інших земель і країв, з таким небувало щедрим розмахом заселяючи Букову Землю унікальною рослинністю і багатоманітною живністю, звівши саме тут людську присутність до мінімуму (36); Пильна робота **Творця** не допускала таких дрібниць, як ненавмисне непорозуміння слугами деяких незмінних величин у Його обширах (19); Крім **Творця**, ні на небі, ні на землі немає інших конструкторів життя і небуття. Він і тільки Він – головний архітектор і найменший виконавець свого вселенського задуму. І тільки сонм ангелів виконує роль підручних у його фантастичній праці (27); Над **Творцем** немає нікого ні там, коло самого Сонця, ні у надрах землі. Усі вигадані людьми химери, як-от Доля, Смерть, – це лики одного всемогутнього духа – Бога. В одному обличчі (27); Зараз одкровення **Творця**, що радше нагадували академічну лекцію, стосувалися Смерті Людини – одного з найбільш загадкових навіть для Ангелів періодів Божих метаморфоз (27).

Мисткиня дає волю художній фантазії – і постають цілі каскади оказіональних референтів і кореферентів означень Бога з актуалізованою семою «творець, творіння». Спостерігаємо й семантичну реактуалізацію лексем **Вищий Розум, конструктор життя, головний архітектор доль, зодчий, багатогранний майстер, вигадливий майстер, художник-дизайнер** тощо: *Якщо ті, хто засумнівався у могутності Вищого Розуму, як подеколи називають мене деякі земні сміливці, дійдуть до межі самознищення, я, звичайно, милостиво дозволю їм знищити себе і свою цивілізацію – раз у них виникне безумна потреба колективного самогубства. Однак жодна цивілізація не цепає за помахом руки однієї людини. Ініціатор такого самознищення завжди шукає тотальної підтримки мас... (35); Захід і південь Буковини вигадливий майстер вирізьбив особливим різцем, обрамивши їх ланцюгом Карпатських гір, розгалуженим на сім хребтів та безліч кряжів... У процесі творення Букової Землі фантазія зодчого, очевидно, була такою витонченою і натхненною, що окремі пагорби ... застигли у формі церковних куполів та башт-дзвонів ... (36); Крім Творця, ні на небі, ні на землі немає інших конструкторів життя і небуття. Він і тільки Він – головний архітектор і найменший виконавець свого вселенського задуму. І тільки сонм ангелів виконує роль підручних у його фантастичній праці (27). Дескриптив з увиразне-*

ною термінною семою **‘Вищий Розум’** у контексті втрачає іманентно секулярні ознаки й стає засобом удокладнення загального сакрального наративу.

Отже, більшість синонімічних образних номінацій Бога є індивідуально-авторськими.

На початку роману Бог говорить з Білим і Чорним Ангелами про сенс життя й дає їм завдання знайти все про життєписи чотирьох родів: Берегівчуків, Васильків, Вівчарів і Вагнерів, хоча ніколи ще Він не розглядав людей «у контексті їхніх взаємозв'язків і взаємовпливів, не аналізував із точки зору цікавості до них нашої вічності». Це цікаві роздуми авторки про Книгу Життя, Книгу Смерті і Книгу – «Життя задля Смерті». Наскрізний у романі мотив і щасливий момент Боговіднайдення, Богошукання і для Марії Матіос, і для її героїв становить невід'ємну частину буття. Просторові та часові характеристики Бога (Творець, Отець, Господь, Господар, Повелитель) вказують на Його вищість над усім, рівно ж безконечність Божого життя (і життя людини в Бозі), вічність Його імені, слави, правди, істини, заповіту, найголовніше – священну самопожертву Бога. Спосіб буття Бога розглядається як Боже одкровення, втілене і в матеріальній, і в ідеальній площинах [7, 119]. Прикметно, що Марія Матіос вводить синонімічні найменування Бога в одне речення чи невеликий контекст: *Присоромлений і одночасно збентежений, Білий Ангел, забувши про прикру недоречність і нікчемне відволікання **Отця** від його місії, тепер теж незмигиво вдвлявся у **Творця**, укотре намагаючись розшифрувати невидиму роботу **Людино-Бога**, схиленого над горою потемнілих від часу письмен-папірусів ...* (19); *Його свіжі від дистильованого вітру крила обвітали незліченні складки **Творцевих** багатоярусних одеж – і громіздка біла тога **Повелителя** всього живого і мертвого ... почала трансформуватися на очах мало не зомлілого Білого Ангела* (22); *Найсвіжіший слід вів до нової людини. Всевидючий **Бог-Вседержитель** постішав до того, хто цойно вилупився на Його світ, як вилуплюється курча зі шкаралупці, і про чю з'яву сповістили два Ангели* (44); *Чи тобі зверху не видно нас, Боже? Чи тобі нас не жаль, **Всемогутній**? Спаси нас, **Великий*** (194).

Зрозуміло, що тут ідеться не про банальне стилістичне шліфування, а про ущільнення оповіді та контамінацію аллюзивних біблійних сигналів, коли зміст розлогих глав чи віршів лаконізується до промовистого імені. Інакше кажучи, Бог – це «Той, Хто висловлює усе і від Кого все випливає, Чия воля повинна здійснитися, що б там не сталося. Він – Святий, Благий, тільки один Господь. Він – Єдиний, перед Котрим усе інше – ніщо» (СББ, 64): *Людина слабка, – з прикрим розчаруванням і смутком думав Білий Ангел у хвилини, коли його підопічні без найменшого спротиву, сум'яття чи совісті піддавалися спокусі змиритися чи то з Божим гнівом, чи то з лінією Долі, а то й зі своїм лукавством чи авантюрою...* (20); *Бог розсудить. І, може, простить йому гріх дітовбивства, хоча у своє прощення Дарій не вірив і на малу йоту, проте ревно молився...* (176); *...А він, здавалося, віддавав Богу душу у зіпрі-*

лому листі, а все одно просив Господа подовжити його дні – навіть попри неспасний гріх, який носив у собі (179); *Праведний Боже! Скільки у тебе тих боків світу? Зроби їх трохи менше, бо не витримує серце дивитися на чорну запеклу кров побратимів...*(95). Часто спокутувати гріхи всього людства або певної історичної доби в прозі Марії Матіос припадає одній людині, що є найменш захищеною і найбільш людяною серед інших героїв. Наприклад, у романі «Солодка Даруся» *одна нещасна німа Даруся за всіх відбуває **гріхи** на цьому світі, сирота*. Героїня новели «Юр'яна і Довгопол» Юр'яна думає, що її дочка, Павлінка, спокутує гріхи всього роду і вважає власним гріхом, що змусила дочку вийти заміж за старого Штефурняка, *...але що можуть знати люди про чужі **гріхи** і прокляття?* [2, 11].

У художній картині світу Марії Матіос, як і в Святому Письмі, могутність і велич Бога настільки вражають, що не можуть бути до кінця зрозумілими обмеженим людським розумом. А ще Бог виступає суддею всіх людських вчинків. Цілком умотивованою є паралель «Бог – Книга Життя»: *По якимсь часі, надивившись на поведінку і тих, і інших, у справу знову втручаюся Я і, залежно від настрою, небесного плану і загальної ситуації в Окрузі, Книга Життя декого з них укотре видозмінюється. І так – аж доки їхні душі не прийдуть сюди, на поклони до мене* (25); *Такі є родоначальниками гріха, бо вони плодять зло, перенаселяючи ним світ. Особливо злісних розплідників земного зла Я зобов'язаний ізолювати від інших живих, бо мертвий ніколи не є поширювачем зла. Мертвий не може заподіяти лиха так явно, як це він робив за життя* (25); *Білому Ангелові ясно видно густі зигзаги, накреслені Творцем для своїх земних підопічних, якими їх водили прикріплені до них ангели від самого народження і аж до смерті. Це були обов'язкові зигзаги людських доль – лінії Життя та Смерті* (19).

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Проаналізований матеріал переконує в тому, що Марія Матіос не лише видатна письменниця, а й великий майстер слова. Майстерність її виявляється і у створенні оригінальних поетичних образів-символів, і в доборі лексичних засобів для їх змалювання. Власні релігійні лексеми аналізованого роману-панорами «Букова Земля» глибше розкривають для нас внутрішній світ авторки, маніфестують органічний зв'язок авторського мовомислення із сакральною сферою, засвідчують ментальний теоцентризм. Зв'язок з Богом є важливою ознакою її зрілого християнського світобачення. Сегмент сакрального лексикону досить широко представлений у творі мисткині великою групою аналізованих номенів **Бог, Господь, Творець, Отець, Господар, Повелитель, Конструктор життя, Головний Архітектор доль, Зодчий** тощо. У цьому вбачаємо не лише глибоку пошану до релігії та культури рідного народу, а й повноправність уживання сакралізмів у мовленні як результат діалогу авторки з Біблією, з Творцем. У перспективі плануємо дослідити функціонування сакральної лексеми *ангел* на матеріалі роману М. Матіос «Букова Земля».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. «Сила Божа» в народній фразеології. *Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки* : зб. наук.-дидакт. праць. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2009. С. 118–123.
2. Баранська Л. Б. Вербалізація концепту ГРІХ у прозі Марії Матіос. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич : Посвіт, 2015. С. 5–14.
3. Баранська Л. Б. Лінгвостилістика знакових сакральних образів у творі Марії Матіос «Приватний щоденник. Майдан. Війна...». *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Вип. 772. С. 66–70.
4. Баранська Л. Б. Кодифікація сакрального масиву прози Марії Матіос за поняттєвими полями. *Spheres of Culture* / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2018. Vol. XVII. P. 293–298.
5. Баранська Л. Б., Стецик М. С. Сакральні концепти «Армагедон» і «Вавилон» у повісті Марії Матіос «Армагедон уже відбувся...». *Молодь і ринок*. 2014. № 4. С. 58–62.
6. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
7. Мацьків П. В. Концептосфера *Бог* в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.
8. Набитович І. Універсум *sacrum* у в художній прозі (від модернізму до постмодернізму) : монографія. Дрогобич; Люблін : Посвіт, 2008. 598 с.
9. Стецик М. С., Яким М. Б. «Усе святе, усе неповториме...» (штрихи до проблеми лінгвопоетичного вияву сакруму в творчості Ліни Костенко). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 506–508. С. 130–136.
10. Стецик М. С. Сакральний вимір повісті Марії Матіос «Армагедон уже відбувся...» крізь призму стрижневих слів-концептів. *Парадигма Sakrum & profanum у літературі та культурі*. Дрогобич : Посвіт, 2012. С. 5–24.
11. Стецик М. С. Сакральний антропонімікон Дмитра Павличка. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 659. С. 196–202.
12. Сущенко М. Про феномен прози Марії Матіос. *Літературна Україна*. 2002. № 4. С. 3.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- БІБЛІЯ** – Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. проф. Івана Огієнка. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.
- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / укл. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 1. С. 574–575.
- Жайв.** – Жайворонко В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
- СББ** – Словник біблійного богослов'я / за ред. Ксав'є Леон-Дюфура, Жана Люпласі, Августина Жоржа, П'єра Грело, Жана Гійє, Марка-Франсуа Лакана; пер. з фр. Вл. Софрона Мудрого. Вид. 2-е. Жовква : Місіонер, 2010. 992 с.
- Шевч.** – Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства. Київ : Наукова думка, 2004. 560 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Матіос М. Букова Земля. Роман-панорама завдовжки у 225 років. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928 с.

REFERENCES

1. Babych, N. (2009). "Syla Bozha" v narodnii frazeologii ["The power of God" in the folk phraseology]. *Bohoslovskiy styl ukrainskoi movy u konteksti stylistychnoi nauky*: zb. nauk.-dydakt. prats. Chernivtsi: Vydavnychiy dim "Bukrek", 118–123 [in Ukrainian].
2. Baranska, L. B. (2015). Verbalizatsiia kontseptu hrih u prozi Marii Matios [Verbalization of concept sin in the prose by Maria Mathios]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*. Drohobych: Posvit, 5–114 [in Ukrainian].
3. Baranska, L. B. (2016). Lihvostylistyka znakovykh sakralnykh obraziv u tvori Marii Matios "Pryvatnyi shchodennyk. Maidan. Viina..." [Linguostylistics of iconic sacred images in the work by Maria Mathios "Private diary. Maydan. War..."]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 772, 66–70 [in Ukrainian].
4. Baranska, L. B. (2018). Kodyfikatsiia sakralnoho masyvu prozy Marii Matios za poniattievymy poliamy [Codification of the Sacred array of the prose of Maria Matios based on conceptual fields]. *Spheres of Culture* / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, XVII, 293–298 [in Ukrainian].
5. Baranska, L. B., Stetsyk, M. S. (2014). Sakralni kontsepty "Armahedon" i "Vavylon" u povisti Marii Matios "Armahedon uzhe vidbuvsia..." [Sacred concepts of "Armageddon" and "Vavylon" in the story "Armageddon has already taken place..."]. *Molod i rynek*, 4, 58–62 [in Ukrainian].
6. Vilchynska, T. P. (2008). Kontseptualizatsiia sakralnoho v ukrainskii poetychnii movi XVII–XVIII st. [Conceptualization of the sacred in Ukrainian poetic language in XVII–XVIII centuries]: monohrafiia. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
7. Matskiv, P. V. (2007). Kontseptosfera *BOH* v ukrainskomu movnomu prostori [Conceptosphere of *BOH* in Ukrainian language space]: monohrafiia. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
8. Nabytovych, I. (2008). Universum sacrumy v khudozhnii prozi (vid modernizmu do postmodernizmu) [Univer-sum sacrum in der belletristic (von modernismus bis zum postmodernismus)]: monohrafiia. Drohobych; Liublin: Posvit [in Ukrainian].
9. Stetsyk, M. S., Yakym, M. B. (2010). "Use sviate, use nepovtoryme..." (shtrykhy do problemy lihvo-poetychnoho vyjavu sakrumy v tvorchosti Liny Kostenko) [Everything is sacred, everything is unique (remarks on the problem of linguopoetic expression of the sacral in Lina Kostenko's poetry)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 506–508, 130–136 [in Ukrainian].

10. Stetsyk, M. S. (2012). Sakralnyi vymir povisti Marii Matios “Armageddon uzhe vidbuvsia...” kriz pryзму stryzhnevnykh sliv-kontseptiv [The sacred space of the story by Maria Mathios “Armageddon has already taken place...”]. *Paradyhma Sakrum & profanum u literaturi ta kulturi*. Drohobych: Posvit, 5–24 [in Ukrainian].

11. Stetsyk, M. S. (2013). Sakralnyi antroponymikon Dmytra Pavlychka [The sacred antroponymicon of Dmytro Pavlychko]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 659, 196–202 [in Ukrainian].

12. Sushchenko, M. (2002) Pro fenomen prozy Marii Matios [About the phenomenon of prose by Maria Mathios]. *Literaturna Ukraina*, 4, 3 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

БІБЛІЯ – Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu [The Bible or the Books of the Old and New Testaments] / per. prof. Ivana Ohienka. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo, 2002. 1375 s. [in Ukrainian].

ВТССУМ – Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2001. 1440 s. [in Ukrainian].

ЕСУМ – Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of Ukrainian language in 7 v.]: u 7 t. / ukl. O. S. Melnychuk. Kyiv: Naukova dumka, 2012, 1, 574–575 [in Ukrainian].

Жайв. – Zhaivoronok, V. V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury [Signs of Ukrainian ethnoculture]: slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

СББ – Slovnyk bibliinoho bohoslov'ia [Dictionary of Biblical Theology] / za red. Ksav'ie Leon-Diufura, Zhana Liuplasi, Avhustyna Zhorzha, P'iera Hrelo, Zhana Hiiie, Marka-Fransua Lakana; per. z fr. Vl. Sofrona Mudroho. Vyd. 2. Zhovkva: Misioner, 2010. 992 s. [in Ukrainian].

Шевч. – Shevchenko, V. M. (2004). Slovnyk-dovidnyk z relihiieznavstva [Dictionary-reference book on religious studies]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Matios M. (2019). Bukova Zemlia [The Beech land]. Roman-panorama zavdovzhky u 225 rokiv. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

УДК 811.111'373.43''20''

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.3>

НАЗВИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК СЛОВОТВОРЧИЙ ЕЛЕМЕНТ НЕОЛОГІЗМІВ ХХІ СТ.

Білоус Н. П., Дячук Л. С., Новохатська Н. В.

Київський національний торговельно-економічний університет

Активний розвиток соціальних мереж почався у 2003–2005 рр., з моменту запуску LinkedIn, Facebook та YouTube. Відтоді суспільство трансформується з неймовірною швидкістю, постійно з'являються об'єкти сучасної дійсності, кожен з яких потребує номінації. У статті визначено та описано особливості впливу сучасних інформаційних технологій, зокрема популярних соціальних мереж, на появу таких понять, що закріплюються в культурі та потребують теоретичного обґрунтування, систематизації та класифікації в мові. Неологізми (слова чи колокації, які використовуються та усвідомлюються носіями мови в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні) зі словотворчим елементом – назв соціальних мереж – одержані способом суцільної вибірки з онлайн словника Urban Dictionary. У процесі дослідження виявлено, що найпопулярнішими соціальними мережами в США серед дорослого населення є YouTube, Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok, Pinterest, Twitter, LinkedIn, WhatsApp. Саме ці назви стали словотворчим елементом для похідних лексичних одиниць та словосполучень, які безупинно поповнюють словниковий склад сучасної англійської мови.

Досліджувані неологізми класифіковано за такими тематичними групами: 1) підписники соціальних мереж (лексми та словосполучення, що позначають користувачів певної соціальної платформи); 2) жінки-користувачі (неологізми на позначення користувачів жіночої статі, які ведуть активнішу онлайн комунікацію порівняно з чоловіками, а також сконцентровані на створенні: а) ідеального зовнішнього вигляду, б) зразкових відносин зі своїми дітьми); 3) кіберпереслідування, або лексичні одиниці на позначення: а) інтернет-тролінгу (розміщення образливих коментарів, фотографій, відео тощо); б) кіберсталкінгу (стеження за підписником у соціальних мережах, надсилання йому повідомлень, постійні дзвінки, нав'язливе спілкування та збір інформації); 4) залежність від соціальних мереж (новоутворення, які використовуються для номінації залежних осіб та видів залежності від соціальних мереж); 5) стосунки у соцмережах (одиниці на позначення: а) дружніх / ділових та б) романтичних стосунків, які підтримуються переважно на соціальних платформах).

Ключові слова: соціальні мережі, неологізм, колокації, зміни у мові, тематичні групи.

Bilous N. P., Diachuk L. S., Novokhatska N. V. Social networking sites names as a word-forming element of the 21st century neologisms. Social networking services were launched in 2003–2005, with LinkedIn, Facebook and YouTube being founded. Since that moment, society has been transforming drastically. Objects of modern reality are constantly appearing and each of them needs to be nominated. Thus, the article identifies and describes the influence of modern information technology in general and popular social networking sites in particular on the emergence of such concepts. Therefore, they are fixed in culture and require theoretical substantiation, systematization and classification in the English language. Such neologisms (words or collocations used and understood by native speakers in a certain period to denote a new concept or an existing one with a new meaning) containing a word-forming element – social media names – have been selected from the online Urban Dictionary. The study found that in the United States the most popular social networks among adults are YouTube, Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok, Pinterest, Twitter, LinkedIn, and WhatsApp. Their names have become a word-forming element for derived lexical units and word combinations that continuously enrich the vocabulary of modern English.

The studied neologisms have been classified into the following thematic groups: 1) social networking sites subscribers (lexical units and collocations denoting users of a particular social platform); 2) female users (neologisms to denote female users who are more active online compared to men and focused on creating: a) perfect appearance, b) exemplary relationships with their children); 3) cyber-harassment – lexical units used to name: a) Internet trolling – posting offensive comments, photos, videos, etc., b) cyber-stalking – tracking subscribers on social networks, sending them messages, constant calls, intrusive communication and information collection; 4) dependence on social networks (new words for addicts and types of dependence on social networking platforms); 5) social media relations – units used to signify a) friendly / business and b) romantic relations, which are maintained mainly on social platforms.

Key words: social networking sites, neologism, transformations in language, thematic groups.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Протягом останніх двох десятиліть лексична система англійської мови постійно зазнає змін, пов'язаних зі стрімким розвитком та поширенням соціальних мереж, блогів, твітів, публікацій в епоху переходу до віртуального спіл-

кування. За допомогою них користувачі глобальної мережі Інтернет можуть спілкуватися й поширювати інформацію на умовах анонімності та рівності.

Свідченням цих змін у мові є поява неологізмів – слів чи сполук, використаних мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття

в новому значенні, які усвідомлюються носіями мови та відображають їхній спосіб життя й мислення [10, 417]. Кількість таких лексичних одиниць на позначення нових понять постійно зростає, тому виникає потреба їх опису, класифікації та систематизації. Неологізми, утворені на основі назв найпопулярніших соціальних мереж у США, ще ніколи не були об'єктом окремого всебічного лінгвістичного дослідження, що і становить актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Лінгвісти вивчали неологізми у таких аспектах: функційному (Т. А. Очеретян, В. В. Марченко [8]), соціолінгвістичному (О. Д. Остафійчук [7]), прагматичному (О. І. Дзюбіна [5]), контрастивному (Л. Є. Рибачківська [9]) тощо. Останніми роками увагу науковців зосереджено на способах творення та особливостях функціонування неологізмів на позначення понять, спричинених: пандемією Covid-19 (О. А. Бабелюк [1], Л. С. Дячук, І. В. Довженко [6]), розвитком інформаційних технологій (Н. П. Білоус, Н. В. Новохатська [2]), екологічною ситуацією (Т. Г. Бондар, Д. М. Каліщук [3]).

Формулювання мети і завдань статті. Мета

дослідження – систематизувати й описати нові лексичні одиниці, утворені від назв популярних у США соціальних мереж, а також розробити їх класифікацію та встановити основні тематичні групи.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити найпопулярніші серед американців соціальні мережі для добору одиниць, утворених на їхній основі;

– систематизувати такі неологізми;

– описати нові лексичні одиниці, що належать до різних тематичних груп.

Матеріалом дослідження є неологізми, утворені від назв соціальних мереж YouTube, Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok, Pinterest, Twitter, LinkedIn, WhatsApp, які одержали методом суцільної вибірки зі словника Urban Dictionary (1).

Виклад основного матеріалу дослідження.

За результатами національного репрезентативного опитування 1502 дорослих у США, проведеного 2021 року дослідницьким центром Pew, встановлено, що більшість американців віком за 30 років користуються YouTube та Facebook, тоді як молодші за віком користувачі соцмереж віддають перевагу Instagram, Snapchat та TikTok [11].

YouTube та Facebook продовжують домінувати в Інтернеті – 81% та 69% респондентів відповідно повідомляють, що принаймні один раз використовували їх. 40% опитаних заявляють, що користуються Instagram, та близько 30% – Pinterest або LinkedIn. Чверть опитаних стверджує, що використовує Snapchat, Twitter або WhatsApp. І близько 21% американців користується TikTok – додатком для обміну короткими відео.

Найбільш популярною онлайн-платформою є YouTube, який з'явився 2005 року й надає послуги з розміщення відеоматеріалів. За результатами дослідження, 81% американців 2021 року користувалися сайтом для обміну відео, порівняно із 73% 2019 року. Така популярність відобразилася на лек-

сичному складі англійської мови, у якій зафіксовано неологізми: *youtube-it* (порадити комусь переглянути відео в Youtube), *youtube moment* (прикрі відчуття, спричинене відсутністю фотоапарату в необхідний момент), *Youtube D. J.* (користувач, який вмикає музику на Youtube, щоб розважити аудиторію).

Facebook, інтерес до якого значно зріс за останні п'ять років, залишається однією з найбільших поширених соціальних мереж серед дорослих у світі, зокрема в США. Це демонструє тенденція до створення нових лексичних одиниць на кшталт: *Facebook «friends»* (контакти у Facebook), *Facebook Official* (повідомлення про свій сімейний статус у профілі), *Facebook rape* (написання образливої чи глузливої інформації в чужому профілі, коли користувач забуває вийти з нього).

Дорослі до 30 років віддають перевагу додаткам Instagram, Snapchat та TikTok. При цьому 75% представників вікової групи від 18 до 29 років частіше використовують Instagram або Snapchat (мультимедійний мобільний додаток обміну фото та відео, які зникають з пристрою отримувача через 1-10 секунд), а приблизно половина – TikTok. Завдяки такій популярності в мові зафіксовано ряд лексичних новоутворень: *Instagramable* (пост, вартий публікації), *Instagram spite* (видалення підписника та лайків йому з профайлу в Instagram як помста за те, що він припинив стежити за вашими постами), *Snapcheat* (надсилання особистих фотографій багатьом друзям у Snapchat, при цьому кожен друг вважає, що це фото адресоване саме йому), *Snapchat Relationship* (стосунки людей, які передбачають обмін повідомленнями у Snapchat та особисті зустрічі без зобов'язань), *TikTok Addicts* (фанати, які проводять години, вивчаючи тренди TikTok), *TikTok crush* (популярний тітокер, у якого закохуються користувачі).

46% жінок США порівняно з 16% чоловіків використовують Pinterest (соціальний Інтернет сервіс, який дає можливість завантажувати в онлайн режимі зображення, розміщувати їх у тематичних колекціях і ділитися ними з іншими користувачами). Власна назва Pinterest стала основою для таких неологізмів: *Pinterestazzi* (люди, які розміщують фото знаменитостей чи речі з їхніх сторінок у соціальних мережах у своєму профілі в Pinterest), *Pinterest Brain* (пошук ідей у Pinterest через відсутність власної позиції та уподобань), *to be pinterested* (присвячувати весь вільний час Pinterest).

Люди з вищою освітою часто послуговуються LinkedIn – соціальною мережею для пошуку й встановлення ділових контактів. Так, 51% американців зі ступенем бакалавра чи магістра зареєстровані в LinkedIn і лише 10% користувачів мають атестат про закінчення школи. Наведемо приклади лексичних одиниць, поява яких спричинена розповсюдженням цієї мережі: *Linkedinglish* (терміни, які використовуються підписниками з метою покращення свого професійного профілю й приховування недоліків), *LinkedIn Quickie* (установлювати зв'язки з незнайомцями у LinkedIn без попередніх зустрічей у реальному житті).

Twitter – соціальна мережа блогового типу для обміну короткими повідомленнями за допомогою вебінтерфейсу. Twitter користується меншою попу-

лярністю і лише 46% американців заявляють, що відвідують цей сайт щодня. Незважаючи на таку тенденцію, словниковий склад англійської мови поповнився такими одиницями: *Twitter finger*, *Twitter-twitter* (користувач, який часто пише твіти), *twittard* (людина, єдиним інтересом в житті якої є Twitter).

WhatsApp – це американська безкоштовна централізована система обміну повідомленнями, що належить Facebook, Inc. Її користувачі мають змогу надсилати текстові та голосові повідомлення, здійснювати відеодзвінки, а також обмінюватися зображеннями, документами, місцезнаходженням користувачів та іншим контентом. Назва WhatsApp стала основоположною для таких неологізмів: *Whatslap* (надіслати відверте повідомлення у WhatsApp), *Whatsapp University* (ідея щодо того, що основне джерело знань сучасних людей – WhatsApp), *whatsapp edging* (регулярне видалення власних повідомлень адресантом).

За результатами проведеного дослідження номінативних одиниць, утворених від назв соцмереж, виділено **тематичні групи**: 1) підписники соціальних мереж; 2) жінки-користувачі; 3) кіберпереслідування; 4) залежність від соціальних мереж; 5) стосунки у соцмережах.

1. Підписники соціальних мереж

За даними дослідницького центру Pew, 2005 року лише 5% американців користувалися принаймні однією із соціальних платформ. 2011 року цей показник становив уже 72%. Використання основних платформ соціальних медіа залежить від таких факторів, як вік, стать та освіта [15]. Широке коло користувачів та особливості соціальних мереж, яким вони віддають перевагу, стали основою для виникнення нових понять у культурі та реалій у мові – *YouTuber*, *Facebooker*, *TikToker*, *Snapchatter*, *Instagrammer*, *Twitterer*, *LinkedInner*, тобто зареєстровані користувачі платформ.

2. Жінки-користувачі

За статистикою, жінки є більш активними користувачами соціальних мереж. Вони проводять багато годин, установлюючи освітлення, обираючи найкращий ракурс, знімаючи безліч однакових фотографій та застосовуючи фільтри або Photoshop, щоб справити найкраще враження про себе. У результаті користувачам здається, що всі, окрім них, мають ідеальні тіла, ідеальне життя та ідеальні стосунки [16]. Так, у мові зафіксовано низку неологізмів на позначення начебто «ідеальних» жінок, образи яких викликають заздрість: *YouTube whore*, *Instagram whore*, *Instagram model*, *Instagram hoe*, *InstaBitch*, *Instagram Thot*, *Snapchat whore*, *Snapchat hoe*, *Snapchat slut*, *TikTok thot*.

Колокації з іменником *whore* також уживають на позначення жінок, які заводять друзів у соцмережах, щоб привернути увагу до свого профілю та зробити його більш популярним (*LinkedIn whore*, *Twitter whore*), або надмірно часто публікують пости в соціальних мережах (*Facebook whore*).

Бажання показати своє власне життя з кращого боку можна проілюструвати такими лексичними одиницями: *Instagram Skier* (користувач, який стає на лижі лише для фото в Instagram), *Instagram Boxer* (тренуються заради фото).

За спостереженнями Pew Research Center, матері частіше користуються різними соціальними мережами порівняно з батьками: у Facebook регулярно перевіряють платформу (56% проти 43%), удвічі частіше користуються Pinterest (40% порівняно з 15%) та Instagram (30% проти 19%). Проте для Twitter та LinkedIn немає статистичної різниці у використанні [13]. 2021 року встановлено, що матері щодня проводять в Інтернеті в середньому 4 години 16 хвилин [14].

З урахуванням такої статистики окрему підгрупу сформували номінації з компонентом *Mom*, наприклад: *Snapchat Mom* (мама, яка живе далеко від своїх дітей і спілкується з ними лише у Snapchat), *Pinterest Mom* (мама, яка втілює в повсякденне життя ідеальні картинки з Pinterest), *LinkedIn Mom* (мама, яка віддає перевагу онлайн спілкуванню з іншими мамами), *Facebook Mom* та *Instagram Mom* (мами, які постійно постять фото дітей, справляючи враження ідеальних стосунків).

3. Кіберпереслідування

Зі стрімким розвитком соціальних мереж, коли, за різними даними, щосекунди додається як мінімум 6 нових акаунтів на Facebook, збільшується кількість користувачів, вразливих до різних маніпулювань. Таким чином, з'являється поняття *кіберпереслідування*, яке включає в себе тролінг та сталкінг.

Фолловерів, які залишають негативні коментарі на сторінках соцмереж, називають троями. Інтернет-тролінг – повторювана, дезорганізувальна поведінка особи в Інтернеті щодо інших осіб чи груп, яка навмисно намагається спантеличити й атакувати, розміщуючи образливі коментарі, фотографії, відео чи іншу форму онлайн-контенту [12]. В усіх соціальних мережах зафіксовані колокації з елементом «troll»: *YouTube Troll* / *Facebook Troll* / *Instagram Troll* (користувачі, які вдаються до провокацій чи знущань в онлайн спілкуванні).

Сталкінг – особлива форма діяльності, що характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет. Кіберсталкінг передбачає стеження за жертвою за допомогою соціальних мереж, надсилання повідомлень у всі доступні месенджери, постійні дзвінки, нав'язливе спілкування та збір інформації [4]. У мові цю форму переслідування відображено у формі таких словосполучень: *Facebook Stalker* (підписник, одержимий платформою іншого користувача), *Pinterest Stalker* (особа, яка відстежує та репостить піни інших користувачів, що мають схожий з нею смак), *Instagram Stalker* / *YouTube Stalker* / *Twitter Stalker* (підписники, які стежать за життям інших людей).

4. Залежність від соціальних мереж

Проведення часу в соціальних мережах стає дедалі популярнішим. Від 5 до 10% американців мають залежність від них, що характеризується нестримним бажанням відвідати соціальні платформи (*Facebook Fag* – постійне розміщення постів на платформі Facebook протягом дня; *TikTok Disease* – щоденне надмірне використання TikTok; *TikTok Addict* – користувач, залежний від TikTok). Це призводить до різкої зміни настрою та депресії (*pintepressed* – у депресії через невідповідність іде-

альній картинці у Pinterest; *Pinterest Syndrome* – відчуття депресії через неможливість отримати бажану річ, зображену в Pinterest), безсоння (*pinteresomnia* – розлади сну, пов'язані з надмірним використанням соціальної мережі).

5. Стосунки у соцмережах

Завдяки постійному зростанню акаунтів у соцмережах у кожного користувача з'являється велика кількість контактів. Таким чином, спілкування набирає нових форм і переходить в онлайн формат. Люди зав'язують дружні та романтичні стосунки лише в соціальних мережах. Це відображено в неологізмах, які можна поділити на 2 підкатегорії:

а) дружні / ділові стосунки: *Facebook Friends / Instafriend* – люди, з яким рідко зустрічаєшся в реальному житті, проте маєш можливість стежити за їхнім життям через оновлення на сторінках соцмереж;

б) романтичні стосунки: *twittermance* – романтичні стосунки між людьми, про які вони пишуть один одному у Twitter; *Snapchat romance* – романтичні

стосунки, які розвиваються лише шляхом переписки у Snapchat.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. У результаті проведеного дослідження виявлено, що найпопулярнішими в США соціальними мережами є YouTube, Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok, Pinterest, Twitter, LinkedIn, WhatsApp. Саме ці оніми стали словотворчими елементами для неологізмів XXI століття. Проаналізований ілюстративний матеріал свідчить, що кількість нових лексичних одиниць прямо пропорційно залежить від популярності соціальної мережі, а їх типи, своєю чергою, залежать від віку, статі, освіти та усталених стереотипів поведінки користувачів. Основні тематичні групи неологізмів з таким онімним компонентом позначають підписників соціальних мереж загалом, жінок-користувачів, кіберпереслідувачів, залежність від соціальних мереж та стосунки у соцмережах. Перспективою подальших досліджень є встановлення способів перекладу цих номінативних одиниць українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А., Дідух Л. І. Способи творення неологізмів на позначення явищ COVID-19 в англomовному епідеміологічному дискурсі. *Львівський філологічний часопис. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2020. № 7. С. 5–12.
2. Білоус Н. П., Новохатська Н. В. Вплив інформаційних технологій та соціальних мереж на формування англійських неологізмів XXI століття. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету : Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 47, т. 1. С. 21–22. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-1.5>
3. Бондар Т., Каліщук Д. Екологічні неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий журнал. Актуальні питання іноземної філології*. 2018. № 9. С. 20–25.
4. Бунас А., Горбаньова А. Психологічні особливості осіб, схильних до інтернет-сталкінгу. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 16–23. URL: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-3>.
5. Дзюбіна О. І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 206 с.
6. Дячук Л. С., Довженко І. В. Особливості відтворення неологізмів, пов'язаних з COVID-19 в англійських медійних текстах українською мовою. *Міжнародний філологічний часопис : науковий журнал*. 2021. Вип. 12. № 1. С. 80–87. URL: <https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.080>.
7. Остафійчук О. Д. Неологізми англійської мови в сучасному суспільстві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 3. Ч. 1. С. 156–160. URL : <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/28>.
8. Очеретян Т. А., Марченко В. В. Особливості функціонування лексичних інновацій у сучасному англomовному інтернет-дискурсі. *Молодий вчений*. 2020. № 11 (87). С. 468–471. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-101>.
9. Рибачківська Л. С. Словотвірні гнізда з вершинами-онімами в українській та англійській мовах : контрастивний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. 20 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Auxier B., Anderson M. Social Media Use in 2021. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021> (дата звернення 31.05.2021).
12. Case C. J., King D. L. Internet Trolling Victimization: An Empirical Examination of Incidence in Undergraduate Business Students. *Research in Higher Education Journal*. Vol. 34. URL: <https://www.aabri.com/manuscripts/172726.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).
13. Duggan M., Lenhart A., Lampe C., Ellison B. N. (2015). Parents and Social Media. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2015/07/16/parents-and-social-media/> (дата звернення: 03.06.2021).
14. Moms and Media 2021. URL: <https://www.edisonresearch.com/theresearchmoms/> (дата звернення: 01.06.2021).
15. Social Media Fact Sheet. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/social-media/?menuitem=81867c91-92ad-45b8-a964-a2a894f873ef> (дата звернення: 02.06.2021).
16. Tiggemann M., Anderberg I. (2019). Social media is not real: The effect of 'Instagram vs reality' images on women's social comparison and body image. *New Media and Society*, 22(12), 2183–2199. <https://doi.org/10.1177/1461444819888720>. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1461444819888720> (дата звернення: 02.06.2021).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/> (дата звернення: 03.06.2021).

REFERENCES

1. Babeliuk, O. A., Didukh, L. I. (2020). Sposoby tvorennia neolohizmiv na poznachennia yavyshech COVID-19 v anhlo-movnomu epidemiolohichnomu dyskursi [Methods of creating neologisms to denote the phenomena of COVID-19 in the English-language epidemiological discourse]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys. Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, 7, 5–12 [in Ukrainian].
2. Bilous, N. P., Novokhatska, N. V. (2021). Vplyv informatsiinykh tekhnolohii ta sotsialnykh merezh na formuvannia anhliiskyykh neolohizmiv XXI stolittia [Influence of IT and Social Networks on the Formation of XXI-Century English Neologisms]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Filolohiia»*, 47, 21–22 [in Ukrainian].
3. Bondar, T., Kalishchuk, D. (2018). Ekolohichni neolohizmy v suchasni anhliiskii movi [Ecological Neologisms in Modern English]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii: Naukovyi zhurnal*, 9, 20–25 [in Ukrainian].
4. Bunas, A., Horbanova, A. (2020). Psykholohichni osoblyvosti osib, skhylnykh do internet-stalkingu [Psychological features of cyberstalkers]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: «Psykhologichni nauky»*, 6, 16–23 [in Ukrainian].
5. Dziubina, O. I. (2016). Struktura, semantyka ta prahmatyka slenhovyykh neolohizmiv sotsialnykh merezh Twitter ta Facebook (na materialy anhliiskoi movy) [The structure, semantics and pragmatics of slang neologisms of social networks Twitter and Facebook (based on English)]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Lviv [in Ukrainian].
6. Diachuk, L. S., Dovzhenko, I. V. (2021). Osoblyvosti vidtvorennia neolohizmiv, poviazanykh z COVID-19 v anhliiskyykh mediinykh tekstakh ukrainskoiu movoiu [English-based coronavirus-neologisms in media texts and peculiarities of their reproduction in the Ukrainian translation]. *Mizhnarodnyi filolohichnyi chasopys: Naukovyi zhurnal*, 12, 80–87 [in Ukrainian].
7. Ostafichuk, O. D. (2020). Neolohizmy anhliiskoi movy v suchasnomu suspilstvi [English neologisms in modern society]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31 (70), 156–160 [in Ukrainian].
8. Ocheretian, T. A., Marchenko, V. V. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia leksychnykh innovatsii u suchasnomu anhlo-movnomu internet-dyskursi [Features of functioning of lexical innovations in modern English internet discourse]. *Molodyi vchenyi*, 11 (87), 468–471 [in Ukrainian].
9. Rybachkivska, L. Ye. (2017). Slovtvorni hnizda z vershynamy-onimamy v ukrainskii ta anhliiskii movakh: kontrastyvnyi aspekt [Word-forming nests with top-onymy in Ukrainian and English: contrastive aspect]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
10. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna encyklopedija [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillja [in Ukrainian].
11. Auxier, B., Anderson, M. (2021). Social Media Use in 2021. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/> (Access Date: 31.05.2021).
12. Case, C. J., King, D. L. Internet Trolling Victimization: Empirical Examination of Incidence in Undergraduate Business Students. *Research in Higher Education Journal*. Retrieved from: <https://www.aabri.com/manuscripts/172726.pdf> (Access Date: 01.06.2021).
13. Duggan, M., Lenhart, A., Lampe, C., Ellison, B. N. (2015). Parents and Social Media. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2015/07/16/parents-and-social-media/> (Access Date: 03.06.2021).
14. Moms and Media 2021. Retrieved from: <https://www.edisonresearch.com/theresearchmoms/> (Access Date: 01.06.2021).
15. Social Media Fact Sheet. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/social-media/?menu-Item=81867c91-92ad-45b8-a964-a2a894f873ef> (Access Date: 02.06.2021).
16. Tiggemann, M., Anderberg, I. (2019). Social media is not real: The effect of 'Instagram vs reality' images on women's social comparison and body image. *New Media and Society*, 22 (12), 2183–2199. <https://doi.org/10.1177/1461444819888720>. Retrieved from: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1461444819888720> (Access Date: 02.06.2021).

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Urban Dictionary. Retrieved from: <https://www.urbandictionary.com/> (access date: 03.06.2021).

PECULIARITIES OF BUSINESS CORRESPONDENS IN CHINESE, ENGLISH, AND UKRAINIAN: FORMS OF POLITENESS

Bilyanina V. I.

National Academy of Security Service of Ukraine

The article is devoted to the forms of expressing a polite tone in international business correspondence. Emphasis is placed on three languages: English, Chinese and Ukrainian, as the main languages used in Sino-Ukrainian business correspondence. The study takes into consideration the cultural characteristics, as well as the native language of the author of the business letter. The author analyzes factual material in the amount of 150 business letters (50 from each language) and classifies common and different elements to express politeness. The article highlights the general aspects of politeness of business correspondence (the presence of polite forms of address at the beginning of the business letter and standardized clichés – at the end); defines means specific to each language to give a business letter a polite tone: temporal forms and prepositions for the English language; polite forms of nouns and idioms for the Chinese language; pronouns and adjectives for the Ukrainian language. The article groups the peculiarities of giving politeness to business correspondence common to the studied languages: polite forms of pronouns, lexical and grammatical clichéd formulas, use of interrogative forms, use of verbs and verbal phrases. The study makes an accent on the ability of the Chinese language to use regular idiomatic phrases and four-syllable word forms, noun and verb forms of politeness instead of English and Ukrainian, which, in turn, showed their structural flexibility and variability. The study stresses out grammatical form as one of the main means of conveying a polite tone of a message with a negative connotation, refusal, or expression of dissatisfaction, being a characteristic of English and Ukrainian business correspondence. The author identifies the linguistic and cultural reasons for the research results (belonging to different language families, differences in the language pictures of the world and historically formed idea of “politeness” (the concept of “politeness”), which is different in Eastern and Western cultures).

Key words: business correspondence, polite tone, polite expressions, cliché word formulas.

Біляніна В. І. Особливості англійського, китайського та українського ділового листування: форми ввічливості. Стаття присвячена формам висловлення ввічливого тону в міжнародному діловому листуванні. Акцент зроблено на трьох мовах: англійській, китайській та українській як основних мовах, якими послуговуються в китайсько-українському діловому листуванні. Актуалізовано культурні особливості, а також рідну мову автора ділового листа. Проаналізовано фактичний матеріал обсягом 150 бізнес листів (по 50 з кожної мови) та систематизовано спільні й відмінні елементи вираження ввічливості.

У дослідженні висвітлено загальні аспекти ввічливості ділової кореспонденції (наявність ввічливих форм звернення на початку ділового листа та стандартизованих клішованих фраз наприкінці); визначено засоби, характерні для кожної мови з надання діловому листу ввічливого тону: часові форми та прийменники – для англійської мови; ввічливі форми іменників та ідіоми – для китайської мови; займенники та прикметники – для української мови. Виокремлено спільні для досліджуваних мов особливості надання діловому листуванню ввічливого тону: ввічливі форми займенників, лексико-граматичні клішовані формули, використання запитальних форм, уживання дієслів та віддієслівних зворотів. Наголошено на превалюванні в китайській мові можливостей використання сталих ідіоматичних фраз та чотирискладових словоформ, іменникових та дієслівних форм ввічливості порівняно з англійською та українською мовами, які, своєю чергою, виявили свою структурну гнучкість та варіативність. Виділено граматичну форму як один з основних засобів передачі ввічливого тону повідомленням з негативним відтінком, відмовою або вираженням незадоволення, характерних для англійської та української ділового листування. Окреслено мовно-культурні причини отриманих результатів (належність до різних мовних сімей, відмінності в мовних картинах світу та історично сформованих поняттях «ввічливості» (концепту «ввічливості») щодо представників східної та західної культур).

Ключові слова: ділове листування, ввічливий тон, ввічливі вирази, формули слів-кліше.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. China and Ukraine have been recently increasing the number of business contacts in different spheres. Making agreement requires properly organized business correspondence. Numerous studies show that there is a difference, explained mainly by the cultural diversity, in the way of conducting business correspondence. This made us interested in exploring and comparing one of the most distinguished aspects

of mailing – forms and ways to express politeness in the three languages mainly used in business correspondence between China and Ukraine.

Analysis of recent research and publications. The question of business correspondence has been explored by many scientists all over the world. According to their main points, researches may be combined into such groups as: business writings' diversity according to the sales genre (D. Boraks [2]; Dan Wu

and Hui Wu [6]; Zhu Yunxia [5] etc.); business writings' diversity according to the native language of the author (David D. Qian [3]; Lorrita N. T. Yeung [4]); business writings' diversity according to the grammar and lexical side of it (Ying Huaxing [7]; Zu Xuebao [8] etc.). Most of them are concentrated on the English or Chinese languages but there is none making a comparative analysis of the Chinese, English, and Ukrainian language forms of politeness.

Setting the goals and tasks of the article. The goal of our research is to figure out peculiarities of polite form expression that is normal for the Chinese, English, and Ukrainian business languages.

The goal can be achieved with the help of the following steps:

1. Exploring general features of business correspondence in the three (Chinese, English, and Ukrainian) cultures.

2. Emphasizing the role of 'polite expressions' in all the explored languages.

3. Figuring out the most common ways of politeness in the Chinese, English, and Ukrainian languages.

The outline of the main research material.

1. *Exploring general features of business correspondence in the three (Chinese, English, and Ukrainian) cultures.*

Our research is based on the analysis of business correspondence in the amount of 150 copies (50 examples per each language). The explored papers confirmed and supplemented the results mentioned in the studies of

Ying Huaxing [7] and Zu Xuebao [8] and showed certain features that are common for all the three languages:

- Usage of a great number of professional terms and first letters as an abbreviation form for the terms of the sphere [7; 8].
- A big role of prepositions [7; 8].
- Usage of polite language forms [7; 8].
- Clearness and accurateness of the form and content.
- Usage of Present Simple in most of the cases.
- Omission of direct denials.
- Usage of polite forms (including words and sentence structure) to reduce unsatisfaction.

It may testify to the unification of business correspondence forms as a genre. It should be noted that only native language mailing was explored and the achieved results do not reflect self-modification of letters as a result of translation.

2. *Emphasizing the role of 'polite expressions' in all the explored languages.*

The examination of the latest research shows that a polite tone is essential for business correspondence. It is a part of a letter that cannot be omitted; otherwise it may lead to the fact that the deal will not be closed. The findings of our research are shown in the Table 1.

It became clear that even though China is considered to be the most 'reputation making' culture (给面子的) [6, 887] by mastering polite forms (word-combinations and state formulas), English and Ukrainian languages give much more possibilities to express polite tone of

Table 1

Comparative analysis of the expression of polite tone in English, Chinese, and Ukrainian business correspondence

	English	Chinese	Ukrainian
Polite forms/words/word combinations to express polite tone at the beginning of the letter	Mr./Mr. Dear Sirs/Dear Sir Dear Madam/Dear Mrs.	先生 小姐 女士 总经理 经理 雅教 惠书 尊敬的 尊重的	Пан/Пані Шановний/Шановна Вельмишановний/ Вельмишановна
Words / word combinations used to express polite tone in the main body of the letter	Thank you Please Look forward to Hope Think Wonder	贵公司 谢谢您...的来信 近来生意可好效益颇高 久仰大名 惠书敬悉, 不胜感激 拜托之事, 承望协助解决 为盼 请您联系我 希望我们能够达成合作 感谢您抽空洽谈	Просимо Вас Ви Впевнений, що (in case of complaining or unsatisfaction)
Words / word combinations used to express polite tone at the end of the letter	Yours faithfully / Faithfully yours Sincerely Cordially Respectfully Regards	敬祝 顺颂 恭祝 生意兴隆 静候佳音	З повагою З найкращими побажаннями
Tense used to express polite tone	Present Simple/Continuous "Could/Would/Should" sentences	问候语	Теперішній час

the letter (by means of grammar). Research shows that 80% of polite tone in the Chinese language business correspondence is created by word combinations. Most of them have the same structure as traditional idioms (four words combination) used as a cliché.

For example: 静候佳音 (look forward to hearing good news from you): Adjective + Verb + Adjective + Noun; 生意兴隆 (wish your business booming): Noun + Verb or if to define in a traditional word meaning: Verb + Noun + Verb + Adjective.

Such structure is typical for the old Chinese 成语 (idiom) and is used mainly at the end of the letter. If we take into consideration the lexical side of the letter, the Chinese language also provides more variety of polite lexis (59%) used in the main body of the letter than English (27,4%) and Ukrainian (13,6%) languages. It does not have tense changes and sticks to a wide use of an old traditional sentence structure, where one- two-syllable words prevail over modern Chinese two-, three- and sometimes four-syllable words. But it was found out that this deficiency was substituted by a number of two-syllable verbs to deliver polite effect.

For example: 谢谢 (thank you), 感激 (feel grateful), 拜托 (polite form for 'please'), 承望 (polite form for 'look forward to'), 感谢 (extremely grateful).

According to the research, we stand that English and Ukrainian languages give more variety of sentence modification due to grammar and differences of tenses that can deliver polite tone than that of the Chinese language.

For example: *We're writing to you in the hope that we can open up business relations with your firm* [6, 886].

Here Present Continuous is used to make the sentence sound more polite. The same sentence in Chinese would sound:

希望能够与贵公司建立业务关系。

In this case polite tone is conveyed by the address word (Noun '贵'). A Ukrainian variant of the sentence may be the following:

Цим листом маємо намір з усією впевненістю засвідчити наше щире прагнення започаткувати ділові стосунки з Вашою фірмою.

Here polite tone is expressed by polite address word (Pronoun 'Ваш') and adjective 'щире'.

3. Figuring out the most common ways of politeness in the Chinese, English, and Ukrainian languages.

Even though there are some common aspects of business letter writing, there are still some specific language peculiarities. According to the research of Dan Wu and Hui Wu [6, 884–886], it is usual for the English business mailing to use:

- conjunction of opposition to express consent;
- prepositional phrases;
- euphemisms;
- negative sentences to express polite flexibility;
- questions to make suggestions or requisitions but in a tactful manner;
- loan words, such as adverbs composed of 'here', 'there', 'after', 'in', 'from', and other prepositions;
- verbs 'hope', 'think', 'wonder', 'want' etc. to make the letter more polite.

As for the Chinese business writing peculiarities, according to the research made by Zhu Yunxia [5], the structure and the language / style of the latter depends

on one of the three genres, that comprise '下行' or 'from superior to subordinate', '上行' or 'from subordinate to superior' and '平行' or 'equals writing to each other' [5]. It requires changes in both structure and lexis, still, such polite phrases as: '尊敬的', '尊重的', '贵公司', 'X先生' will remain unchanged.

According to "The Point" [1], it is typical for the Ukrainian language business correspondence to use:

- structures 'згідно з' instead of 'згідно чого';
- structures 'відповідно до' instead of 'у відповідності до';
- structures 'порівняно з' instead of 'у порівнянні з';
- usage of preposition 'з' instead of 'по';
- usage of endings 'ах' / 'ях' instead of 'ам' / 'ям'.

Common for the three languages is the necessary use of polite forms at the beginning ('尊敬的', '尊重的', 'Dear', 'Mr. / Ms.', 'Пан / Пані', 'Шановний / Шановна', 'Вельмиповажний / Вельмиповажна') and the end of the letter ('Sincerely yours', 'Best regards', 'З повагою', 'З найкращими побажаннями'), but the way of conveying the polite tone in the letter body depends on the language.

For example, English correspondence uses conjunctions to make the tone more peaceful and euphemistic in sentences, especially to convey negative news [6, 884–885]. It is also normal for the English business correspondence to use prepositional phrases to make sentences catchier, and to increase the degree of formality and politeness.

It is common for the Chinese business correspondence to use long, verb-oriented complicated sentences. Even though, the polite tone is expressed by address nouns, idioms and polite verbs. The research shows that the number of polite verbs is 32% bigger than in English and 46% bigger than in the Ukrainian language.

Talking about the Ukrainian business correspondence, it should be mentioned that the polite tone of the letter can be conveyed with the help of addressing forms that can express the rate of our respect to the reader. Avoiding direct 'no', it is a must to express regrets and sorrow of declining the proposition; it can be done with the help of adjectives that are able to preserve the polite tone of the text [1].

Obtained results can be explained as follows: first of all, all three languages belong to different language families and they do have structural peculiarities developed with the time; secondly, English and Ukrainian languages represent Western culture, while Chinese language represents Eastern. Western culture is often considered to be more 'open' than the Eastern one (not only because China itself was closed to the entire world for a long time, but also because it has different moral norms and standards of behavior). As well as Chinese culture was based on the Buddhist's norms of world perception and Confucian norms of politeness and respect, it is normal for them to 'minimize' themselves by giving addressee lots of greetings and respect. It also explains the minimized forms of sentence structures that have their roots in the Buddhists' ideas of minimalism and simplicity. As for the European countries, our world perception is more self-oriented and does not have such restrictions.

Conclusions and directions for further research in this area. Comparative analysis of the ways to convey the polite tone in three languages (English, Chinese,

and Ukrainian) revealed several peculiarities of business letter writing. It was found that the three languages use their own ways to express a polite tone in business correspondence. It was proved that English business letters create the polite tone by means of address words at the beginning of the letter; conjunctions, prepositional phrases, loan words, verbs, the Present Continuous Tense, and an interrogative sentence in the main body of the letter and polite word combinations at the end of it.

It was confirmed that Chinese business correspondence gives the letter a polite tone with the help of polite address words at the beginning of the letter; polite words (mainly verbs) and word combinations / set phrases (idioms) in the main body of the letter and idiomatic phrases at the end of it.

It was shown that Ukrainian business communication conveys a polite tone by means of polite address words at the beginning of the letter; pronouns, adjectives, sentence structures (avoiding direct rejections, using question forms) in the main body of the letter and polite phrases at the end of it.

Even though there is a difference in using polite forms in business correspondence of English-speaking countries, China and Ukraine, that have to be taken into the consideration while writing a letter, there are also some common ideas of business letter structure which makes it easier to achieve the desired result.

The article was concentrated on the forms of polite tone expression with no regards to a particular type of the business letter.

BIBLIOGRAPHY

1. Ділове листування : правила звернення, вибачення, відмови та прощання українською мовою. URL: <https://loyer.com.ua/uk/dilove-listuvannya-pravila-zvernennya-vibachennya-vidmovi-ta-proshhannya-ukrayinskoyu-movoyu/> (accessed 21 May 2021).
2. Boraks D. Chinese Business Culture: Doing Business in the Chinese-Speaking World. 2007. URL: <http://chinese-school.netfirms.com/doingbusiness.html> (accessed 21 May 2021).
3. David D. Qian, Mingwei Pan. Politeness in Business Communication: Investigating English Modal Sequences in Chinese Learners' Letter Writing. *RELC Journal*. 2019. Vol. 50. Issue 1. P. 20–36. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0033688217730142> (accessed 21 May 2021).
4. Lorrta N. T. Yeung. Polite requests in English and Chinese business correspondence in Hong Kong. *Journal of Pragmatics*. 1997. Issue 27. P. 505–522. URL: <http://course.sdu.edu.cn/G2S/eWebEditor/uploadfile/20131201161747008.pdf> (accessed 21 May 2021).
5. Zhu Yunxia. Business Writing in Mainland China: A Look at the Development of Sales Genres. *Intercultural Communication*. 2000. Issue 3. URL: <https://www.immi.se/intercultural/nr3/zhu.htm> (accessed 21 May 2021).
6. 吴慧, 吴丹. 国际商务函电中礼貌原则运用研究. *ICEMC*. 2016. P. 883–888. URL: <file:///C:/Users/38050/Downloads/25856755.pdf> (accessed 21 May 2021).
7. 英华丽萍. 外贸函电用词特点及其翻译常用词汇类别和用法. 2020. URL: http://www.jmkwh.com/p/2020515195253_7289_601216577/tag_%E5%A4%96%E8%B4%B8%E9%80%9A (accessed 21 May 2021).
8. 祖雪宝. 商务英语的翻译特点与原则. 公务员之家. URL: <https://www.gwyoo.com/lunwen/jylw/swyylw/201603/621928.html> (accessed 21 May 2021).

REFERENCES

1. Dilove lystuvannia: pravyla zvernennia, vybachennia, vidmovy ta proshchannia ukrainskoiu movoiu [Business correspondence: rules of appeal, apology, refusal and farewell in Ukrainian]. Retrieved from: <https://loyer.com.ua/uk/dilove-listuvannya-pravila-zvernennya-vibachennya-vidmovi-ta-proshhannya-ukrayinskoyu-movoyu/> (accessed 21 May 2021) [in Ukrainian].
2. Boraks, D. (2007). Chinese Business Culture: Doing Business in the Chinese-Speaking World. Retrieved from: <http://chinese-school.netfirms.com/doingbusiness.html> (accessed 21 May 2021)
3. David, D. Qian, Mingwei, Pan (2019). Politeness in Business Communication: Investigating English Modal Sequences in Chinese Learners' Letter Writing. *RELC Journal*, 50 (1), 20–36. Retrieved from: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0033688217730142> (accessed 21 May 2021)
4. Lorrta, N. T. (1997). Yeung. Polite requests in English and Chinese business correspondence in Hong Kong. *Journal of Pragmatics*, 27, 505–522. Retrieved from: <http://course.sdu.edu.cn/G2S/eWebEditor/uploadfile/20131201161747008.pdf> (accessed 21 May 2021)
5. Zhu Yunxia (2000). Business Writing in Mainland China: A Look at the Development of Sales Genres. *Intercultural Communication*, 3. Retrieved from: <https://www.immi.se/intercultural/nr3/zhu.htm> (accessed 21 May 2021)
6. Vu Xuej, Vu Dan (2016). Doslidzhennya zastosuvannya pry`ncy`pu vvichly`vosti u mizhnarodnij dilovij korespondenciyi [Research on the Application of Politeness Principle in International Business Correspondence]. *ICEMC*, 883–888. Retrieved from: <file:///C:/Users/38050/Downloads/25856755.pdf> (accessed 21 May 2021) [in Chinese].
7. Yin Xuajpin (2020). Kharaktrystyka sliv zovnishnoekonomichnoi korespondentsii ta yikh zahalnyi slovnykovyi zapas, pereklad, katehorii ta vykorystannia [The characteristics of foreign trade correspondence terms and their translation common vocabulary categories and usage]. Retrieved from: http://www.jmkwh.com/p/2020515195253_7289_601216577/tag_%E5%A4%96%E8%B4%B8%E9%80%9A (accessed 21 May 2021) [in Chinese].
8. Zu Syuebao. Osoblyvosti ta pryncypy perekladu dilovoyi anglijskoyi movy [Features and Principles of Business English Translation]. *Dim derzhavnyx sluzhbovciv*. URL: <https://www.gwyoo.com/lunwen/jylw/swyylw/201603/621928.html> (accessed 21 May 2021) [in Chinese].

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ АДАПТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПЕРЕДАЧІ МОДАЛЬНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Голубенко Н. І.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто підходи до виділення критеріїв адекватності перекладу, визначено перекладацькі стратегії. Наголошено, що виділення комунікативно рівноцінного перекладу, терціарного перекладу і переадресації правомірно лише на рівні визначення адекватності перекладу. З'ясовано питання, пов'язані з дослідженням стратегії адаптації при передачі модальності в художньому перекладі. Окреслено специфіку дефінування понять «стратегія адаптації», «стратегія перекладу». Зауважено, що адаптацію можна розуміти як набір перекладацьких дій, у результаті яких створюється текст, який не вважається перекладом, проте який репрезентує вихідний текст і має приблизно такий же обсяг. Наведено класифікацію перекладацьких стратегій, зокрема, відзначено, що слід виділяти такі типи стратегій: дослівний переклад; компресію й декомпресію; передачу світовідчуття; визначення домінуючої цільності тексту; імовірне прогнозування та ін. Крім того, у статті досліджено особливості використання стратегій адаптації при перекладі, а також виявлено основні закономірності, що формують теоретичну й практичну базу.

Попри всю різноманітність методологій і пропонованих типологій перекладацьких і адаптивних стратегій, домінуючими можна вважати ті, які мають комунікативну й функціональну спрямованість. Протягом останніх років предметом обговорення у фавораті сучасного перекладознавства постає єдина комунікативно-функціональна модель, що охоплює перекладацькі та адаптивні стратегії, яка має інтермедіальний характер. Модальність визначають як ставлення мовця до змісту висловлювання, так і ставлення змісту висловлювання до дійсності. У межах комунікативно-прагматичного підходу модальність постає в нерозривному зв'язку з висловлюванням, мовленнєвим актом і комунікативною ситуацією в цілому, для успішного здійснення якої учасники комунікації, керуючись ustalеними правилами комунікативної поведінки, оперують певними мовними одиницями, що розкривають свої прагматичні властивості. З оперттям на сучасні дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів визначено особливості використання стратегії адаптації при перекладі і виявлено закономірності, які в подальшому стануть теоретичною й практичною основою для перекладацького аналізу художнього тексту з метою передачі його модальності.

Ключові слова: стратегія, адаптація, адаптивні стратегії, категорія модальності, художній переклад.

Holubenko N. I. On adaptive strategies in conveying modality of the literary text. The article highlights the approaches to the selection of translation adequacy criteria, definition of translation strategies. The author concludes that the allocation of communicatively equivalent translation, tertiary translation and redirection is acceptable only in terms of determining the adequacy of translation and should not be considered as the allocation of special types of translation. The paper considers issues related to the study of adaptation strategy in the transfer of modality in literary translation. The specifics of defining the concepts of "adaptation strategy", "translation strategy" are studied. Adaptation can be understood as a set of translation actions resulting in a text that is not considered as a translation, but represents the source text and has approximately the same volume. The classification of translation strategies is presented. The following types of strategies are distinguished: literal translation; compression and decompression; transmission of worldview; determination of the dominant density of the text; probable forecasting, etc. In addition, the article examines the features of the use of adaptation strategies in translation, as well as identifies the basic patterns that form the theoretical and practical basis. Despite all the variety of methodologies and proposed typologies of translation and adaptive strategies, those that have a communicative and functional focus can be distinguished as dominant. In recent years, the subject of discussion in the fairway of modern translation studies is a single communicative-functional model that covers translation and adaptive strategies, which has an intermediate character. Modality is determined by both the speaker's attitude to the content of the statement and the attitude of the content of the statement to reality. Within the communicative-pragmatic approach, modality is considered in inseparable connection with utterance, speech act and communicative situation in general, for the successful implementation of which communication participants, guided by established rules of communicative behavior, operate certain language units that reveal their pragmatic properties. Modern research of domestic and foreign linguists helped to identify the peculiarities of using the strategy of adaptation in translation and decide on the patterns, which will further become a theoretical and practical basis for translation analysis of literary text in order to convey its modality.

Key words: strategy, adaptation, adaptive strategies, category of modality, literary translation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У процесі перекладу у свідомості перекладача розгортається когнітивно-семіотичний процес взаємодії між смислами вихідної

культури й культури-отримувача, спрямований на пошук оптимальної стратегії перекладу, що сприяє інтеграції смислів у культуру-реципієнт. Обґрунтування вибору тієї чи іншої перекладацької стратегії –

проблема, яка здавна цікавила лінгвістів. Як справедливо зауважив В. Гумбольдт, будь-якого перекладача рано чи пізно підстерігають дві небезпеки: одна з них – неухильне дотримання оригіналу, всупереч звичаям і мові свого народу; інша – прагнення зберегти самобутність своєї рідної культури на шкоду оригінальності перекладного твору [Цит. за: 1, 101].

Сьогодні ж поняття «стратегія перекладу» викликає особливий інтерес у лінгвістів і широко обговорюється в наукових спільнотах. Також важливо відзначити, що стратегія перекладу, а саме адаптивна, недостатньо досліджена і не має спільного наукового підходу, оскільки в перекладознавстві ще не розроблені теоретичні основи цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численні наукові праці з перекладознавства І. С. Алексєєвої, Н. Д. Арутюнової, Л. С. Бархударова, О. І. Клішина, В. Н. Комісарова, Л. К. Латишева та ін., у яких порушено питання комунікативних, когнітивних та прагматичних аспектів перекладу, а також таких лінгвістів, як Л. П. Войналович, Н. Й. Вус, В. В. Овсянников, Ф. Р. Палмера, І. Л. Смушков, О. Д. Прасолова, М. Г. Шемуда та ін., які висвітлюють проблеми відтворення модальності в перекладі, прагматичний аспект передачі змісту висловлення з використанням маркерів модальності з мови оригіналу на мову перекладу вимагає подальшого вивчення. Осмислення потребує й застосування адаптивних стратегій, які теоретично обґрунтував у концепції динамічної еквівалентності Ю. А. Найда. На сучасному рівні розвитку перекладознавства прийом адаптації як один зі способів перекладу досліджували Л. С. Бархударов, В. В. Демецька, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабан, С. О. Швачко, Дж. Кетфорд, П. Ньюмарк та ін. У пропонованому дослідженні послуговуємося науковими постулатами В. В. Демецької, яка розглядає адаптацію на рівні жанру.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та висвітленні позицій лінгвістів щодо валідності застосування в перекладацькій діяльності адаптивних стратегій при передачі модальності художнього твору. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) окреслити основні параметри поняття «стратегія перекладу» у сучасній перекладознавчій науці; 2) з'ясувати сутність адаптації в перекладі та засади застосування адаптивних стратегій; 3) визначити критерії застосування адаптивних стратегій у передачі модальності художнього тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерні відмінні риси між різними культурними цінностями та мовними картинами світу створюють перешкоди на шляху до досягнення успішної комунікації. Відповідно саме тому вирішальну роль відіграє вибір перекладачем належної перекладацької стратегії з метою максимально точно зберегти інтенцію автора та дух усього тексту, що й відбиває основні етнокультурні особливості певного народу. Поняття адекватного перекладу, яке протягом останніх десяти років побутує в термінологічному обігу теоретиків та практиків перекладу, передає не лише експліцитну інформацію тексту, а й відтворює увесь

зміст прихованого підтексту, індивідуально-особистісного ставлення як автора, так і наратора та учасників усього художнього дискурсу до стану певних речей. Звідси для успішного перекладу художнього тексту необхідно визначити основні стратегії перекладацької діяльності.

У теорії перекладу термін «стратегія» пов'язаний з операційною діяльністю перекладача, сукупністю дій і прийомів, якими послуговується перекладач для досягнення мети. Дозволимо собі зазначити, що в дослідженнях вітчизняних перекладознавців відсутній єдиний підхід до тлумачення терміна «перекладацька стратегія», що спричинює велику кількість інтерпретацій.

Не можна не погодитися з думкою І. М. Ремхе, яка вважає, що основне завдання стратегії полягає в досягненні перекладацької мети. На думку дослідниці, стратегія перекладу є дещо суб'єктивним поняттям, оскільки залежить не тільки від типу дискурсу, мовних і культурних особливостей різних мов, а й від когнітивної та професійної діяльності перекладача, його розумової активності, сформованості логічного апарату, ступеня володіння фоновими знаннями, психологічної стійкості до несприятливих умов перекладу тощо [2, 160].

Очевидно, що перекладачеві художніх текстів необхідно застосовувати прототипні та адаптивні стратегії перекладу. Прототипними стратегіями вважають типові способи організації перекладацької діяльності, засновані на евристичному пошуку логіко-семантичних і синтаксичних відповідностей; а адаптивні стратегії – це додаткові способи прийняття перекладацьких рішень у разі труднощів, які виникають, якщо застосування прототипних стратегій виявляється недостатнім [2, 162].

Останнім часом з'явилися численні праці, у яких порушено питання про необхідність відтворення комунікативної інтенції автора оригіналу, яка нерозривно пов'язана не тільки з типом тексту, а й з комунікативною ситуацією, у якій виконують переклад. З урахуванням цього В. В. Сдобников виділяє три стратегії перекладу: стратегію комунікативно рівноцінного перекладу (відтворення комунікативної інтенції автора є основною метою перекладу), стратегію терціарного перекладу (відтворення в перекладі комунікативної інтенції автора спочатку не передбачається) і стратегію переадресації (передбачає збереження комунікативної інтенції, але вже адаптованої до іншого типу адресата) [4, 117]. Вибір тієї чи іншої стратегії перекладу В. В. Сдобников пов'язує з типом комунікативної ситуації, інтенції автора та індивідуального ставлення комунікантів.

Загальновідомо, що перше визначення адаптації в перекладі дали Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне. Вважаючи адаптацію сьомим перекладацьким прийомом, вони стверджують, що адаптація застосовується в тих випадках, коли оригінальний текст охоплює мовні або позамовні конструкції, невідомі й не властиві культурі та мові перекладу. У таких випадках перекладачам доводиться створювати нову ситуацію, яку можна вважати еквівалентною. Інакше кажучи, адаптація – це «процедура, що застосовується для досягнення еквівалентної ситуації в тих час-

тинах тексту, де мають місце культурні розбіжності» [7, 71]. Ще одне відоме визначення адаптації можна знайти в «Словнику перекладацької термінології» за редакцією Ж. Деліля та ін. І тут адаптацію визначено як «перекладацьку процедуру», у якій «перекладач замінює соціокультурну реалію вихідної мови реалією, характерною для культури мови-реципієнта, з метою максимально задовольнити очікування цільової аудиторії» [11, 114]. Спільним елементом наведених визначень є вказівка на таку специфічну рису прийому адаптації, яка виражається в процесі перекладу заміною (соціо) культурної ситуації.

Однак французький лінгвіст Ж. Бастін розглядає адаптацію як набір перекладацьких дій, у результаті яких створюється новий текст, який не вважається перекладом, проте є таким, що репрезентує вихідний текст за подібним обсягом [6, 5]. Щобільше, дослідник пропонує розглядати адаптацію в чотирьох різних сенсах: «перекладацький прийом», «жанр», «метамова» і «вірність» [6, 5–6].

Проблему адаптації як «прийому» перекладу порушував Ів Гамб'є у праці «Стратегія і тактика письмового та усного перекладу» [7]. Автор наводить типології перекладацьких методів і процедур, висвітлених у працях таких відомих теоретиків перекладу, як Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, Ю. А. Найда, Дж. Кетфорд, Дж. Мелоун, Ван Лювен-Цварт, П. Ньюмарк, Е. Честерман, Л. Моліна і А. Хуртадо. В основі диференціації зазначених прийомів постають способи й ступінь (глибина) перетворень вихідного тексту в процесі перекладу, які Ю. А. Найда і Ван Лювен-Цварт називають «способами пристосування» (techniques of adjustments), Дж. Кетфорд – «перекладацькими зрушеннями» (“translation shifts”), Дж. Мелоун – «перестановками» (trajections), Е. Честерман – «стратегіями» (strategies), а Л. Моліна і А. Хуртадо – звичайними «способами перекладу» (translation techniques) [Цит. за: 7, 68–69].

На комунікативно-функціональний характер перекладацьких перетворень у класифікації одного з названих авторів, а саме «перекладацьких стратегій» Е. Честермана, звертає увагу Шанталь Ганьон [7]. Доцільно погодитися з тезою Ш. Ганьона, що «евристична модель Е. Честермана включає три рівні аналізу: синтаксичний, семантичний і прагматичний», додаючи, що на відміну від перших двох останній, прагматичний рівень становить «глибший рівень аналізу», а отже, вимагає застосування адаптивних стратегій.

У деяких дослідженнях адаптацію розглядають як окремий вид мовного посередництва, якому характерні власні практичні стратегії. Л. Роу зазначає, що термін «адаптація» набуває в дослідженнях деяких західних вчених негативної конотації. Переклад спрямований на створення «ідеального образу вихідного тексту», а адаптація руйнує цей образ [10, 35]. На думку Л. Венуті, адаптація – це цінний інструмент у руках перекладача при розв'язанні труднощів перекладу [12, 87]. Дослідник виділяє стратегію «доместикації» і «форенізації» (залежно від ступеня відхилення тексту перекладу від тексту оригіналу). Стратегія доместикації передбачає використання перекладацької адаптації більшою мірою, ніж форенізація.

Застосовуючи стратегію доместикації, перекладач, як зазначає Л. Венуті, прагне створити текст, який буде без зусиль сприйматися представниками інших культур.

Дж. Сандерс визначає адаптацію як «спробу зробити вихідний текст сучасним і легко прийнятним для іншої цільової аудиторії за допомогою різних тактик наближення» [11, 108]. Дослідник вважає, що адаптація – це універсальне рішення перекладацьких труднощів. Однак М. Бейкер виділяє «локальну» і «глобальну» адаптації, визначення яких співвідносять з термінами «прийом» і «стратегія». Локальна адаптація застосовується для окремої частини вихідного тексту, яка викликає труднощі при перекладі. Глобальна адаптація спрямована на «реконструкцію мети, функцій і комунікативного впливу вихідного тексту» [5, 46–51]. При цьому глобальною адаптацією учений вважає комплекс дій, спрямованих на розв'язання проблем, що виникають під час перекладу, серед яких слід виділити: 1) кодові невідповідності (відсутні лексичні еквіваленти в мові перекладу); 2) соціокультурні невідповідності; 3) комунікативні невідповідності (змінюється мета, учасники та умови перекладацької комунікації) [5, 53].

На думку В. В. Сдобникова, глобальна адаптація (з метою розв'язання перекладацьких труднощів) використовує такі прийоми: транскрипцію, опущення, експлікацію, екзотизацію, осучаснення, переписування [4, 118]. Стратегія адаптації може реалізуватися за допомогою дослівного перекладу, трансформації або заміни. Дослівний переклад використовується за умови відсутності конфлікту між формою і змістом та відсутності неперекладних реалій. Стратегія адаптації при передачі модальності художніх текстів здійснюється з допомогою різних перекладацьких прийомів і рішень. Проте вибір відповідних перекладацьких прийомів – досить важкий етап у роботі перекладача.

Виділимо фактори, що обумовлюють вибір перекладацьких прийомів і рішень при перекладі: жанр художнього твору; граматичні й словотвірні особливості мови оригіналу та мови перекладу, а також культури мови; аудиторія, для якої створюється / перекладається твір. У сучасній перекладачній науці розгляд специфіки вираження й інтерпретації категорії модальності має особливе значення. Модальний континуум, у якому розгортається процес перекладу, вбирає в себе всю різноманітність аксіологічних, епістемічних, когнітивних особливостей сприйняття і вираження емоційного, емотивного та оцінного ставлення, властивого представникам різних лінгвокультур. Міжкультурні та міжмовні труднощі, що виникають при перекладі художнього тексту / дискурсу, можуть викликати ускладнення в розумінні й трансляції змісту повідомлення у зв'язку з тим, що у свідомості комунікантів, що беруть участь в міжкультурному дискурсі, можливі розбіжності в культурному сприйнятті.

Модальність – це понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до змісту висловлювання і відношення змісту висловлювання до дійсності (відношення повідомлення до його реального здійснення). До основних засобів вираження модальності від-

носять використання модальних дієслів, модальних словосполучень, непрямих нахилів, а також лексичних засобів. Категорія способу виражає певну модальність висловлювання, тобто «ставлення змісту висловлювання до дійсності» [3, 235]. Наголос є також одним із засобів вираження модальності, оскільки модальність – явище багатоаспектне, яке знаходить безліч засобів вираження в мові. Можна стверджувати, що це – комплексна категорія, яка охоплює лінгвістичні, культурологічні, перекладацькі компоненти, адже вимагає експлікації в тексті модальних маркерів, що мають культурно обумовлену цінність для суб'єктів перекладацької комунікації, та гармонізації в перекладацькому просторі.

Відповідно до цього модальними вважають ті значення, за якими диференціюються пропозиції з різною комунікативною установкою, тобто значення, що передаються питальними, спонукальними й оповідними пропозиціями. Щобільше, категорія модальності може бути описана у функційно-семантичному аспекті, при якому основну увагу приділяють систематизації на комунікативній основі різних рівневих засобів вираження.

Роль адаптації обговорюється з точки зору того, що досягається у перекладі: «вірність» початкового тексту або збереження вихідного повідомлення [6, 6]. Перераховує Ж. Бастін і конкретні прийоми, або «форми», за допомогою яких адаптація здійснюється. До цих форм належать: «транскрибування оригіналу» (дослівне відтворення частини початкового тексту, що супроводжується буквальним перекладом), «опущення» (видалення або скорочення частини тексту), «розширення» (експлікація інформації, що мається на увазі в початковому

тексті), «екзотизація» (заміна приблизними еквівалентами у мові перекладу), «осучаснення» (заміна застарілої або незрозумілої інформації сучасними еквівалентами), «ситуативна еквівалентність» (включення більш знайомого контексту) і «творення» (більш глобальна заміна вихідного тексту текстом, який зберігає тільки основне повідомлення, ідею або функцію оригіналу) [6, 6–7]. Перелічені прийоми Ж. Бастін зводить до двох основних адаптивних стратегій: «локальної адаптації», яку застосовують до окремих частин початкового тексту, і «глобальної адаптації», характерної для більш широкомасштабних перетворень [6, 7].

Погоджуємося, що використання адаптивних перекладацьких стратегій є адекватним підходом до передачі модальності в художньому перекладі, оскільки важливим завданням перекладача є також збереження колориту та емоційної атмосфери твору з усіма нюансами й відтінками. Стратегія одомашнення є таким перекладацьким підходом, який спрямований на нейтралізацію всіх чужорідних культурних елементів вихідного тексту з метою полегшення інтерпретації авторської задумки читачем.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, ми визначили, що перекладач як медіатор двох культур повинен вибрати відповідну стратегію, щоб збалансувати і адаптувати культурні й мовні відмінності. Відповідно виявлено й схарактеризовано типи адаптивних стратегій передачі модальності в художньому перекладі. Співвіднесеність адаптивних стратегій з рівнями якості перекладу дає змогу проаналізувати й описати застосовані перекладацькі стратегії з метою досягти адекватного перекладу як вищого рівня якісного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комиссаров В. Н. Естественность художественного перевода. *Литература и перевод : проблемы теории*. Москва : Прогресс : Литера, 1992. С. 101–110.
2. Ремхе И. Н. Прототипическая и адаптивная стратегии как основа когнитивного принятия решения в процессе научно-технического перевода. *Вестник Тамбовского университета*. 2013. Вып. 2 (118). Серия : Гуманитарные науки. С. 159–166.
3. Сафонова Н. М. Особливості вираження суб'єктивної модальності діалогічного мовлення. *Вісник Харківського національного університету*. Харків, 2004. № 632. Серія : Філологія. Вип. 42. С. 233–237.
4. Сдобников В. В. Коммуникативная ситуация как фактор определения стратегии перевода. *Вестник НГЛУ*. 2011. Вып. 14. С. 114–123.
5. Baker M. In Other Words : A Coursebook on Translation. London and New York : Routledge, 1992. 297 p.
6. Bastin G. L. Adaptation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor & Francis e-Library, 2005. xx. 654 p.
7. Gambier Y. Stratégies et tactiques en traduction et interpretation. *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A tribute to Daniel Gile*. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins Publishing Co., 2009. P. 63–82.
8. Milton J. Translation Studies and Adaptation Studies. *Translation Research Projects 2* / A. Pym and A. Perekrstenko (eds.). Tarragona : Intercultural Studies Group, 2009. P. 51–58.
9. Nicklas P. & Linder O. Adaptation and Cultural Appropriation. *Adaptation and Cultural Appropriation: Literature, Film, and the Arts*. Berlin & Boston : Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2012. P. 1–13.
10. Raw L. Translation, adaptation and transformation. New York : Continuum, 2012. 220 p.
11. Sanders J. Adaptation and Appropriation. New York : Routledge. 2006. 200 p.
12. Venuti L. Strategies of Translation. *Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York : Routledge, 2001. P. 240–244.

REFERENCES

1. Komysarov, V. N. (1992). Yestestvennost khudozhestvennogo perevoda [Naturalness of literary translation]. *Literatura i perevod: problemy teorii*. Moskva: Prohress: Lytera, 101–110 [in Russian].
2. Remkhe, Y. N. (2013). Prototypicheskaya y adaptivnaya stratehiyy kak osnova kohnytyvnoho prynyatyaya reshenyya v protsesse nauchno-tekhnycheskoho perevoda [Prototypical and adaptive strategies as a basis for cognitive decision making in the process of scientific and technical translation]. *Vestnyk Tambovskoho unyversyteta*. Seryya: *Humanytarnye nauky*, 2 (118), 159–166 [in Russian].

3. Safonova, N. M. (2004). Osoblyvosti vyrazhennia subiektyvnoi modalnosti dialohichnoho movlennia [Features of expressing the subjective modality of dialogic speech]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*, 632 (42), 233–237 [in Ukrainian].
4. Sdobnykov, V. V. (2011). Kommunikatyvnaya sytuatsyya kak faktor opredelenyya strately perevoda [Communicative situation as a factor in determining the translation strategy]. *Vestnyk NHLU*, 14, 114–123 [in Russian].
5. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. London and New York: Routledge.
6. Bastin, G. L. (2005). Adaptation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor & Francis e-Library, xx.
7. Gambier, Y. (2009). Stratégies et tactiques en traduction et interpretation. *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A tribute to Daniel Gile*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Co, 63–82.
8. Milton, J. (2009). Translation Studies and Adaptation Studies. *Translation Research Projects 2*. Tarragona: Intercultural Studies Group, 51–58.
9. Nicklas, P. & Linder, O. (2012). Adaptation and Cultural Appropriation. *Adaptation and Cultural Appropriation: Literature, Film, and the Arts*. Berlin & Boston, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 1–13.
10. Raw, L. (2012). Translation, adaptation and transformation. New York: Continuum.
11. Sanders, J. (2001). Adaptation and Appropriation. New York: Routledge.
12. Venuti, L. Strategies of Translation. *Encyclopedia of Translation Studies*. London and New-York: Routledge, 240–244.

УДК 811.133.1'42:659.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.6>

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЗА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Девос А. О., Харченко Т. Г.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті схарактеризовано лінгвокогнітивні особливості сучасної французької соціальної реклами за здоровий спосіб життя та проаналізовано основні функції рекламного повідомлення. Доведено, що успішна комунікація можлива лише за умов наявності загального когнітивного та комунікативного простору, фонових знань – так само властивого як адресанту, так і адресату. Фонові знання значною мірою виявляються пов'язаними з мовою, так як в мові висвітлюються найбільш істотні для певного народу (культури) концепти, погляди, оцінки тощо. Зауважено, що французька соціальна реклама представляє яскраві, емоційні й добре продумані сюжети, які змушують адресатів задуматися над зловідомними проблемами сучасного суспільства. Саме тому у статті зосереджено увагу на аналізі лінгвокогнітивних особливостей французької соціальної реклами, залежно від яких рекламне повідомлення може виконувати чотири функції: «фатичну» – для привернення уваги громадськості, установлення контакту з нею; «апелятивну», або «конативну», яка має на меті вплинути на споживача через персоніфікацію візуального образу; «реферетивну» – візуалізація самої проблеми на рекламному постері, часто за допомогою використання «шок-зображень»; «поетичну», коли образ заряджений конотацією. Окрім цього, у статті висвітлено лінгвопрагматичні особливості побудови рекламних слоганів дискурсу соціальної реклами Франції. Вони полягають в ефективному використанні риторико-стилістичних фігур, які в рекламі виступають як мовленнєві акти. Фігури діють як переконувальні мовленнєві акти, що впливають на умовивід (мета – переконати) і особливо на почуття (мета – вразити, шокувати). Основними засобами аргументації на стилістичному рівні є семантичні фігури – тропи: метафора й метонімія. Засобами, що підсилюють виразність висловлювань, слугують синтаксичні фігури: симетрія (паралелізм, анафора), інверсія й антитеза.

Ключові слова: лінгвокогнітивні особливості, соціальна реклама Франції, французький рекламний дискурс, функції рекламного повідомлення.

Devos A. O., Kharchenko T. G. Linguistic and cognitive features of French social advertising. The article describes the linguistic and cognitive features of modern French social advertising for a healthy lifestyle and analyses the main functions of the advertising message. It is proven that successful communication is possible only in the presence of a common cognitive and communicative space, background knowledge common to both the addresser and the addressee. Background knowledge is largely related to language, as language covers the most important concepts, views, assessments, etc. for a particular people (culture). French social advertising presents bright, emotional and well-thought-out plots that make recipients think about the pressing problems of modern society. That is why this article focuses on the analysis of the linguistic and cognitive features of French social advertising, depending on which the advertising message can perform the following four functions: “phatic” function aims to attract public attention, to establish contact with it; “appellative” or “conative” function, which aims to influence the consumer through the personification of the visual image; “referential” function – visualization of the problem on the advertising poster, often through the use of “shock images”; “poetic” function – when the image is charged with connotation. In addition, the article highlights the linguistic pragmatic features of the construction of advertising slogans of the discourse of social advertising in France. They consist in the effective use of rhetorical and stylistic figures, which function as speech acts in advertising. Figures function as persuasive speech acts that affect inference (goal – to convince) and especially feelings (goal – to impress, shock). The main means of argumentation at the stylistic level are semantic figures – tropes: metaphor and metonymy. Syntactic figures act as means of enhancing the expressiveness of utterances: symmetry (parallelism, anaphora), inversion and antithesis.

Key words: linguistic and cognitive features, social advertising of France, French advertising discourse, functions of advertising message.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У всі часи і в усіх країнах проблема здорового способу життя була актуальною, викликала великий інтерес і разом з тим залишалася до кінця не розв'язаною. Сьогодні на порядку денному стоїть питання про необхідність сконцентрувати головну увагу суспільства на активній профілактиці захворювань людей, на пошуку ефективних засобів відтворення, збереження й зміцнення здоров'я. Одним з дієвих засобів пропагування здорового

способу життя й боротьби зі шкідливими звичками є саме соціальна реклама. Стаття 11 Закону України «Про рекламу» (1996 р.) говорить про необхідність поширення соціальної рекламної інформації з питань здорового способу життя, охорони здоров'я, охорони природи, збереження енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення. Однак, незважаючи на накопичені певні традиції в галузі рекламної діяльності з впровадження здорового способу життя, практичний

аспект розв'язання окресленої проблеми залишається вкрай незадовільним, що послугувало підставою для усвідомлення актуальності й необхідності вивчення ефективного досвіду зарубіжних країн.

Цінним для вітчизняної державної політики в галузі соціального рекламотворення про здоровий спосіб життя є досвід Франції. Реклама цієї країни відрізняється від реклами інших країн своєю самобутністю, оригінальністю й метафоричністю. Серед характерних рис французької соціальної реклами вагомим місцем посідають її креативність й орієнтованість на образи. Особливе прогностичне значення для еволюції української соціальної реклами за здоровий спосіб життя має етнічна специфіка сучасного французького рекламного дискурсу, а саме: неординарний творчий підхід, емоційність і експресивність, підвищена увага до естетичних елементів рекламної кампанії, гумор, прагнення до витонченості як текстового, так і візуального ряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям статті слугували праці українських та зарубіжних науковців зі сфер лінгвістичного аналізу рекламних текстів (К. Л. Бове, О. І. Зелінська, В. В. Зірка, Є. П. Ісакова, М. М. Кохтєв, Г. Г. Почепцов), дослідження лінгвопрагматичного (Ю. Б. Корнева, Т. М. Лівшиц, І. П. Мойсеєнко, Ю. В. Сильвестров, Е. С. Тернер), когнітивного аспекту реклами (О. В. Анопіна, В. І. Охріменко, О. Є. Ткачук-Мірошниченко), а також студії, присвячені розгляду текстових категорій (Н. Т. Гуменюк, Н. Л. Коваленко, М. Л. Крамаренко, Т. М. Лівшиц).

Актуальні питання західноєвропейської та американської рекламної діяльності в сучасному суспільстві порушували У. Ф. Аренс, У. Бергер, Д. Бернет, К. Л. Бове, А.-П. Женді, С. Моріарті, Д. Е. О'Тул, Д. Поуп, У. Уеллс та інші.

Наприклад, англійський дослідник Г. Семпсон зазначає: «Ми можемо навчити Францію багатьох речей у сфері реклами, вона нас – головного: того, що і високе мистецтво, і високе натхнення цілком можуть втілюватися в рекламних творах» [10, 281].

На думку О. Л. Головльової, «...французька реклама відрізняється від англійської та американської своєю самобутністю, фантазією, метафоричністю. Творча стратегія, високий емоційний заряд – важливі складові французької рекламної кампанії. Реклама для французів – це комерційне Мистецтво» [4, 151].

З погляду М. А. Васильєвої, серед особливих прикмет сучасних французьких друкованих рекламних повідомлень виділяється «яскраво виражене емоційне акцентування. До того ж акцент однаково робиться і на почуття гумору, і на розчулення, і на цікавість. Не випадково у Франції стільки смішної реклами. Зворушливої теж багато. А ще трапляється і смішна, і зворушлива одночасно. І це вже – вищий пілотаж, тому що в житті не буває ні чистої комедії, ні відвертої мелодрами» [2, 38]. Лінгвіст також зауважує, що «висока естетика, властива Франції, знайшла відображення навіть у рекламі, яка оперує незвичайними візуальними й словесними образами, туманними й спокусливими, зачіпає емоційні

струни душі. Для француза задоволення, принесене рекламою, вже саме собою є достатньою причиною для покупки рекламованого товару» [2, 34].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – проаналізувати лінгвокогнітивні особливості сучасної французької соціальної реклами за здоровий спосіб життя та вивчити лінгвопрагматичні функції рекламних слоганів дискурсу соціальної реклами, а також дослідити роль риторико-стилістичних фігур у побудові цих слоганів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводиться в рідчизні когнітивної лінгвістики, центральне місце в розробках якої займає опис і пояснення розуміння й продукування мовлення, опис співвідношення власне мовних і когнітивних аспектів значення в мовленнєво-мисленнєвій діяльності, дослідження мови «в дії». Теоретичною передумовою для когнітивного аспекту дослідження національно-культурної специфіки французьких рекламних текстів є розуміння рекламного тексту як знака, що має у своєму змісті кілька блоків інформації, які інтерпретуються читачами (і слухачами) за допомогою знань, що активізуються при прочитанні (прослуховуванні) рекламного повідомлення.

Загальновідомо, що успішна комунікація можлива лише за умови наявності загального когнітивного та комунікативного простору, фонового знання, так само властивого як адресантові, так і адресатові. Фонові знання значною мірою виявляються пов'язаними з мовою, оскільки в мові висвітлюються найбільш істотні для певного народу (культури) концепти, погляди, оцінки тощо. Таким чином, якщо певна інформація закріпилася в мові, то громадська думка визнає її незаперечно важливою [3, 83].

Французька соціальна реклама представляє яскраві, емоційні й добре продумані сюжети, які змушують адресатів задуматися про злободенні проблеми сучасного суспільства. Основна функція такої реклами – пропагандувальна, однак залежно від типу рекламних повідомлень вона може поєднуватися із превентивною, спонукальною та виховною функціями. Французька республіка виховує у своїх громадян усвідомлення соціальної відповідальності перед самим собою, своєю родиною, суспільством, з якої випливає необхідність ведення здорового способу життя.

Проаналізувавши французьку соціальну рекламу за здоровий спосіб життя, ми виділили 4 пріоритетних напрями:

- боротьба зі шкідливими звичками (наркотиками, алкоголізмом, курінням);
- боротьба з ВІЛ/СНІД;
- здорове харчування;
- зменшення харчових відходів (фр. Le gaspillage).

Особливе місце в боротьбі за здоровий спосіб життя займає здорове харчування. Швидке зростання й розвиток харчової індустрії загострили проблеми, пов'язані з їжею. Серед них виділимо неправильне харчування, що спричинило велику кількість хвороб, наявність у продуктах генетично модифікованих організмів, пестицидів, залишків ветеринарних препаратів і гормонів росту, що застосовуються у тваринництві.

Рис. 1 (1)

Рис. 2 (2)

Рис. 3 (3)

Проаналізований корпус рекламних повідомлень засвідчує, що останніми роками у Франції набуває популярності концепція за здоровий спосіб життя. Найбільшу кількість постерів присвячено боротьбі з тютюновою залежністю та закликано щодо зменшення кількості харчових відходів задля оптимізації сільського господарства, задля зменшення харчового виробництва та збереження навколишнього середовища.

Для розробки реклами цієї тематики характерний «жорсткий» підхід до створення рекламних повідомлень. Такий підхід передбачає яскраво виражений акцент на проблемі. Крім того, до його особливостей відносять натуралізм, посилення на досвід жертви негативної поведінки, використання негативної мотивації передбачуваної аудиторії (передусім мотиву страху) і пов'язаного з нею спектру негативних емоцій. Текст обов'язково супроводжується яскравою ілюстрацією, що провокує емоційний відгук – шок.

Ефективність реклами не спирається виключно на ефективність його гасла. Семіотичні засоби, що супроводжують його, є дійсно важливими для рекламного плаката. Для врахування різних семіотичних інструментів, які існують, візьмімо за основу роботу А. Ферраза Мартинеза, у якій він виділяє 4 основні функції рекламного зображення. По-перше, функція «*фатика*» (або «*фатична*»), яка слугує для привернення уваги громадськості, установлення контакту з нею. Він відтворюється через позиціонування зображення на плакаті, його розмір і домінуювальні кольори. По-друге, «*апелятивна*», або «*конативна*», функція, що має на меті вплинути на споживача через персоніфікації продукту. Третя – це «*реферетивна*», до якої мають більше права звертатися рекламодавці, оскільки це – зображення самого продукту / проблеми на рекламному постері. Кінцевою функцією є «*поетична*», коли образ заряджений конотацією [9, 148–149].

В антитютюнових рекламних кампаніях ми спостерігаємо активне використання всіх чотирьох функцій. Особливо ефективним у рекламі цього типу є використання так званих «шок-картинок», які виконують одночасно апелятивну та реферетивну функції. Такі попереджувальні картинки допомагають курцям відмовитися від шкідливої звички за рахунок прийому прямої візуалізації можливих наслідків куріння.

Основне завдання такої реклами – профілактика шкідливих звичок, заклик не починати курити чи вживати наркотики, опікуватися власним здоров'ям і добробут оточення. Рекламний слоган "*Ne laisse pas ta vie partir en fumée*" («Не дозволяй своєму життю перетворитися на дим»), що супроводжується зображенням людини у вигляді сигарети, яка згорає (рис. 1), змушує задуматися про майбутнє курця.

Або девіз рекламної кампанії проти наркотиків, що робить акцент на кримінальній відповідальності: "*La Drogue si c'est illegal, ce n'est pas par hasard*" («Якщо наркотики не законні, то це не випадково»).

На фото зображено молодих людей на вечірці, які в стані наркотичного сп'яніння можуть скоїти самогубство (рис. 2). Ця соціальна реклама є досить

дієюю, оскільки на картинці видно можливі страшні наслідки вживання будь-яких наркотиків. У такий спосіб держава показує причину прийняття закону про заборону вживання наркотичних засобів.

“Etes-vous un bon poisson?” (чи є ви хорошою рибкою?). Цей комунікативний акт містить конотативне повідомлення, тобто прохання, приховане питанням. Рибка є символом курця, який повіся на красиву обгортку, проте кінець не втішний (рис. 3).

Франція активно бореться з тютюнокурінням серед підлітків та молоді. Саме тому на постерах соціальної реклами проти куріння часто зображено саме молодих людей. Довга товста цигарка навколо шиї молодої дівчини, яка задихається та одночасно курить (рис. 4), супроводжується **слоганом “La dependance a la nicotine vous tient”** (нікотинова залежність вас тримає). Наведений постер має на меті викликати емоцію страху та шоку в молоді й спонукати її кинути курити.

Автори наступного рекламного повідомлення на своєму постері зображають двох підлітків – хлопця та дівчину, які стоять навколішки перед чоловіком поважного віку (рис. 5).

Обидва підлітки мають цигарку в зубах та дивляться на чоловіка, якого ми бачимо тільки постать, знизу догори. Чоловік тримає руки на їхніх головах, що свідчить про абсолютне підкорення або про стосунки між господарем та рабом. Ця неоднозначна картина доповнюється написом: **“Fumer, c’est être l’esclave du tabac”**, який словесно підтверджує наше припущення щодо побаченого.

Уряд Франції оголосив, що кількість курців 2017 року скоротилася на один мільйон чоловік, а 2018 року – ще на 600 тис. Це «історичне» скорочення, на думку уряду.

Семантично соціальну антитютюнову рекламу можна розділити на такі групи:

1. Шкода активного куріння. Найочевиднішим наслідком куріння є, звісно, втрата здоров’я. Це

Рис. 4 (4)

положення можна розділити на дві великі логічні групи:

А. Шкідливий вплив на різні органи й функції організму.

Найчастіше це легені, бронхи, серце, горло, кровеносні судини, шкіра, зуби. Перераховуються також і конкретні хвороби, що є наслідком тривалого куріння: рак, аритмія, бронхіт та ін. Увага може

Рис. 5 (5)

Рис. 6 (6)

бути зосереджена як на одному пошкодженому органі або на одній хворобі, так і на кількох. Наприклад: *“Le tabac vous brise le coeur”* (тютюн розбиває вам серце).

Б. Негативний вплив на тривалість і якість життя.

Це є природним наслідком шкоди здоров'ю *“FUMER TUE”* (куріння вбиває).

2. Шкода пасивного куріння та негативний вплив на дітей:

“Fumer passivement n'est pas un choix” (пасивне паління – це не вибір).

“N'enfumons pas la vie de nos enfants” (не викурюймо життя наших дітей).

“Protégez les enfants. Ne leur faites pas respirer votre fumée” (Захищайте дітей. Не давайте їм дихати вашим димом).

“Kevin, 2 ans, fumeur” (Кевін, 2 роки, курець).

3. Залежність: *“Êtes-vous un bon poisson?”* (чи є ви хорошою рибкою?).

З позицій форми тексту слід зазначити, що у французькій соціальній рекламі широко застосовуються статистика, стилістичні прийоми, різноманітність типів висловлювання, графічні образи різного ступеня зв'язку з текстом, оцінність, емотивність, експліцитна й імпліцитна інформація. Використання статистики є точним і переконливим засобом ілюстрації наслідків куріння. Статистика може бути виражена як цифрами, так і відсотками і відображати зазвичай викликані курінням захворювання й смертність, наприклад:

“Le tabac tue 1 fumeur sur 2. Arrêtez de fumer” (Тютюн вбиває одного з двох курців. Припиніть палити).

Глобальна та вражаюча загальна статистика для конкретного курця може виглядати безликою, не пов'язаною з ним. При цьому спрацьовують і механізми психологічного захисту. Психологічний

Рис. 7 (7)

захист – це «природне протистояння людини навколишньому середовищу. Воно несвідомо оберігає її від емоційно-негативного перевантаження», зокрема від масштабності викликаних курінням загроз.

У соціальній рекламі, що просувалася урядом 2012 року для запобігання відходам продовольства, крізьнить прислів'я: *“Qui jette un œuf, jette un bœuf”* (рис. 6). Chaque Français jette en moyenne 20 kg d'aliments par an à la poubelle: 7 kg d'aliments encore emballés et 13 kg de restes de repas, de fruits et légumes abîmés et non consommés (Хто викидає яйце, той викидає бика. Кожен француз викидає в середньому 20 кг їжі в рік у смітник: 7 кг упакованих продуктів харчування і 13 кг залишків їжі, децю пошкоджених фруктів та овочів і тих, що не з'їли).

У цьому випадку застосовано гіперболізований засіб (яйце-бик), щоб продемонструвати масштаб проблеми. Аби це повідомлення залишилося в пам'яті споживачів, у ньому використали гру слів та риму *“un œuf, jette un bœuf”*.

Рекламний текст франкомовного дискурсу поокремлюють на візуальний (шрифт, колір, зображувальні елементи, композиція) та вербальний. Використовують загальноживану й розмовну лексику. Ось приклад загальноживаної лексики, персоніфікації, де склянка йогурту говорить людською мовою:

“Finir à la poubelle ce serait vraiment pas de pot” (закінчити в смітнику – це буде невдача). Вислів *“avoir du pot”* дослівно означає *“avoir de la chance”* (мати успіх) (рис. 7). Адресант звертається до свого адресата, тобто споживача, його мовою, аби краще донести мету повідомлення, викликати почуття шкоди за скоєне.

Вивчення слоганів засвідчує мовні процеси, які використовують фахівці з реклами. Існує дійсно тип словника, пристосованого до молоді, і реєстр мови, часто більш повсякденний, а не формальний, схожий на повсякденну мову підлітків. Послугування сленгом та англіцизмами стає все більш поширеним з огляду на багатомовність у західних країнах. Використання мультілінгвізму в рекламних слоганах дає змогу рекламодавцям зосередити увагу молодих людей, шокувати їх певним чином, оскільки вони

намагаються зрозуміти сенс слова або використати свої попередні знання з іноземної мови [6].

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Детально розглянувши лінгвокогнітивні особливості французької соціальної реклами за здоровий спосіб життя, ми дійшли таких висновків. По-перше, соціальна реклама – це особливий різновид рекламного дискурсу, який спрямовано на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку. Соціальна реклама може бути декількох видів: некомерційна, громадська, державна, соціальна.

Найбільшу кількість постерів присвячено боротьбі з тютюновою залежністю та закликає щодо зменшення кількості харчових відходів задля оптимізації сільського господарства з метою зменшення харчового виробництва та збереження навколишнього середовища.

Французькій соціальній рекламі властиві переважно етнічно забарвлені (національно важливі) концепти та образи (як наприклад, корова уособлює французьке село, ферми, виноробні; пластикова склянка від йогурту чи кави – ритм великого міста, типового француза, який снідає йогуртом або п'є каву, поспішаючи на роботу). Також у соціальній рекламі порушують загальноважливі проблеми, які так чи інакше торкаються кожного пересічного громадянина. Серед таких проблем – боротьба з тютюнокурінням, нераціональне використання харчових продуктів або неефективне сортування сміття та харчових відходів.

По-друге, для французької реклами за здоровий спосіб життя характерні такі чотири функції рекламного повідомлення: «*фатична*» (для привернення уваги громадськості, встановлення контакту з нею), «*апелятивна*», або «*конативна*» (має на меті вплинути на споживача через персоніфікацію візуального образу), «*реферетивна*» (візуалізація самої проблеми на рекламному постері) та «*поетична*» (образ детермінований конотацією).

Також ми простежили наявність різноманітних стилістичних фігур, іноді з гумористичним або шокувальним змістом, та використання сучасних культурних посилянь, висловів із загальноживаного мовного реєстру та трансформованих прислів'їв, особливо коли йшлося про рекламу, спрямовану на підліткову аудиторію з метою краще утримати увагу підлітка.

Характерною особливістю стилістичного аспекту рекламного тексту є те, що риторичні фігури в рекламі виступають як мовленнєві акти, що впливають на умовивід (мета – переконати) і особливі на почуття (мета – вразити, шокувати). Основними засобами аргументації на стилістичному рівні є семантичні фігури – тропи: метафора й метонімія. Засобами, що увиразнюють висловлювання, слугують синтаксичні фігури: симетрія (паралелізм, анафора), інверсія й антитеза.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш детальному вивченні французької соціальної реклами інших підвидів – реклами проти насильства, за безпеку на дорозі, боротьби з проблемами нестачі житла й бідності, за ввічливу поведінку в громадському транспорті тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова А. С., Рубинштейн К. Э. Прагматика эмоций в современном рекламном дискурсе (на материале французского языка). *Вестник РУДН. Серия : Лингвистика*. 2015. № 2. С. 133–148.
2. Васильева М. А. Несколько слов о французской рекламе. *Искусство рекламы*. 2009. № 2. С. 34–38.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Индрик, 2005. 1040 с.
4. Головлёва Е. Л. Основы рекламы. Москва : Эксмо, 2003. 272 с.
5. Чернова А. О. Соціальна реклама як особливий різновид французького рекламного дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу* / за ред. А. Д. Белова. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. С. 504–511.
6. Adam J., Bonhomme M. Analyses du discours publicitaire. Toulouse : Éditions Universitaires du Sud, 2000. 230 p.
7. Adam J., Bonhomme M. L'Argumentation publicitaire. Paris : Armand Colin, 2014. 365 p.
8. Auger N., Cardies P., Kotul E., Carmen Alén Garabato M. Les représentations interculturelles en didactique des langues-cultures. Enquêtes et analyses. Paris : L'Harmattan, 2003. 127 p.
9. Ferraz-Martinez A. La lengua de la publicidad. Arco : Libros SL, 2014. 54 p.
10. Sampson H. Advertising from the earliest times. N. Y. : University of Michigan Library, 1961. 668 p.
11. Searle J. R., Meggle G., Grewendorf G. Speech Acts, Mind, and Social Reality. *Discussions with John R. Searle*. Dordrecht – Boston – London : Kluwer, 2002. P. 3–16.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Youpix : вебсайт. URL: <https://youpix.wordpress.com/2008/04/08/affiche-engagee>.
2. Melty : вебсайт. URL: <https://www.melty.fr/la-drogue-si-c-est-illegal-ce-n-est-pas-actu26330.html>.
3. Conseilsmarketing : вебсайт. URL: <http://www.conseilsmarketing.com/promotion-des-ventes/les-100-pubs-qui-vont-vous-aider-a-arreter-de-fumer>.
4. Cision : вебсайт. URL: <https://www.newswire.ca/fr/news-releases/de-facto-lance-sa-campagne-provinciale-2016-la-dependance-a-la-nicotine-vous-tient-599829251.html>.
5. Lefigaro : вебсайт. URL: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/02/23/01016-20100223ARTFIG00743-la-campagne-anti-tabac-qui-fait-scandale-.php>.
6. Alim'agri : вебсайт. URL: <https://agriculture.gouv.fr/retour-sur-les-campagnes-antigaspi>.
7. Programme Local de Prévention des déchets : вебсайт. URL: <https://jetermoins.mulhouse-alsace.fr/videoyoutube/1910>.

REFERENCES

1. Borisova, A. S., & Rubinshteyn, K. E. (2015). Pragmatika emotsiy v sovremennom reklamnom diskurse (na materiale frantsuzskogo yazyka) [The pragmatics of emotions in modern advertising discourse (based on the French language)]. *Vestnik RUDN. Seriya: Lingvistika*, 2, 133–148 [in Russian].
2. Vasileva, M. A. (2009). Neskolko slov o frantsuzskoy reklame [A few words about French advertising]. *Iskusstvo reklamy*, 2, 34–38 [in Russian].
3. Vereshchagin, E. M., Kostomarov, V. G. (2005). Yazyk i kultura [Language and culture]. Moskva: Indrik [in Russian].
4. Golovleva, Ye. V. (2003). Osnovy reklamy [Basics of Advertising]. Moskva: Eksmo [in Russian].
5. Chernova, A. O. (2014). Sotsialna reklama yak osoblyvyi riznovyd frantsuzkoho reklamnoho dyskursu [Social advertising as a special kind of French advertising discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu / za red. A. D. Bielova*. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”, 504–511 [in Ukrainian].
6. Adam, J. & Bonhomme, M. (2000). Analyses du discours publicitaire [Advertising discourse analyzes]. Toulouse: Éditions Universitaires du Sud [in French].
7. Adam, J. & Bonhomme, M. (2014). L'Argumentation publicitaire [Advertising arguments]. Paris: Armand Colin [in French].
8. Auger, N. & Cardies, P. & Kotul, E. & Carmen, Alén Garabato M. (2003). Les représentations interculturelles en didactique des langues-cultures. Enquêtes et analyses [Intercultural representations in language-culture didactics. Investigations and analyzes]. Paris: L'Harmattan [in French].
9. Ferraz-Martinez, A. (2014). La lengua de la publicidad. Arco: Libros SL [in Spanish].
10. Sampson, H. (1961). Advertising from the earliest times. N. Y.: University of Michigan Library.
11. Searle, J. R., Meggle, G., Grewendorf, G. (2002). Speech Acts, Mind, and Social Reality. *Searle, J. R., Meggle, G., Grewendorf, G. Discussions with John R. Searle*. Dordrecht – Boston – London: Kluwer, 3–16.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Youpix. Retrieved from: <https://youpix.wordpress.com/2008/04/08/affiche-engagee>.
2. Melty. Retrieved from: <https://www.melty.fr/la-drogue-si-c-est-illegal-ce-n-est-pas-actu26330.html>.
3. Conseilsmarketing. Retrieved from: <http://www.conseilsmarketing.com/promotion-des-ventes/les-100-pubs-qui-vont-vous-aider-a-arreter-de-fumer>.
4. Cision. Retrieved from: <https://www.newswire.ca/fr/news-releases/de-facto-lance-sa-campagne-provinciale-2016-la-dependance-a-la-nicotine-vous-tient-599829251.html>.
5. Lefigaro. Retrieved from: <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/02/23/01016-20100223ARTFIG00743-la-campagne-anti-tabac-qui-fait-scandale-.php>.
6. Alim'agri. Retrieved from: <https://agriculture.gouv.fr/retour-sur-les-campagnes-antigaspi>.
7. Local Government Prevention Program. Retrieved from: <https://jetermoins.mulhouse-alsace.fr/videoyoutube/1910>.

АЛЮЗІЯ ЯК СКЛАДНИК СТИЛІСТИЧНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ

Дмитрук Л. А.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Явище алюзії є предметом зацікавлення науковців різних наук – лінгвістики, риторики, літературознавства, культурології, семіотики, прагматики тощо. У дослідженні представлено аналітичний огляд теоретичних праць, що стосуються вивчення оцінно-характеризувальних функційних можливостей алюзії. Зауважено, що алюзію як стилістичний прийом вважають одним з елементів стилістичної конвергенції, яку, незважаючи на плуралізм думок щодо визначення, більшість науковців дефінують як концентрацію в будь-якому окремому місці тексту низки образотворчих і виражальних засобів, які беруть участь у реалізації тієї самої стилістичної функції. Наголошено, що в науковій літературі немає одностайності серед мовознавців й щодо окреслення гіпо-гіперонімічних відношень між цими засобами. Загальноприйнятим вважають розуміння їх як закріплених у мові експресивних елементів, прийому, як особливого способу текстової організації, що має на меті найбільш адекватне відображення особистісного бачення автора, фігури як експресивно маркованої синтаксичної побудови, тропу як виразного прийому, заснованого на вживанні слова в переносному сенсі.

З'ясовано, що межі стилістичної конвергенції не можуть бути однаковими в художньому тексті – як окреме речення чи складне синтаксичне ціле, адже виконання однієї функції різними прийомами може бути представлено упродовж усього тексту. Інакше кажучи, при визначенні виду стилістичної конвергенції – зосередженої і розосередженої – ключовим є взаємне розташування й кількість стилістичних прийомів у її складі.

У роботі звернено увагу й на розмежування понять «синтаксична конвергенція» і «стилістична конвергенція», у результаті чого витлумачено стилістичну конвергенцію як родове поняття щодо фонетичної, синтаксичної та змішаної конвергенції. Саме у складі синтаксичної конвергенції, сформованої із тропів, і перебуває прийом алюзії. Однією з основних функцій цього прийому є посилення експресії, забезпечення зв'язності й цілісності тексту за рахунок установлення зв'язків між його частинами.

Ключові слова: алюзія, стилістична конвергенція, функції конвергенції.

Dmytruk L. A. Allusion as part of stylistic convergence. The phenomenon of allusion is the object of interest to scholars of various sciences of linguistics, rhetoric, literary criticism, culturology, semiotics, pragmatics, etc. An analytical review of theoretical works relating to the study of the stylistic technique of allusion in the evaluation and characterization function on the material of modern English-language literary works is presented in the study. It is noted that allusion as a stylistic device is considered one of the elements of stylistic convergence, which, despite the pluralism of opinions on the definition, most scholars define as a concentration in any particular text of a number of visual and expressive means involved in the implementation of the same stylistic function. It is emphasized that in scientific literature there is no unanimity among linguists on the delineation of hypo-hyperonymic relations between these tools. It is generally accepted to understand them as expressive elements fixed in the language, a special way of text organization aimed at the most adequate reflection of the author's personal vision, figure as an expressively marked syntactic construction, and trope as an expressive technique based on the figurative use of words.

It has been found that the boundaries of stylistic convergence cannot be the same in a literary text such as a single sentence or a complex syntactic whole, because the performance of one function by different techniques can be represented throughout the text. In other words, the key in determining the type of stylistic convergence (as concentrated or dispersed) is mutual location and the number of stylistic devices in its composition.

The article also focuses on the distinction between "syntactic convergence" and "stylistic convergence" as a result of which stylistic convergence is interpreted as a generic concept of phonetic, syntactic and mixed convergence. It is within the syntactic convergence formed from tropes where allusion can be found. One of the main functions of this technique is to enhance the expression, ensure coherence and integrity of the text by establishing links between its parts.

Key words: allusion, stylistic convergence, convergence functions.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Явище алюзії є предметом зацікавлення науковців різних наук – лінгвістики, риторики, літературознавства, культурології, семіотики, прагматики тощо. Алюзія – не лише потужний зображально-виражальний засіб мови, а й один з маркерів інтертекстуальності, який привносить у текст художнього твору елементи «нашої» реальності, на відміну від вимислу самого твору, або елементи інших літературних творів. Інак-

ше кажучи, алюзія є ланкою, що зв'язує художній вимисел і багату культурну спадщину, накопичену людством донині. Щобільше, вона володіє великими можливостями створення підтексту художнього твору, збагачення його різними образами й мотивами, розкриття яких вимагає від читача володіння певним набором фонових знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених алюзії, привертає увагу той факт, що межі осмислення цього стиліс-

тичного прийому все ще дуже розпливчасті і під це поняття найчастіше підпадають явища, позбавлені сутнісних характеристик розглянутого феномену.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемі алюзивних засобів (О. Абрамова, К. Горшкова, М. Воробйова, О. Дронова, М. Кіосе, Н. Сунько, М. Тухарелі та інші), алюзію розглядають і як прецедентний текст (К. Комарова, М. Тухарелі), стилістичний засіб (О. Дронова, А. Мамаєва), форму вияву інтертекстуальності (О. Дронова, Н. Сунько, О. Ярема) тощо.

У складі зображально-виражальних засобів її досліджували А. Мороховський, І. Гальперін, І. Арнольд, В. Кухаренко, Т. Казакова, Є. Ключев та інші.

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою дослідження є визначення місця і функціонального навантаження алюзії у складі стилістичної конвергенції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Будь-який художній твір є продуктом творчого вимислу письменника. «За допомогою вимислу автор узагальнює факти реальності, втілює свій погляд на світ, демонструє свою творчу енергію» [14, 254]. Але, з іншого боку, кожен художній вимисел має своїм джерелом об'єктивний навколишній світ, де «літератор перестає бути тим, хто записує і робиться вигадником, там зникає між ним і суспільством будь-який зв'язок» [12, 306]. Таким чином, аналізуючи й синтезуючи життєві факти, автор створює нову реальність, унікальну за своїми персонажами й подіями, але все ж прототипово відображає об'єктивний стан речей. Однак письменники нерідко вдаються до вже наявних конкретних образів або елементів реальності, влітаючи їх в тканину свого вимислу. Пізнаючи навколишній світ, людська свідомість постійно проводить паралелі з уже відомим, порівнює, категоризує факти й вибудовує їх у певну ієрархію. Письменник апелює до асоціативного фонду читача, прагнучи більш доказово і яскраво зобразити дійсність. Д. Лихачов стверджує, що «поезія і гарна проза асоціативні за своєю природою. І філологія тлумачить не тільки значення слів, а й художнє значення всього тексту» [7, 205]. Подібні відображення елементів реальності в художньому тексті можуть втілюватися в різних формах: у вигляді повторюваних сюжетів та образів, відомих висловів, імен видатних особистостей тощо. Залежно від характеру відображення, способу й обсягу представленості в тексті елементів реальності розрізняють такі літературні явища, як цитата, алюзія, ремінісценція, римейк, центон, травестія та інші. У нашому дослідженні ми зупиняємося на стилістичному прийомі алюзії і його оцінному потенціалі.

Як оцінний предикат алюзія нерідко поширена разом з іншими стилістичними прийомами, тобто в складі так званої стилістичної конвергенції. У широкому значенні конвергенцію в лінгвістиці витлумачують як «зближення або збіг двох і більше лінгвістичних сутностей» [20, 234]. В. Кухаренко визначає її як концентрацію декількох актуалізованих елементів в одному висловлюванні. Актуалізацією, згідно з представниками Празької школи, вважають таке використання мовних засобів, яке

привертає увагу [6, 25–26]. І. Арнольд трактує конвергенцію поряд зі зчепленням і оманливим очікуванням як один з типів висунення, який розуміє як спосіб формальної організації тексту, що фокусує увагу читача на певних елементах повідомлення й забезпечує зв'язність та цілісність тексту [1, 99].

Основоположником поняття «конвергенція стилістичних прийомів» є М. Ріффатер, який називав конвергенцією «...скупчення в одному місці декількох незалежних стилістичних прийомів» [11, 88]. Особливістю, яка відрізняє конвергенцію від інших стилістичних прийомів, М. Ріффатер вважає свідоме використання її автором: «Навіть якщо конвергенція виникла несвідомо або випадково», вона не може вислизнути від уваги письменника, коли він перечитує написане» [11, 90]. Велика експресивність конвергенції заснована на ефекті низької передбачуваності, що має своїм результатом привернення уваги до форм. Р. Якобсон називав це «ефектом обману того очікування» [17, 85].

Однак спільне використання стилістичних прийомів не єдиний фактор утворення стилістичної конвергенції. Обов'язковою умовою є спільність виконуваної ними функції. Так, у «Словнику риторичних прийомів» Т. Хазагерова і Л. Ширіної конвергенцію витлумачено як «засіб посилення виразності, що полягає в концентруванні в будь-якому місці тексту низки образотворчих і виражальних засобів, що беруть участь в реалізації тієї самої стилістичної функції» [15, 237]. Цю ж ідею висловлює К. Долинін, який розуміє конвергенцію як «нагромадження односпрямованих стилістичних засобів» [3, 267]. З наведених визначень виникає питання про межі «окремої ділянки тексту» – якою має бути її максимальна величина, щоб сконцентровані в ній прийоми можна було назвати стилістичною конвергенцією.

Г. Копніна такою ділянкою вважає речення. У цьому випадку, на її переконання, йдеться про «зосереджену конвергенцію». Дослідниця також виділяє «розосереджену конвергенцію», тобто «взаємодію фігур у межах декількох речень, складного синтаксичного цілого, а також у межах декількох складних синтаксичних цілих, об'єднаних композиційно»; «текстову конвергенцію» тлумачить як «взаємодію стилістичних фігур упродовж усього тексту», причому «у всіх випадках взаємодія стилістичних фігур відбувається на основі виконання ними єдиної стилістичної функції» [5, 100–101].

Ідею текстової конвергенції раніше запропонувала В. Чулкова, на думку якої «конвергенція багаточленних стилістичних прийомів дає змогу розглядати злиття прийомів як текстове явище» і що «неодмінною умовою створення конвергенції є наявність семантичних зв'язків між одночленими прийомами, які є компонентами різних багаточленних прийомів» [16, 146–147].

Таким чином, однією з найважливіших умов для утворення конвергенції є, безумовно, єдність виконаної стилістичними прийомами функції. Стилістичні прийоми, які сконцентровані в одній ділянці тексту, але виконують різні функції, Г. Копніна називає «дивергенцією» і зазначає, що подібне «скупчення спостерігається в комунікативних одиницях, більших ніж речення» [5, 88].

Подібними до конвергенції явищами є також «багаточленний стилістичний прийом», який Н. Маторіна визначає як «...континуум одночленних стилістичних прийомів, що характеризуються подібністю моделі, яка утворює ці стилістичні прийоми, і семантичною спорідненістю лексичних одиниць, що їх створюють...» [8, 29], а також як «розгорнутий стилістичний прийом», тобто «здатність стилістичного прийому поєднувати у своїй структурі інші стилістичні прийоми» [8, 31]. Розгорнутий стилістичний прийом по суті є стійкою формою стилістичної конвергенції, подібною до хиазму, який поєднує в собі синтаксичний паралелізм, перестановку за принципом дзеркальної симетрії, лексичний повтор, антитезу, анаподотон, що включає в себе парентезу і наступний за нею лексичний повтор. Основними функціями конвергенції є висунення на перший план важливих рис повідомлення, забезпечення зв'язності й цілісності тексту шляхом встановлення зв'язків між його частинами, утворення естетичного контексту, надання експресивності [13, 6]. А. Жолковский застосовував до того, що ми розглядаємо як конвергенцію, термін «суміщення», назвавши основною причиною звернення письменників до цього прийому «тенденцію до ємності образу, прагнення поета перетворити кожну клітинку своїх віршів в уламок свого поетичного світу» [4, 189].

Усі перелічені функції конвергенції реалізуються в межах діктеми – мінімальної тематичної одиниці тексту. Діктема передає ряд рубрик інформації, кожна з яких має більшу чи меншу значимість – залежно від характеру тексту. Оскільки функцією будь-якого стилістичного прийому є досягнення стилістичного ефекту, то в діктемі, яка включає в себе конвергенцію, основними видами передаваної інформації є «імпресивна, що реалізує конотацію цільового впливу на слухача», і «естетична, що формує аспект художньо-образного вираження думки» [2, 64]. Крім того, через конвергенцію діктема здійснює одну зі своїх функцій – функцію стилізації, яка полягає у «виявленні в діктемі, а через неї і в цілому тексті, необхідної кількості стилістичних показників» [2, 63].

Конвергенцію класифікують за різними ознаками: за характером розташування її компонентів в тексті, за кількістю компонентів, з точки зору якісної характеристики стилістичних прийомів, складових конвергенції. За умови більшою чи меншою мірою подібності класифікацій у різних авторів протиріччя виникає щодо понять «стилістична конвергенція» і «синтаксична конвергенція».

І. Соловейчик-Зільберштейн розглядає їх як види одного роду, визнаючи при цьому, що «часто вкрай складно знайти межу між синтаксичною і стилістичною конвергенцією» [13, 7]. Це й не дивно, адже будь-який стилістичний прийом створює певний стилістичний ефект, додає до загального стилістичного ефекту, виробленого конвергенцією. Г. Копніна зазначає, що здебільшого «про стилістичну конвергенцію говорять тоді, коли в здійсненні єдиної стилістичної функції беруть участь засоби різних рівнів: лексичні, синтаксичні, фонетичні» [5, 61]. Сама ж автор кваліфікує стилістичну конвергенцію як поняття загальне, а синтаксичну – як один з різновидів стилістичної конвергенції [5, 60].

Свою теорію конвергенції розробила й І. Арнольд, яка визначає її як тип висунення, заснований на акумуляції, де та сама ідея передається одночасно різними засобами, що підсилюють її виразність: «сходження в одному місці низки стилістичних прийомів, які беруть участь в єдиній стилістичній функції» [1, 100–102]. Дослідниця дефінує синтаксичну конвергенцію як сукупність «декількох елементів, що збігаються функціонально, об'єднаних однако-вим синтаксичним відношенням до слова чи речення, якому вони підпорядковані. Сюди зараховують однорідні члени речення і безполучникові речення, що складаються з низки однорідних складених речень. Таким чином, синтаксичну конвергенцію авторка розглядає як «один з типів повтору» [1, 256–257]. Стилістичною конвергенцією вона називає поєднання синтаксичної конвергенції з іншими прийомами.

Подібне розмежування понять «синтаксична конвергенція» і «стилістична конвергенція» знаходимо в М. Обнорської, яка трактує синтаксичну конвергенцію як «багаточленні синтаксичні єдності із сурядним зв'язком» [9, 80]. Це група слів або речень, об'єднаних спільною синтаксичною функцією. Елементи конвергенції можуть бути семантично одноплановими (однорідні члени, синоніми, повтори, перерахування об'єктів одного плану) і різноплановими (поєднання абстрактних і конкретних понять, поєднання стилістично нейтральних і стилістично забарвлених елементів) [9, 76]. У межах синтаксичної конвергенції можуть використовуватися елементи, що додають емоційності й експресивності здійснюваної нею смислової функції: епітети, метафори, розташування елементів конвергенції у висхідному або низхідному напрямках, підкреслення або уточнення думки за допомогою ряду елементів-синонімів, ритмічна організованість конвергенції і т. ін. У цьому випадку, на думку М. Обнорської, на синтаксичну конвергенцію накладається стилістична конвергенція [9, 79].

Вважаємо за доцільне розглядати «стилістичну конвергенцію» як родові поняття щодо трьох видів конвергенції: синтаксичної, яка складається зі стилістичних фігур (серед іншого й тропічних, що задіюють тропи), фонетичної, утвореної фонетичними засобами виразності, і змішаної, яка включає до свого складу засоби різних рівнів. Відзначимо, що поняття «стилістична фігура» у цьому випадку ми розглядаємо у вузькому значенні як «синтагматично утворені засоби виразності» [19, 378].

Є й більш деталізовані класифікації конвергенції залежно від складників її виразних засобів. Так, Д. Аксельруд виділяє конвергенцію лексичну, синтаксичну, фонетичну, лексико-синтаксичну, лексико-фонетичну, фонетико-синтаксичну, лексико-фонетико-синтаксичну, з яких найбільш частотною є лексико-синтаксична конвергенція [19, 16]. І. Соловейчик-Зільберштейн – лексичну, лексико-синтаксичну, фонолексичну і конвергенції змішаного типу, які є найбільш частотними [13, 6–8].

Щодо взаємодії прийомів всередині конвергенції, більшість дослідників визнають відношення субординації, тобто виділяють домінуючий прийом, а решта «підіграють йому», «підсилюють його функцію» [13, 43]. І. Пекарська, що виділяє конвергенцію стилістичних фігур як вид зчеплення і конта-

мінацію як накладення фігур і тропів, зазначає, що і в тому, і в іншому випадку, «як правило, спостерігають фігуру-фокус, що виконує основну функцію, і фігури-супутники (супровідники), які підсилюють цю функцію» [10, 147].

Алюзія є тропічним стилістичним прийомом, де «первинне значення слова або фрази, яке передбачається відомим (тобто алюзією), слугує посудиною, що наповнюється новим значенням» (...the primary meaning of the word or phrase which is assumed to be known (ie the allusion) serves as a vessel into which new meaning is poured) [18, 187].

Вбираючи в себе інші тропічні стилістичні прийоми, алюзія багаторазово збільшує свій семантичний і експресивний потенціал. У складі стилістичних фігур алюзія посилює вироблений ними стилістичний ефект, а отже, оцінним значенням, переданим алюзивним оцінним предикатом, повідомляється експресія.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. У контексті виразності у складі стилістичної конвергенції, яку визначають як концентрацію в будь-якому окремому місці тексту низки образотворчих і виражальних засобів, що беруть участь в реалізації тієї самої стилістичної функції, значне місце посідає алюзія.

У лінгвістичній літературі не існує єдиного погляду на природу стилістичних прийомів, засобів і стилістичних фігур, немає й загальноприйнятої їх класифікації. Різні автори вибудовують різні

гіпо-гіперонімії відношення між цими поняттями. Загальноприйнятим є розуміння засобів як закріплених у мові експресивних елементів, *прийому* як особливого способу текстової організації, що має на меті найбільш адекватне відображення особистісного бачення автора, *фігури* як експресивно маркованої синтаксичної побудови, *тропу* як виразного прийому, заснованого на вживанні слова в переносному сенсі.

Залежно від взаємного розташування стилістичних прийомів у складі стилістичної конвергенції, вона може бути зосередженою, якщо вона обмежена одним реченням, і розосередженою, якщо охоплює більші синтаксичні одиниці.

Основними функціями конвергенції є висунення на перший план важливих рис повідомлення, відображення естетичного контексту, надання експресивності, забезпечення зв'язності й цілісності тексту шляхом встановлення зв'язків між його частинами. Про співвідношення понять «синтаксична конвергенція» і «стилістична конвергенція» немає єдиної думки. Ми пропонуємо розглядати «стилістичну конвергенцію» як родові поняття відносно трьох видів конвергенції: синтаксичної, що складається із стилістичних фігур, тропічних, що задіюють тропи, і змішаної, що включає засоби різних рівнів.

Алюзія як оцінний предикат використовується в поєднанні з іншими тропами, утворюючи, таким чином, алюзивну метафору, метонімію, антономазію, епітет тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник. Изд. 11-е. Москва : ФЛИНТА : Наука, 2012. 384 с.
2. Блох М. Я. Теоретические основы грамматики : учебник. Изд 4-е., испр. Москва : Высшая школа, 2005. 239 с.
3. Долинин К. А. Интерпретация текста. Французский язык. Москва : УРСС, 2005. 299 с.
4. Жолковский А. К. К описанию одного типа семиотических систем. Москва : Наука, 1976. 240 с.
5. Копнина Г. А. Конвергенция стилистических фигур в современном русском литературном языке (на материале художественных и газетно-публицистических текстов) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.00. Красноярск, 2001. 289 с.
6. Кухаренко В. А. Семинарий по стилистике английского языка. Москва : Высшая школа, 1971. 184 с.
7. Лихачёв Д. С. О филологии. Москва : Высшая школа, 1989. 208 с.
8. Маторина Н. С. Информационный потенциал стилистических конвергенций (на материале англо-американской художественной прозы) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1989. 208 с.
9. Обнорская М. Е. Синтаксическая конвергенция. *Стилистика романо-германских языков (Материалы семинара)*. Учёные записки ЛГПИ им. Герцена. Ленинград : ЛГПИ, 1972. Т. 491. С. 78–86.
10. Пекарская И. В. Конструкции синтаксической контаминации как экспрессивное средство современного русского языка (на материале художественных и публицистических текстов) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск, 1995. 210 с.
11. Риффатер М. Критерии стилистического анализа. *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвостилистика*. 1980. Вып. IX. С. 69–95.
12. Русские писатели о литературном труде : XVIII–XX вв. / ред. Б. С. Мейлах. Ленинград : Советский писатель, 1955. Т. 2. 819 с.
13. Соловейчик-Зильберштейн И. А. Стилистическая конвергенция в ранней прозе Бориса Пастернака : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1995. 22 с.
14. Теория литературы : учебник для студ. высш. учеб. заведений / В. Е. Хализев. Изд. 5-е., испр. и доп. Москва : Издательский центр «Академия», 2009. 432 с.
15. Хазагерев Т. Г., Ширина Л. С. Общая риторика : Курс лекций; Словарь риторических приёмов. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. 320 с.
16. Чулкова В. С. Многочленный стилистический приём как одно из средств интеграции текста (на материале англоязычных прозаических произведений) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1978. 172 с.
17. Якобсон Р. О. Работы по поэтике. Москва : Прогресс, 1987. 464 с.
18. Galperin I. R. English Stylistics / ed. by L. R. Todd. Fourth Edition. Moscow : KD "LIBROCOM", 2012. 336 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

19. Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев. Москва : Просвещение, 1974. 509 с.
20. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2000. 688 с.

REFERENCES

1. Arnold, I. V. (2012). *Stilistika. Sovremennyy anglijskij jazyk* [Stylistics. Modern English]: uchebnik. Izd.11-e. Moskva: FLINTA: Nauka [in Russian].
2. Bloh, M. Ja. (2005). *Teoreticheskie osnovy grammatiki* [Theoretical foundations of grammar]: uchebnik. Izd 4, ispr. Moskva: Vysshaja shkola [in Russian].
3. Dolinin, K. A. (2005). *Interpretacija teksta. Francuzskij jazyk* [Interpretation of the text. French]. Moskva: URSS [in Russian].
4. Zholkovskij, A. K. (1976). *K opisaniju odnogo tipa semioticheskikh system* [To the description of one type of semiotic systems]. Moskva: Nauka [in Russian].
5. Kopnina, G. A. (2001). *Konvergencija stilisticheskikh figur v sovremenom russkom literaturnom jazyke (na materiale hudozhestvennyh i gazetno-publicisticheskikh tekstov)* [Convergence of stylistic figures in the modern Russian literary language (on the material of fiction and newspaper and journalistic texts)]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Krasnoyarsk [in Russian].
6. Kuharenko, V. A. (1971). *Seminarij po stilistike anglijskogo jazyka* [Seminary on the stylistics of the English language]. Moskva: Vysshaja shkola [in Russian].
7. Lihachev, D. S. (1989). *O filologii* [On philology]. Moskva: Vysshaja shkola [in Russian].
8. Matorina, N. S. (1989). *Informacionnyj potencial stilisticheskikh konvergencij (na materiale anglo-amerikanskoj hudozhestvennoj prozy)* [Informational potential of stylistic convergences (based on the material of Anglo-American fictional prose)]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
9. Obnorskaja, M. E. (1972). *Sintaksicheskaja konvergencija* [Syntactic convergence]. *Stilistika Romano-germanskih jazykov (Materialy seminarov)*. *Uch. zapiski LGPI im. Gercena*. Leningrad: LGPI, 491, 78–86 [in Russian].
10. Pekarskaja, I. V. (1995). *Konstrukcii sintaksicheskoi kontaminacii kak jekspressivnoe sredstvo sovremenogo russkogo jazyka (na materiale hudozhestvennyh i publicisticheskikh tekstov)* [Constructions of syntactic contamination as an expressive means of the modern Russian language (based on fiction and journalistic texts)] (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Krasnoyarsk [in Russian].
11. Riffater, M. (1980). *Kriterii stilisticheskogo analiza* [Criteria for Stylistic Analysis]. *Novoe v zarubeznoj lingvistike. Lingvistika*, IX, 69–95 [in Russian].
12. Meylakh, B. S. (ed.) (1955). *Russkie pisateli o literaturnom trude: XVIII–XX vv.* [Russian writers about literary work: XVIII–XX centuries]. Leningrad: Sovetskij pisatel, 2 [in Russian].
13. Soloveychik-Zilbershteyn, I. A. (1995). *Stilisticheskaja konvergencija v ranney proze Borisa Pasternaka* [Stylistic convergence in early prose of Boris Pasternak]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
14. Halizev, V. E. (2009). *Teorija literatury* [Literature theory]: uchebnik dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij. Izd 5-e., ispr. i dop. Moskva: Izdatelskij tsentr "Akademiya" [in Russian].
15. Hazagerov, T. G., Shirina, L. C. (1999). *Obshhaja ritorika: Kurs lekcij; Slovar ritoricheskikh priemov* [General rhetoric: Course of lectures; Dictionary of rhetorical devices]. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
16. Chulkova, B. C. (1978). *Mnogochlennyj stilisticheskij priem kak odno iz sredstv integratsii teksta (na materiale angloyazychnykh prozaicheskikh proizvedenij)* [A multi-term stylistic device as one of the means of text integration (based on the material of English-language prose works)]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
17. Jakobson, P. O. (1987). *Raboty po poetike* [Works on poetics]. Moskva: Progress [in Russian].
18. Galperin, I. R. *English Stylistics* / ed. by L. R. Todd. Moscow: KD «LIBROCOM», 2012. 336 p.

DICTIONARIES

19. Timofeev, L. I., Turaev, C. B. (ed.) (1974). *Slovar literaturovedcheskikh terminov* [Dictionary of literary terms]. Moskva: Prosveshhenie [in Russian].
20. Jarceva, V. N. (2000). *Yazykoznanie. Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar* [Linguistics. Great encyclopedic dictionary]. Moskva: Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya [in Russian].

УДК 811.111'25:35.4(045)

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.8

STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS OF ENGLISH MILITARY TEXTS

Dolynskiy Ye. V.

Khmelnysky National University

An article deals with the study of military translation as one of the types of special translation with a pronounced military communicative function. The main stylistic and translation aspects of English military texts translation are considered, namely: terminology, brevity, specificity of wording and clear presentation of the material, which ensures its logical sequence, clear demarcation of opinions, and ease of perception of transmitted information without emotional means of expression. The activity of a military translator, which requires special training, skills and abilities, has been identified. A military translator must be a universal, not a narrow specialist.

Stylistic and lexical methods for translating of English military terminology were also identified. The style of English military texts is not homogeneous; for the most part in military texts the presentation of the material takes place in dry official clerical language. It is noted that in terms of linguistics, vocabulary of English military texts is a set of all elements of military communication that reflect the influence of cultural, historical, territorial, specialized and other extra linguistic factors, reflected in specific expressions that can sometimes create a great linguistic and cultural barrier to translation.

The article describes stylistic and translation aspects of interpretation of professional terminology in English military texts, namely: loan translation, transcription, equivalent translation, descriptive translation and explication. The correct translation of English military texts means not only accurate transmission of the content of the material, but also careful transmission of its structural form, sequence of presentation and a number of other factors that may be considered unnecessary, formal, but of great importance to the military specialist.

Dealing with military literature, you should first understand its main and important stylistic features – brevity of interpretation and clarity of wording. The translation of military texts needs perfect and clear knowledge of terminology. Military term precisely expresses the idea or conception, the process or the name of something is usually mono semantic. Military terms are united into the terminological system. Such terminology is formed by the great number of widely used words, which have several meanings apart from their basic ones.

Key words: *military translation, translation of terms, military terminology, stylistic features of military texts.*

Долінський Є. В. Стилістичні та перекладацькі аспекти англійських військових текстів. Статтю присвячено дослідженню військового перекладу як одного з видів спеціального перекладу з яскраво вираженою військовою комунікативною функцією. Розглянуто основні стилістичні та перекладацькі аспекти перекладу англійських військових текстів, а саме: термінологічність, стислість, чіткість і конкретність формулювань та точне і чітко викладення матеріалу, що забезпечує його логічну послідовність, відмежування однієї думки від іншої, легкість сприйняття переданої інформації за умови здебільшого відсутності емоційних виразних засобів. Наголошено, що діяльність військового перекладача вимагає спеціальної підготовки, навичок і вмінь. Військовий перекладач має бути універсальним, а не вузькопрофільним фахівцем.

Визначено стилістичні та лексичні способи перекладу англійської військової термінології. Стиль англійських військових текстів не є однорідним, викладення матеріалу у військових текстах переважно відбувається сухою, офіційно канцелярською мовою. Зауважено, що в контексті лінгвокраїнознавства лексика англійських військових текстів – це сукупність усіх елементів сфери військового спілкування, які віддзеркалюють вплив культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціальних та інших екстралінгвальних факторів, що знаходять свій словесний вияв у конкретних виразах, які іноді здатні створити нездоланий лінгвокультурний бар'єр для перекладача.

У статті описано стилістичні та перекладацькі аспекти інтерпретації фахової термінології в англійських військових текстах, зокрема: калькування (дослівний переклад), транскрибування, еквівалентний переклад, описовий переклад та експлікацію. Адекватність перекладу англійських військових текстів передбачає не тільки точне відтворення змісту матеріалу, але й ретельну передачу його структурної форми, послідовності викладу та низку інших факторів, які можуть вважатися не потрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця.

Акцентовано на важливості врахування у процесі перекладу військових текстів основних стилістичних особливостей: лаконічності висловлювань та чіткості формулювань. Для перекладу військових текстів перекладач повинен володіти глибокими знаннями термінології. Військовий термін точно виражає ідею чи концепцію, процес або назву чогось і зазвичай є моносемантичним. Військові терміни об'єднані в термінологічну систему, що складається з великої кількості широко вживаних слів, які мають декілька значень, крім основного.

Ключові слова: *військовий переклад, переклад термінів, військова термінологія, стилістика військових текстів.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Military translation has developed over the centuries. Since the mankind evolution, the sphere of military translation has developed extremely, and even today military terminology and its language structure are growing every day. The content of modern military terminology is quite dynamic. It is constantly changing and acquiring new qualities. Different terms appear due to the emergence of new weapons, military equipment and renovation of military force [12, 34].

In military translation, the accuracy of translation is of great importance, since the translated material can serve as a basis for making important decisions, conducting military operations, etc. Therefore, the adequacy of the translation of military materials involves not only the accurate transfer of content, but also a more careful transfer of its structural form, order of parts and placement of material, sequence of presentation and a number of other factors that may seem unnecessary, formal, but important for the military specialist. For example, in military documents the order of paragraphs and subparagraphs, their designation (Arabic numerals and letters of the Latin alphabet), the accuracy of dates and times, coordinates, geographical names, numbering and names of parts and divisions and other data [4, 19].

Analysis of recent research and publications. A few scientific and methodical works of the last century (L. L. Neliubin, H. M. Strelkovskiy, R. K. Miniar-Bieloruchev, M. Ya. Tsvillinh, L. K. Latyshev, A. F. Shyriaiev, V. M. Shevchuk), as well as modern scientific research (O. H. Kniazieva, M. K. Harbovskiy and E. M. Mishkurov, P. P. Banman, N. M. Romanenko and E. Shahardynova, E. K. Shoryn and others) are devoted to the problems of military translation. In Ukraine, certain aspects of military translation were studied by V. V. Balabin, P. A. Matiusha, M. B. Bilan, S. Ya. Yanchuk, B. A. Dzis, L. M. Honcharuk, O. M. Nikiforova and others [1, 67; 2, 99–100].

Setting the goals and tasks of the article. The goal of the article is to reveal the stylistic and lexical features of the translation of military terminology and its reproduction in texts on various topics. The main tasks of the article are: to reveal the concept of “military terminology” and to define the responsibilities of a military translator; to determine stylistic and lexical ways of translating military terminology.

The outline of the main research material. Military translation is a very specific discipline. This sometimes requires detailed knowledge of military science and even hierarchical structures in the army.

Military translation is a type of special translation with a pronounced military communicative function. A distinctive feature of military translation is the great terminology and accurate and clear presentation of the material in the relative absence of expression of emotional means.

A thorough knowledge of military terminology is required for a military translator. All military texts are full of specific military and technical terms, abbreviations and idioms.

Many of these terms and definitions can have a huge variety of interpretations, depending on the context. There

may also be a case where there is a need to translate idiomatic military expressions and slang. In this case, you need to rely on vocabulary as well as your own skills [5, 97].

L. L. Neliubin believes that all military materials differ from other materials by the saturation of special military vocabulary, extensive use of military and scientific and technical terminology; the presence of a certain amount of military translation; some aspects of variability of stable phrases; military characteristic only for communication nomenclature and special abbreviations and symbols, only used in military materials; and in terms of syntax extensive use of elliptical (especially in military documentation) and cliché constructions. The researcher distinguishes in military translation military-artistic, military-political, military-scientific, military-technical materials, acts of military administration (various military documents) [9].

The translation of military terminology creates great difficulties, because the correct translation cannot be done without a careful, sometimes even etymological analysis of its components. Usually the translation of this group of terms is achieved through: descriptive translation; loan translation; partial or complete transliteration; transliteration or literal translation; transcription [5, 100].

It should be noted that the main translation error of such terms is that translators sometimes try to find a literal correspondence of a foreign term to Ukrainian documents.

This approach is not entirely correct, because, firstly, it erases the specifics of the realities of a foreign army, and secondly, there may be an error due to the fact that these terms may express concepts specific only to this army, and therefore not to correspond to the realities accepted in the Ukrainian army [5, 100; 11].

L. L. Nelyubin compiled his own classification of combat documents according to their type and nature into the following groups: orders, directives, official letters, memos, summaries, negotiation tables, codes, call sign tables and other operational and tactical documents, the value of which is determined by their novelty; officially printed publications (charters, guidelines, instructions); geographical documents (maps, diagrams, etc.); personal documents and insignia of connections; diaries, notebooks, personal notes and photos; private correspondence; newspapers and other printed publications; announcement of civil authority [9, 139–140].

One of the important problems of achieving the adequacy of translation is transfer of the original style. The stylistic aspect of translation is the correct choice of lexical and grammatical means in accordance with the general functional and communicative orientation of the original, taking into account the existing literary norms of the language in which the translation is performed. The concept of “style” is understood as a variety and modification of literary language; the manner of speech expression in different areas, conditions, forms (oral and written) of communication; art of the word. L. L. Nelyubin has his own definitions of concepts: “style”, “language style” and “speech style” [10].

The style of military materials is not homogeneous. In military texts, there are two tendencies in the presentation of material: either in official clerical

language with the use of complicated, often archaic inversions and constructions, or in simple, colloquial, even familiar language [5, 98].

The latter tendency is observed mainly in military and military-technical materials for ordinary and non-commissioned officers. This tendency is primarily due to the desire to make official statutory materials and complicated technical texts more accessible to the majority of servicemen. Because of this, many military journalistic texts have explanatory illustrations, tables, diagrams and charts that help to bring to the reader the essence of the issue being taught. In all cases, the translator should seek to convey the original material, using the Ukrainian military style of presentation of relevant materials, neutralizing in the Ukrainian language unnecessary imagery and slang elements existing in the original, because they are not inherent in Ukrainian military materials [5, 97].

Most military texts are divided into four functional styles: Conversational (casual style, informal communication); Formal business (formal communication style); Information and journalistic (style of media, press or media); Scientific and technical (style of scientific and technical literature) [9, 24].

There are the following technical and stylistic techniques:

1. Logical segmentation of the text. This technical and stylistic technique is used to express the logic and clarity of expression. It is achieved by clear segmentation of the text into subsections, items, paragraphs, and so on.

This technique is especially evident in combat documents, where the sequence of items is strictly regulated and the number of the paragraph in the combat order determines its content.

In military-scientific and military-technical texts, the method of segmentation is used without special regulation by paragraphs, but it is clearly traced in all military texts in the form of their division into parts, sections, chapters, paragraphs and indents. Logical segmentation of the text is also facilitated by its graphic design that is different font selections. In the statutory literature, segmentation is often used in the form of listing individual items from a new line beginning with a dash.

2. The second technique, which provides a certain stylistic color of the language work, could be called a communicative actualization. The question of the actual division of the proposal is very important, which is why it was the subject of lively discussion among the representatives of the Prague Linguistic Circle [1; 7].

The stylistic definiteness of a military text is organically connected with its semantic and structural organization. The military text already has the corresponding stylistic marking at the level of supra-phrase unity (paragraph), which is characterized by a set of certain stylistic features.

However, the stylistic definiteness of a paragraph is not always fully predictive of the stylistic essence of the entire military text. Such cases are most often observed in military-political texts. Depending on the speech situation, military texts can be produced in both written and oral versions, but most types of military texts exist in written forms [1, 70].

V. M. Lisovskyi notes that the main stylistic features of military-technical texts are accurate and clear presentation of the material, in the almost complete absence of those expressive elements that give the speech emotional expressiveness. The main emphasis is on the logical, not the emotional side of the presentation. In military texts there are also no methods of general imagery of utterance, which are completely unnecessary when describing various technical devices. However, this cannot be said of the military-technical terminology itself. Sometimes technical terms already have imagery by their origin, but due to frequent use the imagery is usually erased, and the term itself is perceived without figurative characteristics [6; 7, 303].

Military vocabulary is divided into three main groups:

1) Military terminology, which means concepts that are directly related to military affairs, the armed forces, methods of armed struggle, etc.;

2) Military-technical terminology, which includes scientific and technical terms;

3) Emotionally colored military vocabulary (slang), represented by words and phrases that are often used mainly in the spoken language of American servicemen and are in fact stylistic synonyms of the relevant military terms.

The correct translation of military materials depends to a large extent on the correct translation of terms, because most of the military vocabulary is represented by military and military-technical terms that represent the maximum semantic load [8, 66–67; 10, 13–14].

Let's consider some examples of military texts translation, as well as analyze the ways in which military terminology was translated, namely: loan translation, transcription, equivalent translation, descriptive translation and explication.

1. *The internal ballistics characteristics of barreled weapon depend on chemical composition of propelling charge, its burning velocity, powder grains size and shape and confinement. The length of barrel and chamber volume, are also influenced the features – Внутрішні балістичні характеристики ствольної зброї залежать від хімічного складу порохового заряду твердого ракетного палива, швидкості його горіння, зернистості пороху, форми та щільності заряджання. Довжина ствола та об'єм камери також впливають на ці якості.*

Analyzing our translation, we can see that the term “barreled weapon” was translated using an equivalent translation. After all, the word “barreled” translates as: “бочкоподібний”. In this case, we need to find the correct equivalent in the military dictionary.

The term “propelling charge” was translated by descriptive translation. After all, if we translate by the method of tracing, for example, the term will lose its meaning in the sentence.

The term “confinement” is translated by explication. In this case, the lexical unit of the original language is replaced by a phrase that conveys its meaning. In loan translation, the term “confinement” means «ув'язнення» or «обмеження», this does not fit the context of the sentence.

“Length of barrel” was translated using the method of loan translation.

2. Close to the **muzzle**, the **out flowing gases** have a much higher velocity than the projectile; consequently, they overtake and pass the projectile – *Близько до вихідного отвору вознепальної зброї, порохові газу мають значно більшу швидкість ніж снаряд; тому вони обганяють та оминають снаряд.*

The term “muzzle” was translated by descriptive translation so that readers can understand what the text is about. After all, the word “muzzle” literally means «дуло».

The phrase “out flowing gases” is translated using an equivalent translation method. The equivalent was found in military dictionaries. Such translation is more appropriate to the context of the sentence.

3. *There are three basic types of operation for semiautomatic and automatic small arms – gas operation, recoil operation, and blow back operation – Існує три основні види операцій для напівавтоматичної та автоматичної стрілецької зброї – принцип відведення порохових газів, принцип використання сили віддачі та принцип використання віддачі створу.*

The term “small arms” was translated using an equivalent translation method.

In this case, you need to refer to the military dictionary to find the equivalent of the word “small”.

The terms “gas operation”, “recoil operation” and “blow back operation” are translated using the descriptive method. This was done in order to clarify the meaning of the phrase.

1. *Hammer or, in some cases, the bolt itself is held in a cocked position by a piece called the sear – Молоточок, або в деяких випадках, сам затвор, утримується у зведеному положенні шматочком, який називається шептало.*

The term “cocked position” is translated using the loan translation method. This kind of translation gives the correct semantic meaning in the sentence.

The term “sear” is translated using an equivalent translation method. The word itself means «автоматичний спуск» or «спусковий важіль», but with the help of “military slang”, military dictionaries suggest only such an equivalent as «шептало».

2. *Antitank guided mortar projectile is called a “firing bomb mortars” because it fires by missiles – Протитанкова керована мінометна міна називається «бомбометом», оскільки вона стріляє ракетними снарядами.*

The term “anti tank guided mortar projectile” was translated by loan translation.

The term “firing bomb mortars” is translated using an equivalent method of translation and omission, for a clearer meaning of the term.

Conclusions and directions for further research in this area. All military texts are full of specific military and technical terms, abbreviations and idioms. Many of these terms can have a huge variety of interpretations, depending on the context. The style of transmission in the Ukrainian language must comply with the norms of the “military” language adopted for the relevant type of documents. In these cases, the translator should try to convey the original material, using the Ukrainian military style of the relevant material’s presentation [5, 98].

The article identified methods of military terminology translation, namely: loan translation, transcription, equivalent translation, descriptive translation and explication. Most military terms and abbreviations are translated by means of the equivalent translation and tracing method, and the least by the transcoding method. In order to translate military terms clearly and intelligibly, it is necessary to constantly refer to military dictionaries and information resources on the Internet.

Prospects for further research are the further study of military abbreviations examples and the analysis of ways of their translation.

BIBLIOGRAPHY

1. Балабін В. В. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Київ, 2018. № 34. Т. 2. С. 67–73.
2. Балабін В. В. Об’єкт і предмет теорії військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Київ, 2017. № 31. Т. 3. С. 97–100.
3. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (англійська мова) : підручник. Київ : ВІКНУ, 2008. 587 с.
4. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
5. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. Київ, 2013. Вип. 10. С. 96–102.
6. Лісовський В. М. Військово-технічний переклад (англійська мова) : підручник / за ред. В. В. Балабіна. Київ : ВІКНУ, 2010. 950 с.
7. Лісовський В. М. Сутність поняття «військово-технічний текст». *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конференції молодих вчених, ад’юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 26 квіт. 2018 р.). Київ : ВІКНУ, 2018. С. 302–303.
8. Мальцев Д. Д. Особливості перекладу військової термінології. *Дебют* : зб. тез доповідей студентів факультету грецької філології за результатами участі в Декаді студентської науки 2017 / за заг. ред. докт. політ. наук, проф. К. В. Балабанова, докт. екон. наук, проф. О. В. Булатової. Маріуполь, 2017. С. 65–68.
9. Нелюбин Л. Л. Перевод боевых документов армии США. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Воениздат, 1989. 190 с.
10. Нелюбин Л. Л., Дормидонтов А. А., Васильченко А. А. Учебник военного перевода. Москва : Воениздат, 1981. 106 с.
11. Пумпянский А. Л. Чтение и перевод английской научной и технической литературы : Лексика, грамматика, фонетика, упражнения. Минск : Попурри, 1997. 213 с.
12. Joseph Babatunde Fagoyinbo. *The Armed Forces: Instrument of Peace, Strength, Development and Prosperity*. Bloomington, USA : AuthorHouse, 2013. 504 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. <https://www.army-technology.com/>
2. <http://www.enemyforces.net/>
3. <http://www.military-today.com/>
4. <https://www.naval-technology.com/>
5. <http://www.shooting-ua.com/>

REFERENCES

1. Balabin, V. V. (2018). Zhanrovo-stylova spetsyfika viiskovoho perekladu [Genre and style specifics of military translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 2, 67–73 [in Ukrainian].
2. Balabin, V. V. (2017). Obiekt i predmet teorii viiskovoho perekladu [Object and subject of the military translation theory]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 31 (3), 97–100 [in Ukrainian].
3. Balabin, V. V., Lisovskiy, V. M., Chernyshov, O. O. (2008). *Osnovy viiskovoho perekladu (anhliiska mova)* [Fundamentals of military translation (English): pidruchnyk. Kyiv: VIKNU [in Ukrainian].
4. Barhudarov, L. S. (1975). *Yazyk i perevod (Voprosy i obschey i chastnoy teorii perevoda)* [Language and translation (Questions of general and particular theory of translation)]. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya [in Russian].
5. Zaitseva, M. O. (2013). Osoblyvosti perekladu terminiv u tekstakh na viiskovu tematyku [Features of terms translation in the military texts]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 9: Suchasni tendentsii rozvytku mov*. Kyiv, 10, 96–102 [in Ukrainian].
6. Lisovskiy, V. M. (2010). *Viiskovo-tekhnichnyi pereklad (anhliiska mova)* [Military technical translation (English: language)]: pidruchnyk / za red. V. V. Balabina. Kyiv: VIKNU [in Ukrainian].
7. Lisovskiy, V. M. (2018). Sutnist poniattia “viiskovo-tekhnichnyi tekst” [The essence of the concept of “military-technical text”]. *Molodizhna viiskova nauka u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka: tezy dop. Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh, adiunktiv, slukhachiv, kursantiv i studentiv* (Kyiv, 26 kvitnia 2018 r.). Kyiv: VIKNU, 302–303 [in Ukrainian].
8. Maltsev, D. D. (2017). Osoblyvosti perekladu viiskovoi terminolohii [Features of translation of military terminology]. *Debiut: zbirnyk tez dopovidei studentiv fakultetu hretskoi filolohii za rezultatamy uchasti v Dekadi studentskoi nauky 2017 / za zah. red. dokt. polit. nauk, prof. K. V. Balabanova, dokt. ekon. nauk, prof. O. V. Bulatovoi*. Mariupol, 65–68 [in Ukrainian].
9. Nelyubin, L. L. (1989). *Perevod boevyih dokumentov armii SShA* [Translation of military documents of the US army] (2-e izd., pererab. i dop.). Moskva: Voenizdat [in Russian].
10. Nelyubin, L. L., Dormidontov, A. A., Vasilchenko, A. A. (1981). *Uchebnyk voennogo perevoda* [Military translation textbook]. Moskva: Voenizdat [in Russian].
11. Pumpyanskiy, A. L. (1997). *Chtenie i perevod angliyskoy nauchnoy i tehnikeskoy literatury: Leksika, grammatika, fonetika, uprazhneniya* [Reading and translation of English scientific and technical literature: Vocabulary, grammar, phonetics, exercises]. Minsk: Popurri [in Russian].
12. Joseph Babatunde Fagoyinbo (2013). *The Armed Forces: Instrument of Peace, Strength, Development and Prosperity*. Bloomington, USA: AuthorHouse

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. <https://www.army-technology.com/>
2. <http://www.enemyforces.net/>
3. <http://www.military-today.com/>
4. <https://www.naval-technology.com/>
5. <http://www.shooting-ua.com/>

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ «АНТРОПОЦЕНТРИЧНІСТЬ» (на прикладі поетичних текстів)

Єщенко Т. А.

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

У статті обґрунтовано думку про поетичний текст як акт комунікативної взаємодії між адресантом і адресатом й запропоновано типологію адресантів на підставі квантитативної методики відповідно до кількості уживань ними тих чи тих художніх образів. Подано аналіз останніх досліджень і публікацій, описано наявні класифікації адресантів у сучасній лінгвістиці тексту. Джерельною базою послуговували віршовані твори сучасних українських поетів В. Виноградова, Р. Скиби, І. Павлюка, Л. Мельник, М. Кіяновської, Н. Нежданой, А. Дністрового, В. Балдинюк, С. Жадана, О. Галети, В. Махно, Д. Кубая, Н. Дички, О. Яковини, Н. Федорака, П. Михайлюк, П. Вольвача, А. Бондаря, І. Бондаря-Терещенко, О. Сливинського та ін., що вміщені в літературних часописах, журналах, газетах, антологіях поезії: «Березіль», «Кальміус», «Сучасність», «Кур'єр Кривбасу», «Літературна Україна», «Тернопіль вечірній», «Дніпро», «Світо-вид», «Дзвін», «Дніпро», «Слово просвіти», «Слово і час», «Західний кур'єр», «Світ молоді», «Київ», «Українська культура», «Диво-слово», «Вітчизна» та ін. Здійснено суцільну вибірку метафор зі словесних цілих і в статистичний спосіб з'ясовано найпродуктивніші типи метафор у слововжитку адресантів, класифіковано за вказаним критерієм адресантів художньої комунікації. Обґрунтовано думку, що квантитативний аналіз уживання художніх образів уможливає класифікацію як колективних адресантів (певного літературного покоління, поетичного угруповання та ін.), так й окремого автора. Простежено репрезентацію текстової категорії «антропоцентричність» крізь призму образно-метафоричного слововжитку, з'ясовано персонологічний вияв адресанта. Виокремлено: адресанти іменниково-метафоричного типу слововжитку, адресанти дієслівно-метафоричного типу слововжитку, адресанти прикметниково-метафоричного типу слововжитку, адресанти антропометафоричного типу слововжитку, адресанти зоометафоричного типу слововжитку, адресанти ботанометафоричного типу слововжитку, адресанти синестезійно-метафоричного типу слововжитку.

Перспективою дослідження є опис текстової категорії «антропоцентричність» і її складників (адресант / адресат) в аспекті семантики, прагматики, комунікативності.

Ключові слова: текст, адресант, тип адресанта, текстова категорія «антропоцентричність».

Yeshchenko T. A. Imagery as a representative of the text category "anthropocentrism" (on the example of poetic texts). The article substantiates the idea of a poetic text as an act of communicative interaction between the addressee and the addresser and proposes a typology of addressees on the basis of quantitative methods in accordance with the number of uses of certain imagery. The analysis of the latest researches and publications is given, the available classifications of addresser in modern linguistics of the text are described. The research is based on poetic works of modern Ukrainian poets V. Vynohradov, R. Skyba, I. Pavliuk, L. Melnyk, M. Kiyanyovska, N. Nezhdana, A. Dnistrovyy, V. Baldynyuk, S. Zhadan, O. Galeta, V. Makhno, D. Kubay, N. Dychka, O. Yakovyna, N. Fedorak, P. Mykhailiuk, P. Volvach, A. Bondar, I. Bondar-Tereshchenko, O. Slivynsky, etc., which are published in literary magazines and journals, newspapers, anthologies of poems "Berezil", "Kalmius", "Dnipro", "Svito-vyd", "Dzvin", "Dnipro", "Kyiv", "Dyvoslovo", and others. A continuous selection of metaphors from verbal wholes was made and the most productive types of metaphors in the word usage of the addresser were clarified in a statistical way, classified according to the specified criterion of the addresser of literary communication. The author substantiates the opinion that the quantitative analysis of the use of imagery allows classification of both the collective addresser (a certain literary generation, poetic group, etc.) and an individual author. The representation of the text category "anthropocentrism" is traced through the prism of figurative-metaphorical word usage, the personal manifestation of the addresser is clarified. The following are singled out: the addresser of the noun-metaphorical type of word usage, the addresser of the verb-metaphorical type of word usage, the addresser of the adjective-metaphorical type of word usage, the addresser of the anthropometaphorical type of word usage, the addresser of the zoometaphoric type of word usage, addressees of the botanometaphorical type of word usage, the addresser of the synesthesia-metaphorical type of word usage.

The perspective of the research is the description of the text category "anthropocentrism" and its components (addresser / addressee) in terms of semantics, pragmatics, communicativeness.

Key words: text, addresser, type of addresser, text category.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Традиційним у лінгвістиці є опис художніх образів, їхня типологія. На проти-

вагу цьому адресант, мовець, людина, тривалий час був вилучений із поля дослідницької уваги. Студіюванню підлягав лише текст як результат комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У мовознавчій науці нині наявні різноманітні класифікації адресантів, які ґрунтуються як на критеріях, що застосовуються у визначеннях типів дискурсу, так і на критеріях, що є основою опису мовних особистостей у дискурсі, тобто адресанта та адресата (пор.: наукові праці Т. Єщенко [1; 2], Т. Космеди [3], Т. Радзівєвсько [4], І. Синиці [5], О. Селіванової [6] та ін.). Фахівець з теорії словесних цілих О. Селіванова описує такі типи адресантів у тексті: 1) колективний адресант (два автори тексту або колектив авторів); 2) невідомий, зумовлений часовою віддаленістю режимів породження й інтерпретації словесного цілого; 3) неактуальний – дискурсивна локація обмежується автором-функцією й не потребує конкретної авторської актуалізації; 4) узагальнений – автор-функція, співвідноситься з колективним носієм етнічної свідомості [6, 512]. І. Синиця виокремлює типи адресантності: 1) *експліцитний*, коли автор відкрито заявляє свою присутність у тексті, не боячись дискутувати й говорити про свої ідеї, роль у художньо-пізнавальному процесі; 2) *імпліцитний*, який виникає за умови неявної присутності автора в тексті, автор виступає нібито пасивним комунікантом; 3) *нейтральний* тип адресантності, коли автор свої думки висловлює не від власного імені, а від узагальненої, колективної особи, для нього роль у пізнавальному процесі дорівнює ролі адресата, тому він ототожнює себе й читача як один колективний мисленнєво-пізнавальний організм (пор.: [5, 15–16]). Така класифікація може застосовуватися й для аналізу поетичного дискурсу. На противагу цьому немає розвідок, у яких було б описано *типи адресантів на підставі квантитативних досліджень*, тобто залежно від кількості вживання того чи того художнього образу в поетичному тексті.

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованої розвідки – описати типи адресантів на прикладі поетичних текстів, вдаючись до статистичних методів – залежно від частотності вживання художніх образів у віршованому словесному цілому. Досягненню поставленої мети підпорядковано низку дослідницьких завдань: 1) у статистичний спосіб з'ясувати найпродуктивніші типи метафор у слововжитку адресанта; 2) класифікувати за вказаним критерієм адресантів поетичної комунікації.

Джерельна база й методи дослідження. Суцільну вибірку метафор здійснено з текстів українських поетів 1990-х років (В. Виноградов, Р. Скиба, І. Павлюк, Л. Мельник, М. Кіяновська, Н. Неждана, А. Дністровий, В. Балдинюк, С. Жадан, О. Галета, В. Махно, Д. Кубай, Н. Дичка, О. Яковина, Н. Федорак, П. Михайлюк, П. Вольвач, А. Бондар, І. Бондар-Терещенко, О. Сливинський, Р. Мельників, О. Соловей, М. Розумний, І. Ципердюк, О. Горкуша, О. Чекмишев, І. Старовойт, Г. Гармаш, Г. Крук, І. Андрусак, М. Савка, С. Дзюба, С. Процюк, Ю. Бедрик), опублікованих у період 1990–2017 років у вітчизняних часописах, альманахах, газетах, журналах («Березілля», «Кальміус», «Сучасність», «Кур'єр Кривбасу», «Літературна Україна», «Тернопіль вечірній», «Дніпро», «Світо-вид», «Дзвін», «Слово просвіти», «Слово і час», «Західний кур'єр», «Світ моло-

ді», «Київ», «Українська культура», «Дивослово», «Вітчизна» та ін.), а також у поетичних антологіях («100 молодих поетів України» (2008), «Антологія української поезії другої половини ХХ сторіччя» (2001), «Дивовид» (1997), «Іменник» (1997), «Літургія кохання» (2008), «Печатки» (2008), «Вертоград» (2009), «Дев'ятдесятники» (1998), «Антологія нової української поезії» (1998), «Біла книга кохання» (2008), «Боян-97», «Пастухи квітів» (1999), «Противаження» (2001), «Антологія української поезії зміни епох» (2001), «Два міста» (2000), «Позадесятники» (1999), «Привітання життя-94, -98» (1995, 1998), «Ми і вона» (2005), «Шех поетів» (1999), «Заспів» (2000), «Два міста» (2000), «Готелі Харкова» (2000), «Молоде вино» (2000), «Літпошта» (2009), «Знак» (2013) та ін.).

Обрана квантитативна методика дослідження вможливило виявлення персонорозрізнальної функції художніх образів (метафор), а також визначення типу адресанта як складника текстової категорії «антропоцентричність».

Виклад основного матеріалу дослідження. Віршований дискурс розглядаємо як *акт комунікативної взаємодії адресанта й адресата*. Зв'язок останніх відбувається через текст, художній образ. Окрім вказаної функції, він постає і як потужний механізм (іміджева константа) витворення комунікативного образу поета-адресанта; як упізнавано-знакове відображення мовно-естетичної ідеології, певної лінгвостетичної програми мовно-літературної епохи, літературного угруповання загалом та особистості комуніканта зокрема. Лінгвоперсонологійний ракурс вивчення художніх образів є новим і перспективним у новочасній мовознавчій науці, здатним розкривати всю повноту й неповторність письменника з урахуванням світоглядно-прагматичного, психофізіологічного, лінгвального аспектів. Значущими для адресанта художнього дискурсу є такі мовленнєво-іміджеві ознаки, як унікальність і харизма. Останнє акцентує на прагматичності образного конструювання, мовленнєвих чи інтелектуальних діях (логічно вмотивованих, парадоксальних), передбачає майбутні понятійні зрушення й відповідно семантичні зміни в поетичній картині світу українців, розширює потенційні можливості мови. Унаслідок семантичної інтракції: перехрестя, взаємодії, співположення чи співіснування (а не заміни, перенесення) двох значень (чи сем), – на поетичній палітрі утворюється третє оказіональне значення, новий смисл. Останнє уможливило утвердити оказіональні норми семантичної кореляції, здійснити індивідуально-авторську інтерпретацію нормативно закріплених значень слів. Семантико-когнітивний підхід до вивчення художніх образів значно поглиблює їх традиційне розуміння як нерегулярного явища мови й дає підстави в науково-дослідницькій практиці вивчати художні образи різнобічно, у тісному зв'язку з асоціативним мисленням адресанта, культурним дискурсом, розкриваючи гносеологічні можливості художніх висловлювань. Колективна мовна особистість певного літературно-мовного покоління – складник поетичної лінгвоперсонології, що є узагальненим образом комуніканта й вті-

лює типові риси представників віршованої словесної творчості певного часового періоду: відповідну ментальність, картину світу, своєрідну лінгвокультуру, цінності, ідеї тощо. Під час аналізу колективної / індивідуальної мовної особистості українських поетів на світоглядно-прагматичному рівні варто розуміти, що представникам віршованої комунікації певного періоду притаманне спільне (поколіннєве) утілення духу своєї епохи в художніх образах.

Ми ж у цій розвідці пропонуємо новітній підхід **опису типів адресантів** – залежно від кількості художньо-образного слововжитку (порівнянь, епітетів, метафор тощо). У такий спосіб простежуємо репрезентацію текстової категорії «антропоцентричність» і відповідаємо на вкрай значущі питання: «ЯК через мовні одиниці втілюється вказана категорія у словесному цілому?», «ЯК через образну маніфестацію відбувається **персоналогічний вияв адресанта?**»

Переконані: квантитативне дослідження вживання тих чи тих одиниць у поетичному тексті (до прикладу, антропометафор, порівняно з іншими групами метафор-оживлень, зокрема зоометафор, ботанометафор тощо) сприяє виявленню певного **типу адресанта**. Ілюструємо думку спостереженнями, які частково вже опубліковані в нашій одноосібній монографії, присвяченій особливостям поетичної комунікації адресантів української поезії 1990-х років (детальніше див.: [2]), і подальшими доповненнями, уміщеними в цій статті.

Унаслідок наукових спостережень виявлено, що колективний адресант художньо-образної комунікації кінця ХХ століття є **антропометафоричного типу слововжитку**, оскільки саме ця семантична група визначає їхній мовотворчий стиль (становить 70,7% від загальної кількості метафор-оживлень; для порівняння: зоометафори – 14,8%, ботанометафори – 13,9%, химерометафори – 2,1%). Антропометафора є лінгвоперсоною Л. Мельник (80,6%), І. Павлюка (84,6%), Д. Кубая (76,3%), Н. Федорака (75,3%), О. Галети (74,6%), В. Виноградова (74,4%), В. Балдинюк (74,3%). Чималу статистику вказаних метафор фіксуємо в ідіолектах О. Яковини (69%), Р. Скиби (66,7%), М. Кіяновської (57,4%), Ю. Бедрика (54,5%), І. Андрусяка (52,1%). Неживі предмети, аксіологічні концепти, явища природи в антропометафорах збагачуються семою «діє як людська істота». З-поміж найпродуктивнішої групи антропометафор, які визначають мовленнєвий портрет адресантів української поезії кінця ХХ століття і посідають перше місце, є образи, ключовими словами яких постають слова-соматизми (32%). Найчисленніші з них – лексеми *очі, серце, долоня, рука, палець, плече, нога, тіло, волосся, нерв, вухо* тощо. Досить продуктивну групу формують антропометафори зі словами-конкретизаторами індивідуальних властивостей людини (22%), зокрема: *сивий, сонний, п'яний, сумний, оголений, старий, босий, кволий, нечесаний, вагітний, застуджений, хворий, самотній, щасливий, блідий, захоханий, вродливий* та ін. Іміджевим показником мовної особистості поетів кінця ХХ ст. постають антропометафори із ключовими словами, що означають дії людини: *сміятися, ходити, дихати, стояти, дивитися, грати, рвати,*

шукати, гоїдати, спати, сидіти, чекати, бігти, ткати (20,1%). Численну групу утворюють антропометафори з ключовими словами лексико-семантичної групи «Маски-типажі» (20,4%).

Кількісний аналіз ключових слів зоометафор кінця минулого століття показав: мовленнєвий імідж адресантів витворюють ключові слова – зооназви (70,4%) і слова-конкретизатори тварин за їхніми властивостями (16,1%). Меншу частотність виявляють зоометафори, які у своєму складі містять назви частин тіла тварин (10,2%). Зрідка дев'ятдесятники вдаються до зоометафоричного переосмислення назв сукупностей тварин та найменувань їхньої діяльності, звуковимови (1,6%). Порівняння лінгвоестетичного функціонування зоометафор у персональних ідіолектах поетів-дев'ятдесятників показало, що найчастіше до мовностилістичного зображення докільля через тваринну семантику (порівняно з іншими типами метафор-оживлень) звертаються Ю. Бедрик (36,3%), С. Жадан (35,3%), А. Бондар-Терещенко (28,5%), М. Кіяновська (25,5%), Н. Неждана (22,0%), А. Бондар (19,6%), О. Яковина (18,9%). Ці поети є **адресантами зоометафоричного типу слововжитку**.

Квантитативний аналіз частотності вживання назв у ботанометафоричних метафорах показав: найчисельнішу групу становлять назви рослин, назви частин рослин, їхніх плодів (28,4%) і назви природних процесів, що характеризують рослин (27,5%), репрезентуючи неповторність мовних особистостей адресантів поетичної комунікації 1990-х років. Меншу кількість ботанометафор фіксуємо зі словами-конкретизаторами рослин за їхніми властивостями (12,8%). Не є визначальними для мовного почерку дев'ятдесятників ботанометафори, до складу яких входять назви сукупностей рослин (2,7%). Кількісні показники вживання поетами ботанометафор – залежно від кількості семантичного типу метафор-оживлень – уможливили висновок: В. Махно (32,3%), П. Вольвач (30%), І. Андрусяк (26%) є **адресантами ботанометафоричного типу слововжитку**, оскільки їхня поетична картина світу будується за допомогою вказаної лінгвоперсономи. На противагу цьому вказаний семантичний різновид метафор не є ознакою стилю С. Дзюби (4,1%), Н. Федорака (5,8%), Н. Дички (6,3%). Якщо порівнювати загальну кількість ботанометафор у віршованій комунікації 1990-х років, їхня кількість склала 13,9% (розрахунок здійснено від загальної кількості метафор-оживлень).

Мислення авторів-адресантів кінця ХХ ст. вимагає нових художніх засобів. Найглибиннішою причиною створення оказіональних химерометафор є прагнення митців дев'яностих передати ще ніким не усвідомлювані почуття, думки, асоціації, відкрити нові грані семантичного наповнення слова, прагматично вплинути на читача. Побудова мовної картини світу за допомогою химерометафор (2,1% від загальної кількості метафор-оживлень) засвідчує високі розумово-інтелектуальні здібності адресантів лінгвопоетичної комунікації кінця ХХ ст., відбиває тенденцію до ускладненої метафорики, що будується на парадоксальних асоціативних механізмах,

потенційних індивідуально-стилістичних значеннях слів. Найбільший відсоток уживань химероморфізмів (розрахунок здійснено від загальної кількості метафор-оживлень) містить ідіостиль Ю. Бедрика (9,0%), О. Галети (6,8%), В. Балдинюк (6,8%), О. Сливинського (6,4%). Саме ці поети є **адресантами химерометафоричного типу слововжитку**. Проте вказаними метафорами зовсім не послуговуються Д. Кубай, Н. Дичка, П. Михайлюк, П. Вольвач, І. Бондар-Терещенко, М. Розумний, І. Ципердюк, О. Чекмишев, Г. Крук, Г. Гармаш, С. Процюк, М. Савка, С. Дзюба. Останнє відбиває специфіку авторських уподобань та пріоритетів у доборі лексичних одиниць поетами-дев'ятдесятниками, їхній тип мислення, розвиток творчої уяви тощо.

За такою ж методикою можна описувати метафори-опредмечення. До прикладу, у поетичному тексті кінця минулого століття вони становлять 35,1% від загальної кількості метафор. Найбільша кількість образних опредмечувань характерна для художнього мовлення І. Ципердюка (82,5%), О. Горкуши (52,4%), Ю. Бедрика (52,1%), І. Андруссяка (45,4%), що вияскравлює цих поетів як **адресантів метафорики-опредмечувального типу слововжитку**. Водночас невелику кількість розглядуваних образів фіксуємо в ідіостилі О. Яковини (21,6%), Р. Скиби (22,4%), І. Бондаря-Терещенка (24,3%). Такі одиниці не є визначальними для стилю вказаних адресантів віршованої комунікації, оскільки вони зосереджені здебільшого на втіленні реалій фізичного або метафізичного буття через їхнє «оживлення».

Особливістю авторського слововжитку поетів-дев'ятдесятників є метафора-синестезія. Вона впливає з природно-біологічної властивості людини одночасно переживати інтерферовані враження, одержані від кількох органів відчуття. Витончена звукова, слухова, одоративна, дактильна оркестровка поезії 1990-х років налаштовує на певний настроєвий лад сприйняття, має неабияку прагматичну значущість у комунікації. Думки авторів емоційно й прагматично насажені.

Статистичний аналіз метафоричних висловів у персональних стилях поетів дев'яностих років минулого століття показав, що найбільшу кількість метафор-синестезій містять поезії Василя Махна (3,8% від загальної кількості метафор поета). Його кваліфікуємо як **адресанта синестезійно-метафоричного типу слововжитку**. Іміджевим показником адресантів віршованої комунікації 1990-х років Н. Дички (3,0%), П. Вольвача (2,5%), П. Михайлюк (2,3%), О. Яковини (2,0%), І. Андруссяка (2,3%) також є метафори-синестезії. Зрідка вдаються до індивідуалізації віршованої комунікації в такий спосіб В. Виноградов (0,5%), А. Дністровий (0,8%), Н. Неждана (0,8%), Д. Кубай (0,9%), О. Галета (0,9%), Р. Скиба (1,2%), А. Бондар (1,3%), І. Павлюк (1,4%), Л. Мельник (1,4%). Метафора-синестезія не є лінгвоперсонемою для індивідуальної картини світу В. Балдинюк, Н. Федорака, І. Бондаря-Терещенка, О. Солов'я, М. Розумного, О. Чекмишева, Г. Гармаш, Ю. Бедрика, О. Горкуши, С. Дзюби, Г. Крук, Р. Мельниківа, С. Поцюка, М. Савки, О. Сливинського, Н. Федорака, І. Ципердюка.

Ідентифікувальними й прагматичними чинниками українських поетів-адресантів є також зміни у структурно-граматичних моделях і типологічних виявах художніх образів. Художній образ в поезії репрезентовано на формально-структурному рівні бінарно через прості або складні моделі. Водночас прості метафори можуть бути експліцитними й імпліцитними. Статистичний аналіз показав: найвищий індекс уживань метафор розгорнутої структури – в ідіолекті В. Махна (13,3%), що дає підстави характеризувати його як **адресанта експліцитно-метафоричного типу слововжитку**. Формально-граматичний спосіб експліцитного метафоростворення властивий поетичній комунікації О. Горкуши (10,9%), С. Процюка (10,5%), П. Михайлюк (9,9%), М. Кіановської (9,7%), С. Дзюби (9,6%), Ю. Бедрика (7,3%), І. Андруссяка (7%), Г. Гармаш (6,7%). Інколи вдаються до розгорнутого оформлення метафоричного значення М. Розумний (5,7%), П. Вольвач (4,8%), А. Дністровий (4,2%), Н. Федорак (4,1%), І. Павлюк (3,7%), В. Виноградов (3,6%), О. Сливинський (3,5%), Н. Дичка (3,1%), Д. Кубай (2,2%), С. Жадан (2,1%). «Розгорнуті» метафори не є визначальними для мовного стилю Р. Скиби (0,7%), А. Бондаря (1,0%), І. Ципердюка (1,1%), Л. Мельник (1,3%), О. Чекмишева (1,5%), О. Солов'я (1,6%), Г. Крук (1,6%).

Утім стилетворче навантаження у віршованій комунікації дев'ятдесятників сконцентроване здебільшого на імпліцитних метафорах. Порівняльно-статистичний аналіз уживання поетами-адресантами іменникових, прикметникових, дієслівних метафор засвідчив, що більшу стиліформувальну силу у віршованій мові кінця минулого століття мають метафоричні **дієслова** (36,7% від кількості імпліцитних художніх образів). **Коллективна мовна особистість поетів-дев'ятдесятників є дієслівно-метафоричного типу слововжитку**, оскільки семантична тканина поетичного дискурсу кінця ХХ століття – це не медитативний, безпристрасний тон висловлювання, який оформлюється субстантивами, а переважно динамічний художньо-мовний простір дій, процесів, станів. Квантитативний аналіз корпусу метафор у контексті ідіостилі поетів-дев'яностівців показав пріоритетно-мовні зацікавлення комунікантів: дієслівні метафори є визначальними для мовотворчості Н. Дички (46,9%), Р. Скиби (46,0%), М. Розумного (42,9%), О. Сливинського (42,4%), І. Павлюка (42,4%), Л. Мельник (42,1%), І. Старовойт (40,0%). Це **адресанти дієслівно-метафоричного типу слововжитку**. Нижчий індекс частотності мають вказані метафори в художній комунікації поетів-адресантів С. Процюка (21,1%), А. Бондаря (23,2%), І. Ципердюка (23,6%), С. Жадана (23,7%), О. Горкуши (24,4%), Д. Кубая (26,7%). Дієслівні метафори – своєрідні динамізатори художньо-образного мислення. Останнє вказує на інтровербну природу їхнього психічного модусу та на сангвістичний, холеричний тип темпераменту. Лінгвоперсонемою мовно-літературного покоління дев'ятдесятників є найпродуктивніша структурно-граматична модель дієслівного метафоричного

висловлювання «N1 + Vf». Останнє пояснюємо активними та динамічними подіями в соціокультурному житті суспільства упродовж 90-х років минулого століття. Адресанти частіше використовують метафори, семантичне ядро яких становить динамічна, а не процесуальна чи онтологічна ознака. З-поміж метафоричних дієслів стану спостерігаємо унікальні випадки функціонального переорієнтування та оригінальних позиційних зміщень предикатів стану у предикати процесу і дії (пор.: *лети мене, умирай її*), унаслідок чого постають неповторні метафорично-інноваційні образи.

Менший ідентифікувальний та лінгвоперсональний вияв в українській поезії 1990-х років мають іменникові метафори. Здебільшого це художні образи у формі генитивних конструкцій. Як і в словесній палітрі шістдесятників, так і у віршованій мові періоду 90-х років ХХ століття, генитивна метафора характеризує лаконізм мовного стилю авторів віршованих текстів, підкреслює інтелектуальну доміную ідіостилію. Найчастіше оформлюють метафоричне значення в такий структурно-граматичний спосіб І. Ципердюк (56,8%), С. Жадан (52,7%), Д. Кубай (51,1%), О. Горкуша (46,6%), М. Кіяновська (45,9%), Н. Неждана (44%), Ю. Бедрик (42,1%), П. Михайлюк (41,8%), А. Дністровий (41,6%), І. Андрусяк (41,5%), Г. Гармаш (40%), О. Галета (40%). **Це адресанти іменниково-метафоричного типу слововжитку**, оскільки здебільшого використовують для побудови мовно-поетичної картини світу ефект мовної статичності, віддаючи перевагу структурно-граматичній моделі «N1 + N2» й організуючи виклад своїх думок через іменникові структурно-граматичні форми. Останнє вказує на екстравертну природу психічного влаштування адресантів, меланхолійний або флегматичний тип їхнього темпераменту. На противагу цьому вказаний тип метафори не є лінгвоперсонемою для іміджевих портретів О. Солов'я (20%), І. Бондаря-Терещенка (13,6%), Р. Скиби (12,3%). Переконаємося, що поезія 90-х років ХХ століття позначена прагненням авторів з прагматичною метою до ускладнених метафор, які потребують адекватних структурно-граматичних форм. У такий спосіб утворюються основні семантичні типи простих метафор кінця ХХ ст.: метафора-загадка, метафора-відкриття, метафора-порівняння, метафора-приписування властивостей, метафора-оречевлення, антропометафора. Компаративно-статистичний аналіз уживання іменникових метафор відносно інших груп простих метафор potwierджує, що імен-

никові метафори дев'ятдесятники залучають значно рідше (32,9% від кількості простих метафор).

Найменший індекс частотності з-поміж простих імпліцитних метафор мають прикметникові образи (30,3% від загальної кількості простих імпліцитних образів). Квантитативний аналіз уживання прикметникових метафор з прагматичною метою у віршованій комунікації 1990-х років уможливив висновок: О. Соловей (47,5%), Г. Крук (46,7%), О. Яковина (43,1%), С. Процюк (42,1%), Р. Скиба (41%), А. Бондар (40%), О. Чекмишев (39,7%), П. Вольвач (34,9%), Л. Мельник (34,5%) – **адресанти прикметниково-метафоричного типу слововжитку**, тоді як вказані образи мають низький індекс частотності й не виявляють імідж митців М. Кіяновської (13%), Н. Нежданої (15,6%), І. Ципердюка (19,1%). До метафоричних контекстів митці 90-х однаковою мірою залучають як відносні, так і якісні прикметники.

Поезія 90-х років ХХ ст. позначена прагненням авторів до ускладнених, герметичних метафор, які потребують адекватних структурно-граматичних форм, оптимально згущеного синтаксису (пор.: подвійні метафори), розгортання образу до рівня тексту. Очевидним є те, що поетична комунікація досліджуваного періоду репрезентує насамперед не комбінацію загальновідомих відношень реального світу в новій конфігурації, а будується за дієво-інтроспективним принципом інтелектуальної метафоризації, скомпонованої за моделлю «текст як текст», у якій мова постає як інтенційно-фікційна субстанція духовних аспектів буття, не релевантних референтному світу.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Обрана квантитативна методика дослідження, оперта на статистичні методи – залежно від частотності вживання художніх образів у віршованому словесному цілому, уможливила обґрунтувати новітній підхід до типології адресантів (адресант іменниково-метафоричного типу слововжитку, адресант зоометафоричного типу слововжитку тощо). Окрім цього, вдалося виявити найпродуктивніші моделі образних контекстів, простежити зрушення в семантико-когнітивних та структурно-граматичних моделях і типологічних виявах оказіональних образів як ідентифікувальних та прагматичних чинників поетичної комунікації, а також схарактеризувати **типи адресантів** віршованої комунікації в річищі **лінгвістики тексту, поетичної лінгвоперсоналогії**. Перспективою дослідження є опис текстової категорії «антропоцентричність» і її складників (адресант / адресат) в аспекті семантики, прагматики, комунікативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2009. 297 с.
2. Єщенко Т. Текстово-антропоцентричний вияв метафори українських поетів 1990-х років : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 352 с.
3. Космеда Т. *Ego і Alter Ego* Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.
4. Радзівська Т. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2010. 491 с.
5. Синиця І. Мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті ХІХ ст. (комунікативний, культурологічний, образно-стилістичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2007. 36 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

6. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

REFERENCES

1. Yeshchenko, T. (2009). Lnhvistychnyi analiz tekstu [Linguistic analysis of the text]: navch. posibnyk. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
2. Yeshchenko, T. (2018). Tekstovo-antropotsentrychnyi vyiv metafory ukrainskykh poetiv 1990-kh rokiv [Textual and anthropocentric manifestation of the metaphor of Ukrainian poets of the 1990s]: monohrafiia. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
3. Kosmeda, T. (2012). *Ego i Alter Ego* Tarasa Shevchenka v komunikatyvnomu prostori shchodennykovoho dyskursu [*Ego and Alter Ego* of Taras Shevchenko in the communicative area of diary discourse]: monohrafiia. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
4. Radziievska, T. (2010). Narysy z kontseptualnoho analizu ta lnhvistyky tekstu. Tekst – sotsium – kultura – movna osobystist [Essays on conceptual analysis and text linguistics. Text – society – culture – linguistic personality]: monohrafiia. Kyiv: Informormatsiino-analitychne ahenstvo [in Ukrainian].
5. Synytsia, I. (2007). Movna osobystist avtora u naukovo-humanitarnomu teksti XIX st. (komunikatyvnyi, kulturolohichnyi, obrazno-stylistychnyi aspekty) [Linguistic personality of the author in the scientific humanitarian text of the XIX century (communicative, culturological, figurative stylistic aspects)]. (Avtoreferat dysertatsii doctora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].

DICTIONARIES

6. Selivanova, O. (2006). Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia [in Ukrainian].

ПРОДУКТИВНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ

Каратінцева К. П., Стегніцька Л. В.

Буковинський державний медичний університет

Стаття присвячена вивченню творення термінів, які за своїми лексичними властивостями перебувають на перетині стоматологічної та інфекційної галузей. Особливу увагу зосереджено на структурному аспекті термінотворення, адже дослідження його специфіки допоможе окреслити як загальні закономірності, так і специфічні характеристики терміна, а також виявити основні механізми їх генези. Мета статті – аналіз продуктивних способів творення нових термінологічних одиниць на позначення інфекційних захворювань ротової порожнини. Об'єктом дослідження послуговували терміни, які називають інфекційні хвороби, що передаються бактеріями, вірусами та грибами й мають прояви у ротовій порожнині, а отже, часто використовуються у стоматологічній практиці. Структурний аналіз уможливив виявити, що для лексичних одиниць на позначення інфекцій ротової порожнини характерними є морфологічний, синтаксичний і семантичний способи термінотворення. До найбільш ефективних морфологічних способів належать: афіксація (здебільшого на основі грецьких чи латинських мов, які сукупно з класичними коренями утворюють міжнародну мову, доступну та зрозумілу для тих, хто обізнаний в медицині), складання слів, основокладання та абревіація (абревіація, акронімізація й усичення як специфічна форма абревіатури). Підкреслено, що, незважаючи на певні недоліки в тлумаченні медичних скорочень, такий спосіб виявився дуже зручним при конденсації та компресії інформації. З часом абревіатури утворюють стійкі зв'язки між певним графічним знаком та концепцією, до якої він приєднаний. Поширеним явищем у медичній термінології є залучення числівників, що мають уточнювальну характеристику. На синтаксичному рівні, який вважають більш продуктивним з точки зору вужчого медичного позначення понять, найпоширенішим варіантом побудови термінів було поєднання прикметника та іменника. Семантичний метод термінотворення важливий як адаптація наявних слів без суттєвих змін. Нові слова зазнають певних семантичних трансформацій, а згодом набувають граматичних та лексичних характеристик. Метафоризація та метонімізація є процесами, характерними для семантичного способу генези термінів субмови «Стоматологія».

Ключові слова: термінологія, словотвір, інфекційні поняття, морфологія, синтаксис, семантика.

Karatintseva K. P., Stegnitska L. V. Productive methods of the formation of terms indicating infectious diseases of the oral cavity. The article is devoted to studying the creation of terms, which, by their lexical properties, are at the intersection of the dental and infectious branches. Particular attention is drawn to the structural aspect of term formation. The study of its features will help outline both the general patterns and specific characteristics of the term and thus identify the main mechanisms of their genesis. The article aimed to analyze productive ways of building new terminological units in terms of infectious diseases of the oral cavity. The subject of the study was terms denoting contagious diseases transmitted by bacteria, viruses, and fungi, which have pronounced manifestations in the oral cavity, and therefore used frequently in dental practice. The method of structural analysis enabled to found that morphological, syntactic, and semantic methods of term formation are relatively common for lexical units specifying oral cavity infections. Among the most efficient morphological methods, we have distinguished the following: affixation (mainly in terms based on Greek or Latin languages which in combination with classical roots form an international language that is accessible and understandable to those who are familiar with medicine), word compounding, stem-composition, and abbreviation (initial abbreviation, acronyms, and syncopation as a specific form of abbreviation). Despite certain shortcomings in the interpretation of medical abbreviations, they appeared to be very convenient for condensation and compression of information. Over time, they form stable connections between a particular graphic sign and the concept to which it is attached. A common phenomenon in medical terminology is the involvement of numerals that have a clarifying characteristic. In the syntactic method, which is considered to be more productive in terms of a narrower medical denotation of concepts, the most common variant of term building was the combination of adjective and noun. The semantic method of term formation is essential as an adaptation of existing words without long evolution. New words undergo certain semantic transformations and later acquire grammatical and lexical characteristics. Metaphorization and metonymization are typical for the semantic method used for term genesis in the Dentistry sublanguage.

Key words: terminology, word formation, infectious notions, morphology, syntax, semantics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Термінологічна активність в кожному полі залежить від продуктивності галузі, у якій з'являються нові поняття й назви [18, 24]. Протягом останніх років активно розробляються й впроваджуються досягнення новітніх технологій

у стоматологічну галузь, термінологія якої постійно поповнюється та вимагає впорядкування. Вивчення власне англійської термінологічної системи зумовлена прагненням мовознавців до інтеграції зусиль з упорядкування та систематизації, спричинених інтенсивністю процесів термінологічного розвитку.

Існує низка вже сформованих галузевих терміносистем, які потребують ґрунтового аналізу та синтезу не лише з лексичного, а й зі словотвірного погляду. Такий підхід допоможе з'ясувати специфічні характеристики та виділити загальні механізми при творенні нових термінів. Оскільки більшість нових терміносистем на сьогодні є відкриті, то через інтеграцію знань багатьох наукових галузей відбувається міжсистемне запозичення лексики. Відповідно стоматологія може включати не тільки нові терміни, але й нові підсистеми, зокрема інфектологію. Таким чином, дослідження галузевої термінології є актуальним на сучасному етапі її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження галузевої термінології як частини лексичної системи потребує ґрунтового аналізу та синтезу не лише з лексичного, а й зі словотвірного погляду задля виділення специфічних рис, а також загальних механізмів при творенні нових термінів. Ґрунтовні розвідки щодо словотворення термінологічної лексики як частини мовної системи висвітлено у працях таких науковців, як Л. Бауер, В. Даниленко, А. Д'яков, В. Лейчик, Дж. Ліонс, Д. Лотте, Ф. Нікітіна, Л. Симоненко, Е. Скороходько, А. Суперанська та інших. У своїх роботах науковці висвітлюють питання появи нових лексичних одиниць через систему словотвору, яка формується і розвивається за певними тенденціями та закономірностями загальнолітературної мови.

Формулювання мети й завдань статті. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати продуктивні способи творення термінів на позначення інфекційних захворювань ротової порожнини. Мета статті передбачає виконання таких завдань: 1) розглянути способи термінотворення інфекційних захворювань ротової порожнини; 2) виокремити та проаналізувати їхні категорії; 3) дослідити характерні особливості кожної категорії.

Об'єктом дослідження виступають англійські термінологічні одиниці, які широко використовуються в стоматологічній практиці.

Матеріалом послуговували терміни на позначення інфекційних захворювань субмови «Стоматологія» з опертям на ілюстративний матеріал.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-технічний прогрес зумовив появу нових, спеціалізованих напрямів в медицині, лексика яких розвивається паралельно з конкретною наукою. Як відомо, інфекції передаються вірусами, бактеріями та грибами, відповідно захворювання, які вони викликають, є інфекційними. Будь-яке інфекційне захворювання впливає як на людський організм в цілому, так і на окремі системи чи органи. Таким чином, термінологічні одиниці мають міжсистемний характер. Розвиток термінологічних систем є одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістики, які виникають із появою нових галузей знань та науки.

Для медичної термінології характерні ті самі тенденції, що й для розвитку термінології в цілому. Основна мета термінознавства полягає в тому, щоб зробити процес утворення та вживання термінологічних найменувань більш керованим [6, 6], оскільки чіткість і прозорість словотвірних моде-

лей прямо пов'язана як з внутрішньою формою, мотивованістю терміна, так і з конкретністю, виразністю його семантики [5].

Будь-які зміни в суспільстві, зокрема в медицині, приводять до процесу так званої «зміни лексичних парадигм» [10, 87], тобто зміни словникового складу мови. Виникнення нових лексичних одиниць є складним, багатоаспектним процесом, який свідчить про динаміку розвитку мови. Система словотвору мови формується, розвивається й вдосконалюється згідно з певними закономірностями. Терміни субмови «Стоматологія» з'являються в професійному середовищі та використовуються у своїй термінологічній функції, що уможливило штучно вводити різні словотвірні моделі до їхньої термінології. Способи словотворення, за І. Коваликом, – це комплексна система використання різних структурних словотвірних засобів і способів утворення дериватів з їхніми словотвірними структурами – словотвірними формами і значеннями на всіх етапах розвитку мови [12, 38]. Як стверджує Л. Бауер, у лінгвістиці не існує єдиної «теорії словотворення» [21, 1], оскільки термінотворення – це сукупність процесів, про які складно зробити загальне твердження [21, 30]. Науковці виокремлюють різні способи й моделі словотворення, – зокрема, розглядають з фонологічної, синтаксичної та семантичної точки зору [23, 159]. На думку С. Гриньова-Гриневича, у межах діахронічного словотвору функціонують такі способи, як лексико-семантичний, лексико-синтаксичний і морфолого-синтаксичний [4, 47]. Своєю чергою, Д. Лотте пропонує розглядати такі способи творення термінів, як: 1) словотворення похідних слів; відсічених та складноскорочуваних слів; словосполучень та складних слів; аббревіатурних слів, складених з початкових літер словосполучень; 2) зміна значення слів; 3) іншомовні запозичення термінів [13, 47]. Схожу думку висловлює лінгвіст В. Даниленко, вважаючи що в термінотворенні активними й продуктивними є ті самі способи, що й в загальній лексиці, а саме: 1) морфологічний, що включає процеси деривації і словоскладання; 2) синтаксичний, що репрезентує словотворення термінологічних словосполучень; 3) семантичний спосіб, який полягає в переосмисленні слів загальноновжivanoї мови [7, 121]. Як бачимо, у сучасному термінознавстві відомі різні підходи до виокремлення способів термінотворення. У своєму дослідженні ми дотримувалися поділу на морфологічний, синтаксичний і семантичний. Розглянемо зазначені способи творення англійських термінів на позначення інфекцій ротової порожнини.

Морфологічний. Основними морфологічними способами в іменниковому словотворі є афіксальний, слово- та основоскладання, аббревіація. Варто зазначити, що творення термінів здійснюється за тими самими словотвірними моделями та за допомогою тих самих словотвірних афіксів, за якими утворюються слова загальнолітературної мови [7, 107].

Афіксація. Як відомо, афіксація є морфологічним процесом, що полягає в приєднанні афіксів до кореня або основи слова [1, 61] та який націлений на утворення нових слів за допомогою

афіксів: префіксів, суфіксів тощо [9, 206]. Такий спосіб словотворення є доволі поширеним явищем в стоматологічній лексиці, оскільки питома вага термінів базується на греко-латинських компонентах, які є зручними для номінації понять, що виникають. Особливу продуктивність у творенні термінологічних одиниць субмови «Стоматологія» на позначення інфекційних захворювань виявляють префікси **peri-** (навколо), **para-** (поряд), **mono-** (один) та суфікси **-itis** (вказує на запалення), **-osis** (вказує на хронічний процес), **-oid** (вказує на схожість). Прикладами такої морфологічної деривації є терміни *periodontitis* (peri+odont+itis), *gingivitis* (gingiv+itis), *pulpitis* (pulp+itis), *candidosis* (candida+osis), *mononucleosis* (mono+nuclear+osis), *sarcoidosis* (sarc+oid+osis) та ін. Як бачимо, афікси, поєднуючись з класичними коренями, формують міжнародну мову, яка є доступною та зрозумілою для тих, хто пов'язаний з медициною [20, 2]. Ми погоджуємось з думкою Дж. Хадсона (G. Hudson), який уважає, що деривація є чи не найпоширенішим способом вираження нових понять, особливо коли мова йде про технічні галузі, такі як інформатика, медицина, фізичні та природничі науки, де відбуваються нові відкриття, упроваджуються нові технології, а нові способи мислення – це регулярні явища, які потребують вже готових засобів вираження [22, 163–164].

Основоскладання. Під основоскладанням, або композицією, у сучасній лінгвістиці розуміють поєднання кількох основ слів (основи й цілого слова) за допомогою інтерфіксів або без них [2, 156]. Прикладами таких термінів-комполітів інфекційних захворювань ротової порожнини є *herpangina* (herpes+angina), *papillomavirus* (papilloma+virus), *coronavirus* (corona+virus), *actinomycosis* (actin+o+mucosis). Такий спосіб є зручним, оскільки розкриває сутність терміна, який стає вмотивованим.

Словоскладання. Іншим різновидом складання є словоскладання (юкстапозиція), що полягає в поєднанні кількох слів в одному складному слові [2, 157]. Прикладами юкстапозиції є терміни *Hand-foot-and-mouth disease*, *HIV-gingivitis*, *HIV-periodontitis*, *Candida-Endocrinopathy syndrome* та інші. Така морфологічна єдність юкстаполітів уможлиблює поповнення словникового складу субмови «Стоматологія».

Абревіація. До морфологічних способів творення належить також абревіація. Незважаючи на твердження Д. Лотте, що творення термінів унаслідок абревіації часто призводить до псування й перекручування мови, технічних помилок [15, 31], абревіація, на думку В. Лейчика, є найпродуктивнішим способом компресії багатослівних назв [14, 59]. Відповідно не варто нехтувати цим способом творення, якщо буде «збережено почуття міри, мовного чуття і термінологічного смаку» [15, 31]. У контексті термінів на позначення інфекцій ротової порожнини за допомогою абревіатур та акронімів утворено терміни на позначення вірусів, які мають прояви в ротовій порожнині. До прикладу, це такі ініціальні абревіатури, як-от: *HIV* (human immunodeficiency virus), *HEV* (Hepatitis E virus), *TB* (Tuberculosis), *Hib disease* (Haemophilus influenzae type b) та акронім *AIDS* (Acquired immunodeficiency syndrome). Усе частіше

аббревіатури самостійно утворюють юкстаполіти, як наприклад, *SARS-CoV* (Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus), *full-blown AIDS* тощо.

Поширеним явищем у медичному термінотворенні є залучення числівників. Йдеться про так звані ініціально-цифрові абревіатури [3, 120], які мають уточнювальну характеристику. Такий спосіб формування структури неологізму демонструє певну продуктивність за рахунок зручності, оскільки дає змогу економити мовні засоби, наділяти певний компонент стислістю й місткістю [17, 11]. Прикладами термінів на позначення інфекційних захворювань ротової порожнини з використанням цифр є *HHV-6* (Human Herpesvirus-6), *HHV-7* чи *HHV-8 infection*.

Окрім ініціальних абревіатур, натрапляємо на такі терміни, як *polio* (poliomyelitis) та *flu* (influenza), які утворені за абревіаційним способом усиченням твірної основи. Незважаючи на певні недоліки у трактуванні довільних медичних абревіатур, із часом усі вони проходять певну адаптацію, у результаті якої носії мови починають асоціювати певний графічний знак безпосередньо з поняттям, за яким воно закріплено, тобто відбувається утворення стійких асоціативних зв'язків [11, 8].

Синтаксичний. Наступним способом термінотворення є синтаксичний. До нього належать утворення словосполучень із двох, трьох та більше компонентів. Дослідники вважають, що багатослівні терміни набагато зручніші за однослівні, оскільки уможлиблюють із більшою наочністю показати взаємодію окремих понять. Складений термін – це семантично складне найменування, яке з'єднує в одне ціле два або більше повнозначних слова. Він має свою схему будови, або структури, репрезентований дво-, три-, чотирикомпонентними термінами. Саме тому більшість термінів технічної метамови утворилася за моделлю атрибутивного словосполучення [16, 85]. С. Гриньов-Гриневиц підтверджує важливість цього способу творення термінів, акцентуючи на особливій ролі двокомпонентних словосполучень як найбільш численних та вихідних (початкових) для утворення довших та складніших словосполучень [4, 145]. Найбільш простим і водночас найбільш розповсюдженим видом складених термінів у термінолексичній є двокомпонентне атрибутивне словосполучення. Двокомпонентні одиниці на позначення інфекцій ротової порожнини здебільшого складаються з іменника як стрижневого компонента, який зазнає розширення за рахунок прикметника (модель «прикметник+іменник»), напр.: *oral thrush*, *dental caries*, *angular cheilitis*, *hairy leukoplakia*, *herpetic gingivostomatitis*, *nodular candidosis*, *late syphilis* та ін. У трикомпонентних та багатокомпонентних термінах на позначення інфекцій ротової порожнини також простежується ця тенденція, напр.: *primary herpetic gingivostomatitis*, *secondary oral candidosis*, *acute lymphonodular pharyngitis*, *focal epithelial hyperplasia*, *acute necrotizing ulcerative gingivitis* та ін.

Семантичний. Термінологізація, тобто семантичний процес, пов'язаний із формуванням у загальноживаній лексиці ознак терміна, полягає у співвіднесенні лексеми зі спеціальним поняттям і її входження

до спеціальної сфери вживання. Ставши термінами, такі слова докорінно не змінюють свого значення, але набувають здатності передавати строго визначений науковий зміст [19, 77] та розкривають найбільш суттєві ознаки спеціальних понять [8, 120]. Таким чином, семантичний спосіб творення, як зазначає В. Даниленко, допомагає задовольнити щораз більші потреби в нових термінах [7, 98]. Семантичний спосіб термінотворення передбачає, що слово знає певних семантичних перетворень, а згодом отримує й інші граматичні та лексичні характеристики, тобто відбувається пристосування наявних слів без довгої еволюції [7, 102]. Щодо субмови «Стоматологія», то процес лексичної термінологізації відбувається шляхом вторинної номінації, за допомогою таких семантичних процесів, як метафоризація та метонімізація.

Під метафорою розуміють появу нових, переносних значень слова на основі схожості об'єктів за зовнішнім виглядом чи формою, тоді як метонімія полягає в перенесенні значення на основі суміжності. Прикладами вторинної номінації на позначення

інфекційних захворювань ротової порожнини є терміни *geographic tongue* «географічний язик» (стан, при якому на поверхні язика з'являються вогнища і язик стає схожий на географічну карту), *lockjaw* «правець» (патологічний стан, при якому щелепи міцно змикаються між собою), *whooping cough* «коклюш» (судорожний кашель, що супроводжується шумом, тобто шумним вдихом), *tumps* «свинка» (через набряк привушних залоз обличчя хворого стає схожим на гримасу (*to tump* «корчити гримаси»), *anthrax* «сибірська виразка» (у центрі виразки утворюється чорний, щільний струп, що нагадує вуглину (від грецького слова *anthrax* «вугілля») та ін.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. З огляду на проведений аналіз можемо зробити висновок, що морфологічний, синтаксичний і семантичний способи є продуктивними для творення термінів на позначення інфекційних захворювань ротової порожнини. Перспективним є вивчення національного чи інтернаціонального фонду субмови «Стоматологія».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : КомКнига, 2007. 576 с.
2. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. 184 с.
3. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.
4. Гринів-Гриневиц С. В. Терминоведение. Москва : Academia, 2008. 304 с.
5. Гурко О. Основні способи словотворення в терміносистемі графічного дизайну : вебсайт. URL: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/48>.
6. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Кудельков З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
7. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
8. Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал. *Вісник СумДУ*. 2006. № 3 (87). С. 119–123.
9. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, испр. и доп. Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. 486 с.
10. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1989. 126 с.
11. Зубова Л. Ю. Английские медицинские аббревиатуры как часть профессиональной языковой картины мира (на фоне их русских и французских аналогов) : автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.02.04. Воронеж, 2009. 22 с.
12. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів : ЛДУ, 2001. Вип. 2. 83 с.
13. Коршунов С. І., Самбурова Г. Г. Как работать над терминологией. Основы и методы: пособие составлено по трудам Д. Лотте. Москва : Наука, 1968. 76 с.
14. Лейчик В. М., Смирнов В. И., Сулова И. М. Терминология информатики: Теоретические и практические вопросы. Москва : Наука, 1977. Т. 2. 138 с. (Серия : Информатика : Итоги науки и техники).
15. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии : Вопросы теории и методики. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
16. Мізіна О. І., Чередник Л. А. Складнонуньсуфіксальні деривати як об'єкт документної лінгвістики (на прикладі технічної метамови). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2017. Вип. 45. С. 83–90.
17. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (На матеріалі мови засобів масової інформації). Вид. 2-е, переробл. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
18. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. Москва : Наука, 2003. 246 с.
19. Шевченко Л. Л., Томіленко Л. М. Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації. *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 76–78.
20. Banay G. L. An introduction to medical terminology. Greek and Latin derivations. *Bulletin of the Medical Library Association*. 1948. № 36 (1). P. 1–27.
21. Bauer L. English Word-formation. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 328 p.
22. Hudson G. Essential Introductory Linguistics, Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 1999. 554 p.
23. Jurida S. H. Word formation in English: derivation and compounding. *DHS-Društvene i humanističke studije* : časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli. 2018. Vol. 2 (5). P. 157–170.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Голубовська О. А., Андрейчин М. А., Шкурба А. В. Інфекційні захворювання / за ред. О. А. Голубовської. Київ : Медицина, 2018. 688 с.

2. Laskaris G. Color atlas of oral diseases. Stuttgart: Thieme Verlag. 2nd ed., rev. and expanded. 1994. 372 p.
3. Mandel Douglas and Bennett's infectious diseases essentials / ed. by J. E. Bennett, R. Dolin, M. J. Blaser. Philadelphia, PA: Elsevier, 2017. 560 p.
4. Textbook of Human Disease in Dentistry / Mark Greenwood, Robin Seymour, John Meechan. UK: Wiley-Blackwell, 2013. 224 p.

REFERENCES

1. Akhmanova, O. S. (2007). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moskva: KomKnyha [in Russian].
2. Vakariuk, L., Pantsio, S. (2004). Ukrainska mova. Morfemika i slovotvir [Ukrainian language. Morphemics and word formation]. Ternopil: Textbook-Bogdan [in Ukrainian].
3. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovotvir. Morfonolohiya [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation. Morphology]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
4. Grinev-Grinevich, S. V. (2008). Terminovedenie [Terminology]. Moskva: Academia [in Russian].
5. Gurko, O. (2012). Osnovni sposoby slovotvorennia v terminosystemi grafichnoho dyzayny [Basic methods of word formation in the terminology of graphic design]. Retrieved from: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/48> [in Ukrainian].
6. Dyakov, A. S., Kiyak, T. R., & Kudelkov, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia: Semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of term formation: Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: Ed. KM Academia House [in Ukrainian].
7. Danilenko, V. P. (1977). Russkaya terminologiya: opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: the experience of linguistic description]. Moskva: Nauka [in Russian].
8. Dudok, R. I. (2006). Termin ta yoho strukturno-semantychnyi potentsial [The term and its structural and semantic potential]. *Visnyk SSU*, 3 (87), 119–123 [in Ukrainian].
9. Zherebylo, T. V. (2010). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Ed. 5th, ref. and ext. Nazran: Pilgrim LLC [in Russian].
10. Zabotkina, V. I. (1989). Novaya leksika sovremennoho anhliyskoho yazyka [New vocabulary of modern English]. Moskva: Vyschaya shkola [in Russian].
11. Zubova, L. Yu. (2009). Anhliyskie meditsynskiyе abreviatyry kak chast professiolnoy yazykovoі kartiny mira (na fone ih russkikh I frantsyzkikh analogov) [English medical abbreviations as part of the professional language picture of the world (against the background of their Russian and French counterparts)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filologicheskikh nauk). Voronezh [in Russian].
12. Kovalyk, I. I. (2001). Vchennia pro slovotvir [The doctrine of word formation]. Lviv: LSU, 2 [in Ukrainian].
13. Korshunov, S. I., Samburova, G. G. (1968). Kak rabotat nad terminolohiyey. Posobiye sostavleno po trudam D. Lotte [How to work on terminology. Basics and methods. Manual compiled on the basis of Lotte's works]. Moskva: Nauka [in Russian].
14. Leichik, V. M., Smirnov, V. I., Suslova, I. M. (1977). Terminolohiya informatiki: Teoriticheskiye i prakticheskiye voprosy [Terminology of informatics: Theoretical and practical issues]. Moskva: Nauka, 2: Informatika: Itogi nauki i tekhniki [in Russian].
15. Lotte, D. S. (1961). Osnovy postroyeniya nauchno-tehnicheskoy terminologii: voprosy teorii i metodiki [Fundamentals of scientific and technical terminology: basics of theory and methodology]. Moskva: AN SSSR [in Russian].
16. Mizina, O. I., Cherednyk, L. A. (2017). Skladnonulsufiksalni deryvaty yak obyekt dokumentnoi linhvistyky (na prykladi tehnicnoi metamovy) [Complex null suffix derivatives as an object of documentary linguistics (on the example of technical metalanguage)] *Lingvistychni doslidzhennia: zb. nauk. prats KhNPU*. G. S. Skovorody, 45, 83–90 [in Ukrainian].
17. Styshov, O. A. (2005). Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialy zasobiv masovoyi informatsii) [Ukrainian vocabulary of the late XX century (On the basis of the media language)]. Kyiv: Puhach [in Ukrainian].
18. Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V., Vasileva, N. V. (2003). Obshchaya terminolohiya. Voprosy teorii [General terminology. Theoretical issues]. Moskva: Nauka [in Russian].
19. Shevchenko, L. L., Tomilenko, L. M. (2010). Motyvatsiyni osnovy ta bazovi modeli semantychnoho protsesy terminolohizatsii [Motivational bases and basic models of semantic process of terminology]. *Movoznavstvo*, 1, 76–78 [in Ukrainian].
20. Banay, G. L. (1948). An introduction to medical terminology. Greek and Latin derivations. *Bulletin of the Medical Library Association*, 36 (1), 1–27.
21. Bauer, L. (1983). English Word-formation. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Hudson, G. (1999). Essential Introductory Linguistics, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
23. Jurida, S. H. (2018). Word formation in English: derivation and compounding. *DHS-Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 2 (5), 157–170.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Holubovska, O. A., Andreichyn, M. A., Shkurba, A. V. et al. (2018). Infectious Diseases: textbook / ed. by O. A. Holubovska. Kyiv: AUS Medicine Publishing [in Ukrainian].
2. Laskaris, G. (1994). Color atlas of oral diseases. Stuttgart: Thieme Verlag. 2nd ed., rev. and expanded.
3. Mandel, Douglas, and Bennett's infectious diseases essentials / ed. by J. E. Bennett, R. Dolin, M. J. Blaser. Philadelphia, PA: Elsevier, 2017.
4. Textbook of Human Disease in Dentistry / Mark Greenwood, Robin Seymour, John Meechan. UK: Wiley-Blackwell, 2013. 224 p.

УДК 811.112.2'373.611/.612.2:616.9-036.21COVID-19

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.11>

НІМЕЦЬКІ ГІБРИДНІ КОМПОЗИТИ В ЧАСИ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Ковбасюк Л. А.

Херсонський державний університет

Статтю присвячено багатоаспектному вивченню гібридних композитів сучасної німецької мови, утворених у час пандемії коронавірусу, аналізу їхньої структури, семантики та функціонування. Досягненню мети сприяло виконання низки завдань, зокрема: 1) складено корпус гібридних композитів; 2) виявлено й проаналізовано моделі їхнього утворення; 3) систематизовано одиниці дослідження за структурою та семантичним значенням; 4) досліджено прагматичні функції гібридних композитів у німецькому медіа-дискурсі. Матеріалом дослідження послуговували 550 гібридних композитів, дібраних зі словника неологізмів часів пандемії коронавірусу Інституту Лейбніца німецької мови та 445 статей німецької електронної газети «Zeit». З'ясовано, що гібридні композити – складні слова, утворені способом складання двох чи більше основ, похідних із різних мов. Серед проаналізованих гібридних композитів – іменики, прикметники, дієприкметники та дієслова. Вони поділяються на дві групи: 1) композити, що містять питомий та запозичений елемент та 2) композити, що складаються лише із запозичених елементів, зокрема англійської, латинської / італійської, грецької та французької мов. Зауважено, що гібридні композити є детермінативними композитами та контамінаціями. Детермінативні композити складаються із питомої одиниці та запозичення або двох запозичень, контамінаціям властиве здебільшого поєднання запозичень. Зібрані гібридні композити об'єднано в тематичні групи: 1) хвороба; 2) засоби захисту; 3) людина; 4) навчання; 5) професійна діяльність; 6) розваги; 7) фінанси; 8) емоції, почуття; 9) їжа, харчування; 10) простір та час. У корпусі представлені композити з прямим значенням і композити – концептуальні метафори.

Аналіз функціонування композитів у сучасному німецькому медіа-дискурсі на матеріалі електронної версії німецької газети «Zeit» засвідчив, що вони виконують передусім такі прагматичні функції: 1) інформативну; 2) функцію привертання уваги адресата; 3) оцінну; 4) функцію утримування уваги адресата. Гібридні композити здебільшого виконують цілий спектр прагматичних функцій, тісно пов'язаних між собою.

Ключові слова: композити, запозичення, коронавірус, прагматика, німецька мова.

Kovbasyuk L. A. German compound words during the coronavirus pandemic. The article deals with German hybrid composites at the time of the coronavirus pandemic. The article aims to take into account the structure, the semantics and functions of hybrid composites. It is necessary to solve the following tasks: 1) to compose a corpus of hybrid composites, 2) to identify and analyze the models of their formation, 3) to systematize the units by their semantic meaning, and 4) to investigate pragmatic functions of hybrid composites in the German media discourse. 550 hybrid composites and 445 articles selected from the German electronic newspaper Zeit are the material of the analysis. Hybrid composites are words that are made of compound parts taken from more than one language. The analyzed hybrid composites are nouns, adjectives, participles, and verbs. They are divided into two large groups: 1) composites with one borrowed element and 2) composites with both borrowed elements. The borrowings from English, Latin/Italian, Greek and French are components of our research units. The hybrid compound words are divided into determinative composites and contaminants. Determinative composites consist of a native unit and a borrowing or two borrowings. Contaminations are characterized first of all by a combination of borrowed lexical units. Hybrid composites represent the following thematic groups: 1) disease; 2) protection; 3) person; 4) education; 5) professional activity; 6) entertainment; 7) finance; 8) emotions, feelings; 9) food; 10) space and time. In our corpus, there are both composites with a direct meaning and composites that are conceptual metaphors. The analysis of the functioning of composites in modern German media discourse based on articles of the electronic version of the German newspaper "Zeit" showed that they perform primarily the following pragmatic functions: 1) the informative function; 2) the function of attracting attention; 3) the evaluative function; 4) the function of holding the attention of the recipient. For the most part, hybrid composites perform a range of closely related pragmatic functions.

Kew words: composites, lexical borrowing, coronavirus, pragmatic, German.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Стрімке поширення коронавірусу COVID-19 у світі з березня 2020 року докорінно змінило не тільки ритм життя сучасного людства, а й лексику багатьох сучасних мов, зокрема німецької, до складу якої вже зараховано 1400 новотворів, пов'язаних із пандемією коронавірусу [5]. Німецькі новотвори 2020–2021 рр. є значною мірою складними словами, композитами, оскільки словоскладання

вважають найпродуктивнішою словотвірною моделлю сучасної німецької мови [6, 1]. Значна кількість композитів належить до так званих гібридних складних одиниць, оскільки їхньою складовою частиною є запозичення з інших мов, що свідчить про інтенсивні зміни у словниковому складі німецької мови у зв'язку з тісними мовними контактами у глобалізованому світі. Інтеграція запозичених елементів у словотвірні процеси німецької мови, семантичне зна-

чення утворених гібридних композитів як особливих одиниць мови, їхнє вживання в медіа-дискурсі та ін. потребують ґрунтовної уваги лінгвістів, що підтверджує актуальність розгляду вибраної нами теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словотвір німецької мови, зокрема утворення композитів, привертає до себе увагу багатьох вітчизняних і закордонних мовознавців. До новітніх етапів дослідження, що сприяють вдосконаленню теоретичних засад та практичних доробок у царині словотвірної номінації сучасної німецької мови, належать: установлення характерних ознак процесу виникнення композитів у німецькій мові [6], логічний аналіз детермінативних композитів з урахуванням їх граматикизації [6], вивчення гібридних утворень та їхньої рецепції носіями мови [3], розгляд впливу глобалізації на німецьку мову [2], окреслення ролі англіцизмів у словотвірних процесах [8], а також висвітлення особливостей утворення композитів у часи пандемії коронавірусу [1] тощо.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є багатоаспектний аналіз гібридних композитів німецької мови, що вживаються в часи пандемії коронавірусу. Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: 1) скласти корпус гібридних композитів; 2) виявити й проаналізувати моделі їхнього утворення; 3) систематизувати одиниці дослідження за структурою та семантикою; 4) дослідити прагматичні функції гібридних композитів у німецькому електронному медіа-дискурсі. **Матеріалом** дослідження послуговували 550 композитів, отриманих методом суцільної вибірки зі словника неологізмів часів пандемії коронавірусу Інституту Лейбніца німецької мови [11] та 445 статей, опублікованих в електронній газеті «Zeit.de» за період із січня по травень 2021 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гібридні композити (далі ГК) (Hybridbildungen, Mischwortbildungen) є невід'ємною складовою частиною словникового складу німецької мови, що свідчить, по-перше, про інтернаціоналізацію сучасної комунікації в усіх сферах життя; по-друге, про тісний взаємозв'язок словотворення та запозичення, за рахунок чого поповнюється лексикон сучасної німецької мови. У германістиці існують різні погляди щодо визначення ГК. Так, ГК розглядають як поєднання індогенних (питомих) та екзогенних (запозичених) елементів, напр.: *Computerlehrgang*, *Spielkonsole* [4, 102]. Крім того, ГК вважають складними або похідними словами, елементи яких походять із різних мов [9, 285]. У роботі ми дотримуємося саме другого визначення ГК. Зазначимо, що ми вивчали передусім ГК, утворені способом власне словоскладання та словоскладання разом зі словоскороченням (йдеться лише про скорочення назви коронавірусної хвороби *Corona*, *COVID-19*, *Covid*). Інші різновиди словоскорочень, зрощення, деривації тощо залишилися поза увагою нашого дослідження.

Аналіз дібраного корпусу ГК показав, що в ньому превалюють іменники-композити (93%). Частка прикметників, діеприкметників та дієслів є незначною і становить 3,5%, 2,5% та 1% відповідно.

Складниками ГК стають запозичення з різних мов, зокрема: 1) англійської (53%); 2) латинської / італійської (22%); 3) грецької (13%); 4) французької (11%). Багатоаспектне вивчення ГК дало змогу виокремити такі групи: 1) композити, що містять запозичення та питомий (індогенний) елемент (38%); 2) композити, що складаються лише із запозичених елементів різних мов (57%).

1. Композити, що містять один запозичений елемент, поділяються на:

А. Двокомпонентні детермінативні іменники-композити різного гатунку (28%), найпоширеніші з яких мають структуру «запозичення + питома лексична одиниця»: а) *Corona/COVID-19/Covid* + N.: *Corona-Bauch* – “durch Bewegungsmangel, Langeweile, Stress usw. während der COVID-19-Pandemie angelegenes Fettgewebe”, *COVID-19-Hund* – “speziell ausgebildeter Hund, der eine Infektion mit dem Coronavirus SARS-CoV-2 am Geruch einer Speichelprobe erkennen soll”, *Covidverordnung* – “(Regelwerk mit Maßnahmen, mit denen die Ausbreitung des Coronavirus SARS-CoV-2 verlangsamt werden soll”); б) *Distanz* + N.: *Distanzbesuch* – “Treffen mit Familie, Freunden, Bekannten usw. unter Einhaltung der während der COVID-19-Pandemie geltenden Empfehlungen zum Abstandhalten”; в) *Hygiene* + N.: *Hygieneabstand* – “empfohlene Distanz zwischen zwei Menschen bzw. einem Menschen und einem Gegenstand, die vor der Übertragung von Viren schützen soll”; г) *Lockdown* + N.: *Lockdown-Zeit* – “durch die (fast vollständige) Stilllegung sehr vieler gesellschaftlicher und wirtschaftlicher Aktivitäten während der COVID-19-Pandemie gekennzeichnete Zeitraum”; д) *Masken* + N.: *Maskenpickel* – “entzündliche Hauterhebung aufgrund des Tragens eines Mund-Nasen-Schutzes”; е) *Online* + N.: *Online-Frühstück* – “gemeinsames Frühstück per Videoschalt-, -chat oder -anruf”; ж) *Pandemie* + N.: *Pandemiewelle* – “plötzlicher Anstieg einer sich weltweit ausbreitenden Infektionskrankheit”; з) *Präsenz* + N.: *Präsenzprüfung* – “Leistungsfeststellung, die im gleichen Raum und damit im direkten Kontakt zwischen Prüfer und Kandidaten abgelegt wird”; и) *Quarantäne* + N.: *Quarantänebruch* – “Nichteinhaltung einer behördlich angeordneten Selbstisolation (als Schutzmaßnahme gegen die Verbreitung einer Krankheit)” [11].

Зауважимо, що запозичення використовуються також як основний складовий елемент композита зі структурою «питома одиниця + запозичення» (4%): а) N. + *Lockdown*: *Hammer-Lockdown* – “Zeitraum, in dem wirtschaftliche und gesellschaftliche Aktivitäten auf politische Anordnung hin (fast) vollständig stillgelegt sind und darüber hinaus zusätzliche, verschärfte Maßnahmen eingeführt werden (z. B. zum Infektionsschutz)”; б) N. + *Quarantäne*: *Heimquarantäne* – “Schutzmaßnahme gegen die Verbreitung einer Krankheit, bei der sich Personen, die von einer ansteckenden Krankheit befallen sind oder bei denen Verdacht darauf besteht, vorübergehend im eigenen Haushalt isolieren” [11].

Б. Двокомпонентні детермінативні (діє)прикметники-композити різного гатунку (6%), найпоширеніші з яких мають структуру «запозичення + питома лексична одиниця»: а) *Corona* + Adj. (Part. II): *coronastill* – “bedingt durch die während der COVID-19-Pandemie geltenden Kontakt- und Aus-

gangsbeschränkungen lautlos oder ruhig”, *coronageplagt* – “von den besonderen Umständen während der COVID-19-Pandemie (dauerhaft) negativ beeinflusst oder beeinträchtigt”, *coronageschädigt* – “von (Massnahmen während) der COVID-19-Pandemie (in hohem Maß) negativ betroffen”; б) *Pandemie* + Adj.: *pandemiesicher* – “den Hygienebestimmungen während der COVID-19-Pandemie genügend” [11].

2. Композити, що містять тільки запозичені елементи, поділяються на:

А. Двокомпонентні детермінативні іменники-композити різного гатунку (47%), найпоширеніші з яких мають структуру: а) *Corona/COVID-19/Covid* + N. (англ.): *Corona-Boom* – “plötzliche positive wirtschaftliche Entwicklung einer bestimmten Branche während der COVID-19-Pandemie”, *COVID-19-News* – “Berichterstattung zu aktuellen, das Coronavirus SARS-CoV-2 betreffenden Ereignissen”, *Covid-Hotspot* – “akuter Mittelpunkt der sich ausbreitenden COVID-19-Pandemie, Punkt mit der höchsten Anzahl der mit dem COVID-19-Virus infizierten Personen”; б) *Corona/COVID-19/Covid* + N. (лат., італ.): *Coronakohorte* – “(angedachte) einmalige Sonderzahlung für Beschäftigte in der Pflege zum Ausgleich der besonders hohen Belastung während der COVID-19-Pandemie; steuer- und sozialabgabefreie Sonderzahlung für Beschäftigte zum Ausgleich höherer Belastung während der COVID-19-Pandemie”; в) Зауважимо, що запозичення *Corona/COVID-19/Covid* + N. (грец.): *Coronaphänomen* – “gesellschaftlich und wirtschaftlich problematischer, durch viele Einschränkungen gekennzeichnete Zeitraum, der durch die COVID-19-Pandemie ausgelöst wird; Symptom im Rahmen einer Infektion mit dem Coronavirus SARS-CoV-2; besondere Verhaltensweise während der COVID-19-Pandemie”; г) *Corona* + N. (франц.): *Coronaaccessoire* – “(besonders auffallend oder ungewöhnlich gestaltetes) modisches Zubehör, das zur Einhaltung geltender Vorschriften während der COVID-19-Pandemie eingesetzt wird”; р) *Hygiene* + N. (франц.): *Hygiene-Regime* – “Gesamtheit der Maßnahmen zur Verhütung von Krankheiten und Gesundheitsschäden, die in Arztpraxen, Krankenhäusern o.Ä. streng reguliert werden”; д) *Masken* + N. (лат.): *Maskenmoral* – “gesellschaftlich bedingter (und von dieser eingeforderter) Grundsatz, wonach der Verordnung zum Tragen einer Mund-Nasen-Bedeckung (während der COVID-19-Pandemie) Folge zu leisten ist”; е) *Online* + N. (англ.): *Online-Afterworkparty* – “im virtuellen Raum nach dem Ende der üblichen Arbeitszeit stattfindende (kommerzielle) Feier, bei der Bild und Ton übertragen werden”; є) *Zoom* + N. (англ.): *Zoom-Room* – “virtueller Raum der Software Zoom® für die Durchführung von Onlinevideomeetings” [10; 11].

Б. Двокомпонентні детермінативні (діє)прикметники-композити різного гатунку (9%), найпоширеніші з яких мають структуру: а) *Corona/COVID-19* + Adj. (лат.): *coronaadäquat* – “den besonderen Umständen während der COVID-19-Pandemie entsprechend”; б) *System* + Adj. (лат.): *systemrelevant* – “für die Teilhabe am gesellschaftlichen Leben innerhalb eines Systems bedeutsam”; в) *Virus* + Part. II (лат.): *virusexponiert* – “(durch räumliche Lage, Umgebungsbedingungen oder

persönliche Situation) der Ansteckung mit einer Infektionskrankheit ausgesetzt” [10; 11].

В. Двокомпонентне детермінативне дієслово зі структурою N. + V. (англ.) (1%): *videochatten* – “mit Hilfe softwareunterstützter digitaler Bild- und Tonübertragung miteinander kommunizieren” [10; 11].

Досліджуючи зібрані ГК, ми звернули увагу на гібридну контамінацію (Wortkreuzung, Wortverschmelzung), тобто поєднання двох лексичних одиниць, що відбувається за рахунок скорочення одного або двох компонентів одночасно [4, 93]. До найбільш яскравих одиниць цієї групи, що становлять 5% одиниць дослідження, належать: а) іменники *Coronamour* (*Corona* (лат.) + *Amour* (франц.)) – “während der zur Eindämmung der COVID-19-Pandemie angeordneten Kontakt- und Alltagsbeschränkungen entstandene und durch diese geprägte Liebesbeziehung”, *Maskne* (*Maske* (франц.) + *Akne* (грец.)) – “Hautirritation (Pickel, Rötungen usw.) aufgrund des Tragens eines Mund-Nasen-Schutzes”, *Workation* (*Work* (англ.) + *Vacation* (англ.)) – “Aufenthalt an einem touristisch interessanten Ort, wobei man Urlaubszeiten mit Distanzarbeit verbindet” та б) прикметник *pandemüde* (*Pandemie* (грец.) + *hundemüde* (нім.)) – “überdrüssig und erschöpft wegen allem, was mit der COVID-19-Pandemie zu tun hat” [10; 11].

Аналіз ГК з урахуванням їхньої семантики уможливив виокремити в корпусі дібраного фактичного матеріалу семантичні групи, зокрема: 1) хвороба: *aerosollastig*, *Coronainfizierter*, *Chinavirus*, *COVID-19-Hotspot*, *Impfchaos*, *Pandemiewelle*; 2) засоби захисту: *Communitymaske*, *Designermaske*, *Mundschutzmode*; 3) людина: *Coronaleugner*, *Coronamob*, *Coronademonstrant*, *Maskentrottel*, *Tandemkind*; 4) навчання: *Breakoutraum*, *Coronaklausur*, *Distanzunterricht*, *Draußenschule*, *Outdoor-Klasse*; 5) професійна діяльність: *Dauerhomeoffice*, *Distanzarbeit*, *Online-Termin*, *Zoom-Meeting*; 6) розваги: *Ansteckungsparty*, *Autokonzert*, *Geisterturnier*, *Quarantänekonzert*; 7) фінанси: *Corona-Bonus*, *Corona-Kindergeld*, *Covidkredit*; 8) емоції, почуття: *Coronamour*, *Coronastress*, *Klopapierhysterie*, *Maskenmüdigkeit*, *Virusangst*, *Zoomfatigue*; 9) їжа, харчування: *Geistergastronomie*, *Ghostrestaurant*, *Onlinefrühstück*; 10) простір та час: *Coronafrühling*, *Corona-Zeit*, *Coronamutationsgebiet*, *Geisterzone*.

Зазначимо, що 23% ГК зазнали семантичних трансформацій і є концептуальними метафорами, напр.: ХВОРОБА – ЦЕ ВІЙНА: *Corona-Kampf* – “politische, gesellschaftliche und medizinische Anstrengungen gegen die weitere Ausbreitung der COVID-19-Pandemie”, *Virenbombe* – “etwas, das zur Verbreitung sehr vieler Viren beiträgt”, *Virenfront*, *Virusfront* – “Infektionsgeschehen mit einem Virus, das (prognostiziert) einen Ort betreffen wird”, *Corona-Bekämpfung* – “(politische, gesellschaftliche und medizinische) Anstrengungen gegen die weitere Ausbreitung der COVID-19-Pandemie”; ХВОРОБА – ЦЕ ЗМАГАННЯ: *Coronachallenge* – “während der COVID-19-Pandemie stattfindender (und in den sozialen Medien geteilter) Wettbewerb”; ХВОРОБА – ЦЕ ЯВИЩЕ ПРИРОДИ: *Coronatsunami* – “(nahender) als bedrohlich empfundener Anstieg von Infektionen mit dem Coronavirus SARS-CoV-2”.

Coronavirussturm – “übermäßig schnelle Verbreitung des SARS-CoV-2-Virus (während der COVID-19-Pandemie)” [11].

Вивчення функціонування ГК у німецькому медіа-дискурсі на матеріалі статей електронної версії газети «Zeit» засвідчило, що вони виконують певні прагматичні функції. ГК вживаються у 79% проаналізованих статей у заголовках та підзаголовках, виконуючи такі функції: 1) інформативну (15%), тобто йдеться про передачу змісту повідомлення у стислій формі: *Steuerfreier Corona-Bonus bis März 2022 verlängert* (1, 17.05.21); *Corona-Masken. Nicht nur teuer, sondern auch gefährlich* (1, 30.05.21); *Schulen in der Corona-Krise. Dürfen die Kinder zurück?* (1, 11.02.21); 2) привернення уваги читачів до важливої інформації, подій та ін. (11%), тобто йдеться про певне тлумачення змісту, яке інтригує читача, але не дає можливості зробити відповідні умовиводи: *Einstiger Corona-Hotspot wird zum Zentrum einer Immunitätsstudie* (1, 15.05.21); *Weinbranche in der Corona-Krise. Wein ist systemrelevant* (1, 28.01.21); 3) вираження оцінки, передусім негативної, яку підсилюють у заголовку інші лексичні одиниці із негативною конотацією (12%): *Lernprobleme durch Distanzunterricht: Experten für Hilfen* (1, 11.03.21); *Der Distanzunterricht eröffnet neue Möglichkeiten der Belästigung und des Cybermobbings* (1, 06.02.21).

Але здебільшого вживання ГК у заголовках та підзаголовках характеризується виконанням цілого спектру прагматичних функцій, тісно пов'язаних між собою. Йдеться про:

1) поєднання інформативної функції та оцінної (негативної) функції (18%). Зауважмо, що здебільшого в таких випадках у статті вживаються декілька ГК, напр.: *Techno in der Corona-Krise: DJ Superspreader. Einige DJs legen weiter auf, in Ländern, wo es kaum Corona-Regeln gibt. Auf Social Media werden sie dafür angeprangert* (1, 28.04.21);

2) поєднання інформативної функції та функції привернення уваги до важливих подій у житті ФРН (23%), напр.: *Jens Spahn und Lothar Wieler mit*

dem Corona-Update (1, 28.04.21); *Kein vorzeitiges Ende der Homeofficepflicht* (1, 31.05.21); *Corona-Schnelltest: So funktionieren die Selbsttests für zu Hause* (1, 26.04.21).

ГК використовуються також у самому тексті статті (21%) з метою утримання уваги читача до головної теми повідомлення, зазначеної в заголовку статті, чого досягають багаторазовим уживанням ГК:

Wir Lehrkräfte müssen deshalb mit den Kindern gemeinsam und verbindlich erarbeiten, wie sie sich in Videokonferenzen und auf der Plattform verhalten – und wo sie sich Hilfe holen können. <...> Videokonferenzen technisch beherrschen. <...> Fehlverhalten wird schneller sichtbar in der Videokonferenz als zum Beispiel im Klassenchat oder auf TikTok, wo der Lehrer nicht präsent ist (1, 06.02.21);

Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer können maximal 1500 Euro als steuerfreien Corona-Bonus von ihrem Arbeitgeber erhalten. <...> Wer im Jahr 2020 bereits 1500 Euro als Corona-Bonus von seinem Arbeitgeber erhalten hat, kann 2021 oder 2022 nicht nochmals eine steuerfreie Auszahlung bekommen (1, Зауважимо, що запозичення 17.05.21).

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Дослідження показало, що ГК часів пандемії коронавірусу є детермінативними композитами та контамінаціями. Їх поділяють на 1) композити, що містять питомий та запозичений елемент та 2) композити, що складаються лише із запозичених елементів різних мов. Складовими елементами ГК є запозичення з англійської, латинської / італійської, грецької та французької мов. З опертям на семантику виокремлюють тематичні групи ГК та визначають одиниці, що зазнали семантичних трансформацій. Установлено, що в сучасному медіа-просторі активно вживаються здебільшого детермінативні композити, які виконують різні прагматичні функції у заголовках, підзаголовках та текстах статей. Перспективним видається зіставний аналіз ГК німецької та української мов, вивчення ГК як частини медичної термінологічної системи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковбасюк Л. А. Пандемія коронавірусу як джерело утворення німецьких композитів. *Південний архів. Філологічні науки*. 2020. № 83. С. 42–45.
2. Слаба О. В. Вплив процесу глобалізації на німецьку мову (на матеріалі англо-американських запозичень). *Лінгвістика XXI століття*. 2017. С. 158–162.
3. Dargiewicz A. Hybridbildungen und ihre Rezeption unter den deutschen Muttersprachlern. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien : Peter Lang, 2015. 136 S.
4. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Tübingen : De Gruyter, 2012. 484 S.
5. Michalczak V. Die Pandemie schenkt uns unglaublich viele neue Wörter. URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/die-pandemie-schenkt-uns-unglaublich-viele-neue-woerter100.html> (дата звернення 10.05.21)
6. Schlücker B. Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte. *Linguistik. Impulse & Tendenzen* 46. Berlin, New York, 2012. S. 1–25.
7. Werner M. Die Entwicklungslogik der nominalen Determinativkomposition im Deutschen – verstanden als Grammatikalisierung. *Linguistik online*. 2016. № 77.3. S. 91–128.
8. Zifonun G. Anglizismen in der Coronakrise. Aktuelle Stellungnahmen zur Sprache in der Coronakrise. *Mannheim: Leibniz-Institut für Deutsche Sprache (IDS)*. URL: https://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/10195/file/Zifonun_Anglizismen_in_der_Coronakrise_2020.pdf (дата звернення 15.05.21).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Bußman H. Lexikon der Sprachwissenschaft. 3., aktualisierte und erweiterte Auflage. Stuttgart : Kröner, 2002. 783 S.
10. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/> (дата звернення 27.05.21).
11. Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie. URL: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> (дата звернення 31.05.21)

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Zeit.de. URL: <https://www.zeit.de> (дата звернення 31.05.21)

REFERENCES

1. Kovbasyuk, L. A. (2020). Pandemiia koronavirusu yak dzherelo utvorennia nimetskykh kompozytiv [Coronavirus Pandemic as the Source of the German Compound Words]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky*, 83, 42–45 [in Ukrainian].
2. Slaba, O. V. (2017). Vplyv protsesu hlobalizatsii na nimetsku movu (na materialii anhlo-amerykanskyykh zapozychen) [The impact of globalization on German (based on Anglo-American borrowings)]. *Linhvistyka KhKhI stolittia*, 158–162 [in Ukrainian].
3. Dargiewicz, A. (2015). Hybridbildungen und ihre Rezeption unter den deutschen Muttersprachlern. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang [in German].
4. Fleischer, W., Barz, I. (2012). Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Tübingen: De Gruyter [in German].
5. Michalczak, V. (2021, April 10). Die Pandemie schenkt uns unglaublich viele neue Wörter. WDR. <https://www1.wdr.de/nachrichten/die-pandemie-schenkt-uns-unglaublich-viele-neue-woerter100.html> [in German].
6. Schlücker, B. (2012). Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte. L. Gaeta, B. Schlücker (Hrsg.), *Linguistik. Impulse & Tendenzen* 46. Berlin, New York, 1–25 [in German].
7. Werner, M. (2016) Die Entwicklungslogik der nominalen Determinativkomposition im Deutschen – verstanden als Grammatikalisierung. *Linguistik online*, № 77/3, 91–128 [in German].
8. Zifonun, G. *Anglizismen in der Coronakrise. Aktuelle Stellungnahmen zur Sprache in der Coronakrise*. Mannheim: Leibniz-Institut für Deutsche Sprache (IDS). https://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/10195/file/Zifonun_Anglizismen_in_der_Coronakrise_2020.pdf [in German].

DICTIONARIES

9. Bußman, H. (2002). Lexikon der Sprachwissenschaft. 3., aktualisierte und erweiterte Auflage. Stuttgart: Kröner [in German].
10. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. (2021, May 27). Retrieved from: <https://www.dwds.de/> [in German].
11. Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie (2021, May 31). *OWID*. <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

12. Zeit.de. (2021, May 31). <https://www.zeit.de>

НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі творів Ліни Костенко)

Коржак З. З.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Статтю присвячено дослідженню можливостей номінативних речень слугувати засобом вираження експресивності в художньому тексті. З'ясовано, що на синтаксичному рівні експресивність є функціональною властивістю синтаксичних конструкцій посилювати прагматичну й власне граматичну інформацію, що міститься у висловлюванні або в його компоненті. Ця експресивність абстрактніша, ніж лексична експресивність. Проте обидва різновиди становлять єдину семантичну категорію. Синтаксичні засоби здатні надавати висловлюванню особливий афективний заряд. Зауважено, що експресивність у сфері прагматики, семантики мовленнєвої одиниці є тим чинником, що свідчить про зацікавленість мовця збільшити впливову силу висловлення. Виокремлено прагматичне значення експресивного мовленнєвого акту (головно видозміни сили експресивності), що відповідає стратегії мовця у спілкуванні. Акцентовано на вирішальній ролі синтаксичних засобів та лексичних одиниць, а також їхня дія на прагматичне значення висловлювань.

З урахуванням допоміжного та домінуючого мовленнєвих актів досліджено комунікативну структуру експресивних висловлювань та визначено їх функції у процесі мовлення. Розглянуто позиційні можливості номінативних експресивних речень в структурі тексту. Помічено, що інтерпозитивне положення номінативних речень робить їх уживання одночасно автосемантичним та інтегрованим. Синтезування та формування конституцій різного семантичного змісту оприявнюють властивість таких речень за змістом наближатися до речень. Схарактеризовано також номінативні речення, які вживаються в кінці більш або менш протягнутого тексту. Зауважено, що головним джерелом адекватного сприйняття змісту кінцевих номінативних речень є пресупозиція, яка акумулюється в попередньому контексті й встановлюється із ретроспективних зв'язків із ним. Ці речення стають узагальненням сказаного, виступають у тексті як висновок. Постпозитивні номінативні речення мають тенденцію бути лаконічними та стислими, виступати цілісними синтаксичними конструкціями, а тому в них простежується експресивність різного рівня.

Ключові слова: номінативні експресивні речення, препозитивні номінативні речення, номінативні речення-сентенції, інгерентна експресивність, експресивна актуалізація, вербалізована образність, постпозитивні номінативні речення.

Korzhak Z. Z. Nominative sentences as a means of conveying expressivity of the literary text (based on Lina Kostenko's works). The article is dedicated to the study of the possibilities of nominative sentences to serve as a means of conveying expressivity in a literary text. It has been found out that at the syntactic level, expressivity has a functional property of syntactic constructions to enhance the pragmatic and grammatical information contained in the utterance or in its component. This expressivity is more abstract than lexical expressivity. However, both varieties form a single semantic category. Syntactic means are able to give an expression a special affective load, so to speak – a charge. It is noted that expressivity in the field of pragmatics, semantics of the speech unit is a factor that indicates the speaker's interest in strengthening the influential power of an utterance. The pragmatic significance of the expressive speech act is singled out (the main modification of the force of expression), which corresponds to the speaker's communication strategy. The article also accents the crucial role of syntactic means and lexical units, as well as their effect on the pragmatic meaning of utterances.

Taking into account auxiliary and dominant speech acts, the communicative structure of expressive utterances is investigated and their functions in the process of speech are determined. The positional possibilities of nominative expressive sentences in the text structure are considered. It is noticed that the interpositive position of nominative sentences makes their use both autosemantic and integrated. Synthesis and formation of constituations of various semantic content reveal the property of such sentences to approximate to maxims by their meaning. Nominative sentences, which are used at the end of a more or less extended text, are also described. It is noted that the main source of adequate perception of the content of final nominative sentences is the presupposition, which is accumulated in the previous context and is established from retrospective connections with it. These sentences become a generalization of what is said and act in the text as a conclusion. Postpositive nominative sentences tend to be laconic and concise, to act as integral syntactic constructions, and therefore expressivity of different levels can be traced in them.

Key words: nominative expressive sentences, prepositive nominative sentences, nominative maxim-sentences, inherent expressivity, expressive actualization, verbalized imagery, postposition, postpositive nominative sentences.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Недостатньо вивченою у граматичній стилістиці є синтаксична стилістика або стилістичний синтаксис. Ці терміни мовознавці вживають як паралельні або ж диференціюють їх. У цьому контексті основну увагу звернено на синтаксичні утворення, які виражають експресивність, що зумовлено недостатньою місткістю власне лексичних одиниць і необхідністю вдаватися до різних засобів інтенсифікації висловлювання. Експресивність здебільшого оперта на різноманітні перетворення синтаксичних структур. І саме ця експресивність властива художнім текстам. Важливим засобом вираження експресивності слугують номінативні речення. Порушувана тема дослідження є на часі, позаяк у поглядах учених щодо статусу номінативних речень та їхніх особливостей немає однаковості. Також важливою є актуалізація сучасними лінгвістами вивчення системно-функціональної природи мовлення та речення в його прагмалінгвістичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема номінативних речень є однією зі складних у теорії синтаксису, бо, за словами Л. О. Кадомцевої, «це насправді є виділенням бездієслівного речення, в якому проблемною є форма предикативної семантики як граматичної основи речення. Крім того, це питання стосується також остаточно не встановлених у синтаксисі категорій повноти / неповноти, а також еліпсису» [3, 21]. Ті науковці, хто увесь час працювали і зараз працюють над розв'язанням цієї проблеми, суттєво розходяться у своїх твердженнях щодо статусу такої синтаксичної одиниці. Проте слід визнати, що більшість з них обстоюють самостійність номінативних конструкцій (І. Р. Вихованець, В. Д. Горяний, П. С. Дудик, А. П. Загнітко, Н. Л. Іваницька, Л. О. Кадомцева, М. У. Каранська, С. В. Харченко, І. М. Сушинська, О. Й. Бурковська та ін.). Незважаючи на численні напрацювання, проблеми сутності номінативних речень, граматичних ознак, які їм притаманні, а також їхньої відмежованості від схожих за формою, проте функціонально інших синтаксичних явищ досі залишаються кінцево не розв'язаними.

Номінативні речення слугують засобом експресивного синтаксису, виражаючи внутрішню здатність мови до репрезентації судження у складному типі нерозчленованої будови – в абстрактній формі [3, 22]. Нам видається цікавим, що в багатьох контекстах, у власне інформативному плані (і тут ми навіть не враховуємо стилістичне об'єднання тексту), розчленовану паралель до констатувальної предметно-ситуативної номінації досить важко дібрати. Відомі лінгвісти, а серед них і О. С. Кубрякова, зауважують, що нерозчленовані висловлення такого типу й задумані як глобальна вказівка на існування будь-чого [4, 130].

В умовах сучасності чимало лінгвістів досліджують номінативні речення на основі текстів зарубіжних чи вітчизняних емотивних творів (Н. А. Березовська-Савчук, З. З. Коржак, І. І. Сметана, Л. М. Стовбур та ін.).

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованого дослідження – репрезентувати прагматичні та комунікативні особливості номінативних речень із загальною семантикою експресивності на основі текстів творів Ліни Костенко. Матеріалом для аналізу послугували збірка поезій «Мадонна Перехресть» і роман «Записки українського самашедшого». Реалізацію поставленої мети забезпечує виконання таких завдань: описати чинники, які впливають на вибір певної семантико-синтаксичної структури з експресивним значенням; розглянути позиційні можливості номінативних експресивних речень у структурі тексту; виявити функціонально-стильове навантаження номінативних утворень у текстах аналізованих творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експресивність, яка властива художнім текстам, ґрунтується переважно на своєрідності трансформацій синтаксичних структур. Специфічний афективний синтаксис стає засобом передання емоцій. І це дає можливість актуалізувати поетичність завдяки численним зв'язкам емоціонального синтаксису з такими аспектами художнього мовлення, як семантична й мелодійна структура, ритміка тощо [2, 151–155].

Номінативні речення сучасної української літературної мови виступають як односкладні одиниці з головним членом, репрезентованим іменником у називному відмінку. У ролі головного члена може бути також субстантивована частина мови. Аналізовані речення стверджують буття особи, предмета, явища тощо. Більшість лінгвістів вважає, що номінативні синтаксичні конструкції здатні виражати лише теперішній час. К. Ф. Шулжук стосовно цього зазначає, що через «відсутність у номінативних реченнях дієслівних засобів вираження граматичних значень часу і способу зміст їх сприймають у площині синтаксичного теперішнього часу» [8, 129]. Предметно-ситуативна номінація, репрезентована іменною односкладною структурою, якій не властива ознака, виключає саму необхідність та можливість у висловленні присудкових часових значень. Отже, значення моменту спілкування, моменту мовлення виступає як антропоцентричний (неспіввідносний) теперішній і самостійно починає виконувати граматичні функції. Теперішній присудковий відрізняється від теперішнього антропоцентричного тим, що в ньому відсутнє позначення вияву ознаки в часі. Він визначає предметну ситуацію, яка є не розчленованою. І також вказує на те, що ця предметна ситуація може прямо відобразитися у свідомості мовця.

З комунікативною видозміною пов'язане значення експресивної актуалізації. Виокремлення важливого компонента висловлювання детерміноване варіюванням текстової організації та створенням сильної позиції для цього компонента у структурі суміжних речень. Досліджуючи та беручи до уваги роль актуалізації в комунікативній реалізації висловлювання, погоджуємося з видатним українським мовознавцем Л. І. Шевченко, яка тлумачить термін *актуалізований* не лише як «дійсний, сучасний», а передусім як «сутнісний, важливий» [7, 6]. Л. І. Шевченко також стверджує, що «в атрибуції

будь-якого наукового терміна *інтелектуальний* корелює з характеристиками пізнавальності, структурованості, логічної впорядкованості й інших інтегральних ознак розвиненого розуму, які (поза необхідністю доведення) усталені в сучасній лінгвістиці. Із цього погляду поняття *інтелектуальний* набуває самостійного, дефінітивного статусу в системі лінгвістичних категорій, що термінологічно пов'язані з номінацією (мовних одиниць, структур, явищ та ін.). Атрибутивне за граматичною функцією поняття, таким чином, не лише кваліфікує номінацію, а й постає як самодостатня категорія» [6, 44].

Угорський лінгвіст С. Ульман виокремлює такі види стилістичних явищ: 1) ті, що породжують відгук, або «вроджені», які мають постійний і невід'ємний стилістичний потенціал; 2) експресивні одиниці, які набувають стилістичного потенціалу в контексті [9, 96]. Якщо вести мову про інгерентну та адгерентну експресивність, спостерігаємо, що те саме бачення стилістичних явищ лежить в основі поняття про названі види експресивності. Досліджувані нами номінативні конструкції відрізняються від інших синтаксичних одиниць як стилістичною семантикою, так і своєю формою, а тому трактуються нами як такі, що містять інгерентну експресивність.

Науковці виділяють уже традиційно буттеві, вказівні, емоційно-оцінні номінативні конструкції, оскільки складна внутрішня диференціація номінативних речень орієнтується головню на співвіднесеність змісту висловлювань з дійсністю, що стосується модальних оцінок відповідних фактів [5, 384]. Ми ж уважаємо таку їхню класифікацію не цілком послідовною. На буттевість і вказівність цих конструкцій накладається в основному експресивно-емоційний план. Підкреслюємо також, що наші речення належні до емоційно-оцінних, а тому тією чи іншою мірою передають буттевість. Таке розмежування є умовним, що визначає тільки головню функцію речень. Номінативні конструкції виражені іменниками, у лексико-семантичному наповненні яких нема семи оцінності, а також ті, які вжиті без атрибутів, контекстуально теж містять елемент експресії, напр.:

Люди собі гуляють. Діти катаються на роликах. Зустрів кілька носів, які мені усміхнулись. Ходять «англійские Джонси и французские Коки», «бледные миссы и розовые славянки». Витрины пахнут «страшным количеством ассигнаций». А талії, які талії! Гоголь мав рацію, такі вам навіть не снились. Гоголю теж, якщо з пупами. Шити, реклами, бутіки, кав'ярні. «Чем не блестит эта улица – красавица нашей столицы!» Книгарень, правда, нема, позакривали, а так усе є (2, 163).

Текст зачинає речення *Люди собі гуляють*, далі спостерігаємо висловлювання, серед яких *Шити, реклами, бутіки, кав'ярні*, які стають розгортанням попередніх речень. Такі речення без контексту закономірно розглядають як нейтральні стилістичні засоби мови. Ми ж трактуємо їх у цьому відрізку як оцінно-знижені. Інакше кажучи, досліджувані конструкції мають свій рівень експресивності.

Коли номінативні речення формують та синтезують конситуації різного семантичного змісту, то вони своїми ознаками щораз більше наближають їх

до сентенції. Пресупозиція семантичних структур серединних номінативних конструкцій утворюється на основі логічних імплікацій із ретроспективних та проспективних зв'язків з контекстним оточенням:

Але Бог, мабуть, уже не почує. Пізно ми заходилися будувати свою державу. Європа об'єднується, ми знов не такі. Сепаратисти, націоналісти, самостійники. Випадаємо з концепції «історично обгрунтованої інтеграції Європи». Ми взагалі якісь історично не обгрунтовані для Європи. А даремно. Наші бренди відповідають європейським трендам (2, 120).

Номінативне речення *Сепаратисти, націоналісти, самостійники* стає підсумком висловлювання, попередньо сказаним мовцем, і одночасно виступає ніби відправним пунктом для подальшого нарративного розгортання подій. Отже, за таких умов для реципієнта відкривається висловлювання не тільки з інформативного, але й рефлексивного боку. У цьому контексті вагомим є тепер не факт співвіднесення представленої в номінативних конструкціях об'єкта мови з конкретним світом речей і понять, а головню емоційний ефект від його узагальненого й достатньо суб'єктивного сприйняття співрозмовниками:

Люди собі гуляють. Діти катаються на роликах. Зустрів кілька носів, які мені усміхнулись. Ходять «англійские Джонси и французские Коки», «бледные миссы и розовые славянки». Витрины пахнут «страшным количеством ассигнаций». А талії, які талії! Гоголь мав рацію, такі вам навіть не снились. Гоголю теж, якщо з пупами (2, 163).

Речення, яке реалізує емоційну експресивність *А талії, які талії!*, допомагає нараторові особисто виразити своє суб'єктивне ставлення до того, про що він повідомляє.

У значенні номінативних речень втрачають свою виражальну силу референційні властивості висловлювань через їхню несуттєвість. Значущості набувають емоційність та експресивна насиченість. І тепер обов'язковою семантичною константою їхньої внутрішньої організації стає образність, яка досі виступала в основному композиційним засобом:

Головню ялинку держави принципово споруджують саме тут. Монтують металевий каркас. Звозять сотні ялинок. Шум, брязк, скреготіння. Над головами демонстрантів нависає гігантський кран, мов залізна чапля, що хоче повикльовувати їх з Майдану (2, 39).

Номінативне речення *Шум, брязк, скреготіння* уповільнює рух розповіді, допомагає зупинитися на окремих деталях, активізує увагу читача.

Досліджувані нами речення на початку твору, його частини, розділу створюють специфічний номінативний зачин – фундамент, на якому розгортається твір. Експресивні емоційно-оцінні конотації притаманні меншою або більшою мірою кожному номінативу, «емоційна експресія виражається певною системою мовних засобів і їх комбінацією, тобто сукупністю мовних форм, спеціально призначених для цього» [1, 105]. А тому схожий початок оповіді прямо вводить співрозмовника в загальний емоційно-експресивний контекст. Ініціальні номінативні утворення стають улюбленим прийомом та стильовим пошуком для багатьох авторів, які використовують

такі конструкції у своїх художніх творах. Тут обираємо для дослідження й простежуємо початкові рядки поезії Ліни Костенко:

*Машини, шини, стрес, експрес,
кермо, гальмо, впритул, з-за рогу!
Стоїть Мадонна Перехресть,
Благословляючи дорогу.*

*Таксі, автобуси, авто,
І мотоцикли, і кибитки.*

*Всі всім на світі є ніхто –
ні хто куди, ні хто нізвідки* (1, 106).

Нам може видатися з першого погляду, що це статичні фіксації явищ людського буття, проте більш глибоке прочитання дає змогу простежити в них свої сутнісні характеристики, свій логічний розвиток. Субстантиви, які є першими елементами цих номінацій, перебирають на себе функції предикативів і як підсумок стають основою пропозиції наведених номінативних висловлювань. Коли подібні субстантиви накопичуються, це створює ефект пластичності, різнобарвності, мінливості образів-деталей у їхніх конкретних виявах і разом з тим твір отримує загальний мінорно-мажорний настрій. Як бачимо, «емоційна лексика в поетичних творах письменниці є одним із домінуючих чинників вираження емотивності, використання емотивів сприяє психологізації текстів, наповнює їх емоціями» [1, 105]. Водночас такі перепади настроїв і оцінок набувають ознак, що створюють неповторний колорит, посилену експресію. І тут втілюється неспокійний характер авторки, яка для нас залишається невтомною шукачкою істини.

Постпозитивне положення в тексті формує ступінь синтагматичного злиття й зумовленості номінативних структур з одиницями, що входять в єдине контекстне ціле, а також визначає ступінь експресивного впливу від фрагмента дійсності, який ми сприймаємо й виділяємо у висловлюванні. Кінцеві номінативні речення підводять до достеменного висновку із події, яка розвивається у пресупозиції. Вони актуалізують ознаки ситуації, суттєві для аксіологічної характеристики цієї ситуації з позиції наратора й переадресовують їх нам, читачам (слухачам):

На Багдад сиплються тонни бомб. Вчора скинули дві глибинні. Ох, ти ж, світова Мельпомено! Сьо-

годні Міжнародний День Театру. Який красивий спектакль! (2, 275).

Постпозитивні номінативні речення визначаються семантикою аксіологічного підсумку. Вони стають засобом емоційного завершення, образно-метафоризованої окресленості і, отже, набувають значного ступеня експресивності:

10 жовтня. Міжнародний День психічного здоров'я. Не знаю, як у світі, а в нас уже чверть мільйона людей з порушенням психіки. Це офіційно, а насправді, то, може, й більше. Стрес. Депресія. Суйцид (2, 372).

Як стверджує науковець Н. А. Березовська-Савчук, «мовотворчість Ліни Костенко характеризується емоційною виразністю та глибокою психологічною напруженістю» [1, 105]. І широке використання номінативних речень дозволяє уповільнювати оповідь і водночас посилювати статичність опису, а також урізноманітнювати розповідь, створювати колорит живого мовлення, активізувати увагу читача, поліпшувати сприйняття художнього твору, увиразнювати його.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, ми встановили, що предикативність, виступаючи найважливішою реченнєвою категорією, яка реалізується усім складом речення, може перерозподілятися між його компонентами, концентруватися, локалізуватися, фокусуватися в одному з них. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що номінативні речення в художньому тексті відіграють важливу синтаксико-композиційну та емоційно-експресивну роль. Ужиті всередині твору чи в абсолютному кінці оповіді, вони стають одним із засобів урізноманітнення розповіді, створення колориту живого мовлення, активізації уваги читача. Увиразнюючи художній твір, поліпшують його сприйняття. Ми відносимо художні тексти, яким притаманне багате використання номінативних висловлювань, до експресивно насичених. Експресивність у сфері прагматики, семантики мовленнєвої одиниці є тим чинником, що свідчить про зацікавленість мовця збільшити впливову силу висловлювання. Перспективою подальших наукових пошуків є класифікація самих видів експресивності та вираження цих видів засобами номінативних речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовська-Савчук Н. А. Лексика мовної репрезентації емоції смутку (на матеріалі поетичних творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2018. Вип. 17. С. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2018_17_11.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) : монографія. Львів : Львів. ун-т, 1989. 216 с.
3. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення : підручник. Київ : Вища школа, 1985. 125 с.
4. Кубрякова Е. С. Номінативний аспект речової діяльності. Москва : Наука, 1986. 159 с.
5. Українська мова : Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmoval/um>.
6. Шевченко Л. І. Горизонтами модерної лінгвістики : наукове видання / уклад.: Д. В. Деркач, Д. Ю. Сизонов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 317 с.
7. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови : теорія аналізу : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 478 с.
8. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 406 с.
9. Ullmann St. Semantik. Eine Einführung in die Bedeutungslehre. Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag, 1973. 278 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Костенко Л. В. Мадонна Перехресть. Київ : Либідь, 2011. 11 с.
2. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.

REFERENCES

1. Berezovska-Savchuk, N. A. (2018). Leksyka movnoi reprezentatsii emotsii smutku (na materiali poetychnykh tvoriv Liny Kostenko) [The vocabulary of language representation of the sadness emotion (based on the poetic works by Lina Kostenko)]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 17, 99–110. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2018_17_11 [in Ukrainian].
2. Zorivchak, R. P. (1989). Realiia i pereklad (na materiali anhlo movnykh perekladiv ukrainskoi prozy) [Reality and translation (based on the material of English translations of Ukrainian prose)]: monohrafiia. Lviv: Lviv. un-t [in Ukrainian].
3. Kadomtseva, L. O. (1985). Ukrainska mova. Syntaksys prostoho rechennia [Ukrainian language. Simple sentence syntax]: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].
4. Kubryakova, Ye. S. (1986). Nominativnyy aspekt rechevoy deyatelnosti [Nominative aspect of language activity]. Moskva: Nauka [in Russian].
5. Ukrainska mova: Entsyklopediia [Ukrainian Encyclopedia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 2000. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um> [in Ukrainian].
6. Shevchenko, L. I. (2014). Horyzontamy modernovoi linhvistyky [Horizons of modern linguistics]: naukove vydannia / ukklad.: D. V. Derkach, D. Yu. Syzonov. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
7. Shevchenko, L. I. (2001). Intelektualna evoliutsiia ukrainskoi literaturnoi movy: teoriia analizu [Intellectual evolution of the Ukrainian literary language: the theory of analysis]: monohrafiia. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
8. Shulzhuk, K. F. (2004). Syntaksys ukrainskoi movy [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
9. Ullmann, St. (1973). Semantik. Eine Einführung in die Bedeutungslehre. Frankfurt am Main: S. Fischer Verla [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Kostenko, L. V. (2011). Madonna Perekhrest [Madonna of the Crossroads]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Kostenko, L. (2011). Zapysky ukrainskoho samashedshoho [Notes of a Ukrainian Madman]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA (Perlyny suchasnoi literatury) [in Ukrainian].

УДК 811.581.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.13>

КОДИФІКАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ ФОРМ ТРАДИЦІЙНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОГО ФІЛОЛОГІЧНОГО ЕСЕ «ВЕНЬ ФУ» («文賦», ДОСЛ. «ПРОЗА ТА ВІРШІ») АВТОРСТВА ЛУ ЦЗІ) (陆机)

Костанда І. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено аналізу процесів стилістичної кодифікації та становлення стилістичних норм на прикладі одного з ключових творів із цієї галузі філології – «Вень Фу» («文賦», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (陆机). Методологічно важливими в дослідженні є засади, що стилістична кодифікація мови веньянь формувала свою оригінальну систему традиційних стилістичних засобів та функціональних стилів і що основою для формування всього означеного були форми тексту. Від форм тексту, на які впливали соціальні фактори та які відображали особливості менталітету китайського народу, залежав вибір стилістичних засобів, функціонального стилю та пафосу оповіді. Наочно продемонстровано спадкоємність китайської філологічної традиції та взаємозв'язок між творами, які створювали філологічну традицію в галузі стилістики та запроваджували процеси стилістичної кодифікації.

Розгляд процесів стилістичної кодифікації на прикладі філологічного есе «Вень Фу» опертий на аналіз базових концепцій стилістичної кодифікації, серед іншого дослідження динаміки розвитку процесів та концепцій стилістичної кодифікації в ньому. Запропонований у статті історично-порівняльний формат дослідження висвітлює той аспект, що стилістична кодифікація, з одного боку, залежала від впливу вже сформованих засад, які відображали в попередніх філологічних працях, а з іншого – змінювалась через вплив соціальних та культурологічних факторів. Поєднання цих двох факторів в одному філологічному есе дало поштовх для подальшого розвитку стилістичних феноменів, формування традиційних форм тексту та запровадження мовної норми й культури мови стародавнього та сучасного Китаю. Доведено, що укладання стилістичних норм, зафіксоване в есе «Вень Фу», розпочинає процеси формування стилістики як окремої галузі філології давнього Китаю, а також продовжує вже запроваджену традицію фіксувати та закріплювати за формами тексту їхні основні емоційні характеристики, тобто пафос оповідання, що є важливим надбанням для формування не лише стилістичних, але й літературознавчих дослідницьких традицій. У «Вень Фу» наочно показано, що на процеси стилістичної кодифікації та становлення стилістичної норми мали вплив метафізичні ідеї та традиційний світогляд.

Ключові слова: форми тексту, класифікація, стилістика, кодифікація, стандартизація мови.

Kostanda I. O. Codification of stylistic forms of the traditional text (based on the old Chinese philological ese “Wen Fu” (“文賦”, literally “Prose and Poetry”) by Lu Ji (陆机)). The article is devoted to the analysis of the processes of stylistic codification and formation of stylistic norms on the example of one of the key works in this branch of philology “Wen Fu” (“文賦”, literally “Prose and Poetry”) by Lu Ji (陆机). Methodologically important in the study are the principles that the stylistic codification of the Wenyan language formed its original system of traditional stylistic means and functional styles, but the basis for the formation of all the above were the forms of the text. The choice of stylistic means, functional style and pathos of the narrative depended on the forms of the text, which were formed under the influence of social factors and reflected the peculiarities of the mentality of the Chinese people. The author of the article clearly demonstrates the continuity of the Chinese philological tradition and the relationship between the works that formed the philological tradition in the field of stylistics and introduced the processes of stylistic codification. Consideration of the processes of stylistic codification on the example of the philological essay “Wen Fu” involves the analysis of the basic concepts of stylistic codification, the study of the dynamics of processes and concepts of stylistic codification in the above essay. The historically comparative format of the study proposed in the article highlights the aspect that stylistic codification, on the one hand, depended on the influence of already formed principles, which were reflected in previous philological works, and on the other changed due to social and culturological factors. The combination of these two factors in one philological essay “Wen Fu” gave impetus to the further development of stylistic phenomena, the formation of traditional forms of text and the introduction of language norms and speech culture of ancient and modern China. It is proved that the formation of stylistic norms, recorded in “Wen Fu” essay, begins the process of stylistics formation as a separate branch of philology of ancient China, and the tradition of fixing and fixing their main emotional characteristics, ie pathos of narration, is an important acquisition. not only stylistic, but also literary research traditions. Wen Fu clearly shows that the processes of stylistic codification and the formation of a stylistic norm were influenced by metaphysical ideas and the traditional worldview.

Key words: text forms, classification, stylistics, codification, language standardization.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Форми тексту на мові веньянь, а також використання функціональних стилів регульовано процесами кодифікації стилістичних норм. Розвинута система кодифікації стилістичних норм зумовила появу традиційних форм тексту та традиційних стилістичних засобів, інколи закріплених за певними формами тексту. В китайській мові веньянь існувала своя система традиційних стилістичних засобів, функціональних стилів, традиційних текстів, але ключовим для формування всього означеного був особливий, утворений культурною традицією, соціальними факторами розвитку суспільства та особливостями менталітету оригінальний погляд на літературу загалом та на стилістику тексту зокрема. Дослідження стилістичної кодифікації передбачає не лише проаналізувати різноманіття стилістичних засобів і форм, але й докладно вивчити саме базові концепції стилістичної кодифікації, сформовані традиційним світоглядом китайського народу. Тому для розуміння динаміки розвитку процесів стилістичної кодифікації та стилістичних концепцій важливим є детально проаналізувати роботу зі стилістики та літератури Лу Цзі (陆机) під назвою «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші»). Ця робота не лише кодифікувала стилістичні явища та задала вектор розвитку кодифікації в галузі стилістики, але й вплинула на подальше ставлення до літературних творів взагалі та до стилістики зокрема.

Водночас у вітчизняних лінгвістичних розвідках немає опису процесів та концепцій стилістичної кодифікації мови веньянь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості сучасної китайської стилістики (здебільшого на прикладі художньої літератури) досліджували В. І. Горелов, М. В. Крюков, С. Р. Кучера, І. С. Лисевич, Л. М. Меньшиков, Л. С. Переломова, К. Б. Поршнева, Б. Л. Ріфтин, М. Є. Єрмаков, А. І. Кобзев, В. В. Малявін, Г. А. Ткаченко, Є. О. Торчинов.

Проблеми китайської лексикографічної традиції порушували у своїх студиях М. Ф. Алефіренко, А. Н. Баранов, Л. О. Введенська, В. І. Горелов, В. А. Звєгінцев, В. С. Кім, Б. Г. Фаткулін, Х. Касарес, В. А. Козирев, В. Д. Черняк, М. В. Софронов, Р. М. Цейтлін та ін.

Однак досліджень, присвячених кодифікації форм тексту на давньокитайській мові та опису структурних властивостей давньокитайських трактатів, які започаткували процеси стилістичної кодифікації, ми не виявили. Отже, актуальність цієї розвідки зумовлена необхідністю аналізу кодифікаційних процесів у галузі стилістики в мові веньянь, а також комплексного аналізу твору, у якому відображено світоглядні принципи, які стали ключовими в концепціях праць зі стилістики та вказали на розвиток стилістичної кодифікації веньяню. Для розуміння засад формування сучасної китайської мови дуже важливим є аналіз процесів кодифікації мови на всіх мовних рівнях, зокрема стилістичному, що допоможе пояснити походження мовних явищ сучасної китайської мови. Комплексний аналіз твору зі стилістики «Вень Фу» («文赋») необхідний для того, щоб наочно показати автентичність та ори-

гінальність філологічних традицій Китаю в галузі стилістики та засвідчити ідею наступності у фіксації та кодифікації мовних норм.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є дослідження концепцій та головних засад стилістичної кодифікації у творі зі стилістики «Вень Фу» («文赋»). Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань:

– розглянути походження та тематичні особливості трактату;

– визначити стилістичні концепції, що стали методологічною базою для подальших наукових розвідок та задали напрям розвитку кодифікаційних процесів;

– проаналізувати виокремлені в трактаті форми тексту та стилістичні засоби.

У роботі використано описовий метод (для класифікації та інтерпретації досліджуваних мовних явищ), а також історичний та порівняльно-історичний методи (для розгляду явищ у діахронічному аспекті).

Предметом дослідження є стилістичні концепції та засади, які визначили подальший розвиток стилістики як галузі мовознавства та кодифікаційних процесів у цій галузі. Об'єкт дослідження – формування провідних форм традиційного тексту як результат впливу стилістичних концепцій у мові веньянь.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Автором праці «Вень Фу» є письменник і каліграф часів династії Західна Цзинь (晉朝, 266–313 рр.) Лу Цзі (261–303 рр.), який народився в місті Сучжоу повіту У (吳县) (територія сучасної провінції Чзянсу). «Вень Фу» («文赋») – це стаття присвячена розгляду теоретичних засад з теорії літератури та стилістики [8, 128–129]. Як уже зазначалося, «Вень Фу» написано в період династії Західна Цзинь, а в часи династії Вей (魏, 220–265 рр.), Цзинь (晉朝, 265–420 рр.), Південної та Північної династій (南北朝, 420–589 рр.) література зазнала величезних змін. Поштовхом до цих змін стало усвідомлення літератури як окремої галузі й індивідуалізація літературної творчості. І саме це усвідомлення змінило ставлення до літератури та літературного процесу. До династій Вей, Цзинь, Південної й Північної династій не існувало такого поняття, як *чиста* література, тобто література як окрема галузь філології, незалежна від панівної політичної ідеології, традиційної філософії та ін. Що стосується формальної спрямованості, естетичних концепцій та інших художніх особливостей *чистої* літератури, то вони раніше не цінувалися як такі, а лише разом з політичною ідеологією. Першою працею зі стилістики та теорії літератури, яка надала визначення літературі, систематизувала літературні твори за стилем та надала безпрецедентно високого статусу літературі та творчості, була праця «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті») авторства Цао Пі (曹丕). Трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文») – це збірка есе на політичну, соціальну, культурологічну та ін. тематику, яка складалася з двадцяти спеціальних статей [4, 215]. На жаль, більша частина із цих статей не збереглася до нашого часу, тож на теперішній момент ми можемо ознайомитися лише з її окреми-

ми фрагментами. Але «Лунь вень», одну зі статей, яка представляє першу теоретичну роботу з історії китайської стилістики та літературної критики, збережено повністю – здебільшого завдяки тому, що філолог, на ім'я Сяо Дун (萧统), який працював за періоду Південних та Північних династій, включив це есе у свою працю зі стилістики та літературної критики під назвою «Вибрані твори Чжаомін» («昭明文选») [4, 203–205]. Поява есе Цао Пі ознаменувала початок періоду самоусвідомлення китайської філологічної теорії, а також відзначила незалежний статус літератури в історії Китаю. Цао Пі висловив дуже важливу думку: «Загальна суть більшості статей – однакова, але наявний кінцевий результат (тобто обрані стиль та форма) – різні» [2, 108]. Далі автор перелічує чотири форми літературного тексту:

- 1) 奏议 «меморандум»;
- 2) 书论 «обговорення літератури»;
- 3) 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 4) 诗赋 «прості вірші та оди» [6, 302–303].

Для кожної означеної форми виділено головні характеристики:

- 1) 雅 «вишуканість» для 奏议 «меморандумів»;
- 2) 理 «резонансність» для 书论 «обговорення літератури»;
- 3) 实 «правдивість» для 铭诔 «вшанування пам'яті померлої людини»;
- 4) 丽 «краса» для 诗赋 «простих віршів та од» [3, 102].

Примітно, що Цао Пі називає риси, які закодифікували для наступних поколінь стильові характеристики літературного твору:

- 和 – гармонійність;
- 壮 – сила;
- 密 – витонченість;
- 理 – сенс;
- 辞 – ліризм.

Усі чотири форми літературного тексту з есе Цао Пі продовжували своє існування в автентичному вигляді упродовж століть.

Другою працею зі стилістики та літературознавства, яка має безпрецедентне значення для китайської філології, а також для історії розвитку китайської стилістики та процесів її кодифікації, є філологічне есе «Вень Фу» авторства Лу Цзі (陆机, 261–300 pp.) [7].

З погляду змісту «Вень Фу» став першим твором, у якому, окрім питань літературної критики, розглядалися такі аспекти, як:

- досвід написання творів;
- творчий процес написання;
- засоби та методи написання;
- важливість використання риторичних та стилістичних засобів;
- залежність пафосу твору від його форми [10, 85–86].

Щодо форми написання тексту цього твору, то назву «Вень Фу», яку автор дав твору, можна перекласти як «Ода прозі», де «вень» має значення «проза», «літературний текст», а «фу» – «ода», «поема» [1, 56]. Тож загальна назва «Ода прозі» підкреслює той факт, що автор для критичного роз-

гляду прози вибрав поетичну форму тексту, таким чином підкреслюючи, що для прози стилістичний та естетичний складники є не менш важливими, ніж для поезії.

Лу Цзі визначив та проаналізував такі форми літературного тексту, як: 诗 «вірш», 赋 «ода», 碑 «напис на кам'яній стелі», 诔 «панегірик», 铭 «римовані написи», 箴 «повчальні написи», 颂 «гімн», 论 «теорія», 奏 «меморандум», 说 «обговорення». Окрім того, автор окреслює форми тексту, а також пояснює природу кожного з них. Він відзначає головні характерні риси кожної форми, і в результаті ці риси кодифікували для наступних поколінь головні інтонаційні та мовні характеристики виокремлених функціональних стилів. Так, для кожної форми традиційного тексту характерні:

- мова вірша повинна бути чуттєвою та витонченою;
- мова оди – чіткою та ясною;
- мова «напису на кам'яній стелі» – високою та правдивою;
- мова «плачу» – плавною та передавати скорботу;
- мова «римованих написів» – демонструвати освіченість, але передавати теплоту почуттів;
- мова «повчальних надписів» повинна бути «добросчесною та переповненою чистотою»;
- мова «гімнів» – вільною та піднесеною;
- мова «теорії» повинна розкривати тонкощі та демонструвати широту (поглядів);
- мова «меморандуму» повинна мати рівний тон та бути елегантною;
- мова «обговорення» повинна бути за інтонацією палкою та запальною, але дотепною та продуманою до найменших дрібниць [5].

Твір Лу Цзі проголосив та затвердив принципи наслідування традицій у написанні творів, що мало велике значення для стилістичної кодифікації. Зокрема, від зазначав, що «...різновидів є багато, але треба зупинити шкідливі впливи та триматися заведених правил» («虽区分之在兹, 亦禁邪而制放») [1, 90–91]). Хоча сам автор і вказує на те, що зміст твору є головним («зміст за своїми якостями наче стовбур дерева» («理(扶质)以立干») [1, 91]), проте висловлена думка щодо аналізу та дотримання традицій у літературній творчості закликає митців зосереджуватися на формальних засобах створення літературного тексту [5]. Також Лу Цзі вважає, що не можна говорити про новаторство без дослідження видатної літературної спадщини попередніх поколінь: «Візьміть всі не висловлені за сотні поколінь думки, зберіть усі не використані за тисячі років слова, фрази» («收百世之阙文, 采千载之遗韵») [1, 92].

Згодом, після праці Лу Цзі, з'являються інші дослідження, присвячені стилістичній кодифікації. Найбільш відомими були:

1. «Вень сюн» («文选», досл. «Обрані твори»), ця філологічна праця увійшла в історію китайської філології під назвою «Чжаомін вень сюн» («昭明文选», досл. «Обрані твори Чжаоміна») та була написана спадкоємцем трону Чжаомінем (昭明太子) за періоду правління Південної династії Ляо (南朝梁, 97–125 pp.). У праці досліджено 38 видів літературної форми тексту [2, 105–107].

2. «Вень Сінь Діао Лун» («文心雕龙», досл. «Літературний дух різьбленого дракона») – видатна праця теоретика китайської філології Лю Се (刘勰, 465–521 pp.) – виходить за часів правління Південної династії Ці (南朝齐, 479–502 pp.) [9]. У цій праці розглянуто форми та стилістичні засоби конфуціанських канонів, філософських творів, літописів, віршованої літератури та ін.

3. «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体») за авторства У Не (吴讷), у якій досліджено 59 форм тексту; виходить за часів правління династії Мін (明朝, 1368–1644 pp.) [2, 120].

4. «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨») за авторства Сю Шицзена (徐师曾), у якій проаналізовано 127 форм тексту; виходить у часи правління династії Мін (明朝, 1368–1644 pp.) [2, 122–123].

5. «Гу вень ци лей цуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту») – філологічна праця (姚鼐编), у якій розглянуто 13 форм тексту; виходить за часів правління династії Цін (清朝, 1644–1911 pp.) [6, 501–503].

Як бачимо з наведених праць, філологи наступних поколінь не обмежували себе лише десятима формами літературного тексту, окресленими Лу Цзі, а розширювали цей список. Проте головним було збереження виокремленого Лу Цзі континууму форм наступними поколіннями дослідників, що мало велике значення для стилістичної кодифікації та стандартизації китайської мови. А отже, збереження вже визначених форм літературного тексту започаткувало ідею спадкоємності та сформувало поняття *традиційний текст*.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Розгляд праці «Вень Фу», аналіз літературних форм текстів та дослідження впливу означеної праці на стилістичну кодифікацію Китаю дають підстави дійти таких висновків:

1. Поява «Вень Фу» ознаменувала відокремлення стилістики в китайській філологічній традиції.

2. Поява «Вень Фу» продемонструвала, що на формування характеристик функціональних стилів мали вплив і метафізичні ідеї про сам процес творчості та створення тексту, висловлені автором твору.

3. Лу Цзі наголосив на важливості слідування стилістичним традиціям та збереження формальних стилістичних характеристик літературного тексту.

4. Кодифікація функціональних стилів тексту, подана Лу Цзі, відобразила та зберегла не лише функціональні стилі, але і їх основні характеристики.

5. Вивчення історії стилістичної кодифікації, аналіз її витоків та значення перших творів зі стилістичної кодифікації є значущим для розуміння лінгвістичних явищ китайської мови. Детальний розгляд методів та концепцій стилістичної кодифікації, занотований у «Вень Фу», дає поштовх для подальших досліджень феноменів китайської стилістичної кодифікації, її впливу на формування мовної норми та культури мови стародавнього та сучасного Китаю, що може бути корисним для наукових розвідок у галузі лексикології та лексикографії, фонології та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. 崔林芳. 陆机《文赋》的《雅与艳》. 运城: 运城学院海报, 2013. 185 c. k
2. 郭英德. 中国古代文体学论稿. 北京: 北京大学出版社, 1995. 224 c. e
3. 黄日星. 《文赋》的文艺心理学思想探析. 武汉: 中南民族大学论文, 2013. 212 c. i
4. 李南晖. 中国古代文体学论著集目(1900-2014). 北京: 北京大学出版社, 2016. 504 c. b
5. 刘宗敏. 试论陆机的《文赋》. 南京师范大学文学院学报. 南京, 2002, № 2. С. 22–26 j
6. 姚鼐. 古文辞类纂. 上海: 上海古籍出版社, 1998. 799 c. d
7. 张文生. 论陆机的《文赋》. 锦州师院学报. 锦州, 1994, № 2. С. 50–54 f
8. 周秉钧. 古汉语自学手册. 湖南: 湖南人民出版社, 1955. 522 c. a
9. 周振华. 《文心雕龙》与《昭明文选》中诂文的选文比较, 2020. URL: <https://wenku.baidu.com/view/c2d1ca1bff0a79563c1ec5da50e2524de518d0e3.html# c>
10. 朱冬愉. 陆机《文赋》研究. 北京: 中央民族大学硕士论文, 2006. 246 c. g

REFERENCES

1. Cui Linfang (2013). Lu Ji “Wen Fu” de “Wa yu Wan” [“Elegance and Yan” in Lu Ji’s “Wen Fu”]. Yuncheng: Yuncheng College Poster [in Chinese].
2. Guo Yingde (1995). Zhongguo gudai wenti xue lun gao [Chinese Ancient Stylistics]. Beijing: Peking University Press [in Chinese].
3. Huang Rixing (2013). “Wen fu” de wenyi xinli xue sixiang tanxi [An Analysis of the Psychological Thought of “Wen fu”]. Wuhan: Thesis of South-Central University for Nationalities [in Chinese].
4. Li Nanhui (2016). Zhongguo gudai wenti xue lunzhu ji mu (1900–2014) [Collection of Works on Ancient Chinese Stylistics (1900–2014)]. Beijing: Peking University Press [in Chinese].
5. Liu Zongmin (2002). Shi Lun Lu ji de “Wen Fu” [On Lu Ji’s “Wen Fu”]. *Journal of School of Chinese Language and Literature of Nanjing Normal University*. Nanjing, 2, 22–26 [in Chinese].
6. Yao Nai (1998). Guwen ci lei zuan [Lexicographical compilation of ancient Chinese]. Shanghai: Shanghai Ancient Books Publishing House [in Chinese].
7. Zhang Wensheng (1994). Lun Lu oi de “Wen Fu” [On Lu Ji’s “Wen Fu”]. *Journal of Jinzhou Normal University*. Jinzhou, 2, 50–54 [in Chinese].
8. Zhou Bingdiao (1955). Gu hanyu zixue shouce [Ancient Chinese Self-study]. Hunan: Hunan renming chubenshe [in Chinese].
9. Zhou Zhenhua (2020). “Wen xin diao long” yu “Zhaoming wenxuan” zhong li wen de xuan wen bijiao [Comparison of the selected essays in “Wenxindiaolong” and “Selected Works of Zhaoming”]. Retrieved from: <https://wenku.baidu.com/view/c2d1ca1bff0a79563c1ec5da50e2524de518d0e3.html# c>
10. Zhu Dongyu (2006). Lu Ji “Wen Fu” [Research on Lu Ji’s “Wenfu”]. Beijing: Master’s Thesis of Minzu University of China [in Chinese].

УДК 811.112.2'42:821.112.2(436).09 (092)
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.14>

ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС Р. М. РІЛЬКЕ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кравченко Л. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню поетичного дискурсу Р. М. Рільке в лінгвостилістичному аспекті, який передбачає наближення мовних категорій до художніх образів твору. Простежено цілісний процес взаємозв'язку мовознавства та літературознавства, єдність поетики та мови художнього твору.

З'ясовано, що характерною особливістю поетики Р. М. Рільке є функціонування метафоричних різновидів у просторі художнього тексту. Проаналізовано народження образу-метафори, яка впливає на сприйняття явищ мовної культури й на когнітивні процеси загалом, а також на її поетичні трансформації в ліричних творах поета. Метафоризація охоплює поетичні твори Рільке і поступово розгортається від авторської автології до суцільного метафоричного дискурсу.

Визначено роль метафори у всіх її проявах, зокрема метафори «річ», яка виступає найголовнішим інструментом у відтворенні поетичного світу митця. Її сенс увиразнюється через систему сателітних метафор, за якими приховується формулювання авторського кредо про роль поезії, творчості. Простежено, що речі на сторінках поезії Рільке трансформуються на багатозначні метафори, які набувають щораз інших смислових відтінків. Світоглядний характер метафори «річ» поширюється на все, що може досягнути й збагнути розум, поетове сприйняття дійсності.

Доведено, що «речі» як метафори формують навколо себе розгалужену систему тропів і водночас самі отримують певну характеристику від ліричного героя. Розвиток, стратегія і вектор метафоризації залежать від миттєвих змін у настрої ліричного героя. Метафоризуючи образ, поет досягає потужного випромінювання акту перенесення на все оточення на чолі з ліричним героєм: усе перетворюється, все змінюється.

Метафорична мова Рільке – це надмова, своєрідне «вторгнення» в матеріальний світ, співбуття із цим світом. Метафоризація як творення надмови поезії Рільке зазнала еволюції: від часткової прозорості до більш ускладнених форм-ієрогліфів, для яких необхідний специфічний код.

Таким чином, Р. М. Рільке – визначний поет метафор, творчість якого дає змогу висвітлити широку палітру естетичних проявів цього тропу.

Ключові слова: лінгвостилістичний аспект, взаємозв'язок мовознавства та літературознавства, поетика, образ-метафора, троп, метафора «річ», метафоризація, специфічний код.

Kravchenko L. S. Poetic discourse of R. M. Rilke: linguostylistic aspect. The article investigates the linguostylistic aspect of Rilke's poetry which is based on the approximation of language categories to the artistic images of the work. The integral process of interrelation of linguistics and literary criticism, unity of poetics and language of a work of art is traced.

The focus is on the study of R. M. Rilke's poetics which is characterized by the functioning of metaphorical varieties in the space of the literary text. The birth of the image-metaphor that influences the perception of the phenomena of language culture and cognitive processes in general, as well as its poetic transformations in the lyrical works of the poet is analysed. Metaphorization covers Rilke's poetry and gradually unfolds from the author's autology to a continuous metaphorical discourse.

The role of metaphor in all its manifestations is determined, in particular the metaphor "thing" which is the most important tool in the reproduction of the artist's poetic world. Its meaning is expressed through a system of satellite metaphors, behind which the formulation of the author's credo about the role of poetry, creativity is hidden. It is observed that things in Rilke's poetry are transformed into multi-meaning metaphors that acquire different semantic nuances. The worldview character of the metaphor "thing" extends to everything that can be comprehend and understood by the mind and the poet's perception of reality.

It is proved that "things" as metaphors formulate around themselves an extensive system of tropes whereas they receive a certain characteristic from the lyrical hero. The development, strategy and vector of metaphorization depend on instantaneous changes in the lyrical hero's mood. Metaphorizing the image, the poet achieves a powerful lighting up the act of transference to the whole surrounding head by the lyrical hero: everything transforms and changes.

Rilke's metaphorical language is a superstructure, a kind of "invasion" into the material world, co-existence with this world. Metaphorization as a creation of Rilke's poetry has evolved: from partial transparency to more complex hieroglyphic forms that require a specific code.

Thus, R. M. Rilke is a prominent poet of metaphors whose creativity allows illuminating a wide range of aesthetic manifestations of this trope.

Key words: linguostylistic aspect, interrelation of linguistics and literary, poetic, image-metaphor, trop, metaphor "thing", metaphorization, specific code.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Проблема лінгвостилістичного підходу до розуміння художнього тексту є актуальною і нагальною проблемою сучасного мовознавства. При лінгвостилістичному підході до художнього тексту інтерпретатор намагається збагнути процес творення поетичного мистецтва шляхом наближення мовних категорій до художніх образів – тропів і фігур поетичного синтаксису.

Звернення до особистості й творчості Р. М. Рільке, комплексний підхід до художнього осмислення феномену його поезики уможлиблює розкрити особливості авторської манери поета як цілісної системи поглядів та її реалізації в слові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиліттями значно посилюється інтерес філологів-лінгвістів до індивідуально-авторської картини світу Р. М. Рільке. Наукові розвідки Л. Р. Безуглої, К. А. Білик, М. Ю. Булгакової, В. О. Остапченко, Н. Г. Ходаковської та ін. присвячені дослідженню мовних і концептуальних аспектів поетичного дискурсу Р. М. Рільке, когнітивно-прагматичних моделей концептуальних метафор, консоціації художніх концептів художнього світу Рільке, ролі метафори в поетичній картині світу Рільке, а також окресленню синтаксично-стилістичних засобів поетичної мови Рільке. Однак у всіх цих працях проблема функціонування домінантного концепту «річ» у поетичній картині світу австрійського поета не ставала предметом окремого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є обґрунтування необхідності лінгвостилістичного аспекту дослідження поетичних текстів Р. М. Рільке та висвітлення значущості метафоричної репрезентації художніх концептів, зокрема концепту «річ», в індивідуально-авторській картині світу поета. Досягнення мети передбачає необхідність розв'язання низки завдань, серед яких: 1) дослідити функціонування метафоричних різновидів у просторі художніх текстів Р. М. Рільке; 2) проаналізувати поетичні трансформації метафори «річ» у ліричних творах поета; 3) виявити й порівняти різні рівні існування тропу в художньому творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням О. О. Потєбні, кожна лінгвальна одиниця має свою внутрішню форму, а отже, у мові не може бути слів «безобразних». Внутрішня форма розкриває в контексті свої потенційні можливості, свою полісемію й стає художнім образом, а поєднуючись з іншими, утворює новий художньо-естетичний вислів. У цьому процесі відбувається зближення літературознавства, поезики з мовознавством: «Усвідомлення взаємозв'язку мовознавства та поезики як проблеми можливе тоді, коли обидві дисципліни досягають певного рівня розвитку <...>. Матеріал, який досліджують обидві дисципліни, може бути ідентичним, оскільки поетичні тексти – це тексти, створені певною мовою, і тому підпадають і під поезику, і під мовознавство» [5, 17].

Нерозривність поезики й мови, опертя мови на літературні приклади й опертя поета на мову – цілісний процес. Він постійно перебуває в центрі уваги дослідників, починаючи від Аристотеля. У середині

XVIII ст. німецький поет Готшед у «Досвіді критичної поезики», викладаючи головні відомості про частини мови, зауважив, що «без цих класів слів поет не може обійтися так само, як історик чи оратор» [9, 226].

Німецькі романтики, стверджуючи тотожність мови й поезії, вбачали її передусім у єдності походження мови й поезики: «Мовне зображення за походженням своїм символічне» [11, 82], а в основі лінгвістичного висловлювання лежить метафора – «зображення духовного через чуттєве» [10, 240]. Так, саме метафора у всіх її виявах (прозопопея, уособлення, метагоге, симфора, метафоричний епітет) впливає на характер поезики визначного митця. Романтики навіть вважали, що спочатку були образи, а тоді вже сформувалися поняття. Саме скерованість поетичної творчості на мову, зосередженість на повідомленні заради нього самого – у цьому власне полягає поетична функція мови [7, 202]. Механізм виникнення художнього образу цікавить і лінгвістів, і літературознавців.

Відомий американський лінгвіст і літературознавець Р. О. Якобсон упродовж свого творчого життя за допомогою лінгвістичних термінів намагався з'ясувати, що саме робить вербальну інформацію, буденні лексеми твором мистецтва. Ця проблема лягла в основу його дослідження «Лінгвістика і поезика» (Linguistics and Poetics).

Р. О. Якобсон ототожнював образ із тропом [8, 462]. Навіть заголовок наукової праці у Р. О. Якобсона оформлений як троп, як фігура поетичного синтаксису (хіазм) – «Поезія граматики і граматики поезії».

Важливим є те, що метафора – це троп, який базується на прихованому порівнянні, де представлено лише другу частину порівняння, а першу усунено. Хоча існують такі різновиди метафор (генітиви та ін.), у яких бачимо обидві частини метафоричного перенесення. І. В. Качуровський називає такі тропи «семіметафорами» [3, 170]. У німецькій мові вони часто поєднуються в одній лексемі: “die Schwerkraft” (важка сила), “der Tränenkrug” (глек сліз) або ж функціонують як метафора-прикладка: “die Wellen-Gefühle” (почуття – хвилі).

Р. М. Рільке не завжди зберігає в образній системі предметно-логічні зв'язки, тому метафора виступає в нього найголовнішим інструментом у відтворенні світу:

*Täglich stehst du mir steil vor dem Herzen
Gebirge, Gestein
(ewig anwachsender Gott)
Wildnis, Unweg, Gott, in dem ich allein
steige und falle und irre blindlings in mein
gestern Gegangenes wieder hinein kreisend* (4, 333).

Кількісно в поезіях Рільке переважають прозопопеї (одухотворення, персоніфікації), вони якраз і стають формотворчими елементами, організовують ліричний сюжет, урухомлюють його, прояснюють авторську модальність, концептуальність висновку. Ці тропи – багатозначні, тому не завжди можна взяти на себе сміливість їх однозначно трактувати. Тут допомагає контекст, знання творчості митця загалом, розуміння його світоглядного

кредо. Сенс метафори часто увиразнюють листи поета, у яких розтаємничено народження образу. Водночас тут натрапляємо на своєрідну трансформацію елементів тропіки, притаманних поезії епохи синкретизму.

Метафоризація огортає не лише ліричний сюжет, а й постає ліричного героя, витворюючи навколо нього своєрідну сферу суб'єктивного синкретизму: *Ich war Vor-Welt. Mir hats die Erde vertraut...* (4, 458)

*Und ich bringe dir zu deiner Schwelle einen
kleinen Zweig von Ros-marin;
Aber wir
haben ihm so trüben Sinn gegeben,
daß er uns mit seinem lieben Leben an den
Tod erinnern muß* (4, 20).
("Santa Maria A Cetrella")

Звичайний, досить буденний вчинок – дарування квітів – перетворюється, тобто метафоризується, у маркер світоглядного сенсу – одвічного зіставлення, чи порівняння, чи уподібнення двох констант: "Leben und Tod" (життя і смерть). Метафоризація навколо «я» ліричного героя не існує без утягування в поле «тебе» в ситуації діалогу. «Я» навіть може бути відсутнім, його відчуття й вчинки прояснюються через метафоризацію "du": *...während Du – vergangen in dem Ganzen – / ohne Sorge warst um alles dies* (4, 23) (...коли ти – розчинившись у цілому – не турбувалася про це все).

*So blieb das Dunkel dir allein,
und, wachsend in die leere Lichte,
erhob sich eine Weltgeschichte
aus immer blinderem Gestein* (3, 298).
("Stunden – Buch")

Концепти "das Dunkel" (темрява), "der Traum" (сон), "die Erde" (земля), "die Dinge" (речі) як носії метафоричності та здатності до метафори-

*Die Stimme einer stillen Zelle,
an der die Welt vorüberweht, –
und du bist immer noch die Welle
die über alle Dinge geht* (3, 307).
("Von der Pilgerschaft")

Тут «речі» – лише оболонка глибокої думки поета, і сенс її увиразнюється через систему сателітних метафор, за якими приховується формулювання авторського кредо про роль поезії та творчості. Її репрезентує в строфі метонімія "die Zelle". Метонімія посилюється гіперболою "die Welt" – "alle Dinge".

Р. М. Рільке надавав речам великого значення, додамо – саме речам навколишнього світу. Свою «теорію речі» Рільке розгортає у творі "Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge", у якому поет, зокрема, зазначає, якщо людина охоплює річ глибинами свого ества, тоді відбувається дивна метаморфоза – становлення нової людини, нового світу.

Р. Гвардіні зазначає, що, за теорією Рільке, «речі живуть, вони відчують та знають. І не тільки це: вони комунікують із людським серцем і потрапляють в задушевний акт щодо повноти усвідомлено-

(Я був пред-світом. Мені близька земля)¹; *Ich ward ein Gott der Trauer* (4, 444) (Я був богом суму); *...entzogen meinem weltigen Bezug / ich Helfer da stand, mit der Hülle in / der linken Hand* (4, 426) (Позбавлений моєї світової причетності, / я, помічник, стояв там, з покривом у правій руці).

Метафоризація може охоплювати весь текст і поступово розгортатися від авторської автології до суцільного метафоричного дискурсу, наприклад:

І я принесу тобі до твого порогу
маленьку гілочку розмарину.
Але ми
надали йому такого сумного сенсу,
що своїм улюбленим життям він нам
повинен нагадувати про смерть.

Російська дослідниця метафор О. В. Єрмилова вважає, що основою метафоричного принципу є «вплив одного предмета на інший» і що цьому принципу «протистоїть пряме називання явищ, що лише передбачає їхні розмаїті співвідношення» [2, 161]. Поетика Рільке поєднує обидва принципи: і вплив одного предмета на інший, і пряме називання явищ, яке в тексті трансформується в метафору. Наприклад, наскрізний для Рільке образ "das Dunkel" впливає на ті лексеми, які втягуються в його ауру, і при цьому метафоризується сам і створює численні відповідники:

Темрява залишилася тобі одній,
і, зростаючи до світла пустки,
постала світова історія
із найсліпшої породи.

зації «продукують» інші відтінки сенсу і впливають на метафоризацію сателітних образів:

Голос тихої камери,
над якою проноситься світ,
а ти – все ще хвиля,
яка проходить повз речі.

го буття. Отже, завершується те, що було сказано в першій та другій елегіях про певні величини глибин, які речі переймають з душі людини. Усе це може статися тому, що серед роз'єднаностей безпосереднього світу знаходиться внутрішня сфера «глибокого буття» – внутрішній простір світу, у якому всі взаємопов'язані» [10, 344].

Дослідник творчості Рільке Г. Марсель у праці «Рільке – людина, яка уособлювала буття духу» відзначає, «з якою любов'ю та шанобливістю Рільке ставиться до речей. «Я прагну любити речі, як ніхто з людей» [4, 262].

Речі на сторінках його поезій трансформуються на багатозначні метафори, які набувають щораз інших смислових відтінків. Речі в їхньому важли-

¹ Тут і надалі переклад Л. С. Кравченко.

вому для поета значенні підсилюються відповідними образами, наприклад, порівняннями: *...und alle Dinge stehn wie Klöster* (3, 309) (...усі речі стоять, наче монастирі). Метафора з основою «річ» за допомогою епітета набуває багатозначного сенсу та певної символіки: *...von schwarzen Dingen nah umgeben* (3, 309) (...близько оточені чорними речами).

В. М. Ахтирська зазначає, що «Рільке створює оригінальний, неповторний поетичний жанр “das Ding-Gedicht” – «речевого вірша», «вірша-речі», що зосереджується навколо одного образу або епізоду –

*Sind das die Dinge, die
wie eine ungespielte Melodie
im Abend wie in einer Harfe stehn?* (3, 316).
 (“Von der Pilgerschaft”)

“Ungelebt”, “ungespielt” – епітети вельми примхливі, ілюзорні, які зовсім не пасують до тих речей, які зникали з життя і якими дорожить Рільке. Може, саме тому він так романтично поетизує їх уже в іншому вимірі – існуванні поза реальністю.

Поет формує систему різнорідних метафор. Метафори, що немовби віддзеркалюють сутність “du”, функціонують у формі категоричного ствердження:

*Du bist die Zukunft, großes Morgenrot...
Du bist der Hahnschrei nach der Nacht der Zeit...
Du bist die sich verwandelnde Gestalt...
Du bist der Dinge tiefer Inbegriff...
Du bist das Kloster zu den Wundenmalen* (3, 326).
 (“Von der Pilgerschaft”)

Серед метафор, що увиразнюють антипод “du”, найважливішою є метафора з основою “Ding” – образ світоглядного спрямування. Завершується цей своєрідний каскад метафор поверненням до образу “der Kloster”: *Auf jedem Ding im Klosterhofe / liegt deines Klanges eine Strophe...* (3, 327) (На кожній речі на монастирському подвір’ї / лежить строфа твого звучання).

Образи речей допомагають поетові розкрити раціональні та ірраціональні складники *sacrum*’у, хоча тема ця в Рільке має і досить умовний характер: *Du mußt nicht bangen, Gott. Sie sagen mein / zu allen Dingen, die geduldig sind* (3, 337) (Ти не повинен хвилюватися, Боже. Вони кажуть «моє» до всіх речей, які є терпеливими).

Навколо метафори “Dinge” Рільке витворює поетичний ореол з різних епітетів, які також виконують функцію векторів, що спрямовують у справжній сенс образу, необхідний саме в цьому контексті: *Dinge, welche willig sind* (3, 352) (речі слухняні), *dumpfe Dinge* (3, 352) (глухі речі), *Dinge sich bekränzten*

*Die Dinge sind Geigenleiber,
von murrendem Dunkel voll;
dann wird
Alles unter mir leben,
und was in den Dingen irrt,
wird nach dem Lichte streben...* (3, 3).
 (“Am Rande der Nacht”)

Як зазначалося, улюбленим прийомом Рільке є повтор концептуальних образів. Це посилює їхню

чи то антична статуя, куточок зарослого парку, чи то вид гори Фудзі» [1, 11].

Домінанта «річ» у поезіях Рільке одухотворюється, сповнюється чужою для неї динамічністю: *der Dinge Überfluß* (надмір речей), *Dinge und Gedanken übergehn* (3, 316). Множинність речей, їхня значущість посилюється в досить дивному для Рільке метафоричному утворенні *...Arsenal der ungelebten Dinge* (3, 317) (арсенал непрожитих речей), тобто арсенал неживих, неіснуючих речей, або ще виразніше – у вислові:

Чи це речі, які,
наче незіграна мелодія,
застигли ввечері в арфі?

(3, 388) (речі увінчани).

«Річ» у Рільке стає осердям афористичного вислову філософського плану: *Das Leben ist schwerer / als die Schwere von allen Dingen* (3, 393) (Життя важче, ніж важкість усіх речей). Річ стає для поета втіленням людини. Таке перенесення значень *живе – неживе* ще більше акцентує на значущість метафори «річ», свідчить про остаточне зміщення суб’єкт-об’єктних та суб’єкт-суб’єктних взаємозалежностей у суб’єктному просторі художньої модальності:

*Der blinde Mann, der auf der Brücke steht,
grau wie ein Markstein namenloser Reiche,
er ist vielleicht das Ding, das immer gleiche...* (3, 393)

(Сліпий, який стоїть на мості, / сивий, як поворотний пункт безіменного царства, / можливо, він є річчю, завжди тією ж самою...). Метафоризація глобальної антитези «*живе – неживе*» відбувається в оточенні цілком реальних ознак великого міста, і «річ» символізує чужу для поета урбанізацію.

Окремі доміанти та наскрізні образи тяжіють до метафоризації, творять систему тропів з різним функціональним навантаженням у тексті. На наш погляд, простежити цей процес – шлях все-таки більш продуктивний, ніж накопичувати в ієрархічному порядку регламентації з відповідними прикладами.

«Речі» як метафори формують навколо себе розгалужену систему тропів і водночас самі отримують певну характеристику від ліричного героя. У цій семантичній багатоплановості не раз виникають контрверсійні ставлення героя до «речей» як до суперечливого й неоднозначного образу. У ці складні взаємини – «речі» – «я» як необхідний складник ситуації входить і концептуальний образ темряви, що надає кожному мінідискурсу відтінку таємниці:

Речі – це тіла скрипок,
сповнені ремствуючої темряви
і тоді
усе буде жити піді мною,
а те, що помилкове в речах, жадатиме світла.

значення, привертає увагу реципієнтів, ритмічно організовує текст або його частини. Якщо наскріз-

на в тексті домінанта потрапляє у прикінцеву позицію, то вона творить співзвучність, а це важливо для загальної тональності: “Dinge – bringe”, “ginge – Dinge”, “Ding – Ring”, “hing – Ding”, “Dingen – klingen – bringen”. Витончені алітерації інструментують текст, роблять його вишуканим, музикальним. Навіть якщо «річ» залишається без алорими, це впливає на читача як ефект зраженого очікування. Втративши алориму, домінанта в такий спосіб отримує в тексті екстраординарний статус окремішності, отже, – значущості. Так, у наступній поетичній фразі «річ» без підтримки алорими миттєво увиразнилася: *Liegen sie nicht wie Werkzeuge da und Ding?* (“Gebet”, “Das Buch der Bilder”) (3, 393) (Хіба ви не лежите там, як інструменти та річ?).

Таким чином, кожна домінанта як самостійна метафоризувальна одиниця водночас залежить від ліричного «я», одержує від нього певні імпульси, сприяє проникненню в імпліцитний сенс. Такий прихований сенс метафори розкривається поступо-

Jetzt bin auch ich ein Ding in seiner Hand, das kleinste unter diesen Himmeln. –

*Schau... (3, 402).
 (“Abend in Skåne”)*

Микола Бажан переклав цю концептуальну думку так: «Я тут – лиш річ. Одна з речей навкруг / під небом цим одним...» (1, 512), пропустивши важливі деталі – «в його руці», а також «найменша річ» під усіма цими небесами.

Стрижнєве слово «річ» сприяє формуванню образу історично-конкретного ракурсу, і не лише абстраговано, поза часом і місцем. Так, у тексті “Die Zaren” («Царі») Рільке для прояснення метафоричного сенсу вводить історичний маркер:

*Er war der Dinge dunkles Maß
und die Bojaren wußten lang nicht mehr,
daß rot der Sitz des Sessels sei, so schwer,
lag sein Gewand und wurde golden breit* (3, 432).

(Він був темним мірилом речей, / і бояри довго не знали, / що кривавим буде трон, важким тягарем / стало його одіяння і розлилося золотом вишир).

*Ich spürte jede Spitze seiner Spiele,
und war, als ob ein Regen auf mich fiel,
in welchem alle Dinge sich verwandeln* (3, 447).

Одночасно в цих змінах відчувається цілісність, у їх хаотичності – єдність і взаємопроникнення сенсів.

На нашу думку, у поезії Рільке предметно-реальні образи лише виконують домінантну

*Wie von Steinen rings, von Erzen
wert der Wände Wölbung funkelt,
eine Heilige, braungedunkelt,
dämmert hinter trüben Kerzen* (3, 11).

За удаваною реалістичністю картини відчувається надсенс, вищий рівень сенсу – метафоризація та символізм. Це простежується й у виборі тем, об’єктів зображення, у доборі лексики, навіть у незвичному для багатьох поетів способі римування – охопному (кільцевому). Усе ж

во. Рільке цементує дискурс за допомогою різних факторів: граматичних, звукових, підтекстових. Роль такого «скріплювача» виконує комбінована рима – кінцева в поєднанні з початковою:

*Ich ahne die Winde, die kommen, und muß sie leben,
während die Dinge unten sich noch nicht rühren:
die Türen schließen noch sanft, und in den Kaminen
ist Stille... (3, 402)
 (“Vorgefühl”)*

(Я знаю вітри, які прийдуть, і я повинен їх пережити, / у той час як речі, внизу непорушні, / двері зачинають тихо, і в камінах запанує тиша...).

Розвиток, стратегія й вектор метафоризації залежать від миттєвих змін у настрої ліричного героя. Чимало прикладів підтверджують це явище, особливо в поезії “Abend in Skåne”. Сам герой перетворюється на «річ». Це також процес метафоризації, який увиразнює душевний стан суб’єкта, його розчинення у всесвіті. Ліричний герой ототожнює себе із «річчю» на горизонті неба:

Зараз і я є річчю в його руці, найменшою
під усіма цими небесами.
Дивися.

Домінанта «річ» поступово увиразнюється в цьому тексті, з неї немовби знімаються різні нашарування, але первісна метафоризація не зникає, домінанта залишається стрижнєвим образом із сенсом загадковості.

Пошуки Р. М. Рільке нових художньо-естетичних форм тяжіють саме до філософії Шопенгауера та філософських амбівалентних афоризмів дуалістичного характеру: «тіло – дух». Це підтверджує еволюція й трансформація метафоричного сенсу окремих образів (категорії *час, земля, людина, життя – смерть, космос*).

Рільке створює метафоричну мову (Rede), наче другий шар, другий ступінь над першим. Метафоризуючи образ, поет досягає потужного випромінювання акту перенесення на все оточення на чолі з ліричним героєм: усе перетворюється, все змінюється:

Я відчував кожен шпиль його гри і почував себе
так, наче на мене пролився дощ,
від якого перетворюються усі речі.

роль реалій, і – що дивно – вони так чи інакше наповнюються містичністю і стають метафорами. Наприклад, 1895 року Рільке писав у поезії “Im Dome”:

Наче оточена камінними стінами,
бронзою нерівності стін мерехтить
темно-коричневим відблиском,
темніє за похмурими свічками святá.

таки Рільке від самого початку входження у світ поезії – і в житті, і в творчості – був поетом утаємничення.

Світоглядний характер метафори «річ» поширюється на все, що може осягнути й збагнути розум, поетове сприйняття дійсності.

У листі до Вітольда Гулевича від 13.11.1925 р. він писав: «Оживлені, пережиті нами речі, *rechi* – *наші співучасники*, – сходять нанівець і не можуть бути чимось замінені. *Ми, можливо, останні, хто це знав такі речі*. На нас лежить відповідальність не лише зберегти пам'ять про них (це було б мало й ненадійно), а і їхню людську цінність і цінність, як ларів (ларів – у значенні домашніх божеств)» (2, 270).

Увесь світ поет сприймає через речі; він квітне і досягає саме в речах, тут устанавлюється безпосередній зв'язок з ліричним героєм. Проте на цей раз зв'язок ускладнюється, між світом і «я» виникають нерозривні зв'язки: «я» героя, його серце проростає коренем, єднаючись зі світом, із землею:

*Die Welt, die in den Dingen blüht und reift,
war mit den Wurzeln aus mir ausgerissen,
mit meinem Herzen (schien mir), und ich lag
wie aufgewühlte Erde... (3, 465).
("Die Blinde")*

(Світ, що квітне і досягає в речах, / з корінням був вирваний з мене, / (як мені здалося) з моїм серцем, і я лежав, / наче зрита земля...).

Заголовки, досить рідкісні в Рільке, не лише розширюють контекст, а й привносять деякі додаткові прояснення у сенс метафор, наприклад, "Hetären Gräber" (гробниці гетер). І хоча лексема «річ» у цьому тексті ніби й прозора, до того ж подрібнена на декілька складників, відчуття таїни не зникає. Читач уже звик, що наскрізний образ «річ» формує нескінченну кількість метафоричних різновидів (прозопопеї, одухотворення, персоніфікації, метафоричних епітетів, підготовлених заздалегідь метафор, наскрізних метафор, симфор, генитивів тощо), тому і в новій іпостасі – предметної конкретики – «річ» сприймається як романтична незвичність, інтригувальна деталь:

*So liegen sie mit Dingen angefüllt,
kostbaren Dingen, Steinen, Spielzeug, Hausrat...
(3, 541).*

(Так і лежать вони, сповнені речей, коштовних речей, каміння, іграшок...).

Постійне зацікавлення поета окремими багатозначними образами, повторення творить і ритм певного образу, і ритм думки, і ритм пульсуючих «ритмом образу»: «Як в архітектурі або в живописі, ритм в основі образу й системи стає одним з найбільш витончених і точних рушіїв смислової енергії, єднаючись з ідеєю особливо міцно» [6, 5].

Думку про важливість ритму образів знаходимо і в працях А. В. Шлегеля. Спочатку виникає потяг, злет, думка, опісля поетична мова виокремлюється за допомогою «зовнішнього закону форми, а саме ритму» [11, 231]. Так одиниця поетичного ритму – «річ» – творить в поезії Р. М. Рільке свій макроритм – ритм у постійних повторях, ритм у формуванні різнорідних тропів, ритм у ритмомелодиці тексту, ритм у контекстах з ліричним героєм, ритм як комунікативний феномен у діалогічних стосунках.

А. В. Шлегель торкнувся ще однієї цікавої проблеми: чи існує зв'язок між значенням, сенсом і зву-

ком. Звісно, існує, і це видно на прикладі повторень домінанти «річ» в оточенні споріднених слів з опорними звуками "g" і "n".

Високо оцінюючи потенціал мови, її універсальні можливості, А. В. Шлегель все ж таки вище ставить поезію, яка творить надмову – «повторне створення мови» ("Wiederschöpfung der Sprache") [11, 83]².

У «Дуїнських елегіях» Рільке майже не вдається до наскрізної метафори «річ» (лише у 7-й та 9-й елегіях). Можливо, він відчував певну вичерпаність образу, а можливо, високий дух елегій вимагав від нього оновлення поетичної системи.

Справді, елегії потребували оновлення поетичних форм, але зовсім відмовитися від усталеного ритмотворного, формотворного, концептотворного образу Рільке не зміг. У 7-й елегії «річ» досягає свого апогею як світоглядний символ, увиразнений епітетами "gebetetes, gedienstes, geknietes" (вимолена, заслужена, вистояна на колінах) – "hält es sich, so wie es ist, schon ins Unsichtbare hin" (3, 711) (тримається такою ж, якою вона є, вже в невидиме...). У 9-й елегії «річ» наближається до співзвучності із *sacrum* 'ом, вона стає заміником образу «світ», його представником перед очима святих сил (*preise dem Engel die Welt...* (3, 719). «Річ» ніби повертається перед небесними силами різними гранями, демонструючи свою вагомість і значущість:

*Sag ihm die Dinge. Er wird staunender stehn;
wie du standest
bei dem Seiler im Rom, oder beim Töpfer am Nil.
Zeig ihm, wie glücklich ein Ding sein kann, wie
schuldlos und unser;
wie selbst das klagende Leid rein zur Gestalt sich
entschließt,
dient als ein Ding, oder stirbt in ein Ding, –
und jenseits
selig der Geige entgeht. – Und diese, von Hingang
lebenden Dinge verstehn, daß du sie rühmst... (3, 720).*

Стрижневий образ «річ» творить свій відчутний ритм, продукуючи народження асоціативного поля навколо центру й сприяючи виникненню замкнених дискурсів. Такий головний образ впливає навіть на волевиявлення ліричного героя як суб'єкта дій, водночас підкоряючись випромінюванню диктату ліричного «я».

Наскрізний образ «річ» формує в окремих текстах ліричний сюжет, архітектоніку й композицію. Як елемент ритмомелодики, метафора «річ», повторюючись, додає текстам милозвучності, формує їхню тональність. Серед фігур поетичного синтаксису ця метафора трапляється в хіазмах, анафорах, риторичних питаннях, вигуках, звертаннях. Тематично визначаючи діалогічну ситуацію як комунікативну одиницю, бачимо, що вона є вектором у підтекст, у світ утаємниченого, невидимого, елементом романтичного сприйняття тексту. Внутрішня форма лексеми «річ» виявила потенційну здатність до творення різних метафор (генитивів, уособлення, метафоричних епітетів, підготованих метафор, розкритих або розшифрованих метафор, симфор тощо).

² Ibidem. – S. 83.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проаналізувавши метафоричну репрезентацію художніх концептів у поетичному дискурсі Р. М. Рільке, зокрема концепту «річ», доходимо висновку, що кожен з досліджених образів-символів – «річ», «темрява», «мрія» та ін. – випромінюють власну ауру, притягують до себе на певних рівнях інші споріднені образи, символи, утворюють свої дискурсивні поля. Усі вони, залишаючись метафорами, функціонують на рівні своїх різновидів – метафоричних висловів, підготовлених метафор, метафоричних епітетів, метафоричних генитивів, одухотворення тощо. Вони беруть участь у формуванні ритмомелодики (створюють ритми, серед іншого й семантичні, як комплекси алітеро-

ваних звуків, асонансів тощо сприяють музичності тексту); творять риторичні звернення, оклики, запитання; є порівняннями й метоніміями, у багатьох поетичних модифікаціях виступають антитезами (контраст, бінарні опозиції, оксюмори).

«Річ» та її дескриптор – це палітра образів з про-явами чіткої світоглядної позиції митця, це і сума об'єктів предметно-реальної спрямованості як виразників авторського кредо. Висока частотність уживань метафоризованого образу-символу «річ» сприяє чіткому семантичному ритмові поезії Рільке.

Безперечно, Р. М. Рільке – визначний поет, творчість якого розкриває великі перспективи подальших розвідок функціонування метафоричних різновидів у просторі художнього тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахтырская В. Н., Зиновьева А. Ю., Иванова Е. Л., Толмачёв В. М. «Оливовая роща» Р. М. Рильке : четыре разбора. *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета*. Сер. III «Филология». 2008. Вып. 3 (13). С. 7–39.
2. Ермилова Е. В. Метафоризация мира в поэзии XX века. *Контекст : литературно-теоретические исследования*. 1977. Т. 1976. С. 160–177.
3. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм. *І. Качуровський: у 2 ч.* Мюнхен–Київ, 1995. Ч. 2 : Фігури і тропи. 275 с.
4. Марсель Г. Рільке – людина, яка уособлювала буття духу. *Homo viator* / пер. з франц. В. Шовкуна. Київ : Пульсари, 1999. С. 235–286.
5. Ромашко С. А. Поэтика и языкознание в теории немецкого романтизма (К истории взаимоотношения двух дисциплин). *Известия АН СССР. Серия литературы и языка*. 1985. № 1. Т. 44. С. 17–27.
6. Чичерин А. В. Ритм образа. Стилистические проблемы. Москва : Советский писатель, 1978. 49 с.
7. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»* : сб. статей. Москва : Прогресс, 1975. С. 193–230.
8. Якобсон Р. О. Поэзия грамматики и грамматика поэзии. *Семиотика*. Москва : Радуга, 1983. С. 462–482.
9. Gottsched J. C. Versuch einer kritischen Dichterkunst. 3. Aufl. Leipzig, 1972. 316 S.
10. Guardini R. Rainer Maria Rilkes Deutung des Daseins. Eine Interpretation der Duineser Elegien. 2. Aufl. München : Kösel Verlag, 1961. 425 S.
11. Schlegel A. W. Kritische Schriften und Briefe. Band 2. Stuttgart, 1965. 557 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бажан М. Твори у чотирьох томах. Т. 2 : Переклади. Київ : Дніпро, 1985. 512 с.
2. Рільке Р. М. Думки про мистецтво і поезію : зб. / упоряд., вступ. ст. та приміт. Д. С. Наливайка. Київ : Мистецтво, 1986. 292 с.
3. Rilke R. M. Sämtliche Werke : In 6 Bänden / R. M. Rilke / Hrsg. vom Rilke-Archiv in Verbindung mit Ruth Sieber-Rilke. Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1987. Bd. I : Gedichte. Erster Teil. 878 S.
4. Rilke R. M. Sämtliche Werke: In 6 Bänden. Hrsg. vom Rilke-Archiv in Verbindung mit Ruth Sieber-Rilke. Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1987. Bd. II : Gedichte. Zweiter Teil. 959 S.

REFERENCES

1. Ahtyirskaya, V. N., Zinoveva, A. Yu., Ivanova, E. L., TolmachYov, V. M. (2008). “Olivovaya roscha” R. M. Rilke: chetyire razbora [“Olivovaya roscha” by R. M. Rilke: four analyzes]. *Vestnik Pravoslavnogo Svyato-Tihonovskogo humanitarnogo universiteta. Ser. III “Filologiya”*, 3 (13), 7–39 [in Russian].
2. Ermilova, E. V. (1977). Metaforizatsiya mira v poezii XX veka [Metaphorization of the world in the poetry of the twentieth century]. *Kontekst: literaturno-teoreticheskie issledovaniya*, 1976, 160–177 [in Russian].
3. Kachurovskiy, I. (1995). Osnovy analizy movnykh form: u 2 ch. [Basics of analysis of language forms]. Miuunkhen-Kyiv, 2: Fihury i tropy [in Ukrainian].
4. Marsel, H. (1999). Rilke – liudyna, yaka uosobliuvala buttia dukhu [Rilke is a man who embodied the existence of the spirit]. *Homo viator* / per. z frants. V. Shovkuna. Kyiv: Pulsary, 235–286 [in Ukrainian].
5. Romashko, S. A. (1985). Poetika i yazykoznanie v teorii nemeckogo romantizma (K istorii vzaimootnosheniya dvuh disciplin) [Poetics and Linguistics in the Theory of German Romanticism (Towards the History of the Relationship of Two Disciplines)]. *Izvestiya AN SSSR. Seriya literatury i yazyka*, 1 (44), 17–27 [in Russian].
6. Chicherin, A. V. (1978). Ritm obraza. Stilisticheskie problem [The rhythm of the image. Stylistic problems]. Moskva: Sovetskiy pisatel [in Russian].
7. Yakobson, R. O. (1975). Lingvistika i poetika [Linguistics and poetics]. *Strukturalizm: “za” i “protiv”*: sb. statey. Moskva: Progress, 193–230 [in Russian].

8. Jakobson, R. O. (1983). Poeziya grammatiki i grammatika poezii [Poetry grammar and grammar of poetry]. *Semiotika*. Moskva: Raduga, 462–482 [in Russian].
9. Gottsched, J. C. (1972). Versuch einer kritischen Dichterkunst. 3. Aufl. Leipzig [in German].
10. Guardini, R. (1961). Rainer Maria Rilkes Deutung des Daseins. Eine Interpretation der Duineser Elegien. 2. Aufl. München: Kösel Verlag [in German].
11. Schlegel, A. W. (1965). Kritische Schriften und Briefe. Band 2. Stuttgart [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bashan, M. (1985). Twory u tchotyrech tomach. T. 2: Pereklady. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
2. Rilke, R. M. (1986). Dumky pro mystezytvo i poeziju [Thoughts on art and poetry]: zb. / uporyad., wstup. st. ta prym. D. S. Nalywaika. Kyiv: Mystezytvo [in Ukrainian].
3. Rilke, R. M. (1987). Sämtliche Werke: In 6 Bänden. Hrsg. vom Rilke-Archiv in Verbindung mit Ruth Sieber-Rilke. Frankfurt am Main: Insel Verlag, Bd. I: Gedichte. Erster Teil [in German].
4. Rilke, R. M. (1987). Sämtliche Werke: In 6 Bänden. Hrsg. vom Rilke-Archiv in Verbindung mit Ruth Sieber-Rilke. Frankfurt am Main: Insel Verlag, Bd. II: Gedichte. Zweiter Teil [in German].

UDC [81'366-029:(811.124+811.14)]:81'373.46-029:811.111:001(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.15>

GREEK-LATIN PREFIXES AND SUFFIXES IN ENGLISH TERMINOLOGY OF SCIENTIFIC STYLE

Kuts M. O., Herasymenko O. Yu., Dmytruk L. A.

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

The present article is devoted to the study of Greco-Latin prefixes and suffixes in the process of English term formation of scientific style. The research of methods of English term formation is carried out on the basis of Methodical recommendations, which are developed for the specialty "International Economic Relations". It is found that modern English terminology of economics includes a significant number of scientific concepts, phenomena, definitions, which are the subject of research in various fields of science, which together form a rich, rich economic microterminosystem within scientific terminology.

Authors substantiate the relevance of the research topic, which is to study and organize the terminology of various sciences, systematization and classification of the definitions formed in it, created on the basis of Greco-Latin heritage. Different approaches to the interpretation of the definition of "term" in its diversity are presented and an attempt is made to define this complex phenomenon. It is analyzed that within economic terminology there are definitions from other terminology systems, such as: mathematical, medical, biological, political. It is established that the English scientific economic terminology is full of abbreviations and internationalisms, which are often used. It is outlined that one of the characteristic features of economic terminology is the presence of a large number of terms formed by prefixes and suffixes of Greek and Latin origin.

*The significance of affixes of Greek and Latin origin in the process of English economic term formation is determined. The most productive ways of word formation of the professional language of economics are singled out. On the example of methodical recommendations for the specialty "International Economic Relations" an attempt is made to summarize the most commonly used prefixes and suffixes of Greek and Latin origin in the form of a table. It is established that such prefixes as *co-, de-, dis-, extra-, ex-, re-, sub-, trans-*, and suffixes *-al, -tion, -ment, -ing, -ive* are the most common in economic terminology of scientific style.*

Key words: term, economic term, term formation, Greco-Latin prefixes, suffixes of Greco-Latin origin, scientific style.

Кутц М. О., Герасименко О. Ю., Дмитрук Л. А. Греко-латинські префікси й суфікси в англомовній термінології наукового стилю. Статтю присвячено дослідженню греко-латинських префіксів та суфіксів в англомовному термінотворенні наукового стилю. Дослідження способів англомовного термінотворення здійснено на основі «Методичних рекомендацій», які розроблено для спеціальності «Міжнародні економічні відносини». З'ясовано, що сучасна англомовна термінологія економічної науки включає в себе значну кількість наукових понять, феноменів, дефініцій, які є предметом досліджень різних галузей науки, що сукупно утворює багату, насичену економічну мікротерміносистему в межах наукової термінології.

Обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, яка полягає у вивченні й впорядкуванні термінології різних наук, систематизації та класифікації утворених у ній дефініцій. Представлено різні підходи до тлумачення дефініції «термін» та зроблено спробу власного визначення цього складного феномену. Зауважено, що в межах економічної термінології функціонують дефініції з інших терміносистем, таких як: математична, медична, біологічна, політична. Установлено, що англомовна наукова економічна терміносистема насичена скороченнями, аббревіатурами та інтернаціоналізмами, які мають достатню частотність уживання. Окреслено, що однією з характерних особливостей економічної термінології є наявність великої кількості термінів, утворених за допомогою афіксів грецького й латинського походження.

Визначено значущість афіксів грецького та латинського походження в англомовному економічному термінотворенні. Виокремлено найбільш продуктивні способи словотворення фахової мови економіки. На прикладі методичних рекомендацій для спеціальності «Міжнародні економічні відносини» зроблено власну спробу узагальнити найбільш часто вживані префікси та суфікси грецького й латинського походження у формі таблиці. Виявлено, що такі префікси, як *co-, de-, dis-, extra-, ex-, re-, sub-, trans-*, та суфікси *-al, -tion, -ment, -ing, -ive* є найбільш поширеними в економічній термінології наукового стилю.

Ключові слова: термін, економічний термін, термінотворення, греко-латинські префікси, суфікси греко-латинського походження, науковий стиль.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Prefixes and suffixes of Greek and Latin origin play an important role in the process of Ukrainian term formation (in this case we consider economic terms) due to the high frequency of use. The range of their meanings is very wide, prefixes and suffixes are used in various terminological

systems – both in natural and in the humanities. This arouses understandable interest from a linguistic point of view and necessitates following the process of prefix and suffix term formation.

Analysis of recent research and publications. Such linguists as Yu. Apresyan, V. Danylenko, D. Lotte, V. Prokhorov, O. Superanska, N. Podolska, N. Vasylieva,

and others devoted their scientific works to the question of productive methods of term formation. G. Vynokur, O. Reformatsky, O. Akhmanova, V. Leichyk dealt with the issues of theoretical problems of terminology, peculiarities of term functioning and separate terminological systems. Economic terminology as an object of linguistic research has been in the centre of attention of such researchers as O. Pokrovska and T. Panko. It is worth noting that in modern linguistic thought the problems of terminology are popular among experts. These issues are dealt with by the Terminology Department of the Institute of the Ukrainian Language of the NASU and the Scientific Terminology Committee of the NASU. Among the latest studies of terminology, it is worth noting the achievements that are highlighted in the works of G. Matsyuk, L. Polyuga, L. Symonenko, I. Kochan and others.

Setting the goals and tasks of the article. The aim of the article is to analyse the ways of term formation in modern English terminology of economics subtext, namely the use of Latin and Greek prefixes and suffixes, determining among them the most productive. According to the purpose of the study, the following **tasks** were set: definition of “term”; substantiation of term formation specifics in modern English scientific style; analysis of the formation of English economic terms with the help of Greco-Latin affixes; determining the role of Greco-Latin prefixes and suffixes in the process of forming economic English terminology.

The outline of the main research material. One of the most pressing issues of modern linguistics is the question of methods of term formation and ways to form a system of terms of a particular field of knowledge.

In turn, the conditions in which language functions and develops, affect the enrichment of vocabulary, which depends on extralinguistic conditions. Language development is constantly improving, and words and phrases are subject to semantic changes. Changing the meaning of words and the transition of words to another lexical and grammatical category lead to a change in the function of the word and the creation of new words using existing word-formation tools in the language [7, 60].

Due to the emergence of new definitions, economic terminology is always at the stage of formation. That is why linguistic research is becoming extremely relevant and associated with the study of the new terminology, because they reveal the essence of term formation processes and demonstrate the laws of special vocabulary, which can be interesting for both linguists and translators working in this field.

Before proceeding to the analysis of the formation of terms by adding Latin and Greek affixes, we consider it appropriate to investigate the definition of “term” in the scientific literature. Since it is difficult to give an unambiguous definition of this phenomenon, here are a few views that will reflect several points of view.

The word “term” is known to come from the Latin “terminus” and means “end, limit”.

In the Middle Ages, the definition of “term” acquired the meaning of “definition, designation”, and in the ancient French language “terme” meant “word”. According to E. Liler, O. Bloch, W. von Wartburg, and P. Robert, this gave rise to the term “terme”

in the French language in its modern sense. In English, the word “term” was borrowed from Old French (“terme” – “border”) [6, 84].

A. Selivanova qualifies a term as a word or phrase to denote the concept of a special sphere of communication in a particular field of knowledge and points to the dynamic consideration of the term as a functional, textual phenomenon that materializes in discourse and is a “verbalized concept that gives terminological research cognitive direction.” The term, in her opinion, should be systematic, the presence of a classification definition, brevity, compliance with the concept that is denoted, unambiguous, highly informative [5, 665].

Terms, from the point of view of A. Alekseev, are words or phrases that mean the concept of a special field of knowledge or human activity. Terms form terminological systems that are part of the general lexical system of language. They are characterized by systematicity, a tendency to monosemy within their terminology; they are neutral in the narrow sense of the word, i.e. devoid of any stylistic connotation [2, 280].

According to O. Reformatsky, the term is “a special word limited by its special purpose and status; a word that tends to unambiguity, clarity and reasonableness in the expression of concepts and naming things. The term should stand aside from stylistics [4, 396].

According to I. Arnold, a term is a unit of language (word, phrase, abbreviation, symbol, combination of words and letters-symbols, combination of words and numbers-symbols), which has a special meaning that can be expressed in verbal form or in a certain formalized form and quite fully and accurately reflects the key, significant at the current level of development of science features of the concept [1, 28].

Thus, in our study, the term is a word or phrase, the features of which are limited social significance, the expression of the form of a professional concept and its application in the development and cognition of scientific and vocational objects and relations between them.

An element of the economic terminology is the economic term. We define an economic term as a word or lexical unit used in the financial and economic sphere of human activity, expresses forms of professional concepts that characterize economic phenomena and processes, as well as the relationship between them.

The very concept of “economy” is formed by using the well-known roots of Greek origin οἶκος (oikos, “house”) + νόμος (nomos, “custom” or “law”) [8].

An important issue in the study of Greco-Latin affixes is the heterogeneity of the content of economic concepts, which directly depends on the special place occupied by the economy as a system. Peculiarities of economics, as a sphere of human activity, are reflected in economic terminology, in which, together with exclusively economic terms, there are concepts involved with the terminology of other industries.

Let us consider some of the examples:

- 1) mathematical and statistical definitions: matrix, bound, coefficient, ratio, derivative, constant;
- 2) medical terms: injection, body, donor;
- 3) terms from biology: survive, hybrid, mature;
- 4) terms in politics and law: legal, crisis, law, intervention, etc.

During the development of economic theory there is a possibility of simplifying the use of complex economic terms, which led to the emergence of a large number of abbreviations and acronyms, such as ltd (limited), GDP (Gross Domestic Product), Co (company), eco-efficiency (economic efficiency), advert, L/C (Letter of Credit), etc.

Of particular note is the fact that English economic terminology is saturated with a large number of internationalisms, which are a dynamic part of it (firm, deficit, boss, credit, management, finance, marketing, business, contract, inflation, corporation, etc.)

In general, economics is served exclusively by English terminology, but the study of definitions of economics has shown that in the process of its term formation a great role is played by word-forming elements of Latin and Greek origin. Analysis of existing forms of economic terms allows us to understand the most productive ways and models of their creation.

A productive morphological way of word forma-

tion in the economic terminology of modern English is affixation – a way of word formation by which new words are created “by attaching word-forming affixes, i.e. prefixes and suffixes, to the bases of different parts of speech” [7, 73]. It is worth noting that the prefix can change only the meaning of the word, but the suffix, in the process of creating a new word, formalizes it as a certain part of speech.

In the process of English term formation (in our case we consider the terms of economic science) a significant role is played by prefixes of Latin and Greek origin due to the high frequency of use. In our work, the material of the study were Guidelines for the study of the discipline “Foreign Language” for the specialty “International Economic Relations” [3].

Examining the prefixes and suffixes of the English economic terminology, the most productive of them were identified.

These prefixes are also sufficiently used to create terms of adjectives derived from nouns with this pre-

Table 1

Economic terms (nouns, verbs) formed by affixing Greco-Latin suffixes and prefixes

Prefix	Meaning	Example
a-/an-	Denial, absence	atypical, anonymous
co-	An action performed in conjunction with someone or something	co-worker, coordinator, cooperation, cosurety, coefficient
de-	Remove, delete	decomposition, devaluation, decrease, depreciation, deferred tax, derecognition, deviation, deregulation
dys-/dis-	The opposite action, negation	disinflation, disinvestment, disrupt, discharge
extra-	The highest quality of something or someone	extra shift, extra fee, extra pay, extra hours, extra money, extra charge, extra cash, extra goods
ex-	From, outside of something	exchange rate, expand, external demand
pre-	before, earlier	pre-tax profit
hyper-	The highest degree of detection of quantitative and qualitative characteristics	hyperinflation
macro-/micro-	Size, increase, decrease	macroeconomics/microeconomics
re-	Repeatability of action	remitting bank, repurchase agreement, repayment, relocate, retail price, retaliate, recovery
mono-	Single, indivisible and unique	monopoly, monopsony
sub-	Subordination to something for some reason	subgoals, substitution, substantial, subsistence wage, subsidy
trans-	“Through something”: change, transfer, transition from one state to another, as well as connections, connections of different objects, phenomena	transaction, transfer, transportation costs, transmit
over-	Redundancy, exaggeration of something	overprice, oversee, overtime, overdraft, overflow
under-	meaning, opposite over-	underproductivity

Table 2

The most commonly used Greco-Latin suffixes

Suffix	Meaning	Example
-al	state	automatical, fundamental, abnormal, disposal, capital, accrual, actuarial, annual, collateral, commercial.
-ment	action	assessment, abandonment, consignment, encashment
-ing	nouns	accounting, consulting, demutualizing.
-tion	action or result	corroboration, devaluation, inflation, specialization, disruption, capitalization, stagflation, acquisition, completion, aggregation, competition, amortization, assertion, collaboration.
-ive	quality	derivative, dilutive, administrative, objective, executive.

fix, to denote the inconsistency of something due to the absence of something (underproductive, overpriced, transferred, demanded).

The data of the analysis allow us to conclude that prefixation is a fairly common phenomenon in the terminology of economics. Prefixes of both Latin and Greek origin equally participate in the formation of its terms and have a very wide range of meanings.

The terminology of economics in English is no less characteristic of the use of suffixes of Greco-Latin origin, but not all of them are characterized by the same frequency of use.

Analysing the economic terms that were formed using the suffix method, we can conclude that in the subtext of economics there are terms that contain Greco-Latin suffixes **-ive, -ing, -ment, -al, -tion**. The suffix **-tion** can be considered the most productive in our sample.

Conclusions and directions for further research in this area. Summarizing all the above, we note that

the basic vocabulary of the economic sphere is a set of terms taken from such mixed sciences as biology, medicine, politics, law, mathematics, statistics and others. That is why at the present stage the English terminology of economics has a heterogeneous structure.

During the study, the authors analysed the main methods of English term formation in economics. The observations give every reason to state that the ways of formation of new terms in the studied terminology are diverse. The analysis of the existing forms of terms allowed to establish the most productive ways and models of their formation in a prefixal and suffixal way with use of a large number of Latin and Greek elements.

In the perspective of research – identify the main ways and means of creating economic names, analyse and describe the semantic way of term formation of economic terms, as well as a detailed study of the interaction of cognitive and linguistic processes in the formation of new economic terminology of scientific style.

BIBLIOGRAPHY

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учеб. пособие. Москва : ФЛИНТА : Наука, 2012. 376 с.
2. Алексеев А. Я. Сопоставительная стилистика : учеб. пособие. Днепропетровск : Национальный горный университет, 2012. 471 с.
3. Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Іноземна мова» : для студ. спец. 292 «Міжнародні економічні відносини», ступінь бакалавр, 1 курс / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземних мов; С. А. Остапенко. Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2017. 303 с.
4. Реформатский А. А. Терминология. Введение в языковедение. Москва : Аспект Пресс, 1996. 536 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Хаяутин А. Д. Термин, терминология, номенклатура. Самарканд : Самарканд. гос. ун-т им. Алишера Навои, 1971. 129 с.
7. Царёв П. В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке : монография. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1984. 224 с.

DICTIONARIES

8. Лук'янюк В. О. Тлумачний словник іншомовних слів : вебсайт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/> (дата звернення 02. 05. 2021 р.).

REFERENCES

1. Arnold, I. V. (2012). *Leksikologiya sovremennoogo angliyskogo yazyka* [Lexicology of modern English language]. Moskva: FLINTA: Nauka [in Russian].
2. Alekseev, A. Ya. (2012). *Sopostavitelnaya stilistika* [Comparative stylistic]. Dnepropetrovsk: Nacionalnyj gornyj universitet [in Russian].
3. *Metodychni rekomendatsii z vyvchennia dystsypliny "Inozemna mova"* [Methodical recommendations for studying the discipline "Foreign language"]: dlia stud. spets. 292 "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny", stupin bakalavr, 1 kurs / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Donets. nats. un-t ekonomiky i torhivli im. M. Tuhan-Baranovskoho, kaf. Inozemnykh mov; S. A. Ostapenko. Kryvyi Rih, [DonNUET], 2017 [in Ukrainian].
4. Reformatский, A. A. (1996). *Terminologiya. Vvedenie v yazykovedenie* [Terminology. Introduction to linguistics]. Moskva: AspektPress [in Russian].
5. Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problem* [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
6. Hajutin, A. D. (1971). *Termin, terminologija, nomenklatura* [Term, terminology, nomenclature]. Samarkand: Samarkand. gos. un-t im. Alishera Navoi [in Russian].
7. Tsarev, P. V. (1984). *Produktivnoe imennoe slovoobrazovanie v sovremennom angliyskom yazyke: monografiya*. Moskva: Izd-vo Moskovskogo un-ta [in Russian].

DICTIONARIES

8. Lukianiuk, V. O. *Tlumachnyi slovnyk inshomovnykh sliv* [Explanatory dictionary of foreign words]. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/sis/> Accessed 02 May 2021.

УДК 811.111'373.237

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.16

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ РЕМІСНИКА У СТРУКТУРІ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Левчук О. А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті досліджено роль лексем на позначення ремісничих фахів у структурі внутрішньої форми фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов. Для формування корпусу дослідження використано метод суцільної вибірки з тлумачних, фразеологічних, етимологічних, лінгвокраїнознавчих словників та довідників. У розвідці проаналізовано структурні, семантичні та аксіологічні особливості відповідних фразеологізмів, здійснено міжмовний порівняльний аналіз з особливою увагою як до ролі цих компонентів у формуванні ідіоматичних значень, так і до того, як вони відображають традиційні етнолінгвістичні поняття й стереотипи ремісничих фахів. Виявлено, що у внутрішньофразеологічному контексті назви ремісників можуть виступати у своїх первинних значеннях (здебільшого у пареміях та компаративних зворотах), вторинних похідних значеннях, які не породжуються контекстом, а лише реалізуються в ньому, та фразеологічних значеннях. Установлено, що особливості функціонування назв ремісників у складі фразеологізмів зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Семантична еволюція назв ремісників відбувається в контексті образного переосмислення зафіксованої у внутрішній формі фраземи конкретної ситуації, у структурі якої фігурує ремісник, або ж у контексті описового позначення особи, якій реально властива одна з рис, що викликає асоціацію з представниками певного роду занять. Крім того, використання позначень ремісників у внутрішній формі фразем є прагматично детермінованим, таким, що втілює в собі бачення призначення професії, їхню суть та характеристики людей, задіяних у відповідній сфері виробництва. Визначено, що інтерпретація значень та оцінки позначень ремісників часто спричинена національно-культурною специфікою, адже внутрішня форма фразеологізмів відтворює умови життя людей в той чи той час, певні історичні події, державний устрій, традиції й вірування того чи того народу. Позитивну оцінку в українській фразеології отримує професійний образ коваля, в англійській – кравця, в німецькій – молотника.

Ключові слова: фразеологічна одиниця (ФО), паремія, ремісник, структурно-семантичні особливості, оцінні характеристики, внутрішня форма, первинне, вторинне значення.

Levchuk O. A. The peculiarities of verbalization of the artisan image in the inner form structure of phraseological units (with reference to Ukrainian, English and German). The article highlights the role of lexemes denoting artisan occupations in the inner structure of Ukrainian, English and German phraseological units. The corpus of the study was formed with the help of the method of continuous sampling from defining, phraseological, etymological, linguo-cultural dictionaries and reference books. The author analyses structural, semantic and axiological features of these idioms from the cross-linguistic and cross-cultural viewpoint, paying a special attention to the role of these components in forming idiomatic meaning as well as the way the latter reflects traditional ethnolinguistic notions and stereotypes of artisan occupations. It has been stated that in the phrase-internal context, artisan names can be used in their direct meanings (mainly in proverbs, sayings and similes), derivative meanings (not generated but only realized in the context) and derivative meanings emerging only in this context. It has been proved by the author that the way artisan names function within the structure of phraseological units is conditioned by both internal and external factors. The semantic evolution of artisan names takes place in the context of figurative reinterpretation of an inner form describing a specific situation and including a designation of an artisan, or in the context of a descriptive designation of a person who actually has one of the traits that is associated with representatives of a particular occupation. Besides, the use of artisan designations in the inner structure of set phrases is pragmatically determined, reflecting notions concerning the purpose of professions, their nature and characteristics of people involved in relevant spheres of production. It has been defined, that the interpretation of meanings and evaluation of artisan denotations is often ethnically and culturally specific, as the inner form of corresponding phraseological units reflects the conditions of people's lives and activities in certain periods of history or during certain historical events as well as state systems they lived under, their traditions and beliefs. Positive evaluation is received by the professional images of a smith in the Ukrainian phraseology, a tailor – in English, a thresher – in German.

Key words: phraseological unit, proverb, artisan, structural and semantic features, evaluating characteristics, inner structure, direct, derivative meaning.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасні дослідження мовних одиниць реалізуються шляхом залучення до аналізу факторів позамовного життя, що тісно пов'язані

з багатими культурними здобутками народу. Проблематика взаємодії мови й культури викликає дедалі більше зацікавлення серед дослідників. Розуміння мови як складника людської свідомості, що акуму-

лює всі аспекти й прояви перебігу людського життя, сприяло розширенню меж мовознавчих пошуків, при цьому відбулося зміщення акценту з констатаційних тенденцій щодо вивчення різних мовних явищ і процесів на виявлення й дослідження причиново-наслідкових зв'язків між ними [1, 1]. Різноманітні зв'язки мовного феномену з культурою етносу, його філософією, історією, побутом, звичаями перебувають у колі дослідницьких інтересів етнолінгвістики – міждисциплінарної науки, яка розглядає мову як творчий продукт її носія, як ключовий компонент і водночас рушій етнокультури [2, 8]. Отже, актуальність цієї розвідки зумовлена необхідністю етнолінгвістичних досліджень у сфері відображення мовними одиницями етнокультурного фону.

Фразеологія завдяки своєму чітко вираженому антропологічному характеру має велику вагу у процесі виявлення в мові етнічної історично-культурної пам'яті, адже фразеологічні одиниці позначають переважно ті фрагменти навколишньої дійсності, які безпосередньо пов'язані з психічними процесами, діяльністю людини, її індивідуально-психологічними особливостями [4, 7]. Саме тому фразеологія виступає важливим фрагментом етномовної картини світу. Дослідження етносимволіки сталих висловів можливе шляхом реконструкції глибинних значень, занурення в їхній культурний зміст, тому багато науковців вважають фразеологічні одиниці цінним фактографічним джерелом [3]. До аналізу залучаються найрізноманітніші групи фразем, особливої уваги заслуговують ті, що містять у своєму складі назви ремісників, оскільки вони представляють специфіку соціальних ролей, відповідні цінності і погляди різних народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці взаємовідношень фразеології та національної культури присвятили свої роботи такі дослідники, як: В. Д. Ужченко, Л. Г. Скрипник, Т. В. Григоренко, В. В. Жайворонок, Л. І. Даниленко, Ф. П. Медведєв, О. В. Назаренко, Л. В. Мельник, С. Я. Єрмоленко, М. В. Філіпчук, В. І. Коваль та інші. Досі існує потреба у з'ясуванні того, як фразеологічні одиниці різних мов відображають статус людини, її місце у суспільстві, що доцільно зробити на прикладі фразеологізмів, які містять назви ремісників.

Формулювання мети і завдань статті. Метою цієї розвідки є висвітлення ролі лексем на позначення ремісничих фахів у структурі внутрішньої форми фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) представити кількісну характеристику фразеологічних одиниць, що містять позначення ремісничих професій в українській, англійській та німецькій мовах; 2) дослідити структурно-семантичні особливості відповідних фразем; 3) простежити роль назви людини за ремісничим фахом у формуванні ідіоматичних значень; 4) осмислити та оцінити значення ремісників з погляду етномовного колективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Давньоруське господарство охоплювало три найважливіші ланки – землеробство, торгівлю і ремесло, серед яких Б. О. Рибаків виділяв останню як «пануючу форму російської середньовічної промис-

ловості» [5, 4]. Ремесло, за визначенням «Великої радянської енциклопедії», – це «дрібно ручне виробництво промислових товарів, що панувало до появи великої машинної індустрії, а потім частково зберігалось поряд з нею» [8: 22, 6]. Тож для ремесла були характерними: застосування примітивних знарядь праці; особиста майстерність ремісника; дрібний характер виробництва.

У сучасному розумінні ремісничу діяльність розглядають як комплексний вид трудової (виробничої та підприємницької) діяльності, що ґрунтується на особистій праці працівника з використанням спеціальних знань, навичок, технологій, інструментів, матеріалів, високопродуктивного обладнання, спрямований на виробництво продукції або послуг за індивідуальними замовленнями або малими партіями [6, 26].

Проведений аналіз компонентного складу фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов дав змогу виявити такі лексеми, що позначають ремісників: укр. *швець* (31 ФО), *коваль* (18 ФО), *майстер* (13 ФО), *кравець* (6 ФО), *бондар* (5 ФО), *мельник* (5 ФО), *ткач* (3 ФО), *гончар* (2 ФО), *бердник* (2 ФО), *ситник* (2 ФО), *тесляр* (1 ФО), *шаповал* (1 ФО), *шильник* (1 ФО), *шорник* (1 ФО) та ін.; англ. *tailor* (16 ФО), *tinker* (16 ФО), *workman/worker* (11 ФО), *cobbler/shoemaker* (6 ФО), *carpenter* (5 ФО), *miller* (4 ФО), *potter* (3 ФО), *weaver* (3 ФО), *candlestick maker* (2 ФО), *smith* (1 ФО), *hatter* (1 ФО), *locksmith* (1 ФО), *glazier* (1 ФО) та ін.; нім. *Meister* (17 ФО), *Schneider* (7 ФО), *Schuster* (5 ФО), *Zimmermann* (3 ФО), *Seifensieder* (2 ФО), *Schmied* (2 ФО), *Faßbinder* (1 ФО), *Kupferstecher* (1 ФО), *Bürstenbinder* (1 ФО), *Heftelmacher* (1 ФО) та ін.

Вивчення співвіднесеності складників цілісного значення фразеологізму з відповідними лексемами у його складі за умови більш-менш прозорої внутрішньої форми уможливило простежити певні закономірності функціонування назв ремісників у внутрішньофразеологічному контексті, зокрема констатувати наявність у цих лексемах певного семантичного розвитку або, навпаки, його відсутності, тобто незмінності семантики.

Ремісничий фах у своєму первинному значенні відображено у прислів'ях, приказках та компаративних зворотах позначенням власне осіб, що володіють певним ремеслом і виготовляють на продаж та на замовлення виробу ручним кустарним способом, користуючись власними засобами виробництва. У фразеологічних одиницях цих типів можна констатувати тотожність фразеотвірного й похідного значень, принаймні в тому разі, коли фразема допускає як узагальнене, так і дослівне прочитання назв ремісників, наприклад: укр. *Земля потребує доброї погоди, доброго насіння, доброго робітника; зобрався, як швець на торг* [10, 484]; англ. *A long thread, a lazy tailor* «Довга нитка – ледачий кравець»; *The labourer is worthy of his hire* [7, 259] «Робітник гідний своєї платні»; нім. *ein predigender Schuster macht schlechte Schuhe* «Де багато слів, там мало діла» (букв. «Швець, який займається проповідництвом, тобто багато говорить, виготовляє погане взуття»); *laufen wie ein Schneider* «бігти як очманілий» [9, 494] (досл. «бігти як кравець») тощо.

Деякі позначення ремісників експлікують вторинну похідну семантику, не породжену внутрішньофразеологічним контекстом, а реалізовану в ньому. Приміром, у внутрішній формі фразеологічних одиниць українська лексема *майстер* та німецька *Meister* виражають вторинне значення «вміла, спритна в чомусь людина»: укр. *майстер своєї справи; майстер на всі руки*; нім. *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister* «В умінні обходитися малим видно майстра» [9, 76]. Для еквівалентної лексеми в англійській мові *master* це значення є первинним (пор. “skilled person” [12, 1012]): англ. *to make oneself master of something* «досконало оволодіти чимсь»; *master of fence* «досвідчений, вправний фехтувальник; перен. вправний суперечник, сперечальник».

Похідне значення «творець» у внутрішній формі фразеологізмів мають лексеми укр. *коваль*, нім. *Schmied* та англ. *architect*. Український варіант у лексикографічних джерелах із таким значенням не зафіксований, однак на можливість саме такого смислового розвитку вказує значення похідного дієслова *кувати* «створювати що-небудь, досягати чогось наполегливою працею, зусиллями» [11: 4, 383]. Відповідно вислів *Всякий свого щастя коваль* може бути буквально прочитаним «Всякий свого щастя творець» (нім. *Jeder ist seines Glückes Schmied* [9, 308] та англ. *Every man is the architect of his own fortune* [7, 92]).

У складі предикативних ідіоматичних сполук та паремій із образним значенням назви ремісників виражають такі спільні фразеологічні значення:

1. Працівник – в узагальненому значенні людина, яка виконує певну роботу, не обов’язково ту, на яку вказує найменування фаху. Низка висловів засвідчує використання узагальнювальної метафори, наприклад: укр. *У ледачих ковалів не буває мозолів*, тобто будь-який ледар не працює і не втомлюється; нім. *Die Axt im Haus erspart den Zimmermann* «Якщо в будинку є сокира, то тесля не потрібен» [9, 60], у якому акцентується важливість знарядь праці, які можуть замінити виконавця будь-якої виробничої професії. В українському прислів’ї *Коваль клепле, доки тепле* [КУПП] діяльність коваля уподібнюється до діяльності будь-якої людини, коли для отримання належного результату дорога кожна хвилинка.

2. Позиція за значимістю у суспільстві – нижча чи вища, залежно від самого найменування, при цьому зміщується акцент з виду діяльності на репутацію, здобуту її виконавцем, а відповідно більшу чи меншу важливість для суспільства, наприклад: укр. *Коваль зогришив, а шевця повісили* [10, 205] (це прислів’я можна інтерпретувати таким чином: «хтось провинився, а інша особа, яка є менш «статусною», несе покарання»).

У народній свідомості українців найбільше цінувалася праця коваля й теслі, а всі інші ремесла тією чи тією мірою не отримували позитивної оцінки суспільства. Саме тому лексема *коваль* як компонент фразеологічних одиниць уособлює високий соціальний статус людини. Деякі фраземи, що її містять, позначають цілковиту матеріальну залежність дружини від чоловіка, наприклад: укр. *От тобі, ковалихо, лихо, лихо – що у кузні тихо; не бачила ковалиха лиха* [10, 463], адже ковальське ремесло оплачувалося добре: *У коваля що стук, то гривня*.

3. Тип особистості. Приміром, ледар: *мельники до готової муки* [10, 534] (відображено небажання працювати, але водночас і прагнення мати добрий результат, метафорично названий «готовою мукою»); *Та з його коваль холодний* (про ліниву, невмілу людину); *невдаха: укр. От тобі й швець – коли не хотіла доброго чоловіка мати!* [10, 201] (*швець* означає «нікудишній, невдалий вибір супутника життя»); *непримітна людина*: нім. *Meister Fips* «кралець» презирливе позначення незначної особистості. Як засвідчують наведені приклади, назви ремісників виражають здебільшого негативні типи особистості.

Чимало досліджуваних фразеологізмів мають таку внутрішню форму, яка є відображенням певної реальної, хоч й образно, ситуації, пов’язаної з виробничою діяльністю ремісника із властивими для неї рисами та обставинами, включаючи професійні небезпеки, наприклад: укр. *У коваля в руках залізо плавиться* (тямуща людина); *Та з його коваль холодний* (приказка пов’язана зі специфікою ковальського ремесла, тобто необхідністю працювати з матеріалом певної розігрітої температури; в протилежному випадку людина або лінива, або невміла, адже результативною така робота не буде); *Тоді коваль залізо кує, коли гаряче* [10, 280]; англ. *to sit like a wire-drawer under his work* «досл. сидіти як волочильник за роботою» [13, 46] «перебільшувати проблеми, розглядаючи питання занадто детально і прискіпливо»; *up and down like a tinker’s elbow* «стосується випадку, коли щось зроблено даремно, безрезультатно» [13, 48] (порівняння з траєкторією руху ліктя мідника під час роботи); *He’s not the best carpenter that makes the most chips* «Не той кращий тесляр, у кого багато стружок»; нім. *«Zweimal abgeschnitten und immer noch zu kurz», sagte der Schneider* «Двічі обрізав – і все одно коротко, – сказав кравець»; *Die Woche fängt gut an, sprach der Zimmermann – da hieb er sich den Daumen ab* «Тиждень починається добре, сказав столяр – і відрубав собі палець»; *Der Schmied ist die Funken gewöhnt* «Звичка – друга натура» тощо.

Історію походження висловів означеного типу розглянемо на прикладі німецької компаративної фраземи *auffassen wie ein Heftelmacher* «стежити, не спускаючи очей» [9, 271], яка за своєю семантикою й походженням відображає специфіку роботи майстра, що виготовляє застіжки. Лексема *Heftel* означає «гаплик на одязі», яких до винайдення блискавки на жіночому одязі майстер мав у великій кількості. Такі дрібні елементи вбрання були виробами тонкої роботи, а також свідченням досконалого клопіткого виконання. Через маленький розмір цих гапликів майстер, який їх створював, повинен був мати гарний зір і пильно слідкувати за процесом їх виготовлення. Отже, у внутрішній формі фразеологізму назва відповідного ремісника завдяки властивому їй фрейму вербалізує пильність, уважність.

Низка фразеологічних одиниць, що відтворюють реалії робочого процесу, пов’язані також із результативністю праці. Так, український вислів *перевівся на ковальський пилик* [10, 120] має за основу історію про коваля, який взявся леміші кувати, але багато заліза зіпсував. Тому через брак матеріалу коваль вирішив виготовити сокиру, далі – серп, потім – швайку (все з тієї ж причини), а тоді й «пилик» – заліза не заста-

лося [10, 626]. Можливо, через цю історію лексема *пишик* набуває зневажливого переносного значення «ніщо, дурниця» [11: 8, 415]. Отже, для невмілого робітника робочий процес може бути абсолютно безрезультатним. Залежність результату праці від якості виконання відтворює внутрішня форма прислів'їв: англ. *As is the workman so is the work*; нім. *ein predigender Schuster macht schlechte Schuhe* (не можна відволікатися під час роботи). Німецький сталий вислів *Jemandem zeigen, wo der Zimmermann das Loch gelassen hat* «Вказати комусь на двері, виставити когось» [9, 641] відображає результат роботи ремісника – двері, які внаслідок метафоричного перенесення символізують вихід, а вислів у цілісному значенні постає проханням іти геть.

Значна кількість фразеологічних одиниць містить, окрім позначень людей за ремеслом, назви властивих їм засобів праці, інструментів, які також мають свою роль у створенні цілісного значення. Досліджуваний матеріал демонструє наявність таких знарядь праці як елементів образу відповідного ремісника: *клиці* як необхідність вживання спеціальних захисних засобів у діяльності (укр. *На те коваль клиці держить, щоб у руки не пекло* [10, 276]; *Як не коваль, так і клиців не погань* [10, 426]; *Куди коваль з клицями, туди й рак з клешнею*); *копил* як невід'ємний елемент образу шевця (укр. *Швець копиллом перекинув* [10, 51]; *Коли сь швець, пильнуй свого конита* [10, 426]; *Що б то був за швець, же б кожному на однім кониті робив* [10, 309]; англ. *Let the cobbler stick to his last*); *нитки* як матеріал, з яким працюють кравці, шевці, ткачі (укр. *Ото ткач: нитка рветься, а він в плачі* – виражає думку про те, що ніколи не можна здаватись; нім. *Auch dem geschickten Weber reißt einmal der Faden* «Навіть у майстерного ткача нитка хоч раз та порветься»; англ. *A thread is always on the tailor* [13, 67] – кожне ремесло накладає свій відбиток на людину, яка ним займається); *шило* як неодмінний складник поняттєвого й водночас лексичного фрейму майстра-кравця (нім. *Meister Pfriem* «швець» – букв. «майстер

Шило», ім'я ремісника гумористично відображає його знаряддя); *сокира* (англ. *Don't take the axe out of the carpenter's hand* «Не позбавляйте людей найнеобхіднішого»; нім. *Dem schlechten Arbeiter ist jedes Beil zu stumpf* – у руках невмілого працівника будь-який інструмент поганий); *кравецька праска* (англ. *Let every tailor stick to his goose* [7, 256]) тощо.

Наведені прислів'я та приказки вказують на нерозривність зв'язку майстра і його засобів праці, адже лише спеціаліст є втаємниченим у специфіку поводження з відповідним інструментом. У внутрішній формі більшості наведених прикладів робітник та його інструмент виступають єдиним цілим.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. У результаті проведеного аналізу внутрішньої форми фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов виявлено низку онтологічних, аксіологічних і функціональних ознак, властивих образу ремісника. Окреслена картина сприйняття типових представників різних ремесел дозволяє дійти висновку про наявність ціннісної шкали в колективній свідомості певного народу. Позитивну оцінку інтерпретацію в українській фразеології отримує образ коваля, в англійській – кравця, в німецькій – молотника.

У внутрішній формі аналізованих одиниць реалізуються ті чи ті фрейми і сценарії, які є притаманними для образу людей відповідного ремесла. Крім того, у внутрішній структурі фразеологізмів знаходять своє відображення типові риси, пов'язувані з денотатами фахових назв, їхні ознаки, властивості, а також і типові для них способи поведінки. Варто зауважити, що ця типовість може інколи передаватися і «від протилежного», тобто за рахунок іронічного зображення певних ситуацій як виразно нетипових і через це позбавлених сенсу.

Розкриття обумовленості значень фразеологічних одиниць із затемненою внутрішньою формою потребує звернення до історичних і культурних фактів, специфічних для кожної країни, що і може бути перспективою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григоренко Т. В. Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 19 с.
2. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
3. Мокиєнко В. М. Образи русской речи: Историко-этимологические очерки фразеологии. Изд. 2, испр. Москва : Наука : ФЛИНТА, 2007. 464 с.
4. Прадід Ю. Ф. Проблеми фразеологічної ідеографії (на матеріалі української і російської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 50 с.
5. Рыбаков Б. А. Ремесло древней Руси. Москва : Изд-во АН СССР, 1948. 803 с.
6. Чапаев Н. К., Ефанов А. В. Современный ремесленник : преодоление стереотипов. *Профессиональное образование и рынок труда*. 2014. № 4. С. 26–28.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

7. Англо-американські прислів'я та приказки : посібник для студентів та викладачів вищих навч. закладів / авт. О. Ю. Дубенко. Вінниця : Нова книга, 2004. 416 с.
8. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 3-е. Москва : Сов. энциклопедия, 1969–1978.
9. Немецко-русский фразеологический словарь / сост. Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. Москва : Русский язык, 1975. 656 с.
10. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
11. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

12. Longman Dictionary of Contemporary English / director, Della Summers. Harlow, England : Pearson Education Limited, 2007. 1950 p.
13. Thesaurus of Traditional English Metaphors / P. R. Wilkinson. Ed. 2. London : Routledge, 2002. 2034 p.

REFERENCES

1. Hryhorenko, T. V. (2005). Etnohrafichna leksyka i frazeolohiia u skladi ukrainskoi literaturnoi movy [Ethnographic vocabulary and phraseology in the Ukrainian literary language]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
2. Zhaivoronok, V. V. (2007). Ukrainiska etnolinhvistyka: Narysy [Ukrainian ethnolinguistics: Essays]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
3. Mokienko, V. M. (2007). Obrazy russkoy rechi: Istoriko-etimologicheskie ocherki frazeologii [Images of the Russian speech: Historical and etymological sketches of phraseology]. Moskva: Nauka: FLINTA [in Russian].
4. Pradid, Yu. F. (1997). Problemy frazeolohichnoi ideografii (na materialy ukrainskoi i rosiiskoi mov) [Problems of the phraseological ideography (with reference to Ukrainian and Russian)]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
5. Rybakov, B. A. (1948). Remeslo drevney Rusi [The craft of ancient Russia]. Moskva: AN SSSR [in Russian].
6. Chapaev, N. K. & Yefanov, A. V. (2014). Sovremennyy remeslennik: preodolenie stereotipov [The modern artisan: overcoming stereotypes]. *Professionalnoe obrazovanie i rynek truda*, 4, 26–28 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

7. Dubenko, O. Yu. (Ed.). (2004). Anhlo-amerykanski pryslivia ta prykazky: posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchyykh navch. zakladiv [Anglo-American proverbs]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
8. Prokhorov, A. M. (Ed.). (1969–1978). Bolshaya sovetskaya entsiklopediya: v 30 t. [Large Soviet Encyclopedia]. Moskva: Sov. entsiklopediya [in Russian].
9. Binovich, L. E. & Grishyn, N. N. (1975). Nemetsko-russkiy frazeologicheskiy slovar [German-Russian phraseological dictionary]. Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].
10. Nomys, M. (1993). Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe [Ukrainian sayings, proverbs and so on]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
11. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Longman Dictionary of Contemporary English / director, Della Summers. Harlow, England: Pearson Education Limited, 2007. 1950 p.
13. Thesaurus of Traditional English Metaphors / P. R. Wilkinson. Ed. 2. London: Routledge, 2002. 2034 p.

МОНО- ТА ПОЛІПРЕДИКАТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ З ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНОЮ СИНОНІМІЄЮ (на матеріалі французької художньої прози ХХ – початку ХХІ століть)

Лепетюха А. В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Дослідження присвячено комплексному аналізу моно- та поліпредикативних висловлень із лексико-синтаксичною синонімією у французькій художній прозі ХХ – початку ХХІ століть. Їх визначено як складні мовно-мовленнєві знаки – однобазові трансформи первинної віртуальної (мовної) синтагми або пропозиції, що актуалізуються у вигляді ко(н)текстуально пертинентних преференціальних опцій. Доведено, що лексико-синтаксична синонімія становить один із видів часткової синонімії, оскільки в лексико-синтаксичних синонімічних конструкціях реалізується сукупність віртуальних референтів з імплікацією певних компонентів і фокалізацією нових елементів. З'ясовано, що лексико-синтаксичної синонімізації найчастіше зазнають висловлення з дієслівними та прономінальними головними лексемами. Виявлено: а) лексико-синтаксичні синонімічні конструкції із предикатами з режимом керування та / або комплементарності *à* та *de*; б) контаміновану конструкцію “*c'est + dire*”; в) заперечно-питальні та спонукальні преференціальні опції з медіальним еліпсисом (із займенником *que*, синонімічним до питального займенника *pourquoi*, та імплікацією елемента *pas (point)* складного негативного прислівника); г) каузативні структури із моновалентним предикатом *faire* та з моно- або полівалентним предикатом *laisser*; ґ) рефлексивно-каузативні висловлення (із подвійною референціацією (“*se laisser + інфінітив*”)); д) поліпредикативні побудови із презентативами *il y a...que* та *voilà...que*, що виділяють темпоральний субстантив із числівником або прислівником. Зворотно (мовлення → мова) реконструйовано первинну структуру аналізованих висловлень з метою обґрунтування її ко(н)текстуальної непертинентності. Виокремлено моносинонімічні лексико-синтаксичні висловлення та полісинонімічні моно- та поліпредикативні конструкції, у яких спостерігається сполучення синтаксичної та лексико-синтаксичної синонімії.

Ключові слова: ко(н)текст, лексико-синтаксична синонімія, мовно-мовленнєвий знак, первинна структура, преференціальна опція.

*Lepetukha A. V. Mono- and polypredicative utterances with lexical-syntactic synonymy (based on the material of French fiction of the XXth – the beginning of the XXIst centuries). In this research the mono- and polypredicative utterances with the lexical-syntactic synonymy of French fiction of the XXth – the beginning of the XXIst centuries are considered as the complex lingua-discursive signs-one-basis transforms of the primary virtual (linguistic) syntagma or proposition which are actualized in the form of co(n)textually pertinent preferential options. It is proved that the lexical-syntactic synonymy is one kind of partial synonymy because in the lexical-syntactic synonymic constructions the complex of virtual referents with some implicit components and new focalized elements is realized. It is found out that most often the utterances with the verbal and pronominal head lexemes are succumbed to lexical-syntactic synonymisation. They revealed the lexical-syntactic synonymic constructions: a) with predicates with mode of control and / or compleментарity *à* and *de*; b) contaminated construction “*c'est + dire*”; c) negative-interrogative and imperative preferential options with the median ellipsis (with pronoun *que* synonymic to the interrogative pronoun *pourquoi* and the implicit element *pas (point)* of the complex negative adverb); d) causative structures with the monovalent predicate *faire* and with mono- or polyvalent predicate *laisser*; e) reflexive-causative utterances (with the double referenciation (“*se laisser + infinitive*”)); f) polypredicative structures with presentatives *il y a...que* and *voilà...que* that highlight the temporal substantive with the numeral or the adverb. The primary structure of analyzed utterances is inversely (discourse → language) reconstructed in order to justify its co(n)textual pertinence. The monosynonymic lexical-syntactic utterances and the polysynonymic mono- and polypredicative constructions where there is the combination of the syntactic and lexical-syntactic synonymy are distinguished.*

Key words: co(n)text, lexical-syntactic synonymy, lingua-discursive sign, preferential option, primary structure.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У цій статті лексико-синтаксичні синонімі розглядаються в дихотомії «мова – мовлення» як віртуальні (мовні) трансформи первинної (стрижневої) структури, що актуалізуються у вигляді ко(н)текстуально (лінгвістично та / або ситуативно) преференціальних опцій. На початковій фазі каузативної (породження) мовно-мовленнєвого акту, тобто при першому формальному «перехваті» [2, 91–92]

(зупинці) думкою своєї власної діяльності на осі «оперативного часу» [21, 9] (темпорального простору, у якому діє механізм актуалізації мови в мовленні, що охоплює внутрішні та зовнішні когнітивні поліоперації – від початкової до фінальної фази побудови висловлень), створюються мовні знаки (слова). При другому формальному перехваті формуються складні мовні знаки-синтагми. На фінальній фазі під час третього (фразового) формального

перехвату синтагми сполучаються в пропозицію, що реалізується в мовленні як складний мовно-мовленнєвий знак-висловлення.

Отже, у процесі каузації мовно-мовленнєвого акту спостерігається континуум між лексичною, лексико-синтаксичною та синтаксичною синонімією (далі – ЛС, ЛСС, СС). Синонімічні відношення, які виникають при першому перехваті кінетизму (руху) думки, виявляються в мовленні як ЛС. СС рівня синтагми створюється при другому, а СС моно- та полі-предикативних висловлень (далі – МПВ та ППВ) – при третьому перехватах згідно з певною інтенцією мовця. ЛСС формується тільки за умови переходу ЛС в синонімію синтагми або пропозиції (рис. 1).

Актуальність цієї наукової розвідки полягає в тому, що в сучасному мовознавстві не існує робіт, присвячених вивченню висловлень із ЛСС як складних знаків – лексико-синтаксичних трансформів первинної структури в дихотомії «мова – мовлення».

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є комплексний (синтаксичний, семантичний, прагматичний, когнітивний та стилістичний) аналіз різних типів МПВ та ППВ із ЛСС як складних мовно-мовленнєвих знаків – ко(н)текстуально преференціальних опцій. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) виокремити та проаналізувати структурно-семантичні типи МПВ та ППВ із ЛСС; 2) зворотно (мовлення → мова) реконструювати віртуальні синонімічні ряди актуалізованих структур та обґрунтувати їхню ко(н)текстуальну пертинентність.

У цьому дослідженні використано **трансформаційний метод**, що дозволив висвітлити семантико-синтаксичні особливості первинних синтагм / пропозицій і лексико-синтаксичних трансформів у мові та мовленні, та метод **зворотної реконструкції** віртуальних трансформаційних процесів з метою виявити первинну структуру досліджуваних преференціальних опцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві небагато досліджень, присвячених феномену ЛСС. На погляд Г. О. Золотової, немає необхідності дотримуватися лексичної тотожності для встановлення синонімічності синтаксичних конструкцій, до того ж ця вимога не реалістична, позаяк у природній мові синтаксична синонімія взаємодіє із синонімією лексичною [4, 188–189]. С. Н. Цейтлін підкреслює, що «рівнозначність речень може як ґрунтуватися на синонімії синтаксичних моделей і тотожності лексичних морфем, так і забезпечуватися суто лексичними засобами за умови тотожності

синтаксичних моделей і передаватися лексико-синтаксичними засобами: речення, у яких використовуються синонімічні лексичні морфemi, будуються за синтаксичними моделями» [7, 83]. В. Г. Гак відзначає широкі можливості ЛСС: «Лексико-синтаксична синонімія – ширше поняття, ніж власне синтаксична синонімія. Вона базована не на ідентичності синтаксичних відношень і лексем, а на ідентичності типових ситуацій. Лексико-синтаксична синонімія допускає заміну не тільки службових слів, що виконують функцію з'єднання (прийменники, сполучники), але й слів знаменних, які репрезентують певні смислові відношення. Лексико-синтаксична синонімія ґрунтується на тому, що численні відношення можуть виражатися лексично, повнозначними словами, що уможливило глибше реорганізувати синтаксичну побудову речення» [1, 62]. При цьому треба враховувати, що лексичні заміни, які завжди спираються «на дистрибутивні зв'язки (у деяких випадках змінюючи їх), більше відображаються на семантиці цілого і можуть вносити додаткові або дещо змінені відтінки» [6, 161].

О. М. Гомас, навпаки, відносить до лексико-синтаксичних синонімів конструкції, які відрізняються лише сполучником, прийменником, часткою або модальним словом при збереженні того самого синтаксичного зв'язку – керування [3, 6].

Французький лінгвіст М.-С. Позе говорить про лінеаризовану лексико-синтаксичну структуру, або про сполучення синтаксичної моделі із лексичними одиницями. Такі лексико-синтаксичні лінеаризовані структури ґрунтуються на синтаксисі залежностей та повинні співвідноситися з певним деревом залежностей [17, 10]. О. Крайф та С. Діверсі пропонують поняття «простору спільної зустрічальності», що обумовлює місце зустрічі між стрижневим елементом та колокатами [14, 400].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз лексико-синтаксичних синонімічних МПВ та ППВ сучасної французької художньої прози оприявив, що ці преференціальні опції є однобазовими (з одним термінальним ланцюжком) трансформами первинної структури, оскільки під час формування таких конструкцій відбуваються зміни в лексичному складі, режимі комплементарності та / або керування. Очевидно, що на рівні ЛСС наявна тільки часткова синонімія, оскільки у висловленнях із ЛСС актуалізується сукупність віртуальних референтів з імплікацією певних елементів і фокалізацією нових референтів зі збереженням семантичного континууму між стрижневою та преференціальною структурами. «Дві фрази не вступають у синоніміч-

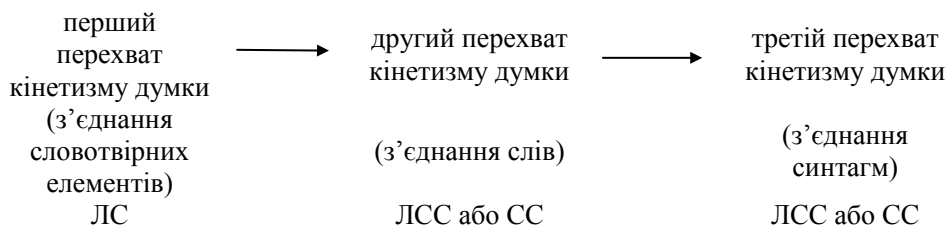

Рис. 1. Формування різнорівневої синонімії

ні відношення, якщо розуміти під синонімією «абсолютну синонімію». Ідеться про один із випадків часткової синонімії [...]» [20, 156].

Виявлено, що найчастіше ЛСС спостерігається у висловленнях із дієслівними та прономінальними головними лексемами, що виступають «альтернативами» (термін ДЕ ЛЕОНА та Антоні) [15, 126] (лексичними альтернативами), із семантичною квазіеквівалентністю: 1) МПВ та ППВ із дієсловами з режимом керування та / або комплементарності у вигляді прийменників *à* та *de*: *avoir à, éviter de, chercher à, tenir à* тощо; б) контамінованій конструкції *c'est + dire*; в) заперечно-питальних та спонукальних висловленнях із медіальним еліпсисом; г) каузативних конструкціях із моновалентним предикатом *faire* та з моно- або полівалентним предикатом *laisser*; г) рефлексивно-каузативних ППВ (із подвійною референцією *se laisser + Inf* (інфінітив)); д) ППВ із презентативами *il y a...que* та *voilà...que*, синонімічних із прийменниками *depuis* або *il y a*.

Наведемо приклади виокремлених типів моно- та поліпредикативних преференціальних опцій із ЛСС:

(1) *Nous aurons à chèrement nous défendre* (4, 227)

У поданому МПВ-однобазовому трансформі ЛСС виявляється в тому, що конструкція «предикат *savoir + прийменник à + Inf*» функціонує в мовленні як частковий (контекстуальний) синонім до дієслова *devoir* первинної пропозиції *nous devons chèrement nous défendre*.

У прикладі (2) *Mais je tiens à préciser que ceci fera de vous, et à un degré de loin supérieur à vos fonctions en Russie, un Geheimnisträger* (9, 296) із ЛСС полісемічна лексема *tenir*, яка в сполученні з прийменником *à* позначає «я вважаю необхідним, важливим», є однобазовим трансформом стрижневої структури *je crois nécessaire / important de préciser*.

(3) *Camille a cherché à tromper la mémoire de Philippe avec Marcelain* (1, 197)

(4) *Je l'ai fait porter ici pour vous éviter d'aller au service de paiement, dit-il, cela prend quelquefois des mois pour obtenir son argent et vous aviez l'air pressé* (12, 248)

У прикладі ППВ (3) спостерігається ЛСС, оскільки полісемічний предикат *chercher* у сполученні з прийменником *à* актуалізує у ко(н)тексті одну з віртуальних сем (намагатися зробити щось), тобто виступає синонімом до дієслова *essayer*, яку містить стрижнева структура.

ППВ (4) сполучає в собі СС та ЛСС (каузативна конструкція з полівалентним предикатом *faire* у головному висловленні, що є однобазовим синонімічним трансформом первинної поліпредикативної пропозиції *j'ai fait qu'on le portât ici* (із визначенням у дистантному ко(н)тексті референтом *on*), та актуалізація у підрядному висловленні предиката *éviter* – синоніма до дієслова *dispenser* (позбавляти когось чогось) зі змінною режиму комплементарності).

Контаміновані структури “*c'est + dire*” також становлять побудови з ЛСС, тому що інфінітив таких конструкцій є контекстуальним синонімом до різних особових предикатів – залежно від контактного або дистантного ко(н)текстів:

(5) *Elle ne pleure toujours pas, c'est dire sa force de caractère* (10, 114)

Контамінована побудова “*c'est dire*” наведеного ППВ є лексико-синтаксичним синонімом приблизно такої первинної синтагми: *cela / ça signale / prouve*. Таким чином, дієслово в інфінітиві *dire* – контекстуальний (частковий) синонім до предикатів *prouver* або *signaler*, тоді як екзистенційний зворот *c'est* є частковим синонімом до вказівного займенника *cela / ça*. Такі лексичні та структурні зміни в межах стрижневої синтагми представляють окремий випадок ЛСС (подвійна ЛС + СС).

Медіальний еліпсис при ЛСС спостерігається у специфічних заперечно-питальних та спонукальних конструкціях із прономінальним компонентом *que* у функції контекстуального лексичного синоніма до питального займенника *pourquoi* та імплікацією частини *pas (point)* складного негативного прислівника *ne...pas* [9, 56; 13, 417; 19, 375]. Постпозитивні компоненти складного прислівника становлять результат граматикалізації субстантивів, які позначають конкретні сутності (*un pas, un point* тощо), когнітивно близькі до людської істоти, що визначаються як сутності маленьких розмірів або навіть найменші одиниці, доступні людському пізнанню. Поступово такі мовні знаки втрачають своє лексичне значення й інтегруються в «перервну морфему» [11, 4], функціональну сукупність, що містить два розділені елементи *ne...pas, point* тощо та що функціонує як одна заперечна лексема. При цьому препозитивний елемент *ne* виступає проклітиком, тобто семантично незначущим елементом. Саме через цей факт синтаксичні конструкції з імплікацією першого компонента заперечення ми не розглядаємо як синонімічні.

Французький лінгвіст Г. Гійом зазначає, що при порівнянні *Je n'ose le faire* і *Je n'ose pas le faire* у першому разі йдеться не про відсутність сміливості, але про відчуття поваги до звичаїв, яке обумовлює невживання *pas*; у другому – про брак волі або хоробрості перед перешкодою [9, 282].

(6) *Que ne prenez-vous l'habitude d'être généreux de votre vivant ?* (7, 6)

(7) *Que ne les avait-il, ces vingt dollars, là sur la table, en pièces d'argent, pour les lui rendre et l'envoyer promener avec sa cafeteria !* (5, 179)

Аналізована синонімічна конструкція (6) із медіальним еліпсисом становить МПВ із такою первинною пропозицією: *pourquoi ne prenez-vous pas l'habitude d'être généreux de votre vivant?*, яка вказує на зацікавленість адресанта в результаті дії, тоді як в актуалізованій преференціальній опції адресант наполягає на здійсненні певної дії. Завдяки ко(н)текстуальному оточенню стає зрозумілим, що саме реалізована структура із ЛСС є пертинентною, оскільки мовець запитує свого співрозмовника стосовно здійснення / нездійснення дії, яку він має, на його думку, виконати.

Et si je ne dois être riche qu'au lendemain de votre mort, je suis pauvre pour longtemps. Que ne prenez-vous l'habitude d'être généreux de votre vivant ? Cette générosité après décès est profondément immorale. Elle pousse les plus vertueux à désirer secrètement qu'un accident propice leur enlève les êtres les plus chers.

Щодо прикладу розширено-еліптичної конструкції (7) з ЛСС та СС, такі висловлення вживаються автором у художніх творах з метою передати почуття, які він відчуває з приводу певної події або стану справ, що іноді виражається в актуалізації питальних структур із спонукальною інтонацією. Порівняймо:

(1) *Pourquoi ne les avait-il pas, ces vingt dollars, là sur la table, en pièces d'argent, pour les lui rendre et l'envoyer promener avec sa cafeteria !* (подвійно фокалізований референт *ces vingt dollars*)

(2) *Que ne les avait-il, ces vingt dollars, là sur la table, en pièces d'argent, pour les lui rendre et l'envoyer promener avec sa cafeteria !* (два фокалізовані референти (*ces vingt dollars* (розширення) та дієслово *avoir* (звуження))

У цьому прикладі з питально-спонукальною інтонацією спонукальна сема превалює над питальною. Отже, інтонація становить найвиразнішу диференціальну ознаку та варіативний складник актуалізованих висловлень, який залежить від комунікативної установки мовця та ко(н)тексту.

Компресовані каузативні конструкції з одинарною референціацією з моновалентним предикатом *faire* у французькій художній прозі ХХ – початку ХХІ століть визначаємо як лексико-синтаксичні синонімічні ППВ, на відміну від поліпредикативних конструкцій із полівалентним дієсловом *faire*, наприклад:

(8) *Un garde mobile voulut faire baisser le sien à Pierre = Un garde mobile voulut faire que Pierre baissât le sien* (6, 20) (структура із СС)

(9) *Claude a encore râlé, je lui ai fait remarquer que nous étions en mission commandée et que ce n'était pas le moment de se disputer* (8, 12) ≠ *j'ai fait qu'il remarquât...* (структура із ЛСС)

Синонімічне ППВ (8) є однобазовим трансформом поліпредикативної стрижневої структури, тоді як у прикладі (9) із моновалентним предикатом *faire* спостерігається «предикативне злиття» [16, 395], тобто ЛСС (*faire remarquer = objecter, noter* тощо).

У каузативних ППВ із моновалентним предикатом впливу *laisser* також наявна ЛСС:

(10) *Elle laisse affluer les souvenirs ou plutôt les images* (3, 43) ≠ *Elle laisse que les souvenirs ou plutôt les images affluent*, оскільки *laisser = permettre de, donner la possibilité de* тощо.

Рефлексивно-каузативні ППВ (із подвійною референціацією) “*se laisser + Inf*”, що позначають

«пасивні процеси» [12, 108], як і конструкції з одинарною референціацією, становлять ППВ із ЛСС:

(11) *Ils se laisseront entretenir par elle* (2, 93) = *Ils lui permettront de les entretenir*.

Презентативи *il y a...que* та *voilà...que* у ППВ із ЛСС виділяють темпоральний субстантив із числівником або адвербіальний компонент, що виражають дію в минулому або окремий момент минулого часу, коли дія почалася й триває. Безособовий зворот “*il y a*”, що є полісемічною структурою, в одному зі своїх значень втрачає первинну предикативність, виступаючи синонімом до прийменника *depuis*. У такому разі «ініціатор є гаплогічним, оскільки він кумулює презентативне і препозиціональне вживання» [18, 47]:

(12) *Il y a longtemps que c'est fini !* (7, 215)

Первинна пропозиція ко(н)текстуально пертинентного однобазового трансформу прикладу (12) має такий вигляд: *c'est fini depuis longtemps !*

У ролі прийменників, синонімічних із прийменниками *depuis* або *il y a*, презентативи *voici / voilà...que* (як і *il y a...que*) втрачають основну предикативну функцію, оскільки до висловлення вводиться нова референція. «Така okazionalna deкатегоризація видається можливою за умови збереження вторинної предикативності *voici / voilà*, які лише функціонально-семантично, але не структурно еквівалентні прийменнику» [5, 128]:

(12) *En tout cas, voilà un an que ça dure* (11, 93) = *En tout cas, ça dure depuis un an*.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Лексико-синтаксичні моно- та поліпредикативні конструкції завжди становлять однобазові трансформи первинних синтагм або пропозицій зі зміною полісемічних лексичних компонентів та режиму комплементарності та / або керування, що реалізуються автором згідно з комунікативною інтенцією ко(н)текстуалізувати певні семантико-синтаксичні типи преференціальних опцій. Отже, при ЛСС відбувається актуалізація однієї з віртуальних лексичних та синтаксичних «продуктивних конфігурацій» [10, 341], які слугують своєрідним «цокелем для маніфестації семантичних феноменів» [там само, 334] та для субституції однієї лексеми іншою в певній комунікативній ситуації.

Перспективою подальших досліджень є виокремлення та комплексний системно-функціональний аналіз моно- та полісинонімічних моно- та поліпредикативних конструкцій із ЛСС та ЛСС і СС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики : семантическая интерпретация «глубинных» и «поверхностных» структур. *Инвариантные синтаксические отношения и структура предложения*. Москва : Наука, 1969. С. 17–85.
2. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики : монография. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 224 с.
3. Гомас О. М. Варіантність і синонімія у словосполученні й реченні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 20 с.
4. Золотова Г. А., Оніпенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка : монография. Москва : Изд-во Моск. ун-та, Ин-та русского языка РАН, 1998. 528 с.
5. Минкин Л. М. Единицы французской речевой системы : *voici – voilà*. *Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації* : міжвузівський зб. наук. праць. Харків, 1996. С. 127–129.
6. Сеидова Н. В. О разграничении синонимии и вариативности в области фразеологических единиц. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2015. № 1 (9). С. 160–163.
7. Цейтлин С. Н. Система синтаксических синонимов (на материале русского языка). *Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках*. Ленинград, 1971. С. 78–87.

8. Bally Ch. Le langage et la vie. Paris : Droz, 1987. 238 p.
9. Boone A., Joly A. Dictionnaire terminologique de la systématique du langage. Paris : Harmattan, 1986. 443 p.
10. Courbon B. Intégration syntagmatique du sens lexical et établissement de rapports synonymiques. *Synonymie*. Paris, 2012. P. 329–342.
11. Fruyt M. Négation et grammaticalisation en latin. *La négation en latin et en français*. Paris, 2007. P. 1–44.
12. Fuchs C. Relation de synonymie entre polysèmes : le réseau comme manière – façon. *Le français moderne*. 2007. № 1, t. LXXV, P. 97–113.
13. Le Goffic P. Grammaire de la phrase française. Paris : Hachette, 1993. 592 p.
14. Kraif O., Diwersy S. Le Lexicoscope : un outil pour l'étude de profils combinatoires et l'extraction de constructions lexico-syntaxiques. *TALN 2012*, Grenoble, France. P. 399–406.
15. DE LEÓN L., Antonio J. Modèle d'analyse lexico-syntaxique des locutions espagnoles. Thèse de doctorat : Univ. Genève, 2008, no. L. 650.
16. Muller C. Verbes non prédicatifs et absence de sélection actancielle. Au commencement était le verbe, syntaxe, sémantique et cognition. *Mélanges en l'honneur du Professeur Jacques François*. Bordeaux, 2011. P. 387–401.
17. Pausé M.-S. Structure lexico-syntaxique des locutions du français et incidence sur leur combinatoire. Thèse de doctorat : Université de Lorraine, 2017. 398 p.
18. Pellet É. Les phrases segmentées dans Le voyage au bout de la nuit de L. F. Céline. *L'Information grammaticale*. 1994. no°61. P. 41–50.
19. Riegel M., Pellat J.-C., Rioul R. Grammaire méthodique du français. Paris : Puf, 2007. 646 p.
20. Soutet O. Y a-t-il place pour la synonymie grammaticale en psychomécanique du langage ? *Le français moderne*. 2007. T. LXXV. no°1. P. 141–159.
21. Valin R. Introduction. *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1948–1949. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française*, 1971, P. 9–58.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Chapsal M. Suzanne et la province. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1993. 372 p.
2. Cocteau J. Les Enfants Terribles. Paris : Éditions Bernard Grasset, 1965. 190 p.
3. Gazier M. Le merle bleu. Paris : Éditions du Seuil, 1999. 240 p.
4. Genevoix M. La motte rouge. Paris : Éditions du Seuil, 1979. 288 p.
5. Green J. Moïra. Paris : Librairie Plon, 1972. 256 p.
6. Guilloux L. Salido suivi de O.K., Joe ! Paris : Éditions Gallimard, 1976. 258 p.
7. Leroux G. Un Homme Dans La Nuit. Paris : Arthème Fayard, 1982. 107 p.
8. Levy M. Les enfants de la liberté. Paris : Éditions Robert Laffont, 2007. 152 p.
9. Littell J. Les Bienveillantes. Paris : Éditions Gallimard, 2006. 537 p.
10. Noli J. La mariée de l'ombre. Paris : Librairie Plon, 1985. 160 p.
11. Queneau R. Les derniers jours. Paris : Éditions Gallimard, 1963. 238 p.
12. Vian B. L'Écume des jours. Paris : Société Nouvelle des Éditions Pauvert, 1998. 320 p.

REFERENCES

1. Cejtin, S. N. (1971). Sistema sintaksicheskikh sinonimov (na materiale russkogo yazyka) [The system of syntactic synonyms (based on the material of the Russian language)]. *Struktura predlozheniya i slovosochetaniya v indoevropskikh yazykah*. Leningrad, 78–87 [in Russian].
2. Gak, V. G. (1969). K probleme sintaksicheskoy semantiki: semanticheskaya interpretaciya “glubinyh” i “poverhnostnyh” struktur [On the problem of syntactic semantics: semantic interpretation of “deep” and “surface” structures]. *Invariantnye sintaksicheskije otosheniya i struktura predlozheniya*. Moskva: Nauka, 17–85 [in Russian].
3. Gijom, G. (2004). Principy teoreticheskoy lingvistiki [Principles of Theoretical Linguistics]. Moskva: Editorial URSS [in Russian].
4. Homas, O. M. (2000). Variantnist i sinonimiia u slovospoluchenni y rechenni [Variability and synonymy in collocation and sentence]. (Avtoreferat dysertatsii kandidata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
5. Minkin, L. M. (1996). Edinicy francuzskoj rechevoj sistemy: voici – voilà [Units of the French speech system: voici – voilà]. *Aktualni problemy vyvchennia movy ta movlennia, mizhosobovoi ta mizhkulturnoi komunikatsii: mizhvuzivskyi zb. nauk. prats*, 127–129 [in Russian].
6. Seidova, N. V. (2015). O razgranichenii sinonimii i variativnosti v oblasti frazeologicheskikh edinic [On the delimitation of synonymy and variability in the field of phraseological units]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya “Filolohichni nauky”*, 1 (9), 160–163 [in Russian].
7. Zolotova, G. A., Onipenko, N. K., Sidorova, M. Y. (1998). Kommunikativnaya grammatika russkogo yazyka [Communicative grammar of the Russian language]. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta, In-ta russkogo yazyka RAN [in Russian].
8. Bally, Ch. (1987). Le langage et la vie [Language and life]. Paris: Droz [in French].
9. Boone, A., Joly, A. (1986). Dictionnaire terminologique de la systématique du langage [Terminological dictionary of language systematics]. Paris: Harmattan [in French].
10. Courbon, B. (2012). Intégration syntagmatique du sens lexical et établissement de rapports synonymiques [Synonymic integration of lexical meaning and establishment of synonymic relations]. *Synonymie*, 329–342 [in French].
11. Fruyt, M. (2007). Négation et grammaticalisation en latin [Negation and grammaticalization in Latin]. *La négation en latin et en français*, 1–44 [in French].

12. Fuchs, C. (2007). Relation de synonymie entre polysèmes: le réseau comme manière – façon [Synonymy relation between polysemes: the network as manner – way]. *Le français moderne*, 1 (LXXV), 97–113 [in French].
13. Le Goffic, P. (1993). Grammaire de la phrase française [French sentence grammar]. Paris: Hachette [in French].
14. Kraif, O., Diwersy, S. (2012). Le Lexicoscope: un outil pour l'étude de profils combinatoires et l'extraction de constructions lexico-syntaxiques [The Lexicoscope: a tool for studying combinatorial profiles and the extraction of lexico-syntactic constructions]. *TALN 2012*, 399–406 [in French].
15. DE LEÓN, L., Antonio, J. (2008). Modèle d'analyse lexico-syntaxique des locutions espagnoles [Lexico-syntactic analysis model of Spanish turns]. Thèse de doctorat : Univ. Genève, L. 650 [in French].
16. Muller, C. (2011). Verbes non prédicatifs et absence de sélection actancielle. Au commencement était le verbe, syntaxe, sémantique et cognition [Non-predicative verbs and absence of actantial selection. In the beginning was the verb, syntax, semantics and cognition]. *Mélanges en l'honneur du Professeur Jacques François*, 387–401 [in French].
17. Pausé, M.-S. (2017). Structure lexico-syntaxique des locutions du français et incidence sur leur combinatoire [Lexical-syntactic structure of French turns and incidence on their combinatorics]. Thèse de doctorat : Université de Lorraine [in French].
18. Pellet, É. (1994). Les phrases segmentées dans *Le voyage au bout de la nuit* de L. F. Céline [The segmented sentences in *Le voyage au bout de la nuit* by L. F. Céline]. *L'Information grammaticale*, 61, 41–50 [in French].
19. Riegel, M., Pellat, J.-C., Rioul, R. (2007). Grammaire méthodique du français [Methodical grammar of French]. Paris: Puf [in French].
20. Soutet, O. (2007). Y a-t-il place pour la synonymie grammaticale en psychomécanique du langage? [Is there a place for grammatical synonymy in the psychomechanics of language?]. *Le français moderne*, LXXV (1), 141–159 [in French].
21. Valin, R. (1971). Introduction [Introduction]. *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1948–1949. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française*, 9–58 [in French].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Chapsal, M. (1993). *Suzanne et la province* [Suzanne and the province]. Paris: Librairie Arthème Fayard [in French].
2. Cocteau, J. (1965). *Les Enfants Terribles* [The Terrible Children]. Paris: Éditions Bernard Grasset [in French].
3. Gazier, M. (1999). *Le merle bleu* [The blue merle]. Paris: Éditions du Seuil [in French].
4. Genevoix, M. (1979). *La motte rouge* [The red mound]. Paris: Éditions du Seuil [in French].
5. Green, J. (1972). *Moïra* [Moïra]. Paris: Librairie Plon [in French].
6. Guilloux, L. (1976). *Salido suivi de O.K., Joe!* [Salido followed by O.K., Joe!]. Paris: Éditions Gallimard [in French].
7. Leroux, G. (1982). *Un Homme Dans La Nuit* [A Man in The Night]. Paris: Arthème Fayard [in French].
8. Levy, M. (2007). *Les enfants de la liberté* [Children of freedom]. Paris: Éditions Robert Laffont [in French].
9. Littell, J. (2006). *Les Bienveillantes* [The Benevolent]. Paris: Éditions Gallimard [in French].
10. Noli, J. (1985). *La mariée de l'ombre* [The shadow bride]. Paris: Librairie Plon [in French].
11. Queneau, R. (1963). *Les derniers jours* [The last days]. Paris: Éditions Gallimard [in French].
12. Vian, B. (1998). *L'Écume des jours* [The foam of days]. Paris: Société Nouvelle des Éditions Pauvert [in French].

КОНЦЕПТ ДЕМОКРАТІЯ В ПРОМОВАХ ТЕРЕЗИ МЕЙ І ДОНАЛЬДА ТРАМПА: КОГНІТИВНО-РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ликіна В. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті з'ясовано, що когнітивно-риторичні моделі текстового втілення концепту ДЕМОКРАТІЯ спираються на тривимірну структуру концепту, що включає предметно-образний, поняттєвий і ціннісний компоненти. Визначено, що у виступі британського прем'єр-міністра Мей на з'їзді, присвяченому обранню нового очільника консервативної партії, та у зверненні президента США Дональда Трампа до Генеральної Асамблеї ООН концепт ДЕМОКРАТІЯ вербалізується через взаємодію трьох складників досліджуваного концепту: предметно-образного, реалізованого лексемами *people*, *government*, інклюзивним займенником *we*; поняттєвого, втіленого в лексемі *democracy*; ціннісного, зверненого до різних складників свідомості британців і американців. Прем'єр-міністр прагне до більш справедливих стосунків у країні, а президент відстоює свободу. Риторику взаємодії між складниками концепту ДЕМОКРАТІЯ в тексті простежено на основі методики силової динаміки (Л. Талмі), яка пояснює відношення між різними сутностями через взаємодію Агоніста як фокальної сили й протиставленого йому Антагоніста. Для названих сутностей характерне природне прагнення до спокою / бездіяльності або до руху / зміни стану. З урахуванням цього помічено, що в промові колишнього британського прем'єра концепт ДЕМОКРАТІЯ реалізується переважно номінативними одиницями на позначення народу й уряду, репрезентованими переважно як Агоніст із тенденцією до руху. У промові колишнього американського президента концепт ДЕМОКРАТІЯ експлікується лексемою *people*, яка співвідносить народ із Агоністом тенденцією до руху, та іменниками *freedom*, *democracy*, які позначають Антагоніста головно у стані спокою.

У результаті комплексного аналізу політичних виступів встановлено, що промова британського політика спирається на предметно-образну модель вербалізації концепту ДЕМОКРАТІЯ, тоді як виступ американського політика репрезентує досліджуваний концепт комплексно, із залученням усіх його компонентів. Отримані результати є додатково обумовлені ситуативним контекстом виголошених промов і їхньою цільовою аудиторією.

Ключові слова: концепт, ДЕМОКРАТІЯ, когнітивно-риторична модель втілення концепту, предметно-образний компонент концепту, поняттєвий компонент концепту, ціннісний компонент концепту, Агоніст, Антагоніст.

Lykina V. V. DEMOCRACY concept in Theresa May's and Donald Trump's speeches: cognitive rhetorical aspect. The article finds that the cognitive rhetoric models of the textual verbalization of the DEMOCRACY concept rely on its three-dimensional structure, which includes perceptual, denotative, and evaluative components. The paper reveals that Prime Minister May's speech at the party congress concerning the election of a new leader and US President Donald Trump's address at the UN General Assembly verbalizes the DEMOCRACY concept activating its three components: perceptual, denoted by the units "people", "government", the inclusive pronoun "we"; denotative implemented by the noun "democracy"; evaluative, impacting different layers of components of Britons' and Americans' consciousness. The Prime Minister aims at a fairer country while the President stands for freedom. The rhetoric of the textual interaction between the components of the DEMOCRACY concept is determined with the help of the force dynamics theory (L. Talmy) which explains relations between different entities via the interaction between the Agonist as the focal source and the Antagonist opposed to it with both entities characterized by tendencies to rest and motion. Consequently, in the speech of the former British Prime Minister the DEMOCRACY concept is implemented by the nominative units denoting the people and the government represented as Agonists with a tendency to motion contributing to their dominance. In the speech of the former American president the DEMOCRACY concept is realized by the noun "people" which represents the nation as an Agonist with a tendency to motion and the nouns "freedom", "democracy" denoting an Antagonist with an inclination to rest.

The results of a comprehensive analysis of political speeches revealed that the speech of a British politician involves a subject-image model of verbalization of the concept of DEMOCRACY. In contrast, the speech of an American politician represents the concept comprehensively, involving all its components. The obtained results are additionally conditioned by the situational context of the delivered speeches and their target audience.

Key words: concept, DEMOCRACY, concept's cognitive-rhetorical model, concept's perceptual component, concept's denotative component, concept's evaluative component, Agonist, Antagonist.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У більшості праць вивчення концепту ДЕМОКРАТІЯ обмежується американським політичним дискурсом: розглянуто еволюцію

його мовної репрезентації в інавгураційних промовах американських президентів, а також вербалізацію в кількох ракурсах: аксіологічному як найвищу цінність американського народу, ідеологічному як

історично зумовлену сутність, лінгвокультурологічному як соціально значущий концепт американської ментальності [6, 179].

Указаний підхід видається однобічним, адже не враховує специфіки вербалізації концепту *ДЕМОКРАТІЯ* іншими англомовними спільнотами з відмінним суспільно-політичним устроєм. Це важливо, оскільки концепти постають не лише основою когнітивних процесів, а й відбивають культурну специфіку світосприйняття, співвідносну з поняттям ментальності як способом бачення світу [5, 315]. Саме важливість поєднання риторичного, когнітивного та лінгвокультурного чинників зумовлює наше звернення до зіставлення способів ословеснення цього концепту в промовах американського президента Дональда Трампа й британського прем'єр-міністра Терези Мей, які діяли в демократичних країнах з президентською й монархічною системами правління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд новітніх теоретичних робіт продемонстрував, що статус концепту та його трактування переважно залежить від підходу дослідника. Прихильники ономазіологічного спрямування розглядають концепти як «фіксовані, ментальні сутності», які актуалізуються / відображаються / об'єктивуються в національній чи індивідуальній картинах світу [2, 329]. Послідовники когнітивної семасіології вбачають у концепті вербалізовану сутність, нерозривно пов'язану з мовою [2, 331], а тому структуру концепту аналізують з урахуванням знань та інформації, які він репрезентує [2, 332]. У цьому річизі ми спираємося на запропоновану В. І. Карасиком тривимірну структуру концепту, яка включає поняттєвий, предметно-образний і ціннісний складники, співвідносні з денотатом, гештальтом та оцінкою відповідно [2, 217]. Саме завдяки цим трьом елементам концепти формують ціннісну картину світу й мають дискурсотвірний статус.

Дослідники політичного дискурсу пропонують значну кількість ієрархій концептів, їх класифікацій [1, 22]. Утім підхід А. Вежбицької видається нам найбільш релевантним завдяки врахуванню специфіки американської та британської лінгвокультурної специфіки. Хоча сам концепт *ДЕМОКРАТІЯ* є універсальним для обох зазначених культур, але, як одиниця «колективної свідомості» [1, 188], він ретранслює особливості тієї культури, у якій існує.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є виявлення відмінностей у механізмах втілення концепту *ДЕМОКРАТІЯ* у промовах прем'єр-міністра Великобританії Терези Мей і президента США Дональда Трампа з опертям на теорію силової динаміки шляхом аналізу лексичних одиниць, які активують предметно-образний, поняттєвий і ціннісний компоненти аналізованого концепту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення прем'єра-міністра Великобританії Терези Мей до консервативної партії 3 жовтня 2018 року, присвячене обранню нового керівника, було ключовим не лише для окреслення партійної стратегії на майбутнє, але й мало бути дієвим моментом впливу на народ щодо обрання нового прем'єра-міністра. Аналіз тексту промови виявив значне домінування

предметно-образного компонента концепту *ДЕМОКРАТІЯ*, вираженого іменниками *people* («народ»), ужитим 65 разів, *government* («уряд»), задіяним 23 рази, та інклюзивним займенником *we* («ми»), виявленим 216 разів в усьому виступі. Водночас поняттєвий компонент досліджуваного концепту, позначений іменником *democracy* («демократія»), активується у виступі лише 3 рази, ціннісний компонент, позначений прикметником *fair*, що наголошує на відсутності достатнього рівня справедливості, – усього один раз за весь виступ.

Зазначені мовні одиниці вжиті у трьох комунікативних блоках виступу: у вступі, присвяченому сторіччю від дня завершення першої світової війни; у комунікативному блоці про політичне становище й майбутню стратегію розвитку; у заключній частині.

У вступі-привітанні з нагоди ювілею закінчення першої світової війни прем'єр-міністр Мей наголошує на важливості збереження національної пам'яті про людей, які захищали країну у воєнні часи, апелюючи до слухачів займенником *we* 11 разів. Аналіз зазначеного уривку демонструє, що цей займенник співвідноситься з предметно-образним компонентом концепту *ДЕМОКРАТІЯ* задля утвердження єдності мовця з народом Великобританії: *We must recapture that spirit of common purpose. Because the lesson of that remarkable generation is clear: if we come together, there is no limit to what we can achieve* (1). У наведеному уривку з позицій теорії силової динаміки ця єдність зображено як Агоніста з тенденцією до руху, що підтверджується одиницями *must recapture* («мають повернути»), *come together* («йти разом»), *no limit* («без перешкод»), *can achieve* («можуть досягнути»).

У вступній частині, присвяченій збереженню пам'яті про героїчну стійкість британського народу перед ворогом, предметно-образний компонент, позначений іменниками *people* і *Britain*, поєднується з двома іншими складниками: ціннісним, який апелює до рівних прав між усіма й позначений групою *every person* («кожна людина»), *no matter their gender* («незалежно від статі»), *no matter their class* («незалежно від соціального класу»), *has an equal voice* («має однакове право голосу»), і поняттєвим, відображеним субстантивом *democracy*: *Twice in a century, Britain came together to beat the odds and build a better future. A stronger democracy in the Mother of Parliaments – where every person, no matter their gender, no matter their class, has an equal voice* (1). У першому реченні наведеного уривку іменники *people* та *Britain* у сполученні з дієсловом *come together* («об'єднатися») і дієслівним словосполученням *build a better future* («побудувати краще майбутнє») зображають британську націю як Агоніста із тенденцією до руху до більш демократичного майбутнього, протиставленого всіляким негараздам, позначеним словосполученням *to beat the odds* і співвідносним з Антагоністом з тенденцією до спокою. Результат цього прогресу оприявлений двома Агоністами з тенденцією до руху: сильнішою демократією, на поступ якої в складі словосполучення *a stronger democracy* вказує прикметник *stronger* у формі вищого ступеня порівняння, і рівністю всіх

людей – незалежно від статі і суспільного класу, де на тенденцію до руху вказують заперечення *no matter*, які у складі висловів *no matter their gender*, *no matter their class* зображають усунення перешкод для свободи окремих суспільних груп. Таким чином, така когнітивно-риторична модель має переконати слухача в непохитності національного духу британського народу, який нині міцно стоїть на засадах демократії.

Вступ закінчується взаємодією предметно-образного складника концепту, позначеного іменником *women* у сув'язі з підрядним реченням *who made munitions, kept the buses and trains running, served as firefighters and police officers*, з поняттєвим компонентом, позначеним іменником *democracy*: *That the women who made munitions, kept the buses and trains running, served as firefighters and police officers, should have a voice in our democracy. That a country which stood together in solidarity, with people of every class sharing the danger, should become a fairer place* (1). Два наведених речення спираються на антитезу, яка протиставляє Агоніста й Антагоніста з тенденцією до руху й спокою відповідно. У першому реченні Агоніст з тенденцією до руху – це жінки, позначені іменником *women*, діяльність яких під час війни відзначалася значною активністю, розкритою групами присудка *made munitions* («забезпечували військовим знаряддям»), *kept the buses and trains running* («забезпечували рух автобусів та поїздів»), *served as firefighters and police officers* («працювали пожежниками та поліцейськими»). У другому реченні в ролі Агоніста постає ціла країна і весь народ, позначені одиницями *country* і *people*, тенденція яких до руху передається конструкціями *stood together* і *sharing the danger*. Водночас другий складник антитези представлений демократією в цілому і ціннісним компонентом, з яким співвідноситься справедливість: на демократію як Антагоніста з тенденцією до спокою вказує модальне дієслово *should*, що у складі груп присудка *should have a voice* і *should become a fairer place* імлікує недостатність вияву в Британії відповідних демократичних цінностей, брак яких додатково підкреслюється прикметником *fairer* у формі вищого ступеня порівняння.

У комунікативному блоці, присвяченому аналізу політичної ситуації в країні та окресленню майбутньої стратегії її розвитку, предметно-образний складник аналізованого концепту актуалізується іменниками *party*, *people* і *government*, які наділяються ролями Агоніста й Антагоніста з тенденцією до руху: *A party that believes in the good that government can do, but knows government will never have all the answers; MPs asked the British people to take this decision* (1). У першому реченні наведеного уривку іменник *party* позначає Агоніста з тенденцією до руху, на яку вказує присудок *believes in the good* («вірять у краще»), тоді як іменник *government* іменує Антагоніста зі схильністю до спокою, адже заперечення у вислові *never have all the answers* («ніколи не матиме всіх відповідей») вказує на обмеженість дій уряду. У другому реченні іменник *people* позначає Агоніста із тенденцією до руху, на що вказує конструкція *take this decision* («зробити вибір»). Від-

повідно уряд, зображений у стані спокою, черпає свою силу у народ, представлений в ракурсі активності, що свідчить про готовність людей розвивати демократичні цінності британського суспільства.

Заключна частина промови прем'єр-міністра Мей переважно апелює до предметно-образного компонента концепту ДЕМОКРАТІЯ, утіленого іменниками *government* і *country*: *To champion decency in our politics, to be the moderate, patriotic government this country needs to be a party not for the few, not even for the many, but for everyone who works hard and plays by the rules. And it's a moment of opportunity for our country* (1). У цьому уривку уряд, позначений іменником *government*, представлений як Агоніст зі схильністю до руху, що підтверджується конструкцією *to champion decency in our politics, to be the moderate, patriotic* («щоб відстоювати порядність у політиці, щоб бути помірними та патріотичними»), тоді як нація, позначена іменником *country*, постає Антагоністом із тенденцією до спокою, переданим дієсловом *need*, яке акцентує потреби суспільства.

Звернення президента США Дональда Трампа до Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2018 року пропонує дещо інший ракурс розуміння американцями концепту ДЕМОКРАТІЯ.

Промова колишнього американського президента складається з трьох комунікативних блоків, присвячених демократії: вступ, у якому узагальнено результати дворічного президентства Дональда Трампа; огляд міжнародної політики США разом з аналізом сучасних глобальних політичних криз; заключна частина, що містить звернення до Генеральної Асамблеї ООН із закликом поширювати демократичні цінності в країнах світу.

Вступ спирається на предметно-образний складник концепту ДЕМОКРАТІЯ, вербалізований займенником *we*, що ідентифікує уряд Трампа, а також іменником *people*, який позначає американський народ: *We have passed the biggest tax cuts and reforms in American history. We've started the construction of a major border wall, and we have greatly strengthened border security. We have secured record funding for our military – \$700 billion this year, and \$716 billion next year. We are standing up for America and for the American people* (2). У наведеному уривку домінування уряду Трампа, позначеного дейктиком *we*, досягається завдяки його представленню як Агоніста з тенденцією до руху, репрезентованого низкою присудків: *passed* («провели [реформи]»); *started* («почали»); *secured* («добилися»); *are standing up* («захищаємо»). На цьому тлі американський народ зображений як Антагоніст із тенденцією до спокою, на захист якого стає уряд, домінування якого позначене фразовим дієсловом *stand up for* («захищати (когось/щось)»). Очевидно, що цей комунікативний блок втілює концепт ДЕМОКРАТІЯ зі значним акцентом на ролі уряду й президента в підтримці демократичних цінностей.

Комунікативний блок, присвячений огляду міжнародної політики США та аналізу сучасних глобальних криз, переважно вербалізує концепт ДЕМОКРАТІЯ через предметно-образний компонент, експлікований дейктиком *we*, одиницями *the United*

Nation, people, що цього разу позначає різні народи світу: *We are grateful for all the work the United Nations does around the world to help people build better lives for themselves and their families. The United States is the world's largest giver in the world, by far, of foreign aid. But few give anything to us. That is why we are taking a hard look at U.S. foreign assistance. We will examine what is working, what is not working, and whether the countries who receive our dollars and our protection also have our interests at heart* (2). Одиниці *we, the United Nation* вказують у наведеному прикладі Агоністів з тенденцією до руху, позначеного присудками *are grateful* та *does*. Певною специфікою наділені народи світу, позначені іменником *people*. З одного боку, вони зображені як Антагоніст з тенденцією до спокою дієсловом *help*, хоча група присудка *build better lives* вказує на цих людей як Антагоніста з тенденцією до поступового руху, позначеного прикметником *better* у формі вищого ступеня порівняння.

Поняттєвий компонент концепту *ДЕМОКРАТІЯ*, реалізований іменником *democracy*, задіяний наприкінці міжнародного комунікативного блоку: *In that spirit, we ask the nations gathered here to join us in calling for the restoration of democracy in Venezuela. There is Israel, proudly celebrating its 70th anniversary as a thriving democracy in the Holy Land* (2). У двох наведених реченнях одиниці для вираження предметно-образного й поняттєвого компонентів концепту вказують на пряму залежність демократії від активності самого народу. Поняттєвий аспект концепту, позначений іменником *democracy*, зображений як Антагоніст із тенденцією до руху, що засвідчує іменник *restoration* («відновлення») у першому реченні і віддієслівний прикметник *thriving* («квітучий») – у другому, тоді як Агоніст із тенденцією до руху, що підтверджує присудок *ask to join us* («просимо приєднатися до нас»), позначений займенником *we*, який вказує на американський уряд.

У заключному блоці промови президента Трампа концепт *ДЕМОКРАТІЯ* реалізується через взаємодію всіх трьох складників: предметно-образного, позначеного іменником *people* та займенником *we*, поняттєвого, названого іменником *democracy*, і ціннісного, об'єктивованого іменником *freedom*:

To unleash this incredible potential in our people, we must defend the foundations that make it all possible. Sovereign and independent nations are the only vehicle where freedom has ever survived, democracy has ever endured, or peace has ever prospered (2). Займенник *we*, ужитий для демонстрації єдності мовця і його слухачів, позначає Агоніста із тенденцією до руху, спрямованого на дві цілі: людей, що позначено обставиною мети *to unleash this incredible potential in our people*, і захист демократичних здобутків, на що вказує присудок *must defend*. У другому реченні наведеного уривку суверенні й незалежні нації, зображені іменником *vehicle* як Агоніст із тенденцією до руху, постають як джерело розвитку низки аспектів демократії: свободи (*freedom has ever survived*), демократії в цілому (*democracy has ever endured*), миру (*peace has ever prospered*).

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Специфіка втілення концепту *ДЕМОКРАТІЯ* у британській лінгвокультурі виявляється у переважанні предметно-образного та поняттєвого складників у виступі колишнього прем'єр-міністра Великої Британії з позначенням ціннісного компонента прикметником *fair* задля наголошення відсутності достатнього рівня справедливості. Постійне звернення до предметно-образного компонента, співвідносного із сильним Агоністом, пояснюємо особливістю самої промови: прем'єр-міністр мала окреслити плани партії консерваторів для розвитку країни, а залучені демократичні образи слугували нематеріальними інструментами риторичного впливу. Своєю чергою, вербалізація концепту *ДЕМОКРАТІЯ* в американській лінгвокультурі виявляється в реалізації всіх трьох складників з більшим акцентом на свободі, яка належить до ціннісного компонента, що засвідчує промова колишнього президента США. Зображення взаємодії сильного президента з народом у поширенні демократії й свободи не лише у США, а й у всьому світі відбиває особливий національний характер втілення концепту *ДЕМОКРАТІЯ*.

Ураховуючи результати проведеного дослідження, його перспективу вбачаємо у вивченні моделей втілення концепту *ДЕМОКРАТІЯ* за принципами силової взаємодії на матеріалі публічних виступів інших британських та американських політиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов : монография. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2012. 477 с.
3. Потапенко С. И. Синхронная реконструкция концептов в англоязычном масс-медийном дискурсе: между концептуализацией и категоризацией. *Концепты и контрасты*. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 331–338.
4. Синявская О. Е. Концепт ДРУГ / FREUND в русской и немецкой лингвокультурах. *Концепты и контрасты*. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 188–196.
5. Славова Л. Л. Мовна особистість політика в аспекті концептуалізації. *Концепты и контрасты*. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 315–323.
6. Lebedko M. G. Axiosphere: The linguistic representation of value concepts in American and Russian culture. *American Studies International*. The George Washington University. February 2003. Vol. XLI, № 1–2. P. 179–200.
7. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics: Concept Structuring Systems*. Cambridge, MA : MIT Press, 2000, Vol. 1. 558 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. May T. Prime-minister's address to delegates at the 2018 Conservative Party Conference in Birmingham. URL: <https://www.politicshome.com/news/article/read-in-full-theresa-mays-speech-to-the-2018-conservative-party-conference>
2. Trump D. President Donald Trump's statement to the United Nations General Assembly on Sept. 25, 2018. URL: <https://www.vox.com/2018/9/25/17901082/trump-un-2018-speech-full-text>

REFERENCES

1. Wiezhbitskaya, A. (2001). Ponimaniye kultur cherez posredstvo klyuchevykh slov [Understanding cultures through the key words]: monograph. Moskva: Yazuki slavyanskoi kultury [in Russian].
2. Karasik, V. I. (2012). Yazykovyy krug : lichnost, kontsepty, diskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]. Volgograd: Peremena [in Russian].
3. Potapenko, S. I. (2017). Sinhronnaya rekonstruktsiya kontseptov v angloyazychnom mass-mediynom diskurse: mezhdru kontseptualizatsyyei i kategorizatsyyey [Synchronic reconstruction of concepts in the English media discourse: between conceptualization and categorization]. *Kontsepty i kontrasty*. Odessa: Izdatelskiy dom "Helvetika", 331–338 [in Russian].
4. Sinyavskaya, O. Ye. (2017). Kontsept DRUG / FREUND v russkoy i nemetskoy lingvokulturah [The concept FRIEND / FREUND in Russian and German linguistic cultures]. *Kontsepty i kontrasty*. Odessa: Izdatelskiy dom "Helvetika", 188–196 [in Russian].
5. Slavova, L. L. (2017). Movna osobystist polityka v aspekti kontseptualizatsiyi [Linguistic personality of a politician through conceptualization]. *Kontsepty i kontrasty*. Odessa: Izdatelskiy dom "Helvetika", 315–323 [in Ukrainian].
6. Lebedko, M. G. (2003). Axiosphere: The linguistic representation of value concepts in American and Russian culture. *American Studies International*. The George Washington University. February, XLI (1–2), 179–200
7. Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics: Concept Structuring Systems*. Cambridge, MA: MIT Press, 1

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. May T. Prime-minister's address to delegates at the 2018 Conservative Party Conference in Birmingham. Retrieved from: <https://www.politicshome.com/news/article/read-in-full-theresa-mays-speech-to-the-2018-conservative-party-conference>
2. Trump D. President Donald Trump's statement to the United Nations General Assembly on Sept. 25, 2018. Retrieved from: <https://www.vox.com/2018/9/25/17901082/trump-un-2018-speech-full-text>

УДК 811.163.2'282.4:39

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.19

МОВНА СИМВОЛІКА РИТУАЛІВ ТА СТАНІВ ПЕРЕХОДУ В УСНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БОЛГАР

Малаш О. В.

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

У статті розглянута мовна експлікація обрядів переходу в сюжетах народних пісень, записаних українськими й болгарськими дослідниками в другій половині XX – на початку XXI ст. від нащадків прибулих на територію нинішньої України у XVIII–XIX ст. болгар-переселенців, що нині мешкають в Одеській, Миколаївській, Запорізькій областях та Автономній Республіці Крим.

Зазначено, що мова, як виразник культури народу, відтворює колективні уявлення про навколишній світ. Фольклорні тексти, які документують архаїчні стани мовної свідомості, здатні найкраще зберегти й транслювати систему символів, що існували в цій культурі. Зауважено, що проблема зміни стану в природі та людському житті була об'єктом культурологічних та фольклористичних студій, однак досить рідко потрапляла до поля зору мовознавців. Тому актуалізовано народнописані тексти болгар України, які містять чимало мовних символів, пов'язаних із переходовими станами природного й суспільного характеру, й ці символи потребують розшифрування та коментування.

У дослідженні відображено зв'язок мовної символіки переходу з кордонами, що їх учасники обряду перетинають під час здійснення ритуалу. Зосереджено увагу на таких кордонах, як міст, ліс, вода, що відокремлюють свій простір від чужого. Констатовано, що у збережених натепер народнописаних текстах українських болгар найчастіше розгортаються два сценарії переходу – одруження та смерть; зрідка сценарії трудової ініціації, а також сценарії, пов'язані з настанням весни. Простежено, що лімінальні обряди мають низку лінгвокультурних символів – найменувань рослин (троянда, васильки, цмин, самшит, яблуко), тварин (кінь), предметів (перстень, прапорець, карафка з вином, коровай, стріла, мітла тощо), дій (переїзд, покривання голови, сон, переливання тощо). Виявлено, що стан переходу маркують протилежні за семантикою лінгвокультури – розбійник (дикий, асоціальний спосіб життя, маркування) та хлібороб (соціальний спосіб життя, культура, конструктивне світоперетворення).

Ключові слова: обряд переходу, лінгвокультура, символ, метафора, болгары України.

Malash O. V. Lingual symbolism of the passage rites and statuses in the folklore of the Bulgarians in Ukraine. The paper provides an analysis of the lingual explication of the liminal rituals in the folk songs recorded by Ukrainian scholars in the last half of 20th – the early 21st century from descendants of Bulgarian migrants in the regions of Odessa, Mykolaiv, Zaporizhzhia, and in the Autonomous Republic of Crimea. These Bulgarians' ancestors had moved to the lands of the present-day Ukraine in the 18th – 19th centuries.

It is underlined that a language could highlight the culture of an ethnos and the collective insight into the environment. The author considers that the folklore texts document archaic statuses of linguistic consciousness and are able to preserve and transmit the system of symbols in that culture in the best way. We notice that the problem of the status change in the nature and the human life was an object of cultural and folklore studies, but it has rarely been within the field of view of linguists. It is the reason for actualization of some folklore texts of the Bulgarians in Ukraine that contain a number of lingual symbols related to the natural and social passage statuses.

The study presents a relation of the language symbolism of passage to the boundaries, which are crossed in the passage rituals – e. g. a bridge, a forest or water that can separate their own space from someone else's. The research focuses on two main scenarios played out in the folk songs of the Ukrainian Bulgarians – marriage and death. The scholar finds that sometimes we can cognize scenarios for labor initiation and scenarios related to the incoming of spring. This article reveals that liminal rites contain a number of linguocultural symbols – names of plants (rose, basil, dwarf everlasting, buxus, and apple), animals (horse), items (finger-ring, banner, carafe with wine, loaf, arrow, broom etc.), and actions (moving, head covering, sleeping, spilling et al.). The author finds out that betweenwhiles there can be two semantically opposite linguocultures – like brigand (wild, asocial life, destruction) vs grain grower (social life, culture, constructive changes in the world).

Key words: liminal rite, linguoculture, metaphor, symbol, Bulgarians of Ukraine.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У світовій гуманітаристиці від XVIII ст. панує думка, що мова – віддзеркалення ментальних особливостей, знаряддя етнічного чи національного самовираження. Мова дозволяє її носіям здобувати знання про навколишній світ та передавати його іншим; у мовних

знаках заковано систему уявлень народу про буття та орієнтування людини у світі. Розвиваючись, мова зазнає змін відповідно до запитів суспільства, проте в архаїчних текстах культури цього соціуму зберігається в майже незмінному вигляді інформація про деякі мовно-культурні знаки, символи, константи.

Проблема зміни стану та статусу була і є об'єктом глибинної народної філософії, що втілювалося у численних фольклорних образах. Перехід від одного фізичного стану до іншого відбувається у природі (зміна пір року, схід та захід сонця, рівнодення, сонцестояння, зростання та спадання місяця, проростання збіжжя, падолист тощо), з людиною як частиною природи (народження, перші кроки, статеве дозрівання, пологи, смерть) і супроводжується низкою ритуалів, які сповіщають про цей перехід. Так само підлягають ритуалізації й зміни, що відбуваються в суспільному статусі людини (хрещення, початок та завершення освіти, набуття професії, одруження), ритуалізується й суспільний часоподіл (державні, регіональні та сімейні свята). А. ван Геннеп наголошує на тому, що життєвий шлях людини – це подолання перепон, низка послідовних переходів з одного стану в інший. Ритуали, на думку дослідника, потрібні, щоб надати цим переходам визначеності [4, 7–10].

Болгарська етномовна спільнота в Україні належить до малодосліджених у лінгвокультурному плані меншин. Нашадки болгар-переселенців, прибулих на українські землі ХІХ ст., проживають в Одеській, Запорізькій, Миколаївській областях, Автономній Республіці Крим. Окремо варто згадати болгарські спільноти на Кропивниччині та Закарпатті, однак, рано відокремившись від материка – Болгарії, мігранти зазнали швидшої асиміляції з місцевим українсько- й російськомовним населенням. На противагу цьому болгари-переселенці Бессарабії й Таврії виявилися стійкішими в питанні збереження мови, культури й національних традицій поза межами метрополії.

Дослідження фольклорних текстів мають велику вагу для сучасної гуманітаристики, оскільки усна народна творчість – маркер болгарської національної ідентичності, на чому останнім часом наполягає І. Огієнко [10]. Адже народна пісня зберігає та в мало зміненому вигляді відтворює те, що може не проговорюватися в розмовно-побутових текстах – традиції, міфи, вірування, забобони й табу, й дещо із цього напряму пов'язане саме з етнокультурною унікальністю, з тим, що забезпечує тяглість поколінь та ментально єднає діаспору з материком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурологічний аналіз обрядів переходу здійснено в працях В. Тернера, В. Єрмоїної, І. Несен, М. Масрчик, М. Сумцова та інших. Семантику поодиноких ритуалів в українських пісенних текстах частково висвітлено в студіях О. Голубовичевої, І. Ігнатенко, Р. Гузія та ін. Однак мовознавчих досліджень, об'єктом яких би були лімінальні сюжети, в Україні здійснено небагато, надто в народних піснях національних меншин.

Знаковою для болгарського етнокультурознавства (і безпосередньо дотичною до досліджуваної нами проблеми) стала праця М. Державіна «Болгарські колонії в Росії». Даючи, як і в попередніх своїх публікаціях, докладну характеристику побуту й звичаям болгар-переселенців у тодішній Російській імперії, автор приділив належну увагу родинним, весільним, поховальним і святковим обрядам, прикметам

та повір'ям. Так, у книжці наведено низку передпологових приготувань (розплітання коси поліжниць, переступання через поріг, застилення місця пологів мішком з-під хліба), що слугують цінним матеріалом лінгвокультурологічних досліджень [5, 107]. Крім того, учений описує цікавий ритуал перестрибування через вогонь, розпалений посеред кімнати, на честь новонародженого [5, 106], хрестильну ініціацію, що супроводжується примовкою: *зейми гу єврейчи, донесайми го християнче* «Ми взяли його єврейчиком, принесли його маленьким християнином» [5, 106]. Також у праці пояснено значення ритуального мовчання під час перехідних станів [5, 107].

Обрядами переходу, з-поміж інших важливих ритуалів, цікавилися автори періодичного видання «Сборник за народни умотворения, наука и книжнина». В одному з випусків, зокрема, описано післяпологовий ритуал замітання та спалювання сміття в болгар-переселенців у Херсонській губернії: поліжниця, уперше вставши з ліжка, замітала в хаті віником, що мав назву *еньова метла* («Іванова мітла», бо був зроблений на *Еньовден* (Івана Купала), а отже, мав цілющу силу. Замітвши, породілля збирала сміття й разом із віником спалювала на подвір'ї, щоб знищити зло [Цит. за: 2, 20].

На початку ХХ ст. болгарська діаспора на українському Півдні стала об'єктом зацікавлення народознавця О. Музиченка. Його праця «Спостереження над народною творчістю кримських болгар» (1902) присвячена рідному кримському селу Кишлав, де болгарська громада на момент написання статті проживала вже сто років. У цій статті вперше докладно описує різдвяний обрядовий танок «Цинцинигар» («Синиця»), де відтворено сюжет заручин птаха з дівчиною; дослідник наводить пісню про сватання дівчини незнайомим парубком із подальшим частуванням гостя ритуальними стравами [8]. Під час Другої світової війни болгар, як і представників інших національних меншин і корінних народів, указом Й. Сталіна депортовано з Кримського півострова, тож унікальні звичаї кишлавських болгар-переселенців утрачені, і тим більшу вагу мають подібні записи для дослідження болгарської мови та культури за межами Болгарії. Упродовж ХХ та початку ХХІ ст. виходили друком збірки пісень, що їх записували в Одеській, Миколаївській, Запорізькій областях А. Варбанський, М. Гайдай, В. Ізотов, Н. Кауфман, К. Квітка, Л. Ноздріна, І. Тодоров, С. Цветко, О. Червенко та інші. Ці записи слугують надійною джерельною базою українських досліджень з болгаристики, зокрема мовознавчих студій.

Формулювання мети і завдань статті. Об'єктом цього дослідження стали лімінальні стани та пов'язані з ними ритуали в народних піснях болгар України. Предмет дослідження – символіка й семантика речей та процесів, що супроводжують перехід. **Мета** пропонованої статті полягає в розкритті лінгвокультурної сутності метафор і лінгвокультурем переходу, з'ясування їхнього позатекстового походження й сенсу. Для цього передбачено виконання таких **завдань**: встановлення основних обрядів і станів переходу, що фігурують в усній

народній творчості болгар-переселенців; аналіз найпоширеніших метафор, безпосередньо чи опосередковано пов'язаних із ритуалами переходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спостереження над текстами народних пісень, виконуваних нащадками болгар-переселенців Одеської, Запорізької, Миколаївської областей та Криму, дають підстави для виокремлення низки лімінальних станів, що надаються до систематичного відтворення в обрядовому й необрядовому фольклорі. Такими переходовими станами є сватання, одруження, народження, хрещення, смерть і поховання.

Доступні нині джерела – записи болгарських народних пісень Півдня України в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. – фіксують низку обрядових текстів, пов'язаних переважно з весільним сценарієм. Весілля означає зміну стану передусім жінки – з неодруженої (*му́ма*) до одруженої (*бу́лка*). Шлюб дослідники визначають як «перехід і творення», що передбачають для жінки сепарацію від одного роду та приєднання до іншого, а для чоловіка – підвищення соціального статусу [6, 141–143].

Атрибути обрядів та станів переходу. Перехід з одного природного або соціального статусу до іншого уявлявся як долання певної межі. Цією межею міг бути **міст**, яким наречена проходить від батьківського роду до чоловікового: *Девер бу́лка през мост води* «Дівер молоду через міст веде» (2, 370). Перехід здійснює не лише дівчина – наречений разом з ріднею долає видимий кордон, щоб забрати майбутню дружину з оселі її батька й матері. Цим кордоном може бути **ліс**, **гай**: *чи ша миним чиста* (імовірно, *честа* – *О. М.*) *гора (...)* *лилянова, лялякова* «перейдемо чистий (імовірно, густиий – *О. М.*) гай лілейний, бузковий» (2, 369), *минали гора зилена* «перетнули ліс зелений» (2, 359).

Перехід, пов'язаний з одруженням, означають **рослини** – яблуко, васильки, троянда. Перед весіллям родичі молодого, перш ніж вирушити по молоду, готують *пряпорец* «прапорець» – паличку, на яку настроєно червоне яблуко та до якої прив'язана бади́линка васильків. Яблуко символізує жіноче начало, плідність; його прохромлення – потенційний шлюбний акт; васильки мають охоронну властивість, що дозволяє рідні нареченого легко та безпечно пройти межу – ліс, річку тощо – на шляху до молодої: *Зашивайти прапорица, да зашивим гора й вода (...)* «Зшивайте прапорець, щоб зшити ліс та воду» (2, 369). Яблуко також використовували у ворожінні: *фърли, метни ябълка, дето падне ябълка, там речено и казано и с бъклица й пратьно* «Кинь, жбурни яблуко, де яблуко впаде, туди треба йти з діжкою вина свататись» (2, 338). Васильки разом із самшитом беруть участь і в ритуальному замітанні, що виконувало охоронну функцію: *Мела й Дона дворе (...)* *с метла чимчирюва, с китка бял босилек* «Замітала Дона подвір'я самшитовою мітлою, віничком з білих васильків» (2, 361).

В обрядах переходу використовували й рослину *смин* (цмин псковий, *Helicrysum arenarium* (L.) Moench.), що слугувала для квітчання родичів молодого в четвер перед весіллям. *Не видя ли смин по поле?* «Чи не бачив ти цмину в полі?» – запитують

в одній пісні дівера, на що той відповідає, що бачив квітки *на бу́лката до бу́лоту, на юнаку до калтаку, на зълвити на косити, на деверу до перчамо* «на фаті молодої, на ковпакові юнака, у волоссі зовиць, у зачісці дівера» (2, 370). Цей обряд квітчання, по-перше, маркує головних учасників весільного дійства, по-друге, за допомогою рослини забезпечує захист від нечистої сили. Цмин можна вважати й символом безсмертя, адже він не в'яне, і символом сонця – покровителя шлюбу – через забарвлення квіток.

Злуку чоловічого та жіночого начал у шлюбі символізують **кінь** (утілення мужності) та **трояндовий куш** (утілення жіночності, дівочої цноти): *Куне ша навържат пун чървен тръндафъл* «Припнуть коней під червоною трояндою» (3, 409).

Серед атрибутів переходу виявляємо й різноманітні **предмети**. У шлюбній обрядовості це перстень; обмін перснями забезпечував передавання життєвої енергії одне одному, завдяки чому заручена пара ніби ставала єдиним цілим: *с Дона пръстян зели, зели и менили* «В Дони перстень брали, брали й мінялися» (2, 361). Перстень має форму замкненого кола, втілює колообіг життя, наповнюється енергією власника / власниці від його / її рук, зберігає інформацію про життя власника / власниці, що відображено у ворожіннях з використанням каблучок.

До предметів, що супроводжують і символізують перехід, належить стріла: до ніг дівчини падає *стрила белопила* «стріла білопера» (2, 361), яка сповіщає про майбутнє весілля. Її символіка пов'язана з доланням простору (випущена з лука представник роду молодого, стріла перетинає кордон, щоб потрапити до молодої); вона слугує метафорою запліднення (тут можна пригадати лук зі стрілами в руках бога кохання Ероса, Купідона), вітру, яким звістка від нареченого прибуває до оселі нареченої раніше, ніж сам юнак. Крім того, стріла може слугувати й символом смерті (відбувається імітація вбивства дівчини з подальшим воскресінням її жінкою в родині свого чоловіка).

Важливими символами переходу, зокрема весільного, є ритуальні страви. Це коровай, який випікає сама наречена або її близькі родички – *чи увий вити кравай* «та й закути кручені коровай» (2, 357). Коровай мають спіральну форму, символізують сонце, нескінченний рух увись. Ритуальним весільним напоєм є й вино, що має бути неодмінно в спеціальній посудині – *бъклица: напълни жълти бъклицы* «наповни жовті карафки» (2, 357).

Ритуальні дії переходу. Смерть і воскресіння. Одруження, пологи, народження, хрещення – усі ці події в житті людини є міжстановими переходами, що супроводжуються ілюзорною (вдаваною) смертю людини: при народженні дитина помирає для «того» світу, щоб з'явитись у «цьому»; при хрещенні – гине як невіруюча й народжується як християнин; після пологів жінку виключать із цілого ряду суспільних активностей, доки вона не «оживе» після спеціального обряду тощо. Однак якщо пологи, народження, як і відхід в інший світ, фізично помітні для суспільства, то у випадку з одруженням цей перехід доводиться ознаменувати штучно. Для цього під час весілля болгарі проводять обряд

главене «покривання голови»: *главети си мумата* «видавайте дівчину заміж» (8, 30), де *глава* «голова» символізує владу чоловіка над молодою жінкою. Обряд покривання нареченої має й інші назви, зокрема *забулване* (закриття, замотування голови та обличчя спеціальною тканиною – *було*), що символізувало зміну статусу, під час якої наречена залишалася нібито невидимою для навколишнього світу [6, 145]. Покривання також можна трактувати як імітацію вбивства молодої для світу неодружених із подальшим оживленням у світі одружених. В одній з пісень дівчина просить свою куму, аби покрила її так, щоб на тіло новоспеченої дружини не потрапили ані вітер, ні сонячне проміння й жінка не перегрілася та не застудилася. *Чи жа уда у мамини, чи кво жа ми риче мама* «Бо я йтиму до мами в гості – що мені мама скаже?» (8, 37). Тут ідеться про післявесільні відвідини молодятами батьків дружини – *повратки*, під час яких батько й мати мають пересвідчитися, що донька живе щасливо й родина чоловіка про неї дбає.

Лімінальні стани супроводжуються відповідними **пересуваннями**: пішки або кіньми від молодого до молодої (сватання), возами від молодої до молодого (одруження). *Кон са тегли равън път да върви, той го тегли ю момини двори* «Кінь рушає, щоб іти рівним шляхом; він його (молодого – О. М.) везе до обійстя молодої» (2, 364), *Конь до конь, кула до кула и си за булка тръгнали* «Кінь біля коня, віз біля воза – і поїхали по молоду» (7, 19), *Сватбата ми иде с четиресет коля* «Весілля до мене їде на сорока возах» (2, 361). Пересуватися можуть не лише учасники дійства, а й предмети, що їх презентують. У тексті купальських вроджінь натрапляємо на метонімічний образ: *червено було през гура фърка* (8, 33), який означав, що дівчина переїде до родини свого майбутнього чоловіка до іншого села.

Важливою дією переходу в болгарських народних піснях стає сон: *Брала й мума ружо цвяти във градинчица, как гу й брала, тъй заспала между цветиту* «Рвала дівчина квіти ружі в садочку, брала та й заснула серед цвіту» (8, 27; варіант 3, 668). *Цвяти* «квітка» потрібна дівчині для того, щоб прикріпити її до своєї зачіски, адже це знак для юнаків, що юнка вільна, готова відповідати на залицяння. До сплячої героїні *иди лудо-младо* «приходить парубок», він має намір із нею одружитися, про що свідчать слова: *Ружо цвяти ти й увайна, що си гу брала, либето ти са годява, що си го либила* «Квітка ружі зав'яла, яку ти зірвала, до тебе сватається милий, якого ти кохала» (8, 27). М. Маерчик наголошує на близькості сну та смерті в ритуалах переходу: сон відтворює «нефункціональність тіла, символічну смерть» [7, 107], адже перебування в стані сну передбачає нерухомість, неспроможність досягти навколишній світ, у якому тіло людини фізично присутнє.

Сон є різновидом ілюзорної смерті; з приходом нареченого дівчина «воскресає», народжуючись у новому статусі. Мотиви сну нареченої перед приходом парубка дослідники виявляють і в українських піснях: *Обсажена виноградом довкола. Ой там наша молоденька заснула, <...> Прийшов молодий, вна вчула* (1, 187; 6). «Пробудження» моло-

дої – частина весільного обряду українців Центрального Полісся; «будять» також мерців [7, 104; 9, 172].

Болгари-переселенці зберігають традицію святкування Лазарова дня, що його відзначають напередодні Вербної неділі – *Лазарова събота*. Біблійний міф про воскресіння Лазаря, брата Марії та Марти (Івана 11: 1–3) накладається на дохристиянську традицію весняного обдарування з нагоди початку сільськогосподарського року. Воскресіння християнського персонажа від сну-смерті повністю відповідає уявленням про оживання природи, землі після зимового сну. *Заспалу ми дитенци под бялчервен тръндафил, под морува лилика (...)* *Стани, стани, дитенце, ай гъ Лазар де иди* «Заснула моя дитинка під білими-червоними трояндами, під синім бузком. Устань, устань, дитинко – он Лазар іде сюди» (8, 29). Земля постає в образі дитини, що прокидається від зимового сну. Метафора сну-завмирання, сну-смерті відтворена й у відомих українських веснянках «Десь тут була подоляночка», «Вже весна воскресла» тощо.

Поховальна символіка в народнопісенних текстах. Сюжети народних пісень засвідчують особливе ставлення до пам'яті про людину після смерті. Саме тому у уста персонажів народний поет вкладає кількаслівний заповіт про те, як належить ушанувати їх: *До глава ми <...> чушма изградяти, <...> до крака ми <...> ми лозец насадяти, <...> до рька ми <...> кладенц искупайти* «В узголів'ї спорудить водограй, біля ніг посадить виноградник, біля моєї руки криницю викопайте» (5, 16).

У народнопісенних текстах спостерігаємо чудодійне перевтілення людини після смерті – у тому випадку, коли ця людина виявляється хибно звинуваченою, покараною за чужий злочин. Жінка вбиває свою дитину й винуватить у тому родичку, якій довірила немовля. Брат дівчини – батько вбитого малюка – вірить брехні своєї дружини й вирішує помститися сестрі. На місці загиблої дівчини виростає монастир – як відшкодування її незаслуженої страти. *Дето и кръвта капише, ситен ми мирджан никнеше, дето Маринка паднала, голям манастир станало* «Де її кров текла, виростали дрібні корали, де Маринка впала, постали великий монастир» (5, 19). Справжні ж негідники, покарані справедливо, зазнають іншого перевтілення: син, що знущався з батька, втрачає дружини та дітей – жінка перетворюється на камінь, діти – на змії: *жена му камък станалъ, деца му дребни зъмчета* (7, 20).

У народнопісенних текстах згадується поминальний обряд – *преливки* «переливання», коли протягом 40 днів родичі приходять на могилу та окроплюють її вином і водою [1, 77]: після смерті дітей мати *йутива да ги прилива* (8, 21). Єдиний, щодо кого мати відмовляється здійснити поминальний ритуал, – старший син, який, на її думку, винен у смерті всієї родини. Подібні обряди мали б гарантувати упокоєння душ померлих, і нездійснення переливання ставить під загрозу остаточний перехід для того, над ким ці обряди не здійснюються. *Душа ти мясту да няма* «щоб твоя душа місця не мала» (8, 21) – таким має бути результат непроведення ритуалу як покарання синові за його вчинок.

Лінгвокультуреми – втілення переходу. Лінгвокультурею в мовознавчій літературі прийнято вважати міжривневу одиницю, що складається з мовного знака, його власне мовного значення та позамовного змісту [3, 44–45]. Лінгвокультурема надійно прикріплена до історичної, національної, суспільної, культурної пам'яті носіїв мови. *Орач* «орач, хлібороб», *чорбаджия* «господар» є позитивно маркованими болгарськими лінгвокультуремами, тоді як *хайдутин*, що його виводять з угорського *hajdu* «розбійник» (ЕСУМ 1, 453), тісно пов'язаний зі знаковим історичним явищем болгарського народу – гайдучьким рухом за визволення з-під османського гніту на болгарських землях. Болгарські громадянські діячі наполягали на сприйнятті гайдуків не як розбишак, а як борців за народну волю. Тим-то неоднозначність тлумачення цього поняття уможливила формувати в болгарській картині світу позитивний образ гайдука, попри некомформний спосіб життя, що його вели представники гайдучької субкультури на Балканах. Однак для болгар-переселенців, а надто їхніх нащадків, *хайдутство* вже втратило цю позитивну конотацію. *Хайдутин* поза межами метрополії переважно означало «розбишака». Його асоціальне життя протиставлене корисній праці господаря-хлібороба, культ якого був цілком закономірним в умовах причорноморських і приазовських степів, що вимагали важкої фізичної праці з метою виживання.

Лінгвокультуреми *орач* та *чорбаджия* містять кілька символів-атрибутів, що їх вирізняють. *Рало* «плуг», наприклад, утілює хліборобську працю, символізує життя, добробут усіх, хто готовий обробляти землю. На протиположності цьому *гора* «ліс» символізує дикий спосіб життя, небезпеку, смерть, агресію. Ця опозиція двох важливих болгарських лінгвокультурем та символів, що входять до їхнього складу, розгортається, зокрема, в пісні «Хайдутян не оре».

Пісня «Хайдутян не оре» (у другому, буквальному значенні слова *хайдутян* «розбишака») оповідає про дві зміни соціального статусу головного персонажа – він харциз, ватажок, але на догоду матері покинув своє товариство та став хліборобом, орачем. Однак витримав недовго: почувши посеред оранки, як його побратими стріляють та співають пісень, *Стоян биволи распрегна (...)* *яште в вълци и мечки! Че обзе Стоян ралото (...), че гу понесе-занесе фъв тая гора зелена на хайдушкото сбирцище* «Стоян буйволів розпряг: хай вас їдять вовки та вед-

меді! Узяв Стоян плуга, поніс його до лісу зеленого на розбійниче збіговисько» (4, 145).

Майже біблійний портрет – ідеальний образ сина в картині світу його матері. І вона, невдоволена тим, як живе шибайголова Стоян, каже йому: *Я иди в гора зелена, отсеци дърво за рало* «Піди до зеленого лісу, зрубай дерево на плуг» (4, 145), тобто фактично посилає його попроситися з рідним для нього середовищем – дикими хащами. Перехід з одного соціального стану в інший для головного героя передають опозиційні лінгвокультуреми *хайдутин / орач (чорбаджия)* «розбишака / хлібороб, господар» із включеними до їхнього складу символами *рало* «плуг», *пшеничка* «пшениця, кукурудза», *угари* «ниви», що втілюють надію на майбутнє, *биволи* «буйволи», за допомогою яких Стоян перетворюється з розбійника на дбайливого господаря, та відповідно *гора* «ліс», *пушка* «рушниця», *хайдушка песня* «гайдучька пісня», які знаменують його зворотне перетворення. Й буйволи, що їх герой відпускає, стають своєрідним пожертвуванням, яке завжди супроводжує перехід.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Аналіз дослідженого матеріалу показав, що в народнопісенних текстах приділено значну увагу обрядам переходу – одруженню та смерті персонажів. Ключовими символами, пов'язаними з переходовими ритуалами, найчастіше стають лінгвокультурно марковані рослини (ті, що здатні, за віруваннями, обороняти від нечистої сили, наділяти родючістю, ставати втіленням праці на землі на протиположності вольному життю тощо); серед тварин, за допомогою яких здійснюється перехід, ми зауважили коня (символ мужності, що супроводжує юнака-завойовника), буйволів (символ терпіння, покори, працьовитості). Стани переходу передбачають залучення відповідних предметів. Це покривало – для зміни соціального статусу молодої жінки; персні – для експлікування зміни характеру стосунків між закоханими; плуг – як атрибут трудової ініціації. Важливим складником мовної експлікації обрядів та станів переходу є метафори кордонів – ліс, вода, міст та ін.

Висвітлити повну картину людського життя як послідовності обрядів і станів переходу в межах однієї статті досить складно. Проте в подальших лінгвокультурологічних студіях усної народної творчості болгар України ми продовжимо аналізувати інші лімінальні стани та ті мовно-культурні символи, лінгвокультуреми, що їх насичують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васева В. Названия на помените за мъртвец при българите. *Исследования по славянской диалектологии. Ареальные аспекты изучения славянской лексики*. 2006. Вып. 12. С. 76–94.
2. Виноградова Л., Толстая С. Символический язык вещей : веник (метла) в славянских обрядах и верованиях. *Балканские чтения*. 1993. С. 3–36.
3. Воробьев В. Лингвокультурема как единица описания. *Лингвокультурология (теория и методы)*. Москва : РУДН, 2006. С. 44–56.
4. Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / пер. с франц. Ю. В. Ивановой, Л. В. Покровской. Москва : Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1999. 198 с.
5. Державин Н. Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии). София : Мартилен, 1914. 260 с.
6. Иванова Р. Българската фолклорна сватба. София : БАН, 1984. 265 с.
7. Маерчик М. Ритуал і тіло. Київ : Критика, 2011. 327 с.

8. Музыченко А. Наблюдения над народным творчеством крымских болгар. *Труды XII Археологического съезда в Харькове 1902*. Москва, 1905. Т. 2. С. 446–460.
9. Несен І. Весільний ритуал Центрального Полісся : традиційна структура та реліктові форми: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05. Київ, 2004. 240 с.
10. Ogiyenko I. Folklore as a Factor of Ethnic Identity of Bulgarians in Ukraine. *Contextualising changes: Shifting Borders, Migrations and Identities* / P. Hristov, A. Kasabova, E. Troeva and D. Demski (Eds.). Sofia : Paradigma Publishing House, 2015. P. 300–310.
11. Turner V. The ritual process. Structure and antistructure. New York : Ithaka, 1966. 223 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / ред. кол. О. С. Мельничук, І. К. Білодід, В. Т. Коломієць та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Голубовичева О. Весіле в селі Ілинцях, Снятинського повіту. Матеріали до української етнології, XIX–XX. Львів, 1919. С. 177–193. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/Індекс:Матеріали_до_українсько-руської_етнології._Том_XIX-XX_\(1919\).pdf](https://uk.wikisource.org/wiki/Індекс:Матеріали_до_українсько-руської_етнології._Том_XIX-XX_(1919).pdf).
2. Кауфман Н. Народни песни на българите от Украинска и Молдавска ССР : в 2 т. София : БАН, 1982. Т. 1. 720 с.
3. Кауфман Н. Народни песни на българите от Украинска и Молдавска ССР : в 2 т. София : БАН, 1982. Т. 2. 943 с.
4. Митков В. Традиционная кухня болгар Южной Украины. Запорожье : Интер-М, 2011. 160 с.
5. Ноздрин Л. Песенный фольклор болгар Приазовья. Мелитополь : Изд. дом Мелитопольской городской типографии, 2014. 188 с.
6. Ой до Львова дороженька : вебсайт. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4153539.html>
7. Цветко С. Български народни песни от Украйна и Крим. София : Академично издателство «Марин Дринов», 2005. 179 с.
8. Червенко О. Болгарський фольклор Північного Приазов'я. Бердянськ [б.в.], 2012. 125 с.

REFERENCES

1. Vaseva, V. (2006). Nazvaniya za pomenite za martvets pri balgarite [Names of the Commemoration for the Dead in Bulgarian Traditional Culture]. *Issledovaniya po slavyanskoj dialektologii. Areal'nye aspekty izucheniya slavyanskoj leksiki [Studies on Slavonic dialectology. Areal issues of the studies on the Slavonic vocabulary]*, 12, 76–94 [in Bulgarian].
2. Vinogradova, L., Tolstaya, S. (1993). Simvolicheskij yazyk veshchej: venik (metla) v slavyanskih obryadah i verovaniyah [Symbolic language of items: broom in the Slavonic rituals and practices]. *Balkanskije chteniya*, 3–36 [in Russian].
3. Vorobyov, V. (2006). Lingvokulturema kak edinica opisaniya [Linguocultureme as a unit for description]. *Lingvokul'turologiya (teoriya i metody)*. Moskva: RUDN, 44–56 [in Russian].
4. Gennep, A. (1999). Obryady perehoda. Sistematicheskoe izuchenie pobryadov [The rites of passage. Systematic rites studies] / per. s frants. Yu. V. Ivanovoy, L. V. Pokrovskoy. Moskva: Izdatel'skaya firma "Vostochnaya literatura" RAN [in Russian].
5. Derzhavin, N. (1914). Bolgarskie kolonii v Rossii (Tavricheskaya, Hersonskaya i Bessarabskaya gubernii) [Bulgarian colonies in Russia (governorates of Tauria, Kherson and Bessarabia)]. Sofiya: Martilen [in Russian].
6. Ivanova, R. (1984). Balgarska folklorna svatba [The Bulgarian folklore wedding]. Sofia: BAN [in Bulgarian].
7. Maierchuk, M. (2011). Rytual i tilo [Ritual and body]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
8. Muzychenko, A. (1905). Nablyudeniya nad narodnym tvorchestvom krymskih bolgar [Observations on the folklore of the Crimean Bulgarians]. *Trudy XII Arkheologicheskogo sezda v Kharkove 1902 [Works from the 12th Archeological Congress in Kharkiv in the yr. 1902]*. Moskva, 2, 446–460 [in Russian].
9. Nesen, I. (2004). Vesilnyi ritual Tsentralnogo Polissia: tradytsiina struktura ta reliktovi formy [The wedding ritual of Central Polissia: traditional structure and relictic forms]. (Dissertation for Candidate's Degree in History). Kyiv [in Ukrainian].
10. Ogiyenko I. Folklore as a Factor of Ethnic Identity of Bulgarians in Ukraine. *Contextualising changes: Shifting Borders, Migrations and Identities* / P. Hristov, A. Kasabova, E. Troeva and D. Demski (Eds.). Sofia : Paradigma Publishing House, 2015. P. 300–310.
11. Turner, V. (1966) The ritual process. Structure and antistructure. New York: Ithaka.

DICTIONARIES

ЕСУМ – Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy (1982–2012) [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: in 7 vols. O. S. Melnychuk, I. K. Bilodid, V. T. Kolomiets et al. [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Holubovychева, O. (1919). Vesillie v seli Ilyntsyakh, Sniatynskoho povitu [Wedding in the village of Ilyntsi, Sniatyn county]. *Materiialy do ukrainskoi etnologii [Materials for the Ukrainian ethnology]*, XIX–XX. Lviv, 177–193. URL: <https://uk.wikisource.org/wiki/Індекс>: [in Ukrainian].
2. Kaufman, N. (1982). Narodni pesni na balgarite ot Ukrainiska i Moldavska SSR [Folk songs of the Bulgarians from the Ukrainian and Moldavian SSR]: in 2 vols. Sofia: BAN, vol. 1 [in Bulgarian].
3. Kaufman, N. (1982). Narodni pesni na balgarite ot Ukrainiska i Moldavska SSR [Folk songs of the Bulgarians from the Ukrainian and Moldavian SSR]: in 2 vols. Sofia: BAN, 2 [in Bulgarian].

4. Mitkov, V. (2011). Tradicionnaya kuhnya bolgar Yuznoj Ukrainy [Traditional cuisine of the Bulgarians in the South Ukraine]. Zaporizhia: Inter-M [in Russian and Bulgarian].
5. Nozdrina, L. (2014). Pesennyi fol'klor bolgar Priazovya [Song folklore of the Bulgarians in Pryazovya]. Melitopol: Izdatel'skij dom Melitopol'skoj gorodskoj tipografii [in Russian].
6. Oi do Lvova dorizhenka [Hey, there's a way to Lviv]. Retrieved from: <https://www.pisni.org.ua/songs/4153539.html> [in Ukrainian].
7. Tsvetko, S. (2005). Balgarski narodni pesni ot Ukraina i Krim [Bulgarian folk songs from Ukraine and the Crimea]. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Marin Drinov" [in Bulgarian].
8. Chervenko, O. (2012). Bolharskyi folklor Pivnichnoho Pryazovia [Bulgarian folklore in the Northern Pryazovya]. Berdyansk [in Bulgarian].

СЕМАНТИЧНИЙ ОБШИР ЛЕКСЕМ ДОБРО, ДОБРИЙ: СЛОВНИКОВО-ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ

Мацьків П. В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Ботвин Т. М.

Українська академія друкарства

Статтю присвячено дослідженню лексем ДОБРО, ДОБРИЙ у словниково-діахронному аспекті, у мовній семантиці яких відображені уявлення про духовні константи буття людини. Запропоновано огляд різних підходів до вивчення аналізованих одиниць: концептуального та системно-структурного у межах бінарної опозиції чи унілатеральної.

Установлено, що семантична структура цих слів протягом історичного розвитку мови зазнає певних змін: одні значення з'являються, інші – зникають. Ядерну зону семантичного простору експлікують і лексема ДОБРО, і лексема ДОБРИЙ, а не тільки перше знакове утворення. Цей погляд поділяють етимологи: як правило, на початок етимологічного гнізда вони поміщають саме прикметник. На користь цього твердження є й погляд істориків мови про те, що історично деривація йшла в напрямку 'добрий' (у будь-яких сенсах цього слова) > 'добро'. Зазначено, що в давньоукраїнських текстах лексема ДОБРО зберігає дескриптивні і оцінні етимологічні смисли індоєвропейського кореня *dhabh- і слов'янського кореня *добрь-. Зауважено, що для середньоукраїнського періоду основне значення названої лексеми витісняє первинне утилітарне значення цього знакового утворення й переносить його в навіолядерну зону, все ще зберігаючи зв'язок з індоєвропейським коренем (його значенням); для XVI – половини XVII століття характерним є розвиток загальнооцінних значень лексеми ДОБРИЙ. Підтверджено, що XVIII–XIX століття характеризуються яскраво вираженим антропоцентризмом в мові і культурі, **добро** більшою мірою співвідноситься з людиною, про що свідчать як ядерні, так і навіолядерні смисли, багато з яких виникли в результаті запозичень нових слів з європейських мов.

У цілому **добро** в XX столітті пов'язане з усім позитивним у світі, співчуттям, чуйністю, чесністю, готовністю допомогти людям. Доброю є людина не тільки до когось, але й сама собою; добро – не тільки намір або бажання, а й дія, справа, вчинок, що й демонструє семантична структура досліджуваних слів.

Ключові слова: ДОБРО, ДОБРИЙ, семантичний простір, лінгвокультура, мовний простір, словниково-діахронний аспект.

Matskiv P. V., Botvyn T. M. Semantic features of the lexemes good, noun (dobro), good, adjective (dobryi): lexical and diachronic aspect. The article is devoted to the research of the lexemes DOBRO, DOBRYI in the lexical-diachronic aspect, in the linguistic semantics of which the conceptions about the spiritual constants of human existence are reflected.

The authors have offered an overview of different approaches to the study of the considered units: conceptual and system-structural ones within the binary opposition or the unilateral one. It has been clarified that the value-semantic space of the lexeme dobro in the ancient Ukrainian language is formed around the sense core created by the senses of the lexemes DOBRO, DOBRYI.

The authors have established that the semantic structure of the analysed words has undergone certain changes during the historical development of the language: some meanings appear, while others disappear. The nuclear zone of the analysed sense sphere is formed by the meanings of the key lexemes DOBRO and DOBRYI. This view is confirmed by etymologists: as a rule, they place an adjective at the beginning of the etymological nest. In favour of this statement there is the view of language historians which says that historically the derivation went in the direction of 'DOBRYI' (in any sense of the word) > 'DOBRO'. It has been found out that in ancient Ukrainian texts the lexeme DOBRO preserves descriptive and evaluative etymological meanings of the Indo-European root *dhabh- and the Slavic root *добрь-. It has been determined that for the Middle Ukrainian period the main meaning of the named lexeme displaces the primary utilitarian meaning of this symbolic formation and transfers it to the perinuclear zone, still maintaining the connection with the Indo-European root (its meaning); the 16th – half of the 17th centuries are characterised by the development of generally evaluative meanings of the lexeme DOBRYI. It has been proved that the 17th–19th centuries are characterised by strongly pronounced anthropocentrism in language and culture, **dobro** is largely correlated with man, as evidenced by both nuclear and perinuclear meanings, many of which resulted from borrowing new words from European languages.

In general, dobro in the 20th century is associated with all the positive things in the world, with compassion, sensitivity, honesty, willingness to help people. A good person is good not only to someone, but also to themselves; good is not only an intention or a desire, but also an action, a deed as demonstrated by the semantic structure of the researched words.

Key words: DOBRO, DOBRYI, semantic space, linguoculture, language space, lexical and diachronic aspect.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Вивчення семантичних особливостей слів, що іменують духовні константи – найважливіші аксіологічні поняття буття людини, є важливим науковим завданням. Зацікавлення феноменом *ДОБРА* виявляють представники різних гуманітарних наук, і воно постійно зростає. Дослідження, з одного боку, дають змогу виявити систему духовних цінностей, яка формувалася протягом багатьох століть в українській лінгвокультурі, а з іншого – зрозуміти природу ідеальних сутностей, буття яких не можливе без участі мови. Словниково-діахронний дискурс лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ* не був предметом спеціального дослідження. Дані тлумачних словників, інших лексикографічних джерел лише спорадично використовувалися в реферованих мовознавчих працях. Усе це визначає актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантичний обшир аналізованих лексем є предметом сучасних мовознавчих студій. Їхній розгляд здійснюється в концептуальному та структурному аспектах у межах бінарної опозиції добро / зло (А. Соловійова, Н. Таценко та А. Воронько, О. Панич, О. Царенко) чи унілатерально (Н. Єщенко, І. Змійова, В. Юрчук, Н. Стефанова).

Концепт *ДОБРО* / *ЗЛО* як об'єкт лінгвістики досліджує О. Панич [7, 111–117]. Авторка аналізує згадані концепти в тісному зв'язку з філософськими поняттями, з категоріями оцінки, обґрунтовує домінуючість вербальної маніфестації окреслених концептів. Концептуальне осмислення *ДОБРА* / *ЗЛА* в художньому дискурсі знаходимо в студіях Л. Коткової, О. Царенко, Н. Стефанової. Так, Л. Коткова здійснює функціонально-стилістичний аналіз концептосфери «добро» і «зло» у прозовій спадщині Володимира Винниченка, з'ясовує механізми концептуалізації фрагментів художньої картини світу автора [4, 208–218].

А. Соловійова розглядає названу опозицію в мовній картині світу (на матеріалі сучасних арабських та українських фразеологізмів), окреслює їхні опозиційні взаємозв'язки, які репрезентують знання про специфіку ментальності фольклорного світу двох лінгвокультур [8, 234–238]. Особливості перекладацьких аспектів відтворення концептів *ДОБРО* / *GOOD* та *ЗЛО* / *EVIL* у сучасному художньому дискурсі описують А. Воронько та Н. Таценко [10, 49–58]. Дослідниці докладно зупиняються на образних складниках виокремлених концептів в українській та англійській мовах, а також на трансформаціях, використовуваних для об'єктивації цих концептів (на матеріалі роману Террі Пратчетта та Ніла Геймана «Добрі передвісники»).

О. Царенко на матеріалі Києво-Печерського патерика зосередила увагу на способах репрезентації семантичного простору «добро» і «зло», експлікованого синонімічним рядом, а також компонентом найменувань осіб, їхніх рис характеру, моральних чеснот [11] тощо.

Значне зацікавлення українських лінгвістів спостерігаємо щодо інтерпретації семантичного простору лексем *ДОБРИЙ*, *ДОБРО*. Лінгвокогнітивно-

му аналізу концепту *ДОБРО* в поетичній творчості Т. Шевченка присвячена стаття Н. Єщенко [1, 38–44], у якій виокремлено всі контексти вживання відповідної лексеми в поетичних текстах Т. Шевченка та окреслено значення лексеми, які реалізуються в цих контекстах, проаналізовано її лексичну валентність. У дисертаційних працях І. Змійової «Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту *ДОБРО* в англійській мові» [2], Н. Іваненко «Лексико-семантичне поле *ДОБРО* в українській та англійській мовах» [3] апробовано й обґрунтовано способи та прийоми лінгвокогнітивних, системно-структурних досліджень названих одиниць. Заслугує на увагу дослідження концепту *ДОБРО* в зіставному аспекті на основі фразеологічного фонду як елемента культурного кодування та національно-культурної специфіки зіставлюваних мов, здійсненого В. Юрчук [12].

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою статті є простеження на різних часових зрізах особливостей лексико-семантичних процесів, що відбувалися з лексемами *ДОБРО*, *ДОБРИЙ*, та їхнього семантичного наповнення від моменту зародження й до наших днів (XI–XX ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісно-смісловий простір лексеми *ДОБРО* в давньоукраїнській мові формується навколо смислового ядра, утвореного смислами лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ*, які відображають систему цінностей наших предків (уклад життя, поведінкові стереотипи). Сміслова сфера «добро» має ядерну, навколо-ядерну та периферійну зони. У ній репрезентовані уявлення про добро в контексті усвідомлення його етнокультурної специфіки та відображено процес пізнання різних видів цінностей.

Витоки смислового простору певним чином прояснює етимологія кореня *доб* (*p*), індоєвропейського походження (**dhabh-* «відповідний, корисний, належний») [13, 98]. Надалі слов'янський корінь **dobr-* номінував оцінку «від об'єкта» (з погляду відповідності об'єкта оцінці християнському ідеалу, правилам народної практичної етики), продовжуючи первинне вираження оцінки «від суб'єкта» (з погляду відповідності об'єкта прикладним вимогам, що ставляться до нього з боку суб'єкта). Крім того, він дав початок об'єктивації багатьох абстрактних сенсів, які відображали в різних варіантах ідею відповідності.

Ядерну зону аналізованої смислової сфери утворюють прямі значення стрижневих лексем *ДОБРО* і *ДОБРИЙ*. На думку більшості дослідників, ядро концепту *ДОБРО* вербалізує тільки однойменна лексема, а прикметник *ДОБРИЙ* належить до навколо-ядерної зони. Це твердження нам здається не правомірним, позаяк його смислова структура відображає основні уявлення про добро, наявні в українському лінгвопросторі, і експлікує ядерні смисли, позначені ад'єктивною лексемою. Цей погляд поділяють етимологи: як правило, на початок етимологічного гнізда вони поміщають саме прикметник. У зв'язку із цим більш переконливим є твердження тих дослідників, які вважають, що як іменна, так і ад'єктивна лексеми вербалізують ядро концепту. На користь цього твердження є й погляд істориків мови про

те, що історично деривація йшла в напрямку 'добрий' (у будь-яких сенсах цього слова) > 'добро' (І. Ковалик). Адже саме цей вектор відображається і в історичних, і в тлумачних словниках щодо значень прикметника *добрий*. Крім того, семантичне перенесення 'властивість > носій властивості' (але не навпаки) є типовим для сфери ад'єктивних значень і широко представлене в українській мові.

У словнику І. Срезневського слово *ДОБРО* зафіксовано зі значенням 'все позитивне, благо' [20, 674]. У словнику ж XIV–XV ст. тлумачення відсутнє [17, 305], подано лише ілюстрації значень цього слова з пам'яток окреслюваного періоду. З наведених контекстів виокремлюємо такі значення цієї лексеми: 1. 'Усе позитивне, чесне, благопристойне'; 2. 'Багатство, майно'. Ці значення свідчать про те, що добро для давньоукраїнської людини – це передусім моральний абсолютизм, щось не пов'язане з прикладними цінностями (користю, особистим благом тощо).

Лексема *ДОБРО* вживалася в значенні 'добрий вчинок, справа', яке у словнику І. Срезневського помічено як відтінок значення [20, 674]. У словниках об'єктивовано діяльнісну природу добра, яка виявляє себе в давньоукраїнських текстах як добротворення людиною.

У давньоукраїнських текстах згадана лексема зберігає дескриптивні й оцінні етимологічні смисли індоєвропейського кореня *dhabh- і слов'янського кореня *добръ-. Важливим чинником, що вплинув на її смисловий простір, була диглосія (співіснування двох мовних систем), що виникла після прийняття християнства і сприяла появі синонімів в усній (народній) та писемній (церковнослов'янській) мові.

XVI – перша половина XVII століття значно розширює смислову палітру значень цього слова. Поряд з уже згадуваними ('усе позитивне в житті людей, добро, благо', 'майно, власність' фіксуються ще й такі: 1) 'у побажанні «добро»'. 2) '(про Божу ласку) «благодать»' [19, 50–51]. Тут спостерігаємо виокремлення сакрального спектру цього поняття, який гармонізується з християнським розумінням добра. Бог сам є добро, життя, істина, найвища цінність, абсолютна повнота буття. Добро в християнстві – «одухотворена любов», спрямованість людини до Бога.

Значну роль у процесі формування досліджуваної нами смислової сфери відіграло семантичне варіювання ядерної ад'єктивної лексеми, яка за своєю природою є оцінною, оскільки кваліфікувала об'єкти стосовно їхнього відношення до добра й перетворила синкретизм етимона *dob- у меліоративну загальну оцінку, ситуативно виступаючи у функції різних приватних оцінок.

Для періоду Київської Русі лексема *ДОБРИЙ* є носієм переважно ціннісних сенсів – благоді, справедливості, знатності, хоча значення утилітарності теж присутнє (доброякісний) [20, 681–684]. У XIV–XV столітті семантичний континуум цього слова розширюється. У межах основних значень прикметника ('який є носієм позитивних чеснот', 'без відхиленя від норми, від усталеного взірця', 'який виконується за власним бажанням, без примусу, добровільний') виокремлюються референтні значення. Так, для першого значення характерними

є такі: 'який спрямований на добрі справи', 'вельможний, шляхетного роду, достойний', 'який користується довірою, авторитетом', 'відданий, вірний, щирий', 'розумний', 'згідний з правдою, законний', 'схвальний', 'благополучний, щасливий', 'чесний', 'корисний', 'який має прибуток', у знач. іменника 'благо'. У межах другого фіксуються декілька відтінків значень: 'який не втрачає своєї вартості', 'здоровий, міцний', 'придатний, справний' [17, 307–310].

Як бачимо, для середньоукраїнського періоду основне значення 'який є носієм позитивних чеснот' витісняє первинне утилітарне значення цього знакового утворення ('без відхиленя від норми, від усталеного взірця') й переносить його в навколядерну зону, все ще зберігаючи зв'язок з індоєвропейським коренем (його значенням). Щоправда, у межах цього значення ще спостерігаємо його вживання й в прикладному значенні: 'корисний', 'який має прибуток'.

Для XVI – половини XVII століття характерним є розвиток загальнооцінних значень аналізованої лексеми (пор.: 'який доброзичливо ставиться до людей', перен. 'про душу, серце', 'уживається при звертанні до шановних людей', 'близький, вірний', 'відданий, вірнопідданий', 'гідний пошани' (достойний, шановний), 'сповнений прихильності, поваги', 'який відповідає нормам моралі' (зразковий), 'чесний; незаплямований', 'вартий наслідування, схвальний', 'розумний, вихований', 'досвідчений, кваліфікований', 'який приносить радість', 'щасливий, успішний', 'який має належні позитивні якості або властивості', 'приємний, гарний', 'надійний', 'спокійний' [19, 59–65]. При зіставленні значень аналізованого слова з попереднім періодом впадає в око значно більша фіксація відтінків значень, що об'єктивують людські якості (рисни характеру, що виражають відношення особистості до інших людей, до суспільства, до самого себе і репрезентують високу соціальну цінність людини). Спостерігаємо у XVII столітті й появу значення, яке експлікує християнські чесноти («праведність»). Зауважимо, що значення лексеми *ДОБРИЙ* 'який має належні позитивні якості або властивості' фокусується не лише на сфері внутрішніх якостей людини, але й також на характеристиках матеріалу ('високоякісний', 'смачний', 'родючий', 'сортючий', 'не підроблений', 'надійний'). Саме ці значення зберігають органічний зв'язок з первинною семантикою.

У смисловій сфері 'добро' у цьому періоді змінюється ієрархія значень ядерних лексем та їхня структура. Так, перші позиції (перше і друге значення в обох лексемах) у семантичній структурі слів *ДОБРО* і *ДОБРИЙ* стали посідати значення і їхні відтінки, що відображають уявлення як про відносне, утилітарне добро і добро як задоволення («щасливий»), тоді як в попередній період розвитку мови це були уявлення про добро абсолютне.

Лексика XVIII – кінця XIX століття в українській лексикографії репрезентована в основному перекладними словниками зі спорадичним тлумачним аспектом у них, що затруднює фіксацію лексико-семантичних особливостей слів. Ми ж послугуємо багатим ілюстративним матеріалом малорусько-німецького словника Є. Желехівського

та С. Недільського, російсько-українського словника М. Уманця та А. Спілки, на основі яких виокремимо основні значення досліджуваних слів, а також використовуватимемо словник української мови за ред. Б. Грінченка.

Лексема *ДОБРО* у цьому часовому відтинку характеризується збереженням утилітарного значення 'майно', зафіксованого всіма названими словниками. Інші ж прикладні значення попередніх періодів занепадають, що є свідченням «згасання» зв'язку з першоджерелом. Подібна картина спостерігається і щодо вираження значень цим словом морального, етичного характеру і меншою мірою – значень найменувань християнських чеснот. Так, у словнику М. Уманця та А. Спілки подано такі значення: 'благо', 'милість'; у малорусько-німецькому – 'щось добре (чеснота)'. У словнику української мови за ред. Б. Грінченка ми не знайшли трактування цієї лексеми з неутілітарним значенням, проте натрапили в ілюстраціях на інше слово в такому реченні «Вже він на кого в'ється, то тому *добра* не буде». На нашу думку, у цьому контексті значення виділеного слова слід трактувати як абстрактне, пов'язане з моральними принципами або нормами поведінки, останні можливо встановити лише з широкого контексту. Значення 'добрі справи, вчинки' знаходимо і в ілюстраціях Словника М. Уманця і А. Спілки (Перелічу дні і літа, кого я де, коди любив, кому яке *добро* зробив).

Лексема *ДОБРИЙ* у цей часовий період об'єктивує морально-етичні, християнські оцінки: благодатний, м'якосердий, благий, гарний [15]; чуйний, гарний [16]; добросердечний, чесний, відданий [14]. Їй також притаманні значення прикладного характеру: якісний, справний, належний, смачний [16]; упорядкований, відповідний, смачний, професійний, породистий [15]; ефективний [14]. Як бачимо, названі лексикографічні джерела неоднаково відображають семантику аналізованих слів,

що можна пояснити й недостатністю опрацювання та використання належної джерельної бази. Та й способи і прийоми укладання словників у досліджуваний період різнилися порівняно з ХХ століттям. Для ХІХ століття характерний яскраво виражений антропоцентризм у мові й культурі, добро більшою мірою співвідноситься з людиною, про що свідчать як ядерні, так навколоядерні смисли, багато з яких виникли в результаті запозичень нових слів з європейських мов ('гуманний', 'чуйний', 'милий' та ін.).

У ХХ столітті лексема *ДОБРО* продовжує функціонувати з первісним значенням, відомим з ХІ століття [18, 323]. Розлогий семантичний простір притаманний лексемі *ДОБРИЙ*. Академічний словник вичерпно систематизує значення цього слова передусім на позначення моральних чеснот та прикладних оцінок [18, 321]. У цілому добро в цьому періоді так само, як і в ХІХ столітті, пов'язане з усім позитивним у світі, зі співчуттям, чуйністю, чесністю, готовністю допомогти людям; добро – не тільки намір або бажання, а й дія, справа, вчинок.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Історія семантичного простору лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ* в українській культурі полягала власне в поступовому відході цих лексем у сферу позначень загальної оцінки та відносного (утилітарного) добра і переході до засобів об'єктивації найважливіших етичних смислів, пов'язаних з поданням про абсолютне добро, а також в значному збагаченні цього смислового простору на основі формування етичних оцінних сенсів.

Перспективою дослідження може стати спеціальний аналіз простору (особливо його периферії, до якої належать похідні утворення, композити) на будь-якому етапі його розвитку у функціональному аспекті, а також аналіз смислового простору «добро» у порівняльному аспекті, унаслідок якого може бути виявлена його етнокультурна специфіка в споріднених і неспоріднених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко Н. О. Лінгвокогнітивний аналіз концепту *ДОБРО* в поетичній творчості Тараса Шевченка. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 38–44.
2. Змійова І. В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту *ДОБРО* в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2006. 20 с.
3. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле *ДОБРО* в українській та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2007. 20 с.
4. Коткова Л. Концепти «добро» і «зло» в ідіолекті Володимира Винниченка. *Волинь-Житомирщина*. 2009. № 19. С. 208–218.
5. Лисицька О. П. Концепти *ДОБРО* та *ЗЛО* в російській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Харків, 2002. 18 с.
6. Нікітчина С. О. Концепт *ДОБРО* як об'єкт педагогічної аксіології. *Аксіологічна концептосфера педагогічної освіти* : матеріали філософ.-методол. семінару (17 трав. 2010 р. / авт. ідеї і упоряд. Т. П. Усатенко ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, відділ виховних систем у пед. освіті). Київ–Ніжин, 2010. С. 145–165.
7. Понич О. В. Концепти *ДОБРО* / *ЗЛО* як об'єкти мовознавчих студій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2010. № 2. С. 111–117.
8. Соловйова О. А. Концепти *ДОБРО* – *ЗЛО* в художній мовній картині світу (на матеріалі сучасних арабських та українських фразеологізмів). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 6. С. 234–238.
9. Стефанова Н. О. Етносеміотрична параметризація аксіоконцептосфер у британській та українській лінгвокультурах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.17; 10.02.21. Київ, 2020. 36 с.
10. Таценко Н., Воронько А. Концепти «*ДОБРО*» та «*ЗЛО*» через призму перекладацьких трансформацій (на матеріалі роману Т. Пратчетта і Н. Геймана «Добрі передвісники»). *Модуль сучасного перекладознавства* : монографія / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. С. О. Швачко. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 49–58.

11. Царенко О. Лексико-семантична опозиція *ДОБРО* / *ЗЛО* в Києво-Печерському Патерику : вебсайт: URL: vlp.com.ua/files/57_3pdf.
12. Юрчук В. І. Вербалізація концепту *ДОБРО* в англійській та українській мовах. *Studia Philologica*. 2019. Вип. 3. С. 92–96.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 2 : Д – Кошці / ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко; укладачі : Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць та ін. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1985. 570 с.
14. Малорусько-німецький словник : в 2 т. / упор. Євген Желехівський і Софрон Недільський. Львів, 1880.
15. Словарь російсько-український / зібрали і впорядкували М. Уманець (М. Комаров) і А. Спілка. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1893. Т. I–IV.
16. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Д. Грінченко. Київ 1907–1909. Т. 1–4.
17. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : в 2 т. Київ., 1977–1978.
18. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2 : Г–Ж / ред. тому : П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.
19. Словник української мови XVI – першої половини XVII століть. Вип. 1–11. Львів, 1994 –2004.
20. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : в 3 т. Москва, 1958.

REFERENCES

1. Ieshchenko, N. O. (2020). Lihvokohnityvnyi analiz kontseptu dobro v poetychnii tvorchosti Tarasa Shevchenka [Linguocognitive analysis of the concept *GOOD* in the poetic works of Taras Shevchenko]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 14 (2), 38–44 [in Ukrainian].
2. Zmiiova, I. V. (2006). Lihvokohnityvni kharakterystyky zasobiv verbalizatsii kontseptu *DOBRO* v anhliiskii movi [Linguocognitive characteristics of verbalisation means of the concept *DOBRO* in English]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
3. Ivanenko, N. V. (2009). Leksyko-semantychne pole *DOBRO* v ukrainskii ta anhliiskii movakh [Lexical-semantic field *DOBRO* in Ukrainian and English]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
4. Kotkova, L. (2009). Kontsepty “*DOBRO*” i “*ZLO*” v idiolekti Volodymyra Vynnychenka [Concepts “*DOBRO*” and “*ZLO*” in the idiolect of Volodymyr Vynnychenko]. *Volyn-Zhytomyrshchyna*, 19, 208–218 [in Ukrainian].
5. Lysytska, O. P. (2002). Kontsepty *DOBRO* ta *ZLO* v rosiiskii movnii kartyni svitu [Concepts good and bad in the Russian linguistic picture of the world]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
6. Nikitchyna, S. O. (2010). Kontsept *DOBRO* yak obiekt pedahohichnoi aksiolohii [The concept *DOBRO* as an object of pedagogical axiology]. *Aksiolohichna kontseptosfera pedahohichnoi osvity: materialy filosof.-metodol. seminaru (17 trav. 2010 r. / avt. idei i uporiad. T. P. Usatenko; NAPN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh, viddil vykhovnykh system u ped. osvity)*. Kyiv–Nizhyn, 145–165 [in Ukrainian].
7. Ponych, O. V. (2010). Kontsepty *DOBRO* / *ZLO* yak obiekty movoznavchykh studii [Concepts *DOBRO* / *ZLO* as objects of linguistic studies]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*. Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychi viddil Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho, 2, 111–117 [in Ukrainian].
8. Soloviova, O. A. (2012). Kontsepty *DOBRO* – *ZLO* v khudozhnii movnii kartyni svitu (na materialy suchasnykh arabskykh ta ukrainskykh frazeolohizmiv) [Concepts *DOBRO* – *ZLO* in the artistic linguistic picture of the world (on the materials of modern Arabic and Ukrainian phraseologisms)]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky: Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 6, 234–238 [in Ukrainian].
9. Stefanova, N. O. (2020). Etnosemiometrychna parametryzatsiia aksiokontseptosfer u brytanskii ta ukrainskii lihvkulturakh [Ethnosemiometric parameterisation of axioconceptospheres in British and Ukrainian linguocultures]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
10. Tatsenko, N., Voronko, A. (2021). Kontsepty «*DOBRO*» ta «*ZLO*» cherez pryzmu perekladatskykh transformatsii (na materialy romanu T. Pratchetta i N. Heimana «*Dobri peredvisnyky*») [Concepts “*DOBRO*” and “*ZLO*” through the prism of translation transformations (based on the novel by T. Pratchett and N. Gaiman “*Good Omens*”)]. *Modusy suchasnoho perekladoznavstva: monohrafiia / za zah. red. d-ra filol. nauk, prof. S. O. Shvachko*. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet, 49–58 [in Ukrainian].
11. Tsarenko, O. Leksyko-semantychna opozyttsiia *DOBRO* / *ZLO* v Kyievo-Pecherskomu Pateryku [Lexical-semantic opposition of *DOBRO* / *ZLO* in the Kyiv-Pechersk Paterikon]. Retrieved from: vlp.com.ua/files/57_3pdf [in Ukrainian].
12. Iurchuk, V. I. (2019). Verbalizatsiia kontseptu dobro v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Verbalisation of the concept good in English and Ukrainian]. *Studia Philologica*, 3, 92–96 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

13. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. T. 2: D – Koptsi [Etymological dictionary of the Ukrainian language] / red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiets, T. B. Lukinova, V. H. Skliarenko, O. B. Tkachenko; ukladachi: R. V. Boldyriev, V. T. Kolomiets ta in. AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka, 1985 [in Ukrainian].
14. Malorusko-nimetskyi slovnyk: v 2 t. [Malorussian-German dictionary] / upor. Yevhen Zhelekhivskyi i Sofron Nedilskyi. Lviv, 1880 [in Ukrainian].

15. Slovar rosiisko-ukrainskyi [Dictionary of Russian and Ukrainian] / zibraly i vporiadkuvaly M. Umanets (M. Komarov) i A. Spilka. Lviv: Z druk. Nauk. T-va im. Shevchenka, pid zariadom K. Bednarskoho, 1893, I–IV [in Ukrainian].
16. Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] / upor. z dod. vlas. materialu B. D. Hrinchenko. Kyiv, 1907–1909, 1–4 [in Ukrainian].
17. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st.: v 2 t. [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries]. Kyiv, 1977–1978 [in Ukrainian].
18. Bilodid, I. K. (ed.) (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. T. 3 [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
19. Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII stolit [Dictionary of the Ukrainian language of the XVI – first half of the XVII centuries]. Lviv, 1994–2004, 1–11 [in Ukrainian].
20. Sreznevskiy, I. I. (1958). Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka: v 3 t. [Materials for the dictionary of the ancient Russian language]. Moskva [in Russian].

КОНЦЕПТ ЛЮБОВ У РОМАНІ ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ «ФОРТЕЦЯ ДЛЯ СЕРЦЯ»

Мельник Л. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Проза початку ХХІ століття вирізняється оригінальною, але ще малодослідженою творчістю молододі й талановитої української письменниці Олени Печорної. У статті з'ясовано особливості концепту ЛЮБОВ у романі «Фортеця для серця» і простежено його реалізацію в художньому полотні твору. Зауважено, що емоційні переживання людини, пов'язані з почуттєвою сферою, важко студіювати, однак саме емотивність художнього мовлення дає змогу глибше розкрити концепти певного твору та пізнати ідіолект митця.

У пропонуваній розвідці представлено мовні засоби вираження любові в її різних семантичних виявах – материнській турботі, бабусиній опіці, тузі за ненею, допомозі ближньому, приязні до людей, дружбі, симпатії, потязі до заняття, пристрасті до протилежної статі. Виявлено, що найбільш виразними репрезентантами психоемоційного стану персонажів твору стали лексеми з певним експресивним значенням, синтаксичні та стилістичні засоби. Доведено, що для вияву інтенсивності внутрішніх переживань людини на морфологічному рівні найчастіше вживаються дієслова, які позначають дію та стани, а також прислівники міри й ступеня; для показу глибини почуттів автор використовує граматичні парадигми лексем *СТУКИТ*, *ЩАСТЯ*. Маркерами інтимності слугує займенник *вони*, числівники *два*, *двоє/обоє* та прислівник *вдвох/удвох*; категоричність дій закоханої людини засвідчено заперечними займенниками *ніколи*, *нікому*. На синтаксичному рівні силу й глибину почуттів, а іноді атмосферу внутрішнього неспокою передано різнотипними реченнями: уривчастими, незакінченими, питальними та спонукальними, а також окличними. З погляду стилістики в аналізованому творі зафіксовано велику кількість повторів і антитез, які є не просто експлікаторами комунікативної інтенції, а вагомими смислотвірними засобами.

Матеріал проведеного дослідження концепту ЛЮБОВ (на матеріалі роману Олени Печорної «Фортеця для серця») засвідчує оригінальність автора в підході до назви твору, де через лексему *СЕРЦЕ* показано семантичний спосіб підпорядкованості слова стрижневою концепту.

Ключові слова: концепт ЛЮБОВ, емоційні переживання людини, почуттєва сфера, граматична парадигма лексеми, синтаксична конструкція, маркер інтимності, смислотвірний засіб.

Melnyk L. B. The concept LIUBOV in Olena Pechorna's novel "Fortress for the Heart". The prose of the early 21st century is distinguished by original though little-studied works of a young and talented Ukrainian author Olena Pechorna. The article clarifies the features of the concept LIUBOV in the novel "Fortress for the Heart" and traces the ways of its implementation in the narration.

The research shows that a person's feeling-related emotional experiences are difficult to study. However, it is the emotionality of a piece of fiction that allows to reveal the concepts of a certain work more deeply and to comprehend the author's idiolect.

The proposed investigation presents linguistic means of expressing love in its various semantic manifestations – maternal concern, grandmother's care, longing for mother's tenderness, helping people out, amiability, friendliness, affection, devotion to what you do, passion for the opposite sex. It is found that the most striking representatives of the characters' psycho-emotional state are tokens with a certain expressive meaning, syntactic constructions and stylistic means. It is proved that action and stative verbs, as well as adverbs of measure and degree are most often used to express the intensity of human inner feelings at the morphological level. To show the depth of feelings, the author uses the grammatical paradigms of the tokens *STUKIT*, *SHCHASTIA*. Intimacy markers are the pronoun *vony*, numerals *dva*, *dvoje/oboje* and the adverb *vdvokh/udvokh*; the categorical actions of a person in love are expressed by negative pronouns *nikoly*, *nikomu*. At the syntactic level, the strength and depth of feelings, and sometimes the atmosphere of inner anxiety are conveyed through different types of sentences: fragmentary, incomplete, interrogative and imperative, as well as exclamatory. From the stylistic viewpoint, the analyzed work contains a large number of repetitions and antitheses, which are not mere explicators of communicative intention, but essential meaning-making tools.

The material of the study of the concept LIUBOV (based on Olena Pechorna's novel "Fortress for the Heart") gives grounds to assert the originality of the author in the approach to the title of the work, where the semantic way of subordination of the word to the core concept is shown through the token *SHCHASTIA*.

Key words: concept LIUBOV, emotional experiences of a person, feeling-related sphere, grammatical paradigm of a token, syntactic construction, intimacy marker, meaning-making tools.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Концептуалізація мовної картини світу українців є важливим завданням сучас-

них наукових досліджень, здійснюваних у рідній когнітивній лінгвістиці. Цей мовознавчий напрям передбачає розгляд функціонування мови крізь при-

зму пізнавальної діяльності, передусім через мовні явища, вивчення людської свідомості, особливостей сприйняття нею навколишнього світу. Однією із систематизувальних мовних одиниць когнітивного підходу до вивчення художніх текстів є концепт, який уважають «згустком культури» у свідомості людини, тобто тим, що репрезентує ментальний світ людини, і тим, з опертям на що людина сама входить у культуру, а подеколи й впливає на неї. У контексті окресленої проблематики актуальним постає вивчення засобів вербалізації концептів, континуум яких у різних авторів є різний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Авторський художній концепт, у якому, крім поняттєвого рівня, закладена інформація про асоціативне та оцінно-ціннісне сприйняття навколишнього світу митцем, є об'єктом багатьох мовознавчих студій. До поняття *художній концепт* звертаються науковці з метою з'ясувати його особливості в художньому творі, задля аналізу його як ментального утворення, яке присутнє в індивідуальній свідомості поетів чи прозаїків тощо. Показовими щодо цього є праці О. М. Кагановської [8], П. В. Мацьківа [10; 11], Л. В. Губи [4], А. І. Гурдуз [5; 6]. З огляду на специфіку кожного твору саме художній концепт відкриває можливості для цілісного розуміння читачем авторської картини світу. Для концепту *ЛЮБОВ* характерна, мабуть, найбільша кількість смислів та значень. Тож не дивно, що ментальні конструкти, зміст та образні експліканти цього загальнохудожнього концепту інколи повністю збігаються в текстах різних авторів із номінаціями, формуючи т. зв. концепт-універсалью. І все-таки у свідомості українців це поняття виступає частково варіантом концепту *КОХАННЯ*, проте не тотожним йому, бо ж любов – це не просто пристрасть, це «почуття глибокої сердечної прив'язаності» до когось чи до чогось; це інтерес або внутрішній, духовний потяг до чогось (ВТССУМ, 580).

Смислові плани концепту *ЛЮБОВ* на матеріалі української поезії розглянули С. В. Форманова та О. С. Форманова [15]. Особливості вираження любові як духовної цінності у творчості Віктора Бойка стали об'єктом розвідки О. І. Черненко [18]. Варіативний *ЛЮБОВІ* концепт *КОХАННЯ* в українських пареміях дослідила В. В. Калько [9]. В. В. Калько, услід за С. А. Торбою, який у своїй праці «Вербалізація емоційного концепту *ЛЮБОВ* у мовній картині світу українця XVI – XVII ст.» довів, що суттєве інформативне значення для аналізу та опису концепту *ЛЮБОВ* мають також паремії з віддзеркаленими в них культурними цінностями народу, що за своєю природою є певними соціальними нормами та еталонами поведінки [13], уважала аналізований концепт чи не найяскравіше репрезентованим в українській мовній картині світу.

Мовознавчих праць, у яких би було всебічно проаналізовано художній концепт *ЛЮБОВ* у прозових творах О. Печорної, поки що немає, що й спонукало нас до вивчення цієї проблеми.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – проаналізувати специфіку художнього концепту *ЛЮБОВ* й окреслити особливості його

втілення в романі Олени Печорної «Фортеця для серця». Досягнення цієї мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) представити смислове наповнення концепту *ЛЮБОВ* крізь призму інтерактивної взаємодії персонажів твору; 2) довести, що концепт *ЛЮБОВ* є виявом психоемоційної сфери; 3) виокремити вербальні засоби вираження аналізованого концепту на різних мовних рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Любов... Вона є рушійною силою для всього живого. І не лише тому, що з любові народжується нове життя, а й тому, що любити – це цінувати, піклуватися, допомагати і... прощати.

Концепту *ЛЮБОВ* у романі О. Печорної «Фортеця для серця» підпорядкована не лише назва твору, а й персонажі і, зокрема, сама головна героїня Леся. Адже це вона стала плодом Любові, дитям, що прийшло на цей світ від безтямного кохання своїх батьків. Згадуючи на похороні Лесиного батька факти з його біографії, сусідки-односельчанки пліткують: *...з Вірою зустрівся... І все, не стало чоловіка. – Люта любов, ой люта... Ніни не пошкодував, до матері стежку забув через свою Віру... (17).* У цій фразі простежується лексикалізація концепту *ЛЮБОВ* через словникову дефініцію. А вже невдовзі ми бачимо описовий вид іншої грані цього концепту (*материнську турботу*) через спогади п'ятирічної дівчинки про маму: *Леся добре пам'ятала хвилини споглядання [на місяць], бо саме так заспокоювала її мама... (19); Мама цілувала її в оченята, усміхалася й говорила, що сновидіння іноді блукають так, як місяць... (19).* Дієслівні лексеми *заспокоювала, цілувала, усміхалася, говорила* передають глибинну сутність цієї опіки.

Як відзначають дослідники, «концептам властиве і невербальне вираження, тобто це можуть бути жести, рухи, дії без слів. А розуміння невербальних концептів залежить від контексту, традицій і реальності певної національної концептосфери чи національного культурного світу» [12, 503].

Ми дотримуємося твердження Л. В. Губи [4, 618], що індивідуальні асоціації в асоціативно-семантичному полі художнього концепту зміщують елементи його предметно-понятійного, емоційного змісту. Залишившись сиротою (мати без пояшень пішла із сім'ї, батько покінчив життя самогубством), маленька Леся, попри уявно-асоціативне поняття взаємної любові до матері, а відтак – і до бабусі, насправді опиняється в іншій реальності. Бабця Зоя Матвіївна не визнавала невістку, щобільше, ненавиділа, уважаючи її «відьмою», і цю ненависть перекинула на невинне дитя: *А бодай вона зслизла, як її мати непутяща! <...> Її утроба. Її. Нечестивиці. Плоть від плоті. Ні крихти ж Михайла мого, ні рисочки... синочка (12).*

В. А. Чабаненко зауважує, що в художньому стилі емоційні слова різко-негативного оцінного плану є «яскравими, незамінними стилістемами і служать для реалістичного зображення дійсності, для характеристики й самохарактеристики персонажів» [17, 151].

Після смерті єдиної дитини жінка *сама на мерця схожа. Годі відірвати бідолашну від сина, ні до кого не озивається, навіть на онуку очей не зведе (13).* Мож-

на стверджувати, що наведений ряд дієслів – контекстуальних синонімів – на позначення емоційно-психічного стану влучно демонструє стан афекту героїні.

Вже після похорону спам'ятовшись, Матвіївна розуміє свій сенс життя у **посвяті онуці** – синовій кровиночці, в любові до неї. Тільки вчинок, що це демонструє, виглядає спочатку досить дивним і страшним для маленької Лесі – відчасна жінка обстригає свої і дитинині коси. В українській культурній традиції жіноче волосся є уособленням життєвої енергетики, чутливості та вразливості, а народне прислів'я стверджує: найбільша краса – дівоча коса. Коли ж його обстригали, – найчастіше в стані душевного потрясіння, – то намагалися змінити своє життя, уважаючи, що все погане йде разом з волоссям. Такий опис сильного вияву емоцій у творі засвідчений знову однорідними дієсловами (дії), підсиленими дієприслівником, прикметником та прислівником: **Підвелася, похитуючись, дійшла до припічка, тремтливими руками дістала стіларі грубі ножиці й щосили ними по волоссю різнула. Сиві змії впали до ніг і, здавалося, зашипіли на підлозі** (24). Видиме потепління в бабусиній душі невдовзі засвідчив інший вчинок та жести: **Прокинулася? А я пирогів напекла... І з капустою, і з сиром, і з ягідками... Винувато стонула плечима. – Не знаю ж, які ти любиш. <...>. А далі – словесні й дактильні вибачення: **Обіймала довго, притискаючи щосили до змученого серця, а руки, які ще солодко пахли тістом, пестили пухнасту голівку.****

– **Пробач мені, дівчинко моя. Ріднесенька, пробач... Волоссячко відросте... красиве-красиве. Позаплітаємо його стрічками або... чим там ще... Я ж не знаю, не плела, золотце, не було кому, а тепер навчуся. Будеш у мене першою дівчинкою на селі. Вірши?** (26)

Так демінутивами («дівчинка», «волоссячко», «золотко», «ріднесенька») письменниця поступово повертає онуці бабусину любов. Слушною із цього приводу є думка В. А. Чабаненка: «Виникнення мовленнєвої експресії на емотивній основі щоразу пояснюється тим, що людське слово – це, з одного боку, яскравий показник душевного стану мовця, а, з другого боку, сильний стимулятор психологічної мобілізації й інтелектуальної активізації суб'єкта (народжене думкою й почуттям однієї особи, воно, в свою чергу, може формувати думку й почуття іншої особи)» [17, 178].

На жаль, почуття прихильності до дитини йшло надалі в парі з неминаючою ненавистю до її мами – навіть світліну із зображенням невістки Матвіївна вихопила від малої і порвала. Дівчинка ж ні на мить не забувала неню, постійно її кликала в думках та наодинці з природою – лиш би бабуся не почувала. Любов як туга за найріднішою звучить упродовж усього твору, усього Лесиноного життя; щоразу репрезентує цей вияв лексема **МАМА** з досить глибоким понятійним змістом найріднішої людини: **Трава лізла в очі, чіплялася за рученята й ніжки, впивалася в шкіру, хапала русяве волосся й силкувалася побороти малу остаточно, а та схлипувала, падала, підводилася й шепотіла самими вустами: «Мамочко... мамочко...»** Лише голос трави у відповідь (12); Але

найголовніше, про що стукотіло серденько в грудях, про що хотілося кричати гучніше, аніж гуркоче найстрашніший грім над головою, було те саме коротке й вистраждане: **«ДЕ МОЯ МАМА?»** (18); **Мамо, мамочко, забори мене звідси! <...> Дівчинка схлипувала й ховала очі на теплих грудях [тітки Дусі], бо здогадувалася, що волосся, може, і стане крацим, аніж було, а от життя – ні. Без мами** (25); **Коли ж одразу не вдавалося заснути, вона слухала цвіркунів у високій траві. <...> Під ці звуки дівчинка дозволяла собі згадувати. А ще чекати... терпляче чекати на маму** (29); **І лише пізно ввечері доросла дівчинка дозволила собі бути дитиною. <...> Де ж ти, мамочко? Я ж завтра до школи йду. Мені так страшно й радісно, а тебе нема... От якби я завтра прокинулася, а ти до мене в школу прийшла!** (76); **Вона порідниться з бібліотекою й забігатиме сюди бодай на хвилинку, на коротесеньку мить... До мами** (105) (тобто до маминої картини в бібліотеці – Л. М.); **Про маму дівчина думала лише отак, потай. Але часто. Іноді навіть повторювала слово «мама», старанно вимовляючи кожен звук, ніби так могла наблизити до себе цю жінку. Мама... Де ж ти тепер? Яка ти? <...>**

– **А в мене незабаром випускний** (146).

Описуючи життя решти персонажів, письменниця теж торкається глибини їхньої душі, у якій або закладене почуття любові до ближнього, або воно приглушене (чи відсутнє?) через власні амбіції, через складність характеру.

Найбільш виразно простежується щирість, безкорисливість та повнота любові в тітці Дусі. Це вона першою співчутливо приймала в селі бідну сиротину з Києва, ще не визнану бабусею, зацьковану односельчанами. Образний і смисловий складник цього концепту представлено героїнею у її вчинках:

1. **Матвіївна за своїм горем тебе, золотце, замордує зовсім. Почекай. Я хуленько вареників із дому принесу** (23);

2. **Жінка вмовкла, роззброєна правдою дитини, зітхнула й попросила продавчиню:**

– **Подай, Катруню, он ті фарби й ліхтарик кишеньковий** (38);

3. **Жінка не втрималася, поцілувала цікаве личко, а потім вийняла з-за спини альбом.**

– **Та купила, купила. Красивий. Глянь, з якими квіточками!**

<...> **Жінка присіла, торкнулася ніжно щоки, забрала неслухняний кучерик із чола й тихо-тихо, щоб навіть стіни не підслухали, прошепотіла:**

– **Художниця ти моя... Уся в маму** (41);

4. **Худеньке тіло затремтіло під темними долонями гості. Тітка Дуса поцілувала гаряче.**

– **Ну, хороша моя, не треба. Вибач, що розтривожила. <...> Тримай, – і простягла красиву бляшану банку, а в ній запашині різнокольорові цукерки** (42).

Тут любов як універсальний морально-етичний концепт функціонує в межах теософського коду милосердя. І, як зазначає Н. В. Вдовиченко, в основі цінностей такого концепту лежить категорія оцінки, яку розуміємо як закріплене вербально ставлення мовця до предмету мовлення з точки зору протиставлення – **добре / погане** [1, 35]. У нашому випад-

ку воно реалізується через ніжні, пестливі звертання як не просто засіб ускладнення речення, а як спосіб увиразнення аналізованого концепту: «золотце», «художниця ти моя», «хороша моя» тощо.

Ще одним, досить значимим виявом взаємної любові до ближнього стала **дружба** Лесі із сусідською дівчинкою Вікою та **симпатія** до нової вчительки початкових класів Людмили Миколаївни. На протигагу директорці школи, заглибленій у свій егоїстично-меркантильний світ, молодий педагог стала для дітей янголом-охоронцем, що допомагав, захищав і підтримував, зокрема маленьку художницю Лесю з її неабияким хистом. Підтвердження цього знаходимо в питальних та спонукальних реченнях Людмили Миколаївни, у яких звучить і прохання, і наполегливість надалі дівчинці працювати над собою: *А знаєш, Лесюню, ти приходи до мене після уроків малювати, га? Бабусі ми скажемо, що вивчаємо щось додатково, але не признаємося, що саме. Це буде... ніби наш із тобою секрет. Домовилися? <...> Хороша моя, погоджуйся. Я навіть спеціальну літературу дістану для таких діток, як ти. І хоч із мене художниця посередня, зараджу, чим зможу. Бо ти, моя маленька, – талант. Чуєш?* (83)

А вже любов (**потяг**) до малювання, захоплення важко описати словами, бо ж концепт насправді є виявом почуттів та емоцій, які вирували в дитині: *Дівчинка не могла дібрати слів, щоб описати свої відчуття. Здавалося, що всередині розпускаються квіти й пелюстками торкаються серця, на душі робиться легко-легко, а забіяка вітер у такі хвилини може ненароком здмухнути художницю, немов пір'їнку, і без зусиль підняти до найвищої хмарини. Леся якось упіймала себе на думці, що світ довкола змінився. Чи вона змінилася? А може, її бачення світу? Неначе таємничий художник розмальовує вже звичні предмети в кольори веселки – яскраві та натхненні кольори* (85). Багата дієслівна палітра наведеного уривка влучно відтворює експресію почуттів героїні.

Концепт **ЛЮБОВ** у романі О. Печорної є складною сутністю і формується, як і в поезії, трьома смисловими концептуальними ознаками: глибокою довірою, прив'язаністю до друзів, рідних чи Батьківщини, схильністю до творчості і, безумовно, коханням [15, 214].

Над головною героїнею вихор любові як **нестримної пристрасті** літав ще у школі, коли в старшокласницю Лесю Райську закохався «хазяйський син» Микола Панський... А потім через зеленооку красуню-вчительку «втратив голову» депутат Олексій Вовк... Однак **ніколи нікому не вдається приручити любові. Вона єдина емоція, яка не вмє коритися** (294). Це SMS-повідомлення для Лесі від загадкового незнайомця з акцентуацією на заперечних займенниках досить влучно підкреслює справжню природу любові. Бо ж не змогла дівчина покохати Олексія, люби всі його домагання і матеріальні заохочування, – «морального права не мала» (301).

Усю силу й повноту кохання, від якого **хіба що стукіт у грудях. Шалений, дикий стукіт. Немов хтось утікає від убивці і в останні хвилини життя стукає в перші-ліпші двері – рятуйте!** (293), вона

відчує згодом. І (за іронією долі!) знову з Вовком, на цей раз зі старшим братом Олексія – Володимиром. Ніщо так влучно не демонструє схвильованість героїні, трепетність її почуттів, як повтор та словозміна в одній репліці лексеми **СТУКІТ**.

Через емоції, дії героїні пізнаємо таїну цього не звіданого досі почуття: *Вона не могла опанувати рухів власного тіла. Якби ж то тільки тіла! Бідолашна розплакалася. <...> Господи, нащо?! Нащо ти вдмухнув у груди вогонь? Щоб з'їсти спокій? Прогнати його якнайдалі, щоб і шляху назад не знайшов? Болить! Кричати хочеться! Так болить! <...> І Леся виплакалася, затихла* (294); *Він (Олексій) не впізнавав дівчини. Відчуженої, схолоднілої, байдужої. Ні, вона відповідала на дзвінки, розмовляла з ним, коли вони зустрічалися, але чоловік не міг позбутися відчуття, що Леся була не поруч, не тут, не з ним* (295). Як бачимо, дієслова, дієприкметники та прислівники виступають морфологічними носіями цієї емотивної сфери. А ще вміло використана антитеза на кшталт «з ним – не поруч» допомагає заглибитися у внутрішній світ героїні.

У кожній людині свій шлях до взаємного чистого кохання. У Лесі він розпочався давно, ще в дитинстві, коли, заблукавши в лісі, побачила людські очі вовка. Ті сірі очі не даватимуть спокою дівчині упродовж життя, бо, запавши один раз в душу, являтимуться доволі часто то на її малюнках, то в її сновидіннях: *Тиша подібна до скла, по той бік якого чийсь очі так само вдивляються ввись. Чи вглиб? Той хтось дихає поруч. Леся відчуває, як тепле повітря торкається щокі й лоскоче волосся, але якщо повернутися, то шкіра торкнеться скла, за яким є хтось невидимий. <...> Леся й Він піднімаються вгору, тримаючись за руки, пливають над вершечками найвищих дерев, як дві велетенські повітряні медузи, не відриваючи поглядів одне від одного. Вони є... Вони вдвох... Вони...*(175). А потім – диво, бо вже в реальності: *Поруч силует чоловіка. Доц між ними. Очі в очі. І Леся розуміє, що вже їх бачила. Тричі. Наяву і двічі в снах. Тільки тоді вони не належали людському обличчю. Бо були вовчими. Злива. Небо. Двоє* (292), а ще:

– То ви...ти і є та художниця?

Ще один її німий кивок. І він мовчить. Тільки дивитися. <...> Тиша сніжна, і перехресні погляди як два крила одного птаха...(311); *Він усміхається, бере за руку. Легенький дотик. Нічого ж особливого, тоді чому земля кружляє довкола? А разом із нею сніг, гори, небо... Чому? Леся вже не розуміє, просто відчуває руку в руці. Вони тремтять. Обоє. Чи то лише здається?* (312); *Уранці будинок струшував сніг із даху, але пластівці описували нові й нові кола. Двоє дивилися на білину й мружили очі* (313); *Сонце вони зустріли вдвох, випили ранкової кави й пішли на дах, щоб дивитися, як воно плаває в хмарах...* (317); *Він тримав її долоню. Удвох вони були подібні до суцільного полотна, на якому пишуть щастя* (322). Безумовно, цифра «два» на означення не просто інтимної близькості між людьми, а й спорідненості душ тут репрезентують прислівник *вдвох/удвох* та числівники *двоє/обоє, два*, а також займенник *вони*.

Вдалий добір зображальних засобів художнього твору, їх художнє осмислення дає змогу розкрити мовну особистість самого автора, його світогляд та моральні цінності, уявлення про добро і зло, духовне і матеріальне.

Представляючи читачам безмежний світ кохання головної героїні з її обранцем, Олена Печорна змальовує чуттєву сферу кожного персонажа не просто через вдало дібрані епітети, а й через парцеляцію або незакінчені, неповні питальні чи окличні речення, а також через риторичні фігури, напр.: *Леся відчуває віддих. Уривчастий. Гарячий. Вовчий* (312); *Боляче? Вибач. Я не хотів... <...> У тебе... гарні очі. Ти... гарна* (314); *Те дихання він боїться згубити більше, як своє власне. Це доля? Пристрассть? Кляті гормони? Що це? І що з цим робити? Чи можна бути без цього?* (317) *Мій. Чому ти не приїхав? – Намагався. – Коли? – Щохвилини. – Справді? – Аякже. Вони навіть листи тобі писали. Я мав привезти... Я збирався...* (350), або через використання фразеологізмів, повторів та антитез, напр.: *Вогонь з'їдає її зсередини, шматочок по шматочку ковтає спокій, сни, мрії, беручи над нею владу. Не можна! Не можна! Не можна!* Леся повторює заклинання, але чари не діють. Господи, як страшно спускатися донизу! Страшно бачити його очі перед собою, відчувати віддих! Страшно! Тоді чому так нестерпно хочеться впасти... до нього (313); ...їм байдуже до вітру й лементу гір. Нехай стогнуть, перевертаються й знову зводяться! Нехай вичерпують ся океани! Нехай небо прослизає крізь пальці! Нехай зникає все! Крім них (318). Такі автоповтори, себто повтори в монологічному мовленні чи мовленні про «себе» [14, 73], виступають потужним репрезентантом мовленнєвої експресії, а вона (експресія) як складна лінгвостилістична категорія «спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів...» [17, 7].

Безперечно, любов – це щастя, тому про закоханих і з їхніх вуст ця думка линула дуже часто, щоразу представлена була іменниковою та прикметниковою парадигмами лексеми ЩАСТЯ, напр.: *Ми щасливі* (с.319); *Я щаслива* (320); *Йй хотілося плакати зі щастя* (322); *Ш-ш-ш-ш, не заважайте щастю* (323); *Я намаляю, як ми йдемо життям. Щасливими* (323); *Тож треба вхопити оцю мить тут і тепер, щоб пити щастя великими ковтками і ні за чим не шкодувати. Ніколи. Любов не потребувала запитань. Йй любов. Його любов. І хай буде, що буде* (323); *Певно, знали, що головний боєць із плитками – час. І він ішов, заглиблений у літо. Щасливий та новий. Лесин час* (341).

А кохання не завжди солодке, воно буває і гірке, і болоче, палоче, що досить вдало підкреслюють парцельовані означення, напр.: *Воно накрило жінку, як ковпак, що крізь нього навіть земля видавалася інакшою... Одягнутою в чекання. Довге. Терпке. Густе. От тільки шкода, якого воно кольору, не розбереши. Зрештою Леся покляла собі розмалювати дні без Вовка спогадами про Карпати та острів із рожжевими пісками* (327). Їхня любов пройшла через все – розлуку, стрілянину, самозречення... Так вона ще більше загартувалася і зміцніла.

Немає сумніву в тому, що почуття зосереджуються в серці людини, саме в ньому закріплене значення любові як центру щастя, емоцій та переживань. Лексеми СЕРЦЕ як складник аналізованого нами концепту подибуємо у творі багато разів. Репрезентована вона й в титульній назві роману «Фортеця для серця», яку витлумачено в романі двічі: спочатку словами маленької школярки, Лесиної учениці, що *вежа існує для захисту сердець від любові* (229), а потім – Лесиною магір'ю, з якою їй пощастило зійтися: *Справжнє, живе серце оточили міцними мурами. Але воно будь-що мусить навчитися любити... бо інакше... просто згине* (359). Усі персонажі роману Олесі Печорної по-своєму оберігали (а чи ховали) серця від любові ближніх у фортеці злоби, ненависті, прагматизму, втрачених почуттів, мрій і бажань. Однак ця фортеця волею Всевишнього і за допомогою людини завалилася, щоб вивільнити серце для світлих помислів, для ЛЮБОВІ.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, аналіз тексту роману «Фортеця для серця» засвідчив семантичну багатогранність художнього концепту ЛЮБОВ і його багатомірність щодо мовного вираження. Реалізуючись через психоемоційну сферу людини, цей концепт представлений у творі на різних мовних рівнях:

- 1) лексичному (пестливими словами);
- 2) морфологічному (різними частинами мови, їх формами та граматичними парадигмами);
- 3) синтаксичному (різномірними за метою висловлювання та емоційним забарвленням речення та членами речення, ускладнювальними конструкціями);
- 4) стилістичному (художніми засобами та фігурами – епітетами, повторами, антитезою тощо).

Проведене дослідження відкриває шлях до подальших лінгвістичних студій з дослідження тексту цього роману та й усього літературного набутку мисткині з метою вивчення її концептосфери та проведення компаративного аналізу художніх творів ХХ–ХХІ століть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Н. В. Вербалізація морально-етичних концептів в українській мовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 212 с.
2. Владимірова В. Художньо-рецептивна модель буття в романах Олени Печорної «Грішниця» й «Фортеця для серця». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 19. Т. 2. С. 11–13.
3. Герасименко Н. Жіноча література: чи справді «рожева»? *Слово і час*. 2015. № 3. С. 59–64.
4. Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (2). С. 616–619.
5. Гурдуз А. І. Концепт ВОДИ в романі Олени Печорної «Кола на воді». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. Вип. 39. С. 72–75.

6. Гурдуз А. Міфопоетичне моделювання в прозі Олени Печорної й Алли Рогашко. *Літератури світу: поезика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць / гол. ред. С. І. Ковпик. Кривий Ріг : Криворізький держ. пед. ун-т, 2017. Вип. 8. С. 15–23.
7. Давиденко А. Д. Особливості репрезентації концепту ЛЮБОВ у пареміях німецької, англійської та української мов. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 51–54.
8. Кагановська О. М. Текстові концепції художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2003. 502 с.
9. Калько В. Лінгвокультурний аналіз концепту КОХАННЯ (на матеріалі українських паремій). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2013. № 1. С. 44–48.
10. Мацьків П. В. Семантико-функціональні особливості лексеми ЛЮБОВ в українських перекладах Біблії. *Науковий вісник Херсонського державного університету серія «Лінгвістика»* : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 12. С. 231–237.
11. Мацьків П. В. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2006. 323 с.
12. Пархоменко Н. О., Лазебна О. А., Литовченко І. М. Щодо структури та способів мовної репрезентації концепту (на матеріалі сучасної німецької мови). *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 501–504.
13. Торба С. А. Вербалізація емоційного концепту «любов» у мовній картині світу українця XVI–XVII ст. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. 2007. Вип. 14. С. 127–133.
14. Фінів В. М. Прагматика повторюваних внутрішньоформних номінацій у текстах сучасної української малої прози. *Лінгвістичні студії*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. Вип. 37. С. 70–74.
15. Форманова С. В., Форманова О. С. Концепти «любов» та «кохання» в українській лінгвоментальності. *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. праць. Одеса : ВМВ, 2011. С. 212–218.
16. Ходарева І. М. Лексико-семантичне поле ЛЮБОВ : аксіологічний аспект (на матеріалі романів П. Загребельного). *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 211. С. 109–113.
17. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
18. Черненко О. І. Вербалізація концепту ЛЮБОВ / КОХАННЯ як духовної цінності в поетичному мовленні Віктора Бойка (на матеріалах збірки «Пролог»). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ, 2017. Вип. 45. С. 117–122.
19. Шевченко Н. Чи буває боляче небу? Печорна О. «Фортеця для серця» : роман / передм. Н. Шевченко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 5–6.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Печорна О. Фортеця для серця : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 368 с.

REFERENCES

1. Vdovychenko, N. V. (2015). Verbalizatsiia moralno-etychnykh kontseptiv v ukrainiskii movnii kartyni svitu [Verbalization of moral and ethical concepts in the Ukrainian language picture of the world]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Odesa [in Ukrainian].
2. Vladymyrova, V. (2015). Khudozhno-retseptivna model buttia v romanakh Oleny Pechornoï “Hrishnytsia” y “Fortetsia dlia sertsia” [Literary receptive model of being in the novels by Olena Pechorna “The Sinner” and “The Fortress for the Heart”]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia “Filolohiia”*, 19 (2), 11–13 [in Ukrainian].
3. Herasymenko, N. (2015). Zhinocha literatura: chy spravdi “rozheva”? [Women’s literature: is it really “pink”?]. *Slovo i chas*, 3, 59–64 [in Ukrainian].
4. Huba, L. V. (2018). Khudozhnii kontsept yak reprezentant poetychnoi movnoi svidomosti [Literary concept as a representative of poetic linguistic consciousness]. *Molodyi vchenyi*, 3 (2), 616–619 [in Ukrainian].
5. Hurduz, A. I. (2015). Kontsept VODY v romani Oleny Pechornoï “Kola na vodi” [The concept of WATER in Olena Pechorna’s novel “Kola na vodi”]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 39, 72–75 [in Ukrainian].
6. Hurduz, A. Mifopoetichne modeliuvannia v prozi Oleny Pechornoï i Ally Rohashko [Mythopoetic modeling in the prose of Olena Pechorna and Alla Rogashko]. *Literatury svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist*: zb. nauk. prats. Kryvyi Rih: Kryvoriz. derzh. ped. un-t, 8, 15–23 [in Ukrainian].
7. Davydenko, A. D. (2019). Osoblyvosti reprezentatsii kontseptu LIUBOV u paremiakh nimetskoi, anhliiskoi ta ukrainiskoi mov [Features of the representation of the concept of LIUBOV in the paremiias of German, English and Ukrainian languages]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Seriia 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 66, 51–54 [in Ukrainian].
8. Kahanovska, O. M. (2003). Tekstovi kontseptsii khudozhnoi prozy: kohnityvna ta komunikatyvna dynamika (na materialii frantsuzkoi romanistyky seredyny XX storichchia) [Textual concepts of fiction: cognitive and communicative dynamics (based on French novels of the mid-twentieth century)]. (Dysertatsiia doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
9. Kalko, V. (2013). Lihvokulturnyi analiz kontseptu KOKHANNIA (na materialii ukrainiskyykh paremi) [Linguo-cultural analysis of the concept of KOKHANNIA (based on Ukrainian paremiias)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 1, 44–48 [in Ukrainian].

10. Matskiv, P. V. (2010). Semantyko-funktsionalni osoblyvosti leksemy *LIUBOV* v ukrainskykh perekkladakh Biblii [Semantic and functional features of the token *LIUBOV* in Ukrainian translations of the Bible]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Linhvistyka"*: zb. nauk. prats. Kherson: Vyd-vo KhDU, 12, 231–237 [in Ukrainian].
11. Matskiv, P. V. (2006). Kontseptosfera *BOH* v ukrainskomu movnomu prostori [The conceptual sphere of *BOH* in the Ukrainian language space]: monohrafiia Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
12. Parkhomenko, N. O., Lazebna, O. A., Lytovchenko, I. M. (2019). Shchodo struktury ta sposobiv movnoi reprezentatsii kontseptu (na materialy suchasnoi nimetskoï movy) [Regarding the structure and methods of linguistic representation of the concept (on the material of modern German)]. *Molodyi vchenyi*, 10 (74), 501–504 [in Ukrainian].
13. Torba, S. A. (2007). Verbalizatsiia emotsiinoho kontseptu *LIUBOV* u movnii kartyni svitu ukrainsia XVI–XVII st. [Verbalization of the emotional concept of *LIUBOV* in the linguistic picture of the world of Ukrainians of the XVI–XVII centuries]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*, 14, 127–133 [in Ukrainian].
14. Finiv, V. M. (2019). Prahmatyka povtoriuvaniykh vnutrishnoformnykh nominatsii u tekstakh suchasnoi ukrainskoi maloi prozy [Pragmatics of repeated intraform nominations in the texts of modern Ukrainian short prose]. *Linhvistychni studii*. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 7, 70–74 [in Ukrainian].
15. Formanova, S. V., Formanova, O. S. (2011). Kontsepty *LIUBOV* ta *KOKHANNIA* v ukrainskii linhvomentalnosti [Concepts of *LIUBOV* and *KOKHANNIA* in Ukrainian linguomentality]. *Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry*: zb. nauk. prats. Odesa: VMV, 212–218 [in Ukrainian].
16. Khodareva, I. M. (2011). Leksyko-semantychne pole *LIUBOV*: aksiolohichnyi aspekt (na materialy romaniv P. Zahrebelnoho) [Lexical-semantic field of *LIUBOV*: axiological aspect (based on the novels of P. Zagrebelny)]. *Kultura narodov Prichornomorya*, 211, 109–113 [in Ukrainian].
17. Chabanenko, V. A. (2002). Stylistyka ekspresyivnykh zasobiv ukrainskoi movy [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]: monohrafiia. Zaporizhzhia: ZDU [in Ukrainian].
18. Chernenko, O. I. (2017). Verbalizatsiia kontseptu *LIUBOV* / *KOKHANNIA* yak dukhovnoi tsinnosti v poetychnomu movlenni Viktora Boika (na materialakh zbirky "Proloh") [Verbalization of the concept of *LIUBOV* / *KOKHANNIA* as a spiritual value in the poetic speech of Victor Boyko (on the materials of the collection "Prologue")]. *Linhvistychni doslidzhennia*: zb. nauk. prats. Kharkiv: KhNPU, 45, 117–122 [in Ukrainian].
19. Shevchenko, N. (2015). Chy buvaie boliache nebu? [Does the sky hurt?]. *Pechorna O. Fortetsia dlia sertsia : roman / peredm. N. Shevchenko*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 5–6 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

БТССУМ – Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / ukl. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2009. 1736 s. [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Pechorna, O. (2015). *Fortetsia dlia sertsia: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia" [in Ukrainian].

УДК 821.111 Стінг

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.22>

ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ У ТВОРАХ СТІНГА

Науменко Н. В.

Національний університет харчових технологій

У статті досліджено принципи лінгвістичного пошуку під час практичних занять із англійської мови у вищому навчальному закладі нефілологічного профілю, передусім у Національному університеті харчових технологій. Зокрема, йдеться про застосування пісенної лірики як жанрового різновиду літературних текстів з тими специфічними лексико-фразеологічними та морфологічними рисами, які роблять їх доступними для розуміння студентам різних курсів. Оскільки сучасна студентська молодь цікавиться англомовною пісенною творчістю, до розгляду взято доробок Стінга, котрий у музиці є синтезом різних стилів – від реггі та поп-музики до року та симфо-джазу, а з точки зору семантики віршів наділений особливою сюжетністю і навіть епічністю. У студіюванні тем, прописаних у навчальних програмах із дисциплін «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова: практичні навички наукової комунікації», «Професійна комунікація іноземною мовою», «Іноземна мова для інженерів», викладачі-філологи у Національному університеті харчових технологій застосовують поширений сьогодні метод інтермедіальності, який передбачає розгляд конкретного мовного явища за допомогою синтезу наук і мистецтв. Із цією метою для вивчення пропонуються тексти як відомих пісень Стінга, зокрема “Desert Rose”, “Shape of My Heart”, “Englishman in New York”, так і менш відомих, серед яких “When the Angels Fall”, “I’m So Happy I Can’t Stop Crying”, “Straight to Your Heart”, “August Winds”. Практика показує, що студенти, які обирають технологічні, технічні або біологічні спеціальності, мають при цьому ґрунтовну мовну освіту, що дає їм змогу послуговуватися незвичайними підходами до аналізу пісенного твору, пошуку й засвоєння фахових лексем або граматичних конструкцій. Напрями лінгвістичного дослідження тексту при цьому застосовуються різні – від роботи з ужитою митцем лексикою наукового стилю до порівняльної характеристики творчості Стінга та українських рок-виконавців.

Ключові слова: англійська мова, пісенна лірика, творчість Стінга, лінгвістичне дослідження, лексика, фразеологія, морфологія.

Naumenko N. Lexico-phraseological and morphological features of English poetic language in the works of Sting. The article represents an analysis of the principles of linguistic research during practical classes of English in higher school of non-philological profile, particularly at National University of Food Technologies. The study focuses on the use of song lyrics as a genre variety of literary texts with those specific lexical-phraseological and morphological features that make them comprehensible for students of different years. Taking into account the fact that contemporary youth is highly interested in Anglophone songs, we chose Sting’s works for an object of our study as a phenomenon synthesizing various music styles (from reggae and pop to rock and sympho jazz) and displaying special narrative models, sometimes tending to epos, in their lyrics. When studying the topics required in the curricula of such subjects as “Foreign Language for Specific Purposes,” “Foreign Language: Practical Skills of Scientific Communication,” “Professional Communication in Foreign Language,” “Foreign Language for Engineering,” the teachers of NUFT apply a wide-spread method of intermediality that involves learning a certain subject with the help of science and art synthesis. Therefore, the lyrics of Sting’s both well-known (“Desert Rose,” “Shape of My Heart,” “Englishman in New York”) and less known (“When the Angles Fall,” “I’m So Happy I Can’t Stop Crying,” “Straight to Your Heart”, “August Winds”) songs are analyzed to achieve this aim. The practical experience proves that the students majoring in technologies, techniques or biotechnologies who acquired fundamental linguistic knowledge at secondary schools can apply different approaches to song lyric analysis, search and comprehension of profile lexemes or grammar constructions. They can use various trends of linguistic research, including work with academic style words used by the author and comparative characteristics of songs composed by Sting and Ukrainian rock performers.

Key words: English language, song lyrics, works by Sting, linguistic research, lexis, phraseology, morphology.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Застосування художніх творів сучасності у вивченні англійської мови є однією з інноваційних технологій новітнього навчального процесу. Адже почуття та думка в поетичному тексті виражаються в незвичній, образній формі, новизна якої сприяє осягненню та запам’ятовуванню звукового й змістового аспектів як англійського, так і рідного художнього слова [3, 5]. Актуальність цієї праці зумовлено тим, що пісенний доробок всесвіт-

ньо відомого композитора, поета та співака Стінга, широко знаного в Україні, досі не був предметом комплексного філологічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Статті, у яких коротко окреслено основні віхи життя та творчості Стінга, посіли належне місце у виданнях науково-популярної серії «100 великих»: «Сто великих композиторів» (1999) та «Сто великих вокалістів» (2002). Практично єдине на сьогодні монографічне дослідження музичного

та віршового стилів Стінга (2009) належить англійському науковцеві Кристоферу Гейблу, який скрупульозно розглядає доробок співака у діахронії, від альбому до альбому, починаючи від «Outlandos d'Amour», дебюту «The Police», і завершуючи сольним «Sacred Love» [10, vii].

Основний аспект важливості аналізу пісенної лірики в цій роботі – установлення її дидактичних та пізнавальних властивостей у навчальному процесі як середньої, так і вищої школи. Новітні методики викладання англійської мови, ґрунтовані на міжпредметних зв'язках, передбачають розгляд поетичного твору як конгломерату даних із різних галузей знань, які, пропущені крізь естетичний досвід автора й реципієнта тексту, набувають сьогодні нового значення на етапі розвитку науки та навчання.

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованої розвідки – на основі аналізу практичного досвіду викладання англомовних дисциплін у Національному університеті харчових технологій сформувати бачення місця та ролі пісенних текстів, зокрема популярного у студентській аудиторії автора – Стінга, у мотивуванні здобувачів вищої освіти до вивчення іноземної мови фахового спрямування, засвоєнні її лексичних і граматичних особливостей, а також у становленні всебічно розвинених спеціалістів нового покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. На матеріалі пісенної лірики Стінга можливо засвоїти різні теми, пов'язані із лексикологією, морфологією та словотвором, із можливим їх проєкціюванням не лише на сучасну, а й на класичну англійську поезію. Так, «родзинкою» мови співака є вживання **займенників** у різних правописних і граматичних категоріях. Наприклад, **особові** займенники з'являються після слова-підмета (*the grey sky she angered to black; the wind it was so insistent*); попри нечасту вживаність у повсякденні, це один зі знакових прийомів англійської поетичної мови [3, 9].

Досвідчений українськомовний читач за рахунок засвоєння займенникових конструкцій, без сумніву, здатен розкрити для себе деякі особливості родової форми англійського **іменника**: у наведених цитатах «небо» (*sky*) виступає словом жіночого роду, як і традиційний «корабель» (*ship*) [12]. Відтак образ корабля, характерний для лірики Стінга, починаючи з альбому “The Soul Cages” (пісні “Island of Souls”, “All This Time”, “The Wild Wild Sea”), співвідноситься із займенником «вона». І найбільш вірогідний вияв цієї кореляції – жінка, що зустрічає кораблі, у “Valparaiso” (Mercury Falling) та “The Last Ship” (однойменний альбом). До жіночого роду належить і слово *nature*, доказом чого є рядки з пісні “I Was Brought to My Senses” (Mercury Falling):

*If nature's red in tooth and claw
Like winter's freeze and summer's thaw
The wound she gave me
Were the wounds that would heal me* (1)

Лейтмотивний для Стінга образ «душа» має форму чоловічого роду: “Let your **soul** guide you **he'll** guide you well” (композиція “Let Your Soul Be Your Pilot” із того самого альбому).

Вірш “Whenever I Say Your Name” (Sacred Love, 2003) можна брати до розгляду як зразок творення **неозначених займенників** і користування ними:

*Whenever I say your name, whenever I call to mind
your face*

I'm already praying

*Whatever bread's in my mouth, whatever the sweetest
wine that I taste*

*Wherever I lay me down, wherever I rest my weary
head to sleep...*

Whenever this world has gotten so strange

I know that something's gonna change

Something's gonna change... (1)

Пісням альбому “The Last Ship” (2013) баладної інтонації надають архаїчні форми багатьох **лексем**, зокрема ‘уг’ замість ‘your’, ‘nowt’ замість ‘nothing’, ‘ye’ замість ‘you’, застарілі та діалектні слова (наприклад, “lads and lasses” замість “boys and girls”), апострфічні скорочення.

А. Тойнбі зауважував, що «літературний ренесанс полягає не в тому, щоб навчитися говорити мертвою мовою, а в тому, щоб навчитися нею писати» [6, 606]. У випадку Стінга це й синтез англійської мови сучасної та давньої, завдяки чому цією мовою можна не лише писати, а й співати. Для студентів, без сумніву, цікавою буде факультативна пошукова робота з виявлення подібних слів та їхніх аналогів у сучасній англійській мові.

Не менш цікавою видається робота з **термінологічними лексемами**, особливо якщо брати до уваги співвідношення теми пісні з її мовним оформленням. Приміром, тема любові в ліриці зазвичай оправлена в образи природи (соловей і троянда) або мистецтва (статуя Венери, полотна Ботічеллі), але у пісні Стінга “Straight to My Heart” із альбому “...Nothing Like The Sun” ідеться про «коханців атомної доби», тому на розкриття теми переконливо працюють терміни з природничих наук. Тут помітне навіть свідоме порушення правописної норми: *biochemic* замість *biochemical* – як задля ритму, так і задля створення інтонації схвилювання:

*Well in a hundred years from now / They will attempt
to tell us how*

*A scientific means to bliss / Will supersede the human
kiss*

*A sub atomic chain / Will maybe galvanize your
brain*

*A biochemic trance / Will eliminate romance
But why ever should we care / When there are arrows
in the air*

*Formed by lovers' ancient art / That go straight to
my heart* (1)

Характерно, що в сучасній інтимній ліриці образ Амура сприймається як анахронізм, поетична красивість, і тому від нього лишаются самі «стріли в повітрі» (*arrows in the air*).

А от як образ любові втілюється в технічних термінах:

*I can hotwire an ignition like some kind of star
I'm just a poor boy in a rich man's car
So I whisper to the engine, flick on the lights
And we drive into the night (“Stolen Car”. 1)
300 horse in my V8,*

*Close to one hundred MPH,
And all the meters up in the red,
Now don't you worry your pretty little petrol head*
("Petrol Head". 1)

Авторка цієї статті запропонувала обидві ці пісні для ознайомлення студентам-магістрантам II курсу інженерних спеціальностей під час розгляду теми з англійської професійної мови «Будова двигуна внутрішнього згоряння», попередньо ознайомивши слухачів із базовим словником. Практика показала, що пошук і знаходження фахової лексики саме в пісенному тексті не лише викликає інтерес до подальшого студювання спеціальних термінів, а й спонукає виявляти аналогії в українській рок-поезії. І таким аналогом майбутні інженери одноголосно визнали пісню групи «Океан Ельзи» під назвою «9-1-1».

Великою загадкою навіть для знавців англійської мови є **фразові дієслова**. Вони становлять особливий масив англійської фразеології. Більшість українськомовних реципієнтів відразу пригадає дві хрестомагіїні конструкції, якими зазвичай починається заняття з англійської мови: «*Stand up*» та «*Sit down*». Іншим спаде на думку приспів із народної пісні «My Bonnie»: «*Bring back, bring back, bring back my bonnie to me...*»

Український філолог раз у раз задумується: яким чином за допомогою прийменника-післяйменника можна надати нового значення первозданному дієслову, до того ж залишаючи недоторканим його прямий зміст? Відповідь – у сполученні внутрішньої форми дієслова та внутрішньої форми прийменника.

Візьмімо, приміром, дієслово *to look* (дивитися) і декілька його фразових модифікацій:

Look after – доглядати

Дивлюся за малими – прибираю після них.

Look for – шукати

Дивитися для того, щоб знайти.

Look into – розслідувати

Дивитися всередину заплутаної справи.

Look up – шукати слово у словнику

Поглянь угору на сторінку – знайдеш слово.

Look out – стерегтися

Поглянь з вікна – чи не чигає небезпека.

Look forward to (doing something) – чекати чогось із нетерпінням

Дивлюся вперед – побачення вже скоро.

Look back – згадувати

Дивлюсь назад – на світлі дні минулі [4, 192–193].

Узагальнюючи цей напрям, слід зауважити, що кількість значень фразового дієслова з компонентом *look* варіюється залежно від кількості післяйменників, однак всі вони сходяться до первісної семантики – «погляд» або «вигляд», пов'язаної із зоровим сприйняттям об'єкта [4, 193]. Так, скажімо, оприявнюється внутрішня форма конструкції «*to look up*» – не лише «дивитися вгору», а й «шукати слово у словнику». Адже сторінку будь-якого словника скомпоновано так, що реципієнт із метою знайти те чи те слово дивиться передусім на її верхню частину – саме там зазначається діапазон слів.

Ідіоматична природа фразових дієслів зумовлює їхнє тропеїчне наповнення. Варто звернутись до теорії О. Потебні, який зосереджував увагу на мож-

ливості тропів і фігур мови багатогранно виражати суб'єктивно-оцінну функцію, передавати почуття й настрої мовця. Досить поглянути лише на кілька визначень, що їх наводить О. Потебня, посилаючись на давньоримського ритора Квінтіліана, щоб зрозуміти, який підхід застосовує науковець до цієї проблеми: «Троп є вираз, перенесений для краси мови з його первісного... значення на інше, або... вираз, що з місця, де він був вірогідним, є перенесений туди, де він вірогідним не є... Фигурою мови є ухилення від звичного способу висловитись з метою посилити враження» [5, 80].

Як у художній, так і в повсякденній англійській мові фразові дієслова не лише виконують стилетвірну роль, а й слугують прийомом утворення тропів і фігур. Зокрема, це **емфаза** (фігура посилення), **еліпсис** (фігура вилучення слів без втрати змісту повідомлення), **анаколуф** (імітація просторічного мовлення), **антонімія** тощо.

Побіжний погляд на тексти альбому Стінга «Mercury Falling» свідчить, що активне вживання фразових дієслів є їхньою морфологічною особливістю (у середньому до 5–6 конструкцій на один вірш). У заголовній пісні «The Hounds of Winter» персонафіковані в образах гончаків вітри не просто **слідують** за ліричним персонажем (*follow*), а **переслідують** його (*follow down*):

The Hounds of Winter

They follow me down (1),

і саме внутрішня форма останнього компонента фразового дієслова посилює відчуття ворожості світу. Адже, як уже зазначалося, прислівник «*down*» (униз), поставлений після дієслова, надає останньому здебільшого негативної конотації (*обмежувати, дивитися зверхньо, зносити будівлі, збивати з ніг, затримувати, гальмувати*). Врешті-решт конструкція «*to be down*» (ужита, зокрема, в іншій пісні «Mercurія» «Let Your Soul Be Your Pilot») – вислів розмовного стилю зі значенням 'засмутитися', 'розчаруватися', 'бути не в гуморі'.

За контрастом до зазначеної синтагми в аналізованій пісні можна виокремити дієслово з післяйменником протилежного змісту –

I can't make up the fire

The way that she could (1)

Підкреслене дієслово, згідно з різними джерелами, означає 'придумувати, миритися, створювати, вигадувати', а крім названих – ще й 'користуватися косметикою'. Відсіля й іменник *take-up* (макіяж). Порівняно зі звичайним «*take*», застосованим до образу «вогнище», фразове дієслово додає до останнього конотацію творчості та примирення, які для ліричного героя «Гончаків...» неможливі без жінки.

Справжній детектив – пісня «I Hung My Head» («Я повісив голову») з «Mercury Falling» – цікава саме щодо співвідношення часових форм, прямої та непрямої мови. З точки зору Кристофера Гейбла, незавідну долю героя цього твору вдало відтінено іронічною мовною грою [10, 79], унаслідок чого притлумлюється його сумне звучання.

По-перше, сама дієслівна конструкція «*hung ... head*» за текстом виступає і в прямому (персонаж твору учинив убивство через необережність, і за те

його засудили до страти через повішення), і в переносному значенні – ‘засмутився’.

По-друге, повтор “*time to kill*” у першому та останньому куплеті: спочатку він означає ‘убити час’ (і в тому, що саме на дозвіллі персонаж учинив тяжкий злочин, виявляється подібність зазначеного фразеологізму до «убивання часу» в «Алісі у Дивосвіті» Льюїса Керролла), а насамкінець – ‘час убити’, тобто виконати вирок.

По-третє, спостережений у піснях 1993 року, наприклад “*Seven Days*”, прийом «мозаїчності» – більшість слів тексту односкладові (винятки – *morning, brother, rifle, rider, courtroom, jury, gallows* тощо). Він працює на створення уривчастої, схвильованої інтонації мовлення, і тут не остання роль належить фразовим дієсловом.

Цікаве припущення наводить Оксана Ванівська щодо дієслова “*to go off*”, наявного в цьому вірші. Передусім воно найчастіше вживається саме в художній літературі та віршах; з другого боку, його, як і багато інших фразових дієслів із “*off*”, уживають діти [1, 49]. Отже, його можна сприймати вказівкою на вік персонажа. Так, оповідач пісні “*I Hung My Head*” акцентує не лише на самому пострілі, а й на звуці:

*My brother's rifle
Went off in my hand
A shot rang out
Across the land...*

Під час судового процесу присяжні запитують ліричного персонажа Стінга:

*Explain to the courtroom
What went through your mind...*

тобто буквально ‘що тобі зайшло в голову’; а зважаючи на значення виділеного дієслова ‘*завершитись успішно*’ [див. 11, 37], можна припустити, що юнака підозрюють в умисному вбивстві і, отже, страта неминуча. На це герой без тіні страху перед смертю зізнається присутнім, що вистрелив у невідомого вершника задля самоствердження:

*...I felt the power
Of death over life
I orphaned his children
I widowed his wife...*

хоча відразу ж і розкаюється:

*I pray their forgiveness
I wish I was dead... (1)*

У цьому тексті фразові дієслова створюють фігуру емпізи (посилення), тобто завдяки своїй лаконічності нагнітають атмосферу майбутнього Wendepunkt’у оповіді: в останньому куплеті пісні з’являється привид застреленого вершника, який прибув по душу засудженого.

Отже, фразові дієслова у піснях Стінга – не лише згаданих, а й багатьох інших – виступають заміниками варваризмів, книжних слів або й канцелярських зворотів, таким чином оживлюючи мовлення персонажів, роблячи його експресивним. Студіювання таких конструкцій по-своєму помічне у візуалізації образів автора, героїв, ліричних оповідачів.

Окрім дослідження морфології та лексики, поезія Стінга у викладанні англійської мови стане у пригоді під час вивчення, закріплення та повто-

рення граматичних правил. Зосібна, популярна в Україні пісня “*Desert Rose*” (альбом *Brand New Day*) може бути застосована для актуалізації знань про час **Simple Present**, оскільки більшість її дієслів ужито саме в цій формі. Поєднуючи граматичний матеріал із аналізом тексту, студенти можуть знаходити приклади на ту чи ту частину правила (див. зразок 1).

До текстів пісень альбому “*Mercury Falling*” можна вдатися під час опрацювання важливої синтаксичної теми «**Пряма мова та способи її передачі**». Зокрема, запропонувати студентам вправу такого типу (зразок 2).

Від способів передачі прямої мови доцільно перейти до **об’єктних інфінітивних зворотів**, зокрема складних підметів (**Complex Subjects**) і додатків (**Complex Objects**). Приміром, правила вживання об’єктних інфінітивних зворотів глагольть: після дієслів відчуття (*to see, to hear, to feel, to watch*) дія, яку виконує виражений додатком об’єкт, позначається дієсловом у формі **Simple** (для завершеної дії) або **Progressive** (для дії у процесі). Лірика Стінга містить приклади на обидва правила, які корисно буде зіставити між собою, виписавши цитати та розібравши їх (зразок 3).

Не можна оминати увагою й прийом **каталогізації**. Художник накопичує лексеми, що позначають речі, предмети, явища, і читач схоплює за ними складну динаміку почуттів і думок ліричного героя. У творах Стінга звичайні факти – краєвиди міста, зміна пір року, скороминущість життя, вічність краси природи – іноді фіксуються у вигляді розлогих каталогів, і завдяки цьому реципієнт (у нашому випадку – як викладач, так і студент) здатен уявити не лише явище, безпосередньо показане у творі, а й самому стати співтворцем образу. Пересвідчитися в цьому можна, поглянувши на заголовну пісню альбому Стінга “*Sacred Love*” – “*Inside*” («Усередині»), ліричний герой якої нанизує образи-синоніми любові:

*Love is the child of an endless war / Love is an open wound still raw
Love is a shameless banner unfurled / Love's an explosion,
Love is the fire at the end of the world
Love is a violent star / A tide of destruction
Love is an angry scar / The pain of instruction
Love is a violation, a mutilation, capitulation, / Love is annihilation (1)*

До речі, у цій пісні є промовистий приклад на правило англійського словотвору – **компонування дієслів від латинських коренів** афіксальними способами: “*Annihilate me, infiltrate me, incinerate me, accelerate me, mutilate me, inundate me, violate me, implicate me, vindicate me, devastate me...*”.

Відомо, що О. Потебня особливого значення надавав динаміці взаємозв’язку між словами, руху думки, викликаного рядами асоціацій, пов’язаних зі звичним слововживанням. «Слово, що об’єднує певну групу сприйнятих, – писав він, – тяжіє до внутрішнього сполучення зі словом найближчої групи, й таке тяжіння зумовлено самим об’єднанням у слові образом» [5, 37].

Каталогізацію, у тому числі нанизування слів на те саме правило, можна ствердити і як **дидактичний прийом**, і як практичний вияв Франкового теоретичного постулату «асоціації ідей», висловленого у трактаті «Із секретів поетичної творчості»: «Поет веде нас натуральним шляхом асоціації ідей від часті до цілості... і так піднімає нас неначе по ступнях щораз вище, щоб показати нашій уяві широкий кругозір» [7, 55]. З точки зору І. Франка, у цьому полягає «секрет сильного впливу» поетичного твору; не слід забувати, що саме у градації з'являється «пуант» – Wendepunkt, символічний момент катарсису.

Важливим цей пуант є також для каталогу, коли Стінг через перелік дій, деталей, їхніх ознак та специфічних властивостей проводить певну ідею, вивершуючи її в місткому образі-символі:

These are my feet / These are my hands

These are my children / And this is my demand

Bring down the angels / Cast them from my sight

I never want to see / Million suns at midnight

Your hands are empty / Streets are empty

You can't control us anymore ("When the Angels Fall". 1)

Одні дослідники ставляться до каталогів у піснях Стінга критично [див. 8]; інші, навпаки, уважають, що такі, наприклад, твори, як "The End of the Game" або "We Work the Black Seam", просто-таки «запрошують зануритися у розкішні, недооцінювані зазвичай

каталоги» [див. 9]. Варто констатувати: компоненти їх можуть виступати семантичними анафорами (епіфорами), приєднуючи порівняльні, антитетичні, однорідні конструкції, що надає пісенному текстові «вітменівської» епічності:

There's no religion but sex and music

There's no religion but sound and dancing

There's no religion but line and color

There's no religion but sacred trance

There's no religion but the endless ocean

There's no religion but the moon and stars

There's no religion but time and motion

There's no religion, just tribal scars ("Send Your Love". 1)

Дієвим цей прийом є й в альбомі "The Last Ship":

And the ship's left the dock but you're half past caring,

And ye haven't got a clue whose bed you're sharing.

And your head's like a hammer on a bulkhead door;

And it feels like somebody might have broken your jaw,

And there's bloodstains and glass all over the floor;

And ye swear to God ye'll drink no more,

And yet, and yet ("And Yet". 1)

У каталогах слова повертаються до первозданного стану, до «внутрішньої форми», коли вони позначали синонімію предметів щодо об'єктів та явищ природи або щодо інших предметів. Каталог – розлогий перелік явищ, речей, осіб, «слабко організований і потенційно нескінченний» [2, 57] – є одним із ключових ритмотворчих чинників вірша, завдяки

Зразок 1

What we use Simple Present form to talk about?

1. Something that is true in the **present**: *I dream of rain.*

2. Something that happens **again and again in the present**: *I dream of love as time runs through my hand.*

3. Something that is **always true**: *...nothing's as it seems.*

4. Something that is **fixed in the future**: *This memory of Eden haunts us all.*

5. Present Simple form is also widely used in **narration**, particularly in verse novella like *Desert Rose*.

Зразок 2

Transform the direct speech into indirect in the following quotations from Sting.

1. *She says, 'Are you OK? I was worried about you. Can you forgive me? I hope that you'll be happy.'*

2. *He said, 'I was worried about you. I heard she had another man, I wondered how you felt about it?'*

3. *I saw that friend of mine, he said, 'You look different somehow.' I said, 'Everybody's got to leave the darkness sometime.'*

4. *I said, 'I felt the power of death over life; I orphaned his children, I widowed his wife. I beg their forgiveness, I wish I was dead.'*

Зразок 3

Simple	Progressive
<i>The stars seem to lose their place...</i> <i>See the churches fall</i> <i>In mighty arc of sound...</i> <i>She don't like to hear me sing...</i> <i>It makes me think –</i> <i>Perhaps I need a drink...</i> <i>With one roof above our heads</i> <i>A warm house to return to...</i>	<i>See me walking down Fifth Avenue...</i> <i>Then we can watch the galaxies growing...</i>
В одному тексті ("August Winds", 2013)	
<i>I watch them drawn into the night,</i> <i>Beneath the August moon...</i>	<i>...something in the season's change,</i> <i>Will find me wandering here...</i>

інтонаційно-синтаксичній однорідності та зміні одиниць повтору. Такими є його функції у пісенних текстах Стінга:

*Wherever I lay me down, wherever I put my head to sleep
Whenever I hurt and cry, whenever I got to lie awake
and weep*

*Whenever I kneel to pray, whenever I need to find a way
I'm calling out your name*

(“Whenever I Say Your Name”. 1)

*Walk away from emptiness, walk away from sorrow,
Walk away from yesterday, walk away tomorrow,
Walk away from anger, walk away from pain
Walk away from anguish, walk into the rain*

(“Dead Man’s Rope”. 1)

Інтонація переліку творить особливий сугестивний темпоритм, відчуття «космічної» широти природного та рукотворного довкілля. Саме тому за подібним принципом будувалися сакральні книги з їхніми переліками імен людей та богів, географічних назв, предметів тощо.

Приємом каталогізації, поширений у зрілій ліриці Стінга, можна сприймати як чинник художнього цілого, з одного боку, та спосіб закріплення навчального матеріалу з різних дисциплін у пам’яті студента – з другого. Тому доцільно звернути увагу на такий уривок із пісні “Sacred Love”:

I've been thinking 'bout religion

I've been thinking 'bout the things that we believe

I've been thinking 'bout the Bible (холостий вірш)

I've been thinking 'bout Adam and Eve

I've been thinking 'bout the garden

*I've been thinking 'bout the tree of knowledge,
and the tree of life*

I've been thinking 'bout forbidden fruit

I've been thinking 'bout a man and his wife (1)

На перший погляд, у цьому октостиху прочитується матеріал відразу з кількох наукових систем:

- граматики англійської мови – *правило застосування часової форми Present Perfect Progressive* (коли йдеться про подію, що тривала впродовж певного часу до моменту мовлення); *застосування скорочень у мові поетичного твору* ('bout замість about);
- культурології (нанизування біблійних лейтмотивів зі Старого Завіту – Едемський сад, сотво-

ріння чоловіка та жінки, Дерево пізнання, Дерево життя, заборонений плід, гріхопадіння);

- основ віршування (співвідношення татунків римування в межах одного твору; поняття про холостий вірш та його роль у творенні темпоритму тексту; будова строфи; родо-жанрова специфіка пісенного твору).

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Досконалий вірш – квінтесенція індивідуального естетичного досвіду поета, його стосунків із довкіллям та іншими людьми, осмислення духовних надбань людства. Як результат літературного навчання автора, такий вірш може сам послужити дороговказом до вивчення особливостей поетичної мови – фоніки, лексики, морфології та синтаксису; специфіки інтерпретації подій суспільного та приватного життя через символічні образи; компаративного студювання мов, літератур і культур різних країн, у даному разі – Великобританії та України.

Застосування ліричних, передусім пісенних, текстів Стінга (а разом із тим інших авторів) як дидактичного матеріалу на практичних заняттях з англійської мови відповідає одній із концептуальних вимог до новітньої освіти – установа **міжпредметних зв’язків**. Окрім власне особливостей поетичної мови, студенти матимуть нагоду актуалізувати наявні лінгвістичні знання й здобути нові, ознайомитися з новітніми даними історії, культурології, релігієзнавства, літературознавства, а також соціальних і природничих наук.

Перспективним методичним аспектом є відкритість до застосування **інтерактивних технологій** у роботі з пісенним текстом. Читання, декламування, заучування напам’ять, а у нашому випадку також виспівування творів Стінга (і знакових, і маловідомих) із застосуванням комп’ютерної техніки та мультимедіа дадуть змогу студентам виробити навички оперування фонетичними, лексичними й граматичними елементами на автоматизованому рівні, надто ж на середніх і вищих етапах вивчення мови.

Пісні Стінга, добре знані в українській молодіжній аудиторії, не лише ознайомлять слухачів із тонкощами сучасної англійської поезії, а й введуть їх у культуру Великобританії, дозволять їм осягнути національну своєрідність традицій, побуту, особливості образності в поетичному світосприйнятті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванівська О. І. Фразові дієслова в англійській мові як засіб вираження аспектуального значення завершеності в Британському національному корпусі. *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи*. Луганськ, 2010. С. 46–50.
2. Венедиктова Т. Д. Поэзия Уолта Уитмена. Москва : Изд-во МГУ, 1982. 128 с.
3. Лебединская Б. Я. Английская грамматика в стихах : пособие по англ. языку. Москва : АСТ; Астрель, 2006. 220 с.
4. Науменко Н. В. Образы його сердца... Формозмістові домінанти пісенної лірики Стінга : монографія. Київ : Вид-во «Сталь», 2019. 256 с.
5. Потебня О. О. Эстетика і поетика слова. Київ : Мистецтво, 1989. 302 с.
6. Тойнби А. Постыжение истории / пер. с англ. Москва : Прогресс, 1991. 736 с.
7. Франко І. Я. Из секретів поетичної творчості. Зібрання творів : у 50-ти т. Т. 31 : Літературно-критичні праці. Київ : Наукова думка, 1980. С. 45–119.
8. Backgrounder to *Sacred Love*. URL: www.sting.com/discography/album/28/Albums. Дата звернення: 12.02.2021.
9. Backgrounder to *Symphonicities*. URL: www.sting.com/discography/album/369/Albums. Дата звернення: 18.10.2020.
10. Gable C. *The Words and Music of Sting*. London : Greenwood Publishing Group, 2009. XIX, 170 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

11. Стасюк Р. Фразові дієслова англійської мови. Київ : Арії, 2018. 75 с.
12. Webster's New International Dictionary of the English Language. G&C. Merriam Company, Publishers. Springfield 2, Mass., USA, 1959. 3530 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Sting (Sumner, G.M.). Lyrics. URL: www.sting.com/discography.albums. Дата звернення: 18.10.2020.

REFERENCES

1. Vanivska, O. I. (2010). Frazovi diyeslova v angliyskiy movi yak zasib vyrazhennya aspektualnoho znachennya zaver-shenosti v Brytanskomu natsionalnomu korpusi [English phrasal verbs as the means to express the aspectual indication of completion in British National Corpus]. *Lingvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspektyvy*. Luhansk, 46–50 [in Ukrainian].
2. Venediktova, T. D. (1982). Poeziya Uolta Uitmena [Poetry of Walt Whitman]. Moskva: Izd-vo MGU [in Russian].
3. Lebedinskaya, B. Ya. (2006). Angliyskaya grammatika v stikhakh [English grammar in verses]: posobie po angl. yazyku. Moskva: AST; Astrel [in Russian].
4. Naumenko, N. V. (2019). Obrazy yoho sertsya... Formozmistovi dominanty pisennoyi liryky Stinga [Shapes of his heart... formal and substantial dominants of song lyrics by Sting]: monografia. Kyiv: Vydavnytstvo "Stal" [in Ukrainian].
5. Potebnya, O. O. (1989). Estetyka i poetyka slova [Esthetics and Poetics of Word]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
6. Toynbi, A. (1991). Postizhenie istorii [A Study of History] / per. s angl. Moskva: Progress [in Russian].
7. Franko, I. Y. (1980). Iz sekretiv poetychnoyi tvorchosti [From the secrets of poetic creativity]. Zibrannya tvoriv: u 50-ty t. T. 31: Literaturno-krytychni pratsi [Literary critical works]. Kyiv: Naukova dumka, 45–119 [in Ukrainian].
8. Backgrounder to *Sacred Love*. Retrieved from: www.sting.com/discography/album/28/Albums. Access date: 12.02.2021.
9. Backgrounder to *Symphonicities*. Retrieved from: www.sting.com/discography/album/369/Albums. Access date: 18.10.2020.
10. Gable, C. (2009). *The Words and Music of Sting*. London: Greenwood Publishing Group.
11. Stasyuk, R. (2018). Frazovi diyeslova angliyskoyi movy [Phrasal verbs of English language]. Kyiv: Arii [in Ukrainian].
12. Webster's (1959). Webster's New International Dictionary of the English Language. G&C. Merriam Company, Publishers. Springfield 2, Mass., USA.
13. Sting (Sumner, G. M.). Lyrics. URL: www.sting.com/discography.albums. Access date: 18.10.2020.

DICTIONARIES

14. Stasiuk R. (2018) Frazovi diieslova anhliiskoi movy. [Phrasal verbs of the English language.] Kyiv : Arii [in Ukrainian].
15. Webster's New International Dictionary of the English Language. G&C. Merriam Company, Publishers. Springfield 2, Mass., USA, 1959. 3530 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Sting (Sumner, G.M.). Lyrics. URL: www.sting.com/discography.albums. Дата звернення: 18.10.2020.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Остапенко С. А., Горобей А. М.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У статті досліджено проблему застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу роману Джека Лондона «Поклик пращурів» українською мовою. Наголошено, що основна мета перекладача полягає в досягненні адекватного перекладу, чому сприяє уміння використовувати перекладацькі трансформації з дотриманням відповідних норм мови перекладу, що забезпечує більш точну передачу інформації, закладеної в оригінальному тексті. Зазначено, що трансформації, які переживає текст перекладу порівняно з оригіналом, розкриваються здебільшого через порівняльний (компаративний) аналіз. Власне компаративний аналіз застосування перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту, їх комплексність та виправданість є метою пропонованої наукової розвідки.

На основі докладного вивчення текстів перекладу роману Джека Лондона «Поклик пращурів», які зробили В. Нестайко і В. Гладка та К. Корякіна, констатовано, що В. Нестайко децю відійшов від норм мови оригіналу й, застосувавши близько 600 граматичних трансформацій, наблизив свій переклад до норм синтаксису мови перекладу, чим полегшив сприйняття тексту українським читачем. На противагу цьому переклад, зроблений В. Гладкою та К. Корякіною, демонструє намагання перекладачок дотримуватись норм оригіналу, що інколи перевантажує смисловою інформативністю нарації. Помічено, що найчастіше в перекладах застосовувались трансформації внутрішнього та зовнішнього поділу та заміни порядку слів. Найменш уживаною була трансформація компенсації. Виявлено в багатьох випадках комплексність трансформацій, що доводить зумовленість перекладу художнього тексту необхідністю враховувати всі характерні риси та особливості тексту художнього твору, не обмежуватися лише якимось одним завданням, а сукупно використовувати всі доступні засоби й прийоми для досягнення найбільш якісного перекладу та адекватності – основної мети перекладацької діяльності.

Ключові слова: заміна порядку слів, інтеграція, компенсація, поділ, трансформація, художній переклад.

Ostapenko S. A., Horobei A. M. Comparative analysis of grammatical transformations application in the process of fiction translation. The article deals with the problem of applying grammatical transformations in the process of translating Jack London's novel "The Call of the Ancestors" into Ukrainian. It is proved that the main goal of a translator is to make an adequate translation. To achieve this goal, it is necessary to use translation transformations skillfully, adhering to the relevant norms of the target language, thus ensuring a more accurate rendering of information of the original text. The transformations that the target language text undergoes in comparison with the original are revealed mostly through comparative analysis. Accordingly, a comparative analysis of the application of translation transformations in the translation of a literary text, their complexity and justification is the purpose of this work. After analyzing the translations of Jack London's novel "The Call of the Wild" made by V. Netaiko and V. Hladka & K. Koriakina, the authors state that V. Netaiko deviated somewhat from the norms of the original language and brought his translation closer to the norms of Ukrainian syntax, applying about 600 grammatical transformations. Thus, the translator made the text of the translation easier for Ukrainian readers to comprehend. In turn, the translation made by V. Hladka & K. Koriakina demonstrates the translators' efforts to adhere to the norms of the original, which sometimes overloads the semantic informativeness of the narration. The authors of the article conclude that the grammatical transformations which are the most often used in the process of the novel translation are inner and outer partitioning and replacement. The least used is the transformation of compensation. But the research demonstrates that most of the transformations are of complex nature, which proves that the translation of a literary text necessitates the translator to take into account all the characteristics and peculiarities of the literary text, not limiting himself to any particular task, but to use all available tools and techniques to achieve the best translation.

Key words: replacement, integration, compensation, partitioning, transformation, literary translation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Художній текст відіграє суттєву роль у житті людства. Він слугує «пам'яткою», яка зберігає і транслює культурні задуми, відображені автором. Завдяки творам, написаним у певний історичний період, читачі можуть дізнатися про світогляд, історичні факти і побут народу того часу. Тому на перекладача покладається велика відповідальність – упродовж нетривалого терміну здійснити переклад, який би відповідав критеріям якості. Перед ним постає завдання – створити новий текст з високим рівнем художньої цінності. Доля тексту повністю знаходиться в руках перекладача.

Процес перекладу передбачає встановлення відношення між даними мови перекладу і вихідної мови (або мови оригіналу). Перекладацькі труд-

дальність – упродовж нетривалого терміну здійснити переклад, який би відповідав критеріям якості. Перед ним постає завдання – створити новий текст з високим рівнем художньої цінності. Доля тексту повністю знаходиться в руках перекладача.

ноці (а саме лексичні, граматичні та стилістичні) зумовлені невідповідністю одиниць мови перекладу й вихідної мови. Для усунення цієї невідповідності, для досягнення еквівалентності між текстом оригіналу й текстом перекладача перекладач вдається до прийомів міжмовної заміни. Ці перетворення називаються перекладацькими трансформаціями. Вибір трансформацій детермінований низкою факторів, серед іншого й лексико-граматичними особливостями мови оригіналу та мови перекладу.

З огляду на розбіжності граматичної будови англійської та української мов переклад з однієї мови на іншу не можливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації – це передусім перебудова речення (зміна його структури) і різні супровідні заміни, зокрема синтаксичні і морфологічні. Граматичні трансформації залежать від різних причин – як суто граматичних, так і лексичних, хоча основну роль відіграють граматичні фактори, тобто відмінності в ладі мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх висвітлення є в курсі теорії та практики перекладу вже традиційним. Такі лінгвісти, як Л. Бархударов, А. Гудманян, В. Карабан, В. Комісаров, І. Корунець, О. Ребрій, Л. Черноватий та інші, присвятили дослідженню перекладацьких трансформацій свої праці. Науковці Л. Науменко та А. Гордєєва визначили всі види трансформацій та відповідно їх систематизували. Але питання виправданості застосування трансформацій при перекладі творів художньої літератури продовжує залишатися в центрі уваги сучасних лінгвістів.

Формулювання мети й завдань дослідження.

Метою наукової розвідки є аналіз здійснених граматичних трансформацій в українських перекладах роману Джека Лондона «Поклик пращурів», зроблених В. Нестайко і В. Гладкою та К. Корякіною, на предмет визначення їх особливостей і виправданості застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Художній текст є складним для перекладу. Однак існують різні засоби, які дають змогу найбільш точно передати ідею автора художнього твору. Одним з таких засобів є перекладацькі трансформації.

Термін *трансформація* пов'язаний з трансформаційної граматики. Засадою цієї науки є розгляд правил побудови синтаксичних структур, «які характеризуються одним планом змісту, але відрізняються один від одного планом вираження. За правилами трансформації, з первісної (ядерної) структури утворюються інші структури (трансформи)» [1, 143]. Таким чином, трансформації постають частиною трансформаційної граматики.

Трансформації є основою практично всіх прийомів перекладу. Вони полягають в «зміні формальних (лексичні / граматичні трансформації) або семантичних компонентів тексту оригіналу при збереженні основної ідеї» [5, 536].

За допомогою перекладацьких трансформацій можна зберегти основну ідею автора, змінивши формальні й семантичні компоненти тексту.

Вирізняють граматичні, лексичні та лексико-граматичні трансформації.

Я. Рецкер визначає граматичні трансформації як «перетворення структури речення відповідно до норм мови перекладу» [4, 60]. Виокремлюють такі види граматичних трансформацій: поділ (внутрішній та зовнішній), інтеграцію (внутрішню та зовнішню), компенсацію та заміну порядку слів [2, 26–30].

Трансформації, які переживає текст перекладу порівняно з оригіналом, розкриваються здебільшого через порівняльний аналіз.

Під час роботи з тестом оригіналу та текстами перекладу роману Джека Лондона «Поклик пращурів», зроблених В. Нестайко і В. Гладкою та К. Корякіною, проаналізовано понад 800 граматичних трансформацій усіх видів.

Найбільш уживаною була трансформація *внутрішнього поділу* (Inner partitioning), суть якої полягає в «перетворенні простого речення на складнопідрядне або складносурядне речення під час перекладу з іноземної мови» [2, 28]:

Buck did not read the newspapers, or he would have known that trouble was brewing, not alone for himself but for every tidewater dog, strong of muscle and with warm, long hair, from Puget Sound to San Diego (3) – *Бека не цікавили газети, тож він не знав про наближення лиха, що стосувалось не лише його, а й усіх собак від затоки Пюджет до Сан-Дієго, які мали дужі м'язи й довгу, теплу шерсть* (2) – *Бек не читав газет, отож і не знав, що для нього настала тривожна пора; та й не для нього тільки, а для кожного кудлача з міцними м'язами і довгою, теплою шерстю, що жив у цій стороні, від П'юджет-Саунду аж до Сан-Дієго* (1).

Як бачимо із наведеного прикладу, і В. Гладка та К. Корякіна, і В. Нестайко застосували в другій частині речення внутрішній поділ, переклавши просте речення з однорідними членами речення складнопідрядним, що більш відповідає узусу української мови.

У прикладі

Because men, groping in the Arctic darkness, had found a yellow metal, and because steamship and transportation companies were booming the find, thousands of men were rushing into the Northland (3) – *Все це сталося тому, що люди знайшли на Півночі жовтий метал. Пароплавні й транспортні компанії розтрубили повсюди про неймовірну знахідку, – і тисячі охочих до легкої наживи ринули на Північ* (2) – *А все тому, що блукачі серед полярного присмерку натрапили на жовтий метал, пароплави й транспортні компанії розголосили про нього, і тисячі люду кинулись на північ* (1)

усі перекладачі послуговувалися внутрішнім поділом, відтворивши речення, ускладнене відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, складнопідрядним реченням, що є типовим для українського перекладу речень з дієприкметниками. Водночас В. Нестайко застосував ще одну граматичну трансформацію – *зовнішній поділ* (Outer partitioning), що полягає в «поділі складного речення на декілька простих під час перекладу з іноземної мови» [2, 28]. Це зробило речення простішим для сприйняття.

Подібні зміни характерні й для наступного прикладу.

It stood back from the road, half hidden among the trees, through which glimpses could be caught of the wide cool veranda that ran around its four sides (3) – Будинок стояв оддалік од дороги й ховався у гущавині дерев. Крізь гілля можна було розгледіти лише простору й тінисту веранду, що зусібіч оточувала будинок (2) – Будинок стояв осторонь дороги, заховавшись за великими деревами, і крізь зелену гущавину видно було тільки широкий прохолодний кружганок (1).

В. Нестайко знову вдається до зовнішнього поділу та симпліфікації (дієприкметниковий зворот передано особовою формою дієслова) і таким чином полегшує сприйняття інформації. В. Гладка та К. Корякіна відтворюють граматичну структуру речення оригіналу, але застосовують трансформацію внутрішньої інтеграції (складнопідрядне речення перекладено простим).

У перекладах роману нечасто можна натрапити на приклади, коли перекладачі застосували однакові трансформації. У наведеному далі прикладі всі перекладачі досягли консенсусу і застосували зовнішній поділ, що свідчить про необхідність цієї трансформації, зумовленої особливостями української мови, та виправданість її.

Hunting and kindred outdoor delights had kept down the fat and hardened his muscles; and to him, as to the cold tubing races, the love of water had been a tonic and a health preserver (3) – Полювання й різноманітні забавки на свіжому повітрі лише зміцнювали його м'язи і перешкоджали відкладенню зайвого жиру. А купання в холодній воді загартовувало його та зберігало здоров'я (2) – Полювання та інші втіхи на свіжому повітрі не дали йому стати гладким і розвинули його м'язи. А вода, що купання в ній Бек так любив, ще й підсилила йому здоров'я (1).

Водночас В. Гладка та К. Корякіна послуговувалися й внутрішнім поділом у другому реченні і дещо точніше передали зміст висловлювання.

Необхідно зазначити, що синтаксис роману досить складний: Джек Лондон використовує складні та ускладнені різними зворотами речення, які автори перекладу відтворюють по-різному. Розглянемо це на прикладі наступного речення:

For two days and nights this express car was dragged along at the tail of shrieking locomotives; and for two days and nights Buck neither ate nor drank (3) – Два дні й дві ночі вагон котився за паротягом. Два дні й дві ночі Бек чув пронизливий гудок. І два дні й дві ночі Бек не мав і крихти в роті (2) – Два дні й дві ночі пронизливо верещав паровоз і тягнув за собою в самому хвості цього вагона. Два дні й дві ночі Бек не їв і не пив нічого (1).

Щоб зробити текст перекладу легшим для сприйняття українським реципієнтом, усі перекладачі вдалися до симпліфікації і застосували зовнішній поділ (В. Нестайко застосував два зовнішні поділи), що, на наш погляд, є абсолютно виправданим.

Трансформацією зворотного поділу є інтеграція, яку не дуже часто використовують при перекладі роману українською мовою.

Зовнішня інтеграція (Outer integration) – це «спосіб перекладу, під час якого два чи більше простих речення об'єднуються в одне складне» [2, 30]:

There he lay for the remainder of the weary night, nursing his wrath and wounded pride. He could not understand what it all meant (3) – Лютий на своїх кривдників, морально пригнічений, він цілу ніч пролежав у цій клітці і ніяк не міг збагнути, що це все означає (2) – Тут пролежав Бек решту нудної ночі, розпалюючи свою лють і страждаючи від образи. Він ніяк не міг зрозуміти, що це робиться (1).

У наведеному прикладі В. Нестайко об'єднав два речення в одне складне, водночас застосувавши і внутрішню інтеграцію, чим спростив вислів та зробив його більш лаконічним. В. Гладка та К. Корякіна зберегли граматичну структуру речення, наблизивши переклад до мови оригіналу.

Внутрішня інтеграція (Inner integration) – це «спосіб перекладу складнопідрядного чи складно-сурядного речення простим реченням» [2, 30]:

"You might wrap up the goods before you deliver them," the stranger said gruffly (3).

– А що, товар без упакування? – невдоволено зауважив незнайомец (2).

– Вам треба добре зав'язати свій крам, перш ніж віддати покупцеві, – зауважив похмуро незнайомец (1).

Як бачимо, в обох перекладах перекладачі відтворили складнопідрядне речення простим, що свідчить про трансформацію внутрішньої інтеграції. Водночас в обох перекладах спостерігаємо трансформацію заміни порядку слів, зумовлену правилами синтаксису української мови.

Суть трансформації **заміни порядку слів** (Replacement) полягає в тому, що «у перекладеному реченні змінюється порядок слів у порівнянні з реченням оригіналу відповідно до норм синтаксису мови, якою відбувається переклад» [2, 27]:

He was glad for one thing: the rope was off his neck (3) – Одне його тішило: на ший більше не було мотузка (2) – Єдиною втіхою Бекові було те, що на ший йому вже не було мотуза (1).

У процесі перекладу наведеного речення в зіставлюваних перекладах спостерігаємо заміну порядку слів в обох частинах, що пояснюється правилами синтаксису української мови.

Аналогічним є й наступний приклад:

Judge Miller's place, it was called (3) – Ця місцина поміж людьми називалась «садибою судді Міллера» (2) – «Садиба судді Міллера» – звали це місце люди (1).

Найменш уживаною в перекладах роману є трансформація компенсації. Проте нам вдалося віднайти кілька прикладів і її.

Компенсація (Compensation) – це «спосіб перекладу, за допомогою якого втрата значення в одній частині речення або тексту компенсується в іншій його частині» [2, 26]:

Buck had accepted the rope with quiet dignity (3) – Бек зі спокійною гідністю дозволив надіти собі на ший мотузку (2) – Бек спокійно й з гідністю поставився до мотузки (1).

У наведеному прикладі усі перекладачі застосували компенсацію, чим наблизили структуру перекладених речень до норм української мови, де слова, що пояснюють дієслово, знаходяться перед ним.

It was true, there were other dogs (3) – Звичайно, були на подвір'ї й інші собаки (2) – Жили тут, звісно, ще собаки (1).

В. Гладка та К. Корякіна компенсували вставне слово *звісно* у другій частині речення, тоді як В. Нестайко залишив його на початку, що є також притаманним українському синтаксису. При перекладі цього речення використано й трансформацію заміни порядку слів, що є типовим для перекладу речень з формальним підметом *there*.

Як можна простежити з уже наведених прикладів, перекладачі здебільшого застосовують декілька граматичних трансформацій одночасно, надаючи процесу перекладу комплексного характеру.

There could not but be other dogs on so vast a place, but they did not count (3) – Це природно для такої розкішної садиби. Та на них не варто зважати (2) – Масток був занадто великий, щоб обійтись без них, але вони на рахунок не йшли (1).

У наведеному прикладі В. Нестайко послуговується зовнішнім поділом (складне речення перекладене двома простими). В. Гладка та К. Корякіна намагаються наблизити структуру речення до оригіналу, застосовуючи водночас внутрішній поділ у першій частині речення та заміну порядку слів, притаманну граматичному ладу української мови.

But Buck did not read the newspapers, and he did not know that Manuel, one of the gardener's helpers, was an undesirable acquaintance (3) – Бек нічого про це не знав, позаяк не читав газет. Не знав він також, що дружба з Мануелем, одним із помічників садівника, не принесе йому добра (2) – Бек не читав газет і нічогосінько про те не знав, як не знав і того, що не годилося йому водитися з Мануелем, одним з садівникових помічників (1).

Для відтворення наведеного речення українською мовою В. Нестайко знову звертається до зовнішнього поділу й заміни порядку частин речення, чим полегшує сприйняття складної граматичної конструкції речення оригіналу. В. Гладка та К. Корякіна, як і в попередньому прикладі, зберігають структуру оригінального речення й застосовують внутрішній поділ у другій частині.

His jaws closed on the hand, nor did they relax till his senses were choked out of him once more (3) – Він учепився зубами в його руку і не розціплював щелеп, аж поки не втратив свідомості від туги затуляючи того мотузкою на шиї (2) – Його щелепи зіткнулись на руці, що простяглась йому до горла, й не випустили її, аж доки його знову не придушили до нестями (1).

Переклад наведеного речення у В. Нестайка потребував внутрішньої інтеграції, що симпліфікувало речення з граматичного погляду, але не порушило інформаційної насиченості. В. Гладка та К. Корякіна відтворили структуру речення оригіналу, застосовували при цьому внутрішній поділ, чим, на наш погляд, ускладнили сприйняття нарації читачем.

Аналогічне спостерігаємо і в наступному прикладі:

For two days and nights he neither ate nor drank, and during those two days and nights of torment, he accumulated a fund of wrath that boded ill for whoever first fell foul of him (3) – Два доби він нічого не їв і не пив. За дві доби поневірянь у ньому накопичилося

стільки злості, що непереливки буде тому, хто перший його зачепить (2) – Два дні й дві ночі він нічого не їв і не пив, і за цей час мордувань стільки люті в ньому набралось, що від неї мусив загинути кожен, хто перший поткнувся б до нього (1).

В. Нестайко вдається до зовнішнього поділу, а В. Гладка та К. Корякіна намагаються зберегти оригінальну структуру і водночас застосовують заміну порядку слів, що перевантажує смислову сторону висловлювання.

Розглянемо наступний приклад.

So, changed was he that the Judge himself would not have recognized him; and the express messengers breathed with relief when they bundled him off the train at Seattle (3) – Сам суддя не впізнав би його зараз, так він змінився за ці дні, і провідники зітхнули з полегшенням, коли нарешті позбулися його у Сіетлі (2) – Така була велика зміна, що сам суддя навряд чи впізнав би його тепер. Поїздові провідники полегшено зітхнули, коли в Сіетлі зсадили його з поїзда (1).

Джек Лондон у першій частині застосував інверсію, для якої характерним є непрямої порядок слів. У процесі перекладу всі перекладачі відтворили цю частину за рахунок прямого порядку слів, що свідчить про наявність трансформації заміни порядку слів. В. Гладка та К. Корякіна застосували цю трансформацію ще двічі, поставивши прислівник *полегшено*, що характеризує дієслово *зітхнули*, перед ним (таке розміщення більш характерне для українського синтаксису), і в *Сіетлі* – перед дієсловом *зсадили*, таким чином зміщуючи смисловий акцент на місце події. Перекладачки також вдалися до зовнішнього поділу, що надало висловлюванню більшої лаконічності.

There was an instantaneous scattering of the four men who had carried it in, and from safe perches on top the wall they prepared to watch the performance (3) – Четверо носіїв миттю кинулися врозтіч і зайняли безпечні позиції на високому паркані в очікуванні подальшого видовища (2) – Люди, які принесли клітку, синули врозтіч, і, щоб було безпечніше, вдерлись на паркан і примостилися на самім верху – побачити, що то буде далі (1).

У наведеному прикладі В. Нестайка, який мав на меті передати лише зміст висловлювання, переклав складне речення простим, послужившись двома внутрішніми інтеграціями, а також застосував заміну порядку слів, що є характерним при перекладі речень із формальним підметом *there*. В. Гладка та К. Корякіна не тільки спробували відтворити структуру оригінального речення, а й ускладнили його граматично, вдавшись до внутрішнього поділу та заміни порядку частин речень.

For the last time he rushed. The man struck the shrewd blow he had purposely withheld for so long, and Buck crumpled up and went down, knocked utterly senseless (3) – Ще раз Бек стрибнув на чоловіка, але той завдав йому нищівного удару, котрий приборігав наостанок. Бек звалився додола (2) – Бек звівся на ноги й ще раз стрибнув, востаннє. Чоловік так боляче його вдарив – видно, цей удар він приборігав на самий кінець, – що Бек, скорчившись, упав непритомний на землю (1).

В останньому прикладі В. Нестайко застосував одночасно і зовнішню інтеграцію, і зовнішній поділ, змістивши смислові акценти висловлювання, тоді як В. Гладка та К. Корякіна знову відтворили структуру речення оригіналу, використавши лише заміну порядку слів, що більш притаманне українському синтаксису.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Як відомо, якість перекладу значною мірою залежить від мети, яку ставить перед собою перекладач. Проаналізувавши переклади роману Джека Лондона «Поклик пращурів», зроблених В. Нестайко і В. Гладкою та К. Корякіною, можна констатувати, що В. Нестайко мав на меті зробити текст перекладу легшим для сприйняття українським читачем. Перекладач дещо відійшов від норм мови оригіналу і наблизив його до норм україн-

ського синтаксису, застосувавши для цього близько 600 граматичних трансформацій. На противагу цьому переклад В. Гладкої та К. Корякіної демонструє намагання перекладачок дотримуватись норм оригіналу, що інколи перевантажує смислову інформативність нарації. Найчастіше в перекладах застосовувались трансформації внутрішнього та зовнішнього поділу й заміни порядку слів. Найменш уживаною була трансформація компенсації. Але здебільшого трансформації мали комплексний характер. Це доводить, що переклад художнього тексту потребує від перекладача врахування всіх особливостей тексту художнього твору, а звідси вміння не обмежуватися лише якимось одним завданням, а використовувати сукупно доступні прийоми для досягнення найбільш якісного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулемина К. В. Основные виды переводческих трансформаций. *Вестник Астраханского государственного технического университета*. 2007. № 5 (40). С. 143–146.
2. Науменко Л. П., Гордеева А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
3. Остапенко С. А. Компаративний аналіз застосування граматичних трансформацій в українських перекладах роману Г. Веллса «Машина часу». *Особливості художнього перекладу: граматичний аспект* : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. С. 83–99. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1372/1/Revutska_mono_20_12_2018.pdf
4. Рецкер Я. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. Москва : Просвещение, 1982. 159 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Джек Лондон. Поклик предків / пер. В. Гладка, К. Корякіна. URL: https://portfel.info/dir/l/london_dzhek/poklik_predkiv_storinka_1/186-1-0-4641.
2. Джек Лондон. Поклик пращурів / пер. В. Нестайко. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=496>.
3. Jack London. The Call of the Wild. URL: <https://iknigi.net/avtor-jack-london/114936-the-call-of-the-wild-jack-london/read/page-1.html>.

REFERENCES

1. Kulemina, K. V. (2007). Osnovnye vidy perevodcheskikh transformatsii [The main types of translation transformations]. *Vestnik Astrakhanskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta*, 5 (40), 143–146 [in Russian].
2. Naumenko, L. P. & Hordieieva, A. Y. (2011). Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku [Practical course of translation from English into Ukrainian]: navch. posibnyk. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
3. Ostapenko, S. A. (2018). Komparatyvnyi analiz zastosuvannia hramatychnykh transformatsii v ukrainskykh perekladakh romanu H. Wellsa "Mashyna chasu" [Comparative analysis of grammatical transformations application in Ukrainian translations of G. Wells' novel "The Time Machine"]. *Osoblyvosti khudozhniho perekladu: hramatychnyi aspekt* : monohrafiia. Kryvyi Rih: R. A. Kozlov Publ., 83–99. Retrieved from: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1372/1/Revutska_mono_20_12_2018.pdf [in Ukrainian].
4. Retsker, Ia. N. (1982). Posobie po perevodu s angliiskogo iazyka na russkii iazyk [English to Russian translation guide]. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
5. Selivanova, O. O. (2011). Lnhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Jack London. Poklyk predkiv [The Call of the Wild] / trans. V. Hladka, K. Koriakina. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1164> [in Ukrainian].
2. Jack London. Poklyk prashchuriv [The Call of the Wild] / trans. V. Nestaiko. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=496> [in Ukrainian].
3. Jack London. The Call of the Wild. Retrieved from: <https://iknigi.net/avtor-jack-london/114936-the-call-of-the-wild-jack-london/read/page-1.html>.

УДК 811.111'38'22:821.111(415)'05.08Уайльд
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.24>

“THE HAPPY PRINCE” ОСКАРА УАЙЛЬДА У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ ТА СЕМІОТИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Павлюк А. Б.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Статтю присвячено аналізу авторської казки відомого ірландського поета, драматурга й прозаїка пізнього Вікторіанського періоду Оскара Уайльда (1854–1900) “The Happy Prince” та виявленню лінгвостилістичних і лінгвосеміотичних засобів, які створюють поетику досліджуваної казки. На основі опрацьованих теоретичних праць з літературознавства, лінгвостилістики, лінгвокогнітології, прагматики та лінгвосеміотики з’ясовано, що творчість Оскара Уайльда, а саме літературна казка, привертає увагу науковців, хоча лінгвостилістичні та лінгвосеміотичні аспекти залишилися поза межею дослідження.

Підкреслено вміння автора гротескно зображати складні філософські питання, що панували у суспільстві тих років, а також засуджувати егоїзм, лицемірство й несправедливий устрій цього суспільства і про-тиставляти їх красі, відданості, любові, співчуттю до страждань інших та самопожертві.

Особливу увагу приділено лінгвостилістичним засобам, які створюють поетику казки. Наголошено, що саме тропи розкривають глибину зображуваного предмета, індивідуалізують персонаж і допомагають виявити ставлення автора до зображуваного, а правильне їх використання вказує на майстерність письменника. Епітети, метафора, персоніфікація, вульгаризми, демінутиви, вигуки та антоніми моделюють портретне й пейзажне зображення, почуття й переживання героїв.

Лінгвосеміотика як наука про вербальні знакові системи теж стала предметом нашого дослідження у казці “The Happy Prince”. Лінгвосеміотичний аналіз сприяв вивченню символічності в досліджуваному тексті. Послугування енциклопедичними словниками символів уможливило виявити, що ластів’я-серпокрилець (один з головних героїв казки), метелик, дорогоцінні камені та золото є ключовими предметними символами. Бог, Янгол і Рай, окрім того, що мають своє символічне значення, за стилем наближають казку до притчі. Аналіз символів-кологоративів (червоного, жовтого, зеленого, сірого, білого, фіолетового), які використані у творі, дав змогу дійти висновку, що кольори відіграли неабияку роль у зображенні хвилювань та почуттів героїв.

Ключові слова: літературна казка, лінгвостилістика, лінгвосеміотика, тропи, символи.

Pavliuk A. B. “The Happy Prince” by Oscar Wilde in Linguistic and Semiotic Aspect. The article is devoted to the analysis of the famous Irish poet, playwright and prose writer of the late Victorian period Oscar Wilde’s (1854–1900) tale “The Happy Prince” and the identification of linguostylistic and linguosemiotic means that create the poetics of the studied tale. On the basis of the analyzed theoretical works on literary studies, linguostylistics, linguocognitology, pragmatics and linguosemiotics, it was found out that the works of Oscar Wilde, namely a literary tale, attracts the attention of scholars, although linguostylistic and linguosemiotic aspects remain uninvestigated.

The author grotesquely depicts the complex philosophical issues that prevailed in the society of those years. While raising the themes of beauty, devotion, love, compassion for the suffering of others and self-sacrifice, the author condemns selfishness, hypocrisy and unjust society.

Particular attention is paid to the linguistic and stylistic means that create the poetics of the tale. The figures of speech that reveal the depth of the depicted object, individualize the character and help to identify the author’s attitude to the events of the tale, and their proper use indicates the skills of the writer. Epithets, metaphors, personifications, vulgarisms, diminutives, exclamations and antonyms model the portrait and landscape image, feelings and experiences of the characters.

Linguosemiotics, as a science about verbal sign systems, also became the subject of our study in “The Happy Prince”. Linguosemiotic analysis gave the possibility to study the symbolism in the text. Using encyclopedic dictionaries of symbols it was concluded that the swallow (one of the protagonists of the tale), the moth, precious stones and gold were found to be the key subject symbols. God, Angel and Paradise, in addition to having their symbolic meaning, bring the tale closer to a parable. The analysis of the color symbols used in the work (red, yellow, green, grey, white, purple) allowed us to conclude that colors played a significant role in the reflection of the characters’ emotions and feelings.

Key words: literary tale, linguostylistics, linguosemiotics, figures of speech, symbols.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Текст казки постійно залишається предметом уваги різних наукових напрямів. Він перебуває у фокусі лінгвістичних та перекладознавчих студій, де вивчалися структурний (А. Ж. Греймас, К. Бремон, Х. Ясон, Б. Холбек, О. В. Марчук), лінгвопрагматичний (Н. Л. Мастилко,

О. О. Розанова), лінгвостилістичний (С. В. Волкова, О. Д. Нефьодова), лінгвокогнітивний (Н. Ф. Єремеева, Ю. В. Мамонова, О. С. Солодова), лінгвосеміотичний (С. В. Волкова, А. А. Воловик, К. В. Степаненко) аспекти казки, а також у літературознавстві (О. М. Веселовський, Р. М. Волков, С. А. Гуллакян) та фольклористиці (С. М. Мелетинський, В. Я. Пропп).

Матеріалом нашого дослідження вибрано текст літературної казки "The Happy Prince" Оскара Фінгала О'Флагерті Уїллса Уайльда. Огляд критичної літератури засвідчує, що літературна казка Оскара Уайльда є об'єктом ґрунтовних розвідок у літературознавстві (О. С. Купріянова, І. Ю. Мауткіна, О. Р. Посудієвська, Ю. В. Янченко та ін.) та лінгвістиці (А. О. Пікалова, Г. Д. Яловенко та ін.). До прикладу, Ю. Янченко дослідила художньо-естетичну своєрідність казок Оскара Уайльда і довела, що особистість автора накладає відбиток на стилістику літературної казки, зумовлює вибір лексичних одиниць і використання художніх засобів [1]. Проте мало уваги приділено саме аналізу лінгвостилістичних та семіотичних аспектів творів такої епітажної особистості та тонкого стиліста, як Оскар Уайльд, що є надзвичайно актуальним для науковців, оскільки казкова спадщина Уайльда демонструє особливості розвинутої літературної казки Великої Британії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Англійська літературна казка, яка бере початок у кельтській міфології, проте має тісний зв'язок з європейським фольклором, розкриває такі цінності, як істина, добро, справедливість, мужність, краса тощо. В *Oxford Encyclopedia of Children's Literature* за редакцією Дж. Зайпса зображені такі підходи до аналізу, як структуралістський (В. Пропп), соціально-історичний та ідеологічний (Дж. Зайпс), психоаналітичний (Б. Беттельгейм), феміністська критика (К. Бакчילהа, Р. Боттигхаймер) [8]. З позиції семіотики та лінгвостилістики авторську казку досліджували Р. Барт, Е. Бенвеніст, О. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, Ч. У. Морріс, Г. Г. Почепцов, У. Еко та ін.

Окреслення етапів становлення літературної казки та її лінгвостилістичних особливостей стало предметом дослідження таких вчених, як Л. Ю. Брауде, М. Н. Липовецький, В. Д. Шинкаренко та ін. Так, Л. Ю. Брауде досліджувала етапи розвитку літературної казки, М. Н. Липовецький – її поетику, В. Д. Шинкаренко порівнював міф і казку.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою пропонованої праці є виявлення лінгвостилістичних і семіотичних засобів, які створюють поетику авторської казки Оскара Уайльда "The Happy Prince", першої казки, написаної видатним ірландським поетом, драматургом, прозаїком та есеїстом Вікторіанського періоду.

Поставлена мета зумовлює виконання таких **завдань**: 1) провести аналіз критичної літератури, присвяченої різним аспектам дослідження авторської казки загалом та творів Оскара Уайльда зокрема; 2) висвітлити вплив Вікторіанської доби на творчість авторів англійських літературних казок; 3) здійснити лінгвостилістичний та семіотичний аналіз досліджуваного твору.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вікторіанською епохою вважають період правління Вікторії, королеви Великобританії та Ірландії, імператриці Індії (з 1837 по 1901 рр.). Це був період розквіту економіки Великобританії, епоха порядку й високих моральних принципів. Під час правління королеви Вікторії великого розвитку набула не тільки

економіка країни, а також і мистецтво. У літературі змінювалися стилі та напрями, старе відходило, з'являлося нове. Провідним жанром був реалістичний роман, який розвивав традиції письменників XVIII століття. За допомогою роману письменники порушували різноманітні проблеми, наприклад, суперечності – між бідністю та багатством, між особистістю та суспільством [3, 33].

У британських літературних казках середини XIX століття висвітлюється поетика британської доуайльдівської літературної казки. Її композиційний лад складніший, ніж у народній казці, тексти більші за обсягом і можуть бути навіть розділені на частини. Особливістю британської літературної казки є тісний зв'язок з моральною стороною твору, а всі її герої наділені характерами. Варто зазначити, що текст англійської літературної казки простий, упорядкований, має високий рівень зв'язаності. Оскільки тексти орієнтовані на дітей, вони не містять складних граматичних конструкцій і виражають логічні зв'язки між частинами висловлювання. Автори англійських літературних казок активно використовують стилістичні засоби з метою надати своїм творам власної самобутності та неповторності.

У світлі розв'язання завдань нашої праці ми розглядаємо літературну казку як складне лінгвостилістичне утворення, яке сформоване на основі взаємодії різноманітних семіотичних систем, що функціонують у межах певної культури. Як частина семіосфери, він становить структурно самостійне ціле, частини якого входять, як органи – в організм [2, 225]. Достеменно відомо, що людина живе у світі символів та знаків, тлумачення яких обов'язково потребує особливих знань про їх відношення до інших знаків у знаковій системі. Символіка не тільки виражає відношення між предметами, явищами та ідеями, а навіть відкриває закони зв'язку матеріального світу з надприродним [7, 10].

Дев'ять літературних казок Оскара Уайльда, які посідають особливе місце в англійській літературній традиції та заслуговують на пильну увагу з боку дослідників, складають дві збірки, які він написав для своїх синів, а саме "The Happy Prince" і "Other Tales", які з'явилися 1888 року, та "A House of Pomegranates" (1891 р.). Сам автор називав їх етюдами в прозі, оскільки він зіштовхує в них незвичайний світ з буденністю, банальністю та вульгарністю реального життя, майстерно змальовує несправедливий устрій суспільства.

Казка "The Happy Prince", яка була першою у збірці, захоплює поетичністю та вишуканістю мови, і цей стиль є властивим Оскару Уайльду, позаяк він був представником філософії естетизму і оспівував велич та вічність мистецтва, проголошував насолоду як вищий сенс існування (гедонізм). Однією з основних категорій естетики автора є проблема Краси, яка усвідомлюється як основний критерій мистецтва і як єдина сила, яка спроможна вдосконалити повсякденне життя. Навіть передмову до відомого роману "The Picture of Dorian Gray" автор починає словами *The artist is the creator of beautiful things* (2). Він висвітлює любов і співчуття, засу-

джує егоїзм і лицемірство, висловлює своє особисте ставлення до мистецтва. Особливо хвилюють його питання, пов'язані з духовним світом людини.

Окрім теми краси, у досліджуваній казці порушуються теми самопожертви, відданості, любові, яка призводить до трагедії, що посилено християнськими мотивами у фіналі казки.

У казці живий принц не вміє плакати, оскільки його палац міститься за високим парканом, який відділяє чудовий сад від міста, у якому живуть бідні і нещасні люди:

"When I was alive and had a human heart," answered the statue, "I did not know what tears were, for I lived in the Palace of Sans-Souci, where sorrow is not allowed to enter. In the daytime I played with my companions in the garden, and in the evening I led the dance in the Great Hall. Round the garden ran a very lofty wall, but I never cared to ask what lay beyond it, everything about me was so beautiful. My courtiers called me the Happy Prince, and happy indeed I was, if pleasure be happiness. So, I lived, and so I died. And now that I am dead they have set me up here so high that I can see all the ugliness and all the misery of my city, and though my heart is made of lead yet I cannot chose but weep" (1)

Принц-статуя приносить себе в жертву, намагаючись вилікувати біль свого тепер уже олов'яного серця: віддає рубін зі шпаги, очі, листочки золота з костюма. Він віддає не дорогоцінні камені та золото, а віддає свою красу.

Early the next morning the Mayor was walking in the square below in company with the Town Councillors. As they passed the column he looked up at the statue: "Dear me! how shabby the Happy Prince looks!" he said. "How shabby indeed!" cried the Town Councillors... "The ruby has fallen out of his sword, his eyes are gone, and he is golden no longer," said the Mayor in fact, "he is little better than a beggar!" (1)

Приносить себе у жертву і Ластів'я-Серпокрилець, який залетів у місто, щоб перепочити і наздогнати своїх друзів, які відлетіли у теплі краї. Автор описує образ Серпокрильця, зміни його характеру від легковажного до персонажа, який готовий до самопожертви. І головні герої казки отримують винагороду:

"Bring me the two most precious things in the city," said God to one of His Angels; and the Angel brought Him the leaden heart and the dead bird. "You have rightly chosen," said God, "for in my garden of Paradise this little bird shall sing for evermore, and in my city of gold the Happy Prince shall praise me" (1)

Лінгвостилістичний аналіз казки "The Happy Prince" проявляється через лексику та стилістику, а саме тропи, які моделюють портретне й пейзажне зображення, почуття і переживання героїв, емоції і внутрішній світ. Уайльд – майстер художнього слова і чудовий знавець мови, тому епітети, які він використовує, вражають читача:

He was gilded all over with thin leaves of fine gold, for eyes he had two bright sapphires, and a large red ruby glowed on his sword-hilt.

a big yellow moth; the most graceful curtsseys; a great granite throne, a ridiculous attachment, he loveliest of the Queen's maids-of-honour, etc. (1)

Метафора посідає почесне місце у творчості казкаря:

The eyes of the Happy Prince were filled with tears, and tears were running down his golden cheeks. His face was so beautiful in the moonlight that the little Swallow was filled with pity (1)

Лінгвостилістичний і лінгвосеміотичний аналіз поезики казки "The Happy Prince" показав, що лінгвостилістичні засоби, тропи й фігури одночасно постають образами-символами, які несуть певну інформацію про образи вікторіанської доби, втілені в тексті казки.

Лінгвосеміотичний аналіз спрямовано у нашому дослідженні на виявлення тих лінгвальних засобів, які втілюють певні символічні значення про образи вікторіанської доби, власне які і становлять поетичну образність казки. До прикладу, статуя Щасливого Принца, що є персоніфікацією чоловіка, готового до самопожертви заради людей, є одночасно і символом стійкості, непохитності, стабільності, оскільки камінь у багатьох культурах символізує силу, цілісність, сталість [6, 135].

Ластів'я-Серпокрилець також зображений як чоловік, а його кохана Очеретинка жіночого роду. Птах слугує символом маскулинності, він уміє говорити, має почуття любові, поводить себе як чоловік, залишившись із коханою, а не приєднавшись до друзів. З часом персонаж звинувачує кохану в тому, що вона не вміє вести бесіду і що вона кокетка, бо заграє з вітром, а тому він був просто засліплений коханням. Згодом він допомагає бідним і віддає своє життя за них.

Цікавим є той факт, що Уайльд навіть Смерть персоніфікував як «чоловіка»:

"Death is the brother of Sleep, is he not?" (1)

Вульгаризми та лайливі слова також присутні у казці для вираження негативних емоцій, коли персонаж не може стримати себе:

Buy back your wheelbarrow? You don't mean to say you have sold it? What a very stupid thing to do! (1)

Вибуки, які вживаються для вираження емоційного стану персонажа, можуть позначати як позитивні, так і негативні емоції. І рівень емоційності читачі можуть визначити лише з контексту або на основі емоційно забарвленої лексики:

He looked up, and saw – Ah! what did he see? The eyes of the Happy Prince were filled with tears, and tears were running down his golden cheeks.

"...and though my heart is made of lead yet I cannot chose but weep" "What! is he not solid gold?" (1)

У наведених прикладах емоції можливо зрозуміти тільки з попереднього контексту.

Демінутивні (тобто слова, що мають позитивні відтінки пестливості у наступних прикладах) автор створює лише за допомогою прикметника *little*: *a little boy, a little Swallow*.

Аналіз казки "The Happy Prince" засвідчив, що одним із головних стилістичних засобів є антоніми:

So the Swallow flew over the great city, and saw the rich making merry in their beautiful houses, while the beggars were sitting at the gates. He flew into dark lanes, and saw the white faces of starving children looking out listlessly at the black streets (1)

Символіка, що є інструментом пізнання, методом вираження реальності й прихованих скарбів духовності віднайшла своє місце в досліджуваній казці. «Енциклопедичний словник символів культури України» визначає **ластівку** символом добра і зла; весни; відродження; щастя; матері, коханої дівчини [4, 428]. Проте ми можемо стверджувати, що автор вбачав у ній саме символи добра і відродження.

Не випадковим є вибір автором епізодичного героя казки – **великого жовтого метелика** (*a big yellow moth*). Відповідно до визначення, поданого у словнику символів, укладеного Джеком Тресіддером, метелик символізує недовговічність, коротке життя й щастя, непостійність [6, 18]. У тексті казки метелик став тим об'єктом, який допоміг познайомитися Серпокрильцю з найпрекраснішою Очеретинкою:

...he was in love with the most beautiful Reed. He had met her early in the spring as he was flying down the river after a big yellow moth, and had been so attracted by her slender waist that he had stopped to talk to her (1)

Намагаючись наздогнати метелика, Серпокрилець побачив найпрекраснішу Очеретинку, якою замилювався. Метелик є знаковим тригером початку нових взаємовідносин між чоловіком і жінкою.

Прецедентні імена також постають носіями певної культурної інформації в тексті казки. Так, назва палацу **Sans-Souci**, у якому жив Принц, не випадкова. Сансусі (збудований 1745 року) розташований у Потсдамі, біля Берліна, і є колишньою літньою резиденцією прусського короля Фрідріха II. Назва походить від французького словосполучення **sans souci** – «без турбот». І справді, коли Принц був живий і мав людське серце, жив у такому палаці без турбот:

"I lived in the Palace of Sans-Souci, where sorrow is not allowed to enter. In the daytime I played with my companions in the garden, and in the evening I led the dance in the Great Hall. Round the garden ran a very lofty wall, but I never cared to ask what lay beyond it, everything about me was so beautiful" (1)

Такі дорогоцінності, як коштовне каміння і золото, також відіграють певну символічну роль у творі Оскара Уайльда. **Рубін** є символом страсної любові, хоробрості, могутності, царственості [6, 312]. На ефесі меча Принца палав великий червоний рубін, який підкреслює гідність і любов до людей Принца-Статуї.

Золото символізує Сонце, світло, святість, стійкість, знатність, і водночас – ідолопоклоніння, зло. Золото вже в біблійні часи символізувало могутність та багатство [6, 122–123]. У тексті казки автор розповідає про статую Принца, вкриту тонким шаром щирого золота (*fine gold*). Ластів'я мав золоту спальню (*a golden bedroom*), умостившись на ночівлю у ногах Щасливого Принца, що свідчить про знатність і багатство. Проте у прикладі *"I am covered with fine gold," said the Prince, "you must take it off, leaf by leaf, and give it to my poor; the living always think that gold can make them happy"* (1) підкреслюється певне ідолопоклоніння бідних людей перед цим металом.

Сльози неодноразово з'являються на обличчі Щасливого Принца. За тлумаченням, поданим у словнику, вони символізують запліднювальне начало; невігойне горе; біду, муки; каяття; духовне очищення; радість; чистоту [4, 760]. Щодо сліз Принца, то вони є втіленням не тільки горя й мук, але й духовного очищення:

"When I was alive and had a human heart," answered the statue, "I did not know what tears were..." (горе, муки) (1)

The eyes of the Happy Prince were filled with tears, and tears were running down his golden cheeks (духовне очищення) (1)

У фіналі казки **Бог** просить одного з **янголів** принести йому дві найдорогоцінніші речі, і янгол приніс йому свинцеве серце і мертвого птаха.

"Bring me the two most precious things in the city," said God to one of His Angels; and the Angel brought Him the leaden heart and the dead bird. "You have rightly chosen," said God, "for in my garden of Paradise this little bird shall sing for evermore, and in my city of gold the Happy Prince shall praise me" (1)

У наведеному фрагменті **Бог, Янгол і Рай** мають своє символічне значення. **Бог** [5, 17] символізує вічність, досконалість, святість, тоді як **янгол** у біблійній традиції – духовна істота, за посередництвом якої Бог виявляє свою волю і є символом служіння [5, 8].

Рай – символ щасливого майбутнього для релігійної людини; мирного буття, душевного спокою; рівноваги й внутрішнього задоволення; красивої, благодатної та багаті землі; кохання; найвищої насолоди [6, 308]. За свої самопожертви Принц і птах отримують нагороду вічного життя у прекрасній землі.

Колоративи, які вживає автор у тексті казки, також є об'єктом нашого лінгвостилістичного аналізу. Червоний, жовтий, зелений, сірий, білий, фіолетовий – кольори, які допомагають автору зобразити внутрішній світ, хвилювання та почуття героїв. До прикладу, **червоний** – найбільш емоційно насичений колір, який має різну символіку. З одного боку, його вважають найагресивнішим кольором, який символізує кров, кровопролиття, вогонь [4, 860], а з іншого боку, це колір Божої любові до людей, до людського роду, бо Син Божий заради спасіння людства пролив свою святу кров, а після нього – інші мученики за віру Христову [4, 861].

У Словнику символів Х. Є. Сірлота зазначено, що доісторична людина окропляла кров'ю будь-який об'єкт, який вона хотіла повернути до життя. У римлян червоний колір позначав божественність [4, 860].

У досліджуваному тексті **червоний** з'являється двічі. У перших рядках казки це колір великого червоного рубіна, який палав на ефесі (*a large red ruby glowed on his sword-hilt*). І якщо ми описували рубін як символ царювання, гідності, сили й водночас любові, пристрасті, то червоний колір підкреслює цю силу значенням Божої любові до людей.

Удруге читачі зустрічають червоний колір на закручених, поколотих голками руках швачки, що символізує важку працю бідної жінки:

Her face is thin and worn, and she has coarse, red hands, all pricked by the needle, for she is a seamstress (1)

І кожен колір може бути витлумачений як знак або символ.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Казки є невід’ємною частиною світової літературної традиції, що потребує особливого підходу. Поетика казки “The Happy Prince” утворюється лінгвостилістичними (епітети, метафора,

персоніфікація, вульгаризми, демінутиви, вигукки та антоніми) та лінгвосеміотичними (символи і колоративи) засобами.

Образ Вікторіанської доби введенням різноманітних образів-символів, лексико-стилістичних засобів знаходить втілення у казковому просторі, зокрема й в аналізованій казці.

Перспективою досліджень є аналіз міфопоетичної структури казок Вікторіанської доби, виявлення лінгвальних засобів, що формують таку міфопоетику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Янченко Ю. Художньо-естетична своєрідність казок Оскара Уайльда. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Літературознавство*. Харків, 2009. Вип. 3 (1). С. 74–80.
2. Lotman Y. On the Semiosphere. *Sign Systems Studies*. 2005. № 33.1. P. 205–229.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

3. Вікторіанська література. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 624 с.
4. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
5. Словарь символов / авт.-сост. М. В. Адамчик. Минск : Харвест, 2010. 224 с.
6. Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. 448 с.
7. Энциклопедия символов / сост. В. М. Рошаль. Москва : АСТ; СПб : Сова, 2008. 1007 с.
8. The Oxford Encyclopedia of Children's Literature / ed. J. Zipes. New York : Oxford University Press, 2006. URL: <https://ua1lib.org/book/1654629/2c6633>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Wilde O. The Happy Prince and Other Tales. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/902>
2. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. URL: https://www.homeenglish.ru/wilde_the_picture_of_dorian_gray.htm

REFERENCES

1. Yanchenko, Yu. (2009). Khudozhno-estetychna svoieridnist kazok Oskara Uailda [Literary and aesthetic originality of Oscar Wilde's fairy tales]. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Lotman, Y. (2005). On the Semiosphere. *Sign Systems Studies*, 33.1, 205–229.

DICTIONARIES

3. Kovaliv, Yu. I. (Ed.) (2007). Viktorianska literatura. Literaturознаvcha entsyklopediia [Victorian literature. Literary encyclopedia]: u 2 t. Kyiv: VTs “Akademiiia” [in Ukrainian].
4. Kotsur, V. P., Potapenko, O. I., Kuibida, V. V. (Ed.) (2015). Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Encyclopedic dictionary of Ukraine's culture symbols]. Korsun-Shevchenkivskiyi : FOP Havryshenko V. M. [in Ukrainian].
5. Adamchuk, M. V. (Ed.) (2010). Slovar symbolov [Dictionary of symbols]. Mynsk: Kharvest [in Russian].
6. Tresydder, Dzh. (1999). Slovar symbolov [Dictionary of symbols]. Moskva: FAYR-PRESS [in Russian].
7. Roshal, V. M. (Ed.) (2008). Entsiklopediya simbolov [Encyclopedia of symbols]. Moskva: AST, SPb: Sovo [in Russian].
8. The Oxford Encyclopedia of Children's Literature / ed. J. Zipes. New York: Oxford University Press, 2006. Retrieved from: <https://ua1lib.org/book/1654629/2c6633>.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Wilde, O. The Happy Prince and Other Tales. Retrieved from: <https://www.gutenberg.org/ebooks/902>.
2. Wilde, O. The Picture of Dorian Gray. Retrieved from: https://www.homeenglish.ru/wilde_the_picture_of_dorian_gray.htm.

КОНЦЕПТ L'ARGENT ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Пальцева В. В.

Международный гуманитарный университет

Видишева О. Г.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

У статті досліджено концепт ARGENT (рус. ДЕНЬГИ) у французькій лінгвокультурі. Мета дослідження – провести аналіз лінгвокультурологічного концепту ARGENT і визначити його символічне вираження у французькій мові та культурі в цілому, серед іншого й на прикладі паремій. Досягненню мети посприяло виконання низки завдань, зокрема: визначено теми, образи, символи, властиві мові авторів у межах цього концепту, стійкі вислови; з'ясовано смислові відтінки, з якими та чи та конструкція використовується. Лінгвокультурологічний концепт ARGENT розглянуто на тлі національної франкомовної лінгвокультурної спільноти, виявлено специфічні особливості сприйняття цього концепту носіями французької мови. За рахунок інтерпретації відповідних когнітивних ознак сформульовано основні твердження про концепт. Представлено структуру концепту ARGENT у французькій лінгвокультурі.

Важливим етапом дослідження концепту ARGENT у французькій мові було окреслення історії розвитку французької валюти в цілому, порушення питання побудови номінативного поля досліджуваного концепту, виділення в ньому когнітивних ознак. Значну увагу приділено вивченню етимології лексеми ARGENT, виявлено синонімічний ряд, який вживається в розмовному варіанті французької мови для номінування аналізованого концепту. З'ясовано, що значну частину лексем, які позначають гроші в розмовному варіанті французької мови, представлено так званими «їстівними іменами», що зумовлено наявністю стійкого когнітивного зв'язку та його кореляцією, що виник в процесі формування уявлення про гроші, торгівлю й валютні операції, з усвідомленням грошей як фізичних коштів для існування та отримання життєвої енергії.

Дослідження концепту ARGENT на лінгвокультурологічному рівні передбачало вивчення паремій і афоризмів, які відтворюють модель концептуалізації світу. Виявлено когнітивні ознаки паремійного представлення концепту ARGENT.

Підсумовано, що концепт ARGENT є одним з базових концептів культури, а ставлення до грошей акумулює соціальну й психологічну енергію. Дані, отримані у процесі етимологічного аналізу, можуть бути використані як актуальний матеріал на заняттях під час навчання іноземної мови у закладах вищої освіти.

Ключові слова: концепт, гроші, лінгвокультура, семантика, паремії.

Paltseva V. V., Vydysheva O. G. The concept of L'ARGENT in French linguoculture. The article studies the concept of ARGENT in French linguoculture. When analyzing the linguo-cultural concept ARGENT, the national francophone linguistic-cultural community was examined and its symbolic expression in the French language and culture in general was determined, including by the example of paroemia. The study purpose was to analyze the money concept. The task was to determine the themes, images, symbols inherent in the language of the authors within the framework of this concept, set phrases; clarification of the semantic shades this construction is used with. When researching the money concept in the French language, the history of French currency development in general, the stages of French monetary system formation was touched upon, as well as the issue of constructing the nominative field of the studied concept, the selection of cognitive features in it.

The article pays attention to the study of the etymology of the lexeme ARGENT, considers the synonymic row used in the colloquial version of the French language to denote the concept ARGENT. The authors of the article concluded that a significant part of the lexemes denoting money in the colloquial version of the French language is represented by the so-called "edible names", which is explained by the presence of a regular cognitive connection and its correlation that arose in the process of forming the idea of money, trade and currency transactions in general, with the awareness of money as a physical means of subsistence and receiving vital energy. Investigating the ARGENT concept at the linguistic and cultural level, we studied paroemia and aphorisms that recreate the model of conceptualizing the world.

The study of the ARGENT concept at the linguo-cultural level involved the paremiology study that reproduce the world conceptualization model. Paremic presentation cognitive signs of the ARGENT concept are revealed. The structure of the concept ARGENT in French linguoculture is presented, specific features of the perception of this concept in the French national consciousness are revealed. Thus, we can conclude that the money concept is one of the basic concepts in culture, and the attitude towards money accumulates social and psychological energy.

Key words: concept, money, linguoculture, semantics, paremiology.

Постановка проблеми и обоснование актуальности её рассмотрения. Неотъемлемым компонентом современной лингвистики являются концептуальные исследования, позволяющие получить наиболее полное представление о менталитете и культуре той или иной нации. Пропуская через призму исследований одно слово, в результате удаётся восстановить мыслительную цель и взаимосвязи, благодаря которым произошел процесс номинации. Несомненно, концепт – центральный объект воссоздания и анализа языковой картины мира, подтверждением тому становятся многочисленные исследования разнообразных концептов всех лингвокультур.

Первостепенное значение в современной лингвистике уделяется исследованию природы концепта, но при этом дефиниция концепта окончательно не выведена, можно встретить различные интерпретации определения этого объекта лингвистики, вопрос окончательно не решён, поскольку многое требует дальнейшего прояснения [12, 99].

Анализ последних исследований и публикаций. Концепт *ARGENT* (рус. *ДЕНЬГИ*) как объект исследования подлежит анализу во многих областях знания человека. Т. А. Милёхина исследует концепт *ДЕНЬГИ* в речи предпринимателей, в языковой среде которых концепт *ДЕНЬГИ* занимает второе по значимости место после концепта *ДЕЛО*, а чаще выступает в тесной связи с последним [7]. К. В. Томашевская рассматривает концепт *ДЕНЬГИ* в русле изучения «концептов экономики» и сопоставляет его со словами, обозначающими экономические реалии («экономемами») [11]; С. А. Кошарная анализирует функционирование концепта *ДЕНЬГИ* в русской языковой лингвокультуре [4], а И. А. Майоренко – в русской и английской лингвокультурах, в следствии чего на материале анализируемых языков устанавливает некоторые особенности культурно-национальных картин мира [6].

Формулировка цели и задач исследования. Деньги, являясь неотъемлемой частью жизни общества, занимают значительную нишу в лексическом инвентаре языка и, следовательно, представляют собой важный объект изучения не только в лингвистическом, но и в культурологическом аспекте. **Цель** исследования – проанализировать концепт *ARGENT* на предмет определения тем, образов, символов, присутствующих языку авторов в рамках этого концепта, устойчивых выражений, а также выяснения смысловых оттенков, с которыми эта конструкция используется.

Изложение основного материала исследования. В научных парадигмах современности концепт рассматривается как когнитивный феномен, его образование объединяется с процессами концептуализации, и в ходе коммуникации репрезентация значения слова должна вписываться в ряд различных ментальных процессов [3, 254].

Термин «концепт» в лингвистике в недавнем времени отождествлялся с термином «понятие», но интерес учёных к исследованию культурных концептов привёл к размежеванию этих терминов. За термином «концепт» закрепилось совершенно особое содержание. А. Вежбицкая определяет «концепт» как объект из мира «идеальное», имеющий имя и отра-

жающий определённые культурно-обусловленные представления человека о мире «действительность» [13, 129]. Как пишет В. Н. Телия, концепт – это вся совокупность знаний о свойствах денотата, а материальной базой концепта является слово [9, 100].

С. А. Аскольдов отмечает: «Концепт есть мыслительное образование, которое замещает нам в процессе мысли неопределённое множество предметов одного и того же рода» [2, 30], а Д. С. Лихачёв утверждает, что концепт не возникает из значения слова непосредственно, а является следствием столкновения личного и народного опыта человека со словарным значением слова, следовательно, чем шире и богаче культурный опыт человека, тем шире и богаче концептуальные потенции [5, 3].

По мнению же Н. Д. Арутюновой, концепты реализуются как понятия практической (обыденной) философии, которые возникают «в результате взаимодействия таких факторов, как национальная традиция и фольклор, религия и идеология, жизненный опыт и образы искусства, ощущения и системы ценностей» [1, 5].

В процессе изучения концепта *ARGENT* во французском языке целесообразно затронуть историю развития французской валюты в целом. Значительным фактором, повлиявшим на развитие французских денег и монет в частности, является историческая основа формирования Франции как отдельного государства: падение Римской империи, послужившее толчком к формированию государства Франков, оставило в наследство римские монеты, которые со временем пришлось изъять из оборота по причине износа, что стало основанием для чеканки собственно французских монет [10, 61].

Анализируя мотивирующие признаки в процессе номинации первой собственно французской валюты, логично перейти к исследованию этимологии самой лексемы *ARGENT*:

- по одной версии, лексема *ARGENT* уходит корнями к латинскому слову *argentum*, которое, в свою очередь, было позаимствовано из древнегреческого языка *ἀργός* – белый, блестящий;

- исходя из второй версии, лексема *ARGENT* происходит во французский язык непосредственно из греческого от *ἀργός*, *argós*, а *argós* происходит от *arjuna* и *rjah*, что с санскрита переводится как *незапятанный / блестящий*.

Исторические факты свидетельствуют, что представление о первых деньгах, а именно монетах, появилось ещё у Шумеров. Так, Юваль Ной Харари в своей работе “Sapiens. A Brief History of Humankind” отмечает, что для укрепления доверия к деньгам на эту роль назначали что-то имеющее несомненную ценность. Прототипом первых известных денег являются «шумерские ячменные», данная валюта появилась в Шумере примерно в III тысячелетии до н. э. Интенсивно развивающаяся экономическая деятельность стала первопричиной появления первых денег. Автор отмечает, что «ячменные деньги – это попросту ячмень, определённое количество ячменных зерен, в которых измерялась цена всех товаров и услуг. Самой распространённой мерой была «сила» (приблизительно литр зерна). Массово

производились стандартные сосуды вместимостью в силу, чтобы покупатели и продавцы могли отметить нужное количество ячменя» [14, 126].

Толчком для становления денег в знакомом нам варианте послужила полная неэргономичность зерна: большое количество зерна трудно хранить и перевозить, также зерно портится. Вера людей в деньги, не имеющие самостоятельной ценности, стала прорывом в экономике, такими деньгами стал серебряный сикель – мера веса: 8,33 грамма (Месопотамия, середина III тысячелетия до н. э.) [14, 127].

Таким образом, можно выдвинуть еще одну теорию номинации концепта ARGENT в языковой картине мира французов, при этом важно отметить, что *argent* с французского можно перевести не только как деньги, но и как серебро. Так, представляется возможность утверждать, что произошел метонимический перенос с материала, из которого были сделаны деньги, на само понятие: *monnaies d'argent* (серебряные монеты) → *argent* (деньги). При этом первые деньги Римской империи именовались *pecunia*, Греции – *boîis*, а Индии – *rupia*.

Под понятийными понимаются признаки, актуализированные в виде семантических компонентов (сем) в словарных дефинициях [8, 168].

Толковый онлайн-словарь французского языка “*les DÉFINITIONS*” предлагает следующую дефиницию лексемы *argent*: «Деньги как обменные средства, чаще всего материализуются в виде банкнот и монет, которые приняты обществом для оплаты товаров, услуг и любого рода обязательств. Это платёжный инструмент. Его этимология восходит к латинскому слову *denarius*, которое служило названием римской валюты» [15].

Словари разговорной лексики французского языка предлагают синонимический ряд, употребляемый в разговорном варианте французского языка, для обозначения концепта ARGENT: *atout* – карточный козырь; *badigeon* – клеевая краска, известковое молоко; *balle* – мяч, пуля; *beurre* – сливочное масло; *bigaille* – мелкая сошка, крылатое насекомое – «мелкая монета»; *blé* – пшеница, зерно; *bob* – боб – «шиллинг, доллар»; *Bonaparte* – Бонапарт – «билет в 500 франков с изображением лица»; *boulangé* – пекарь, булочник – «деньги настоящие или фальшивые»; *braise* – горящие угли, жар; *brique* – кирпич – «10 тысяч новых франков»; *broque* – кусок металла в форме броши – «лиард»; *bulle* – жёлтенький – «золотой франк»; *doublé* – двойной – «монета из двух су»; *fric* (от *fricot*) – рагу, кушанье, приготовленное на скорую руку; *galette* – лепёшка, галета, морской сухарь; *gateau* – сладкий пирог; *grenier* – хлебный амбар – «сумма в 10000 франков»; *médaille* – медаль – «5 франков»; *michon* – круглая буханка хлеба – «деньги, банкнота»; *oseille* – щавель; *pastille* – таблетка – «монета в 10 су»; *pépètes* – кукла на детском языке – разг. «девушка, барышня»; *peseta ou pésette* (исп.) – «су»; *trèfle* – табак; *vaisselle* – посуда – «мелкая монета».

Анализируя представленный номинативный ряд, можно заключить, что значительная часть лексем, обозначающих деньги в разговорном варианте французского языка, представлена так называемыми

«съедобными именами», что объясняется наличием устойчивой когнитивной связи и её корреляцией, возникшей в процессе формирования представления о деньгах, торговле и валютных операциях в целом, с осознанием денег как физического средства для существования и получения жизненной энергии, т. е. продуктов питания и средств их сбережения и т. д. Например: *orseille* (щавель), *blé* (пшеница), *radis* (редис).

Продолжая исследовать концепт ARGENT на лингвокультурологическом уровне, важно затронуть пласт паремий, в котором отражаются годами накопленные народом представления о внешней среде, что наиболее ярко воссоздаёт модель концептуализации мира:

• *Le travail est pour les hommes un trésor* – работа есть сокровище для людей.

• *Un ane chargé d'or ne laisse pas de braire* – осёл, нагружённый золотом, продолжает реветь.

• *L'argent attire l'argent* – деньги притягивают деньги.

• *Mieux vaut manquer d'argent que d'ami* – лучше потерять деньги, чем друга.

• *Clé d'or passé partout* – золото проходит везде.

• *Sac plein dresse l'oreille* – полная сумка требует насторожиться.

• *L'argent est bon pour rouler* – деньги хороши, пока катятся.

• *Denier sur denier la maison se batit* – динарий к динарию – строится дом.

• *L'honneur vaut mieux que l'argent* – честь дороже денег.

• *Argent fait rage, amour, mariage* – деньги вызывают ярость, любовь, женитьбу.

• *Qui donne à crédit perd son bien et son amie* – кто даёт в долг – теряет свой покой и своего друга.

• *L'argent n'a point de maître* – у денег нет хозяина.

Представленная выборка позволяет судить о том, что большая часть французских паремий имеет позитивную коннотацию и включает в себя инструкции по достойному применению денег. Но также наличествуют примеры, носящие крайне негативный характер, в которых сопоставлены деньги с жадностью, глупостью, заботами и потерей здравого состояния.

Интересно проследить отношение к деньгам, заключённые в афоризмах:

• *L'argent fait perdre et prendre gens* (J. Meulier) – Деньги решают, терять или находить людей.

• *Argent: cause de tout le mal* (Gustave Flaubert) – Деньги – причина всех бедствий.

• *L'argent aide a supporter la pauvreté* (Alphonse Allais) – Деньги помогают поддерживать бедность.

• *Faute d'argent, c'est douleur non pareille* (F. Rabelais) – Отсутствие денег – это боль, не имеющая равных.

• *L'argent ne fait pas le bonheur de celui qui n'en a pas* (Boris Vian) – Деньги не приносят счастья тому, кто их не имеет.

• *Je sais enfin ce qui distingue l'homme de la bête: ce sont les ennuis d'argent!* (Jules Renard) – В конце концов, я нашел то, что отличает человека от животного: он испытывает финансовые трудности.

Le manque d'argent aidant, je ne dépense rien (Maurice Roche) – Отсутствие денег помогает мне избежать расходов.

Le premier écu est plus difficile à gagner que le second million (J. J. Rousseau) – Первое экю всегда труднее получить, чем второй миллион.

Le talent, c'est comme l'argent. Il n'est pas nécessaire d'en avoir pour en parler (Jules Renard) – Талант – как деньги. Нет надобности о нём говорить, если он у тебя есть.

Il faut prendre le temps comme il vient, Les gens pour ce qu'ils sont, Et l'argent pour ce qu'il vaut (d'Almanach de Mathieu Laensberg) – Требуется много времени для того, чтобы научиться ценить человека за то, кем он является, а деньги за то, сколько они стоят.

Les affaires, c'est bien simple, c'est l'argent des autres (Alexandre Dumas fils) – Бизнес – это всего лишь деньги других.

Les femmes ne couchent pas avec des hommes, mais avec des abstractions: le pouvoir, la renommée, l'argent, la mode (Jean Dutourd) – Женщины ложатся в постель не с мужчинами, а с абстрактными понятиями: властью, славой, деньгами, модой.

Pour gagner du bien, le savoir-faire vaut mieux que le savoir (P. Beaumarchais) – Для сбережения имущества лучше иметь опыт, чем знания.

Quand il s'agit d'argent, tout le monde est de la même religion (F. Voltaire) – Когда речь идёт о деньгах, все люди становятся одной веры.

L'important dans la vie n'est pas d'avoir de l'argent mais que les autres en aient. Sacha Guitry – В жизни главное не наличие денег, а обладание чем-то иным.

Si l'argent ne fait pas le bonheur... Rendez-le! Jules Renard – Если не в деньгах счастье ... Так отдайте же их! [16].

Афоризмы, являясь культурно-маркированными текстами, несут в себе аккумулятивную функцию. По своей природе они зачастую призваны разрушать стереотипы, представленные в пословицах, а сам их набор и структура отражают специфическую структуру для данного языка. Так, можно утверждать, что афоризмы презентуют переосмысление концепта ARGENT и, в отличие от паремий, несут довольно негативное отношение к деньгам.

Для русского сознания деньги не являются базой для метафоризации человеческих качеств, тогда как во французском языке мы имеем значительно больше фразеологических единиц с компонентом «деньги», характеризующих внешние и внутренние качества человека: *franc baladin* (франк-шутник) – «шут гороховый»; *franc benet* (глупый, простоватый франк) – «болван, олух»; *franc comme un merle* (франк, как дрозд) – «душа нараспашку»; *franc de gueule* (франк из горла) – «бойкий на язык, речистый»; *franc luron* (бойкий франк) – «весёлый, беззаботный малый»; *franc comme l'osier* (франк, как ива) – «прямодушный, искренний». В целом отношение к деньгам в русской ментальности, по данным идиоматики, более практичное, приземлённое, чем во французской. Интересно, что во французском языке нет понятия «дёшево», есть понятие «*bon marché*», «*peu cher*», т. е. недорого, хорошей цены. Похоже, что для французов даже самая незначительная трата – все равно трата.

Выводы и перспективы исследований в этом направлении. Тщательное рассмотрение материала позволяет прийти к выводу о том, что концепт ARGENT является многомерным ментальным образованием, которое проявляется в различных языковых формах. Структура и модель концепта выстраиваются, опираясь на данные языка и представления французов о деньгах в общем. Контекстное употребление концепта ARGENT напрямую коррелирует со сложившимся представлением о деньгах во Франции. С уверенностью можно утверждать, что концепт ARGENT является одним из базовых концептов культуры, а отношение к деньгам аккумулирует социальную и психологическую энергию.

Таким образом, нами была раскрыта структура концепта ARGENT и выявлены специфические особенности восприятия данного концепта во французском национальном сознании. Настоящая работа представляет собой первый этап моделирования концепта ARGENT в процессе лингвоконцептологического анализа и служит базой для проведения сравнительно-сопоставительного анализа структуры исследуемого концепта во французском и русском языковом сознании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Лингвистические проблемы референции. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1982. Вып. 13. С. 5–40.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста : Антология* / под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
3. Джонсон-Лэрд Ф. Процедура семантика и психология значения. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1988. Вып. 23. С. 234–257.
4. Кошарная С. Концепт «деньги» в русском языковом сознании. *Slowo. Tekst. Czas X: Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych* (Szczecin, Greifswald, 6–10 listopada 2009 r.). Szczecin : Greifswald, 2010. P. 380–387.
5. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия Академии наук. Серия Литературы и языка*. Москва, 1993. Т. 52, № 1. С. 3–9.
6. Майоренко И. А. Концепт «деньги» в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии). *Язык. Дискурс. Текст : материалы междунауч. конф., посвящённой юбилею В. П. Малащенко*. Ростов-на-Дону, 2004. Ч. 1. С. 115–120.
7. Милёхина Т. А. Российские предприниматели и их речь (образ, концепты, типы речевых структур) : автореф. дисс. на соиск. учёной степени докт. филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2006. 54 с.
8. Пименова М. В. Душа и дух : особенности концептуализации. Кемерово : ИПК «Графика», 2004. 386 с.

9. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
10. Толкушин А. В., Суворов Д. В. Политика децентрализации и местные налоги во Франции. *Финансы*. 2001. № 8. С. 59–65.
11. Томашевская К. В. Концептосфера экономики в разножанровых текстах. *Проблемы современной экономики (Евразийский международный научно-аналитический журнал)*. 2006. № 1 (17). URL: <http://www.m-economy.ru> (дата звернения 15.12.2020)
12. Jackendoff R. What is a concept, that a person may grasp it? *Mind and Language*. 1989. Vol. 4, № 1/2. P. 68–102.
13. Wierzbicka A., Arbor A. Lexicography and conceptual analysis. *Journal of English Linguistics*. Karoma. 1985. Vol. 9. P. 249–250.
14. Yuval Noah Harari. *Sapiens: A Brief History of Humankind*. UK : Random House, 2014. 512 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

15. Dictionnaire etymologique les DÉFINITIONS. Concept et Sens. URL: <http://lesdefinitions.fr/argent#ixzz4i5qdW8yg> (дата звернення 15.01.2021)
16. Jean-Yves Dournon. Dictionnaire des citations Françaises. URL : d'accès: [http:// frenchpdf.com/dictionnaire-des-citations-francaises-pdf](http://frenchpdf.com/dictionnaire-des-citations-francaises-pdf) (дата звернення 16.01.2021)

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1982). Lingvisticheskie problemy referentsii [Linguistic problems of reference]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*. Moskva: Progress, 13, 5–40 [in Russian].
2. Askoldov, S. A. (1997). Kontsept i slovo [Concept and word]. *Russkaya slovesnost: Ot teorii slovesnosti k strukture teksta: Antologiya / pod obshch. red. V. P. Neroznaka*. Moskva: Academia, 267–279 [in Russian].
3. Dzhonson-Lerd, F. (1988). Protsedurnaya semantika i psikhologiya znacheniya [Procedural semantics and psychology of meaning]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike*. Moskva: Progress, 23, 234–257 [in Russian].
4. Kosharnaya, S. (2010). Kontsept “dengi” v russkom yazykovom soznanii [The concept of “money” in the Russian language consciousness]. *Slowo. Tekst. Czas X: Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych (Szczecin, Greifswaid, 6-10 listopada 2009 r.)*. Szczecin: Greifswaid, 380–387 [in Russian].
5. Likhachev, D. S. (1993). Kontseptosfera russkogo yazyka [The concept of the Russian language]. *Izvestiya Akademii nauk. Seriya Literatury i yazyka*. Moskva, 52 (I), 3–9 [in Russian].
6. Mayorenko, I. A. (2004). Kontsept “dengi” v yazykovoy kartine mira (na materiale russkoy i angliyskoy frazeologii) [The concept of “money” in the linguistic picture of the world (based on the material of Russian and English phraseology)]. *Yazyk. Diskurs. Tekst: materialy mezhd. nauch. konf., posv. yubileyu V. P. Malashchenko*. Rostov-na-Donu, I, 115–120 [in Russian].
7. Milekhina, T. A. (2006). Rossiyskie predprinimateli i ikh rech (obraz, kontsepty, tipy rechevykh struktur) [Russian entrepreneurs and their speech (image, concepts, types of speech structures)]. (Avtoreferat dissertatsii doktora filologicheskikh nauk). Saratov [in Russian].
8. Pimenova, M. V. (2004). Dusha i dukh: osobennosti kontseptualizatsii [Soul and spirit: features of conceptualization]. Kemerovo: IPK “Grafika” [in Russian].
9. Teliya, V. N. (1996). Russkaya frazeologiya. Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokulturologicheskiy aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. Moskva: Shkola “Yazyki russkoy kultury” [in Russian].
10. Tolkuшин, A. V., Suvorov, D. V. (2001). Politika detsentralizatsii i mestnye nalogi vo Frantsii [Decentralization policy and local taxes in France]. *Finansy*, 8, 59–65 [in Russian].
11. Tomashevskaya, K. V. (2006). Kontseptosfera ekonomiki v raznozhanrovyykh tekstakh. tekstakh [The concept of economics in different genres of texts]. *Problemy sovremennoy ekonomiki (Yevraziyskiy mezhdunarodnyy nauchno-analiticheskiy zhurnal)*, 1 (17). Retrieved from: <http://www.m-economy.ru> [in Russian].
12. Jackendoff, R. (1989). What is a concept, that a person may grasp it? *Mind and Language*, 4 (1/2), 68–102
13. Wierzbicka, A., Arbor, A. (1985). Lexicography and conceptual analysis. *Journal of English Linguistics*. Karoma, 9, 249–250
14. Yuval Noah. Harari (2014). *Sapiens: A Brief History of Humankind*. UK: Random House

DICTIONARIES

15. Dictionnaire etymologique les DÉFINITIONS. Concept et Sens. URL: <http://lesdefinitions.fr/argent#ixzz4i5qdW8yg> (дата звернення 15.01.2021)
16. Jean-Yves Dournon. Dictionnaire des citations Françaises. URL : d'accès: [http:// frenchpdf.com/dictionnaire-des-citations-francaises-pdf](http://frenchpdf.com/dictionnaire-des-citations-francaises-pdf) (дата звернення 16.01.2021)

УДК 811.112.2: 81'37.72: 81'373.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.26>

ОЦІННІ ОЗНАКИ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Петрочук О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджено на практичному матеріалі лінгвальні механізми зміни семантичного обсягу поняття для створення оцінності лексичних та фразеологічних одиниць лексико-фразеологічного поля на позначення людської комунікації. З'ясовано, що еволюція семантики властива всім мовним знакам досліджуваного лексико-фразеологічного поля. Установлено морфемні, лексемні та фразеологічні одиниці в контекстуальних і парадигматичних зв'язках для створення меліоративного й пейоративного значення. Обґрунтовано динамізм оцінної семантики, яка зазнає різних змін: від нейтрального значення до оцінного, від оцінного до нейтрального, пейоративне стає меліоративним, позитивне перемінюється на негативне. Доведено важливість зміни оцінного значення для розширення або звуження оцінної семантики. Наголошено на появі нових потенційних або диференційних оцінних сем, які закріплюються в мовній системі та змінюють обсяг поняття. Зауважено, що звуження семантичного обсягу поняття пов'язано зі втратою деяких оцінних диференційних або потенційних сем, що приводить до нейтралізації оцінності чи до зміни оцінного знака. Метафоричне перенесення значення, яке пов'язане з перенесенням на базі схожості форми, кольору, характерних рис тощо, оперте на асоціації, які обумовлюють активацію необхідного оцінного значення в іншому контексті. Метонімічне перенесення сприяє появі оцінного компонента значення на засадах логічних відношень між об'єктами реальної дійсності.

Розглянуто меліоративність та пейоративність як переорієнтацію оцінного значення, що є адаптацією семантики до змін стосовно використання мовної одиниці на позначення предметів, явищ та дій, унаслідок чого змінюється обсяг первинного оцінного значення. Вивчено семантичні зміни, які забезпечують функціонування оцінного компонента значення у лексико-фразеологічному полі на позначення людської комунікації за рахунок евфемізмів і стилістичних фігур: гіперболи та літоти.

Ключові слова: оцінність, людська комунікація, значення, лексико-фразеологічне поле, семантичні зміни, оцінний компонент.

Petrochuk O. V. Evaluative features of the lexico-phraseological field to mark interpersonal communication. The article investigates the linguistic mechanisms of changing the semantic depth of the concept for creating the valuation of lexical and phraseological units of the lexico-phraseological field to denote human communication. The evolution of semantics is inherent in all linguistic signs of the researched lexico-phraseological field. Morphemes, lexical and phraseological units in contextual and paradigmatic connections that create meliorative and pejorative meaning are highlighted. It is stated that evaluative semantics is not stable, but is constantly changing: from neutral to evaluative, from evaluative to neutral, from pejorative to meliorative, positive changes become negative. The importance of changing the evaluative meaning for expanding or narrowing the semantics of units is proved. The emergence of new potential or differential evaluative semes, which are fixed in the language system, is analyzed and the change in the depth of the concept is investigated. The narrowing of the semantic range of the concept leads to the loss of some evaluative differential or potential semes, which results in the neutralization of evaluation leads to a change of the evaluative sign. In the given article, the metaphorical transfer of meaning which is connected with transfer on the basis of similarity of form, color, characteristic features, etc. provided by associations that determine the activation of the required value in another context is explored. It is illustrated in the practical material how the metonymic transfer of meaning ensures the appearance of the evaluative component of meaning on the basis of logical relations between the objects of reality. Melioration and pejoration are considered as a reorientation of the estimated value, which is the adaptation of semantics to changes in the use of the language unit to denote objects, phenomena and actions, resulting in changes of the depth of the initial value. The semantic changes which ensure the functioning of the evaluative component of meaning in the lexico-phraseological field to denote human communication due to euphemisms and stylistic figures: hyperbole and litotes are studied.

Key words: evaluation, human communication, meaning, lexical and phraseological field, semantic changes, evaluation component.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мова є важливим засобом комунікації, яка забезпечує обмін думками, передачу інформації та виникнення соціальних контактів між людьми. Дійсність сприймається крізь призму особистого світогляду, тому оцінювання предметів та явищ є важливими для світорозуміння та світо-

сприйняття. Центром цього дослідження є лексеми та фразеологізми оцінної семантики на позначення людської комунікації, оцінність яких виражається меліоративним або пейоративним компонентом значення. Меліоративний або пейоративний компонент значення формується завдяки різним лінгвальним чинникам зміни семантичного обсягу поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Оцінність лексичних та фразеологічних одиниць, як засвідчують сучасні лінгвістичні дослідження, вивчають у різних напрямках – як у синхронії, так і в діахронії. Діахронічний аспект семантики німецьких мовних одиниць описала В. І. Школяренко. Алосеми меліоративної оцінки, зокрема схвалення, милування, задоволення, захоплення, досконало дослідила у синхронії Н. О. Лук'янова. Конотативній оцінці присвячено праці Н. В. Касьянкової, Л. Ф. Шангараєвої, В. І. Говердовського, Н. А. Оніщенко та ін. Аналіз негативної оцінки представлено в наукових працях О. Є. Голод, Г. Г. Кошель, Г. С. Кожухар, М. М. Ніколаєвої, Л. В. Умрихіної та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Основна мета пропонованої статті – проаналізувати та показати на практичному матеріалі лінгвальні механізми зміни семантичного обсягу поняття для створення оцінності лексичних та фразеологічних одиниць лексико-фразеологічного поля на позначення людської комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексеми з оцінним компонентом значення є здебільшого однокореневими іменниками: *das Aas, der Arsch, der Tropf, der Narr, die Diva, der Star, der Held* [11; 12]. Кількість похідних слів з оцінними афіксами, такими як *-aster, -bold, -ian (-jan), -ikus, -chen, -ling, -lein* та ін., є також високою [8, 238]: *der Politikaster, der Witzbold, der Lügenbold, der Grobian, der Politiker, das Dummchen, das Seelchen, der Naivling, der Liebling, das Männlein* [12]. Словотворчі афікси здебільшого мають негативну семантику [2; 7]: *der Unmensch, der Erzlügner, die Missgestalt, das Urvieh* [11; 12]. Сучасна німецька мова налічує достатню кількість напівафіксів оцінної семантики: *Dreck-, Laus-, Scheiß-, Mist-, Rotz-, Sau-, Hund-, Bären-, Bullen-, Höllen-, Super-, -geist, -frau, -bruder, -kind, -mann, -liese, -hans, -peter, -michel, -philipp, -meier, -suse* [1, 108; 6, 93; 11], які мають здебільшого негативну характеристику. Наприклад: *das Dreckstück, der Lausbub, der Scheißkerl, das Mistweib, die Rotzgöre, der Kraftmeier, die Transuse* [11; 12]. Разом з простими та похідними словами оцінну семантику в лексико-фразеологічному полі на позначення людської комунікації відбивають складні слова. Для таких іменників характерними є три основні структури, або моделі [1, 105]: іменник+іменник – *der Geizhals*; дієслово+іменник – *die Amüsiermatratze*; прикметник+іменник – *der Grünschnabel* [12]. Виникнення оцінного значення деяких слів тісно пов'язане з історичною зміною значення – змінюється сигніфікат, тоді як денотат залишається незмінним [7, 384; 9, 72]. Семантична еволюція є характерною для всіх мовних знаків, однак найчастіше в такому сенсі розуміють лексеми та морфеми в їх контекстуальних і парадигматичних зв'язках. Значення слова не є константою, воно завжди знаходиться в русі, тобто змінюється. Ці зміни відбуваються одночасно зі зміною об'єктів реального світу.

Більшість слів сучасної німецької мови є полісемними, їхні нові семи виникли завдяки семантичним змінам, які, своєю чергою, зумовлені лінгвальними й позалінгвальними факторами: звуженням або роз-

ширенням значення, покращенням або погіршенням значення, історичними подіями, соціальними трансформаціями та ін. Ключовою причиною семантичних змін є постійна тенденція мовної системи до «економії», до прагнення мовця не створювати нові лексеми, а розширювати обсяг значення новими смислами. Суспільство розвивається, з'являються нові предмети та явища і, як наслідок, виникають нові формативи.

Екстралінгвальні фактори мають зв'язок з різноманітними аспектами людського життя. Зміни в культурі, традиціях, історії є основою для виникнення нових значень. Найчастіше використовується логічний підхід до класифікації видів семантичних змін в лексичній системі мови. Такий підхід базується на кількісному порівнянні семантичних змін в різні періоди існування німецької мови. Існує також і психологічний підхід до пояснення семантичних змін, основою якого є вчення про асоціації мови. Для оцінних лексичних одиниць на позначення людської комунікації релевантним є логічний підхід до аналізу зміни оцінної семантики в діахронії мови [4, 36–38]. Традиційно розрізняють розширення та звуження семантичного обсягу, меліоративність та пейоративність значення та ін.

Розширення семантичного обсягу поняття детерміноване конкретним складом диференційних та потенційних сем, що відображено в лексичному значенні. З плином часу з'являються нові потенційні або диференційні семи, які закріплюються в мовній системі. Розширення лексичного значення відбувається також за рахунок переходу лексем з професійної сфери вживання до загальної норми. Наприклад, *der Schatz* (двн. – *scaz*) – “*Münze, Geld, Reichtum*” (VIII см.) [10; 11]; пізніше у середньовічній німецькій мові розширюється лексичне значення до “*verarbeitetes Edelmetall, Geld und Gut, Reichtum, Tribut, Steuer, Wert, Preis*” та відбувається зміна формативу: *scaz* на *scha(t)z*. У XIII ст. лексема *Schatz* використовується в значенні “*niedergelegter, angehäufter Reichtum*”, а у XV столітті вже позначає також “*das Liebste, das größte Glück, den liebsten Menschen*” [10; 11]. Сучасна німецька мова містить полісемантичну лексичну одиницю *Schatz* з таким набором сем: “*angehäuften Menge, Ansammlung von kostbaren Dingen (besonders Schmuck, Gegenständen aus edlem Metall u. Ä.)*”; “*etwas, was seinem Besitzer viel wert ist, was zu besitzen ihm viel bedeutet, wichtig ist*”; “*(gehoben) wertvolles (materielles oder geistiges) Gut, wertvoller Bestand an (materiellen oder geistigen) Gütern*”; “*(Rechtssprache) Fundsache, die so lange verborgen war; dass ihr Eigentümer nicht mehr zu ermitteln ist*”; “*(veraltend) Geliebte[r], Freund[in]*”; “*(umgangssprachlich) geliebter Mensch, besonders Kind*”; “*(umgangssprachlich) netter, liebenswerter Mensch*”; “*(Bankwesen) Kurzform für: Schatzanweisung*” [10; 12].

Суть звуження семантичного обсягу поняття полягає в тому, що у процесі розвитку лексична одиниця втрачає деякі свої диференційні або потенційні семи, що приводить до зменшення позначуваних понять [3, 179–180]. Як наслідок полісемна одиниця стає моносемною або відбувається перехід лексеми із загальнозживаної норми до професійної лексики.

Прикладом таких семантичних змін може слугувати слово *krank*. Лексикографічні джерела вказують на те, що спершу у давньоверхньонімецький період форматив *kranc* позначав якість предмета або дії – “*schwach*” [11; 12]. Уже в середньоверхньонімецький період лексичне значення конкретизується – “*schwaches, kraftloses, kleines, schmales, geringes, schlechtes*”, а форматив залишається незмінним – *kranc*. Тільки наприкінці середньоверхньонімецького періоду закріплюється остаточне звуження значення – до “*leidend, nicht gesund*” [10; 11]. У сучасній німецькій мові за формативом *krank* не закріплені такі значення, як “*klein*”, “*schmal*” чи “*gering*”, що свідчить про звуження семантичного обсягу поняття.

Метафоричний перенос значення як різновид семантичних змін, пов’язаний з перенесенням на базі схожості форми, кольору, характерних рис, зовнішнього вигляду, властивостей тощо, є поширеним шляхом збагачення словникового складу німецької мови. Мова йде передусім про асоціації, які обумовлюють активацію необхідного оцінного значення в іншому контексті. Характерні ознаки живих істот можуть переноситися на людей, явища, предмети. Наприклад, *das Köpfchen* (“*ein Köpfchen haben*”). За даними словника, лексема *Köpfchen* має три значення: 1. “*Verkleinerungsform zu Kopf*”; 2. “(umgangssprachlich) *pfiffiger Verstand, Findigkeit, Ideenreichtum*”; 3. “(Botanik) *Blütenstand, bei dem viele Blüten in kugeliger Form dicht beieinanderstehen*” [10; 11]. Згідно з відомостями електронної бази даних сталих висловів “*Redensarten-Index*”, німці почали використовувати таке словосполучення ще у XVII ст. на позначення позитивного (доброзичливого) ставлення до розумових здібностей іншої людини [11]. У сучасній німецькій мові сталий вислів “*ein Köpfchen haben*” активно використовується у значенні “*Ideen haben; klug sein*” [13].

Метонімічний перенос значення також забезпечує формування оцінного компонента значення. Метонімічне перенесення значення розуміють як перенесення ознак ні за схожістю, а на засадах логічних відношень між об’єктами реальної дійсності [2, 149–150]. Такі відношення оперті насамперед на часові та просторові взаємозв’язки. Крім того, між двома об’єктами можуть встановлюватися зв’язки «частина» – «ціле», прикладом чого може слугувати лексема *die Nuss*. Сучасна німецька мова має в своєму арсеналі такі значення – “(Botanik) *rundliche Frucht mit harter, holziger Schale, die einen ölhaltigen, meist essbaren Kern umschließt*; – *Kurzform für: Walnuss*; – *essbarer Kern einer Nuss*; – (Schimpfwort) *Mensch*; – (landschaftlich) *Kopfnuss*; – (Kochkunst) *rundes Fleischstück aus der Keule von bestimmten Schlachttieren*; – (Jägersprache) (vom Hund, Fuchs, Wolf o. Ä.) *weibliches Geschlechtsteil*; – (Technik) *auswechselbarer Kopf eines Steckschlüssels*” [12]; а згідно з електронним словником німецької мови, – “*die Nuss*” – *grob, fam. für “Kopf”* [10]. Горіх спочатку порівнювали з головою завдяки схожості форми: всередині черепа знаходиться мозок – усередині горіха знаходиться їстівне ядро. Лексема *die Nuss* використовується в значенні “*Mensch*”, що свідчить про метонімічне перенесення значення з одного

об’єкта на інший. Яскравим прикладом виникнення цього оцінного значення можуть слугувати такі вислови: *eine harte Nuss* зі значенням “*Personen, mit denen der Umgang schwierig ist; eine taube Nuss* – 1. *ein Versager/Nichtsköner; ein langweiliger, dummer Mensch*; 2. *ein Schwerhöriger* та *eine dumme Nuss* – *ein dummer Mensch*” [13].

Меліоративність та пейоративність як зміна семантичного значення полягає в адаптації семантики до змін щодо використання мовної одиниці на позначення предметів, явищ та дій, унаслідок чого змінюється обсяг первинного оцінного значення [3, 180]. Наприклад, слово *bescheuert* уживається сьогодні для того, щоб описати когось як *нерозумного, дурного, придуркуватого, як людину роздратовану, злу, неприємну* [10]. Етимологічний аналіз значення свідчить, що початкове значення дієслова *scheuern* зазнало порушення семантики й значення змінилося [11]. Середньонімецьке та північнонімецьке дієслово *schüeren / schüren* використовувалося спершу, можливо, як слово професійного вжитку ремісників – на позначення *чищення та полірування* виробів з металу. На початку XVI століття дієслово стало вживатися і в повсякденному побуті. У XVIII столітті з’являється лексема *abscheuern* у значенні “*durch Scheuern beseitigen, (sich) abnutzen*” та лексема *durchscheuern* – “*völlig reinigen, abnutzen*”. Стосовно лексеми *bescheuert* можна стверджувати, що семантика “*nicht bei Verstand*” виникла завдяки такій асоціації: “*eine heftige Abreibung erhalten haben*” heißt, *dass jemand die Person so stark geprügel (abgerieben) hat, dass sie ihren Verstand verloren hat*” [11; 12], тобто нейтральне значення з плином часу стало пейоративним. Меліоративність розуміють як протилежний процес, а саме набуття словом позитивно-оцінного значення. Наприклад, лексема *begabt* мала значення “*mit besonderen Anlagen, Fähigkeiten (zu bestimmten Leistungen) ausgestattet; talentiert*” [11; 12]. Похідним від цієї самої основи є слово *die Gabe*. Середньоверхньонімецьке *gābe* позначало частіше за все “*das Ergebnis des Schenkens, das Geschenk*”, а середньоверхньонімецьке *gebe* – навпаки: “*die Handlung des Gebens, das Schenken*”. Середньоверхньонімецьким *gābe* називали також обдаровану якимось талантом людину (*begabt*). *Begabt* – це форма рідко вживаного сьогодні дієслова *begaben* у значенні “*mit Gaben ausstatten, beschenken*”, що виникло від середньоверхньонімецького *begāben*, яке у XIII столітті з’явилося в юриспруденції й мало значення “*letztwillig bedenken, mit Vorrechten ausstatten*”, а вже у XIV столітті використовувалось також на позначення “*die Gnadengaben Gottes*” [11]. Надалі значення *begabt* виходить за межі релігійного використання «*Божий дар*», а саме «*Духовний дар*» і розвивається у значенні “*мати обдарування*” [11]. Таким чином, значення формативу *begabt* зазнало покращення значення з нейтрального до максимально позитивного.

Яскравими представниками семантичних змін, які забезпечують функціонування оцінного компонента значення, є також евфемізми. Наприклад, лексему *die Hostess* запозичено з англійської мови у середині XX століття: *hostess* – “*Stewardess, Begleiterin, Betreuerin, Führerin (auf Ausstellungen)*” [11].

Сьогодні актуальним є значення *“junge weibliche Person, die auf Messen, bei Reisebüros, in Hotels o. Ä. zur Betreuung, Begleitung oder Beratung der Gäste, Besucher, Reisegruppen o. Ä. angestellt ist”*; *“Angestellte einer Fluggesellschaft, die im Flugzeug oder auf dem Flughafen die Reisenden betreut”*; а також *verhüllend für “Prostituierte (besonders in Anzeigen)”* [10]. Останнє значення – це евфемістичне віддзеркалення того, що у суспільстві викликає негативну оцінку.

Навмисне перебільшення характеристик предметів або явищ з метою посилення виразності та для підкреслення думки називають, як відомо, гіперболою [2, 159; 4, 206]. Гіпербола зумовлює на лексичному рівні поряд з розширенням семантики до позитивної або негативної посилення та збільшення експресивності. Наприклад, лексема *Engel* (*“ein wahrer Engel”*) позначає не тільки *“ein (als Bote Gottes wirkendes) meist mit Flügeln gedachtes, überirdisches Wesen”*, але й *“Helfer oder Retter wirkender Mensch”* і має також іронічне значення *“(umgangssprachlich, oft ironisch) harmloser, unschuldiger Mensch”* [12; 13]. Наявність лексеми *wahr* забезпечує додатковий експресивний ефект. Гіпербола виявляється завдяки маркуванню *“ironisch”*: *«нешкідливість»* як риса характеру людини співвідноситься зі святістю Янголів.

Навмисне зменшення сили виразності, величини значення зображуваного об'єкта називають літотою. Літота є протилежним процесом до гіперболи і базується на метонімії [2, 158–162; 4, 206]. Наприклад, *“ein Hasenherz haben”* має значення *“sehr ängstlich sein”* [13]. Властивість людини порівнюється з властивостями зайців (частина зайця – серце), імовірно, найбільш яскраво вираженою ознакою яких є боязливість, відчуття страху. З лексемою *Hasenherz* схожі значення лексем *Angsthasen* й *Hasenfuß*. *Hasenfuß* – *“die Fähigkeit des Hasen, sehr schnell zu entfliehen, wird als Furchtsamkeit gedeutet”* [11; 12].

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Таким чином, оцінні ознаки лексико-фразеологічного поля на позначення людської комунікації володіють великим й різноманітним арсеналом зміни обсягу оцінного значення, яке відбувається як у діахронії, так і синхронії та закріплюється у диференційних або потенційних семах. Перспективним та актуальним є дослідження частотності зміни оцінного значення в межах цього поля та, можливо, виявлення статистичних даних й обґрунтування національної специфіки формування оцінної семантики лексичними та фразеологічними одиницями на позначення людської комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаган В. Я. Структурні та семантичні особливості іменників-пейоративів та прикметників-пейоративів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. Острог, 2010. № 13. С. 104–110.
2. Гусева А. Е., Ольшанский И. Г. Лексикология немецкого языка : учебник и практикум для академического бакалавриата. Изд. 2-е., перераб. и доп. Москва : Изд-во «Юрайт», 2018. 447 с.
3. Петрочук О. В. Особенности семантической организации оценочных фразеологизмов (на материале немецкого языка). *Нова філологія*. Запоріжжя, 2011. № 46. С. 179–181.
4. Учурова С. А., Луговых Е. В., Ильнер А. О. Основы теории немецкого языка : лексикология, фонетика, грамматика и стилистика. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. 240 с.
5. Baeskow H. Abgeleitete Personenbezeichnungen im Deutschen und Englischen. Berlin : De Gruyter, 2002. 469 p.
6. Chodakowska N. Stilistische Möglichkeiten der Ableitungen. *Germanistik in der Ukraine*. Kyjiw, 2011. № 6. P. 88–96.
7. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Berlin : De Gruyter, 2012. 504 p.
8. Ortner H. Texte und Emotion. Tübingen : Narr Verlag, 2014. 496 p.
9. Stojić A., Brala-Vukanović M. Gewalt der Sprache: Lexikalische Abwertung als (Ab)Bild einer Sprachgemeinschaft. *Linguistik Online*. Bern, 2017, P. 65–77. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3715/5665>.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

10. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <https://www.dwds.de/>
11. Duden. Das Herkunftswörterbuch: Etymologie der deutschen Sprache – 5., neu bearbeitete Auflage. Berlin : Bibliographisches Institut GmbH, 2004. 953 P.
12. Duden. Online-Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/>
13. Redensarten-Index. URL: <https://www.redensarten-index.de/suche.php>.

REFERENCES

1. Halahan, V. Ya. (2010). Strukturni ta semantichni osoblyvosti imennykiv-peioratyviv ta prykmetnykiv-peioratyviv [Structural and semantic peculiarities of the Nouns-Peioratives and Adjectives-Peioratives]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Seriya: Filolohiia, 13, 104–110 [in Ukrainian].
2. Guseva, A. Ye., Olshanskiy, I. G. (2018). Leksikologiya nemetskogo yazyka [Lexicology of the German language]: uchebnik i praktikum dlya akademicheskogo bakalavriata. Moskva: Izd-vo Yurayt [in German].
3. Petrochuk, O. V. (2011). Osobennosti semanticheskoy organizatsii otsenochnykh frazeologizmov (na materiale nemetskogo yazyka) [The peculiarities of the semantic organisation of the evaluative phraseological units (on the basis on the German language)]. *Nova filologiya*, 46, 179–181 [in Russian].
4. Uchurova, S. A., Lugovykh, Ye. V., Ilner, A. O. (2018). Osnovy teorii nemetskogo yazyka: leksikologiya, fonetika, grammatika i stilistika [The basis of the theory of the German language: lexicology, phonetics, grammar and stylistics]. Yekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta [in Russian].
5. Baeskow, H. (2002). Abgeleitete Personenbezeichnungen im Deutschen und Englischen [The derived personal nominations in German and English]. Berlin: De Gruyter [in German].

6. Chodakowska, N. (2011). Stilistische Möglichkeiten der Ableitungen [Stylistic possibilities of the derivations]. *Germanistik in der Ukraine*, 6, 88–96 [in German].
7. Fleischer, W., Barz, I. (2012). Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache [Word-formation in contemporary German]. Berlin: De Gruyter [in German].
8. Ortner, H. (2014). Texte und Emotion [Text and Emotion]. Tübingen: Narr Verlag [in German].
9. Stojić, A., Brala-Vukanović, M. (2017). Gewalt der Sprache: Lexikalische Abwertung als (Ab)Bild einer Sprachgemeinschaft [The power of language: lexical devaluation as an image of a language community]. *Linguistik Online*, 82 (3), 65–77. Retrieved from: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3715/5665> [in German].

DICTIONARIES

10. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [The Dictionary of German language]. Retrieved from: <https://www.dwds.de/> [in German].
11. Duden. Das Herkunftswörterbuch: Etymologie der deutschen Sprache № 5., neu bearbeitete Auflage (2004). Berlin: Bibliographisches Institut GmbH [in German].
12. Duden. Online-Wörterbuch. Retrieved from: <https://www.duden.de/> [in German].
13. Redensarten-Index. Retrieved from: <https://www.redensarten-index.de/suche.php>. [in German].

НІМЕЦЬКОМОВНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ НАФТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Ріба-Гринишин О. М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

У статті досліджено семантико-функціональний простір німецькомовних термінів сфери нафтової промисловості. Бурхливий розвиток технічної термінології зумовив процес формування фахової мови нафтової промисловості. Проаналізовано характерні особливості терміносистеми нафтової промисловості та структурну організацію науково-технічного тексту, насиченого внутрішньофаховою, міжфаховою, зовнішньофаховою та непрофесійною лексикою. Наголошено, що німецька термінологія сфери нафтової промисловості формувалася як система протягом тривалого історичного розвитку. Незначна кількість полісемантичних та синонімічних термінів свідчить про унормованість та стандартизацію німецької фахової мови нафтової промисловості, яка стала джерелом лексичних запозичень, зокрема й для української фахової термінології нафтової промисловості.

Зауважено, що засобом вираження фахової мови виступає фаховий текст, оскільки тільки текст, який описує реальні об'єкти тієї чи тієї підсистеми, відображає реальну картину цієї термінології. У межах досліджуваної фахової мови нафтової промисловості виокремлено різні рівні комунікації, які залежать від науково-теоретичних основ. Верхній рівень представлено мовою теорії – вона застосовується спеціалістами переважно в писемній формі (наприклад, матеріали геолого-економічної оцінки родовища нафти, розрахунок вибірного тиску в наявних фонтанних свердловинах). Середній рівень займає фахова розмовна мова (усне спілкування між спеціалістами-інженерами). Найнижчий рівень репрезентовано розмовною мовою з великою часткою спеціальної термінології, що використовується в основному на виробництві.

Узагальнено, що значення термінів сфери нафтової промисловості розкривається у фаховому тексті, який слугує найважливішим засобом вираження фахової мови. Досліджувані фахові тексти диференційовано за характером фахової інформації, яку вони презентують, та за функціональною спрямованістю адресата з різною фаховою компетенцією.

Ключові слова: термін, термінологія, фаховий текст, фахова мова, нафтова промисловість.

Riba-Hrynyshyn O. M. German terms specific to the field of the oil industry: semantics and functioning. The article examines the semantics and functioning of the German terms specific to the field of the oil industry. The rapid development of technical terminology led to the formation of the professional language of the oil industry. The author has examined both the characteristic features of the oil industry terminology system and the structural framework of scientific and technical texts replete with basic oil concepts (subject-specific terminology), general scientific and interdisciplinary vocabulary and non-specialised (non-subject-specific) vocabulary. The German oil industry terminology has been formed as a system over a long historical development. A small number of polysemantic and synonymous terms are the indicators of the orderliness and the standardized state of the German oil industry professional language, which has become a source of lexical borrowings, including the Ukrainian professional terminology of the oil industry.

The text is a means of displaying the professional language since only the text that describes actual objects of a specified subsystem can reflect the genuine picture of the specified terminology. Within the framework of the examined oil industry professional language, the author identifies different levels of communication depending on the scientific and theoretical levels of the participant's communication. The upper level of communication is the language of theory. This kind of language is predominantly used by specialists in writing (for example, 'materials of economic-geological evaluation of the oil pool', 'the calculation of bottom-hole flowing pressure'). The professional spoken language forms the intermediate level. That is verbal communication between petroleum engineers. Colloquial speech with a large amount of specific terminology used mainly in the oil industry represents the lowest level of professional communication.

To conclude, the meaning of the oil industry terms is revealed in the professional text, which is the most important means of expressing the professional language. The researched professional texts are differentiated by the nature of the professional information they present and their functional orientation (i. e. according to the addressee with different levels of professional competence).

Key words: term, terminology, professional text, professional language, oil industry.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Терміни нафтової промисловості формують свою особливу термінологію, і значення кожного терміна розкривається повністю в системі. Досліджувану терміносистему характери-

зує спеціальна сфера, яка має досить чітко виражені межі та систему загальних понять, які належать до цієї сфери, строгі теорії (концепції), які описують цю сферу, а також сформовану в її межах мову для спеціальних цілей, лексичні одиниці якої використовую-

ються для позначення понять (об'єктів) нафтової промисловості. Термінологічним одиницям притаманні номінативна, дефінітивна, комунікативна, прагматична та когнітивна функції з властивими їм певними особливостями в досліджуваній німецькій фаховій мові. Терміни творяться семантичним, синтаксичним, морфологічним способами та запозиченням.

Німецька термінологія сфери нафтової промисловості формувалася як система протягом тривалого історичного розвитку (нафтові родовища біля Ганновера згадуються вперше 1546 р.). Аналіз розвитку німецької термінології нафтової промисловості дає підстави підкреслити, що на її формування й становлення завжди впливали історичні чинники. Досліджувана термінологічна лексика складалася століттями. Ця терміносистема розвивається і далі як єдина цілісна система, яка функціонує та змінюється під впливом історичних, політичних, економічних і, зокрема, новітніх викликів поширення COVID-19. Уперше за 30 років, на початку березня 2020 р., на світовому ринку нафти відбувся рекордний обвал вартості «чорного золота» і поява відповідно нових термінів. Але, як показують численні дослідження, незначна кількість полісемантичних та синонімічних термінів свідчить про унормованість та стандартизацію німецької фахової мови нафтової промисловості, яка стала джерелом лексичних запозичень, зокрема, навіть й для української фахової термінології нафтової промисловості. Процес розвитку науки і техніки детермінував формування фахової мови нафтової промисловості, яка має свою специфічну терміносистему та певну організацію науково-технічного тексту.

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю комплексного аналізу німецької фахової лексики сфери нафтової промисловості та особливостей функціонування різних термінів у науково-технічних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес до вивчення фахових мов та фахового тексту демонструють наукові розвідки українських та зарубіжних учених, зокрема Т. Кияка (фахова мова, фаховий текст), В. Бялика (термінологія обчислювальної техніки), І. Гавриш (науково-технічні тексти), О. Селіванової (текст), Т. Roelcke (Fachsprachen), L. Hoffmann (Fachsprachen), I. Hohnhold (Fachtexten). У сучасних мовознавчих студіях здійснено аналіз композиційно-структурних і лінгвістичних параметрів науково-технічних текстів.

Концептуальним підґрунтям наукової розвідки семантико-функціонального простору науково-технічних термінів сфери нафтової промисловості стали праці В. Даниленка, О. Дорошенко, Т. Кияка, О. Кубрякової, Д. Лотте, В. Лейчика, А. Суперанської, В. Татарінова, L. Hoffmann, H. Kahlverkämper, T. Roelcke та інших.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає в з'ясуванні семантико-функціональних особливостей термінологічних одиниць фахової мови нафтової промисловості, у виявленні специфіки їхнього вживання в науково-технічних текстах на тлі інших пластів лексики. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

– проаналізувати особливості науково-технічних текстів зі сфери нафтової промисловості;

– висвітлити закономірності функціонування досліджуваних термінологічних одиниць у різних фахових текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахова мова нафтової промисловості – це сукупність термінів, що обслуговують цю сферу людської діяльності, яку розглядають як складник загальної німецької термінології. За обсягом та змістом поняття, позначені термінами сфери нафтової промисловості, корелюють зі значеннями термінів, зафіксованими дефініцією, яка міститься в науково-технічних текстах та спеціальних словниках.

У дослідженні дотримуємося поділу лексики фахової мови, запропонованого Т. Рельке в монографії «Фахова мова»:

1. Спеціалізована лексика фахового тексту у вузькому значенні (внутрішньофахова лексика).

2. Спеціалізована лексика фахового тексту в широкому значенні (міжфахова лексика).

3. Спеціалізована лексика фахового тексту (зовнішньофахова лексика).

4. Загальна лексика фахового тексту (непрофесійна лексика) [5, 30–34].

Внутрішньофахову лексику розуміємо як вузькоспеціальну, репрезентовану групою термінів, які належать до конкретної фахової мови. Міжфахова лексика – це терміни, що використовуються в різних системах фахових мов. Терміни, які належать до інших систем фахових мов, проте зі своїм спеціальним значенням і вживаються в цьому фаховому тексті, репрезентують третю групу – зовнішньофахову лексику. Загальноживані слова – це непрофесійна лексика.

Поняття «міжфахова лексика» не строго окреслене, оскільки до цього пласту термінологічної лексики належать слова, що мають постійне значення незалежно від терміносистеми, у якій вони функціонують (договор, рівняння, умова, завдання тощо). Аналізуючи походження й будову міжфахових лексичних одиниць, стверджуємо, що велика їх частина має грецьке й латинське походження, вони адаптовані до норм сучасних мов, що їх запозичили, наприклад: *метод, дидактика, стратегія*.

Зовнішньофахову лексику представлено у двох або декількох терміносистемах. У терміносистемі певної галузі міжфахова та зовнішньофахова лексика становить значну за обсягом групу одиниць, проте ядром залишається лексика внутрішньофахова, саме вона формує терміносистему.

Змістовий простір тексту зі сфери нафтової промисловості відтворює стійку модель своєї структурно-семантичної організації (міжфахова, зовнішньофахова, внутрішньофахова та непрофесійна лексика), спеціалізуючись на об'єктивації логічних зв'язків у сфері нафтової промисловості.

Структуру фахової мови нафтової промисловості досліджували на основі функціонування лексичних одиниць у науково-технічному тексті, у результаті чого виділено спеціалізовану лексику фахового тексту у вузькому значенні, спеціалізовану лексику фахового тексту у широкому значенні, спеціалізова-

ну та загальну лексику фахового тексту. Основним засобом вираження текстової інформації у фаховому тексті зі сфери нафтової промисловості виступає вузькоспеціальна лексика (*die Erdöldichte, die Antriebswelle, die Ölfalle, die Erdölgewinnung, die Bohrtechnik, die Erdölchemie, die Mineralölraffinerie, das Rohöl, das Erdölfeld, die Gasführung*). Терміни нафтової промисловості формують свою особливу термінологію, а у складі термінологічної системи через систему понять створюють модель фрагмента об'єктивної дійсності, необхідну в процесі пізнання світу (*Am Ende der Nutzung eines Ölfeldes wird die meist auf dem Erdöl lagernde Gashaubel, die bisher zur Erhaltung des Lagerstättendruckes nützlich war, abgebaut. In der Frühzeit der Erdölgewinnung war man auf Anzeichen an der Erdoberfläche angewiesen, die auf Vorkommen von Erdöl schließen ließen*).

У науково-технічних текстах сфери нафтової промисловості важливу роль відіграє загальноживана лексика, яка сприяє формуванню структурних та смислових зв'язків, описуючи порядок із термінологією технічні процеси, явища та предмети (*Je nach Größe einer Ölquelle dauert es unter Umständen Jahrzehnte, bis die Förderraten sinken, im Schnitt sind es jedoch ungefähr 40 Jahre*). У досліджуваній фаховій мові нафтової промисловості використовуються також професіоналізми, професійні жаргонізми та номенклатурні позначення (*Dazu ist Benzin im Laufe der Jahre qualitativ immer schlechter geworden. Dies ist jedoch nicht nur dem Einsatz von biologischen Streckmitteln (Ethanol) geschuldet*). Для проаналізованих науково-технічних текстів сфери нафтової промисловості характерна середня термінологічна насиченість внутрішньофаховою (26%), міжфаховою (12%), зовнішньофаховою (10%) та загальною лексикою (52%).

Фаховий текст слугує засобом вираження фахової мови, оскільки тільки текст, який описує реальні об'єкти цієї підсистеми, відображає реальну картину її термінології. Тексти поділяють на різні типи, які й стали у середині 90-х років ХХ ст. одним із найпривабливіших об'єктів дослідження фахових мов [4, 49].

У межах фахової мови нафтової промисловості можна диференціювати різні рівні, які, проте, залежать від науково-теоретичних основ. Верхній рівень представляє так звану мову теорії, оскільки вона застосовується спеціалістами (переважно у писемній формі), наприклад: матеріали геолого-економічної оцінки родовища нафти; опис технології видобування високов'язких нафт струминними насосами з використанням енергії пульсувальних потоків; розрахунок вибійного тиску у наявних фонтанних свердловинах та інші. Середній рівень займає фахова розмовна мова, яка слугує для усного спілкування між спеціалістами-інженерами. Найнижчий рівень – це розмовна мова з великою часткою спеціальної термінології, що використовується в основному на виробництві.

Можливість й необхідність динамічного накопичення й трансферу інформації та комунікативні потреби фахівців галузі обумовлюють використання фахової термінології в науково-технічних текстах зі сфери нафтової промисловості.

Оскільки термін розглядається через проблему його функціонування у спеціальному технічному тексті, як робоче визначення його пропонуємо варіант С. В. Меркулової: «Термін – це слово або словосполучення, покликане з допомогою дефініції адекватно відобразити поняття певної предметної області, значення якого уточнюється за допомогою контексту» [3, 13].

Особливий функціональний простір та роль термінологічних та нетермінологічних одиниць у репрезентуванні відповідної інформації в науково-технічному тексті пояснюють особливості вживання загальної лексики, яка «використовується в дескриптивних частинах науково-технічного тексту, створює умови для введення термінологічних одиниць, що іменують основні поняття науки і техніки та служать певною мірою «тлом» для них. А терміни, як імена наукових концептів, відіграють роль «фокусів», позначаючи ті ділянки тексту, на яких відбувається «згущення», тобто найбільша концентрація інформації» [1, 197]. Терміни як лексичні одиниці – складова частина словникового складу мови, отже, їх дослідження підпорядковується правилам, які існують для всієї лексики. На думку Т. Й. Лещук, «...між загальноживаними словами і термінами не слід створювати штучного бар'єру, який може ускладнити розуміння процесів термінотворення» [2, 60]. З урахуванням все ж певних особливостей, характерних для термінів, актуальним є їх зіставлення із загальними словами, а не протиставлення. Тому важливу роль тут відіграє контекст.

Мова науково-технічних текстів зі сфери нафтової промисловості – це мова науково-технічного функціонального стилю, яким користуються в науці та у виробничо-технічній діяльності. Мета науково-технічного стилю полягає в тому, щоб систематично й об'єктивно викласти певні наукові проблеми та питання. Основну увагу зосереджено на логічності та точності викладу, від яких залежить рівень інтелектуальності й зрозумілості наукових висловлювань.

Матеріалом дослідження функціонування термінологічних одиниць у фаховому тексті були німецькомовні тексти зі сфери нафтової промисловості. Сукупність усіх текстів поділено на три групи. До першої належать монографії, підручники, посібники (тексти великого обсягу); до другої групи – короткі статті, коментарі, інформаційні повідомлення, репортажі, доповіді вчених (газетно-журнальні тексти); третю групу формують договори, звіти, протоколи (науково-ділові тексти). Відповідні моделі представлення науково-технічної інформації репрезентують сутність трьох зазначених типів текстів.

Наприклад:

1) монографія: (Florian Neukirchen, Gunnar Ries (2014) *Die Welt der Rohstoffe Lagerstätten, Förderung und wirtschaftliche Aspekte*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.).

Kasten 6.1 **Das frühe Ölzeitalter**

Erdöl ist allerdings schon seit Langem bekannt. In Ostasien und im Nahen Osten wurde es schon früh als *Brennstoff* und Medikament benutzt und auch in Pechelbronn (Elsass), in der Lüneburger Heide in Wietze

bei Celle, in Galizien (Polen) und vielen anderen Teilen der Welt wurde lange vor Drake Öl gewonnen. Neben Öl von natürlichen Ölaustritten wurde es vor allem aus per Hand gegrabenen Gruben geschöpft. Zum Teil stieß man auch erstens versehentlich bei der Suche nach Salz oder Wasser auf Erdöl.

2) Online-стаття: (Deutsche Welle, 10.05.2021 – URL: Permalink <https://p.dw.com/p/3tBNp>).

Ölpreis steigt nach Cyberattacke auf Pipeline

Hacker haben eine wichtige Ölleitung der USA lahmgelegt, jetzt zieht der Ölpreis an. Noch ist der Anstieg moderat, aber ein langer Stillstand könnte teuer werden. Die US-Regierung ruft regionalen Notstand aus.

Erdöl der Nordsee-Sorte Brent ist am Montagmorgen 1,3 Prozent teurer als am Freitag, sogenannte Terminkontrakte auf Benzin sind in den USA bereits so teuer wie zuletzt vor drei Jahren. Nach einem Cyberangriff war der Betrieb einer der größten Benzin-Pipelines in den USA vorübergehend eingestellt worden....

(Deutsche Welle, 10.05.2021 – URL: Permalink <https://p.dw.com/p/3tBNp>).

3) Договор (URL: LBEG-Website des Geothermieforums).

Im Rahmen des Geothermieforums Niedersachsen wurde eine Checkliste erstellt, die als Orientierung für einen privatrechtlichen Vertrag zur Bohrungsübergabe dient.

Checkliste für Vertragsgestaltung

Vertrag zur Übertragung einer Bohrung

IV. Aufschiebende Bedingungen für Übereignung, Übergabe und Verantwortungsübergang.

Aufschiebende Bedingungen

Eigentumsübertragung, Übergang des Besitzes und Übergang der Verantwortlichkeit stehen unter aufschiebender Bedingung gemäß § 158 BGB, dass folgende Voraussetzungen erfüllt sind:

1. Übertragung einer Bergbauberechtigung (oder eines Teils davon) mit Zustimmung des LBEG nach § 22 BBergG oder (Teil-)Aufgabe und Neubeantragung einer Bergbauberechtigung

2. Genehmigung der Behörde von entsprechenden Betriebsplänen (Abschlussbetriebsplan mit vereinbarter Folgenutzung?)

3. Verpächter willigt in Erweiterung auf Pachtzweck für Geothermie und Übertragung des Pachtvertrages ein (ggf. alternativ zivilrechtliche Unterverpachtung)

4. Ggf. erfolgte Übertragung von sonstigen Genehmigungen

5. Übergabe vereinbarter Bürgschaft durch Übernehmenden

B. Gegenseitige Information der Parteien über Vorliegen der Bedingungen

C. Zeitraum bis aufschiebende Bedingungen erfüllt sein müssen

Mögliche Konsequenzen der Frist: automatische Beendigung, außerordentliches Kündigungsrecht, Verlängerung für Verlängerung.

Маркерами науково-технічної інформації у проаналізованих текстах виступає внутрішньофахова лексика (Benzin, Erdöl, Pipeline, Ölleitung), міжфахова лексика (Brennstoff, Übertragung, Bergbauberechtigung), зовнішньофахова лексика (Erweiterung, Zustimmung, Geothermie), загальна лексика (der Überblick, der Freitag, Millionen, der Betrieb).

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, опертя на внутрішньофахову, міжфахову, зовнішньофахову та загальну лексику дало змогу окреслити змістовий простір тексту сфери нафтової промисловості, репрезентований стійкою моделлю структурно-семантичної організації. Основним засобом вираження текстової інформації у фаховому тексті сфери нафтової промисловості виступає вузькоспеціальна лексика.

Безумовно, результати аналізу можуть стати основою глибших досліджень вибраної фахової мови та її текстового функціонування, оскільки сучасний етап упорядкування та стандартизації української термінології нафтової промисловості вимагає ґрунтовних досліджень і німецької фахової мови, яка належить до сучасних представницьких мов-продуцентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздова Т. В. Научный текст и проблемы его понимания (на материале англоязычных научных экономических текстов) : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19, 10.02.04. Москва, 2003. 390 с.
2. Лещук Т. Словництво і науково-технічний поступ (на основі німецько-українських лексичних порівнянь). Кн. 4 : Проблема фахової лексики. Львів : Просвіта, 1994. 220 с.
3. Меркулова С. В. Автоматизированные толковые словари и контекстное определение : автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.02.21. Москва, 1999. 23 с.
4. Kahlverkämper H. Fachsprache und Fachsprachenforschung. *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin; New York : De Gruyter, 1998. S. 48–60.
5. Roelcke T. Fachsprachen. Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH, 2010. 269 S. (Grundlagen der Germanistik).

REFERENCES

1. Drozdova, T. V. (2003). Nauchnyy tekst i problemy ego ponimaniya (na materiale anloyazychnykh nauchnykh ekonomicheskikh tekstov) [Scientific text and problems of its understanding (based on the material of English-language scientific economic texts)]. (Dissertatsiya doktora filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
2. Leshchuk, T. (1994). Slovyntstvo i naukovu-tekhnichnyi postup (na osnovi nimetsko-ukrainskykh leksychnykh porivnian). Kn. 4: Problema fakhovoi leksyky [Vocabulary and scientific and technical progress (based on German-Ukrainian lexical comparisons). Book 4: The problem of professional vocabulary]. Lviv: Prosvita [in Ukrainian].
3. Merkulova, S. V. (1999). Avtomatizirovanye tolkovye slovary i kontekstnoe opredelenie [Automated dictionaries and contextual definition]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
4. Kahlverkämper, H. (1998). Fachsprache und Fachsprachenforschung [Technical language and language research]. *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin; New York: De Gruyter, 48–60 [in German].
5. Roelcke, T. (2010). Fachsprachen [Technical language]. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH (Grundlagen der Germanistik) [in German].

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ SUN В СИСТЕМІ АМЕРИКАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Розвод Е. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

У статті актуалізовано діахронний підхід до вивчення мовної репрезентації когнітивної одиниці (концепту), що дав змогу виявити низку конотацій, які співвідносяться з реаліями певного періоду та ціннісними елементами американської культури. Наголошено, що цінності сприймаються як норма (або ідеал), тобто те, що визначає етнічний колектив як приклад для наслідування.

Стаття присвячена дослідженню репрезентації лінгвокультурного концепту SUN як одиниці концептосфери американців – носіїв англійської мови та аксіологічного виміру концепту з огляду на ціннісні установки американського суспільства. З урахуванням цього велику увагу приділено символічному значенню досліджуваного концепту, яке може проявлятися як у текстах, так і в культурних артефактах.

Визначено, що в системі американських цінностей лексема SUN належить до розряду слів-джерел, що відбивають зміни в духовній культурі спільноти. Підтверджено наявність концепту SUN у тексті національного гімну США та висвітлено особливості вербалізаторів концепту SUN – **dawn, light, twilight, gleaming, gleam, morning, beam, reflect, shine, stream** – і когнітивної метафори SUN IS A VESSEL CONTAINING LIQUID. Зокрема, аналіз вербалізаторів концепту в національному гімні країни показав, що сонце уособлює надію, перемогу, сили добра. Зміни, які викликані розвитком науки й діяльністю людини, відобразилися на рівні конотацій, пов'язаних із досліджуваним концептом SUN.

З'ясовано, що з початку ХХ століття відбулось зміщення конотацій у бік негативного полюса, тобто сонце сприймається не тільки як джерело щастя й радості, але й (часом) небезпеки, хвороби, і навіть смерті. Визначено, що це викликано такими об'єктивними чинниками: зміною клімату, інтенсивнішим впливом сонячної радіації на організм людини, а також популяризацією здорового способу життя в США.

Резюмовано, що концепт SUN є важливою частиною лінгвокультури Сполучених Штатів Америки. Значено, що, з одного боку, наповнення концепту має багато схожих рис з іншими культурами, а з іншого – демонструє риси, притаманні лише менталітету жителів цієї країни.

Ключові слова: концепт, цінності, уособлення, суспільство, конотації.

Rozvod E. V. Representation of the linguocultural concept SUN in the system of American values. The article updates the declared diachronic approach to the study of the linguistic representation of the cognitive unit (concept) that made it possible to identify a number of connotations, which correlate with realities of a certain period and value elements of American culture. It has been found that values are perceived as a norm (or ideal), something that is valued by an ethnic group as an example to follow.

The article focuses on the linguistic and cultural aspects of the SUN concept in the American variant of the English language and deals with the axiological dimension of the concept SUN, which is studied in relation to the values entrenched in the American society. Since the author treats SUN as a linguistic and cultural concept, much attention is given to its symbolic meaning revealed not only in texts and narratives but also in cultural artifacts.

It has been defined that in the system of American values, the lexeme SUN belongs to the category of source words that reflect changes in the spiritual culture of the community. This confirms the existence of the concept SUN in the national anthem of the United States, the text of which contains ten verbalizers – dawn, light, twilight, gleaming, gleam, morning, beam, reflect, shine, stream and cognitive metaphor SUN IS A VESSEL CONTAINING LIQUID. Having analyzed the verbalizers of the concept in the American anthem, we may conclude that sun is the embodiment of hope, victory, forces of good and light. The changes brought forth by the scientific progress and anthropological factors can be traced at the level of connotations related to the concept.

It has been figured out that there is a shift in connotations towards the negative pole starting in the 20th century. The sun is regarded not only as a source of happiness and joy but also as a danger, a medical factor and a deadly force. It is obvious that such objective factors as climate change, greater exposure to sun radiation and its detrimental effect on a human body and a greater awareness as regards a healthy lifestyle all contributed to such perception of the sun.

It has been proved in the article that the SUN concept is an important part of the linguoculture of the United States. It has also been noted that, on the one hand, the content of the concept has many similarities with other cultures, and, on the other, – demonstrates features that are unique to the mentality of the people of this country.

Key words: concept, values, impersonation, society, connotation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Питання сприйняття реальності людиною, подальша обробка перцептивного досвіду мозком і матеріальне втілення мисленне-

вих конструктів у мові є одним із найактуальніших у сучасній лінгвістиці. Занурення ж суто когнітивних і мовних явищ у соціальний контекст та їх аналіз крізь призму культури певної спільноти допомагає

розкрити роль мови не лише в житті окремого індивіда, але й усього суспільства. Саме *лінгвокультурні концепти* є тими цеглинками, з яких вибудовується образ людини як носія певної культури.

Дослідження мовних явищ під кутом відображення в них соціальних цінностей ставить у центрі уваги проблему аналізу аксіологічних аспектів мовної картини світу в певній культурі. Зміни в ідеологічних, зокрема ціннісних, уявленнях мовного колективу впливають на семантичну еволюцію соціально-оцінних номінацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концепту як ціннісної домінанти (ключового слова) та його ціннісного навантаження відображене у наукових розвідках Н. Д. Арутюнової, Л. Г. Панової, Г. Г. Слишкіна, В. В. Колесова та В. І. Карасика.

Поява різноманітних аксіологічних концепцій зумовлена різними поглядами на сутнісні характеристики цінностей. Аксіологічна теорія культурних домінант, до прикладу, яскраво відображена у концепції національно-культурних вербальних стереотипів, запропонованій А. Вежицькою, де поняття *культурної домінанти* ототожнюється із поняттям *ключового слова* [2].

Сучасні дослідження зв'язку аксіологічних понять із лексико-семантичною сферою сягають концепції французького лінгвіста Ж. Маторе, який розвинув, ґрунтуючись на ідеї «семантичного поля», конструкт «понятійного поля» (*field of ideas, champ notionnelle*). У межах цього поля Ж. Маторе виділив два лексичних розряди слів: слова-свідки (*witness words, mots temoins*) і слова-джерела (*key words, mots clefs*). Перші, на думку науковця, відображають зміни в матеріальній культурі, а другі – у духовній [3, 10].

У науковій спільноті ще й досі точаться дискусії стосовно того, де міститься культура. Одні відстоюють тезу, що культурна мудрість спільноти перебуває в її колективній свідомості, а не у свідомості окремих її членів. На противагу цьому когнітивісти наполягають, що свідомість окремих людей – це найголовніше вмістилище мовного й культурного знання [9, 1205].

Формулювання мети і завдань статті. Мета пропонованої статті – розглянути лінгвокультурний концепт *SUN* у площині американської культури крізь призму цінностей. **Завдання** – використати комплексний міждисциплінарний підхід для глибокого аналізу досліджуваного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наведемо кілька визначень поняття *цінності*, відомих у лінгвістиці, соціології й психології. У межах психології цінності разом із моделями світу, засобами та ґештальтами поведінки утворюють чотири основні блоки, у яких локалізовано характерологічні риси суб'єкта. Соціологи трактують цінності як сукупність визначених явищ дійсності, які людина позитивно оцінює з погляду власного або суспільного блага. Прагнення та цілі людини й суспільства детерміновані прийнятими ними цінностями [12, 77]. В американській соціології цінності вважають підвалинами суспільного життя. Зазначено, що батьки передають своїм дітям цінності та цілі груп і свого соціального класу (або класу, з яким вони себе ідентифікують) [6, 45].

Відомі лінгвісти теж приділяють велике значення цінностям. Так, цінності трактують як вищі орієнтири, що визначають стан людської життєдіяльності й відіграють особливу роль серед складників мовленнєвої особистості [7, 209]. Вони поділяються на два види: інструментальні цінності (*instrumental values*), які скеровують щоденну поведінку людей, та визначальні цінності (*terminal values*), або остаточні цілі, яких варто або не варто досягати [11, 459].

Цінності, на думку Н. Д. Арутюнової, виконують координаційну (між людиною й світом об'єктів), стимуляційну (спрямовують діяльність), дидактичну та регулятивну (прескриптивну) функції в механізмах життя [1, 183].

Система домінантних у великій соціальній групі мотивів, яка детермінована на рівні свідомості наявної ієрархії цінностей, показує представникам цієї спільноти певну єдність переконань, ідеалів, схильностей та інтересів. Ці та інші фактори, що забезпечують готовність діяти певним чином, виступають соціальними установками й можуть уважатися одним із основних складників менталітету нації або соціального прошарку [4, 60].

Як когнітивний складник структури особистості менталітет найяскравіше проявляється в певній звичній поведінці або стереотипах поведінки, з якими тісно межують стереотипи прийняття рішень [4, 60].

Цікаву думку стосовно стереотипів висловив А. Ченкі, пов'язавши їх із концептуальною метонімізацією. Дослідник доводить, що соціальні стереотипи – яскравий приклад того, як певні яскраві (*salient*) члени категорії можуть використовуватися для репрезентації усєї категорії (частина позначає ціле). При цьому існує небезпека того, що умовиводи про цілу категорію людей будуть ґрунтуватися на характеристиках певної підгрупи [8, 180].

Метафорична концептуалізація та культура теж тісно пов'язані між собою. Головне питання, на яке вчені намагаються знайти відповідь: які метафори обумовлені культурою, а які мають універсальний характер [10, 204].

Слід зазначити, що важливим чинником формування мовної картини світу окремої спільноти є менталітет. Наприклад, на формування мовної картини американців великий вплив мала ідеалізація протягом десятиліть таких ціннісних уявлень, як «американізм», «американський спосіб життя», «саяне місто на горі» (*Americanism, American way of life, a shining city on a hill*). Прагматичну спрямованість цих мовних реалій пояснюють їхнім зв'язком зі специфічно американською ідеологією, яка, на думку американського культуролога У. Зелінського, полягає в тому, щоб здійснити мрію про людське вдосконалення, а потім поділитися своїм досвідом і досягненнями з усім світом [3, 12].

Американська мрія має кілька трактувань: 1) мрія американців про демократію, рівність і свободу, проголошені в Декларації незалежності 1776 року; 2) американський спосіб життя; 3) концепція про те, що американська соціальна, економічна та політична система робить можливим успіх для кожного американця; 4) демократичні ідеали, на яких засновувалася Америка: американський спосіб життя у своєму найкращому прояві.

Д. Лімінг і Д. Пейдж переконують, що сутність так званої американської мрії має міфологічний характер і ґрунтується на основному міфі, який можна назвати «з бідності до багатства» (*the rags-to-riches myth*), або «людина, яка зробила себе сама» (*the self-made man myth*). За канонами американської мрії, бідний хлопчина може або досягнути успіху, або стати на слизьку стежину (*make good or make bad*) (6).

Як бачимо, американська мрія включає глобальні аспекти, її успіх пов'язаний зі здійсненням її в США. Національний колорит американської мрії визначає те, що конкретно лягло в основу цього поняття. Найкраще це можна проілюструвати мовними засобами, що втілюють певні компоненти цієї мрії, утворюючи відповідні лексико-семантичні групи [3, 12]. Прагматичне значення номінації *American Dream* переноситься на інші її компоненти: *to make it on one's own*, *to become a self-made man*, *self-reliance* [3, 13].

Звідси випливає, що американська мрія глибоко вкорінена в індивідуалізмі. Індивідуалізм – це спокійне й помірковане світовідчуття, яке схиляє людину до відособлення від інших, замкнутості в колі сім'ї та друзів, що призводить до поступової втрати інтересу до суспільства загалом [3, 44].

У літературі поширена думка, що не рівність, а саме індивідуалізм визначає головний напрямок американської ціннісної орієнтації [3, 46]. Очевидно, ніщо не втілює американську мрію краще, ніж установчі документи державності (Декларація про незалежність, Конституція) й національний гімн. Якщо в першій групі документів концепту *SUN* не виявлено, то гімн США надає широкий простір для аналізу цього концепту. Пісню “*The Star-Sprangled Banner*” оголошено національним гімном США 3 березня 1931 року, до цього як гімн використовувалися пісні “*Hail Columbia*” або “*My Country, 'Tis of Thee*”.

У національному гімні концепт *SUN* набуває метафоричного значення. У першому випадку сам концепт і його вербалізатори позначають час (частину доби), тому можна стверджувати наявність метафори *SUN IS TIME*:

Oh, say! Can you see by the dawn's early light

What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming (13)

Цей фрагмент пісні містить чотири вербалізатори концепту *SUN* – *dawn*, *light*, *twilight*, *gleaming*. Увагу привертає протиставлення *dawn* – *twilight*, яке можна також трактувати як протиставлення сил добра і зла з його міфологічними витоками, причому світанок символізує перемогу, відродження, а сутінки – важке випробування, поразку, смерть.

Наступний фрагмент містить ще більше метафоричних значень:

Now it catches the gleam of the morning's first beam,

In full glory reflected now shines in the stream (13)

Тут спостерігаємо вербалізатори *gleam*, *morning*, *beam*, *reflect*, *shine*, *stream* і когнітивну метафору *SUN IS A VESSEL CONTAINING LIQUID*. Сонце наділене лише позитивними конотаціями, про що свідчить слово позитивної оцінної семантики *glory*. Когнітивний аналіз гімну США не лише виявив когнітивні

метафори, а й надав валідації виокремленим нами вербалізаторам, оскільки вони збіглися на 100 %.

Розглянемо концепт *SUN* у художній літературі США та спробуємо встановити, які саме цінності він утілював. Фактичний матеріал показав, що ціннісний аспект концепту зазнав певних трансформацій – у напрямку до негативного полюсу. Наприклад, у XIX ст. концепту *SUN* відповідали лише позитивні цінності – праведність і справедливість. Сонце також поставало символом Бога, раю, життя, радості, втіхи, позитивного світогляду, любові, воскресіння. Наприклад:

Everybody loved to have him around, too; he was sunshine most always – I mean he made it seem like good weather (12, 109)

So, in this vale of Death, God girds us round; and over all our gloom, the sun of Righteousness still shines a beacon and a hope. If we bend down our eyes, the dark vale shows her mouldy soil; but if we lift them, the bright sun meets our glance half way, to cheer (8, 795)

'That I cannot see the sunny side of the picture of life, like this artless but ardent enthusiast,' she added, laying her hand lightly, but affectionately, on the arm of her sister, 'is the penalty of experience, and, perhaps, the misfortune of my nature (2, 293)

Схожі тенденції можна простежити й у XX ст., хоча фрагментів із позитивною ціннісною оцінкою концепту *SUN* виявлено вчетверо менше.

Can you balance off the body, that pitiful, selfish thing of night against a whole lifetime of sun and intellect? (1, 119)

The track curved and now it was going away from the sun, which as it sank lower, seemed to spread itself in benediction over the vanishing city where she had drawn her breath (3, 84)

У першому фрагменті сонце символізує духовне піднесення початку, воно є ключовим елементом антитези на позитивному її полюсі, а також перебуває в одній когнітивній площині з інтелектом. Другий фрагмент утілює християнське метафоричне бачення сонця – «сонце = Бог». Таке значення маніфестує лексема *benediction* (*a Christian prayer of blessing*).

Водночас у XX ст. починають простежуватися негативні конотації, пов'язані із сонцем, що набувають подальшого розвитку у XXI ст. Такі конотації перебувають у двох чітко окреслених когнітивних площинах: «вплив сонця на людський організм» і «вплив сонця на господарську діяльність». Очевидно, що в першому випадку такі конотації прямо пов'язані з розвитком медицини й науковим обґрунтуванням шкідливого впливу сонця. Наприклад:

The sun drove through their skins, ripping and smashing tissues and nerves, till they became sick in mind and body, tossed most of the Decalogue overboard, descended to beastliness, drank themselves into quick graves, or survived so savagely that war vessels were sometimes sent to curb their license (7, 22)

The brown blotches of the benevolent skin cancer the sun brings from its reflection on the tropic sea were on his cheeks. The blotches ran well down the sides of his face and his hands had the deep-creased scars from handling heavy fish on the cords (5, 1)

Як бачимо, концепт *SUN* у мовній картині світу американця починає «обростати» негативними конотаціями. Сонце вбачають не лише життєдайною силою, а й грізним ворогом, що може не тільки значно погіршити фізичне здоров'я, але й зруйнувати здоров'я психічне.

Негативні конотації другого типу не нові в мовних картинах світу різних народів. Як зазначено, сонце може символізувати посуху, проте така аналогія має ареальні обмеження й наявна лише в регіонах із сухим кліматом. Очевидно, що на теренах США таке явище трактувалося швидше як стихійне лихо, а не звичний стан речей у природі. Так, у творі Д. Стейнбека «Грона гніву» описано посуху, що спіткала штат Оклахома, унаслідок якої чимало фермерських родин були змушені залишити домівку й шукати кращої долі на заході країни. Викликані переважно антропогенними факторами (порушення екології рівнин через екстенсивну оранку), такі стихійні лиха були новим явищем для американців, тому відповідна негативна конотація лише з'явилася й почала вкорінюватися в їхній свідомості. Продемонструємо це за допомогою уривку з роману:

In the water-cut gullies the earth dusted down in dry little streams. Gophers and ant lions started small avalanches. And as the sharp sun struck day after day, the leaves of the young corn became less stiff and erect; they bent in a curve at first, and then, as the central ribs of strength grew weak, each leaf tilted downward (10, 3)

Зміни в мовній картині світу американців негайно відобразилися і в наборі вербалізаторів концепту *SUN*. Зокрема, серед них з'являються терміни на позначення анатомії людини *skin, nerve, tissue, skin pigmentation*. Також виявлено дієслова негативної семантики, що позначають шкідливий вплив сонця як на саму людину, так і її оточення: *to hurt, to blister, to strike, to whip, to inflame, to rip, to smash*.

У ХХІ ст. ця тенденція продовжується, породжуючи у свідомості американців поляризацію конотацій, пов'язаних із концептом *SUN*. Тобто, з одного боку, сонце й надалі лишається символом життя й радості, а з іншого – негативні конотації першого типу (вплив на організм) посилюються, виникають нові негативні асоціації. Розглянемо відповідні приклади:

(1) *You were given protection once. You were given the sun itself. But you lost it already. You gave it away...* (4, 293)

(2) *Isolate out all individual predisposed aggression for appropriate gene therapy. Eradicate every strife*

within single generation humanity. Craft world happy sunshine peace. Beneficent lovely flower peace (9)

(3) *It sometimes struck her as ironic that her ancestors from Scotland and Ireland had bypassed northern climates with similar cloudy weather to move to a place where prolonged exposure to the sun practically guaranteed melanoma in people like them – or, at the very least, wrinkles, which was the reason her mother wore hats even if her time outside was limited to walking to and from the car* (11, 50)

(4) *Continued interior of shrine, media hyenas circling. Menacing forest multiple camera, blinding strobe continual sunburst, steady glare provided video recording. Thrust microphones* (9)

Фрагмент 1 містить традиційну для американської лінгвокультури позитивну конотацію – сонце як джерело життя й вічності. Фрагмент 2 демонструє перетворення позитивного символізму в негативний через іронію, оскільки автор уважає утопічними уявлення про мир і спокій у всьому світі, іменник *sunshine* в атрибутивній позиції увиразнює ілюзорність таких поглядів. Фрагмент 3 показує негативну конотацію першого типу, містить медичні терміни *exposure, melanoma*. Такі конотації є яскравими ілюстраціями цінностей нового типу, що порівняно недавно з'явилися в США і які можна схарактеризувати як *healthy lifestyle* або *physical and mental well-being*. Фрагмент 4 свідчить про появу нових негативних конотацій, коли сонце починають асоціювати зі сліпучими спалахами фотокамер. Він якнайкраще відтворює реалії сучасного американського життя, де гонитва за сенсаціями та гонорами витісняє прості людські емоції, а соціальні мережі й масмедіа стали потужним інструментом впливу.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. У дослідженні з'ясовано, що лінгвокультурний концепт *SUN* посідає одне з чільних місць у системі американських цінностей, уособленням яких постає «американська мрія». Значущість цього концепту засвідчує його наявність у національному гімні Сполучених Штатів. Діахронний підхід, тобто аналіз динаміки конотацій протягом трьох століть, дав змогу виявити збільшення обсягу конотацій, пов'язаних із сонцем, установити причини такого явища й дослідити їх поляризацію в художньому дискурсі ХХІ ст. Результати проведеного дослідження окреслюють перспективи вивчення та аналізу концепту *SUN* у системі британських цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Изд. 2-е., испр. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / отв. ред. М. А. Кронгауз. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
3. Воїнов В. В. Соціально-оціночні номінації у контексті культури США. Київ : Либідь, 1994. 143 с.
4. Горошко Е. И. Языковое сознание : гендерная парадигма : монография. Москва; Харьков : Изд. дом «ИНЖЭК», 2003. 440 с.
5. Мазиев Ю. М., Сарафанникова С. В. Мифология политического дискурса в современном информационном пространстве. *Язык, коммуникация и социальная среда* : межвуз. сб. науч. трудов. Воронеж : ВГТУ, 2001. Вып. 1. С. 75–83.
6. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура. *Человек и общество* : хрестоматия / ред. С. А. Михеев. Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 1999. С. 38–76.
7. Мещерякова Ю. В. Концепт «красота» в английской и русской культурах. *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики* : сб. науч. трудов. Волгоград : Перемена, 1999. С. 209–215.
8. Cienki A. Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 170–187.

9. Dirven R., Wolf H.-G., Polzenhagen F. Cognitive Linguistics and Cultural Studies. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 1203–1221.
10. Grady J. E. Metaphor. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 187–213.
11. Hybels S., Weaver R. Communicating effectively. 5th ed. Boston, Mass. etc. : McGraw Hill, 1998. XXV. 550 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

12. Рождественский Ю. В. Словарь терминов (общеобразовательный тезаурус) : Мораль. Нравственность. Этика. Москва : Флинта; Наука, 2002. 88 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bradbury R. Dandelion Wine. URL: https://archive.org/stream/RayBradburyDandelionWine/Ray_Bradbury_-_Dandelion_wine_djvu.txt
2. Cooper J. F. The Last of the Mohicans. URL: http://www.planetpublish.com/wpcontent/uploads/2011/11/The_Last_of_the_Mohicans_NT.pdf
3. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. URL: <http://swornfriends.com/Common/ueditor/net/upload/51/2013-06-25/475E0E9BC8883C37.pdf>
4. Gaiman N. American Gods. URL: http://www.somersetacademy.com/ourpages/auto/2015/9/29/56608819/American_Gods_-_Neil_Gaiman%20_1_.pdf
5. Hemingway E. The Old Man and the Sea. URL: https://la.utexas.edu/users/jmciver/Honors/Fiction%202013/Hemmingway_The%20Old%20Man%20and%20the%20Sea_1952.pdf
6. Leeming D., Myths P. J. Legends, and Folktales of America: An Anthology. Oxford : Oxford University Press, 2000. 240 p.
7. London J. A Son of the Sun. URL: <http://www.freeclassicebooks.com/London%20Jack/A%20Son%20of%20The%20Sun.pdf>
8. Melville H. Moby Dick, or The Whale. URL: http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/Moby_Dick_NT.pdf
9. Palaniuk C. Pygmy. URL: <https://www.onlinebook4u.net/romance/Pygmy/>
10. Sparks N. The Choice. URL: http://sinosijill.weebly.com/uploads/1/3/2/8/13288451/the_choice.pdf
11. Steinbeck J. The Grapes of Wrath. URL: http://nisbah.com/summer_reading/grapes_of_wrath_john_steinbeck2.pdf
12. Twain M. The Adventures of Huckleberry Finn. URL: <https://contentserver.adobe.com/store/books/HuckFinn.pdf>
13. United States of America National Anthem: Star Spangled Banner. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/national-anthem/text/newyork-full.html>

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1999). Yazyk i mir cheloveka [Language and human world]. Moskva: Yazyki russkoy kultury [in Russian].
2. Vezhbitskaya, A. (1996). Yazyk. Kultura. Poznanie [Language. Culture. Cognition] / otv. red. M. A. Krongauz. Moskva: Russkie slovari [in Russian].
3. Voinov, V. V. (1994). Sotsialno-otsinochni nominatsii u konteksti kultury SShA [Social-evaluative nominations in the context of US culture]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Goroshko, Ye. I. (2003). Yazykovoie soznanie: gendernaya paradigma [Linguistic consciousness: gender paradigm]: monografiya. Moskva; Kharkov: Izd. dom INZhEK [in Russian].
5. Maziev, Yu. M., Sarafannikova, S. V. (2001). Mifologiya politicheskogo diskursa v sovremennom informatsionnom prostranstve [The mythology of political discourse in the modern information space]. *Yazyk, kommunikatsiya i sotsialnaya sreda: mezhvuz. sb. nauch. trudov. Voronezh: VGTU*, 1, 75–83 [in Russian].
6. Merton, R. K. (1999). Sotsialnaya teoriya i sotsialnaya struktura [Social theory and social structure]. *Chelovek i obshchestvo: khrestomatiya* / red. S. A. Mikheev. Kiev: In-t sotsiologii NAN Ukrainy, 38–76 [in Russian].
7. Meshcheryakova, Yu. V. (1999). Kontsept "krasota" v angliyskoy i russkoy kulturakh [Concept BEAUTY in english and russian cultures]. *Yazykovaya lichnost: problemy lingvokulturologii i funktsionalnoy semantiki: sb. nauch. trudov. Volgograd: Peremena*, 209–215 [in Russian].
8. Cienki, A. (2007). Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press, 170–187.
9. Dirven, R., Wolf, H.-G., Polzenhagen, F. (2007). Cognitive Linguistics and Cultural Studies. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press, 1203–1221.
10. Grady, J. E. (2007). Metaphor. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press, 187–213.
11. Hybels, S., Weaver, R. (1998). Communicating effectively. 5th ed. Boston, Mass. etc.: McGraw Hill.

DICTIONARIES

12. Rozhdestvenskiy, Yu. V. (2002). Slovar terminov (obshcheobrazovatelnyy tezaurus): Moral. Nравstvennost. Etika [Dictionary of terms (comprehensive thesaurus): Morality, Morals, Ethics]. Moskva: Flinta; Nauka [in Russian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bradbury, R. Dandelion Wine. Retrieved from: https://archive.org/stream/Ray_BradburyDandelionWine/Ray_Bradbury_-_Dandelion_wine_djvu.txt

2. Cooper, J. F. The Last of the Mohicans. Retrieved from: http://www.planetpublish.com/wpcontent/uploads/2011/11/The_Last_of_the_Mohicans_NT.pdf
3. Fitzgerald, F. S. The Great Gatsby. Retrieved from: <http://swornfriends.com/Common/ueditor/net/upload/51/2013-06-25/475E0E9BC8883C37.pdf>
4. Gaiman, N. American Gods. Retrieved from: http://www.somersetacademy.com/ourpages/auto/2015/9/29/56608819/American_Gods_-_Neil_Gaiman%20_1_.pdf
5. Hemingway, E. The Old Man and the Sea. Retrieved from: https://la.utexas.edu/users/jmciver/Honors/Fiction%202013/Hemingway_The%20Old%20Man%20and%20the%20Sea_1952.pdf
6. Leeming, D., Myths, P. J. (2000). Legends, and Folktales of America: An Anthology. Oxford: Oxford University Press [in English].
7. London, J. A Son of the Sun. Retrieved from: <http://www.freeclassicebooks.com/London%20Jack/A%20Son%20Of%20The%20Sun.pdf>
8. Melville, H. Moby Dick, or The Whale. Retrieved from: http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/Moby_Dick_NT.pdf
9. Palaniuk, C. Pygmy. Retrieved from: <https://www.onlinebook4u.net/romance/Pygmy/>
10. Sparks, N. The Choice Retrieved from: http://sinosijill.weebly.com/uploads/1/3/2/8/13288451/the_choice.pdf
11. Steinbeck, J. The Grapes of Wrath. Retrieved from: http://nisbah.com/summer_reading/grapes_of_wrath_john_steinbeck2.pdf
12. Twain, M. The Adventures of Huckleberry Finn. Retrieved from: <https://content.server.adobe.com/store/books/HuckFinn.pdf>
13. United States of America National Anthem: Star Spangled Banner. Retrieved from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/national-anthem/text/newyork-full.html>

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Савченко О. В.

Український державний хіміко-технологічний університет

У статті окреслено особливості комунікативних методів викладання усного перекладу. Зокрема, з'ясовано основні засади використання комунікативного методу в професійній підготовці перекладачів в реаліях інноваційної освітньої парадигми. Схарактеризовано технології та умови, необхідні для реалізації моделі професійної підготовки перекладачів з використанням елементів говоріння як комунікативного методу навчання. Згадано виклики, з якими зіткнувся сучасний світ з огляду на глобалізаційні процеси, які мали величезний вплив на освітню сферу. Розглянуто завдання, розв'язання яких залежить від впровадження комунікативних технологій у процес підготовки майбутніх фахівців-перекладачів. Актуалізовано основну мету навчання перекладу, а саме формування у студентів системи компетенцій, які дають можливість їм повною мірою брати участь у професійній діяльності.

Наголошено на комплексі стадій підготовки фахівців-перекладачів. Дефіновано комунікативний метод, визначено його особливості, принципи застосування в навчальному процесі, компоненти, з яких він складається, і компетентності, для формування яких він є оптимальним освітнім інструментом. Проаналізовано класичні роботи з вивчення комунікативного методу.

Розкрито принципи комунікативного навчання спілкування. Увагу зосереджено на необхідності всебічного впровадження комунікативного методу в процес підготовки майбутніх перекладачів й належному аргументуванню цього процесу.

Постульовано, що останніми роками все більше уваги в освітній сфері приділяється її професійному змісту та комунікативним компетенціям, оскільки будь-який вид професійної діяльності людини пов'язаний з процесом міжособистісного спілкування. Засвідчено важливість комунікативної компетентності студента для формування комплексу якостей, які відповідають еталонному профілю ідеального комунікатора.

Ключові слова: комунікативний метод, сучасні методи освіти, підготовка перекладачів, усний переклад, методика викладання.

Savchenko O. V. Peculiarities of communicative methods of teaching interpretation. The article deals with the specifics of communicative methods of teaching interpretation. The article reveals the main features of using the communicative method in the professional training of interpreters in the realities of an innovative educational paradigm. The author describes the main technologies and conditions necessary for the implementation of the model of professional training of interpreters using the elements of the communicative method of teaching speaking. He mentions the challenges faced by the modern world due to globalization processes, which subsequently had a huge impact on the educational sphere. The article deals with the tasks to be solved exclusively through the introduction of communication technologies in the process of training professional translators. The main objective of translation training is considered, namely, to form a system of competencies for students, allowing them to fully participate in professional activities. The full complex of stages of training professional translators is considered in this article. The definition of the communicative method, its peculiarities, principles of its application in the educational process, the components it consists of and the competences for the formation of which it is an optimal educational tool are presented. The classical works on studying the communicative method are analyzed. A number of unresolved issues are singled out. The principles of communicative learning are disclosed in the article. In the article, the author pays special attention to the need for a comprehensive introduction of the communicative method in the process of training future interpreters, arguing this need.

It is postulated that in recent years, more and more attention in the educational sphere is paid to its professional content and communicative competences, since any type of human professional activity is connected with the process of interpersonal communication. The study found that a student's communicative competence is expressed in a set of qualities that are consistent with the benchmark profile of an ideal communicator.

Key words: communicative method, modern education methods, training of translators, interpretation, teaching methods.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасна освіта стикається із все новими й новими викликами, на які необхідно реагувати не лише вчасно, а й ефективно. Насамперед потребують безперервного еволюційного розвитку методики викладання, які дуже швидко втрачають свою ефективність з тих або тих причин. Тому

перед педагогічною наукою постає питання випрацювання ефективних методів викладання цілої низки навчальних предметів.

Новітні методики викладання усного перекладу безперечно повинні ґрунтуватися на всебічному використанні сучасних комунікативно-інформаційних технологій. По-перше, це дає змогу ще у про-

цесі навчання долучити майбутніх спеціалістів до сучасних світових технологічних трендів. По-друге, сучасний світ сприяє використанню технічного прогресу задля створення особливого освітнього простору з ефектом повного заглиблення в мовне середовище, що, безперечно, відіграє позитивну роль у підготовці майбутніх перекладачів.

В умовах зростання й розвитку комунікаційних процесів між різними країнами, в час, коли людину постійно оточують так звані міжкультурні та міжмовні комунікативні ситуації, питання підготовки фахівців, які забезпечують комунікацію між представниками різних лінгвокультур, набуває особливого значення.

Це важливо здебільшого для успішного виконання комунікантами певних професійних завдань. У цьому сенсі професійна прагматика перекладу, її орієнтація не просто на спілкування на стику двох лінгвокультур, а на поліфункціональну професійну діяльність комунікантів ставить перед педагогічною наукою нові завдання пошуку ефективних методів оволодіння необхідними компетенціями. Вони полягають в тому, щоб:

- інтегрувати нові функціонально-діяльнісні перекладацькі реалії до перекладознавства;
- розробити на їхній основі якісно нові теоретичні положення й переробити наявні;
- сформувати методичну концепцію викладання перекладу;
- на основі якісної взаємодії теоретичних і методичних положень, що підкріплюються реальною перекладацькою практикою, розробити модель використання комунікативних методів викладання усного перекладу;
- вивести студента у функціональну сферу актуальних перекладацьких компетенцій.

У цьому сенсі основною метою процесу навчання перекладу є формування у студентів системи компетенцій, які дають змогу їм ефективно брати участь у діяльності щодо забезпечення професійно орієнтованої міжмовної комунікації в ролі перекладача. Тут переклад передусім постає як вид мовленнєвої діяльності в білінгвальному середовищі, у якому перекладач є мовним посередником між двома комунікантами, мотивованими в прямій або непрямій формі на спілкування і володіння білінгвальною сутністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі методики навчання перекладу приділяла увагу велика кількість як вітчизняних, так і закордонних мовознавців (А. В. Анненкова, Д. І. Бакало, Г. А. Самойленко, Н. М. Соболев, Г. В. Чернов, Л. М. Черноватий, D. Gile, F. Holliday, D. Hymes, M. Lederer, M. Long, P. Porter, F. Pennycook, R. Phillipson, P. Sullivan та ін.). Науковці торкалися проблем теорії усного перекладу, психолінгвістичних моделей перекладу, питань формування перекладацької й професійної компетентностей. Однак комунікативному підходу до навчання перекладу студентів мовних спеціальностей з урахуванням їхньої до цього готовності приділено недостатньо уваги.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є розглянути особливості комунікативних методів викладання усного перекладу та обґрунтувати їх необхідність у навчальному процесі майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перекладацька діяльність не є спонтанною. Мотиваційне джерело для здійснення такої діяльності знаходиться зазвичай поза перекладачем. Потреба перекладу детермінована соціальним замовленням на таку діяльність в умовах, коли комуніканти (або один з комунікантів) не володіють білінгвальною сутністю в межах відповідної мовної пари або коли в умовах тієї чи тієї ситуації наявні білінгвальні сутності комунікантів (або одного з них) не можуть бути застосовані.

Викладання засад перекладу починається на певній стадії вивчення іноземної мови, коли сформовано достатні для цього мовні й мовленнєві компетенції в царині іноземної мови. Ступінь їх достатності показує рівень володіння й здатність застосування в мовній діяльності нормативної граматики іноземної мови та її лексичного ядра. Ця первинна лексико-граматична компетентність передбачає, що студент володіє не формальним набором певної кількості граматичних правил і лексичних одиниць, а актуальною частиною асоціативно-когнітивного поля, яка є достатньою для здійснення мовної діяльності іноземною мовою в межах заданої кількості предметних та ситуативних полів.

Орієнтація на формування перекладацьких компетенцій має бути вже в методиці початкового й основного нормативного курсу іноземної мови як елемент ранньої спеціалізації. Особливості методики викладання іноземної мови з орієнтацією на переклад і без неї об'єктивно відображаються в різному ступені підготовки студентів до сприйняття методичних установок та матеріалу курсу перекладу.

При цьому цілісність навчально-освітнього й методичного процесу з формування компетенцій мовної діяльності іноземною мовою, що мають в собі серед іншого й перекладацькі компетенції, актуалізує розгляд основних питань методики викладання іноземної мови, орієнтованої на подальше включення перекладу.

У наш час діяльність освітньої організації (ЗВО, онлайн-платформи тощо) будь-якого рівня орієнтована на підвищення якості навчально-виховного процесу. В умовах збільшення пізнавального інтересу студентів до вивчення іноземної мови, вільного доступу до автентичної літератури й можливості безпосереднього спілкування з іноземцями в країні мови, яку вивчають, залишається не розв'язаною проблема формування готовності до комунікації іноземною мовою.

Так, під час комунікативного акту зазвичай студент-перекладач відчуває труднощі в спілкуванні зі своїми співрозмовниками, що викликає дискомфорт і нерозуміння, ускладнює міжособистісне спілкування. Це зумовлено відсутністю в освітніх організаціях середньої та вищої освіти чітко встановлених правил конструктивної комунікації,

а також мотиваційної готовності студентів до розвитку їхньої комунікативної креативності в процесі вивчення іноземної мови.

Отже, з метою подолання мовного бар'єру в спілкуванні, створення сприятливої мотиваційної бази для комунікації необхідно активізувати діяльність і організувати роботу, спрямувавши її на випрацювання педагогічних технологій, які дадуть змогу усунути дефіцит комунікації й підготувати студентів до реального спілкування.

Сутність комунікативної концепції під час навчання іноземної мови полягає в тому, що в процесі навчальних занять створюються спеціальні умови, у яких студент, спираючись на набуті знання, самостійно розв'язує комунікативні завдання засобами іноземної мови в процесі моделювання ситуацій професійного спілкування або в процесі пошуку рішень під час читання наукової літератури.

Навчання іноземної мови є передусім творчим процесом. Це означає, що воно не може бути повністю алгоритмізованим, оскільки неможливо дати алгоритми породження безлічі ймовірних комбінацій мовних одиниць. Водночас оволодіння іншомовною лексикою можна сприймати як набуття здатності перебувати студентів у властивій людині соціально-комунікативній позиції, однак вже в іншомовному коді. Відповідно до цього спілкування мовою, яку вивчають, є необхідним складником процесу навчання і водночас метою цього навчання, основним засобом та вмінням її досягнення.

П. Салліван зазначає, що навіть поверховий погляд на комунікативний метод (далі – КМ) показує, що він нерозривно пов'язаний із цінностями й установками, усталеними в суспільстві [10, 121]. Наприклад, поняття, які використовуються в КМ, – такі як залучення до навчання самих студентів, право вибору, обмін ролями, моніторинг навчання, руйнування усталених ієрархічних бар'єрів, – несуть ідеологічний сенс щодо вибору, свободи й рівності, які не скрізь розуміють однаково.

Бурхливе зростання наукових знань вплинуло на зміну поглядів у педагогічній науці, а також і на комунікативний підхід до навчання іноземних мов. Були розроблені комунікативні вправи, які за своєю структурою й характером повинні бути подібні до процесу спілкування.

П. Салліван говорить, що західні ідеологічні установки не тільки виражені в принципах КМ, а й проявляються в типових для КМ формах роботи, серед яких – робота в парах, у групі, заповнення лакун інформації. Наприклад, коли студентам пропонується робота в парах або групі, передбачається, що в них є право вибору, з ким і про що говорити, у них однакове ставлення до всіх у класі. Якщо заповнюються інформаційні лакуни, то знову ж таки можна говорити про рівність, тому що студент знає те, що невідомо іншим (навіть викладачеві). Звідси випливає, як каже П. Салліван, що нерівні, ієрархічні взаємини не сприяють комунікативній методиці викладання [10, 124].

Ф. Холлідей, Ф. Пеннікук, а також деякі інші вчені підтримують думку П. Саллівана [2; 7]. Але Р. Філіпсон критично ставиться до того, що останніми

десятиліттями західні методики викладання дуже активно запозичуються незахідними країнами. Він відзначає, що освіта – це частина певних культурних традицій і методика викладання пов'язана із суспільними установками [8, 298].

Ф. Пеннікук упевнений, що «викладачам слід серйозно задуматися над методами, заснованими на своєму власному досвіді, особистісних установках, соціальних, культурних та політичних умовах, над даними про колективні та особисті потреби своїх студентів тощо» [7, 606]. Таким чином, застосування КМ веде до розв'язання складних соціальних та лінгвістичних питань, тобто викладачі повинні підходити до КМ критично. С. Савиньон зауважує, що «КМ, створені для ефективнішого спілкування, будуть продовжувати досліджувати і адаптувати до певних умов» [9, 274].

На думку П. Саллівана, якщо КМ використовується у всьому світі, то його визначення має бути розширено [10, 128]. Учена вважає, що КМ потрібно підлаштувати під соціальні та культурні установки того чи того суспільства. Якщо КМ спрямований на забезпечення справжньої комунікації, тобто комунікації на міжкультурному рівні, то він не повинен репрезентувати тільки західне уявлення про стиль спілкування. Щобільше, справжня комунікація повинна ґрунтуватися на багатогранному поданні вживання мови й комунікації [4, 201]. Суть у тому, що КМ може реалізовуватися не лише через роботу в парах, групах, а також через інші форми роботи, які більше підходять для цього культурного контексту.

Є. Пасів сформулював принципи комунікативного навчання спілкування, які, ймовірно, дають найповніше уявлення про комунікативний підхід:

1. *Принцип мовленнєво-розумової активності.* Мислення починається з проблеми. Початковим моментом мислення є проблемна ситуація, яка й визначає залучення особистості в розумовий процес. Таким чином, згідно з принципом мовленнєво-розумової активності, змістовною основою комунікативного навчання слугує проблемність.

2. *Принцип індивідуалізації.* Навчання іноземної мови вимагає індивідуального підходу. Це пов'язано з тим, що спілкування завжди індивідуальне, забарвлене й зумовлене всіма рисами індивідуальності людини (індивідуальне, суб'єктне й особистісне).

3. *Принцип функціональності* доволі багатогранний і є визначальним у системі навчання спілкування. Передусім він окреслює функціональний добір і організацію мовних засобів. Функціональність полягає, нарешті, в тому, що кожен вид мовної діяльності засвоюється на основі вправ, пов'язаних з конкретним видом діяльності при їх тісній взаємодії.

4. *Принцип ситуативності* передбачає визнання ситуації як одиниці організації процесу навчання іншомовного спілкування. Ситуація в комунікативному навчанні сприяє презентації мовного матеріалу, формуванню мовних навичок, здатних до перенесення; розвиток таких якостей, як цілеспрямованість, динамічність, продуктивність, є основою організації мовних одиниць.

5. *Принцип новизни* також охоплює весь навчальний процес, а його реалізація надзвичайно важлива для успішності комунікативного навчання. Вті-

люючись, принцип новизни забезпечує підтримку інтересу до навчання, формування мовних навичок, здатних до перенесення, розвиток продуктивності й динамічності мовного вміння, розвиток комунікативної функції мислення [1, 134–261].

На основі розглянутих п'яти принципів навчання комунікативного спілкування можна дійти висновку, що комунікативний підхід дає змогу наочно уявити систему іншомовної комунікації (джерело, ситуація, канал зв'язку, зворотний зв'язок). При цьому комунікація – це складний, багатоплановий процес установалення й розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності та містить обмін інформацією, випрацювання єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини.

Наразі спостерігаються такі особливості перекладацької діяльності, як відсутність чіткого поділу на усного та письмового перекладача, тобто від професійного перекладача потрібні вміння та здібності здійснювати обидва види перекладацької діяльності, а також підвищення вимог до питань технічного характеру письмового перекладу.

Тексти, подані до перекладу, є складними об'єктами, створеними за допомогою різного програмного забезпечення, результат перекладу необхідно надавати в тих же форматах. Інакше кажучи, підвищується вимога до технічної підготовки [6, 28].

Метою навчання іноземної мови є оволодіння мовною діяльністю. Отже, навчання іноземної мови студентів-перекладачів є передусім навчанням мовної діяльності. Кожен акт мовної діяльності є, як відомо, дією за висловом деякого змісту знаковою внутрішньокласовою формою або за змістом знакових висловів.

Мовне вміння пов'язано саме з «комунікативним» рівнем мислення. Щодо цього з урахуванням розумового аспекту мовне вміння полягає в тому, щоб здійснювати управління мовною діяльністю на основі моделей досвіду, моделей почуттів, моделей випадко-

вих ситуацій та вихідних результатів. Звідси потрібно розвивати мовне вміння в умовах розв'язання комунікативних завдань спілкування. Під час розвитку мовного вміння перед студентом повинні ставитися мовленнєво-розумові завдання, тобто потрібно звертати увагу на дискурс конкретних студентів.

При цьому, хоча комунікативний метод вимагає змін для конкретної ситуації, викладачам необхідно переглянути свої традиційні погляди стосовно методики викладання (наприклад, роль викладача як того, хто здійснює контроль і передачу знань). Для викладача іноземної мови завжди корисним є вивчення іншої культури, освіти та форм навчання. Це дає змогу поліпшити ефективність викладання усного перекладу у процесі підготовки майбутніх перекладачів.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Останніми роками все більше уваги в освітній сфері приділяється професійному рівню й комунікативним компетенціям студента, оскільки будь-який вид професійної діяльності людини пов'язаний з процесом міжособистісного спілкування. У цьому дослідженні виявлено, що комунікативна компетентність студента виражається комплексом якостей, які узгоджуються з еталонним профілем ідеального комуніканта.

У діалогах, дискусіях, ролевих іграх студенти набувають уміння ведення ділових переговорів, бесід, презентацій, вчать розв'язувати комунікативні завдання. Основні зміни відзначені в комунікативних знаннях студентів, націленості на ініціативу в спілкуванні, розвиток навичок слухання, рефлексії, досить вільної орієнтації в різних ситуаціях професійного спілкування.

Таким чином, підсумки роботи дають підставу для загального висновку про позитивний вплив використання комунікативних методів у формуванні професійних компетентностей студентів-перекладачів та необхідність їх подальшого застосування в процесі навчання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пассов Е. И. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования. Москва : Русский язык. Курсы, 2010. 568 с.
2. Holliday F. *Approative methodology and social context*. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 237 p.
3. Hymes D. On communicative competence. *J. B. Pride, J. Holmes (eds.). Sociolinguistics*. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.
4. Kramsch C., Sullivan P. N. *Appropriate pedagogy*. *ELT Journal*. 1996. Vol. 50. No 3. P. 199–212.
5. Long M. H., Porter P. A. *Group work, interlanguage talk, and second language acquisition*. *TESOL Quarterly*. 2016. Vol. 19 (2). P. 207–208.
6. Niederhauser J. S. *Motivating Learners at South Korean Universities*. *ENGLISH TEACHING FORUM*. 2012. Vol. 50. No 3. P. 28–31.
7. Pennycook F. *The concept of method, interested knowledge, and the politics of language Teaching*. *TESOL Quarterly*. 1989. Vol. 23 (4). P. 589–618.
8. Phillipson R. *Linguistic Imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 365 p.
9. Savignion S. J. *Communicative language teaching: State of the art*. *TESOL Quarterly*. 1991. Vol. 25 (2). P. 261–277.
10. Sullivan P. N. *Playfulness as mediation in communicative language teaching in a Vietnamese classroom*. *J. P. Lantolf (ed.). Sociocultural theory and second language learning*. Oxford : Oxford University Press, 2000. P. 115–131.

REFERENCES

1. Passov, Ye. I. (2010). *Osnovy kommunikativnoy teorii i tekhnologii inoyazychnogo obrazovaniya* [Fundamentals of communication theory and technology of foreign language education]. Moskva: Russkiy yazyk. Kursy [in Russian].
2. Holliday, F. (1994). *Approative methodology and social context*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Hymes, D. (1972). On communicative competence. *J. B. Pride, J. Holmes (eds.). Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 269–293.
4. Kramsch, C., Sullivan, P. N. (1996). Appropriate pedagogy. *ELT Journal*, 50 (3), 199–212.
5. Long, M. H., Porter, P. A. (2016). Group work, interlanguage talk, and second language acquisition. *TESOL Quarterly*, 19/2, 207–208.
6. Niederhauser, J. S. (2012). Motivating Learners at South Korean Universities. *ENGLISH TEACHING FORUM*, 50/3, 28–31.
7. Pennycook, F. (1989). The concept of method, interested knowledge, and the politics of language Teaching. *TESOL Quarterly*, 23 (4), 589–618.
8. Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
9. Savignion, S. J. (1991). Communicative language teaching: State of the art. *TESOL Quarterly*, 25 (2), 261–277.
10. Sullivan, P. N. (2000). Playfulness as mediation in communicative language teaching in a Vietnamese classroom. *J. P. Lantolf (ed.). Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press, 115–131.

УДК [811.111:39]:821.72-1(94)+811.111:1
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.30>

ТИПОЛОГІЯ ПЕЙЗАЖНИХ ОБРАЗІВ (НА МАТЕРІАЛІ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ)

Свірідова Ю. О.

Національний авіаційний університет

У статті розглянуто різні підходи до класифікації пейзажних образів та описів природи як у вітчизняних, так і зарубіжних розвідках. Виявлено, що наведені типології мають розрізнений характер. У світлі когнітивних досліджень велику увагу приділено вивченню образності поетичного тексту, що дало підґрунтя для розробки універсальної типології пейзажних образів; сформульовано критерії їх розмежування; реконструйовано прототипові концептуальні схеми, що лежать в основі кожного типу пейзажного образу; визначено етнокультурні особливості осмислення світу природи в австралійській поезії ХХ століття. За основу взято типологію словесних поетичних образів американської поезії. Зауважено, що пейзажний образ – це лінгвокогнітивний конструкт, що складається з трьох площин. Через нього реалізуються основні принципи світобудови, а саме: космологічний, антропоцентричний та антропокосмічний, які репрезентують ступінь інтерналізації та екстерналізації природи людиною.

Механізми формування пейзажного образу в поетичних текстах зумовлені когнітивними операціями мапування одночасно з когнітивними процедурами узагальнення, модифікації, розширення, інтертекстуалізації, перспективізації та синергетичних процесів біфуркації і трансвимірною переходу поряд із процедурами поступового переходу від диз'юнкції до сполучення, що викликають породження сенсу та саморозгортання образів і почуттів.

Пейзажний образ, у якому відображено міфопоетичну картину світу австралійської лінгвокультурної спільноти, тобто відтворено первісні, архаїчні уявлення про природу як живу істоту, кваліфіковано як космологічний. Його структуровано архетипними та стереотипними словесними поетичними образами, сформованими на основі синкретичного, асоціативного та аналогового поетичного мислення. Центральними концептами, термінами яких осмислюються інші концепти, постають ПРИРОДА, ГАРМОНІЯ, ЦИКЛ, ВІЧНІСТЬ.

Антропоцентричний пейзажний образ розкриває складні стосунки між людиною та природою, відображає бажання людини підпорядкувати собі природні стихії й зображує людину мірилом усіх речей. Його структуровано архетипними, стереотипними й новими (ідіотипними чи кенотипними) образами, які ґрунтуються на прототипових концептуальних схемах, що входять у культурну модель ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ.

В антропокосмічному пейзажному образі відображено екологічне мислення австралійських поетів ХХ століття, які орієнтуються на збереження культурних традицій та універсальний гуманізм. Концептуальні референти СВІТ, ПРИРОДА, ЖИТТЯ осмислюються через концептуальні кореляти КОСМОС, ГАРМОНІЯ, ДУХОВНІ й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ, АРТЕФАКТИ.

Ключові слова: пейзажний образ, концептуальна метафора, прототипова концептуальна метафора, мапування, лінгвокогнітивні механізми, концепт.

Sviridova Yu. O. Landscape images: the issue of typology. The study of landscape and landskip has long been in the focus of Ukrainian as well as foreign scholars. Heated discussions have been held as for the classification of images based on different approaches to the subject. Thus giving no unified typology. This paper presents a typology or classification of landscape images based on the findings of cognitive studies asserting that the ethno-cultural peculiarities of the world's conceptualization are reflected through the different types of landscape images.

In the light of cognitive poetics the landscape image is viewed both as a cognitive construal which incorporates three planes: pre-conceptual, conceptual and verbal and as a synergic formation, which is based on the interaction of its elements within the triad: the author/reader (ratio) – nature (emotio) – creativity (intuitio).

The mechanisms of the landscape image formation in poetic texts are predetermined by cognitive operations of mapping alongside with cognitive procedures of generalization, extension modification, intertextualization, and perspectivization and synergetic processes of bifurcation and trans-dimensional transition alongside with procedures of gradual transit from disjunction to conjunction which trigger the generation of meaning and self-recurrence of images and senses. The author argues that the direction of mapping (direct, indirect) and its linguistic and cognitive type that form different verbal poetic images (archetypal, stereotypical, kenotypical, idiotypic) brings to the formation of a certain type of landscape image: cosmological, anthropocentric and anthropocosmic.

Cosmological landscape image reflects mythopoetic worldview of ancient aborigines and non-indigenous australians communities, when primitive mind thought of nature as personal and each event was an act of will. Cosmological landscape image is structured by archetypal and stereotypical poetic verbal images and NATURE is the central concept.

Anthropocentric landscape images put in the center a creative human being and the tangible world with its conveniences. Nature is depicted in terms of a human being, its body and attributes etc. and all the images are deployed around the central concept HUMAN BEING. The Great Chain of Being ("cultural code" J. Lakoff, M. Turner) serves as a basis, which incorporates the basic conceptual metaphors in terms of which the reality is comprehended.

Anthropocosmic landscape images are structured by archetypal, stereotypical, as well as kenotypical, idiotypic verbal images which via direct and indirect mapping reproduce physiological interaction of humans with nature, their feelings which intersect and mix with environmental processes and phenomena. The central concepts are ETERNITY, BEING, HARMONY which are comprehended in terms of TIME, ARTIFACTS, SPACE.

Key words: *landscape image, conceptual metaphor, prototypical conceptual metaphor, mapping, linguistic and cognitive mechanisms, concept.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Людина невпинно шукає шляхів пізнання навколишнього світу і свого місця в ньому. Поети й письменники звертаються до об'єктів та сил природи, щоб передати свої почуття, страхи та бажання, втілюючи весь спектр емоцій на папері і таким чином намагаються упорядкувати навколишній світ. У світлі когнітивних розвідок лінгвісти досліджують взаємозв'язок мови, мислення і культури, прослідковуючи пізнавальні процеси, що відбуваються на різних етапах отримання інформації, її передачі та обробки (М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, О. Ченки, Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Вежбицька).

Вивчення пейзажного образу в поетичному тексті з позицій когнітивного підходу уможливило проникнути до концептосфери цілої нації, а не лише окремої людини; простежити, як породження індивідуально-авторських смислів, так й існування та трансформацію базових концептуальних та культурних моделей [12, 27], які функціонують у межах австралійського лінгвокультурного суспільства [17, 65], зумовлюючи **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ракурсі лінгвістичних досліджень зроблено декілька спроб класифікації природних описів у художньому тексті за типами й видами. Залежно від способу відтворення природи художніми засобами розрізняють такі типи: *описовий, або міметичний, внутрішній, або медитативний, «пейзаж душі», схематичний, відчуттєво-перцептивний, ментальний, фантастичний, невизначений, гностичний, асоціативний монтаж* [13, 20–41]. Типи пейзажів вербально реалізуються в їх видах, які розподілено за тематикою краєвиду, зокрема *морський, нічний, гірський* тощо [13], або семантично домінантою: *ландшафтномілантний, гідродомілантний, флородомілантний, астрономоділантний, метеодомілантний* та інші за подібністю [3, 6–19]. У прозових текстах, наприклад британських авторів XIX–XXI століть [8; 3], з огляду на ступінь присутності природних образів, об'єм і локальний розподіл пейзажу в тексті розрізняють: *пейзажний штрих або контурний, штриховий пейзаж* [3, 10], *пейзажне вкраплення* [8, 10–12] або *дисперсивно-штриховий* та *компактно-дескриптивний* [3, 10] *пейзажний сюжет* [8, 10–12], *пейзажну замальовку, пейзажний фрагмент, дисперсивно-дескриптивний* [3, 10]. У дослідженнях російської поезії виділено сезонну та ландшафтну класифікацію: за типом пори року та місцевості – *зимовий, весняний, літній, осінній, степовий, морський*; та за ступенем масштабності,

тематичної узагальненості – *локальний, екзотичний, національний, планетарний й космічний* [23]. Відомою є й жанрово-стильова класифікація: *величний, сумний, бурхливий, таємничий, пустинний, фантастичний*. З урахуванням естетичного значення виділяють *ідеальний пейзаж* [3]. Залежно від того, що в художньому образі природи переважає, розрізняють також *епічний, лірико-психологічний, соціальний, пейзаж-жанр, історичний, філософський* та *національний пейзажі* [14, 8].

Про багатовимірність словесного образу свідчать розвідки когнітивістів, які прагнуть розкрити лінгвокогнітивні механізми створення образу в художньому тексті (Л. І. Белехова, Н. В. Воробей, Л. В. Димитренко, О. С. Маріна, В. Г. Ніконова, Н. В. Ярова), виявити лінгвокогнітивні (М. Freeman, G. Lakoff, M. Turner, R. Tsur, Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, С. М. Кагановська, В. Г. Ніконова, Г. П. Пасічник, І. А. Редька), когнітивно-семіотичні (Т. Ю. Горчак, С. Г. Шурма), когнітивно-прагматичні (М. О. Акішина, О. В. Дельва) і гендерні (А. О. Колесова) особливості художнього й словесного образу. Надбання когнітивної лінгвістики, поетики та лінгвосинергетики уможливив дослідження образу – як словесно-поетичного, так і художнього – у нерозривному зв'язку креативної діяльності автора, інтерпретативної діяльності читача та поетичного тексту як системи, у якій відбувається самопородження смислів та розгортання образів (Ю. О. Свірідова). Пейзаж набуває ознак динамічного лінгвокогнітивного конструкту, який розгортається не лише в тексті, а існує й у свідомості людини [див. 17; 18].

Постановка мети і завдань дослідження. Пейзажний образ у нашому розумінні – це не лише лінгвокогнітивний конструкт, який інкорпорує три площини (передконцептуальну, вербальну та концептуальну), а й синергійний конструкт, в основі якого лежить семантична формула *людина-природа-креативна діяльність* (раціо-емоціо-інтуїція) [17, 5–8]. Він формується на основі осмислення різних видів знань і завжди є картиною місцевості або її просторовим, ландшафтним зображенням, у якому імпліцитно чи експліцитно присутня людина. Звідси **метою** нашої статті є з'ясувати, як в пейзажному образі об'єктивуються в словесній формі знання про світ. Для досягнення нашої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- провести концептуальний аналіз словесних поетичних образів;
- виявити напрям мапування (прямий, непрямий);

– установити вид мапування (аналогове, субститутивне, контрастивне, наративне) та тип словесно-поетичного образу (архетипний, стереотипний, новий);

– визначити принцип осмислення навколишнього світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Креативна діяльність автора й інтерпретативна діяльність читача спираються на уяву та інтуїцію, які відносять до передкатегоріальної діяльності, тому що вони становлять автоматичні позасвідомі операції поетичного мислення [1; 2; 18]. Взаємодіють ірраціональне та раціональне начало, у підґрунті яких – психологічний синтез відчуттів та почуттів. Звідси пейзажний образ постає фрагментом навколишнього світу, який сприймається автором і реконструюється читачем шляхом залучення системи сенсорних знань, з одного боку, та застосування лінгвокогнітивних операцій і процедур – з іншого [17, 69].

Концептуалізація природи людиною відбувається за трьома різними векторами – залежно від ступеня інтерналізації (трансформації у внутрішнє в межах своєї системи) та екстерналізації (надавання матеріальної форми) природи. З одного боку, людина вважає себе частиною природи, що зумовлено процесом еволюції, з іншого – природа розглядається як саморегульована та самоорганізована система, на яку людина як вид має незначний вплив стосовно всієї системи, і претензії людини щодо зовнішнього впливу та контролю виглядають не доречними. І, нарешті, людина як вид – це частина природи, що відповідає за її управління та використання природних ресурсів [24, 10]. У такий спосіб у пейзажах реалізуються основні принципи світобудови, а саме: космологічний, антропоцентричний та антропокосмічний.

Основним критерієм розмежування *типів* пейзажних образів у нашому дослідженні є **різні знання про світ**, що опредметнені в семантичному просторі віршованого тексту. Руристичний і урбаністичний види пейзажних образів відображають етнокультурні особливості сприйняття простору – сільського чи міського. Вільні для споглядання картини природи, пропущені крізь художню свідомість людини, відображають не лише індивідуально-авторську картину світу, але й характер світосприйняття цілої нації [17, 183–184]. Відповідно класифікацію пейзажних образів здійснюємо з урахуванням *когнітивних параметрів* образу. Залежно від типу словесного поетичного образу, напряму мапування як лінгвокогнітивного механізму формування словесних образів й виду мапування, зумовленого видом поетичного мислення, принципу відображення та осмислення образної картини світу (концептуалізації навколишнього світу, а саме природи) виділяємо *космологічний, антропоцентричний та антропокосмічний пейзажні образи*.

Екстраполюючи ідеї типології словесних поетичних образів, розроблених на матеріалі американських віршованих текстів [1], в образному просторі австралійської поезії ХХ століття, услід за Л. І. Белеховою, також розрізняємо архетипні, стереотипні та нові (ідіотипні та кенотипні) словесні поетичні образи, у яких втілено різні типи опредметнених

знань етносу про світ [1]. Так, в архетипних словесних поетичних образах відображаються фрагменти міфопоетичної картини світу, архаїчні уявлення автохтонного населення, тому їх трактування вимагає активації фонових, культурно-енциклопедичних знань. Окрім того, у них імпліцитно й експліцитно виражені переосмислені уявлення аборигенів про творення світу, які відображають етнокультурну релігійну картину австралійців [9].

В архетипному словесному поетичному образі *Wave and cloud, and fish and swallow, / Swaying tree and flying bird / Music maddened, flee and follow / Till pale mortals, too, are stirred... / Dionysean disorder / Laughs, and leaps o'er bar and border* (5) образ водної стихії створюється за допомогою алюзії на грецького бога вина і сп'яніння Діоніса, який символізує хаос та ірраціональну поведінку, весілля й ритуальне божевілля, свободу від повсякденності [29, 264–267]. Основною аналізованого словесного образу є метафорична концептуальна схема *ГАРМОНІЯ Є ХАОС*. Образ шторму створюється проектуванням міфологічного мотиву на його зміст за допомогою *наративного* мапування через *параболічне* осмислення міфу. Параболічне поетичне мислення є можливим завдяки здібності людини до наративної уяви, тобто інакомовлення [2, 182; 17, 184]. Сигналами наявності наративного мапування слугують власні імена, які є алюзією на певний сюжет із Біблії чи міфології. Їхній аналіз визначають як лінгвокогнітивну процедуру *інтертекстуалізації*, суть якої полягає у встановленні міжтекстуальних та внутрішньотекстуальних зв'язків з метою використання в новому словесному поетичному образі фрагмента тексту світової культури, що містить спільні з ним місця [2, 183].

Стереотипними є словесні поетичні образи, які побудовані на усталених прототипових концептуальних схемах, і втілюють ціннісно значущі для австралійської культури ознаки та властивості навколишнього світу [2]. Звідси архетипні словесні поетичні образи втілюють емоціогенні передзнання, знання фольклору, біблійних і міфологічних сюжетів, стереотипні – аксіологічно забарвлені знання про світ взагалі [2, 264]. Нові, ідіотипні та кенотипні, словесні образи репрезентують авторське переосмислення вже наявних образів [2, 267].

Розуміння природи криється в історії культури не тільки однієї нації, але й усього людства. Пейзажні образи, які відтворюють первісні, архаїчні уявлення про природу, кваліфікуємо як **космологічні**. Природа описується як жива істота, осмислюється як світ у цілому, а словесні поетичні образи відображають *синкретичне* (космологічне, за В. М. Топоровим), *асоціативне* та *аналогове поетичне мислення*. Центральними концептами у віршованих текстах стають концепти *ПРИРОДА, ГАРМОНІЯ, ЦИКЛ, ВІЧНІСТЬ*, навколо яких розгортаються інші образи [18, 219]. Основним принципом відображення образної картини світу стає **антропоморфізм**, де людина (мікрокосм) й природа (макрокосм) постають як невід'ємні сутності [17, 189–197].

Антропоморфізм проявляється в характері мапування ознак сутностей царин словесного поетичного образу та вживання мовних засобів, що беруть

участь у створенні пейзажного образу. Сили природи **персоніфікуються** і основними стають соматичні, перцептивні, емоційні ознаки явищ та предметів: *The choir of angels / packs up and feathers home / And with the faintest of sighs earth rolls over / in her beautiful sleep; / one breast is flattened against dry stubble / and one dark hip / thrust upward among the stars* (10). Крім того, антропоморфний характер порівняння природи з людиною простежується в аналоговому мапуванні як лінгвокогнітивному механізмі формування образу, тобто ознаки і якості людини, її дії, стан приписуються природі: *black, bruised flesh of thunderstorms* (8, 112). Наведений словесний поетичний образ побудований на основі атрибутивного мапування властивостей сутності царини джерела *flesh* на споріднені властивості сутності мети *thunderstorm*. Образ грози відтворено у термінах тіла людини, що вкрито синцями. Такий образ викликає певні асоціації та відчуття у читача: синець актуалізує темно-синій колір та відчуття болю на його місці, а лексична одиниця *flesh* викликає асоціації з тілом, плоттю, кров'ю. Звідси грозова хмара усвідомлюється як жива плоть, яка наповнена кров'ю, відчуває біль і готова вибухнути. Так, персоніфікація конкретизує образ, уявно робить його більш доступним для сприйняття кількома аналізаторами: візуальним – *black, lightning, storm*, тактильним – *bruised flesh* і слуховим – *thunder*.

Семантико-когнітивний аналіз словесних поетичних образів австралійської поезії ХХ століття засвідчив, що космологічний пейзажний образ структурується **архетипними** та **стереотипними** словесними поетичними образами. Такі словесні образи відображають міфопоетичну картину світу австралійської поезії, де природне й людське співвідносяться як фундаментальні категорії міфологічного знання. Сфера буття співвідноситься із космосом, пов'язана з ним, виводиться з нього, відображаються просторово-часові (зв'язок простору та часу, образи єдиного континууму, зображення часу, зв'язок із ритуалами, тобто намагання перетворити хаос у космос), причинні (встановлення загальних схем, правил та мір, яким все навколо підпорядковується), етичні (визначення сфер поганого та гарного, негативного та позитивного, межі дозволеного та недозволеного тощо) параметри всесвіту [17, 189–191]. Природа в космологічному пейзажному образі постає не як результат переробки первинної інформації органами чуття, а як результат вторинного перекодування первинних даних за допомогою знакової системи [27, 161–166]. Для космологічних пейзажних образів характерним є **осмислення навколишнього світу через природні явища та об'єкти**, що у виразнено у лінгвокогнітивних механізмах формування словесних поетичних образів, а саме в операціях аналогового мапування, серед яких домінантним є *релятивне та синестезійне* [18, 219]. Мапування ознак людини на природу відбувається на основі зіставлення за ознаками дії та руху, тобто ґрунтується на принципі *психологічного паралелізму* (термін О. М. Веселовського).

Матеріальний підхід до розуміння початку всесвіту, де людина виділяє себе із природного світу та змінює орієнтири на культурне та людське,

лежить в основі антропоцентричного принципу [10, 370]. Характерними рисами антропоцентризму є освоєння людиною метафізики і законів розвитку Всесвіту у пошуках смислу буття та поєднання морально-духовних сил людини з науково-технічними можливостями для того, щоб оволодіти стихіями Природи задля її раціонального й безперервного розвитку [4; 7; 15]. Звідси в контексті нашої роботи всі образи в **антропоцентричному** типі розгортаються навколо концепту **ЛЮДИНА**, який стає центральним концептом будь-якої культури.

Переважає кількість пейзажних образів описується у термінах не тільки людини, але і її частин тіла, що проєктуються на сутності природи: 1) *(egrets) their necks are / curved like fingernails held out for manicure* (2), 2) *eroded roots / seem fingers of a thirst-crazed man / seeking the water imputes* (6, 55–56). У наведених словесних поетичних образах осмислення природи у термінах людини базується на *ситуативному* мапуванні сутностей царин джерела й мети, де пташина шия та корені дерев осмислюються крізь призму різноманітних ситуацій та дій, які змушують людське тіло змінюватися. Конвенційні концептуальні структури розширюються, наповнюються новими смислами, тобто стереотипні та архетипні образи стають складниками *ідіотипних* словесних поетичних образів [1, 341], які відтворюють географічний, економічний, соціальний, метеорологічний, культурний та духовний простори. Пейзаж є втіленим у тексті не лише засобами релятивного мапування, а й *атрибутивного, ситуативного, конструктивно-творчого* та шляхом різних лінгвокогнітивних операцій, таких як розгортання, модифікація, спеціалізація, інтертекстуалізація та перспективізація [1, 341–359].

На відміну від космологічного пейзажного образу, де осмислення одних явищ природи відбувається через подібні явища, в антропоцентричному – осягнення суті буття та законів природи відбувається крізь матеріальні речі, тобто **підкреслюється матеріальний початок природного світу**, де людина постає як креативна, діюча істота: *... thick sunshowers wobble / and water the ledges, making / frog-lands of sunny perpetual rain / as if played a fireman's nozzle / on patches ten meters square* (3), *the cranes waiting like constant steel insects intent on flight* (7). У наведених поетичних образах за рахунок ситуативного мапування як лінгвокогнітивного механізму формування образу людські життєві ситуації (тушіння пожежі, будівництво) проєктуються на природні, що сприяє утвердженню людини себе як надлюдини, здатної приборкати природу через прогрес [17, 198–208].

Підґрунтям словесних поетичних образів слугує модель **ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ**, яка репрезентує універсальний культурний код, що інкорпорує базові концептуальні метафори, через які відбувається осмислення буття [25, 160–213; 21; 22]. Цю культурну модель, яка бере свої витіки ще з античності, увів у когнітивну лінгвістику Дж. Лакофф та М. Тернер. Вона відображає ієрархічну будову форм існування, де людина стоїть на вершині градаційної шкали і їй концептуально підпорядковуються всі ланки ієрархії буття. Окрім того, згідно із цією

моделлю, «вищі» створіння та їх якості розташовуються над «нижчими» створіннями та їх якостями, де під вищими розуміють естетичні та моральні якості й можливість раціонального мислення [25, 166–167; 21, 159]. Антропоцентричний пейзажний образ має предметно-речовий тип концептуалізації дійсності, а центральним концептом постає **ЛЮДИНА**, у термінах якої осмислюються концепти **ПРИРОДА**, **ЖИТТЯ**, **СМЕРТЬ**, **КОХАННЯ** [17, 198–208].

Відкриття та освоєння космосу продовжує глобальний розвиток людства, виражає зв'язок земного й космічного та дає поштовх новому розумінню місця людини у Всесвіті [19, 18]. Вчені-природознавці (К. Е. Цюлковський, В. І. Вернадський, О. Л. Чижевський, М. Г. Холодний та ін.) розробляють теорію ноосфери, де Всесвіт є живим організмом, у якому всі елементи безперервно рухаються, впливають один на одного. Проте в центрі нього стоїть людина, яка мислить, оскільки завдяки саме їй біосфера переходить у ноосферу [28, 337–341]. Виникає нова концепція відношень людини та космосу – **антропокосмізм**, де, з одного боку, постає людина як лише один із етапів еволюції Всесвіту, природна істота, яка виникла за рахунок дії закономірностей матерії, що знаходиться під впливом космічних факторів та сил; з іншого боку, відношення «людина – Всесвіт» виражає вплив суспільства на космос, а людства та позаземних цивілізацій – на еволюційні процеси в астрономічних масштабах часу та простору [20; 6; 5; 4]. Зміст таких понять, як «природа» і «людина», ускладнюється, думка рухається в напрямку до пізнання та усвідомлення «світу у людини» і «людина у світі» [2, 52]. Так, на зміну антропоцентричної моделі приходиться нова художня модель – антропокосмізм.

До **антропокосмічного типу** відносимо віршовані тексти, у яких детально відтворюється фізіологічна взаємодія з природою, людські почуття перемежуються та зміщуються із екологічними процесами та феноменами, порушуються екологічні питання щодо природи та земних ресурсів, людина та природа стають рівноправними складниками Всесвіту [11, 12; 26, 22]. У пейзажному образі відбувається постійний перехід від природного, фізичного до духовного, трансцендентного і навпаки. Розчинення людини у природі, у світі відтворюється за рахунок зіставлення психічних станів та настроїв ліричного героя із природним світом [17, 219–217]. Пейзажний образ структуровано як архетипними, стереотипними словесними поетичними образами, так й новими (ідіотипними чи кенотипними).

Різницю концептуалізації дійсності в космологічному й антропокосмічному пейзажних образах можна окреслити так: у космологічному типі Космос відтворюється на зразок античної моделі, тобто як структурно організоване та упорядковане ціле, як весь світ і як людина (мікрокосм) [20; 16, 6–20]; відображення космосу відбувається в межах неба, землі, підземного світу та стихій вогню, повітря й води. В антропокосмічному типі пейзажного образу австралійські поети для зображення взаємозв'язку та взаємовпливу земного та космічного відштовхуються від розуміння космосу як позаземного простору Всесвіту, вони відтворюють єдність людини як із

живим, так і неживим еством, репрезентують злиття природно-біологічного та соціально-духовного в житті особистості [16].

Лінгвокогнітивний аналіз пейзажних образів, які відносимо до антропокосмічного типу, засвідчив, що концептуальні референти **СВІТ**, **ПРИРОДА**, **ЖИТТЯ** осмислюються в термінах концептуальних корелятивів **КОСМОС**, **ГАРМОНІЯ**, **ДУХОВНІ** й **ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ**, **АРТЕФАКТИ**:

1) *Elsewhere the bio-sphere / is paper-thin, a waxed green blade thrust out / into the solar glare. Here / it's a hundred feet of fertile greening gloom* (4);

2) *I saw the bottomless, black cups of space / Between their clusters, and the planets climbing / Dizzily in sick airs, and desired to hide my face* (9);

3) *It is city, on all sides, the thinking ocean, / the dance of intellect* (7).

У першому словесному поетичному образі (1) за допомогою атрибутивного та релятивного мапування концепт **ЖИТТЯ** осмислюється через концепти **АРТЕФАКТИ** та **ПРИРОДА**. Характеристики та ознаки, властиві словам *paper-thin, waxed green blade*, мапуються на концепт **ЖИТТЯ**, об'єктивованій номінативними одиницями *bio-sphere, fertile greening gloom*. У другому словесному поетичному образі (2) **СВІТ** осмислюється через концепт **КОСМОС** шляхом релятивного мапування, тобто відчуття запаморочення, спричиненого довгим спогляданням небес із високо запрокинутою головою, проєктується на космічний простір, у якому порушено обмін речовин та енергії через збіднену атмосферу. Концепт **МІСТО** в наступному словесному поетичному образі (3) за рахунок атрибутивного мапування осмислюється через концепти **ДУХОВНІ** й **ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ**, місто постає як всесвітній розум і частина буття космосу [17, 211–212].

Крім прямого мапування структур знань з царини джерела на царину мети (34,3%), тобто проєктування ознак конкретних сутностей на конкретні *a vibrating ladder of rock* (4) та на абстрактні (18%) *spirit like a loved guest* (1, 29), спостерігається реверсійний напрям мапування абстрактних сутностей на абстрактні (22,4%) *dazzling moments* (1, 29); *soft nutrient harmony* (4) й на конкретні (25,4%) *nuclear shoreline* (7), *infinity's trap-door* (9). Якщо порівняти з космологічним та антропоцентричним типом пейзажного образу, в антропокосмічному превалює непрямий напрям мапування структур знань (абстрактні-конкретні), який також впливає на упорядкування синтаксичної структури словесних поетичних образів. Це зумовлено прагненням поетів відобразити відчуття належності людини єдиному Космосу, світовому порядку як органічної їх частини через абстрактні концепти, тому що вони відображають універсалії понять та ідеї.

В антропокосмічному пейзажному образі концепт **ЖИТТЯ**, підгрунтя якого становлять прототипові концептуальні схеми **ЖИТТЯ Є РУХ**, **ЖИТТЯ Є ШЛЯХ**, переосмислюється, набуваючи нових ознак. Наприклад, словесний поетичний образ Ф. Салома *I see the highways / like sinews of light entering the bulking darkness* (7) – *Я бачу шосе / як*

жили світла, що проникають у зростаючу пітьму містить у своєму підґрунті архетипні образ-схеми Шлях, Світло, Темрява, які об'єктивовані на вербальному рівні відповідними номінативними одиницями *the highway, light, darkness*. Архетипні образ-схеми розгортаються у прототипові концептуальні метафори *ЖИТТЯ Є ШЛЯХ, ЖИТТЯ Є СВІТЛО, ТЕМРЯВА Є НЕЗНАННЯ*. Розширення концептуальних структур відбувається завдяки значенню лексичних одиниць *highway* – автострада освітлена з обох боків, *see* – бачити та *enter* – проникати, входити, останні активують концептуальні схеми *ЗІР Є ЗНАННЯ, ШЛЯХ Є ПРОЗРІННЯ*. Унаслідок розширення прототипових концептуальних схем новими, концептуальна іпостась аналізованого словесного поетичного образу моделюється в ідіотипну схему *ЖИТТЯ Є ШЛЯХ ДО ПРОЗРІННЯ*.

Отже, семантико-когнітивний аналіз віршованих текстів австралійської поезії дає підстави зробити висновок, що головною тенденцією розгортання

образності в антропокосмічному пейзажі є зосередження словесних поетичних образів навколо концептів *ВІЧНІСТЬ, ГАРМОНІЯ, БУТТЯ*, які найчастіше осмислюються крізь призму концептів *ЧАС, ПРИРОДА, МУЗИКА, ЛЮДИНА*. Звідси прототиповими концептуальними метафорами в антропокосмічному пейзажі є *ПРИРОДА Є МОВОЮ ГАРМОНІЇ, ГАРМОНІЯ Є СПОКІЙ, ПРИРОДА Є МУЗИКА ДУШІ, ГАРМОНІЯ Є СИМЕТРІЯ* та інші.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. З урахуванням напрямку мапування, виду мапування, принципу відображення й осмислення образної картини світу виділено космологічні, антропоцентричні та антропокосмічні пейзажні образи, які відображають етнокультурні особливості концептуалізації навколишнього світу, а саме природи. У подальшому перспективним вважаємо дослідження концептуального простору окремих авторів та застосування гештальт-аналізу для виявлення особливостей поетики інших образів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 476 с.
2. Белехова Л. І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : монографія. Херсон : Айлант, 2004. 376 с.
3. Витрук О. А. Пейзаж как текстовое явление (на материале англоязычных писателей ХХ – начала ХХІ вв.) : автореф. дис. на соиск. учёной степ. канд. філол. наук : 10.02.19. Ростов-на Дону, 2011. 24 с.
4. Воробьёв Вл. Антропокосмизм и антропоцентризм : вебсайт. URL: http://www.za-nauku.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=3675&Itemid=29.
5. Дротянко Л. Г. Український контекст філософії космізму. *Універсальні виміри української культури*. Одеса, 2000. С. 184–186. URL: <http://myslenedrevo.com.ua/studies/uvuk/61.html>
6. Жульков М. В. Антропокосмическая энергия ноосферного будущего. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2012. № 2 (16). Ч. II. С. 62–67. URL: www.gramota.net/materials/3/2012/2-2/18.html
7. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. Москва : Мысль, 1978. 623 с.
8. Луценко Р. С. Концепт *ПЕЙЗАЖ* в структуре англоязычного прозаического текста : автореф. дис. на соиск. учёной степ. канд. філол. наук : 10.02.04. Иваново, 2007. 21 с.
9. Маляренко І. О. Етнореалії в австралійських поетичних текстах : лінгвокультурний і лінгвокогнітивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2012. 20 с.
10. Манаков В. С. «Чувство природы» в литературах Запада. *«Чувство природы» в русской литературе*. Сыктывкар : СГУ, 1995. С. 370–431.
11. Ніконова В. Г. Поетико-когнітивний аналіз драматичного тексту : художній концепт. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2008. Т. 16. Вип. 14. С. 215–220.
12. Маслова Ж. Н. Поэтическая картина мира в контексте гуманитарного и филологического знания. *Когниция, Коммуникация, Дискурс*. 2011. № 3. С. 26–41. URL: sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no-3-2011/maslova-z-n
13. Петрухіна Л. Е. Образы природы как станы экзистенції у поезії (теоретичний аспект) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Львів, 2000. 194 с.
14. Пигарев К. В. Русская литература и изобразительное искусство. Очерки о русском национальном пейзаже середины XIX века. Москва : Наука, 1972. 122 с.
15. Розина Р. И. Человек и личность в языке. *Логический анализ языка. Культурные концепты*. Москва : Наука, 1991. С. 52–56.
16. Савельева И. П. Идеи космизма в музыкальной культуре серебряного века : монографія. Нижневартовск : Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2009. 127 с.
17. Свірідова Ю. О. Пейзажний образ в австралійській поезії ХХ століття : лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2015. 312 с.
18. Свірідова Ю. О. Пейзажний образ в австралійській поезії ХХ століття : лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти. *Лінгвокогнітивна поетологія* : колективна монографія / Л. І. Белехова, С. В. Волкова, О. С. Маріна, А. О. Цапів та ін. Херсон, 2018. С. 206–228.
19. Урсул А. Д. Космоглобалистика : генезис и направления исследований. *Век Глобализации*. 2012. № 2. С. 17–31. URL: http://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2012_2/017-031.pdf
20. Урсул Т. А. Концепция антропокосмизма и социоприродный этап глобальной эволюции : вебсайт. URL: http://www.misis.ru/Portals/0/Download/Press/2011/Ursul_Antropocosmizm_11.11.11.doc

21. Шурма С. Г. Реалізація концептуальної моделі *ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ* в оповіданнях А. Бірса та М. Яцкова. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. № 45. С. 159–161.
22. Шурма С. Г. *ВЕЛИКАЯ ЦЕПЬ БЫТИЯ* в американском и украинском языковом сознании. *Лингвоконцептология : перспективные направления* : монографія / А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др. Луганск, 2013. С. 459–473.
23. Эпштейн М. Природа, мир, тайник вселенной... Система пейзажных образов в русской поэзии. Москва : Высшая школа, 1990. 303 с. URL: <http://www.emory.eduINTELNET/l.culture.html>
24. Hall P. Gathering points: Australian Poetry: a natural selection: thesis submitted in the fulfillment of requirement Doctor of Creative Arts degree. Wollongong University, 2011. 242 p. URL: <http://ro.uow.edu.au/theses/3471>
25. Lakoff G. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1989. 230 p.
26. Vida Gudonienė. Концепт *ТИШИНА / МОЛЧАННЯ / ПОКОЙ В ЛИРИКЕ* И. Бунина. *Žmogus ir žodis*. 2006. No III. С. 21–25. URL: <http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/svetimosioskalbos/2006/gudoniene.pdf>

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

27. Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. Москва : Советская энциклопедия, 1980. Т. 2 : К–Я. 719 с.
28. Русский космизм : антология философской мысли / сост. С. Г. Семёнова, А. Г. Гачёва. Москва : Педагогика-Пресс, 1993. 368 с.
29. Cassell's Encyclopaedia of World Literature: in 2 vol. / ed. by S. H. Steinberg, General Editor J. Buchanan-Brown. Vol. I : Histories and General Articles. Cassel and Company Ltd-London, 1973. 586 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Australian Poetry. Selected by Dorothy Auchterlonie. Angus and Robertson, 1968. 75 p.
2. Beveridge J. The Lake. Sixteen poems. URL: <http://www.austlit.com/a/beveridge/16poems.html>
3. O'Connor M. Falling Pearls Cliff (Blue Mountains). URL: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/o-connor-mark/falling-pearls-cliff-blue-mountains-0692083>
4. O'Connor M. Minnamurra Forest. URL: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/o-connor-mark/minnamurra-forest-0161087>
5. 5 The Oxford Book of Australasian Verse. Chosen by Walter Murdoch. London, New York : H. Milford, Oxford Univ. Press, 1918. 512 p.
6. Poetry in Australia: From the Ballads to Brennan. Chosen by T. Inglis Moore. Berkley and Los Angeles : University of California Press, 1965. Vol. I. XLIII. 313 p.
7. Salom P. City at Dusk. URL: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/salom-philip/city-at-dusk-0490006>
8. Slessor K. Selected Poems. Sydney : Angus and Robertson, 1975. 143 p.
9. Slessor K. Stars. URL: Stars, by Kenneth Slessor | Poeticous: poems, essays, and short stories
10. Wallace-Crabbe C. Again. URL: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/wallace-crabbe-chris/again-0064028>

REFERENCES

1. Bieliakhova, L. I. (2002). Obraznyi prostir amerykanskoj poezii: linhvokohnityvnyi aspekt [Image Space of American Poetry: Cognitive Perspective]. (Dyssertasiia doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
2. Bieliakhova, L. I. (2004). Slovesnyi obraz v amerykanskoj poezii: linhvokohnityvnyi pohliad [Verbal poetic images in American Poetry: Cognitive Perspective]: monohrafiia. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
3. Vitruk, O. A. (2011). Peyzazh kak tekstovoe yavlenie (na materiale angloyazychnykh pisateley XX – nachala XXI vv.) [Landscape as a textual notion. Case study: English writers XX–XXI centuries]. (Avtoreferat dissertasii kandidata filologicheskikh nauk). Rostov-na-Donu [in Russian].
4. Vorobev, V. (2009). Antropokosmizm i antropotsentrizm [Anthropocosmism and anthropocentrism]. Retrieved from: http://www.za-nauku.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=3675&Itemid=29 [in Russian].
5. Drotianko, L. H. (2000). Ukrainskyi kontekst filosofii kosmizmu. Universalni vymiry ukrainskoj kultury [The philosophy of cosmism: Ukrainian context. Universal dimensions of the Ukrainian culture]. Odesa [in Ukrainian].
6. Zhulkov, M. V. (2012). Antropokosmicheskaya energiya noosfernogo budushchego [The anthropocosmic energy of non-spherical future]. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, 2 (16), II, 62–67 [in Russian].
7. Losev, A. F. (1978). Estetika Vozrozhdeniya [Esthetics of Renaissance]. Moskva: Mysl [in Russian].
8. Lutsenko, R. S. (2007). Kontsept PEYZAZH v strukture angloyazychnogo prozaicheskogo teksta [Concept PEYZAZH in the structure of the literary text]. (Avtoreferat dissertasii kandidata filologicheskikh nauk). Ivanovo [in Russian].
9. Maliarenko, I. O. (2012). Etnorealii v avstraliiskykh poetychnykh tekstakh: linhvokulturnyi i linhvokohnityvnyi aspekty [Ethnic realia in Australian poetic texts: linguistic, cognitive and cultural aspects]. (Avtoreferat dysertasii kandidata filologicheskikh nauk). Kherson [in Ukrainian].
10. Manakov, V. S. (1995). "Chuvstvo prirody" v literaturakh Zapada ["The Sense of Nature" in the Western Literature]. *"Chuvstvo prirody" v russkoj literature*. Syktyvkar [in Russian].
11. Nikonova, V. H. (2008). Poetyko-kohnityvnyi analiz dramatychnoho tekstu: khudozhnii kontsept [Poetic and cognitive analysis of drama: literary concept]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii: Movoznavstvo*, 16 / 14, 215–220 [in Ukrainian].

12. Maslova, Zh. N. (2011). Poeticheskaya kartina mira v kontekste gumanitarnogo i filologicheskogo znaniya [Poetic picture of the world in terms of humanitarian and philological ken]. *Kognitsiya, Kommunikatsiya, Diskurs*, 3, 26–41 [in Russian].
13. Petrukhina, L. E. (2000). Obrazy pryrody yak stany ekzystentsii u poezii (teoretichnyi aspekt) [Images of landscape as an existential state of poetry: theoretical aspect]. (Dysertatsiia kandydata filologichnykh nauk). Lviv [in Ukrainian].
14. Pigarev, K. V. (1972). Russkaya literatura i izobrazitelnoe iskusstvo. Ocherki o russkom natsionalnom peyzazhe sere-diny XX veka [Russian Literature and Fine Arts. Essays on Russian national landscape mid XX century]. Moskva: Nauka [in Russian].
15. Rozina, R. I. (1991). Chelovek i lichnost v yazyke. Logicheskiy analiz yazyka. Kulturnye kontsepty [A man and person-ality in language. Logical analysis of the language. Cultural concepts]. Moskva: Nauka [in Russian].
16. Saveleva, I. P. (2009). Idei kosmizma v muzykalnoy kulture serebryanogo veka [The ideas of cosm in musical culture of the Silver age]: monografiya. Nizhnevartovsk [in Russian].
17. Sviridova, Yu. O. (2015). Peizazhnyi obraz v avstraliiskii poezii XX stolittia: linhvokohnityvnyi ta linhvosynerhetychnyi aspekty [Landscape image in Australian poetry XX century: linguistic, cognitive and synergistic aspects]. (Dysertatsiia kandy-data filologichnykh nauk). Zhytomyr [in Ukrainian].
18. Sviridova, Yu. O. (2018). Peizazhnyi obraz v avstraliiskii poezii XX stolittia: linhvokohnityvnyi ta linhvosynerhetychnyi aspekty [Landscape image in Australian poetry XX century: linguistic, cognitive and synergistic aspects]. Linhvokohnityvna poetolohiia: kolektyvna monohrafiia. Kherson [in Ukrainian].
19. Ursul, A. D. (2012). Kosmoglobalistika: genesis i napravleniya issledovaniy [Space and globalisation: genesis of research issues]. *Vek Globalizatsii*, 2, 17–31. Retrieved from: http://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2012_2/017-031.pdf [in Russian].
20. Ursul T. A. (2011). Kontseptsiya antropokosmizma i sotsioprirodnyy etap globalnoy evolyutsii [The theory of anthro-pocosmism and sustainable evolution of nature]. Retrieved from: http://www.misis.ru/Portals/0/Download/Press/2011/Ursul_Antropocosmizm_11.11.11.doc [in Russian].
21. Shurma, S. H. (2011). Realizatsiia kontseptualnoi modeli *VELYKYI LANTSIUH BUTTIA* u opovidanniakh A. Birsy ta M. Yatskova [The reproduction of the conceptual model *VELYKYI LANTSIUH BUTTIA* in A. Birs and M. Yatskovathe stories]. *Nova filolohiia*, 45, 159–161 [in Ukrainian].
22. Shurma, S. G. (2013). *VYELIKAYA TSYEP BYTIYA* v amerikanskom i ukrainskom yazykovom soznanii [VYELIKAYA TSYEP BYTIYA in Ukrainian and American language and mind]. *Lingvokontseptologiya: perspektivnye napravleniya*: mono-grafiya / A. E. Levitskiy, S. I. Potapenko, O. P. Vorobeva i dr. Lugansk, 459–473 [in Russian].
23. Epshteyn, M. (1990). Priroda, mir, taynik vselennoy... Sistema peyzazhnykh obrazov v russkoy poezii [Nature, the world, and the galaxy's secret places. System of images in the Russian poetry]. Moskva: Vysshaya shkola. Retrieved from: <http://www.emory.edu/INTELNET/l.culture.html> [in Russian].
24. Hall, P. (2011). Gathering points: Australian Poetry: a natural selection: thesis submitted in the fulfillment of requirement Doctor of Creative Arts degree. Wollongong University. Retrieved from: <http://ro.uow.edu.au/theses/3471>
25. Lakoff, G. (1989). More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago; London: The University of Chicago Press.
26. Vida Gudonienė (2006). Kontsept *TISHINA / MOLCHANIE / POKOY* v lirike I. Bunina [The concept of *TISHINA / MOLCHANIE / POKOY* in I. Bunin's poetry]. *Žmogus ir žodis*, 3, 21–25 [in Russian].

DICTIONARIES

27. Tokarev, S. A. (ed.). (1980). Mify narodov mira. Entsiklopediya [The World Myths]: v 2 t. Moskva: “Sovetskaya entsiklopediya”, 2 [in Russian].
28. Semenova, S. G. (ed.). (1993). Russkiy kosmizm: antologiya filosofskoy mysli [Russian Cosmism: anthology of philosophical ideas]. Moskva: Pedagogika-Press [in Russian].
29. Cassell's Encyclopaedia of World Literature: in 2 vol. / ed. by S. H. Steinberg, General Editor J. Buchanan-Brown. Vol. I : Histories and General Articles. Cassel and Company Ltd-London, 1973. 586 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Australian Poetry (1968). Selected by Dorothy Auchterlonie. Angus and Robertson.
2. Beveridge, J. The Lake. Sixteen poems. Retrieved from: <http://www.austlit.com/a/beveridge/16poems.html>
3. O'Connor, M. Falling Pearls Cliff (Blue Mountains). Retrieved from: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/o-connor-mark/falling-pearls-cliff-blue-mountains-0692083>
4. O'Connor, M. Minnamurra Forest. Retrieved from: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/o-connor-mark/minnamurra-forest-0161087>
5. The Oxford Book of Australasian Verse. Chosen by Walter Murdoch. London, New York: H. Milford, Oxford Univ. Press, 1918. 512 p.
6. Poetry in Australia: From the Ballads to Brennan. Chosen by T. Inglis Moore. Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1965. Vol. I. XLIII. 313 p.
7. Salom, P. City at Dusk. Retrieved from: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/salom-philip/city-at-dusk-0490006>
8. Slessor, K. (1975). Selected Poems. Sydney: Angus and Robertson.
9. Slessor, K. Stars. Retrieved from: Stars, by Kenneth Slessor | Poeticous: poems, essays, and short stories
10. Wallace-Crabbe, C. Again. Retrieved from: <http://www.poetrylibrary.edu.au/poets/wallace-crabbe-chris/again-0064028>

УДК 811.161.2'373.46:004

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.31

ТЕРМІНІЗАЦІЯ ПИТОМИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ПОПОВНЕННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Смєнова Л. В.

Лиманська філія Української державної академії залізничного транспорту

У статті розглянуто утворення дієслівних термінів сфери комп'ютерних технологій унаслідок термінізації як одного з найбільш продуктивних механізмів семантичної деривації в українській мові. Передусім наголошено на перекладі як основному етапові становлення термінів сфери комп'ютерних технологій, що зумовлено зародженням комп'ютерної галузі в США й звідси англійським походженням комп'ютерної термінології. Окреслено специфіку формування дієслівних термінів сфери комп'ютерних технологій як важливого засобу української комп'ютерної термінології. З огляду на спосіб перекладу з мови-донора (еквівалентний й безеквівалентний) дієслова уналежнено до двох типів – ті, які мають перекладний відповідник (запозичений чи питомий), і ті, які не мають такого відповідника. У межах перекладних еквівалентних відповідників визначено механізми семантичної деривації – термінізацію й транстермінізацію. Висвітлено сутність термінізації й досліджено її особливості з урахуванням дієслівного термінотворення й участі питомих відповідників у цьому процесі. Наголошено, що основним прийомом термінізації питомих дієслівних відповідників є метафоризація, оперта на асоціацію й аналогію. Проаналізовано категорійносемантичну природу питомих дієслів української мови як перекладних еквівалентів. З'ясовано, що найчастіше процесу термінізації зазнають дієслова на позначення дії, зокрема конкретної фізичної дії (вивантажити / вивантажувати, вирівняти / вирівнювати, вирізати / вирізувати, витерти / витирати, витягти / витягати тощо), інтелектуальної діяльності (запам'ятати / запам'ятовувати, записати / записувати, зчитати / зчитувати тощо), руху-переміщення (ввести / вводити, ввійти / входити, вивести / виводити, вийти / виходити, зайти / заходити, зсунути / зсувати, змістити / зміщувати, крутити, навести / наводити та ін.). Простежено особливості розвитку семантичної структури утворених термінів у тому чи тому контексті.

Ключові слова: термін сфери комп'ютерних технологій, дієслівний термін, семантична деривація, термінізація, перекладний відповідник, питомий відповідник, мова-донор, мова-реципієнт, лексико-семантичний варіант, сема.

Smienova L. V. Terminologization of the authentic verbs for the designation of action as a mechanism for the development of terminology in the field of computer technologies. The article considers the formation of verbal terms in the field of computer technologies due to terminologization as one of the most productive mechanisms of semantic derivation in the Ukrainian language. Primary attention is focused on translation as the main stage of forming terms in the field of computer technologies, conditioned by the fact that the United States is the place where the computer industry originated, and hence the English origin of the computer terminology. The specifics of the formation of verbal terms in the field of computer technologies as an important means of the Ukrainian computer terminology system are determined. According to the method of translation from the donor language (equivalent and non-equivalent), verbs are divided in two types – verbs that have a translation equivalent (borrowed and native) and verbs that do not have it. The mechanisms of semantic derivation – terminologization and transterminologization within the limits of translation equivalents are established. The essence of terminologization is clarified and its features are studied taking into account the verb term formation and the participation of authentic equivalents in this process. It is highlighted that the main method of terminologization of authentic verbal equivalents is metaphorization based on association and analogy. The article analyzes the categorical semantic nature of Ukrainian authentic verbs as translation equivalents. It is ascertained that verbs denoting action, in particular a specific physical action (vyvantazhyty / vyvantazhuvaty, vyrivniaty / vyrivniuvaty, vyrizaty / vyrizuvaty, vyterty / vytiryaty, vytyahy / vytyahaty etc.), intellectual activity (zapamiataty / zapamiatovuvaty, zapysaty / zapysuvaty, zchytaty / zchytuvaty etc.), traffic-movement (vvesty / vvodyty, vviyty / vkhodyty, vyvesty / vyvodyty, vyity / vykhodyty, zaity / zakhodyty, zsunuty / zsuvaty, zmistyty / zmishchuvaty, krutyty, navesty / navodyty and others) undergo the process of terminologization the most often. The peculiarities of the development of the semantic structure of the formation of terms in a particular context are observed.

Key words: term of computer technologies, verbal term, semantic derivation, terminologization, translation equivalent, authentic equivalent, language-donor, language-recipient, lexical-semantic variant, seme.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Глобалізаційні процеси зумовлюють зміну пріоритетів: якщо спершу запорукою розквіту тієї чи тієї галузі виробництва вважали матеріал, енергію й капітал, то сьогодні визначаль-

ним чинником якісних змін у суспільстві є інформація, або т. зв. інформаційний ресурс.

Інформатизація як процес активного формування та всебічного використання інформаційного ресурсу передбачає випрацювання умінь і навичок користу-

ватися різними засобами та механізмами для пошуку, збору, нагромадження, зберігання, перероблення й передавання цього ресурсу, мати вільний доступ до сучасних високорозвинених телекомунікаційних систем, Інтернету, які слугують джерелом інформації, необхідної у тій чи тій сфері для формування наукових знань, що відповідно зумовлює стрімкі темпи комп'ютеризації, тобто забезпечення реалізації всіх названих процесів за допомогою комп'ютерних технологій. А це, своєю чергою, впливає на розвиток комп'ютерної фахової мови, й передусім термінології, яка покликана забезпечувати порозуміння між користувачами цих технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Комп'ютерна галузь одна з наймолодших серед інших галузей і її становлення відбувається досі, проте українське термінознавство вже має певні здобутки в цій царині. Це – студії А. О. Ніколаєвої, І. Б. Ментинської, Г. В. Наконечної, О. В. Гаврилової, І. М. Філюк, С. М. Дерби та ін. Зокрема, А. О. Ніколаєва здійснила спробу комплексно, з урахуванням лексико-семантичного й словотвірного рівнів дослідити терміносистему програмування, комп'ютерних мереж і захисту інформації [9]. Свою версію словотвірного аналізу комп'ютерних термінів запропонувала І. М. Філюк. Дослідниця головно зосередила увагу на описові словотвірних типів морфологічних і неморфологічних способів творення термінів, з'ясувала сутність варіантності комп'ютерних термінів і установила типи словотвірних варіантів [12]. І. Б. Ментинська в серії наукових статей, як одноосібних, так і у співавторстві з Г. В. Наконечною, з'ясувала лексико-генетичні, лексико-семантичні, структурно-словотвірні особливості сучасної комп'ютерної термінології, виявила специфіку лексикографування комп'ютерних термінів, а також розглянула мовностилістичні проблеми, пов'язані з уживанням їх у наукових текстах [3; 4; 5; 6; 7; 8]. О. В. Гаврилова окреслила напрями розвитку комп'ютерної лексики, типологізувала комп'ютерну лексику на термінологію апаратного забезпечення й термінологію програмного забезпечення, схарактеризувала шляхи поповнення термінів кожного типу, спостерегла частотність функціонування їх в українській мові [1; 2].

Окрім іншого, схарактеризовано специфіку творення дієслівних термінів у комп'ютерній термінології, що відбувається різними способами [11]. Твірними для таких термінів слугують дієслова різної категорійносемантичної природи, які по-різному виявляють свій потенціал.

Формулювання мети й завдань статті. Мета пропонованої статті – проаналізувати особливості творення дієслівних термінів сфери комп'ютерних технологій (далі СКТ) унаслідок метафоризації дієслів на позначення дії в українській мові. Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) окреслити специфіку термінізації як різновиду семантичної деривації термінів в українській мові; 2) з'ясувати категорійносемантичну природу дієслів як твірних для термінів сфери комп'ютерних технологій; 3) описати особливості термінізації дієслів дії як способу утворення комп'ютерних термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним з найпоширеніших способів творення комп'ютерних термінів з урахуванням перекладу як початкового етапу потрапляння комп'ютерних термінів у ту чи ту мовну систему є семантична деривація. Її репрезентовано двома основними механізмами – термінізацією й транстермінізацією. Термінізацію дефінують як важливий шлях «формування українських терміносистем, суть якого полягає в поняттєво-термінологічній спеціалізації семантики мовної одиниці, унаслідок чого вона набуває ознак терміна й відповідає вимогам до нього, а також посідає своє місце в терміносистемі, вибудовує певні відношення з іншими її складниками» [10, 78]. Термінізації можуть зазнавати як запозичені дієслова, так і питоми. Щодо питомих, то одну з найбільш кількісно наповнених груп становлять дієслова на позначення дії, зокрема *ввести / вводити, вибрати / вибирати, вивести / виводити, вивільнити / вивільняти, видаляти / видаляти, виділити / виділяти, вийти / виходити, вирізати / вирізувати, витерти / витирати, відвідати / відвідувати, заборонити / забороняти, завантажити / завантажувати, задати / задавати, закрити / закривати, замостити / замоцувати, запам'ятати / запам'ятовувати, записати / записувати, запустити / запускати, зберегти / зберігати, згортати / згорнути, зчитати / зчитувати, надіслати / надсилати, назвати / називати, обрізати / обрізувати, обтягти / обтинати, очистити / очищати, передати / передавати, перейти / переходити, перемістити / переміщувати, перетягти / перетягувати* та ін. Серед механізмів термінізації, які традиційно виділяють [11, 11], переважають дієслівні терміни, утворені внаслідок метафоризації значення твірного дієслова. Примітно, що метафоризації здебільшого зазнає семантика дієслів, що експлікують власне дію, зокрема конкретну фізичну дію (*вивантажити / вивантажувати, вирівняти / вирівнювати, вирізати / вирізувати, витерти / витирати, витягти / витягати тощо*), інтелектуальну діяльність (*запам'ятати / запам'ятовувати, записати / записувати, зчитати / зчитувати тощо*), рух-переміщення (*ввести / вводити, вийти / виходити, вивести / виводити, вийти / виходити, зайти / заходити, зсунути / зсувати, змістити / зміщувати, крутити, навести / наводити та ін.*) тощо. Поодинокі репрезентовані випадки метафоризації семантики дієслів стану.

Дієслова на позначення **конкретної фізичної дії** як різновиду дієслів, що виражають дію, зокрема *вивантажити / вивантажувати, вирівняти / вирівнювати, вирізати / вирізувати, витерти / витирати, витягти / витягати, відкрити / відкривати, завантажити / завантажувати, замостити / замоцувати, звільнити / звільняти, згорнути / згортати, обрізати / обрізувати, обтягти / обтинати, очистити / очищати, приховати / приховувати, розгорнути / розгортати* та ін., досить часто слугують твірними дієслівних термінів СКТ.

Дієслово *вирівняти / вирівнювати*, яким перекладено англійський комп'ютерний термін *to justify*, у загальних тлумачних словниках подано зі значеннями: 1) 'робити що-небудь рівним, без заглибин,

виступів || робити прямим, випрямляти, розправляти що-небудь зігнуто || робити рівномірним»; 2) 'робити рівним по вертикалі або горизонталі положення кого-, чого-небудь'; 3) 'розміщати, ставити по прямій лінії (ряд, колону і т. ін.)' (ВТССУМ, 148; СУМ-20, II, 413–414). Другий зафіксований лексико-семантичний варіант ('робити рівним по вертикалі або горизонталі положення кого-, чого-небудь') послугував основою для спеціалізації цього значення, реалізованої в дефініції спільнозвучного терміна СКТ 'робити всі написані у документі рядки такими, щоб вони мали однакову довжину, починалися й закінчувалися на одному рівні' (АУТС, 288), або 'розмістити рядки тексту рівномірно вздовж лівого та правого країв, вставляючи додатковий простір між словами в кожному рядку' (Англ.-укр. глос., 98), напр.: *Word дозволяє відкривати багато вікон для одночасної роботи з декількома текстами, а також розбити одне активне вікно по горизонталі на два й вирівняти їх* (Я. Бакушевич, 139); *Кнопка «Вирівняти / Розподілити» дає змогу вирівняти відносно певного боку (лівого або правого, зверху або знизу, центру, горизонтально або вертикально) декілька виділених об'єктів* (Я. Бакушевич, 177).

Проте дібраний фактичний матеріал уможливило виокремити ще два термінні значення дієслова *вирівняти / вирівнювати*, які не значаться в досліджуваних лексикографічних джерелах і які розвинулися на основі семи 'робити рівномірним', частково репрезентованої в першому лексико-семантичному варіанті загальнозживаного дієслова *вирівняти / вирівнювати*, – 'посунути межі таблиць так, щоб вони візуально були однаковими', напр.: *Автоформат таблиці дозволяє автоматично підбирати розміри таблиці за вмістом або шириною вікна <...>, а також вирівняти ширину стовпчиків і висоту рядків* (Я. Бакушевич, 175), і 'збалансувати позначувані параметри', напр.: *Відкрийте зображення на окремій вкладці та клацніть кнопку «Вирівняти» якравість / контрастність / гама / баланс* (В. Березовський, 132).

З чотирма лексико-семантичними варіантами зафіксовано в тлумачних словниках дієслово *вирізати / вирізувати* (англ. *to cut*): 1) 'ріжучи, відокремлювати від чого-небудь або виймати, видаляти з чогось, звідкись'; 2) 'ріжучи, обрізуючи, виготовляти що-небудь'; 3) 'чим-небудь гострим, ріжучим робити візерунки, написи і т. ін.'; 4) 'винищувати холодною зброєю всіх чи багатьох' (СУМ-20, II, 416). Перший лексико-семантичний варіант частково послугував основою для продукування комп'ютерного дієслівного терміна із семантикою 'виділити потрібний фрагмент та переслати його у відповідний буфер чи у тимчасову пам'ять' (АУТС, 133), розвиненою внаслідок метафоризації первинного значення (перенесення значення відбулося за подібністю позначуваної дії), напр.: *Ці команди відповідно копіюють або вирізають (забирають) вибрані об'єкти в буфер обміну* (Я. Глинський, 94); *Виокремлену ілюстрацію можна скопіювати або вирізати в буфер, а також просто вилучити відповідними командами меню Правка (Edit)* (В. Горлач, 68).

У результаті метафоризації значення за подібністю виконуваної дії 'наповнювати що-небудь (віз, вагон, судно і т. ін.) вантажем' (СУМ-20, V, 61), вираженого дієсловом *завантажити / завантажувати* (англ. *to download*), постав спільнозвучний дієслівний термін із семантикою 'передавати інформацію (дані, програми та ін.) з одного інформаційного пристрою до іншого з метою її використання або застосування під час виконання певних операцій' (СУМ-20, V, 61). Цю ж семантику, правда, з незначною зміною формулювання відображено в дефініціях, поданих в інших словниках, пор.: 'скачувати пересилання файлу (комп'ютерною мережею) з віддаленого комп'ютера; пересилання інформації з одного пристрою на інший' (АУТС, 168); 'переміщати програму із зовнішнього пристрою в оперативну пам'ять ПК [персонального комп'ютера]' (ТЗІ, 330 (→ *віддієсл. ім.*)); 'пересилати дані з носія даних до основної пам'яті або з основної у регістру з метою безпосереднього використання їх в операціях процесора' (ТЗІ, 14). Приклади ілюструють сутність позначуваної реалії. До того ж докладний аналіз функціонування цього терміна в різних контекстах дав змогу простежити тенденції контекстного оточення цього терміна й відповідно можливості синонімною заміни. Зокрема, за умови керування дієслівного терміна *завантажити / завантажувати* іменниками *шаблон, драйвер, програма*, найчастіше його синонімами в цьому контексті є дієслова *помістити, установити*, напр.: *У MS-DOS 2.0 з'явилась можливість завантажувати в пам'ять додаткові драйвери для роботи* (Я. Бакушевич, 44); за умови керування іменниками *дані, файл, сторінка* – дієслово *імпортувати*, напр.: *...браузер завантажує дані з Інтернет й демонструє гіпертекстовий документ...* (Я. Бакушевич, 257). «Англійсько-український глосарій виробів Microsoft» (за ред. проф. Богдана Рицара) фіксує ще одне значення дієслівного терміна *завантажити / завантажувати*, використуваного в комп'ютерній сфері, – 'увімкнути ПК [персональний комп'ютер]' (Англ.-укр. глос., 34). Частота зживання терміна з такою дефініцією, правда, значно нижча, напр.: *Завантажити систему – значить запустити комп'ютер, у процесі чого зчитуються усі файли, необхідні для подальшої роботи операційної системи* (Я. Бакушевич, 281).

Ще одним дієслівним терміном, мотивувальним для якого послугувало дієслово на позначення конкретної фізичної дії, є *замостити / замощувати* (англ. *to tile*). У тлумачних словниках його фіксують зі значеннями: 1) 'вистилати, покривати якусь поверхню або закривати, закладати вибоїну, отвір (каменем, дерев'яними брусами, дошками і т. ін.)'; 2) 'класти, розміщувати щось кругом, по всій поверхні кого-, чого-небудь; обкладати' (СУМ-20, V, 358). Унаслідок метафоризації (за подібністю виконуваної дії) першого наведеного значення постав комп'ютерний термін з дефініцією 'заповнити простір на моніторі або на його ділянці багатьма копіями того самого зображення' (Англ.-укр. глос., 161), напр.: *Існує можливість замостити Робочий стіл малюнком, розміщеним у вікні редактора* (Я. Бакушевич, 119).

Кількісно обмеженою є друга група дієслівних термінів, мотивованих дієсловами на позначення інтелектуальної (мисленнєвої) діяльності. Це, зокрема, *задати / задавати, запам'ятати / запам'ятовувати, записати / записувати, зчитати / зчитувати* та ін.

Дієслово *запам'ятати / запам'ятовувати* (англ. *to store, to memorize*) у тлумачних словниках української мови відоме зі значеннями: 1) 'зберігати, тримати в пам'яті'; 2) 'рідко втратити в пам'яті, забути'; 3) 'спец. фіксувати інформацію (про спеціальні пристрої)' (ВТССУМ, 410; СУМ-20, V, 396). Третій лексико-семантичний варіант 'спец. фіксувати інформацію (про спеціальні пристрої)', який розвинувся внаслідок перенесення значення 'зберігати, тримати в пам'яті' (за подібністю до названої твірним дієсловом дії), власне репрезентує дефініцію дієслівного терміна СКТ. Подібні тлумачення цього терміна засвідчено й в інших лексикографічних джерелах, пор.: 'фіксувати інформацію в пам'яті комп'ютера' (НРУАТСІ, 123 (→ *віддієсл. ім.*)), напр.: *В Office365 не потрібно запам'ятовувати електронні адреси кореспондентів, – достатньо знати прізвище адресата, а система сама підкаже адресу електронної скриньки* (С. Литвинова, 8).

Іноді подибуємо випадки, коли творення терміна сфери комп'ютерних технологій може супроводжуватися подвійною метафоризацією. Таке маємо тоді, коли спершу внаслідок переосмислення значення твірного слова (на основі подібності виконуваних людиною дій) постає вторинне, термінно пов'язане значення, але виконання дії, названої цим терміном, ще реально або умовно приписують людині, напр.: *Програміст, послуговуючись випрацюваним для цього алгоритмом натискання клавіші, запам'ятовує введену інформацію на флеш-карту* (М. Редько, 285). Згодом же відбувається переосмислення значення дії, номінованої терміном, у напрямку від називання дії, властивої особі, до процесу, перебіг якого характерний для не-особи. Інакше кажучи, на кінцевому етапі сформовано комп'ютерний термін унаслідок персоніфікації першого термінного значення. У результаті натрапляємо в текстах на комп'ютерний термін *запам'ятати / запам'ятовувати*, утворений у результаті першої і другої метафоризації, пор.: *У реченні Під час роботи з Internet браузер запам'ятовує адреси вебсайтів і сторінок, які ви переглядали...* (О. Ярмуш, 154); *Ці програми запам'ятовують дані про стан програми та системних областей дисків у нормальному стані*

(до зараження) і порівнюють ці дані у процесі роботи ПК [персонального комп'ютера] (Л. Борян, 38).

Так постають й інші комп'ютерні терміни, мотивовані дієсловами на позначення інтелектуальної діяльності, зокрема *записати / записувати* (англ. *to write, to record*) зі значенням 'фіксувати будь-яку інформацію на матеріальному носії для наступного відтворення або використання' (СУМ-20, V, 413–414), *зчитати / зчитувати* (англ. *to read*) зі значенням 'спец. «витагувати» за допомогою електронного пристрою інформацію, що міститься в його носіях (графічному зображенні, магнітній стрічці, перфострічці, запам'ятовувальному пристрої і т. ін.), для її подальшого використання' (ВТССУМ, 484; СУМ-20, VI, 414), або 'одержувати дані із запам'ятовувального пристрою, із носія даних чи інших джерел' (ДСТУ 2228-93, п. 1.1 (→ *віддієсл. ім.*); НРУАТСІ, 453 (→ *віддієсл. ім.*)) тощо, пор.: *Точне копіювання необхідне, наприклад, коли користувач хоче зібрати з декількох своїх дисків необхідну інформацію і записати її в такому самому вигляді на окремий диск* (Є. Чемес, 297) і *Односесійний режим запису (Session-At-Once – SAO) – це такий режим, при якому лазер за один прохід записує одну сесію...* (Є. Чемес, 288); *Контролер зчитує значення керуючого регістра і бачить команду «write»...* (В. Шеховцов, 364) і *Файли з комп'ютерними даними зчитують приводи дисків комп'ютерів, а звукові записи відтворюють побутовими музичними програвачами* (Є. Чемес, 305).

Висновки й перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Одним зі шляхів формування власне української термінології сфери комп'ютерних технологій є послуговування в ній на позначування процесу, дії чи стану дієслівними термінами, які роблять висловлювану думку більш динамічною, природною, що відображає самотність граматичної організації формування думки українців. Серед питомих дієслів як перекладних еквівалентів англійських дієслівних термінів помітне місце посідають вербатииви на позначення дії, зокрема конкретної фізичної дії, мисленнєвої діяльності тощо. Термінізація цих дієслів відбувається за рахунок метафоризації, опертої на аналогію (функційну чи візуальну) до тієї чи тієї реалії або асоціації з тими чи тими уявленнями.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в окресленні особливостей творення дієслівних термінів сфери комп'ютерних технологій унаслідок термінізації інших підгруп дієслів на позначення дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилова О. В. Місце комп'ютерної термінології в українській мові. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2017. Вип. 45. С. 189–193.
2. Гаврилова О. В. Термінологія комп'ютерного програмного забезпечення. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. праць до 100-річчя Дніпров. нац. ун-ту імені О. Гончара (1918–2018 pp.). Дніпро : ЛІРА, 2017. Вип. 18. С. 11–17.
3. Ментинська І. Лексико-генетичні особливості сучасної комп'ютерної термінології. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2014. № 791. С. 71–74.
4. Ментинська І. Сучасні тенденції термінознавчих досліджень (на матеріалі комп'ютерної термінології). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. 2018. Вип. 31. С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2016_842_18.
5. Ментинська І. Б. Синонімія в сучасній комп'ютерній термінології. *Термінологічний вісник* : зб. наук. праць. Київ : Інститут української мови НАНУ, 2015. Вип. 3 (2). С. 177–183.

6. Ментинська І. Б., Наконечна Г. В. Комп'ютерний термін як одиниця терміносистеми: ступінь відповідності вимогам. *Український смисл* : наук. зб. 2018. С. 23–31.
7. Ментинська І. Б., Наконечна Г. В. Становлення української комп'ютерної термінології : лексикографічний аспект. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2018. № 2 (16). С. 273–278.
8. Ментинська І., Наконечна Г. Структурно-словотвірні особливості сучасної комп'ютерної термінології. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 86–91.
9. Ніколаєва А. О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 16 с.
10. Петрова Т. Шляхи формування сучасної української фітомеліоративної термінології : термінологізування загальноживаної лексики й ретермінологізування лексики інших наук. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми української термінології* : зб. наук. праць. 2017. № 869. С. 77–82.
11. Сменова Л. В. Лексико-словотвірні процеси в системі дієслів-термінів сфери комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Дрогобич, 2021. 20 с.
12. Філюк І. М. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики (словотвірний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2007. 23 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- Англ.-укр. глос.** – Англійсько-український глосарій виробів Microsoft / за ред. проф. Богдана Рицара. Львів : ЕКОінформ, 2006. 208 с.
- АУТС** – Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / авт.-укл. Е. М. Проїдаков, Л. А. Теплицький. Київ : ВД «СофтПрес», 2005. Вид. 1. 552 с.
- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
- СУМ–20** – Словник української мови : у 20 тт. / гол. наук. ред. В. М. Русанівський; НАН Укараїни, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наукова думка, 2010–2018. Т. I–IX.
- ТСзІ** – Тлумачний словник з інформатики / авт.-укл. : Г. Г. Півняк; Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін. Донецьк : Нац. гірн. ун-т, 2010. 600 с.
- ТзІ** – Тезаурус з інформатики : веб-сайт. URL: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Тезаурус%20інформатика.pdf>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бакушевич Я. М., Капаціла Ю. Б. Інформатика та комп'ютерна техніка : навч. методичний посібник. Тернопіль : ТІСІТ, 2007. 292 с.
2. Березовський В. С., Потієнко В. О., Завадський І. О. Основи комп'ютерної графіки : навч. посібник. Київ : Вид. група ВНУ, 2009. 400 с.
3. Борян Л. О. Комп'ютери та комп'ютерні технології : курс лекцій. Миколаїв, 2019. 139 с.
4. Глинський Я. М. Комп'ютер у кожний дім : самовчитель. Львів : СПД Глинський, 2008. 256 с.
5. Горлач В., Левченко О. Табличний процесор Microsoft Excel. 1998. 103 с.
6. Литвинова С. Г., Спірін О. М., Анікіна Л. П. Хмарні сервіси Office 365 : навч. посібник. Київ : Компрінт, 2015. 170 с.
7. Редько М. М. Інформатика та комп'ютерна техніка : навч.-методич. посібник. Вінниця : Нова книга, 2007. 568 с.
8. Чемес Є. О., Ямпольський Ю. С. Цифровий запис та відтворення інформації : навч. посібник. Одеса : Наука і техніка, 2008. 404 с.
9. Шеховцов В. А. Операційні системи : підруч. для вищих навч. закладів. Київ : Видавнича група ВНУ, 2005. 576 с.
10. Ярмуш О. В., Редько М. М. Інформатика і комп'ютерна техніка : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2006. 359 с.

REFERENCES

1. Havrylova, O. V. (2017). Mistse kompiuternoї terminolohii v ukrainśkii movi [The place of computer terminology in the Ukrainian language]. *Linhvistychni doslidzhennia*: zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody, 45, 189–193 [in Ukrainian].
2. Havrylova, O. V. (2017). Terminolohiia kompiuternoho prohramnoho zabezpechennia [Computer software terminology]. *Doslidzhennia z leksykolohii i hramatyky ukraїnskoi movy*: zb. nauk. prats do 100-richchia Dniprov. nats. un-tu imeni O. Honchara (1918–2018 rr.). Dnipro: LIRA, 18, 11–17 [in Ukrainian].
3. Mentynska, I. (2014). Leksyko-henetychni osoblyvosti suchasnoi kompiuternoї terminolohii [Lexical and genetic features of modern computer terminology]. *Visnyk Natsionalnoho un-tu «Lvivska politekhnikha». Seriiia «Problemy ukraїnskoi terminolohii»*, 791, 71–74 [in Ukrainian].
4. Mentynska, I. (2018). Suchasni tendentsii terminoznavchychkh doslidzhen (na materialii kompiuternoї terminolohii) [Current trends in terminological research (based on computer terminology)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Linhvistyka»*: zb. nauk. prats, 31, 33–38. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2016_842_18 [in Ukrainian].
5. Mentynska, I. B. (2015). Synonimiiia v suchasni kompiuternii terminolohii. *Terminolohichnyi visnyk*: zb. nauk. prats. Kyiv: Instytut ukraїnskoi movy NANU, 3 (2), 177–183 [in Ukrainian].
6. Mentynska, I. B., Nakonechna, H. V. (2018). Kompiuternyi termin yak odynytisia terminosystemy: stupin vidpovidnosti vymoham [Computer term as a unit of terminology: the degree of compliance]. *Ukraїnskyi smysl*: nauk. zb., 23–31 [in Ukrainian].

7. Mentynska, I. B., Nakonechna, H. V. (2018). Stanovlennia ukrainskoi kompiuternoї terminolohii: leksykoɦrafichnyi aspect [Formation of Ukrainian computer terminology: lexicographic aspect]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Filolohichni nauky»*, 2 (16), 273–278 [in Ukrainian].
8. Mentynska, I., Nakonechna, H. (2016). Strukturno-slovotvirni osoblyvosti suchasnoi kompiuternoї terminolohii [Structural and word-forming features of modern computer terminology]. *Visnyk Natsionalnoho un-tu «Lvivska politekhnikha»*. Seriiia «Problemy ukrainskoi terminolohii», 842, 86–91 [in Ukrainian].
9. Nikolaieva, A. O. (2002). Strukturno-semantychna kharakterystyka terminolohii prohramuvannia, kompiuternykh merezh ta zakhystu [Structural and characteristics of a programming terminology, computer nets and information protection]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
10. Petrova, T. (2017). Shliakhy formuvannia suchasnoi ukrainskoi fitomelioratyvnoi terminolohii: terminolohizuvannia zahalnovzhyvanoї leksyky y reterminolohizuvannia leksyky inshykh nauk [Ways of formation of modern Ukrainian phytomeliorative terminology: terminologizing of commonly used vocabulary and reterminologizing of vocabulary of other sciences]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”*. Seriiia: *Problemy ukrainskoi terminolohii*, 869, 77–82 [in Ukrainian].
11. Smienova, L. V. (2021). Leksyko-slovotvirni protsesy v systemi diiesliv-terminiv sfery kompiuternykh tekhnolohii [Lexical and word-formation processes in the system of verb terms in the field of computer technologies]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Drohobych [in Ukrainian].
12. Filiuk, I. M. (2007). Dynamichni protsesy u formuvanni ukrainskoi terminosystemy informatyky (slovotvirnyi aspekt) [Dynamic processes in the formation of the Ukrainian terminology of computer science (word-forming aspect)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Odesa [in Ukrainian].

DICTIONARIES

- Англ.-укр. глос.** – Anhliisko-ukrainskyi hlosarii vyrobiv Microsoft [English-Ukrainian glossary of Microsoft products] / za red. prof. Bohdana Rytsara. Lviv: EKOinform, 2006.
- АУТС** – Anhlo-ukrainskyi tlmachnyi slovnyk z obchysliuvalnoi tekhniky, Internetu i prohramuvannia [English-Ukrainian explanatory dictionary on computer technology, Internet and programming] / avt.-ukl. E. M. Proidakov, L. A. Teplytskyi. Kyiv: VD «SoftPres», 2005, 1.
- ВТССУМ** – Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / ukl. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2009.
- СУМ–20** – Slovnyk ukrainskoi movy : u 20 t. [Dictionary of the Ukrainian language] / hol. nauk. red. V. M. Rusanivskyi; NAN Ukarainy, Ukr. mov.-inform. fond. Kyiv: Naukova dumka, 2010–2018. T. I–IX.
- ТСзІ** – Tlmachnyi slovnyk z informatyky [Explanatory dictionary of computer science] / avt.-ukl.: H. H. Pivniak; B. S. Busyhin, M. M. Diviziniuk ta in. Donetsk: Nats. hirn. un-t, 2010.
- ТзІ** – Tezaurus z informatyky [Thesaurus in computer science]. Retrieved from: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Тезаурус%20інформатика.pdf

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATRRIAL

1. Bakushevych, Ya. M., Kapatsila, Yu. B. (2007). Informatyka ta kompiuterna tekhnika [Informatics and computer technology]. Ternopil: TISIT [in Ukrainian].
2. Berezovskyi, V. S., Potiienko, V. O., Zavadskyi, I. O. (2009). Osnovy kompiuternoї hrafiky [Basics of computer graphics]. Kyiv: Vyd. hrupa BHV [in Ukrainian].
3. Borian, L. O. (2019). Kompiutery ta kompiuterni tekhnolohii [Computers and computer technology]. Mykolaiv [in Ukrainian].
4. Hlynskyi, Ya. M. (2008). Kompiuter u kozhnyi dim: samovchytel [Computer in every home: self-taught.]. Lviv: SPD Hlynskyi [in Ukrainian].
5. Horlach, V., Levchenko, O. (1998). Tablychnyi protsesor Microsoft Excel [Microsoft Excel spreadsheet] [in Ukrainian].
6. Lytvynova, S. H., Spirin, O. M., Anikina, L. P. (2015). Khmarni servisy Office 365 [Office 365 cloud services]. Kyiv: Komprynt [in Ukrainian].
7. Redko, M. M. (2007). Informatyka ta kompiuterna tekhnika [Informatics and computer technology]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
8. Chemes, Ye. O., Yampolskyi, Yu. S. (2008). Tsyfrovyi zapys ta vidtvorennia informatsii [Digital recording and reproduction of information]. Odesa: Nauka i tekhnika [in Ukrainian].
9. Shekhovtsov, V. A. (2005). Operatsiini systemy [Operating Systems]. Kyiv: Vydavnycha hrupa BHV [in Ukrainian].
10. Iarmush, O. V., Redko, M. M. (2006). Informatyka i kompiuterna tekhnika [Informatics and computer technology]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

УДК 81'366.544

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.32

«ВІД ДУШІ ПОЕТА – У ДУШУ СЛУХАЧА» (ПОЕТИЧНИЙ ЗВУКОПИС ЛІНИ КОСТЕНКО)

Стецик М. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Ковач Г. Й.

Свалявський заклад загальної середньої освіти № 2

Статтю присвячено унікальній фоностилістиці Ліни Костенко, її віртуозним звуковим повторам (головно алітерації), які є «вибухом» глибинного мовного чуття, дієвим засобом подолання нейтральності тексту, оновлення його семантики за допомогою звукоресурсів та майстерним художнім декларуванням поетичної динаміки й експресії загалом. Акцентовано, що звукова організація авторського мовомислення як вишуканий мистецький феномен виявляється в певному контексті й у зв'язку із загальною експресивною інтенцією. Звукочислення постає як автономна в естетичному сенсі система, що формує той чи той звукообраз або звукову гаму, позірною незалежною від смислу слів, до яких входять зазначені звуки, фонічний план мовлення набуває потужного експресивного значення саме в нерозривному зв'язку з іншими (семантико-символічними, концептуальними) текстовими феноменами, у художній єдності з ними.

Зазначено, що звукове інструментування рядка, строфи, усього тексту зроблено з неймовірним відчуттям міри й смаку, а особливість фонетичної стилістики полягає в органічній єдності звуку й смислу, яка виявляється в релевантних звукових і семантичних опозиціях та кореляціях. Потужні поетичні стихії – звукова й семантико-асоціативна – експліковані синкретично, нероздільно, як одне органічне ціле. Доведено, що емоційний та інтелектуальний вимір поезії Ліни Костенко корелює з її дивовижною рецепцією слова та відчуттям його лінгвоментальної природи, у яку імпліковані глибинні сенси.

Зроблено узагальнення, що поетичне мовомислення Ліни Костенко – це перманентний процес пізнання й пізнавання слова, заглиблення в його історію й відчуття перспективи, мистецтво творення його (слова) багатовимірності. За допомогою майстерно дібраних звуків та звукових комплексів Ліна Костенко кристалізує вагомні концепти (*тиша, гармонія, музика, смуток, поразка* тощо). У її поетичних текстах звукова та асоціативна моделі визначають одна одну, і часто саме звукова стає кодом до розшифрування образної системи, що закорінена в семантиці.

Ключові слова: фоностилістика, фоносемантика, символізм, паронімічна атракція, повтор, алітерація, звукосмислове оновлення, текст, мовомислення, експресивна інтенція.

Stetsyk M. S., Kovach H. Y. “From poet’s soul to listener’s soul” (poetic sound coherence of Lina Kostenko). The article is devoted to Lina Kostenko’s unique phonostylistics, her masterful sound repetitions, primarily alliterations that act as manifestations (“explosion”) of deep linguistic sense, an effective means of avoiding neutrality of the text, improving its semantics through sound resources and skillful declaration of poetic expression. The author emphasizes that sound arrangement of the author’s linguistic thinking as a refined artistic phenomenon is manifested in a certain context and is related to the overall expressive intention. Sound coherence proves to be an autonomous system in the aesthetic sense, which forms a sound image or sound scale, seemingly independent of the meaning of these sound-constituent words. The phonic aspect of speech acquires powerful expressive meaning in inseparable connection with other aspects (semantic-symbolic, conceptual), in literary unity with them.

The article confirms that the sound instrumentation of a line, a stanza, the whole text is made with an incredible sense of proportion and taste, with the peculiarity of phonetic stylistics lying in the organic unity of sound and meaning, which is manifested in relevant sound and semantic oppositions and correlations. Powerful poetic elements – sound and semantic-associative – are explained syncretically, inseparably, as one organic whole. It is proved that the emotional and intellectual dimension of Lina Kostenko’s poetry organically correlates with her amazing reception of the word and the feeling of its linguo-mental nature, which implies intricate meanings.

It is generalized that Lina Kostenko’s poetic linguistic thinking is an ongoing process of cognition and appreciation of the word, immersion in its history and sense of perspective, the art of creating its multidimensionality. With the help of skillfully selected sounds and sound complexes, Lina Kostenko crystallizes important concepts (*silence, harmony, music, sadness, defeat, etc.*). In her poetic texts, sound and associative models define each other, with the sound one often becoming the code to deciphering the semantic-rooted figurative system.

Key words: phonostylistics, phonosemantics, symbolism, paronymic attraction, repetition, alliteration, phonetic semantic replacement, text, linguistic thinking, expressive intention.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Вчитаймося (і вслухаймося!) в неперевершені у фоносемантичному вимірі рядки поезій Ліни Костенко:

Осіній день, осінній день, осінній!

О синій день, о синій день, о синій!

Осанна осені, о сум! Осанна.

Невже це осінь, осінь, о! – та сама (5, 300).

*Баба Віхола, сива Віхола
на метільній мітлі приїхала.*

.....
Поле*м* їхала, в*землю* дихала

Баба Віхола, сива Віхола (5, 333).

На возі сіно, сіно, сіно!

Повз нього траса поспіша.

А дядько *цьво*хає сумлінно.

За ним вибрикує *лоша* (3, 183).

Як, яким шляхом (чи шляхами) доходять до нас ці твори? Непересічний поет та блискучий літературознавець і перекладач І. Качуровський зауважує, що таких шляхів є щонайменше три: перший (зазвичай традиційний) – **семантика, зміст** слів, однак, якщо обмежитися лише ним, поезія (головно на рівні рецептивної естетики) стане прозою. Інший шлях – це **ритм** як своєрідне насильство (за визначенням Ніцше), що зумовлює більшу чи меншу імперативність віршованого дискурсу. Третій шлях – **фоніка (звукова організація)**, тобто звучання твору (з перспективою на авдіальну рецепцію, цілеспрямований і скрупульозний добір певних фонем (звуків), їхня фреквентність та послідовність). І це звучання, як, зрештою, і ритм, впливає на нас не інтелектуально (опосередковано), з раціонального погляду, а безпосередньо: «від душі поета – у душу слухача» (або реципієнта-читача, якщо той читає вірші не подумки, а вголос) [Докл. див. про це: 15, 4–5].

Унікальна фоніка (фоностилістика) Ліни Костенко, віртуозні звукові повтори (алітерація, асонанс, фономімесис, різногранна паронімічна атракція) – це вибух глибинного мовного чуття, засіб подолання нейтральності тексту, оновлення семантики за допомогою звукоресурсів, живе художнє декларування поетичної динаміки й експресії загалом. Звукове інструментування рядка, строфи, всього тексту зроблено з неймовірним відчуттям міри й смаку, а особливість фонетичної стилістики полягає в органічній єдності звуку й смислу, яка виявляється в релевантних фонетичних і семантичних опозиціях та кореляціях. Потужні поетичні стихії – звукова й семантико-асоціативна – експліковані синкретично, нероздільно, як одне органічне ціле. До слова, зорієнтованість поезії на звуко-смісловий аспект, право на різні формально-словесні зближення – одне з незаперечних прав усієї літератури, «невід’ємне право кожної людини, яка творить» (В. Григор’єв) [Див. про це: 5].

Ліна Костенко витончено сприймає власне лінгвальну природу слова, відчуваючи ту ледь уловиму межу, де звук трансформується в зміст, а зміст, образно кажучи, стає тишею; поетка зосереджується на пізнанні й пізнаванні слова, його іманентної полівимірності. Удаючись до сучасної термінології, за допомогою майстерно дібраних звуків Ліна Костенко кристалізує вагомні концепти творчості (**гармонія,**

тиша, музика, свобода, поразка тощо). Скажімо, у вже цитованій поезії «Осіній день, осінній» алітерація **н** увиразнює концепт гармонії, а повторення консонанта **с** моделює смуток, невідворотність згадання; какофонічні **ф, т, п, г** у поєднанні з фономімесисом у вірші «Ми прилетіли вранці у Європу» виступають промовистими засобами концептуалізації образу чужого й непривітного міста-монстра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми фонетичного інструментування поетичних дискурсів Ліни Костенко спонукало до всебічного розгляду й опрацювання відповідної бібліографії. Зазначимо, що спеціальних праць, присвячених художнім можливостям поетичного звукопису (фоніки), у філологічній науці не так уже й багато. Це монографії Б. Якубського [29], І. Качуровського [15], В. Григор’єва [5], а також різноформатні філологічні студії В. Домбровського [10], А. Ткаченка [26], Н. Костенка [16], Н. Дащенко [7], О. Журавльова [13], Г. Сюті [24]. Ідеться про фонетичне інструментування тексту з проєкцією на інші образно-художні явища з експлікацією діалектичного взаємозв’язку образної, асоціативної та звукової дискурсивної моделі. У роботах О. Вишнякової [4], А. Критенка [20], Л. Зубової [14] категоріями сучасної лінгвостилістики відрефлексовано продуктивний мистецький феномен паронімічної атракції.

Спорадично проблеми звуко-сміслового оновлення поетичного тексту заторкуються в найбільш знакових костенкознавчих монографіях І. Дзюби [27], В. Брюховецького [3], Г. Жуковської [12], В. Саєнко [21], рівно ж в оригінальних студіях над поетикою Ліни Костенко авторства С. Єрмоленко [11], Л. Ставицької [22], М. Стецик [23]. Спеціальних робіт, присвячених цілісному осмисленню фоносемантичного феномену поетичних текстів Л. Костенко, поки що немає, є лише окремі спостереження над фоно-стилістичними явищами – паронімічною атракцією, римою, ритмомелодикою. Маємо на увазі статті Н. Бойко [1; 2], Н. Грицик [6], Н. Дащенко [8], Л. Краснової [19], Л. Ставицької [22], Г. Сюті [25], І. Турської [27].

Формулювання мети і завдань статті. Мета – зафіксувати випадки розмаїтих звукових та звуко-символічних зближень (передовсім алітерацій) у поезії Ліни Костенко та проаналізувати їх аспекти реалізації в них реальних і потенційних можливостей звукових асоціативних полів з визначенням міри експресивності. Реалізація сформульованої мети передбачає розв’язання таких **завдань**: висвітлити комплекс теоретичних питань, пов’язаних з вивченням поетичного звукопису; виокремити основні типи звукових повторів (алітерацію, асонанс, переменування алітерації з асонансом тощо) в системі авторського мовомислення Ліни Костенко; з’ясувати семантико-стилістичні та асоціативні функції й символічний потенціал алітераційних комплексів; простежити розмаїтість прийомів звукового інструментування тексту; осмислити алітерацію як чільний художній прийом фонетичного інструментування тексту в системі інших образно-художніх явищ та на рівні взаємозв’язку образної, асоціативної і звукової моделі мінідискурсу.

Матеріалом статті слугують приклади з поетичних текстів Ліни Костенко, одержані методом суцільної вибірки (збірки «Вибране», «Річка Геракліта», «Мадонна Перехресть», «Триста поезій»; історичний роман у віршах «Берестечко»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «фоніка» в сенсі естетичної вартості звуків у мистецькому творі (зазвичай віршованому), рівно ж галузі філології, що вивчає й класифікує їх релевантно до цієї вартості, набув поширення відносно недавно й здебільшого не зафіксований у спеціальних лексикографічних джерелах, зокрема в «Короткому словнику літературознавчих термінів» В. Лесина й О. Пулинця, «Поетичному словнику» А. Квятковського. У «Словнику лінгвістичних термінів» О. Ахманової його винесено в додатки (**фоніка** кваліфікується як розділ саме фонетики, що розглядає звуки мови в аспекті «їхньої естетичної (евфонічної) та емоційної функції» (СЛІНГВ.Т, 603). І. Качуровський вважає зазначену дефініцію не цілком коректною, позаяк фонетика – це органічний сегмент граматики, тоді як фоніки як самостійного розділу в жодній граматиці не знайдемо. Натомість у царині поезики чимало різноформатних досліджень, присвячених засадничій проблемі фоніки – вченню про риму. В енциклопедії «Українська мова» термін «фоніка» витлумачено у двох значеннях: 1. Звукова організація, інструментовка мовлення, звукопис; 2. Розділ фоностилістики (УМЕ, 702).

У більшості праць дослідники оперують не терміном «фоніка», а «**звукова організація художнього мовлення**» (**мовомислення**), «**звукопис**». Фонічна організація мовлення як вишуканий мистецький феномен виявляється лише в певному контексті й у зв'язку із загальною експресивною інтенцією (автора чи персонажа). Чи не тому в багатьох працях з лінгвопоетики є спроби зрозуміти звукопис як автономну в естетичному сенсі систему, що створює певним добром звуків той чи той звукообраз або звукову гаму, позірно незалежну від смислу слів, до яких входять зазначені звуки. І все ж фонічний план мовлення набуває потужного експресивного значення саме в нерозривному зв'язку з іншими, у художній єдності з ними. На цьому особливо наголошує відомий дослідник Л. Тимофєєв (СЛТ, 88–89).

У «Лінгвістичній енциклопедії» О. Селіванової зазначено: «Алітерація (від лат. ad – до, litera – буква) – фонетична стилістична фігура, звукова організація мовлення шляхом повторення однотипних приголосних чи їхніх сполук, тобто підвищення їхньої частотності на певному відрізку тексту порівняно із середньою мовленнєвою: «Черніг страшний, він дуже чорний. Як звечоріє на Дніпрі, Черніг сідає в чорний човен і ставить чорні ятері» (Л. Костенко)» (ЛЕ, 24). У лексикографічному джерелі також наголошено, що алітерація не пов'язана з повторенням морфем або слів, а притаманна передовсім для ритмічно організованого мовлення, зокрема поезії, й органічно пов'язана зі звукоимволізмом та ґрунтується на звуконаслідуванні й сугестії як підпорядкуванні словесної семантики більш довільним звуковим асоціаціям» (Там само, 24).

Акцентованої інтонаційної експресії та семантико-емоційного поглиблення зазнають саме ті рядки, у яких Ліна Костенко вдається до алітерації дзвінкх, а то й сонорних приголосних звуків. На цей прийом звертає увагу Н. Грицик, вважаючи повтор дзвінкх консонантів «вивіреном засобом забезпечення карбованості, ритмічності та фонетичної чіткості» [Див. про це: 6, 24–28]. Звукове інструментування часто насажене символічним змістом, звуки – підкреслено автономно – експлікують розмаїті настроєві нюанси ліричної героїні (героя). Скажімо, кумулятивні ряди сонорних **н**, **л**, **м** у поезіях «Загінок, сутінок, день золотий», «Досвід. Акація», «Усе було – і сум, і самота» витворюють особливий лірично-романтичний, а почасти навіть шемливно-ностальгійний флер: *Загінок, сутінок, день золотий. / Плачуть і моляться білі троянди* (5, 94); *О, як їх ілося, вминалося, / хрумтілося із мокрих жмень! / А щось таке в житті миналося, / миналося із дня у день...* (5, 339); *Усе було, було й перебуло. / А ця любов – як холодно без неї! / Як поцілунок доли у чоло. / Як вічний стогін пам'яті моєї* (4, 19).

Фаворитом у довершених фоносемантичних каскадах Ліна Костенко є, звісно, звук **н**, який надає віршовій строфі неповторної дзвінкості, прозорості, легкості й водночас якогось позавимірного смутку: *Венеція... Каміння і вода... / Фантазія задуманої ткалі. / Осінній вітер, Синя Борода, / рве з горобин оранжєві корали* (5, 313). Справжнім шедевром, який ілюструє динамічне опанування слова в його унікальному фоносемантичному комплексі, є вже згадувана поезія «Осінній день». Традиційно цитують першу строфу, однак не менш виразною є і друга: *Останні айстри горілиць зайшлися болем. / Ген килим, витканий із птиць, летить над полем. / Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій. / І плаче коник серед трав – нема мелодій* (5, 300).

Відомо, що алітерація належить не тільки до стилістичних, а й до семантичних явищ (безпосередній зв'язок між звучанням і значенням особливо добре простежується при звуконаслідуваннях). У поетичних контекстах алітерація часто доповнює, а то й самостійно креує фонообраз описуваного, актуалізує вагомі лексичні компоненти загального експлікованого сенсу, залишаючись, однак, домінуючим ритмомелодійним засобом. Алітерація також інтенсифікується іншими повторами – початкових елементів слів, самих слів, фраз: *Тож веселілось, людоньки, на людях. / Хай меле млин свою одвічну дерть. / Застряло серце, мов осколок, в грудях. / Нічого, все це вилікує смерть* (5, 242); *Минає день, минає день, минає день! / А де ж мій сад божественних пісень?* (1, 5); *Даскавий липень, липи, липи, липи! – / планети бджіл в туманностях пилку* (3, 235); *Я ж не Мойсей. Народ на рані рана. / Моє чоло побила сивина. / Куди іти? Земля обітована – / вона ж під нами, наша, ось вона* (2, 121).

Найбільш панорамно в поетичних текстах Ліни Костенко як ритмомелодійний засіб представлено алітерацію плавних **р** і **л**. Плавний **л**, твердий і палатальний, – це один із тих сонантів, що може передати глибини почуттів ліричного героя. Поетисимволісти (Бодлер, Аполлінер, Рембо) вважали, що

за допомогою цього звука можна художньо оптимально виразити почуття любові, а в ньому самому вчувається тремка й щемлива ніжність. Прикметно, що Ліна Костенко оригінально переосмислює класичну фонічну формулу, привносячи в тексти з концентрованим л нові штрихи: позитивна символіка звука взаємодіє із семантикою мікротексту – витворюється рідкісний для цього звука ефект імітаційної гармонії: *Одклекотіли гуси й лебеді. / Вже їх чекає десь лиман. / І привидом князівни Либеді / над річкою встає туман* (3, 42); *Та верби похилилися додолу, / червоні ружжі зблідли на виду, / бо вже погналось перекотиполе / за літом – / по гарячому сліду...* (1, 134); *Чорне – біле – золоте – зелене – / спалахнуло – блиснуло – знялось* (3, 227). Фонічно акцентованими з ефектом фономінезису є ті мінідискурси, у яких л перемежується з приглушеним консонантом т: *Тихо спустилися / на жовту глицю / птиці зелені, / зелені птиці // Крилами били, / пера губили, / голови сизі / низько хилили. // Тільки злетіть / не змогли, не зуміли: / тісно було, / переплуталися крила* (1, 130).

У багатьох випадках алітерація л поєднується з ліпофонією: вишукана естетика рядка досягається через уникнення (або цілеспрямовану максимальну мінімізацію) немилословних, непоетичних звуків **р, ж, ф, ш, х**: *Як молодість моя, як дзвони малинові – / Етель і Ліліан... Етель і Ліліан...* (1, 235); *Ти в плесі ночі біла, як латаття / о Марієлла!* (1, 494); *У лісі ліс виходить з-за куліс. / Стоять ансамблі сосен і беріз. / І над медовим подихом галявин / сміється сонце усміхом білявим. / Бджола гойдає квітку на стеблі* (3, 215). Ось ще декілька прикладів, де фонетична виразність строфи досягається завдяки алітерованим л (**н**), особливо у вишуканих комбінаціях згаданих сонантів: *Було столів велике застеляння. / Були землі всещедрої плоди. / Бог літнього сонцестояння / тоді брав шлюб з богинею води* (1, 454); *Пісками літ у дзвоні потонулому / все заніміло, щезло, одгуло – / у проминулому і промайнулому, / де ще тебе у мене не було* (1, 308); *А під ногами – / хмари, хмари, хмари, / липневих злив невиплаканий тлум* (3, 224).

Знаємо, що в класичній поезії (ще з античних часів) звук **р** належить до немилословних, какофонічних, його ще називали «грізним», «брутальним». У поезії «Пращур» Ліна Костенко блискуче обіграє класичну семантику художньо прецедентного вібранта: поезія будується як своєрідне розгортання вигуків **р-р-р** і **б-р-р**: *Коли ридали сосни янтарем / і динозаври ніжнилися в щиріці, / коли ще жив у пралісі пралев, / коли у небі глибали праптиці, / коли льоди зсувалися із гір / і ще була не ящірка, а ящір, – / який він був, мій особистий пращур, / неандерталець, вертикальний звір? / А він же був, той дикий, той праперший, / котрий жарину виглядів од хвищ, / на стійбища людинячі приперши / ведмеда із пралютих сукровищ. / Йому іще кохання і не снилось. / Він знав це, може, тільки букву «р-р-р». / Душа іще нічим не осінилась, / і розум був іще кошлатий... **Бр-р!** (1, 348).*

Вібрант **р** може додавати рядкам чіткості, карбованості, витворювати ефект рішучості чи увиразнювати батальні кадри: *Козацька тверджа, давній Чигирине, / Уламок слави серед цих полів! / Тут*

запеклася кров мого народу. / І одридали волю кобзарі (1, 390); *Гармат не чутно від ударів грому* (2, 8). Повтори дрижачого **р** формують звуковий образ пейзажу – змінної, тремтливої краси природи в очікуванні грози – чи імітують її: *Гроза погримувала грізно, були ми з нею тет-а-тет. / Тремтіла річечка рогізна, човни ховали в очерет* (5, 285); *Грім бурмоче мовою страшною / заклинання кобри і гюрзи* (3, 227).

У бінарних опозиційних парах **р** і **л** актуалізують суперечливі грані буття (**л** – м'якість, нерішучість, поступливість, **р** – рішучість, войовничість, безкомпромісність): *Чмели тютюн, ти, Божа лялько з глею! / Ти ж скинув ярма в Різани яри! / Тепер стирчиши над рідною землею, / як вивороть – корінням догори!* (2, 6). Увиразнює Ліна Костенко й традиційну – брутальну – семантику **р** (сонант передає неприємні, відразливі акустичні ефекти): *Ластівки тікають із Європи. / Що поробиш? Скрегіт, регіт, рев* (5, 191).

Ігор Качуровський пише, що «подібно до того, як на тому самому інструменті можна грати й сумну, й веселу мелодію, так і з певних звуків мови – залежно від того, який зміст передають слова, до яких ті звуки належать, можна витворювати акомпанемент різних (часто протилежних) настроїв. Вирішальним є не звук, а зміст» [15, 148]. Сумовито-журливий, печально-ностальгійний настрій (точніше, його якнайширший діапазон) Ліна Костенко експлікує через накопичення свистячих консонантів **з, с, ш**: *Сьогодні сніг іти вже поривавсь. / Сьогодні осінь похлинулась димом* (5, 346); *Самі на себе дивляться ліси / розгублені од власної краси* (3, 322); *Починають зорі пригасати. / В пам'яті сутуляться хрести. / Альбіноні, Верді, Сарасате, / допоможть цей сум перебрести!* (1, 102); *Лети, душа, у сонячні краї, / у вирій мислі, у країну слова* (3, 99).

Звуковий малюнок поезії чи строфи часто розгортається як фонічне підтримання початкових консонантів стрижневих слів (**сум, свист, сутність**): *Це тінь сумна, бо тіні всі черниці. / Отут спочину після всіх шляхів / і напою Пегаса із чорнильниці* (3, 99); *Сніги ідуть сумні і нетутешні, / ідуть і йдуть із неба врзночас – / мов пелюстки космічної черешні / холодний всевіт струшує на нас* (3, 124); *Цілюю всі ліси. Спасибі скрипалю. / Він добре вам зіграв колись мою присутність. / Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. / І, може, це і є моя найвища сутність* (5, 370).

Навіть звуки із традиційною символічною спрямованістю не конче мають визначену вартість щодо змістового наповнення, думок, асоціацій, настроєвих відтінків, які очікувано інспірує той чи той звук. Тут усе залежить від автора, від його суб'єктивного пов'язування конкретного звучання з відповідним задумом сенсом, а також від читача, спроможного чи неспроможного цю відповідність відчутти. Ліна Костенко вдається до накопичення таких приголосних, як **б, ш, с, з, н**. Не у всіх випадках вони виконують традиційну функцію. Згадана алітерація, доповнена пластичною паронімічною атракцією, слугує для увиразнення фонетичного ракурсу стрижневого слова строфи чи всієї поезії: *Гатили все в роззявину болота. / Сідло, бордюг, баняк і кобеняк. / Брела голо-*

та. І жінками Лота / болів, білів березовий стовб-
няк (2, 43 – 44); Були й раби. Рабами торгували. /
І серед них філософи бували. / Наприклад, Біон був
Бористеніт, / котрий любив на площі гомоніть. /
І він був раб, і батько був рабом, / і довелось нелегко
ім обом (1, 430); ...Німе кіно – оця моя стіна, / оця
холодна, біла-біла-біла, / де за хрестом замерзлого
вікна стоїть зима, кошлата, як Сибілла (3, 99);
І крізь бетон бунтує річка Либідь (3, 235). Концен-
троване повторення б увиразнює стрижневі слова
болото і раб, експресії додають й паронімічні атрак-
танти (баняк – кобеняк; болів – білів). Акустичний
ефект створюють також повтори слів і компонентів
слів: Моє життя – в скарбницю горя внесок. / Запла-
чено сповна – за все, за все, за все. / Душа – як храм
з очима древніх фресок. / Все бачить. Все мовчить.
Все далі понесе (5, 380); Ось він іде, і поруч, і ніде. /
Лікує слово сміхом від пристрїту. / Осінній день...
Осінній тихий день... / І Льоня усміхнувся з того сві-
ту (4, 54); Покремали життя моє на частки, / на
тьмяну січку слів і суети (1, 208).

Тавтологія звуків н і с увиразнює стрижневі сло-
ва (фонетично обіграються лексеми **зеніт, колиш-
ній, ставочок, вишні, ніч, чорний, ніжність**): За
твій світанок, і за твій зеніт, / і за мої обпечені
зеніти. / За те, що завтра хоче зеленіть, / за те,
що вчора встигло оддзвеніти (5, 278); Вишневий
Хутір... Ні душі. / А де ж ті вишні, де ж ті вишні? /
А де ж ті сни давнеколишні? / Нема вже й стеж-
ки до соші. // Цвітуть іще ті вишняки, / за обрій
стелиться пшениця, / і йде у школу навпрошки /
маленький хлопчик- пішаниця (5, 100); Малий ста-
вочок. Чапля мие ноги. / Вночі кричить болотяна
сова (2, 35); Сю ніч зорі чомусь колючі, / як наляка-
ні їжачки. / Сю ніч сойка кричала в кручі, / сю ніч
ворон сказав: «Апчхи!» (5, 331); Гондоли – чорні. Бо
в чуму були / човнами смерті, транспортом Харо-
на (3, 276); Безмірно жаль, що ніжність вже не
в моді. / І що життя ніхто вже не віддасть (4, 26).

Алітерація й асонанс – не лише евфонічні (мило-
звучні), а й какофонічні звукосемантичні ресурси. Тут
усе залежить від авторської інтенції і безпосередніх
дискурсивних функцій, які буквально (і фігурально!)
«видобуваються» зі звукового арсеналу мови
й закладаються в текст (позасвідомо й свідомо)
під час спонтанного акту творення (вибух, одкром-
вення) й подальшого раціонального «технічного»
шліфування. У Ліни Костенко ці дві стадії зливаю-
ються, головню в найбільш довершених стислови-
бухових текстах. Скажімо, креуючи образ мегаполіса-
монстра, поетка свідомо накопичує непоетичні
р, п, ж, ш, т, х, ч, ф к, б: Все зарябіло, як газетні
шпальти. / Бетон, гудрон і пляжна пастораль. /
Тісні двори, запечені в асфальти, / і вільний шлях,
закутий в магістраль. / За день обличчя сірі, як
трепанги. / Глухе двигіння титанічних ступ. /
Гігантське місто витискає штанги – / гуп-гуп, гуп-
гуп (1, 102).

Неприємне акустичне враження інтенсифіку-
ється звуконаслідуванням гуп-гуп. Відверто како-
фонічна алітерація, поєднана з фономімесисом,
витворює непривабливий фоно ефект з відповідно
актуалізованою семантикою мінідискурсу. Наводи-

мо ще декілька прикладів ретельного (власне техніч-
ного) опрацювання фрази задля певного, частіше –
мінусового – акустичного ефекту: А може, я лиш
аберація, / вібрація ритмів і рим, / а інше все – деко-
рація, полуда, гримаса і грим (5, 388); Усіх міщан
оцирені лаї / дзижчать і жсяють міриади версій
(1, 83); Тут пил і прах, і цвіль, і порохно. / У мурах
скрізь проломи і провали (2, 36). В останніх двох
рядках із 28 приголосних звуків – 18 немилозвучні
(р, п, т, к, с, х), серед них 13 – глухі. Какофонічне
враження підсилюється також суттєвим переважан-
ням приголосних над голосними (28 супроти 20).
Часто Ліна Костенко вдається до алітерації (інтен-
сифікує її асонансами) на початку складів у словах
імітативного характеру: А в сірі будні / буду бити, як
в бубни. / Дуже мені легко. Дуже мені трудно (5, 80).

Алітерація може витворювати імітативну гармо-
нію, тобто відповідні звукові враження: шум лісу,
гуркіт грому, дзвін мечів тощо. Добираючи слова
із певним звучанням, які створюють враження оно-
матопеїчності тексту, Ліна Костенко моделює аку-
стично відчутні фрагменти дійсності. Цього ефекту
вона досягає в невеликих за обсягом контекстах
(порівняймо з експресивними модерними експери-
ментами зі звуком Б.-І. Антонича). У вірші «Чуже
весілля» вдало імітовано різні звукові враження,
що ілюструють конкретні фрагменти дійсності:
Чужа душа сиділа одесную, / в чужій душі усе було
чуже. / У цій журбі одплачу, одісную, / аж поки
час тих днів не одпряже (1, 308); Зозулин гай і вов-
чі крутояри, / і ми з гори йдемо у вечоровий час. /
Адесь танцюють дружки та бояри – / Оуднить зем-
ля, туга, як тумбалас. / Медові зорі в небі прокида-
ються, / тополі білим листом лопотять (1, 308).
Накопичення звуків д, б і т (радіше – складів ду-ту-
ба) імітує фоноритми бубна, тулумбаса, литаврів чи
іншого ударного інструмента. Імітативний звуко-
ряд по-лі-ли-ли-ло-по нагадує шелест (лопотіння)
листя дерев, головню тополі. Прикметно, що Ліна
Костенко не так часто вдається до відвертого (ого-
леного) звуконаслідування. Здебільшого вишуканий
фономімесис поєднується із традиційною алітера-
цією: Гроза мені погрожує громами (5, 35); І спо-
рить тиша голосом гарби / із реактивним гуркотом
епохи (1, 328); У передмісті вулиці вузенькі. / Такий
там брязкіт, гуркіт, гукіт, дзенькіт! (1, 443); Над
рівнем хмар, де вже ані пташини, / а тільки гори,
первісні на зріст (4, 97).

Кумулюючи приголосні (передовсім глухі фри-
кативні консонанти), поетка досягає приголомш-
ливих й водночас вишуканих акустичних ефектів –
уміє передати унікальний голос тиші, ледь уло-
вимі мелодії лісу тощо: А тиша там яка! – вовки
навишпиньки ходять. / Під соснами шатро стоїть,
як боровик (1, 407); Замшилих сосон таємничі капи-
ца. / Димлять росою срібні спориші. / Ідуть волхви
у стуманілих каптурах. / Ліси правічні, госпіталь
душі! (5, 251); Бо щось таки пішло, прошаруділо
в хащі (2, 114); Старезні пні, кошлаті поторочі, /
літонис тиші пишуть у траві (5, 286); І вишняки –
чим вище на горі, / тим вишеньки дрібніші і солодші
(3, с. 243); Де шлях летючими штрихами / за обрій
віддалі несе – / гіркі черешні над шляхами – / спасибі

вам за все, за все! (3, 249). Цілеспрямований мистецький добір релевантних асоціативно-настрійових шкалі рядка (строфи) звукосполучень надає поетичній мові вишуканості, особливого акустично-перцептивного шарму, творить дивовижну й неповторну музику вірша.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Явища, пов'язані з різноманітними способами семантизації формальних елементів мовлення, передовсім звуків та звукових комплексів, відбивають одну із найважливіших рис поезії – динамічність, експресію, змінність. Фонетична гармонія підсилює гармонію смислової й слугує засобом збагачення реальних і потенційних ресурсів художньо-

го мовомислення. Слова Й. Бродського про те, що «мова породжує поетів, а не поети породжують мову», неначе сказані і про Ліну Костенко, головню в аспекті її звукосемантичних зближень.

Потужним засобом звукосемантичного оновлення тексту в Ліни Костенко є паронімічна атракція, що засвідчує переорієнтацію сучасної поезії на фоносемантичний аспект. Викристалізувана із традиційної фоніки – асонансу, алітерації, звукових повторів, фонемімізису, імітативної гармонії – паронімічна атракція є одним із визначальних параметрів ідіостилію мисткині. Це – предмет майбутньої наукової рефлексії над феноменом поетичного звукопису видатної поетки сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. Рима як складова частина фонетичної організації тексту. *Українська мова та література*. 2003. № 17. С. 27–29.
2. Бойко О. Нев'янучий сад поезій Ліни Костенко. *Дивослово*. 2010. № 8. С. 16–20.
3. Брюховецький В. Ліна Костенко. Київ : Дніпро, 1990. 262 с.
4. Вишнякова О. В. Паронимы в русском языке. Москва : Высшая школа, 1974. 286 с.
5. Григорьев В. П. Паронимия. *Языковые процессы: процессы в современной русской художественной литературе : Поэзия*. Москва : Наука, 1977. С. 186–239.
6. Грицик Н. Фоносемантичне наповнення консонантних повторів у поезії Ліни Костенко. «Ну що б, здавалося, слова...» : зб. наук. праць на пошану докт. філол. наук, проф. Н. Сологуб. Київ, 2005. С. 24–28.
7. Дашенко Н. Л. Паронімічна атракція в українській поезії 60–80 рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1996. 21 с.
8. Дашенко Н. Розвиток поетичної образності шляхом звукової організації тексту. *Українська мова і література : Історія, сучасний стан, перспективи розвитку*. Тернопіль : Збруч, 1999. С. 250–253.
9. Дзюба І. «Гармонія крізь тугу дисонантів...». Київ : Либідь, 2016. 584 с.
10. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 2008. 488 с.
11. Єрмоленко С. «Мого народу гілочка тернова» (Про поетичне слово Ліни Костенко). *Культура слова*. 2000. Вип. 55/56. С. 3–13.
12. Жуковська Г. «Усе іде, але не все минає». Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко : монографія. Київ : Книга, 2010. 188 с.
13. Журавлєв А. П. Звук и смысл. Москва : Просвещение, 1991. 160 с.
14. Зубова Л. В. Поэзия Марины Цветаевой. Лингвистический аспект. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1989. 264 с.
15. Качуровський І. Фоніка. Київ : Либідь, 1994. 166 с.
16. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття. Київ : Либідь, 1993. 232 с.
17. Кочан І. Морфемно-словотвірний рівень аналізу художнього тексту. *Лінгвістичний аналіз тексту* : навч. посібник. Вид. 2-е, перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.
18. Кошарська Г. Творчість Ліни Костенко з погляду поетики експресивності. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 1994. С. 18–24.
19. Краснова Л. Поезія Ліни Костенко : посібник для вчителів. Дрогобич : Коло, 2001. 200 с.
20. Критенко А. П. Звукові варіанти слова. *Мовознавство*. 1967. № 1. С. 68–74.
21. Саєнко В. Поезія Ліни Костенко : традиція, контекст, художня своєрідність : монографія. Київ : Смолоскип, 2020. 640 с.
22. Ставицька Л. Серцем вистраждане слово. *Мовознавство*. 1990. № 6. С. 23–29.
23. Стецик М. С. Лінгвоментальний феномен *СЛОВО–МОВА* в художньому світі Ліни Костенко. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2020. № 13. С. 177–182.
24. Сюта Г. М. Мовні інновації в українській поезії шістдесятників та членів Нью-Йоркської групи : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1995. 20 с.
25. Сюта Г. Паронімічна атракція як засіб звукосемантичної організації лірики Л. Костенко. *Українська філологія : Школи, постаті, проблеми*. Львів : Світ, 1999. С. 297–300.
26. Ткаченко А. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
27. Турська І. «Шукаю суті в сутінках понять...» (Пароніми як стилістичний засіб у творчості Ліни Костенко). *Урок української*. 2007. № 7–8. С. 21–25.
28. Шиприкевич В. В. Питання фоностилістики. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. 88 с.
29. Якубський Б. В. Наука віршування. Київ : Слово, 1922. 122 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- КСЛТ** – Лесин В. і Пулинець О. Короткий словник літературознавчих термінів. Київ : Радянська школа, 1961. 392 с.
ПС – Поэтический словарь / сост. А. Квятковский. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 375 с.
ЛЕ – Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
СЛингв.Т – Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 608 с.
СЛТ – Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. Л. И. Тимофеев и С. В. Тураев. Москва : Просвещение, 1974. 510 с.
УМЕ – Українська мова. Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Видво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Костенко Ліна. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
2. Костенко Ліна. Берестечко : Історичний роман. Київ : Український письменник, 1999. 157 с.
3. Костенко Ліна. Річка Геракліта. / упоряд. та передм. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського; худож. С. Якутович. Київ : Либідь, 2011. 336 с.
4. Костенко Ліна. Мадонна Перехресть. Київ : Либідь, 2011. 112 с.
5. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2012. 416 с.

REFERENCES

1. Boiko, N. (2003). Ryma yak skladova chastyna fonetychnoi orhanizatsii tekstu [Rhyme as part of the phonetic organization of the text]. *Ukrainska mova ta literatura*, 17, 27–29 [in Ukrainian].
2. Boiko, O. (2010). Nevianuchy sad poezii Liny Kostenko [The unfading garden of Lina Kostenko's poetry]. *Dyvoslovo*, 8, 16–20 [in Ukrainian].
3. Briukhovetskyi, V. (1990). Lina Kostenko [Lina Kostenko]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
4. Vishnyakova, O. V. (1974). Paronimy v russkom yazyike [Paronyms in Russian]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
5. Grigorev, V. P. (1977). Paronimiya [Paronymy]. *Yazykovyye protsessyi: protsessyi v sovremennoy russkoy hudozhestvennoy literature: Poeziya*. Moskva: Nauka, 186–239 [in Russian].
6. Hrytsyk, N. (2005). Fonosemantychno napovnennia konsonantnykh povtoriv u poezii Liny Kostenko [Phonosemantic content of consonant repetitions in Lina Kostenko's poetry]. "Nu shcho b, zdavalosia, slova...": zb. nauk. prats na poshanu dokt. filol. nauk, prof. N. Solohub. Kyiv, 24–28 [in Ukrainian].
7. Dashchenko, N. L. (1996). Paronimichna atraktsiia v ukrainskii poezii 60–80 rr. XX st. [Paronymic attraction in the Ukrainian poetry of the 60s-80s of the 20th century]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
8. Dashchenko, N. (1999). Rozvytok poetychnoi obraznosti shliakhom zvukovoi orhanizatsii tekstu [Development of poetic imagery through sound organization of the text]. *Ukrainska mova i literatura: Istoriia, suchasnyi stan, perspektyvy rozvytku*. Ternopil: Zbruch, 250–253 [in Ukrainian].
9. Dziuba, I. (2016). "Harmoniia kriz tuhu dysonantiv..." ["Harmoniia kriz tuhu dysonantiv..."]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
10. Dombrovskiy, V. (2008). Ukrainska stylistyka i rytmika. Ukrainska poetyka [Ukrainian stylistics and rhythmic. Ukrainian poetics]. Drohobych: Vyd. firma "Vidrodzhennia" [in Ukrainian].
11. Iermolenko, S. (2000). "Moho narodu hilochka ternova" (Pro poetychno slovo Liny Kostenko) ["Moho narodu hilochka ternova": (On Lina Kostenko's poetry)]. *Kultura slova*, 55/56, 3–13 [in Ukrainian].
12. Zhukovska, H. (2010). "Use ide, ale ne vse mynaie". Pamiat i chas u tvorchosti Liny Kostenko ["Use ide, ale ne vse mynaie". Memory and time in Lina Kostenko's works]: monohrafiia. Kyiv: Knyha [in Ukrainian].
13. Zhuravlyov, A. P. (1991). Zvuk i smysl [Sound and meaning]. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
14. Zubova, L. V. (1989). Poeziya Mariny Tsvetaevoy. Lingvisticheskiy aspekt [The poetry of Marina Tsvetaeva. Linguistic aspect]. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta [in Russian].
15. Kachurovskiy, I. (1994). Fonika [Phonics]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
16. Kostenko, N. V. (1993). Ukrainske virshuvannia XX stolittia [Ukrainian versification of the 20th century]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
17. Kochan, I. (2008). Morfemno-slovotvirnyi riven analizu khudozhnogo tekstu [Morpheme- word building level of literary text analysis]. *Linhvistychnyi analiz tekstu: navch. posibnyk*. Vyd. 2-he, pererob. i dop. Kyiv: Znannia, [in Ukrainian].
18. Kosharska, H. (1994). Tvorchist Liny Kostenko z pohliadu poetyky ekspresyvnosti [Lina Kostenko's works in terms of the poetics of expressiveness]. Kyiv: Vyd. dim "KM Academia", 18–24 [in Ukrainian].
19. Krasnova, L. (2001). Poeziia Liny Kostenko [Lina Kostenko's poetry]: posibnyk dlia vchyteliv. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
20. Krytenko, A. P. (1967). Zvukovi varianty slova [Sound variations of the word]. *Movoznavstvo*, 1, 68–74 [in Ukrainian].
21. Saienko, V. (2020). Poeziia Liny Kostenko : tradytsiia, kontekst, khudozhnia svoieridnist [Lina Kostenko's poetry: tradition, context, literary uniqueness]: monohrafiia. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
22. Stavyska, L. (1990). Sertsem vystrazhdane slovo [A hard fought word]. *Movoznavstvo*, 6, 23–29 [in Ukrainian].
23. Stetsyk, M. S. (2020). Linhvomentalnyi fenomen slovo-mova v khudozhnomu sviti Liny Kostenko [Linguo-mental phenomenon *word-language* in Lina Kostenko's literary world]. Naukovyi visnyk Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnogo

universytetu imeni I. Franka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo), 13, 177–182 [in Ukrainian].

24. Siuta, H. M. (1995). Movni innovatsii v ukrainskii poezii shistdesiatnykiv ta chleniv Niu-Yorkskoi hrupy [Linguistic innovations in the Ukrainian poetry of the 60s and members of the New York Group]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].

25. Siuta, H. (1999). Paronimichna atraktsiia yak zasib zvukosmyslovoi orhanizatsii liryky L. Kostenko [Paronymic attraction as a means of sound meaning arrangement of Lina Kostenko's lyrics]. *Ukrainska filolohiia: Shkoly, postati, problemy*. Lviv: Svit, 297–300 [in Ukrainian].

26. Tkachenko, A. (2003). Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva [Art of the word: Introduction to Literary Studies]. Kyiv: VPTs "Kyivskiy universytet" [in Ukrainian].

27. Turska, I. (2007). "Shukaiu suti v sutinkakh poniat..." (Paronimy yak stylistychnyi zasib u tvorchoosti Liny Kostenko) ["Shukaiu suti v sutinkakh poniat..." Paronyms as a stylistic device in Lina Kostenko's works]. *Urok ukrainskoi*, 7–8, 21–25 [in Ukrainian].

28. Shpyrykevych, V. V. (1972). Pytannia fonostylistyky [The issue of phonostylistics]. Kyiv: Vyd-vo Kyiv. un-tu [in Ukrainian].

29. Iakubskiy, B. V. (1922). Nauka virshuvannia [The science of versification]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].

DICTIONARIES

КСЛТ – Lesyn, V., Pulynets, O. (1961). Korotkyi slovnyk literaturoznavchykh terminiv [A short dictionary of literary terms]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

ПС – Poeticheskiy slovar [Poetic dictionary] / sost. A. Kvyatkovskiy. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1966 [in Russian].

ЛЕ – Selivanova, O. (2011). Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].

СЛНГВ.Т – Akhmanova, O. S. (1966). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].

СЛТ – Slovar literaturovedcheskikh terminov [Dictionary of literary terms] / red.-sost. L. I. Timofeev, S. V. Turaev. Moskva: Prosveshchenie, 1974 [in Russian].

УМЕ – Ukrainska mova. Entsyklopediia [The Ukrainian language. Encyclopedia] / redkol. V. M. Rusanivskiy (spivholova), O. O. Taranenko (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. Vyd. 2-he, vypr. i dop. Kyiv: Vydvo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana, 2004 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Kostenko, L. (1989). Vybrane [Selected poetry]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].

2. Kostenko, L. (1999). Berestechko [Berestechko]: Istorychnyi roman. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk [in Ukrainian].

3. Kostenko, L. (2011). Richka Heraklita [The Heraclitus River]. Lina Kostenko; uporiad. ta peredm. O. Pakhlovskoi; pisliamova D. Drozdovskoho; khudozh. S. Yakutovych. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

4. Kostenko, L. (2011). Madonna Perekhrest [Madonna Perekhrest]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

5. Kostenko, L. (2012). Trysta poezii [Three hundred poems]. Vybrani virshi. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

UDC 81.115 + 81'276.11

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.33

DYNAMICS OF COMMUNICATIVE LEADERSHIP STYLES: EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN ORGANIZATION

Sushkevych O. V.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

The paper focuses on the results of the study of the shifts in communicative leadership styles practised at the Ukrainian organization as the reflection of overall behavioural and communicative changes in the Ukrainian society, namely, in higher education in the post-Soviet period. The study was conducted at the Faculty of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University focusing on the communicative leadership styles realized between 2014 and 2021.

Communicative leadership is regarded in terms of the interplay between positional leaders and co-workers in the organization. At the same time, communicative leadership is addressed as a complex psycholinguistic phenomenon. Its potential is viewed as a means for teambuilding, satisfaction of institutional, personal and professional goals and demands in a given situation or context. Correspondently, it is evaluated according to communicative and pragmatic effectiveness, fulfilment of organizational and team tasks connecting co-workers with common goals. We also take into consideration people's emotional satisfaction after the communication with the leader.

We regard a communicative leader as a person who has moral authority in the team, takes responsibility for the staff and unit in a broad sense. We address a communicative leader as a person who suggests concrete things to deal with a situation, speaks the language people speak, shares the same values and problems with people, thus, uniting and integrating the co-workers.

The objective of the research is to analyze and contrast the effectiveness of the communicative leadership styles in the Ukrainian organization, namely, the HEI.

The research embraces the following stages: preparatory (analysis of the existing research in the area); research (observing the situational context, discourse analysis of the participants' responses in the interview, conducting an associative experiment); findings and conclusions (making parallels and diversifying communicative leadership styles and their pragmatic effects for the team and the organization).

Key words: *communicative leadership styles, the Ukrainian organization, discourse practices, communicative interplay, leaders, non-leaders.*

Сушкевич О. В. Динаміка стилів комунікативного лідерства: досвід української організації. *Стаття відображає результати дослідження змін у стилях комунікативного лідерства, які практикуються в українській організації, як відображення загальних поведінкових та комунікативних змін в українському суспільстві, а саме у вищій освіті в пострадянський період. Дослідження здійснювалось на факультеті іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Воно було націлене на аналіз стилів комунікативного лідерства, які реалізувались на теренах підрозділу в період 2014–2021 років.*

Комунікативне лідерство розглянуто як взаємодію між позиційними лідерами та підлеглими. Водночас комунікативне лідерство постає як складне психолінгвістичне явище. Його потенціал відіграє роль у створенні дієвої команди, задоволенні інституційних, особистих та професійних цілей і потреб у певній ситуації чи контексті. Відповідно комунікативна та прагматична значимість, виконання організаційних та командних завдань, досягнення спільних цілей є показниками ефективності комунікативного лідерства. Враховано також й емоційне задоволення людей після спілкування з лідером.

Комунікативного лідера визначено як людину, яка має моральний авторитет у колективі, несе відповідальність за персонал та підрозділ у широкому розумінні, яка пропонує конкретні кроки для розв'язання тієї чи тієї ситуації, розмовляє однією мовою з людьми, а також поділяє з ними цінності та проблеми, таким чином об'єднуючи колег.

Метою дослідження є аналіз та протиставлення ефективності комунікативних стилів лідерства в українській організації, а саме закладі вищої освіти.

Дослідження охоплює кілька етапів: підготовчий (аналіз актуальних досліджень із вказаної проблематики); проведення дослідження (спостереження в ситуативному контексті, дискурс-аналіз відповідей учасників інтерв'ю, проведення асоціативного експерименту); підбиття підсумків (проведення паралелей і диференціація комунікативних стилів лідерства та їх прагматичних наслідків для команди та організації).

Ключові слова: *комунікативні стилі лідерства, українська організація, дискурсивні практики, комунікативна взаємодія, лідери, не лідери.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. With the fall of the Soviet regime in Ukraine in 1991, new styles and patterns of communication have been developing in

all sorts of organizations representing the national economy. The Soviet regime was mostly of an authoritative totalitarian type with a command system of workers' subordination to an organizational leader. Where com-

municative leadership was ideologically and contextually coloured with suppression of workers, namely, their personal opinions apart from what was predetermined by the regime's ideology, needs, demands, and values [2, 25–30]. Primitively, the communicative leadership was reduced to such basic language formulas: “Do it because I say!” or “Do it because the country demands!”

Geopolitical changes in modern Ukraine along with people's urgent need for humane communication predetermined the necessity to reopen team-oriented styles of communication in contrast to authoritative leader-centred means [1; 3; 4]. Developing new communicative models of the interplay among academic staff has become especially topical in HEIs preparing future generations for the country [6].

Analysis of recent research and publications. Generally speaking, in psycholinguistics, communicative leadership is frequently interpreted as taking communicative initiative, dominating in conversation due to some personal traits and characteristics. A. Romanov regards a communicative leader as an initiator and addresser in the dialogue [8, 57]. M. Kochkyn suggests defining communicative leadership according to the communicative input of each interlocutor [7, 33]. “A communicative leader” is a person who engages people “<...> in dialogue, actively shares and seeks feedback, practices participative decision making, and is perceived as open and involved” [4, 147]. Correspondently, communicative leadership belongs to soft skills [5, 91].

Accordingly, communicative leadership falls into two large categories – ideological and contextual. The first one represents the highest level of communicative leadership (revealed in the studies of Alvesson & Sveningsson, 2003; Carsten, Uhl-Bien, West, Patera & McGregor, 2010; Collinson & Collinson, 2009). Such an approach means following the directories and orders of an ideological leader who is respected, trusted and fully supported by the majority of people in the given period, i.e. Stalin, Margaret Thatcher, Hitler, etc. The latter is rather unstable and demanding as it should adapt to the circumstances and different levels of social organization for its efficient functioning (especially addressed by Fairhurst G. T., 2005; Hamrefors S.,

2010; Hamrin S., 2016; Johansson C. Miller V. D., 2014). For example, contextual communicative leadership can be developed at different levels of a political party making people coming from different walks of society work together systematically and achieve goals. The most effective model of communicative leadership is a combination of ideological and contextual. Overall, the communicative interplay of leaders and non-leaders ideally should result in a team where common goals are achieved and people's needs and demands satisfied.

In our study, we focus on the non-leaders' reaction to the interaction with a leader and its effectiveness that is the reason why we follow D. Goleman's classification for leadership styles (Scheme 1).

Setting the goals and tasks of the article. In our paper, we attempt to analyze and contrast the effectiveness of the communicative leadership styles in the Ukrainian organization, namely, HEI.

We developed the following *hypothesis*: communicative leadership in Ukrainian HEIs has been developing its style and patterns based on Soviet and post-Soviet experiences and orientations of internal and external affairs in independent Ukraine.

The outline of the main research material. This paper reveals the results of action research done among 38 respondents, representing the academic staff of the Faculty of Foreign Languages, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. (All participants of this research were fully informed about the research procedure and had confidence that their personal information would remain confidential and their answers would not be misused). The research participants did not officially occupy any higher rank position during the period of this study. So, they belonged to the group of so-called non-leaders (positional but not psychological). They were aged 28–58. We used the methods of associative experiment and discourse analysis of the interview.

It should be mentioned that after the fall of the USSR, foreign languages training was firstly done at the Faculty of Philology with several stages of later transformations into the Faculty of Foreign Languages. Overall, it was run by four deans with different leadership styles

Scheme 1. Styles of Emotional Leadership according to Daniel Goleman (2000)

and principles of work organization. Each manager was a unique personality and his/her manner of communication had dominant features as well as including the elements of other leadership styles. Switching from one pattern to another was contextually predetermined and served to achieve definite pragmatic goals. Still, two dominant patterns of interplay were practised and experienced at the Faculty – commanding and visionary. In this paper, we regard both their pros and cons for the organization and staff. We focus on the period of 2014–2021 as it is associated with significant enforcement of pro-European vector of internal and external politics in Ukraine. At the national level, this period brought the concept of New Ukrainian School, the new law on “Higher Education” (2014), the introduction of the European Framework for teaching Foreign Languages. At the level of the University, it was reflected in management changes and enlargement of cooperation with international organizations (British Council in Ukraine, American Council, DAAD and signing bilateral agreements on cooperation with foreign HEIs). These shifts in politics and education brought new challenges and inevitable changes for the communicative leadership in a relatively small team – Faculty of Foreign Languages.

To define the patterns of communicative leadership we developed the following lists of words and short sentences for the participants to associate themselves with the state or quality which was the closest to them.

The interview was organized around the following key statements to find out non-leaders’ attitudes to the styles and results of communicative leadership practised at the HEI:

- *communicating common values and goals with the leader and co-workers;*
- *the level of personal energy after communication with boss and colleagues;*
- *the degree of trust and support in the organization;*
- *the level of employees’ commitment to work and duties;*
- *personal significance, job and interpersonal communication satisfaction;*

– *effectiveness of the organization goals achievement.*

Having analyzed these factors of institutional communication, we conclude whether speakers follow general principles of successful communicative interaction. In our study, we evaluate the effectiveness of communicative leadership according to the following criteria: leaders involve people in cooperative discussion and actions by sharing and reflecting **common values, needs, goals, communication style and language, topics for discussion**. People respond with **respect, trust, understanding, performing required actions**.

Firstly, we regard *dominant commanding with the elements of the visionary style of communicative leadership (leader-centred character)*. The results of the research show that authoritative leaders and subordinated non-leaders did not fully discuss and reveal their value orientations in the given context or situation. The majority of personal non-leaders’ suggestions, desires and professional goals remained unspoken or hardly heard (78%). At the same time, institutional goals and activities were reflected in all possible means of communication including online resources, staff meetings in vertical and horizontal dimensions, and interpersonal discussions. Thus, it is obvious that achieving organisational goals was a priority at the HEI but at the same time, a low level of trust and personal significance stopped non-leaders from revealing their personal and professional needs, and demands. The staff did not feel being significant and able to make a change in the organization. Answering the question “Did you try to discuss with your leader those institutional issues that worried you?”, 72% respond, “No. It was useless”, 15% say, “Yes, but nothing really changed.” And only “13%” conclude, “Yes, and it was successful!”. As a result, the level of personal commitment to work was quite low although staff accomplished the pre-set tasks out of fear. That is the reason why authoritative leadership was quite effective in terms of achieving institutional goals (97%).

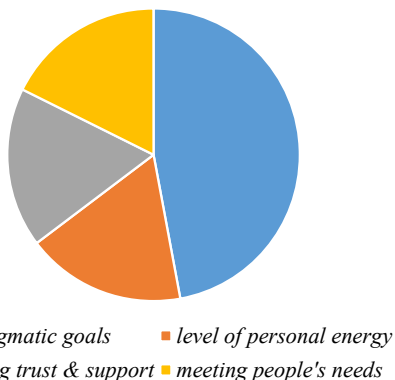
Another factor that reflects interpersonal communication with the leaders is the level of personal energy.

Table 1

Experiment associative lists

<i>At work I am...</i>	<i>Our leader ...</i>	<i>My workplace is ...</i>
<ul style="list-style-type: none"> • responsible • initiative • respected • joyful • future-oriented • feeling I need a change • committed • diligent • painstaking • motivated • kind and tolerant • cultured • adequate • respecting deadlines • regretting being here • growing • suffering • exhausted 	<ul style="list-style-type: none"> • motivates • does everything himself • benefits from the organization • inspires • depresses • disappoints • suppresses • assists me • delegates • shifts responsibilities • appreciates • trusts • trying to do his best for us and our organization 	<ul style="list-style-type: none"> • modernized • my home • my property • not worthy me • inspiring me to work • well-equipped • atmospheric • suck with positive energy • suck with negativity • crowded • full of people I like • devastated • looks like from the previous epoch

The majority of respondents state that they felt troublesome and anxious when they had to communicate with their leader. At the same time, “small talk” with co-workers brought much satisfaction and joy. People felt more relaxed and did not experience tension. Still, they tried not to be very sincere concerning their professional and private intentions. Overall, the level of personal energy was subjectively described as low by 73% of respondents.

Diagram 1. Commanding Leader – co-workers' communication satisfaction

Diagram 1 visually illustrates the priorities of commanding communicative leadership. Each component does not look balanced in terms of organizational and people's priorities.

The second communicative pattern can be characterized as a *dominant visionary style with the elements of affiliative, democratic, pace taking and coaching (shared and mixed communicative leadership)*.

This kind of communicative leadership became constructive in comparison with the previously described.

The major value orientations coincided with the staff's professional and personal needs and demands as well as institutional ones:

co-workers oriented: *valuing time, personality, efforts, professional growth and experience, supporting the young generation of academic staff;*

professional: *novelties in education, technological apps, language learning methodology, common activities and projects, multiplying pro-European and national achievement in teaching and learning, gradually becoming better;*

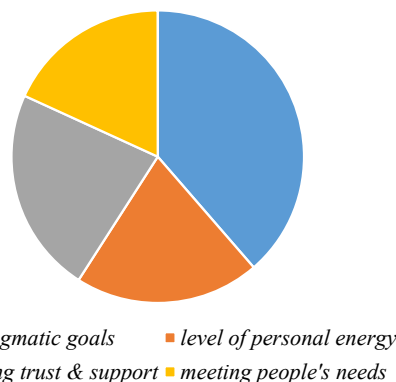
– institutional: *achieving best academic and management results as well as financial stability.*

Correspondently, 81% of respondents stated that they felt the administration's support and reflected it with their trust. The level of personal energy was dramatically higher than in the previous case for 75% of respondents. Still, the democratic change in communicative leadership lessened the level of personal commitment to job, duties and responsibilities (only 37%). It can be explained by the lack of developed

personal responsibility of each member of the academic staff as people were used to another commanding style. Unofficial group leaders or initiative colleagues started compensating this gap with their input in common goal setting and achieving.

The level of job satisfaction was also higher (62%). Answering the question “What can raise your job satisfaction?”, the answers ranged from improving financial conditions to breakout from work and trying different activity. In this regard, motivational tools should be applied to stimulate the staff's interest in the job such as rotating courses for teaching and specific administrative duties, involving people in a new experience to unfold a new professional and personal success story as well as providing material bonuses.

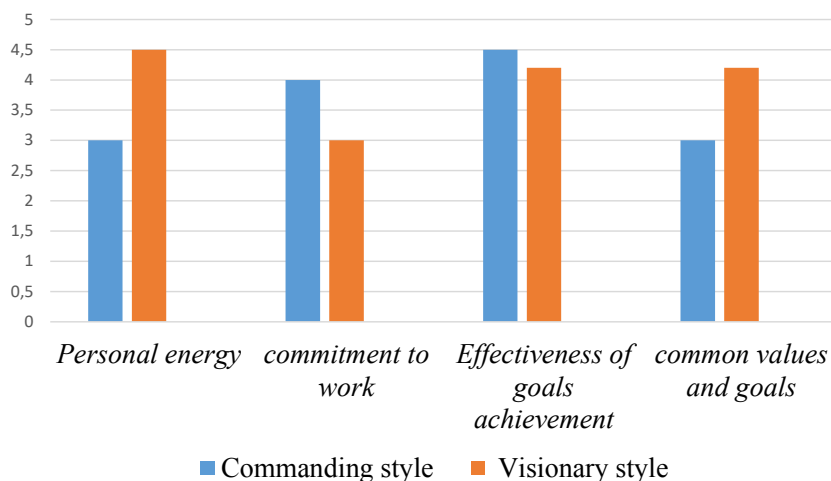
According to the results of the study, the effectiveness of organizational goals achievement was also high (91%) due to the leader's communicative flexibility and ability to find common grounds with the higher rank administration and other stakeholders.

Diagram 2. Visionary Leader – co-workers' communication satisfaction

Diagram 2 depicts a more balanced approach to both reaching pragmatic institutional needs and people's demands with the help of a dominant visionary communicative leadership practised at the Faculty.

Diagram 3 presents a comparative look at different parameters in terms of communicative leadership effectiveness.

Diagram 3. Communicative leadership effectiveness

Conclusions and directions for further research in this area. In the course of this study, we proved our *hypothesis* that communicative leadership in Ukrainian HEIs has been developing its style and patterns based on Soviet and post-Soviet experiences and orientations of internal and external affairs in independent Ukraine. New realities of modern Ukraine, people's communicative needs and institutional priorities demand a new

type of communicative leader and leadership practices at the University. Communicative leadership should involve non-leaders in reaching common goals, fulfilling the tasks based on a mutual commitment to common values and job duties. The communicative interaction should bring joy and satisfaction to its participants. The leader radiates trust and support as an effective manager due to his or her communicative flexibility.

BIBLIOGRAPHY

1. Fairhurst G. T. Reframing. The Art of Framing: Problems and Prospects for Leadership. *Leadership*. 2005. Vol. 1 (2). P. 165–185.
2. Hamrefors S. Leadership. *Hamrefors S. Modern Leadership in value-creating networks*. 2010. P. 18–20.
3. Hamrin S. Communicative leadership and context: Exploring constructions of the context in discourses of leadership practices. *Corporate Communications*. 2016. Vol. 21. Issue 3. P. 371–387.
4. Johansson C. Miller V. D., Hamrin S. Conceptualizing communicative leadership: A framework for analysing and developing leaders' communication competence. *Corporate Communications*. 2014. Vol. 19. Issue 2. P. 147–165.
5. Кабрин В. И., Выскочков В. С., Прудников И. О. Структура когнитивно-креативного потенциала лидерства как базовой компетенции будущего трансфессионала. *Сибирский психологический журнал*. 2020. № 76. С. 91–104.
6. Kalashnikova S., Orzhel O. University leadership development: lessons from Ukraine. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2019. Issue 2 (8). P. 133–141.
7. Кошкин М. Ю. Манипуляция в политическом дискурсе. *Языковая личность : проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики* : сб. науч. трудов. Волгоград: Перемена, 1999. P. 29–34.
8. Романов А. А. Коммуникативная инициатива говорящего в диалоге. *Текст как структура* : сб. науч. трудов. Москва : ИЯ АН СССР, 1992. P. 55–76.

REFERENCES

1. Fairhurst, G. T. (2005). Reframing. The Art of Framing: Problems and Prospects for Leadership. *Leadership*, 1 (2), 165–185.
2. Hamrefors, S. (2010). Leadership. *Modern Leadership in value-creating networks*, 18–20.
3. Hamrin, S. (2016). Communicative leadership and context: Exploring constructions of the context in discourses of leadership practices. *Corporate Communications*, 21/3, 371–387.
4. Johansson, C. Miller, V. D., Hamrin, S. (2014). Conceptualizing communicative leadership: A framework for analysing and developing leaders' communication competence. *Corporate Communications*, 19 (2), 147–165.
5. Kabrin, V. I., Vyskochkov, V. S., Prudnikov, I. O. (2020). Struktura kognitivno-kreativnogo potentsiala liderstva kak bazovoy kompetentsii budushchego transfessionalala [Structure of the Cognitive-creative Leadership Potential as a Basic Competence of a Future Trans-professional]. *Sibirskiy psikhologicheskii zhurnal*, 76, 91–104. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.17223/17267080/76/6> [in Russian].
6. Kalashnikova, S., Orzhel, O. (2019). University leadership development: lessons from Ukraine. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 2 (8), 133–141.
7. Kochkin, M. Yu. (1999). Manipuliatsia v politicheskom diskurse [Manipulation in the political discourse]. *Yazykovaia lichnost: problemy lingvokulturologii i funktsionalnoi semantiki*. Volgograd: Peremena, 29–34 [in Russian].
8. Romanov, A. A. (1992). Kommunikativnaia initsiativa govoriashchego v dialoge [The speaker's communicative initiative in the dialogue]. *Tekst kak struktura*. Moskva: AN RAN USSR, 55–76 [in Russian].

УДК 821.161.2:811.133.1.Метерлінк
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.34>

МІФОПОЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ У ДРАМІ МОРИСА МЕТЕРЛІНКА «ПРИНЦЕСА МАЛЕНА» (1889)

Чистяк Д. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проведено реконструювання міфопоетичної картини світу у ранній драматургії визначного європейського письменника-символіста Моріса Метерлінка на матеріалі знакового твору «Принцеса Малена» (1889), який став визначною подією європейської драматургії кін. XIX ст., для визначення особливостей художньої концептуалізації в контексті франкомовного бельгійського символістського семіозису. Після проведення аналізу наявних метерлінкознавчих розвідок та лінгвоміфопоетичного інтертекстуального аналізу встановлено, що міфопоетичний рівень тексту драми «Принцеса Малена» конотує таку модель світобудови: локус перебування актантів маркується як Аїд, мешканці якого постають уособленням міфічно конотованого концепту НЕДОЛЯ. Виняток становить пара закоханих – міфічно конотовані актанти Малена і Яльмар, які поруч із смертоносною семантикою конотуються як кореляти астрального світу. Їхня смерть через нейтралізацію інфернальною семантикою Аїду призводить до есхатологічної катастрофи, при цьому після покарання винуватців інфернальна семантика міфопоетичного простору анулюється, а гармонізація космосу імплікує початок нового денно-річного циклу буття. Водночас актантів Малену і Яльмара ідентифіковано як жертв-фармаків від міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ для гармонізації його з ДОЛЕЮ.

У драмі змодельовано три міфопоетично конотовані метаобразні ізомопії: позитивно маркована «ЖИТТЯ (+)», негативно маркована «ЖИТТЯ (-)» і позитивно маркована «СМЕРТЬ (+)». Міфічно конотовану дієсхему між ними можна сформулювати таким чином: перехід із негативно маркованої ізомопії «ЖИТТЯ-СМЕРТЬ» у позитивно марковану «СМЕРТЬ», що постає органічним для метерлінківської концепції «трагічного оптимізму».

Ключові слова: міф, інтертекст, символізм, концептосистема, концепт, образ, картина світу.

Chystiak D. O. Mythological conceptualization in the play 'Princess Maleine' by Maurice Maeterlinck. The article is devoted to the reconstitution of the mythological worldview of the well-known European Symbolist writer Maurice Maeterlinck based on his famous drama 'Princess Maleine' that made a great impact on the development of the 'new drama' in the end of the XIXth century. This analysis is performed in the context of the study of Symbolist semiotic system in French-speaking tradition. The linguo-poetic and mythopoeic intertextual analysis done, we have found that the mythological model in the play is functioning with a large system of mythological structures and semantic patterns. The locus of 'Princess Maleine' is marked as Hades World and its inhabitants are connoting the mythical concept BAD LUCK. Only two actors, the protagonists Maleine and Hjalmar are connoted not only by the morbid semantics but also as the correlates of the astral world. Their death in Hades makes possible the eschatological catastrophe leading to the neutralization of the killers whereas the infernal semantics is neutralized and the cosmos tends to the restoring of harmony symbolized by the coming of the new day and of the new year. Besides, the protagonists are considered to be the sacred sacrifice to change the semantics of the mythological concept BAD LUCK to the harmonized GOOD LUCK. Three mythological models are reconstructed: LIFE with positive connotation, LIFE with negative connotation and DEATH with positive connotation. The projection of the play is modeled by the movement from the positively and negatively connoted concept LIFE to the positively connoted concept DEATH that is a distinctive sign of Symbolist conception of 'tragic optimism' developed by Maeterlinck.

Key words: myth, intertext, symbolism, conceptual system, concept, image, worldview.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Проблема реконструкції глибинних міфічно конотованих структур, що лежать в основі структурно-семантичного ядра художньої концептуалізації, перебуває в рідкощі сучасної постструктуралістської парадигми, яка підступає до виявлення текстотворчого потенціалу в широких семіотичних контекстах. Інтертекстуальний підхід розглядає семантичні процеси в діахронічній площині, що сприяє комплексному підходу до виявлення міфічно-мовних і міфічно-літературних зв'язків у формуванні авторської міфології та міфопоетичного потенціалу національних та наднаціональних культурних традицій. Розроблена нами в поперед-

ніх роботах [8; 9] методика лінгвоміфопоетичного інтертекстуального аналізу концептуалізації в художньому тексті застосована в цьому дослідженні на матеріалі першого драматичного твору бельгійського Нобелівського лауреата Моріса Метерлінка, творчість якого справила визначний вплив на розвиток європейського літературного процесу XX століття (зокрема творчості Лесі Українки, О. Олесея, М. Коцюбинського, Е. Йонеско та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному метерлінкознавстві лише окреслюються підходи до аналізу міфічного субстрату текстів: фіксація міфем носить принагідний характер у рідкощі ширшого (історично-біографічного, семіо-

тичного, езотеричного, мистецтвознавчого тощо) інтерпретаційного підходу. Дослідження міфічних структур у текстах М. Метерлінка перебувають на стадії фіксування окремих міфічно конотованих актантів, топосів і актантних схем без зведення їх у єдину міфопоетичну картину світу автора. Певну наукову цінність становить спроба К. Люто ідентифікувати «авторський міф» М. Метерлінка. Науковець, послуговуючись методом, що контамінує підходи О. Ранка, І. Башляра та Ж. Дюрана, наголошує на несвідомому прагненні наратора текстів повернутись «до водного середовища, первинної *materia* гармонії» [12, 87], Золотого Віку, через Смерть – до єдності з вічним Невідомим. Така гіпотеза потребує серйозної текстуальної перевірки шляхом установлення семантичних зв'язків між міфопоетичними структурами тексту. Водночас авторська констатація потужного (детермінуючого) впливу міфічного субстрату на функціонування символу в тексті обґрунтовує актуальність такої студії.

Формулювання мети і завдань статті. Метою розвідки постає моделювання міфопоетичної картини світу у драмі М. Метерлінка «Принцеса Малена» (1889) для визначення особливостей структурно-семантичного ядра авторської картини ранньої драматургії автора в контексті франкомовного бельгійського символістського семіозису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Топосом, у якому експонується дія драми «Принцеса Малена», постає замок короля Марцелла, батька Малени, а часовим маркером – ніч її весілля з принцом Яльмаром. Зауважимо у характеристичній цієї наративної ситуації такі вербалізовані образи, як: “de gros nuages” (5, 15), “la lune étrangement rouge” (5, 18), “Hjalmar aux chevaux”, “Marcellus ira à genoux à travers ses marais”, “Hjalmar avec tous les corbeaux de la Hollande” (5, 19), “Marcellus va célébrer les fêtes funèbres” (5, 19). Усі подані вище образи апелюють до інтертексту на позначення міфологічного комплексу Аїд. Так, в «Одіссеї» Гомера його ознакою виступають “le peuple et la ville <...> toujours enveloppés de brouillards et de nuées” (4, 160). В обох текстах наявний спільний образ «темних хмар». В «Енеїді» Вергілія атрибутом Аїду постає “l’obscur crépuscule comme on voit <...> l’astre des nuits poindre au sein des nuages” (10, 395). Тут із текстом М. Метерлінка спільними образами є «темне небо» й «місяць». Взагалі місяць в «Енеїді» постає атрибутом богині підземного царства Гекати (10, 377), тоді як кінь в гомерівському «Славні до Деметри» виступає атрибутом владаря потойбічного світу Аїда (4, 441). Образ болота слугує корелятом одного з локусів Аїду, Стиксу (10, 383), а в трагедії «Електра» Софокла стає його метонімією (“le marais d’Aïdès commun à tous” (9 435)). У комедії «Жаби» Аристофана одним із атрибутів підземного царства є вороння (1, 283). Усі образні подібності істотно увиразнюють інфернальну семантику, закладену як за топосом «царство Марцелла», так і за Іссельмонде (з відповідними актантами – король Яльмар, королева Анна).

Подальша інтрига у творі ще чіткіше увиразнює міфологічний комплекс Аїд. Образ «великої війни» (5, 22), приводом для якої стали невдалі заручини

Мален і Яльмара, можна пов’язати із метафоричним переносом доби залізного віку СМЕРТЬ = ВІЙНА = РОЗБУРХАНЕ МОРЕ (актуалізована, приміром, в образі “les flots d’hommes étrangers” у трагедії Есхіла «Семеро проти Фів» (2, 148) поруч із тотожністю доби неоліту ЧУЖЕ = НЕДОЛЯ). Негативна семантика концепту ЧУЖЕ наявна і в образі “une reine étrangère” (5, 21), актанта Анна, вбивці Мален. Ще один її атрибут – фіксація за нею атрибута “les glaçons” (5, 28), що також актуалізує тотожність доби залізного віку НЕДОЛЯ = ХОЛОДНЕ (його античний літературний корелят виявляється зокрема в метафоричному переносі ЗИМА = МОРЕ = СМЕРТЬ, наявному в трагедії Софокла «Едип у Колоні» (9, 205)).

Під час війни актант Малена внаслідок непокори батькові через відмову розкохати принца Яльмара перебуває у темній вежі (Дія I Ява IV). Цей образ можна розглядати як алюзію на міфему діви-бунтарки, яка обстоює своє кохання (її найяскравіші актантні модифікації в античному театрі – Антигона й Електра в однойменних трагедіях Софокла). Ця міфема актуалізує семантичну тотожність доби патріархату ЖІНОЧА НЕПОКОРА = СМЕРТЬ [5, 352]. Образ темної вежі, згідно зі слухним спостереженням О. Фрейденберг, також стає «дублером смерті» [5, 353], адже актуалізує семантичну тотожність доби неоліту СМЕРТЬ = ТЕМРЯВА. З другого боку, сама дія піднесення над землею у вежі (Дія I, Ява IV) та самоототожнення Малени з “un navire sur la mer, avec des voiles blanches” (5, 33) передбачають семантизацію ВЕРХНЕ = ДОЛЯ = НЕБО = СВІТЛО доби неоліту, причому дієвою метафорою цих протоконцептуальних зв'язків постає діяльнісна архаїчна метафора доби залізного віку «корабель» [6, 208]. Поки Малена перебуває у вежі, відбувається знищення королівства. Серед міфічних корелятів цієї дії – актуалізація вже зафіксованої символізації смерті в образі вороння (“des corbeaux dans les prairies”) (5, 34).

Подальший розвиток дії для актанта Малена відбувається у “une forêt noire”, де “un peu de lune passe à travers les arbres” (5, 35), а згодом у ньому принцеса з голодною мамкою натрапляють на трьох злидарів. Локус темно-лісу знов актуалізує міфологічний комплекс Аїд із його атрибутами – місячним сівом (міфема Гекати) із додаванням до нього образів, зафіксованих в «Енеїді» Вергілія. Перший – “des bois ténébreux” (10, 379) – маркує наближення Енея до потойбіччя. Другим образом постають метафори міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ в добу залізного віку – таксеми /бідність/ і /голод/, які у Вергілія персоніфікуються в мешканців Аїду (10, 379). Зі смертоносною семантикою слухно пов’язати й подальше маркування Мален як «біднячки» (5, 62). Наступним локусом дій Мален стає селище, де два чоловіки “s’assassinent avec de grands couteaux à cause de cette fille qui est venue” (5, 44). Вочевидь, у цьому уривку знову виводиться смертоносна семантика актанта внаслідок концептуалізації Мален як «прибулої», тобто наявна таксема /чуже/ (до речі, вже в I Яві II Дії вона позначалася еквівалентним епітетом – «pas du pays» (5, 37), що, своєю чергою, можна пов’язати з уже ідентифікованою нами тотожністю доби неоліту ЧУЖЕ = НЕДОЛЯ [2, 180]).

Однак найбільш потужним інфернально семантизованим постає замок Іссельмонде, помешкання роду Яльмарів і королеви Анни. Більшість вербалізованих образів тут – із мертвотною семантикою загальнокультурного плану (цвинтар, труна, темрява, осінь), а деякі містять конотації з давньогрецьких міфів. Так, наявність боліт (як і у випадку з маєстністю Марцелла), а також образ “l'étang noir” апелює до міфем Стиксу й Кокиту, топосів Аїду (10, 315). Водночас образ “le château vénéneux” (5, 46) слушно пов'язати із “les vapeurs mortelles” (10, 375) входу до Аїду, печери Аверно, образом, зафіксованим в «Енеїді» Вергілія (спільна таксема / отрута). Таксема / отрута / природно маркує мешканців замку як “malades” (5, 66), актуалізуючи тотожність доби залізного віку СМЕРТЬ = ХВОРОБА. Інший атрибут Замку – образ “corbeaux” (5, 69), зафіксований у комедії «Жаби» Аристофана як атрибут Аїду (1, 283). До того ж повсякчасна темрява довкола замку актуалізує семантичну тотожність доби залізного віку ТЕМНЕ = НЕДОЛЯ, яка реалізуються також в образі бурі (5, 64) як дієвої метафори концепту СМЕРТЬ доби залізного віку, наявної, приміром, у трагедії Еврипіда «Благальниці» (3, 469). З концептом СМЕРТЬ пов'язано й наявність фольклорного образу смерті, яка стукає у двері (5, 63), котрий став топосом давньогрецької трагедії («Іпполіт» і «Електра» Еврипіда), де образ дверей будинку ототжнювався з брамою Аїду (3, 314). Рослинним корелятом смерті у драмі виступає кипарис, який “fait des signes au roi” (5, 75) і стукає у двері разом із вітром (5, 78), актуалізуючи образ атрибуту Аїда (зафіксований ще в «Енеїді» Вергілія (10, 373)), а відтак семантичну тотожність доби неоліту ТЕМНЕ = НЕДОЛЯ. Природно, що інфернально конотований і актант Король, владар замку на болотах. Його кваліфікують як “pauvre” (5, 57), “malade” (5, 57), “vieux” (5, 57). Як відомо, в «Енеїді» Вергілія “pâles Maladies, et la triste Vieillesse, et la Peur, et la Faim <...> et l'Indigence en lambeaux” (10, 379) постають мешканцями Аїду, власне актуалізуючи відповідні метафоричні зв'язки доби залізного віку.

Ми вже зауважували закріплення негативно маркованих метаобразів ЧУЖЕ і ХОЛОДНЕ міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ за актантом королеви Анна. До них слід додати метаобраз ТЕМНЕ, який реалізується зокрема в образі “l'ombre” (5, 59), що, як відомо, в античних текстах (приміром, у трагедіях «Фінікіянки» і «Троянки» Еврипіда) пов'язувався з міфемою тіней-мешканців потойбічного, “simulacres d'air” (3, 208). Уподібнення Анни до образу собаки (5, 79) апелює до інфернальних міфем Цербера, сторожа Аїду (9, 218), та псів-атрибутів богині потойбічного Гекати (10, 377).

Іншим інфернальним персонажем Замку постає актант Божевільний, який “va creuser toutes les nuits des fosses dans le verger” (5, 67). Така пов'язаність зі смертною знаково: акт божевілья в добу залізного віку поставав метафорою смерті, що знайшло відображення в образах мерців-божевільних (найвідоміші приклади – актанти Едип і Креонт із трагедії «Цар Едип» Софокла (9, 77)). Мертвотна семантика актанта реалізується в дії: “le fou se noie dans le

fossé” (5, 98), актуалізуючи тотожність доби неоліту ВОЛОГЕ = НЕДОЛЯ. Зауважимо також, що епітети “fou”, “possédé” (9,101) закріплено й за смертоносним актантом Король, одним із убивць Мален.

За актантом Мален неодноразово зафіксовано епітет “malade” (5, 19), який актуалізує семантичну тотожність доби залізного віку СМЕРТЬ = ХВОРОБА (зокрема, в образі Хвороби як мешканки Аїду в «Енеїді» Вергілія (10, 379)). В іншому місці (Дія IV, Ява II) Мален кваліфікують як «ту, що впала з Місяця» (5, 48), або ж як “une jeune fille <...> qui poursuit au clair de lune” (5, 62). Тут можлива актуалізація актанта як корелята вже згадуваної нами давньогрецької міфемі Гекати, відомої також нічними полюваннями із псами. Атрибутом цього ж актанта виступив “un grand chien noir nommé Plouton” (5, 85) з “les yeux en feu” (5, 86); цей образ можна розглядати як контамінацію міфем бога підземного царства Плутоса (давньоримський еквівалент Аїда), охоронця входу до Аїду – пса Кербера (9, 218), а також весляра-перевізника через ріку мертвих Ахеронт, старця Харона, за яким в «Енеїді» Вергілія закріплено епітет “ses yeux brillent d'un feu sombre” (10, 381). Зафіксовано за актантом Мален і позитивну семантику: дія піднесення над землею у вежі (Дія I, Ява IV) та самоотожнення із “un navire sur la mer, avec des voiles blanches” (5, 33), що передбачають семантизацію ДОЛЯ = НЕБО = СВІТЛО доби неоліту, дієвою метафорою якої в добу залізного віку постав образ корабля [5, 208]. Водночас епітет “la main de Maleine chaude comme une petite flamme” (5, 76), вочевидь, актуалізує семантичний зв'язок доби неоліту ДОЛЯ = ЖИТТЯ = ВОГОНЬ, який має численні пізніші кореляти у давньогрецькій філософській традиції (приміром, наявна у трактаті «Республіка» (Книга VII) ідеологема божественного Блага, яке “dans le monde visible <...> produit la lumière et l'astre de qui elle vient directement” (8, 70), а також в ідеологемі «душа-вогонь» у Демокрита й Геракліта [10, 51]).

Семантичним дублетом Мален постає актант Яльмар-молодший. Він, подібно до принцеси, позначається як “malade” (5, 27), у чому виявляється метафоричний зв'язок доби залізного віку між смертю та хворобою. Зі смертоносною семантикою пов'язаний і закріплений за ним епітет “saule pleureur” (5, 30), що має аналога-атрибута входу до підземного царства Аїду “des saules stériles” (4, 157) в «Одіссеї» Гомера. В іншому місці (Дія II, Ява IV) наявний схожий образ і щодо Мален: “les saules pleureurs ont l'air de pleurer sur son visage” (5, 48), тож інфернальна семантика міфемі стосується й цього актанта. Водночас означення актантів як представників рослинного світу пов'язано з тотемістичним уявленням про наявність в людей дублетів-рослин, які виконували роль жертв-замісників, медіаторів із божеством у добу матриархату [1, 75], що знайшло відбиття у міфемі Німфи [3, 137]. Із актантом Анна (спільна таксема /холод/) Яльмара пов'язує образ “la main comme la neige” (5, 41), який може актуалізувати вже згадувану нами тотожність доби неоліту НЕДОЛЯ = ХОЛОДНЕ. Опозиційною семантикою позначений епітет Яльмара “un enfant” (5, 21) – за спостереженням О. Фрейденберг, образ хлопчика

у добу неоліту мав значення «народження сонячного світла» [5, 149]. Натомість епітет “à face de petite fille” (5, 24) апелює до імплікації андрогінної природи юнака, що, з одного боку, переводить його в ранг вищих істот над інфернальним загалом, а з другого – пов’язує з темою Кохання (саме вища природа андрогінів і невтоленне прагнення до кохання постають їхніми сутнісними характеристиками у викладі Платона в діалозі «Федр» (7, 272)). У діалозі «Бенкет» давньогрецький філософ зауважував, що андрогінна стать “est composé par <...> la lune, qui participe de la terre et du soleil” (7, 273), а отже, можливе закріплення в тексті драми за символом «місяць» поруч із інфернальною семантикою також міфами андрогіна, яку слушно відзначити проекцією рудиментів тотемістичного уявлення про людину як медіатора-обрю між небесною (позитивною) і земною (негативною) концептосферами.

Оскільки в парі актантів Мален і Яльмар домінує мертвотна семантика, їхнє побачення (Дія VI, Ява II) позначено потужно маркованою інфернальною семантизацією. Такі часово-просторові маркери, як дощ, холод і вітер (5, 49), в античних джерелах часто виступають метафорами смерті. Так, у трагедіях Есхіла «Прометей закутий» та Софокла «Цар Едип» наявний образ “une pluie de sang” (9, 125), а образ “le vent des lamentations” присутній у трагедії Есхіла «Семеро проти Фів» (2, 134) – у них актуалізовано відповідні семантичні тотожності доби неоліту СМЕРТЬ = ХОЛОДНЕ = ВОЛОГЕ. На противагу цьому образ тіней, “les feuilles arrachées par les vents” (10, 381) як атрибуту Аїду із «Енеїди» Вергілія можна пов’язати із такою наративною ситуацією в М. Метерлінка: “elle [Maleine] vient <...> les nuages s’agitent sur la lune <...> les feuilles du saule pleureur tombent sur les mains” Яльмара біля водограю (5, 51). Окрім образу «пале листя» тут маркерами Аїду стали вже розглянуті нами символи «місяць», «плакуча верба» (рослинний дублет Яльмара й Мален), «хмари», тоді як топонім «водограй» (через спільну сему /водне джерело/) можна пов’язати з актуалізацією семантичної тотожності доби неоліту НЕДОЛЯ = ВОЛОГЕ. Наявність інфернальної семантики пари актантів увиразнюється їхніми діями: Яльмар кидє землею на Мален, у Мален іде з носа кров, вона заходиться плачем, водограй обливає закоханих і плаче: в парі актантів актуалізуються тотожності доби неоліту НЕДОЛЯ = ЗЕМЛЯ = ВОЛОГЕ.

Водночас побачення Яльмара й Мален також семантизується позитивно, що пов’язане із низкою міфічно конотованих образів довкола теми Кохання. Для Яльмара процес закохання реалізується відповідно до платонівської концепції кохання як анамнезису Божественного Блага. Його “yeux se sont ouverts le soir” (5, 52), він відчуває, що “dans le ciel jusqu’au cœur” та “est sorti du tombeau” (5, 56). Образ «прозріння» у платонівській естетиці пов’язаний із явленням Вогню, який водночас є складником людського Блага та Блага Божественного (трактат «Республіка», Книга VII (8, 67). Прозріння відбувається через покидання “tombeau qu’on appelle le corps” (7, 57) і вивільнення бранки-душі (пор. схожі спостереження також у діалогах «Горгій» і «Кратил»). Звільнен-

ня душі можливе і в процесі закохання: тоді, за концепцією Платона, “l’homme, en apercevant la beauté sur la terre, se ressouvient de la beauté véritable” (7, 56) людської душі, природа якої небесна, злітаючи на крилах кохання до неба (7, 48). Наявність спільних образів «покидання могили», «досягнення неба» та «прозріння» дозволяють зафіксувати наявність платонівського інтертексту, що, вочевидь, актуалізує тотемістичні семантичні зв’язки НЕБО = СВІТЛО (із ним також слушно пов’язати образ Ерота як золотокрилого птаха у комедії Аристофана «Птахи») та ЗЕМЛЯ = МОГИЛА.

Сцена вбивства Мален позначена контамінацією низки вже зафіксованих нами міфічно конотованих образів. Це вже аналізований в трагедії Есхіла «Семеро проти Фів» образ “le vent des lamentations” (2, 134), перекодований у М. Метерлінка в “on entend gémir le vent” (5, 87) – актуалізація тотожності доби неоліту ХОЛОДНЕ = НЕДОЛЯ. Окрім нього, присутні “l’ombre du cyprès” (5, 87), “le vent dans les saules pleureurs” (5, 87) – рослинні образи-атрибути Аїду, зафіксовані Гомером і Вергілієм (4, 157). Оскільки образ верби в тексті закріплений за актантною парою Мален / Яльмар, то слушно пов’язати дію “un des vieux saules pleureurs est tombé dans l’étang” (5, 88) як перспекцію смерті героїв. Загалом семантика мертвої рослинності (зокрема, й кинутої на землю лілії [МР, 96]) може бути пов’язана із землеробською семантикою доби матриархату щодо міфологізації типу «мертва-воскресла парость», яка очищує суспільство від скверни [7, 589]. Водночас образ “la lune entre dans la chambre” (5, 87) актуалізує міфему Гекати (10, 377).

Підкреслюють смертоносну семантику й метеорологічні маркери. Так, образ блискавок (“les lueurs des éclairs” (5, 87), “des éclairs sur la tête” (5, 98)) уводить у текст міфему верховного божества давніх греків Зевса-громовержця, атрибутом якого постає блискавка (9, 214), тоді як у трагедії Евріпіда «Благальниці» вона постає атрибутом Аїди як іпостасі Зевса (3, 438). Атрибутом Зевса (зокрема, у трагедії Софокла «Едип у Колоні») постає й град (9, 215), також наявний у М. Метерлінка: “la grêle crépite subitement” (5, 95), “le ciel entier éclate de la grêle” (5, 98). Наявний також образ “une tempête” (5, 96), який зі своїми метонімічними елементами-атрибутами давньогрецьких божеств імплікує семантичні тотожності доби неоліту ВОЛОГЕ = НЕДОЛЯ. Це відношення обґрунтовує й образ “un grand navire noir dans le port” (5, 110), що актуалізує образ корабля в добу залізного віку як метафору життя. Згодом у тексті драми подається образ “trois navires dans la tempête” (5, 116), числова семантика якого пов’язана з кількістю вбитих у драмі (Мален, Яльмар, Анна). Загалом метафора морської бурі як недоли-смерті дуже поширена в давньогрецькому театрі (9, 442), де вона актуалізує семантичну тотожність доби неоліту НЕДОЛЯ = ВОЛОГЕ.

Зауважимо, що вбивство Мален порушує космічний лад, однак численні маніфестації дисгармонії у природі проектується в межах міфічного циклу смерті-народження світу. Тож одночасно з яскраво вираженою біблійною апокаліптичною семантикою

(міфологеми Страшного суду та Потопу) у тексті введено додаткові маркери міфологічного комплексу Аїд. Так, в образі “les brebis couchées sur les tombes” (5, 116) простежується обряд жертвоприношення підземним богам овець (наявний у трагедії «Агамемнон» Есхіла (2, 206), у «Андромасі» Еврипіда (3, 421) та в «Енеїді» Вергілія (10, 375)), вочевидь, пов’язаний із солярною семантикою вівці, із актуалізацією анімістичної тотожності НЕБО = СВІТЛО, а також із рудиментами міфічного образу пошматованого й воскреслого у розтерзанні тотема-звіря [4, 29]. З образом “un fleuve d’éclairs” (5, 114) завдяки спільній семі ‘водне джерело з вогню’ можна співвіднести міфему потойбічної ріки Флегетон, означену в «Енеїді» Вергілія як таку, що “court en torrent de flammes” (10, 403). На противагу цьому метерлінківські образи “des nuages qui font trembler le château” та “l’éclipse épouvantable” (5, 114) можна пов’язати із семантичними зв’язками доби неоліту НЕДОЛЯ = ТЕМНЕ.

Трансцендентна семантика смерті (імовірна актуалізація анімістичної тотожності НЕБО = СВІТЛО) виявляється в образі “un cygne mort” (5, 112), пов’язаного зі смертю актанта Мален (зауважимо також закріпленій за нею специфічний епітет “des cils blancs” (5, 19), а також “le regard comme un grand canal d’eau fraîche” (5, 26), котрі можуть через метонімічний перенос увиразнити ототожнення актанта з цим птахом). Як відомо, у діалозі Платона «Федон» наявний образ передсмертного співу лебедя “prévoyant le bonheur dont on jouit au sortir de la vie” (6, 249), оскільки потойбічне життя постає очищенням від моголи тілесного щасливим буттям душі – ідеологема, що сугестується й у тексті М. Метерлінка (зауважимо, що концептуальний зв’язок ТІЛО = МОГИЛА вже розкривався нами щодо актанта Яльмар). Можна припустити, що образ мерця-лебедя пов’язаний із поширеним образом душі-птаха, який відлітає (3, 115). Обидва образи постають актуалізацією вже згадуваної нами анімістичної тотожності НЕБО = СВІТЛО. Регенерація космосу після вбивств Мален, Анни та Яльмара супроводжується фіксацією символів загальнокультурного фону: сонце-життя (“le soleil entre” (5, 139) та вісників ранку – солов’їв (“les rossignols au dehors” (5, 141) і півня (“un coq chante sur la fenêtré” (5, 141), котрі також актуалізують основну тотожність доби неоліту СВІТЛО = ЖИТТЯ.

Висновки та подальші перспективи досліджень у цьому напрямі. Таким чином, у драмі М. Метерлінка «Принцеса Малена» актуалізується низка міфічно конотованих структур. В описі наявні такі скорочення: МКВО – міфічно конотований вербалізований образ, МД – міфічний дескриптор, МКА – міфічно конотований актант, АМ – архаїчна метафора доби залізного віку. Найбільш потужно міфічно маркований елемент тексту драми – міфологічний комплекс Аїд, що поширюється як на топос Іссельмонде, так і на замок короля Марцелла, водночас цей локус пов’язаний зі світом життя актантів. Його семантизація відбувається у МКВО чорних хмар як атрибуту МД кіммерійці, вороння (МД Аїд), темної вежі в замку Марцелла (МД Тисифони), чор-

ного лісу (МД гай Персефони), кипарису (МД Гека-ти) в Іссельмонде, боліт Кокиту (МД Аїд), моря (МД Океану як шляху до потойбічного), чорного озера (МД печери Аверно, входу до Аїду), вогненної ріки (МД Флегетон, локус Аїду). Таким чином, місце розвитку дії конотується як світ життя-смерті (МКМО ВОЛОГЕ, ТЕМНЕ), де побутують кореляти міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ: тіні (МКА Анна, МД мерців), божевільні (старший Яльмар, божевільний, АМ смерті), старці (МКА Яльмар, АМ смерті), розлючені (МКА Марцелл, Яльмар, АМ смерті), хворі (МКА Мален, старший і молодший Яльмари, АМ смерті), бідні (МКА Мален, бідняки, старший Яльмар), голодні (МКА Мален і Мамка), непокірні (МКА Мален, міфема Антигона, АМ), жертви (МКА вівці як жертвенні тварини підземним богам), чорний пес Плутон (МКА Цербера, бога Аїда та Харона), чужинка з Півночі (МКА Анна, метаобрази ЧУЖЕ, ХОЛОД).

Дієвими модифікаціями міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ в тексті стають АМ смерті – війна (між МКА Марцеллом та Іссельмонде) та МД кохання-смерть (МКА Мален і принц Яльмар). Саме остання ідеологема пов’язує МКА Мален із МД владарки потойбічного Гекаатою (МКВО місячний промінь), а також атрибутом її корелята – Персефони (МКВО плакуча верба – спільний із принцом Яльмаром атрибут міфічного топосу «гаї Персефони»). Позитивно маркованим у міфопоетичному локусі Аїд виступає МКВО вежі (корелят Світового Дерева), де відбувається прозріння Мален; при цьому акт прозріння пов’язаний в актанта із ототожненням себе з МКВО корабля (АМ життя) як корелята божественного СВІТЛА (варіант: МКМО ВОГОНЬ). Ініціація біля вежі – корелята МКМО ВЕРХНЄ дублюється в акті зустрічі при СКВО водограй (можлива актуалізація цього ж МКМО) та в закоханні Мален у свого семантичного дублета – МКА принц Яльмар.

При цьому актуалізується небесно-трансцендентна символіка (платонівські ідеологеми МД птаха-кохання, андрогіна та птаха-душі як мешканця Островів Блаженних, МКВО «лебідь» і «лілея» як кореляти Аполлона). Таким чином, МКА Мален і Яльмар одночасно актуалізують й інфернальну символіку, і символіку солярно-небесну (трансцендентну). Дія убивства Мален, пов’язаної з божественним началом (метаобраз НЕБО, МД Зевса та Аполлона), провокує космічну трагедію, актуалізуючи МД бурі з блискавками як маніфестацію МД Верховного Бога (Зевса). Лише смерть убивці (МКА Анна) відновлює гармонію та розпочинає новий цикл буття – дня (МКВО «схід сонця» і «крик півня») та року (МКВО «салат» як корелят МКМО ВЕСНА).

Таким чином, міфопоетичний рівень тексту драми «Принцеса Мален» конотує таку модель світобудови: локус перебування актантів маркується як МД Аїд, мешканці якого постають уособленнями МПК НЕДОЛЯ. Виняток становить пара закоханих – МКА Мален і Яльмар, які поруч із смертоносною семантикою конотуються як кореляти астрального світу. Їхня смерть через нейтралізацію інферальною семантикою Аїду призводить до есхатологічної

катастрофи, при цьому після покарання винуватців інфернальна семантика міфопоетичного простору анулюється, а гармонізація космосу імплікує початок нового денно-річного циклу буття. Водночас МКА Мален і Яльмара слушно ідентифікувати як жертв-фармаків – очисників світу від міфопоетичного концепту НЕДОЛЯ для гармонізації його з ДОЛЕЮ. Таким чином, у тексті драми можна змоделювати три міфопоетично конотовані метаобразні ізотопії: позитивно маркована «ЖИТТЯ (+)», негативно маркована «ЖИТТЯ (-)» і позитивно маркована «СМЕРТЬ (+)». Міфічно конотовану дієсхему між ними можна сформулювати так: *перехід із*

негативно маркованої ізотопії «ЖИТТЯ-СМЕРТЬ» у позитивно марковану «СМЕРТЬ».

Виділення конститuentів міфопоетичної картини світу в драмі М. Метерлінка «Принцеса Мален» дозволяє розглядати як перспективне подальше дослідження міфопоетичних закономірностей структурно-семантичного ядра авторської концептуалізації в інших драматичних творах автора для делімітації загальної міфопоетичної картини світу драматургії видатного бельгійського письменника, чия літературна творчість справила важливий вплив на розвиток європейського красного письменства ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленин Д. Тотемы-деревья в сказаниях европейских народов. Москва : Изд-во АН СССР, 1937. 80 с.
2. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. Москва : Наука, 1976. 408 с.
3. Франк-Каменецкий И. Г. Первобытное мышление в свете яфетической теории и философии. *Язык и литература*. 1929. Т. III. С. 70–155.
4. Фрейдэнберг О. М. Миф и литература древности. Москва : Восточная литература, 1998. 800 с.
5. Фрейдэнберг О. Поэтика сюжета и жанра: Период античной литературы. Ленинград : Художественная литература, 1936. 456 с.
6. Фрейдэнберг О. М. Слепец над обрывом. *Язык и литература*. 1932. Т. VIII. С. 224–244.
7. Фрэйзер Дж. Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. Москва : Политиздат, 1980. 821 с.
8. Чистяк Д. О. Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі. Київ : Радуга, 2016. 272 с.
9. Чистяк Д. О. Мова міфопоетичного космосу в українській та бельгійській символістській поезії. Київ : Саміт-книга, 2019. 608 с.
10. Шахнович М. М. Первобытная мифология и философия. Ленинград : Наука, 1971. 240 с.
11. Шкунаева И. Д. Бельгийская драма от Метерлинка до наших дней. Москва : Искусство, 1973. 448 с.
12. Lutaud Ch. Le Mythe maeterlinckien de l'anneau d'or englouti. *Annales Fondation Maurice Maeterlinck*. 1978. Т. XXIV. P. 57–119.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Aristophane. Théâtre. Paris : Garnier freres, 1889. Т. 2. 518 p.
2. Eschyle. Prométhée enchaîné. Les Suppliants. Les Sept contre Thèbe. Agamemnon. Les Khephores. Les Euménides. Les Perses. Paris : Alphonse Lemerre, 1872. 380 p.
3. Euripide. Théâtre. Paris : Alphonse Lemerre, 1884. Т. 1. 611 p.
4. Homère. L'Odyssee, Hymnes homériques et Batrachomyomachia. Paris : Alphonse Lemerre, 1893. 486 p.
5. Maeterlinck M. La Princesse Maleine. Bruxelles : Labor, 1998. 302 p.
6. Platon. Dialogues. Paris : Rey et Gravier, 1846. Т. 1. 325 p.
7. 7, Platon. Dialogues. Paris : Rey et Gravier, 1846. Т. 6. 347 p.
8. Platon. La République. Livres 1-5. Paris : Rey et Gravier, 1846. 323 p.
9. Sophocle. Les Trachiniennes. Oïdipous-Roi. Oïdipous à Kolonos. Antigone. Philoktètes. Aias. Elektra. Paris : Alphonse Lemerre, 1877. 503 p.
10. Virgile. L'Énéide. Paris : Delalain, 1825. Т. I. 435 p.

REFERENCES

1. Zelenin, D. (1937). Totemy-derevia v skazaniakh evropeiskih narodov [Trees as totems in the European folklore]. Moskva: AS USSR [In Russian].
2. Meletinskij, E. M. (1976). Poetika mifa [Poetics of Myth]. Moskva: Nauka [in Russian].
3. Frank-Kamaneckij, I. G. (1929). Pervobytnoe myshlenie v svete yafeticheskoy teorii i filosofii [Primitive thought in the context of Japhetic theory and philosophy]. *Jazik i literatura*, III, 70–155 [in Russian].
4. Freydenberg, O. M. (1998). Mif i literatura drevnosti [Ancient language and literature]. Moskva: Vostochnaya literatura [in Russian].
5. Freydenberg, O. M. (1936). Poetika sujeta i janra [Poetics of subjects and genres]. Leningrad: Hudojstvennaya literatura [in Russian].
6. Freydenberg, O. M. (1932). Slepets nad obrivom [The Blind above the Hill]. *Yazik i literatura*, VIII, 224–244 [in Russian].
7. Frazer, G. G. (1980). Zolotaya Vetv [The Golden Branch]. Moskva: Politizdat [in Russian].
8. Chystiak, D. O. (2016). Mifologichna kartina svitu v belgiyskomu symbolizmi [Mythopoeic worldview in the Belgian symbolism]. Kyiv: Raduga [in Ukrainian].
9. Chystiak, D. O. (2019). Mova mifopoetychnoho kosmosu v ukrayinskyi i belgiyskij symbolistskij poeziji [Language of mythopoeic cosmos in Ukrainian and Belgian Symbolist poetry]. Kyiv: Samit-knyga [in Ukrainian].
10. Shakhnovich, M. M. (1971). Pervobytnaja mifologija i filosofija [Ancient mythology and philosophy]. Leningrad: Nauka [in Russian].

11. Shkunayeva, I. D. (1973). *Belgiyskaya drama ot Meterlincka do nashih dney* [Belgian Drama from Maeterlinck to our days]. Moskva: Iskusstvo [in Russian].
12. Lutaud, Ch. 1978. Le Myth maeterlinckien de l'anneau d'or englouti [Maeterlinck's myth about the drowned golden object]. *Annales Fondation Maurice Maeterlinck*, XXIV, 57–119 [in French].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Aristophane (1889). *Theatre*. Paris: Garnier freres, 2 [in French].
2. Eschyle (1872). *Tragedies*. Paris: Alphonse Lemerre [in French].
3. Euripide (1884). *Theatre*. Paris: Alphonse Lemerre, 1 [in French].
4. Homer (1893). *Odyssey. Homeric hymns. Batrakhomyomakhia*. Paris: Alphonse Lemerre [in French].
5. Maeterlinck, M. (1998). *La Princesse Maleine*. Bruxelles: Labor [in French].
6. Platon (1846). *Dialogues*. Paris: Rey et Gravier, 1 [in French].
7. Platon (1846). *Dialogues*. Paris: Rey et Gravier, 6 [in French].
8. Platon (1846). *The Republic. Books 1-5*. Paris: Rey et Gravier [in French].
9. Sophocle (1877). *Les Trakhiniennes. Oidipous-Roi. Oidipous à Kolônos. Antigone. Philoktètes. Aias. Èlektra*. Paris: Alphonse Lemerre [in French].
10. Virgile (1825). *L'Énéide*. Paris: Delalain, 1 [in French].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Байло Іван Яковлевич – Національний університет «Одеська юридична академія», старший викладач кафедри іноземних мов № 1

Баранська Леся Богданівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, старший викладач кафедри української мови, аспірант кафедри української мови

Білоброва Олена Василівна – Національний університет «Одеська юридична академія», старший викладач кафедри іноземних мов № 1

Білоус Наталія Петрівна – Київський національний торговельно-економічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Білянїна Вікторія Ігорівна – Національна академія Служби безпеки України, кандидат філологічних наук (доктор філософії), старший викладач кафедри східних мов

Ботвин Тетяна Михайлівна – Українська академія друкарства, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Видишева Ольга Георгіївна – Національний університет «Одеська юридична академія», викладач кафедри іноземних мов № 2

Герасименко Ольга Юріївна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, викладач кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Голубенко Наталія Іванівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця

Горобей Анжеліка Миколаївна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, асистент кафедри економіки та бізнесу

Девос Анастасія Олександрівна – Київський університет імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

Дмитрук Лілія Анатоліївна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Долинський Євген Володимирович – Хмельницький національний університет, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри германської філології та перекладознавства

Дячук Людмила Сергіївна – Київський національний торговельно-економічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Єщенко Тетяна Анатоліївна – Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства

Каратінцева Каріна Павлівна – Буковинський державний медичний університет, викладач кафедри іноземних мов

Ковач Ганна Йосипівна – Свалявський заклад загальної середньої освіти № 2, вчитель української мови

Ковбасюк Лариса Анатоліївна – Херсонський державний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької та романської філології

Коржак Зоряна Зіновіївна – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу

Костанда Ірина Олександрівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри китайської філології

Кравченко Леся Степанівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури та славістики

Куц Марія Олександрівна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Левчук Оксана Андріївна – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання

Лепетюха Анастасія Вікторівна – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри романської філології

Ликіна Віра Вікторівна – Київський національний лінгвістичний університет, аспірант кафедри англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського

Малаш Олександра Василівна – Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

Мацьків Петро Васильович – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Мельник Любов Богданівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Науменко Наталія Валентинівна – Національний університет харчових технологій, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов професійного спрямування

Новохатська Наталія Василівна – Київський національний торговельно-економічний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Остапенко Світлана Анатоліївна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Павлюк Алла Борисівна – Волинський національний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійської мови

Пальцева Валентина Володимирівна – Міжнародний гуманітарний університет, викладач кафедри романо-германських мов та методики викладання іноземних мов

Петрочук Оксана Валентинівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології

Ріба-Гринишин Оксана Михайлівна – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу

Розвод Еліна Вадимівна – Волинський національний університет імені Лесі Українки, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики

Савченко Олександр Вікторович – Український державний хіміко-технологічний університет, доцент кафедри іноземних мов

Свірідова Юлія Олександрівна – Національний авіаційний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Смєнова Людмила Віталіївна – Український державний університет залізничного транспорту, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри історії та мовознавства

Стегніцька Любов Василівна – Буковинський державний медичний університет, кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов

Стецик Марія Степанівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент, в. о. декана філологічного факультету

Сушкевич Ольга Валентинівна – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання

Харченко Тетяна Гадульзянівна – Київський університет імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

Чистяк Дмитро Олександрович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри романської філології

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 15 2021

Макетування та верстка

Наталія Кузнєцова

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 18.06.2021 р. Підписано до друку 30.06.2021 р.

Формат 64x90/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 23,48

Замов. № 0721/234. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (048) 709 38 69

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.